

ATLAS

INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 5.

February 7-8, 2020

Diyarbakir, Turkey

PROCEEDING BOOK

EDITOR

Dr. Seyfettin KAYA

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

ATLAS

INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 5.

February 7-8, 2020

Diyarbakir, Turkey

PROCEEDING BOOK

EDITOR

Dr. Seyfettin KAYA

All rights of this book belong to ISPEC Publishing House

Authors are responsible both ethically and juridically

ISPEC Publications - 2020©

Issued: 25.02.2020

ISBN: 978-625-7954-85-3

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 5.

DATE AND PLACE

February 7-8, 2020, Diyarbakir, Turkey

ORGANIZATION

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ORGANIZING COMMITTEE

Assoc. Prof. Nataliia LATYGINA
Assoc. Prof. Osman Kubilay GÜL
Assoc. Prof. Elvira NURLANOVA
Dr. Zeynep KARAÇOBAN
Atabek MOVLYANOV

Members of Science Committee

Dr. A.S. KISTAUBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Abdikalık KUNIMJAN
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Abdigappar MAVLYANOV
Kyrgyzstan National University

Dr. Adil AKINCI
Kirklareli University

Dr. Akira HIBIKI
Tohoku University

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abai Kazakh National University

Dr. Alla A. TIMOFEVA
Vladivostok State Economy University

Dr. Alia R. MASALIMOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Amanbay MOLDIBAEV
Taraz State Pedagogy University

Dr. Akmaral S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Anatoliy LOGINOV
Ukraine Shevchenko Lugan National University

Dr. A.S. KIDIRSAEV
Makhambet U. Batı Kazakhstan State University

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu National Development Institute

Dr. Bahit KULBAEVA
S.Baybeshev Aktobe University

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir University

Dr. Mehmet MURAT
Gaziantep Üniversitesi

***Dr. Bazarhan IMANGALIEVA
Aktobe State Region University***

***Dr. Rauf KERİMOV
Erciyes Üniversitesi***

***Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV
Al – Farabi Kazakh National University***

***Dr. Bigamila TORSIKBAEVA
Astana Medical University***

***Dr. B.K.ZAYADAN
Al – Farabi Kazakh National University***

***Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University***

***Dr. Caner KARAVIT
Mimar Sinan University***

***Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University***

***Dr. D.K.TÖLEGENOVA
Makhambet U. West Kazakhstan State University***

***Dr. Dinarakhan TURSUNALIVA
Rasulbekov Kyrgyz Economy University***

***Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAEV
Al – Farabi Kazakh National University***

***Dr. Elvan YALCINKAYA
Ömer Halisdemir University***

***Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA
Vladivostok State Economy University***

***Dr. George RUDIC
Montreal Pédagogie Moderne Institute***

***Dr. Guzel SADYKOVA
Kastamonu University***

***Dr. Nurcan PERDAHCI
Altınbaş Üniversitesi***

***Dr. Gulmira ABDIRASULOVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University***

***Dr. Gulsat SUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau State University***

***Dr. G.I. ERNAZAROVA
Al – Farabi Kazakh National University***

Dr. Halil AKMESE
Necmettin Erbakan University

Dr. Hasan TUTAR
Sakarya University

Dr. Isaevna URKIMBAEVA
Abilai Khan International Relations University

Dr. Jun NAGAYASU
Tohoku University

Dr. Gökhan OFLUOĞLU
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Kalemkas KALIBAEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Karligash BAYTANASOVA
Al - Farabi Kazakh National University

Dr. Kasım KARAMAN
Erciyes University

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Kenes JUSUPOV
M. Tinisbaev Kazakh Communication Academy

Dr. Machabbat OSPANBAEVA
Taraz State Pedagogy University

Dr. Latkin A. PAVLOVIC
Vladivostok State Economy University

Dr. Keles Nurmasuli JAYLIBAY
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Kulas MAMIROVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

Dr. Sonay AYYILDIZ
Kocaeli Üniversitesi

Dr. Maha Hamdan ALANAZI
Riyad King Abdulaziz Technology Institute

Dr. Malik YILMAZ
Ataturk University

Dr. Mavlyanov ABDIGAPPAR
Kyrgyz Elaralık University

Dr. Maira ESIMBOLOVA
Kazakhstan Narkhoz University

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al – Farabi Kazakh National University

Dr. Velittin KALINKARA
Pamukkale University

Dr. Merina B. VLADIMIROVNA
Vladivostok State Economy University

Dr. Metin KOPAR
Adiyaman University

Dr. Mustafa GULEC
Ankara University

Dr. Nadezhda Khan
E.A. Buketov Karaganda State University

Dr. Necati DEMIR
Gazi University

Dr. N.N. KERMANOVA
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Orhan ELMACI
Dumlupinar University

Dr. Osman Kubilay GUL
Cumhuriyet University

Dr. P.S. PANKOV
Kazakh State Women’s Teacher Training University

Dr. Rustem KOZBAGAROV
M. Tinisbayev Kazakh Communication Academy

Dr. Salima N. KAIRZHANOVA
Dosmukhamedov Atyrau State University

Dr. Mehtap ÖZBAYRAKTAR
Kocaeli University

Dr. Nergüz BULUT SERİN
Lefke European University

Dr. Cemile TUNA
Altinbash University

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

5

February 7-8, 2020 / Diyarbakir, Turkey

Conference Program

CONFERENCE VENUE: Novotel Diyarbakir, Elazig Bulvari 1.Cadde Mah No:153/1, 21120 Yenişehir

- Registration desk opens at 09:30 and shall function till 17:00 pm.
- Please registrate at least an hour prior to your session
- Be in the session room at least 10 minutes before the session starts
- Head of session are fully empowered in all matters related to the presentations, coffee-breaks and session.
- Certificates will be given by the session chair at the end of the session.
- In the congress program, requests such as location and time changes will not be taken into consideration.
- If you think there are any shortcomings in the program, please email us at the latest by 2 February 2020
- The names of the authors and titles of paper in the certificate will be printed as in the progr

Hall-1
Date and Time: 08.02.2020/ 10⁰⁰-12⁰⁰
Head of the Session: Assist. Prof. Dr. Nilüfer RÜZGAR
Doç. Dr. Derya ÇİNİ ŞİMŞEK LATİN ALFABESİNİN KABULÜ SONRASI DIYARBAKIR'DA AÇILAN MİLLET MEKTEPLERİ
Arş. Gör. Erkan GÜLTER & Öğr. Gör. Derya YALÇIN BİR REKABET UNSURU OLARAK ŞEHİR MARKALAŞMASI VE AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARI
Öğr. Gör. Derya YALÇIN & Arş. Gör. Erkan GÜLTER OYUNLAŞTIRMA ve SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PAZARLAMASI
Dr. Öğr. Üyesi Bilal DEVECİ & Baturhan BAŞ YAŞAM KALİTESİ ÖLÇÜMÜ: KIRKLARELİ YEREL HALKI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Assist. Prof. Dr. Nilüfer RÜZGAR LEADERSHIP TRAITS OF DONALD TRUMP IN TERMS OF DESTRUCTIVE LEADERSHIP THEORY
Nadia LAHDILI & Emrah AYHAN FACTORS AFFECTING THE FINANCIAL CAPACITY OF CSOs: THE CASE OF YOUTH CSOs salih OPERATING IN TRB1 REGION OF TURKEY
Nadia LAHDILI & Emrah AYHAN CONSTRUCTING MUSLIMS' IDENTITY IN FRANCE'S PUBLIC DISCOURSE
Mehmet YILDIRIM OSMANLI DEVLETİ'NDE KAPİTÜLASYONLARIN UYGULANMASI
Mehmet YILDIRIM 1950-1980 YILLARI TÜRKİYE EKONOMİSİ
Salih DOĞAN & Derya YALÇIN KAYROPRAKTİĞİN SAĞLIK EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Hall-1
Date and Time: 08.02.2020/ 12³⁰-14³⁰
Head of the Session: Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ
Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ NURULLAH GENÇ'İN İNTİZAR ADLI ROMANINDA TEBLİĞ VE İLAHİ AŞK
Öğr. Gör. Muhammed Şerif AZARKAN AHMED EL-CİZİRİ KASİDESİNDE TEVHİD ANLAYIŞI
Tuba BEZENMİŞ & Dr. Öğr. Üyesi Kenan BOZKURT HAMDULLAH HAMDİ'NİN YUSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVİSİNDE ERGİNLEŞME MEKÂNLARI
Dr. Öğr. Üyesi Kenan BOZKURT YUSUF HALİS EFENDİ'NİN ŞİİRLERİNDE VATAN SEVGİSİ
İdris YALÇIN & Dr. Öğr. Üyesi Kenan BOZKURT OİDİPAL BİR OKUMA: NEF'İ'DE BABASIZLIK
İdris YALÇIN & Dr. Öğr. Üyesi Kenan BOZKURT NEF'İ'NİN ŞİİRLERİNDE NARSİZMİN YANSIMALARI
Dr. Öğr. Üyesi Abdulsamet ÖZMEN MEŞHUR ŞÂİR/NÂSİR/MÜTERCİM BAKİ'NİN ÜSLÛBUYLA HAZRET-İ PEYGAMBER'İN MÜEZZİN, HATİP, ŞÂİR VE HİZMETÇİLERİ HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER
Dr. Talip ÇUKURLU GÜL İREPOĞLU'NUN ROMANLARI İLE KLASİK OSMANLI YAZININDAKİ GÜL TASVİRLERİNİN MUKAYESESİ
Dr. Ferhat ÇETİNKAYA BAYKUŞ ADLI TİYATRO ESERİNDE HURAFELERLE MÜCADELE EDEN AYDIN'IN DRAMI
Dr. Öğr. Üyesi Derya UZUN AYDIN ŞÂİR VE YAZARLARIN “ KISACA EDEBİYATIN”, TAŞ VE BENZERİ MALZEMEDE HAYAT BULMASI: EDEBİYAT VE TÜRK HEYKELİNİN BULUŞMASI
Dr. Ahmet KAYA İSMET ÖZEL'İN ŞİİRLERİNDE FELSEFE ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Öğr. Üyesi Elif DURAN OTO HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDAKİ MAHALLELERDE BİR DURAK: ÇEŞMELER

Hall-1
Date and Time: 08.02.2020/ 15 ⁰⁰ -17 ⁰⁰
Head of the Session: Dr. Öğr. Üyesi Seyfettin KAYA
Dr. Öğr. Üyesi Seyfettin KAYA İLHHANLI GÖZLEMEVLERİNDE ÇALIŞAN HİRİSTİYAN VE ÇİNLİ BİLİM İNSANLARI
Dr. Muhammed YAMAÇ CUMHURİYET DÖNEMİ DARBE SÜREÇLERİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİM AÇISINDAN DİN
Dr. Muhammed YAMAÇ CUMHURİYET DÖNEMİ DARBELERİNİN İDEOLOJİK ARKA PLANI
Dr. Öğr. Üyesi Hamit SALİHOĞLU EBÜ'L-'ABBÂS EL-MÜBERRED'DE TEŞBİH VE KİNAYE KAVRAMLARI
Aysel TAN DİNDARLIĞI BESLEYEN KLASİK BİR KAYNAK: GAZALİ'NİN BİDÂYETÜ'L HİDÂYE KİTABI
Aysel TAN DİNDARLIĞIN BİREYSEL BİR TEZAHÜRÜ OLARAK DİNİ VE MİSTİK TECRÜBELER
Murat SEL MACHİAVELLİ'NİN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLET, HÜKÜMDAR, HALK ARASINDAKİ İLİŞKİYE BİR BAKIŞ
Dr. Öğr. Üyesi Sedat BARAN İBN SÎNÂ'DA VAHDET VE KESRET
Serap EROĞLU BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NDE BİR KADIN KOMUTAN ALTUNCAN HATUN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Selim AYDAY HURÛFİLİĞİN KURUCUSU FAZLULLAH el-ESTERÂBÂDÎ'NİN HURÛF-İ MUKATTA'A'YA GETİRDİĞİ YORUMLAR

Hall: 2
Date and Time: 08.02.2020/ 10 ⁰⁰ -12 ⁰⁰
Head of the Session: Doç. Dr. Nurcan YÜCEL
Dr. Öğr. Üyesi Atilla YÜCEL & Sercan Berk ŞEN GAZLI İÇECEK MARKALARININ GÖRSEL ETKİLERİNİN EYE-TRACKİNG İLE İNCELENMESİ ÜZERİNE DENEYSSEL BİR ÇALIŞMA
Doç. Dr. Nurcan YÜCEL & Koray GÜNDÜZ & Melek İNAN "DOĞA DOSTU" TEMALİ VIDEO GÖRSELİNİN EYE-TRACKİNG İLE İNCELENMESİ
Doç. Dr. Nurcan YÜCEL & Melek İNAN & Koray GÜNDÜZ TURİZM İŞLETMELERİNDE DİJİTAL PAZARLAMA: ELAZIĞ'DA BULUNAN 4 VE 5 YILDIZLI OTELLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Arş. Gör. Dr. Mustafa Salim EREK YABANCI BANKALAR VE TÜRKİYE'DE Kİ FAALİYETLERİ
Arş. Gör. Dr. Mustafa Salim EREK AB PERSPEKTİFİNDE FİNANSAL OKURYAZARLIK VE FİNANSAL DAVRANIŞLARA OLAN ETKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Yakup ÜLKER & Dr. Öğr. Üyesi Kudbeddin ŞEKER & Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ BAĞIMSIZ DENETİM SÜRECİNDE İÇ DENETİM MEKANİZMASININ ÖNEMİ VE DENETİM RAPORU UYGULAMASI
Dr. Öğr. Üyesi Kudbeddin ŞEKER & Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ & Dr. Öğr. Üyesi Yakup ÜLKER HAYAT DIŞI SİGORTA SEKTÖRÜNÜN KARLILIK PERFORMANSININ FİNANSAL ORANLAR VE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER KULLANILARAK ÇOKLU DOĞRUSAL REGRESYON YÖNTEMİYLE ANALİZİ
Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ & Dr. Öğr. Üyesi Yakup ÜLKER & Dr. Öğr. Üyesi Kudbeddin ŞEKER İSLAMİ FİNANS SİSTEMİNDE ŞER'İ KURUL KAVRAMI VE ŞER'İ KURULLARIN İŞLEVLERİ
Öğr. Gör. Dr. Nigar ÖZÇETİN KREUGER SKANDALI
Öğr. Gör. Dr. Erdal ALANCIOĞLU KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ SİSTEMİNİN ETKİSİ
Нигяр Арзу кызы МАМЕДОВА АНАЛИЗ МИРОВЫХ РЫНКОВ ПОЛИЭТИЛЕНА И ПОЛИПРОПИЛЕНА

Hall-2
Date and Time: 08.02.2020/ 12 ³⁰ -14 ⁰⁰
Head of the Session: Doç. Dr. Gökçe CEREV
Dr. Öğr. Üyesi Cem KARTAL & Mürüvet Acar Karaboğa TÜRKİYE'DE FAİZ ORANLARI İLE DIŞ TİCARET ARASINDAKİ NEDENSELLİK ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi Cem KARTAL & Mürüvet Acar Karaboğa TÜRK DOĞALGAZ SEKTÖRÜ'NÜN ANALİZİ
Dr. Öğr. Üyesi M. Sena EKİCİ KAMU BORÇ YÖNETİMİNDE RİSK YÖNETİMİ: TÜRKİYE DENEYİMİ (2003-2018)
Öğr. Gör. Osman KAVAK & Doç. Dr. Filiz GÖLPEK YÜKSEKÖĞRETİMİN KAMUSAL MALİYETİ
Dr. Öğr. Üyesi Yunus GÜLCÜ MARKA DENKLİĞİNİN LİSANSLI ÜRÜN TÜKETİMİNE ETKİSİ: TÜRKİYE SÜPER LİGİ ÜÇ BÜYÜK TAKIM UYGULAMASI
Arş. Gör. Dr. Ertuğrul Buğra ORHAN & M. Said ORHAN ÖZGÜRLÜK, MÜDAHALE VE TAHAKKÜM KAVRAMLARINA KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ
Arş. Gör. Dr. Ertuğrul Buğra ORHAN & M. Said ORHAN SİYASET BİLİMİ VE YENİ VERİ TOPLAMA ARAÇLARI BAĞLAMINDA NÖROPOLİTİKA
Öğr. Gör. Cihan PALANCI POST- TRUTH ÇAĞINDA PARRHESİYAYI YENİDEN HATIRLAMAK
Doç. Dr. Gökçe CEREV GIDA ÜRETİMİNDE FAALİYET GÖSTEREN ESNAFLARDA İS SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGISI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA
Doç. Dr. Gökçe CEREV İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜNÜN İŞLETMELER AÇISINDAN ÖNEMİ

Hall-2
Date and Time: 08.02.2020/ 15 ⁰⁰ -17 ⁰⁰
Head of the Session: Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN
Öğr. Gör. Dr. Adnan DEMİR REFLECTIONS ON POSTMETHOD PEDAGOGY
Asst. Prof. Dr. Selen TEKALP & Assoc. Prof. Dr. Aşlı Özlem TARAKCIOĞLU GENRE AND TRANSLATION: A THEORETICAL STUDY
Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN & Öğrt. Zühal AKYOL DEĞERLER AÇISINDAN İNGİLİZCE ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ
Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN & Öğrt. Ömer ERGENEKON ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ AÇISINDAN 2023 EĞİTİM VİZYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ
Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN & Uzm. Sait ÇAKAN 2023 EĞİTİM VİZYONU AÇISINDAN BİREY ÖZELLİKLERİ
Doç. Dr. Ahmet ÇOBAN & Uzm. Sait ÇAKAN EĞİTİM KURUMLARI YÖNETMELİKLERİNİN ÖĞRENCİLERDEN BEKLENEN DAVRANIŞLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ
Dr. Ata DEMİR FELSEFEDE BEDENSEL ANLAM İLE ÇOĞULCULUK
Dr. Ata DEMİR NANCY'NİN FELSEFESİNDE ÇOĞUL ANLAMLAR
Öğr. Gör. Merve SERİNÖZ DANIŞMAN TÜRK SANATLARI'NDA ÖRME KESE VE ÖRME KESELERDE KULLANILAN MOTİFLER
Dr. Öğr. Üyesi Zühal ÖZÇETİN ÇEVREYE DÜŞMAN MIYIZ? ÇEVREYE DUYARLI MIYIZ?
Dr. Öğr. Üyesi Zeynel YETGİN KAVŞAK TASARIM - UYGULAMA HATALARININ ANALİZİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

PHOTOGRAPHY GALLERY

All pictures taken at the event has been published in **IKSAD CONGRESS SOCIETY** Facebook Group// to get the pictures, please, visit the group and become a member...

CONTENT

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
CONTENT	IV

Author & Title	No
Derya ÇİNİ ŞİMŞEK LATİN ALFABESİNİN KABULÜ SONRASI DİYARBAKIR'DA AÇILAN MİLLET MEKTEPLERİ	1
Erkan GÜLTER & Derya YALÇIN BİR REKABET UNSURU OLARAK ŞEHİR MARKALAŞMASI VE AKILLI ŞEHİR UYGULAMALARI	3
Derya YALÇIN & Erkan GÜLTER OYUNLAŞTIRMA ve SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PAZARLAMASI	5
Bilal DEVECİ & Baturhan BAŞ YAŞAM KALİTESİ ÖLÇÜMÜ: KIRKLARELİ YEREL HALKI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	7
Nilüfer RÜZGAR LEADERSHIP TRAITS OF DONALD TRUMP IN TERMS OF DESTRUCTIVE LEADERSHIP THEORY	20
Nadia LAHDILI & Emrah AYHAN FACTORS AFFECTING THE FINANCIAL CAPACITY OF CSOs: THE CASE OF YOUTH CSOs salih OPERATING IN TRB1 REGION OF TURKEY	27
Nadia LAHDILI & Emrah AYHAN CONSTRUCTING MUSLIMS' IDENTITY IN FRANCE'S PUBLIC DISCOURSE	29
Mehmet YILDIRIM OSMANLI DEVLETİNDE KAPİTÜLASYONLARIN UYGULANMASI	31
Mehmet YILDIRIM 1950-1980 YILLARI TÜRKİYE EKONOMİSİ	36
Salih DOĞAN & Derya YALÇIN KAYROPRAKTİĞİN SAĞLIK EKONOMİSİNDEKİ YERİ	42
Mahfuz ZARİÇ NURULLAH GENÇ'İN İNTİZAR ADLI ROMANINDA TEBLİĞ VE İLAHİ AŞK	44
Muhammed Şerif AZARKAN AHMED EL-CİZİRÎ KASİDESİNDE TEVHİD ANLAYIŞI	56
Tuba BEZENMİŞ & Kenan BOZKURT HAMDULLAH HAMDÎ'NİN YUSÛF U ZÜLEYHÂ MESNEVİSİNDE ERGİNLEŞME MEKÂNLARI	72
Kenan BOZKURT YUSUF HALİS EFENDİ'NİN ŞİİRLERİNDE VATAN SEVGİSİ	74
İdris YALÇIN & Kenan BOZKURT OİDİPAL BİR OKUMA: NEF'Î'DE BABASIZLIK	87

İdris YALÇIN & Kenan BOZKURT NEF'İN ŞİİRLERİNDE NARSİZMİN YANSIMALARI	89
Abdulsamet ÖZMEN MEŞHUR ŞAİR/NÂSİR/MÜTERCİM BÂKÎ'NİN ÜSLÛBUYLA HAZRET-İ PEYGAMBER'İN MÜEZZİN, HATİP, ŞAİR VE HİZMETÇİLERİ HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER	91
Talip ÇUKURLU GÜL İREPOĞLU'NUN ROMANLARI İLE KLASİK OSMANLI YAZININDAKİ GÜL TASVİRLERİNİN MUKAYESESİ	96
Ferhat ÇETİNKAYA BAYKUŞ ADLI TİYATRO ESERİNDE HURAFELERLE MÜCADELE EDEN AYDIN'IN DRAMİ	98
Derya UZUN AYDIN ŞAİR VE YAZARLARIN "KISACA EDEBİYATIN", TAŞ VE BENZERİ MALZEMEDE HAYAT BULMASI: EDEBİYAT VE TÜRK HEYKELİNİN BULUŞMASI	105
Ahmet KAYA İSMET ÖZEL'İN ŞİİRLERİNDE FELSEFE ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	107
Elif DURAN OTO HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN ROMANLARINDAKİ MAHALLELERDE BİR DURAK: ÇEŞMELER	108
Seyfettin KAYA İLHHANLI GÖZLEMEVLERİNDE ÇALIŞAN HİRİSTİYAN VE ÇİNLİ BİLİM İNSANLARI	110
Muhammed YAMAÇ CUMHURİYET DÖNEMİ DARBE SÜREÇLERİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİM AÇISINDAN DİN	112
Muhammed YAMAÇ CUMHURİYET DÖNEMİ DARBELERİNİN İDEOLOJİK ARKA PLANI	114
Hamit SALİHOĞLU EBÜ'L-'ABBÂS EI-MÜBERRED'DE TEŞBİH VE KİNAYE KAVRAMLARI	116
Aysel TAN DİNDARLIĞI BESLEYEN KLASİK BİR KAYNAK: GAZALİ'NİN BİDÂYETÜ'L HİDÂYE KİTABI	124
Aysel TAN DİNDARLIĞIN BİREYSEL BİR TEZAHÜRÜ OLARAK DİNİ VE MİSTİK TECRÜBELER	130
Murat SEL MACHIAVELLİ'NİN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLET, HÜKÜMDAR, HALK ARASINDAKİ İLİŞKİYE BİR BAKIŞ	132
Sedat BARAN İBN SİNÂ'DA VAHDET VE KESRET	142
Serap EROĞLU BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NDE BİR KADIN KOMUTAN ALTUNCAN HATUN	143
Mehmet Selim AYDAY HURUFİLİĞİN KURUCUSU FAZLULLAH el-ESTERÂBÂDÎ'NİN HURUF-İ MUKATTA'A'YA GETİRDİĞİ YORUMLAR	151
Atilla YÜCEL & Sercan Berk ŞEN GAZLI İÇECEK MARKALARININ GÖRSEL ETKİLERİNİN EYE-TRACKİNG İLE İNCELENMESİ ÜZERİNE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA	153
Nurcan YÜCEL & Koray GÜNDÜZ & Melek İNAN "DOĞA DOSTU" TEMALİ VİDEO GÖRSELİNİN EYE-TRACKİNG İLE İNCELENMESİ	169

Nurcan YÜCEL & Melek İNAN & Koray GÜNDÜZ TURİZM İŞLETMELERİNDE DİJİTAL PAZARLAMA: ELAZIĞ'DA BULUNAN 4 VE 5 YILDIZLI OTELLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	177
Mustafa Salim EREK YABANCI BANKALAR VE TÜRKİYE'DE Kİ FAALİYETLERİ	187
Mustafa Salim EREK FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN FİNANSAL DAVRANIŞLARA OLAN ETKİSİ: AB ÜLKELERİ ÖRNEĞİ	194
Yakup ÜLKER & Kudbeddin ŞEKER & İbrahim ÇEMBERLİTAŞ BAĞIMSIZ DENETİM SÜRECİNDE İÇ DENETİM MEKANİZMASININ ÖNEMİ VE DENETİM RAPORU UYGULAMASI	201
Kudbeddin ŞEKER & İbrahim ÇEMBERLİTAŞ & Yakup ÜLKER HAYAT DIŞI SİGORTA SEKTÖRÜNÜN KARLILIK PERFORMANSININ FİNANSAL ORANLAR VE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER KULLANILARAK ÇOKLU DOĞRUSAL REGRESYON YÖNTEMİYLE ANALİZİ	203
İbrahim ÇEMBERLİTAŞ & Yakup ÜLKER & Kudbeddin ŞEKER İSLAMİ FİNANS SİSTEMİNDE ŞER'İ KURUL KAVRAMI VE ŞER'İ KURULLARIN İŞLEVLERİ	205
Nigar ÖZÇETİN KREUGER SKANDALI	207
Erdal ALANCIOĞLU KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ SİSTEMİNİN ETKİSİ	209
Нигяр Арзу кызы МАМЕДОВА АНАЛИЗ МИРОВЫХ РЫНКОВ ПОЛИЭТИЛЕНА И ПОЛИПРОПИЛЕНА	210
Cem KARTAL & Mürüvet Acar Karaboğa TÜRKİYE'DE FAİZ ORANLARI İLE DIŞ TİCARET ARASINDAKİ NEDENSELLİK ANALİZİ	221
Cem KARTAL & Mürüvet Acar Karaboğa TÜRK DOĞALGAZ SEKTÖRÜ'NÜN ANALİZİ	236
M. Sena EKİCİ KAMU BORÇ YÖNETİMİNDE RİSK YÖNETİMİ: TÜRKİYE DENEYİMİ (2003-2018)	248
Osman KAVAK & Filiz GÖLPEK YÜKSEKÖĞRETİMİN KAMUSAL MALİYETİ	249
Yunus GÜLCÜ MARKA DENKLİĞİNİN LİSANSLI ÜRÜN TÜKETİMİNE ETKİSİ: TÜRKİYE SÜPER LİĞİ ÜÇ BÜYÜK TAKIM UYGULAMASI	256
Ertuğrul Buğra ORHAN & M. Said ORHAN ÖZGÜRLÜK, MÜDAHALE VE TAHAKKÜM KAVRAMLARINA KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ	258
Ertuğrul Buğra ORHAN & M. Said ORHAN SİYASET BİLİMİ VE YENİ VERİ TOPLAMA ARAÇLARI BAĞLAMINDA NÖROPOLİTİKA	259
Cihan PALANCI POST- TRUTH ÇAĞINDA PARRHESİYAYI YENİDEN HATIRLAMAK	260
Gökçe CEREV GIDA ÜRETİMİNDE FAALİYET GÖSTEREN ESNAFLARDA İS SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGISI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA	262
Gökçe CEREV İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜNÜN İŞLETMELER AÇISINDAN ÖNEMİ	264

ATLAS INTERNATIONAL JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES**ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 5.**

Adnan DEMİR REFLECTIONS ON POSTMETHOD PEDAGOGY	272
Selen TEKALP & Ash Özlem TARAKCIOĞLU GENRE AND TRANSLATION: A THEORETICAL STUDY	273
Ahmet ÇOBAN & Zühal AKYOL DEĞERLER AÇISINDAN İNGİLİZCE ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ	274
Ahmet ÇOBAN & Ömer ERGENEKON ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ AÇISINDAN 2023 EĞİTİM VİZYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ	287
Ahmet ÇOBAN & Sait ÇAKAN 2023 EĞİTİM VİZYONU AÇISINDAN BİREY ÖZELLİKLERİ	294
Ahmet ÇOBAN & Sait ÇAKAN EĞİTİM KURUMLARI YÖNETMELİKLERİNİN ÖĞRENCİLERDEN BEKLENEN DAVRANIŞLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ	302
Ata DEMİR FELSEFEDE BEDENSEL ANLAM İLE ÇOĞULCULUK	312
Ata DEMİR NANCY'NİN FELSEFESİNDE ÇOĞUL ANLAMLAR	314
Merve SERİNÖZ DANIŞMAN TÜRK SANATLARI'NDA ÖRME KESE VE ÖRME KESELERDE KULLANILAN MOTİFLER	316
Zuhal ÖZÇETİN ÇEVREYE DÜŞMAN MIYIZ? ÇEVREYE DUYARLI MIYIZ?	318
Zeynel YETGİN KAVŞAK TASARIM - UYGULAMA HATALARININ ANALİZİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA	320

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

LATİN ALFABESİNİN KABULÜ SONRASI DİYARBAKIR'DA AÇILAN MİLLET MEKTEPLERİ

NATIONAL SCHOOLS OPENED IN DİYARBAKIR AFTER THE ADOPTION OF THE LATIN
ALPHABET

Derya ÇİNİ ŞİMŞEK

Doç. Dr., Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü

ÖZET

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle, Osmanlı Devleti'nden farklı olarak modernleşme çabaları gereği, Türk toplumunun siyasi, sosyal, hukuki ve ekonomik yapısını değiştirecek inkılâp hareketleri içerisine girilmiştir. Bu inkılâp hareketleri içerisine dil ve kültür alanı da dâhil edilmiş ve bu kapsamda, 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı "Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" ile Latin Alfabesine geçilmiştir. Latin Alfabesinin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kanunlaşmasının ardından yeni harflerin öğretilmesi konusunda resmi çalışmalar yoğunlaşmakla birlikte aynı zamanda kurumsallaşmıştır. Kurumsal çalışmaların en önemli örneği de Bakanlar Kurulu'nun 11 Kasım 1928'de kabul ettiği "Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi" ile kurulmuş olan 'Millet Mekteplerinin açılması olmuştur. 52 maddeden oluşan bu talimatname 24 Kasım 1928 tarihinde Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve 1 Ocak 1929'da çalışmaya başlaması kararlaştırılmıştır. Latin harflerinin halka öğretilmesi ve okuma yazma bilmeyenlerin okur-yazar olmaları için kurulan Millet Mektepleri, bütün ülkede olduğu gibi Diyarbakır'da da açılmıştır.

Millet Mektepleri teşkilatı daha önce Arap harflerini bilen ve bilmeyenlere yönelik eğitim öğretim sürdürürken, 1929 yönetmeliğiyle A ve B dersaneleri şeklinde teşkilatlanmıştır. 1929 ile 1935 yılları arasında Diyarbakır'da şehir merkezi ve köylerde toplam olarak 139 A dershanesi açılmıştır. Bu 139 A dershanesinin 28'i köylerde, 111 adedi ise şehirde faaliyet göstermiştir. Diyarbakır'da açılan B dershanelerinin toplam sayısı ise 35 olup, bunların 34'i şehirde, 1'i köylerde bulunmaktadır. Diyarbakır'da açılan Millet Mekteplerinde; Kıraat ve Tahrir Dersi, Hesap ve Ölçüler Dersi, Sağlık Bilgisi Dersi, Yurt Bilgisi Dersi okutulmuştur. 1935 yılından itibaren millet mektepleri "Ulus" okulları adı altında faaliyetlerine devam etmiştir.

"Latin Alfabesinin Kabulü Sonrası Diyarbakır'da Açılan Millet Mektepleri" başlıklı bildiri, 1929-1935 yılları arasında Diyarbakır şehir merkezinde ve köylerde açılan Millet Mekteplerinin; sınıfları, öğretmen, öğrenci sayıları, okulların bütçesi ve faaliyetleri Cumhuriyet Arşivi, TBMM'nin resmi yayınları, resmi istatistikler ve dönemin Diyarbakır'da yayın yapan gazeteleri ışığında ele alınarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, Millet Mektebi, Latin Harfleri, Eğitim, Öğrenci, Öğretmen.

ABSTRACT

With the proclamation of the Republic, as a result of modernization efforts, unlike the Ottoman State, the revolution movements that would change the political, social, legal and economic structure of Turkish society were entered into. In these revolution movements, language and culture were included in the field and in this context, on November 1, 1928, the Latin Alphabet was passed with the "Law on the Acceptance and Application of New Turkish Letters" no. 1353. Official studies on teaching new letters after the Latin Alphabet became law in the Turkish Grand National Assembly have intensified but have also been institutionalized. The most important example of institutional studies was the opening of the 'National Schools' which was established with the "Directives of the Organization of National

Schools" adopted by the Council of Ministers on November 11, 1928. This 52-point directive was published in the Official Gazette on November 24, 1928 and it was decided to start working on January 1, 1929. The National Schools, which were established to teach Latin letters to the public and to make illiterate people literate, were opened in Diyarbakir as well as in the whole country.

While the National Schools organization has previously been providing education for those who know and do not know Arabic letters, it was organized as a classrooms A and B by the regulation of 1929. Between 1929 and 1935, a total of 139 A classrooms were opened in diyarbakir city center and villages. Of these 139 A classrooms, 28 were operating in villages and 111 in the city. The total number of B classrooms opened in Diyarbakir is 35, 34 of which are located in the city and 1 in the villages. At the National Schools in Diyarbakir; Kiraat and Tahrir Course, Account and Measurements Course, Health Information Course, Dormitory Information Course were taught. Since 1935, the national schools have continued their activities under the name of "Nation" schools.

In a statement titled "National Schools opened in Diyarbakir after the adoption of the Latin Alphabet", the National Schools opened in the city center of Diyarbakir and villages between 1929 and 1935; classes, teachers, student numbers, the budget and activities of the schools will be examined in the light of the Republic Archive, official publications of the Turkish Parliament, official statistics and newspapers published in Diyarbakir of the period.

Keywords: Diyarbakır, National School, Latin Letters, Education, Student, Teacher.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

Bir Rekabet unsuru olarak şehir markalaşması ve Akıllı Şehir Uygulamaları

Erkan GÜLTER

Araş. Gör., Fırat Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/İşletme Bölümü/Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı

Derya YALÇIN

Öğretim Görevlisi, Nişantaşı Üniversitesi/ Meslek Yüksekokulu/ Lojistik Programı

ÖZET

Küreselleşme ile birlikte; dünyadaki her destinasyonun, ulaşılabilir bir yapıya büründüğü görülmektedir. Şehirlerin; alternatifler arasında öne çıkmaları ve tercih edilebilir hale gelebilmeleri için, ürünlerini güçlü birer marka haline getirmeleri ve marka denkliği oluşturmaları gerekmektedir. Şehir markalaşması ile birlikte, şehrin mevcut yaşayanlarının memnuniyet düzeyleri artmaktadır. Ayrıca şehir; şehre yaşamak amacıyla gelenler, turistler ve gelir sağlayacak yatırımcılar için bir cazibe merkezi haline gelmektedir.

Şehir markalaşması ile birlikte şehirler; sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmek için, farklı değişkenlere yöneldiler. Literatür incelendiğinde; teknolojinin önemli bir faktör olarak kabul gördüğü ve bu bağlamda akıllı şehirler kavramının ortaya çıktığı görülmektedir. Şehirler; akıllı şehir uygulamaları ile birlikte, markalarını daha güçlü bir hale getirmektedirler. Bu durumda hem kendi ülkelerinde hem de dünyada öncü uygulamalar kullanarak, kabul edilebilirliklerini arttırmaktadırlar.

Dünya nüfusunun artması ile birlikte önemli birer sorun haline gelen çevre kirliliği, atıklar, verimli enerji kullanımı, ulaşım, trafik, gibi değişkenler; akıllı şehir uygulamaları ile birlikte çözüme kavuşmaktadır. Bu durum; şehir markalaşması açısından şehirlere önemli avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca akıllı şehir uygulamalarını kullanan şehirlerin çokluğu, dünyanın hem insanlar hem de tüm canlı türleri açısından da daha yaşanabilir bir yapıya bürünmesine yol açmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; şehir markalaşması kavramını ihtiva ettiği alt değişkenleri ile birlikte sunmak ve şehirler açısından ne tür avantajlarının olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Marka Denkliği, Şehir Markalaşması, Akıllı Şehirler

ABSTRACT

Along with globalization; every destination in the world has become an accessible structure. In order to stand out among the alternatives and become preferable, the cities must make their products strong brands and create brand equity. With the city branding, the satisfaction levels of the current residents of the city increase. In addition, the city has become a center of attraction for the residents, tourists and income-generating investors.

With city branding the cities turned to different variables in order to achieve sustainable competitive advantage. When the literature is examined; it is seen that technology is accepted as an important factor and in this context, the concept of smart cities has emerged. Cities make their brands stronger along with smart city applications. In this case, they increase their acceptability by using leading practices both in their own countries and in the world.

Variables such as environmental pollution, wastes, efficient energy use, transportation, traffic, which have become important problems with the increase in the world population has been resolved with smart city applications. This situation provides important advantages to cities in terms of city branding. In

addition, the multitude of cities using smart city applications contributes the world to take on a more livable structure for both humans and all living species.

In this regard, the purpose of this study is to present the concept of city branding with its sub-variables and to reveal what kind of advantages it has for cities.

Moreover, it is also an important aim of the study to reflect the theory of the concept of smart cities. In the study, examples of smart city applications from the world and Turkey are conducted. In this sense, it has been revealed through which variables smart cities are deemed worthy of the definition of “smart city”. According to the results of the study; It is seen that the cities that attach importance to city branding and smart city applications in this context have achieved significant gains compared to their competitors.

Keywords: Brand Equity, City Branding, Smart Cities

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

OYUNLAŞTIRMA ve SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM PAZARLAMASI
GAMIFICATION AND SUSTAINABLE TOURISM MARKETING

Derya YALÇIN

Öğretim Görevlisi, Nişantaşı Üniversitesi/ Meslek Yüksekokulu/ Lojistik Programı

Erkan GÜLTER

Araş. Gör., Fırat Üniversitesi/İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi/İşletme Bölümü/Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı

ÖZET

Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, dijital medya kullanım oranı da pozitif yönde bir artış göstermektedir. Buna bağlı olarak, mal/ hizmet üreten işletmeler ile tüketici arasında gerçekleşen kişiselleştirilmiş interaktif pazarlama iletişimin önemi de giderek artmaktadır.

Kişiselleştirilmiş pazarlama iletişimin yaygınlaşması ile birlikte, şehirlerin finansal getirilerinin temel ayaklarından biri olan turizm pazarlaması için de bir takım zorluklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu zorluklardan en önemlisi, ilgili pazarda farklılaşma avantajı sunan yeni ve yenilikçi çözümleri tanımlamaktır.

Bu yenilikçi çözümlerin en önemli ve güncel araçlarından birisi ise oyunlaştırmadır. Oyunlaştırma, dinamik bir etkileşim ve deneyim geliştirme yöntemi olarak hızla gelişmektedir.

Oyunlaştırmanın pazarlama ile olan ilişkisinin temelleri ise ilk olarak 1991 yılında Herbig tarafından pazarlama problemlerinin çözümünün gerçekleşmesi amacıyla ortaya atılmıştır. 1996 yılında ise McAfee ve McMillan iş rekabeti ve oyun teorisine değinmiş ve oyun oynamanın pazarlama için değerli olabileceği sonucuna varmıştır. Huotari ve Hamari (2012), hizmet pazarlamasını ve oyunlaştırmayı müşteri hizmetindeki değeri artırmak açısından incelemiştir. (Conaway and Garay, 2014:3).

Uluslararası turistlerin ülke ekonomisindeki yerinin öneminin gün geçtikçe büyümesi ve turistik destinasyonlar arasındaki rekabet gücünün giderek artması ile birlikte, oyunlaştırmanın turizm endüstrisinde kullanılması da potansiyel olarak büyük pazarlama fırsatları sağlayabilir.

Günümüzde pazarlama aracı olarak oyunlaştırmayı kullanan işletmeler; tüketiciye puan, rozet, liderlik veya indirim sağlayarak motive etmeye çalışabilir ve tüketicinin oyun ile birlikte marka ile daha fazla etkileşime girmesine yardımcı olabilir. Bu sayede tüketicinin satın alma niyetini etkileyebilir, marka bilinirliğini yükseltebilir, marka sadakatini oluşturabilir ve tüketicinin tekrar satın almasını sağlayarak, tüketiciyi uzun süreli marka ile iletişimde tutabilir.

Turizm pazarlamasında ise, turist ile şehir arasında ki bağlılığı ve keşfedeci oyunlar ile birlikte turistlerin buldukları destinasyondaki aktivite oranını artırılabilir. Aynı zamanda sanal gerçeklik oyunları ile birlikte, görülmesi gereken bölgelerin ağızdan ağıza pazarlanması sağlanabilir. Bunların yanı sıra, oyun skorlarının diğer kullanıcılar ile paylaşılacak bir sosyal medya platformunun olması da diğer kullanıcıları da duygusal açıdan motive edebilir. Tüm bu aktiviteler sayesinde Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre açıklanan sürdürülebilir turizm ilkelerinden; ekonomik süreklilik, yerel kalkınma, sosyal katılım ve ziyaretçi memnuniyeti sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Oyunlaştırma, Turizm Pazarlaması, Sürdürülebilirlik

KAYNAKÇA

Conaway, R. Ve Garay, M.C., (2014) “Gamification and service marketing” sayfa 1-11, SpringerPlus.

ABSTRACT

Depending on the development of the technology, usage rate of digital media has a positive increase. Accordingly, the importance of personalized interactive marketing communication is gradually increasing between the consumer and the companies which are producing goods / services.

Tourism marketing, which is one of the main foundation of the financial returns of cities and because of the spread of personalized marketing communication, it has some difficulties. The most important of these challenges is to define new and innovative solutions that offer the advantage of differentiation in the tourism marketing.

One of the most important and current tools of these innovative solutions is gamification. Gamification is developing rapidly as a dynamic interaction and experience development method.

The foundations of the relationship between gamification and marketing were first introduced in 1991 by Herbig in order to realize the solution of marketing problems. In 1996, McAfee and McMillan touched on business competition and game theory and concluded that playing games can be valuable for marketing. Huotari and Hamari (2012) examined service marketing and gamification in terms of increasing the value in customer service. (Conaway and Garay, 2014: 3).

The importance of international tourists is growing day by day in the national economy, and with the increasing competitiveness between tourist destinations, using gamification in the tourism industry can also potentially provide great marketing opportunities.

Companies which use gamification as a marketing tool today; they can try to motivate the consumer by providing points, badges, leadership or discounts, and this games can help the consumer more interact with the brands. In this way, it can affect the consumer's intent to purchase, increase brand awareness, create brand loyalty and keep the consumer in contact with the brand for a long time by making the consumer repurchase.

In tourism marketing, loyalty between the tourist and the city and the exploratory games can increase the activity rate of tourists at their destination. Also with virtual reality games, it can be marketed from word of mouth for regions to be seen. In addition, the fact that game scores have a social media platform that can be shared with other users can also motivate other users emotionally.

Through all these activities, economic sustainability, local development, social participation and visitor satisfaction which are some of sustainable tourism principles announced according to the United Nations Environment Program (UNEP) and the United Nations World Tourism Organization (UNWTO) can be achieved.

Keywords: Gamification, Tourism Marketing, Sustainability

BIBLIOGRAPHY

Conaway, R. Ve Garay, M.C., (2014) “Gamification and service marketing” p.1-11, SpringerPlus.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

YAŞAM KALİTESİ ÖLÇÜMÜ: KIRKLARELİ YEREL HALKI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
QUALITY OF LIFE MEASUREMENT: A RESEARCH ON LOCAL PEOPLE OF KIRKLARELİ

Bilal DEVECİ

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, (Sorumlu Yazar)

Baturhan BAŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

ÖZET

Kırklareli, 2019 yılında yaklaşık olarak 2,5 milyon turistin ziyaret ettiği ve alışveriş yaptığı kırsal bir turizm destinasyonu olarak nitelendirilmektedir. Kırklareli şehir merkezinde bulunan; pastane, meyhane, birahane, lokanta, restoran, kafe, kahvehane gibi yiyecek-içecek işletmeleri ve gıda maddesi, kimyasal temizlik ürünlerinin satışının yapıldığı süpermarketler, hafta sonlarında oldukça yoğun bir şekilde faaliyet göstermektedir. Meydana gelen bu turistik yoğunluğun yerel halkın yaşam kalitesini etkilediği varsayılmaktadır. Bu nedenle yerel halkın yaşam kalitesinin hangi düzeyde olduğunun belirlenmesinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı; Kırklareli'nde yaşayan yerel halkın yaşam kalitesi düzeylerinin ölçülmesidir. Araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 419 bireyden elde edilen veriler istatistiki analizlere tabi tutulmuştur. Eksik ve hatalı doldurulduğu için 17 adet anket formu analizlere dahil edilmemiştir. Analizler SPSS 21.0 paket programı ile gerçekleştirilmiştir. Anket formunun yapısal geçerliliğinin test edilmesi amacıyla Kırklareli yerel halkına 2019 yılının Şubat ve Mayıs aylarında uygulanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre; Kırklareli halkının yaşam kalitesi düzeylerinin orta seviyede olduğu tespit edilmiştir. Altıntaş (2010) tarafından uyarlanan yaşam kalitesi ölçeğinin yapısal geçerliliği için açıklayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar orjinal ölçekteki yapıyla benzerlik göstermiştir. Ölçekte bulunan 20 ifade, 3 boyut altında toplanmıştır. Yaşam kalitesi ölçeğinin güvenilirlik katsayısı (Cronbach Alpha) ,833 ve toplam açıklanan varyans %50,735 olarak bulunmuştur. Boyutlar arasında güçlü ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yaşam kalitesi ölçeğindeki değişimi en fazla açıklayan boyutun toplumsal ve içsel refah boyutu ($R^2,741$) olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan farklılık analizleri sonuçlarına göre; cinsiyet, yaş ve medeni durum gibi demografik özellikler ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak eğitim durumu, gelir durumu ve mesleki durum ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Kalitesi, Kırklareli, Yerel Halk, Turizm.

ABSTRACT

Kırklareli is described as a rural tourism destination where approximately 2,5 million tourists visited and shopped in 2019. Located in the city center of Kırklareli; food and beverage establishments such as patisseries, taverns, beerhouse, traditional restaurants, restaurants, cafes, coffeehouses and supermarkets where food and chemical cleaning products are sold, operate intensively at weekends. It is assumed that this touristic density affects the quality of life of local people. Therefore, determining the level of quality of life of the local people is considered to be very important.

Purpose of the research; it is the measurement of the quality of life of the local people living in Kırklareli. Survey technique was used in the research. The data obtained from 419 individuals using easy sampling method were subjected to statistical analysis. 17 questionnaires were not included in the analysis because

they were incomplete and incorrectly filled. Analyzes were performed with SPSS 21.0 package program. It was applied to local people of Kırklareli in February and May 2019 in order to test the structural validity of the questionnaire.

According to the results of the research; the quality of life levels of the local people of Kırklareli were determined to be moderate. An exploratory factor analysis (EFA) was performed for the structural validity of the quality of life scale adapted by Altıntaş (2010). The results obtained were similar to the original scale structure. 20 expressions in the scale were collected under 3 dimensions. It was found that the reliability coefficient (Cronbach Alpha) of the quality of life scale was ,833 and the total explained variance was %50,735. It was concluded that there was a strong and positive relationship between the dimensions. It was determined that social and internal well-being dimension ($R^2,741$) is the most explaining the change in the quality of life scale. In addition, according to the results of the differences analysis, there is no significant difference between demographic characteristics such as gender, age and marital status and quality of life. However, a significant difference was determined between education, income and occupational status and quality of life.

Keywords: Quality of Life, Kırklareli, Local People, Tourism.

1. GİRİŞ

Yaşam kalitesi kavramı, toplumların modernleşme çabaları ve modern yaşamın gelişimi ile birlikte gündeme gelen kavramlardan biridir (Pacione, 2003: 19; Tosun, 2013: 217). Yaşam kalitesi kişilerin yaşamları için ne hissettikleri, yaşamlarını nasıl gördükleri ve değerlendirdikleri ile ilgilidir. Kişisel görüş ve hislere dayandığı için kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bu yüzden benzer şartlar farklı kişiler tarafından farklı şekilde algılanabilmekte ve yorumlanabilmektedir (Andereck, Valentine, Vogt ve Knopf, 2007: 484; Das, 2007: 298).

Kentsel yaşam kalitesi, kişinin ihtiyaç duyduğu tüm hizmet ve şartların arz ve talebi arasındaki bağıntıyı ifade etmektedir (Yıldız, 2007). Kentsel yaşam kalitesi mekansal, toplumsal ve ekonomik unsurlar açısından kent olarak tanımlanabilen yerlerde altyapı, ulaşım, güvenlik, temizlik vb. olanakların asgari ölçütleri sağlaması ya da bu ölçütlerin üzerine çıkması durumunu ifade etmektedir (Bilgili ve Sam, 2017: 102; Birol, Aydın ve Kazak, 2018: 1262; Coşar, 2014: 228; Geray, 1998: 327; İnan ve Sönmez, 2019: 185). Bir kentin yaşam kalitesinin yüksek olması, o kentin sağlıklı, sürdürülebilir ve yaşanabilir bir kent olduğuna işaret etmektedir (Yüksel ve Yeşil, 2017: 681). Yaşam kalitesinin düşük olması durumunda ise, kentte yaşayan kişiler daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak adına başka yerlere gitme eğiliminde olmaktadır (Nas, 2019: 502).

Kentsel yaşam kalitesi yerel halkın yaşadığı sorunları çözüme kavuşturmak, daha fazla yatırım yapılması için teşvik etmek, nitelikli işgücünü kente çekebilme ve kente gelen ziyaretçi sayısını arttırabilmek adına oldukça büyük bir öneme sahiptir (Rogerson, 1999: 971). Bu yüzden şehirlerin yaşam kalitesinin ölçülmesinin ve yaşam kalitesi düzeyini arttırmak adına yaşam kalitesini olumsuz açıdan etkileyen faktörlerin tespit edilmesinin önem arz ettiği düşünülmektedir.

Yapılan bu çalışmada uygulama alanı olarak Kırklareli şehri seçilmiştir. Kırklareli, Türkiye'nin Marmara Bölgesi sınırları içerisinde Trakya Bölgesi olarak adlandırılan kısımda yer almaktadır. Kuzeyinde Bulgaristan, doğusunda Karadeniz, batısında Edirne ve güneyinde ise Tekirdağ bulunmaktadır (Morgül, 2014: 29). Karadeniz ile kıyısı bulunan şehirde Longoz Ormanları, Dupnisa Mağarası gibi doğal güzelliklerin yanı sıra İğneada ve Kıyıköy bölgeleri de turizm açısından ön planda yer almaktadır (OSİB, 2012: 30-59). Bunların yanı sıra Kırklareli şehrinin Bulgaristan'a oldukça yakın olması nedeniyle Bulgaristan'dan gelen ziyaretçilerin özellikle alışveriş için bu destinasyonu tercih ettiğini söylemek mümkündür. 2019 yılı turizm istatistikleri incelendiğinde de yabancı ziyaretçilerin geldikleri ülkeler bazında Bulgaristan'ın 3. sırada yer aldığı görülmektedir (KTB, 2019). Bu çalışma turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel etkilerinin, turizm destinasyonunda yaşayan yerel halkın refahı ve yaşam kalitesi üzerinde önemli etkilere sahip olduğu (Eser, Çelik ve Yıldız, 2018: 62; Mathew ve Sreejesh, 2017: 83) ve Bulgaristan'dan gelen ziyaretçilerin en çok tercih ettiği destinasyonlardan birinin Kırklareli olduğu göz önünde bulundurularak Kırklareli'ndeki yerel halkın yaşam kalitesi

algısının ölçülmesi üzerine tasarlanmıştır. Gelen ziyaretçi sayısının artmasıyla birlikte çevresel sürdürülebilirlik, temel ihtiyaçların maliyetlerinin artması, boş zaman, kültürel aktivitelere katılım, taşıma kapasitesi vb. durumların etkilenebileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışma ile Kırklareli şehrinde yaşayan yerel halkın yaşam kalitesi algısının ölçülmesi amaçlanmakta ve çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mutluluk, iyi yaşam, yaşamın amacı ve önemi, yaşam doyumu, yaşam kalitesi gibi kavramların kökeninin antik döneme kadar uzandığı ifade edilmektedir (Din, Shalaby, Farauh ve Elariane, 2013: 87; Fischer ve Amekudzi, 2011: 39; Sarı ve Kındap, 2018: 44). Ancak yaşam kalitesi kavramının tam anlamıyla 1930'lu yıllarda (Akyol, 1993: 75; Bodur, 2019: 418; Deveci ve Avcıkurt, 2019: 11), kentsel yaşam kalitesi kavramının 1960'lı yıllarda ortaya çıktığı (Atik, Taçoral ve Altunkasa, 2014: 22; Bodur ve Yüksel, 2017: 65; Oktay, 2007), akademik anlamda incelenmesinin ise 1990'lı yıllarda ivme kazandığı belirtilmektedir (Coşar, 2014: 228). Birçok bilim dalı bünyesinde incelenmesi ve oldukça geniş kapsama sahip olması dolayısıyla yaşam kalitesinin ortak bir tanımı bulunmamaktadır (Arpacı ve Gürbüz, 2012: 49; Bilir vd., 2005: 663; Görün ve Kara, 2010: 142; Neal, Uysal ve Sirgy, 2007: 154; Pennings, 1982: 66; Rüzgar, Odabaşoğlu ve Özkan, 2019: 600; Salihoğlu ve Türkoğlu, 2019: 204; Veenhoven, 2000: 1).

Yaşam kalitesi, yaşamın genel durumunu ifade etmektedir ve en genel anlamıyla temel ihtiyaçların giderilmesi ve değerlerin gerçekleştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Coşar, 2014: 227; Torlak ve Yavuzçehre, 2008: 26). Dünya Sağlık Örgütü yaşam kalitesini; *“kişinin amaçları, beklentileri, standartları ve ilgileri ile bağlantılı olarak, içinde yaşadığı kültürel yapı ve değer sisteminde kendi yaşamını kişisel olarak algılaması”* şeklinde tanımlamaktadır. Bu noktada önemli olan husus kişinin yaşamını tamamen kendisinin değerlendirmesidir (Avcı, 2018: 166; Boylu ve Paçacıoğlu, 2016: 138; Mathew ve Sreejesh, 2017: 84; Müezzinoğlu, 2005: 26; Top, Özden ve Sevim, 2003: 19; WHO, 1997: 1).

Yaşam kalitesi kişinin kendi yaşamını değerlendirdiğinde kendini iyi hissetmesi olarak tanımlanırken; kentsel yaşam kalitesi ise kişinin kendini iyi hissedeceği kentsel şartların mevcut olmasını ifade etmektedir (Altuntaş, 2019: 9; McCrea, Shyy ve Stimson, 2006: 80; Yavuzçehre ve Torlak, 2006: 185). Kentsel yaşam kalitesi; temel olarak fiziksel çevre, ekonomik çevre ve sosyal çevre kalitesine ilişkin bileşenlerden meydana gelmektedir (Streimikiene, 2015: 140). Fiziksel çevre kalitesi; açık alanların, yeşil alanların ve rekreasyon alanlarının varlığı, altyapı olanakları, belediyenin sunduğu hizmetler, ulaşım ağı ve türü, doğal, kültürel ve tarihi alanların korunması vb. ile ifade edilmektedir. Ekonomik çevre kalitesi; kişinin yaşamını sürdürmesi için gerekli olan şeylerin maliyeti, alım gücü vb. ile ifade edilmektedir. Sosyal çevre kalitesi ise; topluma ait olma hissi, yaşam şekli, sunulan eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım vb. ile ifade edilmektedir (Çam, 2014: 287; Emür ve Onsekiz, 2007: 369; Karamustafa, Güllü ve Acar, 2010: 5).

Kentsel yaşam kalitesi kavramı kapsamlı ve karmaşık bir yapıya sahip olduğu için ölçümünün de bir hayli zor olduğunu söylemek mümkündür. Yaşam kalitesinin ölçümü için yukarıda bahsedilen bileşenler bünyesindeki göstergeler gibi birçok göstergeden bahsedilmektedir (McAslan vd., 2013: 150). Kentsel yaşam kalitesini değerlendirirken, kentin su, yol, kanalizasyon gibi altyapı olanaklarından sosyal, kültürel olanaklarına kadar birçok faktörü göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Ak ve Bıçkı, 2016: 621-622). Yeşil alanlar, doğal alanlar, iklim şartları, kişi başına düşen gelir miktarı, ulaşım olanakları, altyapı olanakları (Akpınar ve Pektaş, 2019: 36), nüfus ve bina yoğunluğu (Mazıcıoğlu ve Yenice, 2019: 139), sağlık ve eğitim hizmetleri, cinsiyet ve fırsat eşitliği, güvenlik, itibar, politik haklar, ekonomik kalkınmışlık düzeyi (Koçak, 2009: 141-142), salgın hastalık, yangın gibi olumsuz durumlara karşı önlemlerin alınmış olması, kütüphane, kültür merkezi gibi kültürel alanların varlığı (Başaran ve Çiftçi, 2011: 258), alışveriş yapılabilecek alanlara ulaşılabilirlik (Marans ve Stimson, 2011: 3), kişinin fiziksel sağlığı ve psikolojik durumu, sosyal ilişkiler, özgürlük seviyesi (Öztürk ve Özdemir, 2013: 109-110), hava kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği, katı atık yönetimi, boş zaman, kişilik ve yetenekler, evlilik, aile yaşamı (Atik vd., 2014: 22), iş yaşamı ve iş olanakları, suç oranı, trafik (Karamustafa vd., 2010: 3;

Myers, 1988: 347) vb. gibi birçok faktör kentsel yaşam kalitesini olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir.

Dünya Sağlık Örgütü de sağlıklı bir kent olmanın şartlarını; su, yiyecek, barınma gibi temel gereksinimleri karşılayabilmek, temiz ve güvenli bir fiziksel çevre yaratmak, ekosistemin sürdürülebilirliğini sağlamak, biyolojik ve kültürel mirasa önem vermek, bakım ve sağlık hizmetlerine ulaşılabilirliği arttırmak, yerel ekonomiye önem vermek, güçlü ve destekleyici bir toplum yapısının oluşturulmasına yardımcı olmak, yerel halkın kendi yaşamlarını etkileyen kararlara katılımını sağlamak vb. şeklinde sıralamaktadır (Yumuk ve Altıntaş, 2019: 91).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmada Kırklareli'nde yaşayan yerel halkın yaşam kalitesi düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma grubu olarak Kırklareli merkezde yaşayan bütün bireyler seçilmiştir. Kırklareli merkez nüfusu, son hane halkı sayımında 80 bin olarak belirtilmektedir. Bu nedenle araştırmanın evrenini 80 bin birey oluşturmaktadır. Araştırma anket tekniği ve kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak Kırklareli'nde yaşayan yerel halktan 419 kişiye ulaşılarak anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Ulaşılan örneklem sayısı araştırmanın evrenini temsil etmektedir. Araştırma anketinin birinci kısmında katılımcıların demografik özelliklerinin ortaya çıkarılmasına yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci kısmında ise, yaşam kalitesinin ölçülebilmesi için Altıntaş (2010) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılan 22 ifade ve 3 boyuttan oluşan, likert ölçeğinin 5'li derecelendirilmesi ile uygulanan yaşam kalitesi ölçeğinin ifadeleri yer almaktadır.

Araştırmanın hipotezleri aşağıda sıralanmaktadır:

H¹ = Yerel halkın demografik özellikleri ile yaşam kaliteleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H^{1a}= Cinsiyet değişkeni ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H^{1b}=Yaş değişkeni ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H^{1c}=Medeni durum değişkeni ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H^{1d}=Eğitim durumu değişkeni ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H^{1e}=Gelir durumu değişkeni ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H^{1f}= Mesleki durum değişkeni ile yaşam kalitesi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H² = Yaşam kalitesi ölçeğinin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmada kullanılan anket forumunun yapısal geçerliliğinin sınanması için 2019 yılının Şubat ve Mayıs aylarında katılımcılara uygulanmıştır. Eksik veri sebebiyle 17 anket formu analizlere dahil edilmemiştir. Toplamda Kırklareli merkezde yaşayan 419 bireye ulaşılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21.0 paket programı ile istatistikî analizlere tabi tutulmuştur. Araştırmada kullanılan analizler: frekans analizleri, güvenilirlik analizi, t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), korelasyon analizi, basit doğrusal regresyon analizi ve faktör analizi (AFA) olarak sıralanmaktadır.

3.1. Bulgular ve Yorumlar

Kırklareli merkezde yaşayan ve araştırmaya katılanların %51,6'sı erkeklerden, %48,4'ü kadınlardan meydana gelmektedir. Araştırmaya katılanların %38,9'u 18-25 yaş, %16'sı 26-33 yaş, %15,3'ü 34-41 yaş, %13,6'sı 42-49 yaş ve %16,2'si 50 yaş ve üzerindedir. Medeni durumları incelendiğinde %50,6'sının evli ve %49,4'ünün bekar olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına bakıldığında %33,7'sinin ön lisans, %44,2'sinin lisans eğitimine sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin %25,1'inin 1001TL-2000TL, %40,6'sının 2001TL-3000TL arasında gelire sahip oldukları belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılanların %27,4'ünün özel sektör çalışanı, %21,2'sinin emekli ve %20,8'inin işçi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin homojen dağılıp dağılmadığını belirlemek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine bakılmıştır. Verilerin %5 anlamlılık düzeyinde +1,5 ve -1,5 değerleri arasında normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırmada bu nedenle parametrik testler kullanılmıştır. Farklılık analizleri için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA), Levene testi sonucunda varyansların eşit olduğu görülmüş ve gruplar arası farklılıkların kaynağını belirlemek için Post Hoc testlerinden Tukey testi kullanılmıştır.

Tablo 1'de demografik özellikler ile yaşam kalitesi ölçeği arasında yapılan farklılık analizleri sonuçlarına göre; katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ancak eğitim durumu, gelir durumu ve mesleki durum değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre; $H^{1a,b,c}$ alt hipotezleri ret edilirken, $H^{1d,e,f}$ alt hipotezleri kabul edilmiştir. H^1 hipotezi kısmı olarak kabul edilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri İle Yaşam Kalitesi Ölçeği Arasındaki Farklılık Analizi Sonuçları
Yaşam Kalitesi Ölçeği

		n	%	t/F	p	Fark
Cinsiyet	Erkek	216	51,6	,515	,607	Yok
	Kadın	203	48,4			
Yaş	18-25	163	38,9	2,111	,079	Yok
	26-33	67	16,0			
	34-41	64	15,3			
	42-49	57	13,6			
	50 ve üzeri	68	16,2			
Medeni durum	Evli	212	50,6	-,408	,684	Yok
	Bekar	207	49,4			
Eğitim durumu	İlköğretim	18	4,3	3,516	,008	1-3 1-4 2-4
	Lise	60	14,3			
	Önlisans	141	33,7			
	Lisans	185	44,2			
	YL/Doktora	15	3,6			
Gelir Durumu	0-1000TL	83	19,8	12,650	,000	1-2 1-3 1-4 2-4 3-4
	1001-2000TL	105	25,1			
	2001-3000TL	170	40,6			
	3001TL ve üzeri	61	14,6			
Mesleki Durum	Özel Sektör	115	27,4	4,739	,001	1-4 3-4
	Memur	59	14,1			
	Emekli	89	21,2			
	İşçi	87	20,8			
	Diğer	69	16,5			

Yaşam kalitesi ölçeğinin alt boyutları ile arasındaki ilişkinin tespit edilebilmesi ve H^2 hipotezinin sınanması için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda çevresel sürdürülebilirlik (ÇS) alt boyutu ile yaşam kalitesi arasında ,447 β (beta) korelasyon katsayısı bulunmuştur. Ekonomik refah (ER) alt boyutu ile yaşam kalitesi arasında ,768 β (beta) korelasyon katsayısı tespit edilmiştir. Toplumsal ve içsel refah (TİR) alt boyutu ile yaşam kalitesi arasında ,861 β (beta) korelasyon katsayısı saptanmıştır. Elde edilen bu katsayıların 0,01 düzeyinde çift taraflı öneme sahip olduğu saptanmıştır ve bu durum alt boyutlar arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir. Test edilen H^2 hipotezi kabul edilmiştir. Korelasyon analizine ilişkin sonuçlar aşağıdaki Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Yaşam Kalitesi Ölçeği İle Alt Boyutları Arasında Korelasyon Analizi Sonuçları

		Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Alt Boyutları			
		ÇS	ER	TİR	YK
ÇS	Pearson Correlation	1	,140**	,170**	,447**
	Sig. (2-tailed)		,004	,000	,000
	N	419	419	419	419
ER	Pearson Correlation	,140**	1	,446**	,768**
	Sig. (2-tailed)	,004		,000	,000
	N	419	419	419	419
TİR	Pearson Correlation	,170**	,446**	1	,861**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000
	N	419	419	419	419
YK	Pearson Correlation	,447**	,768**	,861**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	
	N	419	419	419	419

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde çift taraflı öneme sahiptir.

Tablo 3'te yaşam kalitesi ölçeğine ilişkin faktör analizi sonuçlarına, Cronbach Alpha güvenilirlik katsayılarına, açıklanan varyans değerlerine, KMO örneklem testi ve Bartlett Küresellik testi sonuçlarına yer verilmiştir. Araştırmada yapı geçerliliğinin sağlanması için yaşam kalitesi ölçeğine açıklayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Yaşam kalitesi ölçeği 20 ifade ve 3 boyutlu bir yapı göstermiştir. Ölçekte bulunan ifade 6 ve ifade 21 faktör yüklerinin ,40'ın altına kalması sebebiyle analizden çıkarılmıştır. Ölçek, orijinal yapısına benzer bir şekilde dağılım gösterdiği için boyutların isimlendirilmesinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Açıklayıcı faktör analizi (AFA) sonucunda; KMO değeri= ,790, Bartlett Testi= 2983,068, df=190, p<,000 olarak tespit edilmiştir. Yaşam kalitesi ölçeğinin açıklanan varyans değeri %50,735 olarak bulunmuştur. Araştırmada güvenilirlik değerleri Cronbach Alpha katsayısı ile hesaplanmıştır. Yaşam kalitesi ölçeğinin Cronbach Alpha değeri ,833 olarak tespit edilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeğin iç tutarlılığının iyi düzeyde olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 3. Yaşam Kalitesi Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Yaşam Kalitesi Ölçeği İfadeleri	TİR	ER	ÇS
TİR ifade 20	,753		
TİR ifade 19	,722		
TİR ifade 16	,706		
TİR ifade 15	,682		
TİR ifade 22	,678		
TİR ifade 18	,643		
TİR ifade 14	,578		
TİR ifade 13	,505		
TİR ifade 17	,429		
ER ifade 10		,780	
ER ifade 11		,746	
ER ifade 12		,713	
ER ifade 9		,663	
ER ifade 8		,638	
ER ifade 7		,534	
ÇS ifade 1			,594
ÇS ifade 4			,566
ÇS ifade 3			,549
ÇS ifade 5			,522
ÇS ifade 2			,512
Cronbach Alpha (Boyut)	,833	,819	,506
Cronbach Alpha (Ölçek)	,833		
Özdeğer	5,987	2,428	1,732
Açıklanan Varyansın %	29,937	12,138	8,660
Top. Açıklanan Varyans %	21,417	14,999	14,319
Top. Açıklanan Varyans Ölçek %	50,735		
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Ölçümü			,790
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare		2983,068
	df		190
	Sig.(Anlamlılık)		,000

Tablo 4'te yaşam kalitesi ölçeğinde bulunan 20 ifadenin ve 3 boyutun ortalama değerleri sunulmaktadır. En yüksek ortalamaya sahip olan ($\bar{x}$ 3,97) "çevresel sürdürülebilirlik" boyutudur. En düşük ortalamaya sahip olan ($\bar{x}$ 2,65) "ekonomik refah" boyutudur. "Toplumsal ve içsel refah" boyutunun ($\bar{x}$ 3,32) ortalama değere sahip olduğu tespit edilmiştir. Yaşam kalitesi ölçeğinin ($\bar{x}$ 3,31) ortalama değerinin hesaplandığı görülmektedir. Kırklareli yerel halkının yaşam kalite düzeyinin orta seviyede olduğu ve şehrin yaşam kalitesinden kısmı bir şekilde memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Kırklareli yerel halkı ekonomik refah seviyelerinden memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Yaşam kalitesi ölçek ifadeleri arasında en yüksek ortalamaya sahip olanlar ($\bar{x}$ 4,50), "Çevre kirliliği toplum güvenliğini tehdit etmekte ve tehlikeli sağlık problemlerine neden olmaktadır." ve ($\bar{x}$ 4,32), "İçme suyunun temiz olmadığını düşündüğümden şişelenmiş su içmeyi tercih ediyorum." ifadeleridir. Bunlar, araştırmaya katılanların en yüksek katılım gösterdikleri ifadeler olarak göze çarpmaktadır. Yerel halkın çevre kirliliğinden ve içme suyu kirliliğinden memnun olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. En düşük ortalamaya sahip olanlar ($\bar{x}$ 2,07), "Ödediğim vergiler." ve ($\bar{x}$ 2,24), "Yaşamam için gerekli olan masraflar." ifadeleridir. Araştırmaya katılanların ödemiş oldukları vergilerden ve yaşamlarını devam ettirebilmek için yapmış oldukları harcamalardan memnun olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Yaşam Kalitesi Ölçeği İfadelerinin Ortalama Değerleri
Yaşam Kalitesi Ölçeği İfadeleri

		$\bar{x}$
	Çevresel Sürdürülebilirlik	3,97
1	Kendimize ait kültürümüzü koruma yolları konusunda özellikle mutluyum.	3,55
2	Turistlerle konuştuğum zaman kültürümü dışarıya yaydığımı hissediyorum.	3,45
3	İçme suyunun temiz olmadığını düşündüğümünden şişelenmiş su içmeyi tercih ediyorum.	4,32
4	Turistler tarafından çevreye bırakılmış çöpleri gördüğümde turizm hakkında iyi şeyler hissetmiyorum.	4,03
5	Çevre kirliliği toplum güvenliğini tehdit etmekte ve tehlikeli sağlık problemlerine neden olmaktadır.	4,50
	Ekonomik Refah	2,65
7	İşimdeki sosyal güvenliğim	3,19
8	Aile gelirim	3,40
9	Ödemeler ve sosyal haklar	2,74
10	Ödediğim vergiler	2,07
11	Yaşamam için gerekli olan masraflar	2,24
12	Yeme-içme gibi temel ihtiyaçlarımın maliyeti	2,31
	Toplumsal ve İçsel Refah	3,32
13	Belediyenin sunduğu hizmet ve faaliyetler	2,94
14	Birlikte yaşadığım insanlar	3,68
15	Boş zamanım	3,24
16	Boş zaman faaliyetlerim	3,11
17	Dünyanın birçok ülkesinden gelen turist sayısı	3,00
18	Kültürel hayatım	3,19
19	Sosyal statü	3,43
20	Belediyenin sunduğu hizmet ve faaliyetler	3,73
22	Manevi hayat	3,61
	Yaşam Kalitesi Ölçeği Toplam	3,31

Tablo 5'te çevresel sürdürülebilirlik boyutunun yaşam kalitesi ölçeğindeki değişimi açıklama oranı %200'dür. Çevresel sürdürülebilirlik boyutu ve yaşam kalitesi ölçeği arasında .05 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü orta düzey bir ilişki ($\beta=,447$; $t= 10,198$; $p= .000<,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 5. Çevresel Sürdürülebilirlik Boyutu İle Yaşam Kalitesi Ölçeğine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

YK	β	t	Sig.	F	p	R ²
Sabit		10,746	,000	103,989	,000	,200
ÇS	,447	10,198	,000			

Tablo 6'da ekonomik refah boyutunun yaşam kalitesi ölçeğindeki değişimi açıklama oranı %589'dur. Ekonomik refah boyutu ve yaşam kalitesi ölçeği arasında .05 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü güçlü bir ilişki ($\beta=,768$; $t= 24,464$; $p= .000<,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 6. Ekonomik Refah Boyutu İle Yaşam Kalitesi Ölçeğine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

YK	β	t	Sig.	F	p	R ²
Sabit		33,767	,000	598,464	,000	,589
ER	,768	24,464	,000			

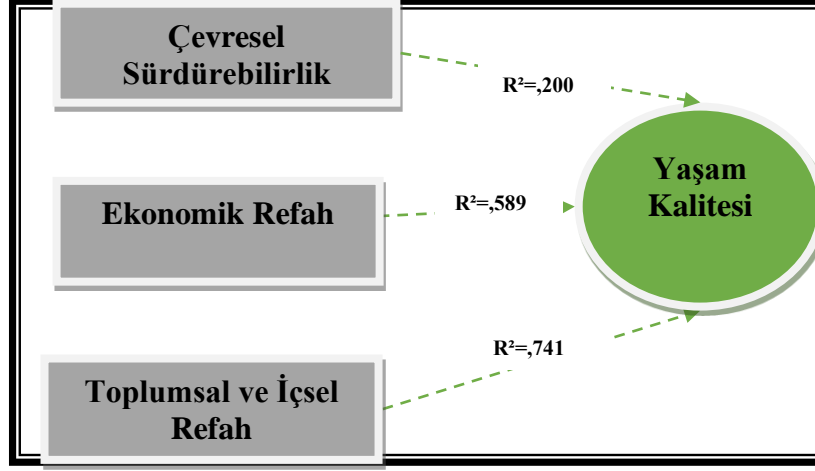
Tablo 7'de toplumsal ve içsel refah boyutunun yaşam kalitesi ölçeğindeki değişimi açıklama oranı %741'dir. Toplumsal ve içsel refah boyutu ve yaşam kalitesi ölçeği arasında .05 anlamlılık düzeyinde pozitif yönlü güçlü bir ilişki ($\beta=,861$; $t= 34,540$; $p= .000<,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 7. Toplumsal Ve İçsel Refah Boyutu İle Yaşam Kalitesi Ölçeğine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

YK	β	t	Sig.	F	p	R ²
Sabit		18,758	,000	1193,008	,000	,741
TİR	,861	34,540	,000			

Şekil 1'de yaşam kalitesi ve alt boyutları arasında gerçekleştirilen basit doğrusal regresyon analizleri sonucunda elde edilen regresyon katsayıları sunulmaktadır. Yaşam kalitesi ölçeğinde meydana gelen değişimi en çok açıklayan boyutun, toplumsal ve içsel refah boyutu olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Şekil 1. Araştırmanın Sonuç Modeli

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada Altıntaş (2010) tarafından bir araya getirilen, Türkçeye uyarlaması yapılan, geçerliliği ve güvenilirliği sağlanmış olan 22 ifade ve 3 boyuttan oluşan likert ölçeğinin beşli derecelendirilmesi ile uygulanan yaşam kalitesi ölçeği kullanılmıştır. Ölçek üzerinde herhangi bir ekleme veya çıkarma yapılmamış olup, orijinal haliyle uygulamaya tabi tutulmuştur. Araştırmanın Kırklareli yerel halkı üzerine yapılmasının temel sebebi, son yıllarda kırsal turizm destinasyonu olma çabası ve yaklaşık 2.5 milyon turistin ziyaret etmiş olmasıdır. Bu araştırma, turist sayısının artması yerel halkın yaşam kalitesini etkilemektedir varsayımına dayandırılarak gerçekleştirilmiştir.

Kırklareli'nde gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde; yerel halkın yaşam kalitesi düzeyinin orta seviyede olduğu tespit edilmiştir. Ayyıldız ve Demirci (2018) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki şehirlerin yaşam kaliteleri belirli kriterler bazında incelenmiştir. Şehirler bazında yapılan sıralamada Kırklareli'nin 22. sırada yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda ilk sıralarda yer alan şehirlerin yaşam kalitesi seviyeleri daha yüksek olduğuna göre Kırklareli şehrinin yaşam kalitesi seviyesinin orta düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda yapılan bu araştırma ile Ayyıldız ve Demirci (2018) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarının benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Araştırmada yerel halkın ekonomik refah açısından durumlarından memnun olmadıkları, toplumsal ve içsel refah düzeylerinin ise orta seviyede olduğu saptanmıştır. Araştırmada yaşam kalitesi algısının kadın ve erkek açısından farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Altıntaş (2010) tarafından Alanya'da yaşam kalitesi algısının ölçülmesi ile ilgili yapılan çalışmada, Slavuj (2011) tarafından Hırvatistan'ın Rijeka şehrinde yaşam kalitesi algısının ölçülmesi ile ilgili yapılan çalışmada ve Yumuk ve Altıntaş (2019) tarafından Bodrum'da kentsel yaşam kalitesi algısının ölçülmesi ile ilgili yapılan çalışmada da yaşam kalitesi algısının cinsiyete göre farklılık göstermediği saptanmıştır. Karamustafa vd. (2010) tarafından Kayseri'de yaşam kalitesi algısının değerlendirildiği çalışmada da kentsel yaşam kalitesi ile ilgili önermelere katılım düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Keçeli (2013) tarafından kentsel yaşanabilirlik ve cinsiyet arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada da kadın ve erkeklerin tutumları arasında çok büyük farklılıklar olmadığı ifade edilmektedir.

Araştırmada yaşam kalitesi algısının bireylerin yaşları ve medeni durumları açısından farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Çam (2014) tarafından Kastamonu'da yaşam kalitesi algısının ölçülmesiyle ilgili yapılan çalışmada da yaşam kalitesi algısının yaş ve medeni durum açısından farklılık göstermediği saptanmıştır. Slavuj (2011), tarafından yapılan çalışmada da yaşam kalitesi algısı yaşa göre

farklılık göstermemektedir. Yumuk ve Altıntaş (2019) tarafından yapılan çalışmada yaşam kalitesi algısı medeni duruma göre farklılık göstermezken yaşa göre farklılık göstermektedir. Karamustafa vd. (2010) tarafından yapılan çalışmada ise yaşam kalitesi ile ilgili önermelere katılım düzeyi hem yaşa hem de medeni duruma göre farklılık göstermektedir.

Araştırmada yaşam kalitesi algısı eğitim durumu ve gelir durumuna göre farklılık göstermektedir. İlköğretim mezunu olanlar ile ön lisans ve lisans mezunu olan bireyler açısından yaşam kalitesi algısı farklılık göstermektedir. Gelir seviyesi düşük olan bireylerle, gelir seviyesi yüksek olan bireylerin yaşam kalitesi algısı farklılık göstermektedir. Araştırmanın bu sonuçları Karamustafa vd (2010) tarafından yapılan çalışma ile benzerlik gösterirken; Yumuk ve Altıntaş (2019) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile farklılık göstermektedir. Karamustafa vd. (2010) tarafından yapılan çalışmada yaşam kalitesi ile ilgili önermelere katılım düzeyi eğitim durumu ve gelir durumuna göre farklılık göstermektedir. Yumuk ve Altıntaş (2019) tarafından yapılan çalışmada ise yaşam kalitesi algısı eğitim durumuna ve gelir durumuna göre farklılık göstermemektedir. Ayrıca yapılan bu araştırmada yaşam kalitesi algısı meslek durumuna göre farklılık göstermektedir. Araştırmada işçiler ile özel sektör çalışanları ve emeklilerin yaşam kalitesi algısının farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada kullanılan yaşam kalitesi ölçeğinin yapısal geçerliliğinin sağlanması için açıklayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. Ölçeğin 3 boyutlu yapısını koruduğu tespit edilmiştir. Ölçekte meydana gelen değişimi en fazla açıklayan alt boyutun belirlenebilmesi için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Toplumsal ve içsel refah boyutunun ölçekte meydana gelen değişimi en fazla açıklayan boyut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek üzerinde en fazla etkiye sahip boyut olarak da ifade edilebilir.

Yeme-içme, barınma gibi karşılanması zorunlu olan temel ihtiyaçların giderilmesinin, alt gelir grubunu oluşturan bireyler üzerinde baskı oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kırklareli'nde yaşamsal faaliyetlerin pahalı olduğu tespit edilmiştir. Yerel halk, belediyenin sunmuş olduğu hizmetlerden ve beraber yaşamış oldukları insanlardan memnun olmadıklarını ifade etmiştir. Maneviyat düzeylerinin de orta seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kırklareli yerel halkının yaşam kalitesi düzeyinin artırılması için aşağıda bazı öneriler sunulmaktadır. Bunlar;

- Yerel yönetim tarafından sunulan hizmetler gözden geçirilerek hizmetlerin aksayan yönleri düzeltilebilir.
- Şehir şebeke suyu içilebilir hale dönüştürülebilir.
- Şehirde meydana gelen çevre kirliliğinin engellenmesi için girişimlerde bulunulabilir.
- Yerel halkın şehre gelen turistlerden memnun olup olmadıkları araştırılabilir.
- Turistlerin ziyaret sebepleri araştırılarak, sadece alışveriş için değil turistik amaçlı geceleme yapımları sağlanabilir.
- Şehrin, İstanbul'a yakın olmasının getirmiş olduğu pahalılık yerel üreticiler desteklenerek önlenebilir. İstanbul'a göre ucuz algısının, kırsal bir şehre göre pahalı olduğu algısı aktif bir şekilde yönetilebilir.
- Yiyecek-içecek işletmeleri fiyat belirleme politikalarını; Bulgaristan, Yunanistan gibi ülkeler ve İstanbul'dan gelen turistlerin ekonomik durumlarına veya değerli para birimlerine göre değil, sunmuş oldukları hizmete göre belirleyebilirler.
- Yerel yönetimlere ve halka, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için eğitimler verilebilir.
- Kültürel ve sosyal hayatın desteklenmesi için rekreasyonel faaliyetler düzenlenebilir.

Algılanan yaşam kalitesi kavramının kişiye özgü düşünceleri yansıtması ve karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle Kırklareli şehrinde yapılan bu araştırmanın bulguları araştırmanın yapıldığı süre ve kişilerin görüşleri ile sınırlıdır. Bu yüzden daha sonra yapılacak çalışmalarda bu sonuçların farklılık gösterebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ak, D. ve Bıçkılı, D. (2016). Yavaş kent (cittaslow) hareketinin kentsel yaşam kalitesi bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (46), 615-632.
- Akpınar, O. ve Pektaş, E. K. (2019). Yavaş şehirler (cittaslow) ve kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkileri: Seferihisar halkının algısı üzerine bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 31-46.
- Akyol, A. D. (1993). Yaşam kalitesi ve yaklaşımları. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9 (2), 75-80.
- Altıntaş, V. (2010). Turizm gelişiminin yerel halkın yaşam kalitesi üzerine etkileri: Alanya bölge modeli. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Altıntaş, A. (2019). Dikey bahçelerin kentsel yaşam kalitesi bağlamında değerlendirilmesi. E. E. A. Levi, Y. Dönmez, B. Ş. İhan (Ed). *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma Makaleleri* içinde (s. 9-17). Ankara: Gece Akademi.
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Vogt, C. A. and Knopf, R. C. (2007). A cross-cultural analysis of tourism and quality of life perceptions. *Journal of Sustainable Tourism*, 15 (5), 483-502.
- Arpacı, F. ve Gürbüz, S. (2012). Yaşlı bireylerin yaşadıkları şehre göre yaşam kalitesi değerlendirmeleri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 47 (2), 47-64.
- Atik, A., Taçoral, E. ve Altunkasa, M. F. (2014). Kent halkının kentsel yaşam memnuniyeti üzerinde etkili sosyo-demografik özelliklerin belirlenmesi üzerine bir araştırma: Kemaliye örneği. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4 (9), 21-33.
- Avcı, N. (2018). Turizmin yöre halkının yaşam kalitesine etkileri: Çeşme ilçesi örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 29 (2), 164-174.
- Ayyıldız, E. ve Demirci, E. (2018). Türkiye’de yer alan şehirlerin yaşam kalitelerinin SWARA Entegreli TOPSIS yöntemi ile belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 67-87.
- Başaran, İ. ve Çiftçi, S. (2011). Yönetimlerarası işbirliğinin kentsel yaşam kalitesinin geliştirilmesindeki önemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 251-274.
- Bilir, N., Özcebe, H., Vaizoğlu, S. A., Aslan, D., Subaşı, N. ve Telatar, T. G. (2005). Van ilinde 15 yaş üzeri erkeklerde SF-36 ile yaşam kalitesinin değerlendirilmesi. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi*, 25 (5), 663-668.
- Bilgili, A. ve Sam, N. (2017). Bursa’nın kentsel yaşam kalitesinin faktör analizi ve sıralı lojistik regresyon ile incelenmesi. *Eurasian Business & Economics Journal*, 11, 100-132.
- Biröl, S., Aydın, E. ve Kazak, G. Y. (2018). Kentsel yaşam kalitesi perspektifinde belediyelerce halka arz edilen sportif rekreasyon amaçlı parkların planlanmasında yetkili görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (61), 1261-1273.
- Bodur, A. (2019). Kentsel yaşam kalitesi göstergeleri ilk uluslararası standardı: ISO 37120. *Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi*, 12 (2), 417-419.
- Bodur, A. ve Yüksel, Y. D. (2017). Yapıcı yıkım olması bakımından sosyal konut üretimi ve yaşam kalitesi: İstanbul örneği. *Aksaray University Journal of Science and Engineering*. 1 (1), 62-78.
- Boylu, A. A. ve Paçacıoğlu, B (2016). Yaşam kalitesi ve göstergeleri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8 (15), 137-150.
- Coşar, Y. (2014). Yavaş şehir olgusunun kentsel yaşam kalitesi üzerindeki algılanan etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25 (2), 226-240.
- Çam, N. (2014). Şehir yaşam kalitesinin ölçülmesi: Kastamonu şehir merkezinde bir uygulama. *Business & Management Studies: An International Journal*, 2 (3), 286-307.
- Das, D. (2007). Urban quality of life: a case study of Guwahati. *Social Indicators Research*, 88, 297-310.
- Deveci, B. and Avcıkurt C. (2019). Quality of life measurement: a research on 4- and 5-star hotel kitchen employees in Antalya. In İ. Elagöz, A. Gezen, A. Yılmaz and G. Erdoğan (Eds). *Social, Human and Administrative Sciences Research Papers (p.11-32)*. Ankara: Gece Akademi.
- Din, H. S. E., Shalaby, A., Farauh, H. E. and Elariane, S. A. (2013). Principles of urban quality of life for a neighborhood. *Housing and Building National Research Center*, 9, 86-92.
- Emür, S. H. ve Onsekiz, D. (2007). Kentsel yaşam kalitesi bileşenleri arasında açık ve yeşil alanların önemi- Kayseri/Kocasinan ilçesi park alanları analizi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 367-396.

- Eser, K., Çelik, N. ve Yıldız, O. (2018). Turizmin yerel halkın yaşam kalitesi üzerindeki etkileri: Muğla-Akyaka örneği. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 10 (2), 62-65.
- Fischer, J. M. and Amekudzi, A. (2011). Quality of life, sustainable civil infrastructure and sustainable development: strategically expanding choice. *Journal of Urban Planning and Development*, 137, 39-48.
- Geray, C. (1998). Kentsel yaşam kalitesi ve belediyeler. *Türk İdare Dergisi*, 421, 323-346.
- Görün, M. ve Kara, M. (2010). Kentsel dönüşüm ve sosyal girişimcilik bağlamında Türkiye’de kentsel yaşam kalitesinin artırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8 (2), 140-164.
- İnan, Ö. Y. ve Sönmez, N. Ö. (2019). Kentsel yaşam kalitesi ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesi. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 2 (3), 184-198.
- Karamustafa, K., Güllü, K. ve Acar, N. (2010). Kayseri’nin pazarlanabilirliğinin şehir yaşam kalitesi açısından önem-başarım analizi ile değerlendirilmesi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 5, 1-26.
- Keçeli, A. (2013). Kentsel yaşanabilirlik ve cinsiyet. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 232-245.
- Koçak, H. (2009). Coğrafi Bilgi sistemlerinin kentsel yaşam kalitesinin yükseltilmesine etkileri üzerine bir değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 141-148.
- KTB (Kültür ve Turizm Bakanlığı). (2019). Sınır bülteni. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.
- Marans, R. W. and Stimson, R. (2011). An overview of quality of urban life. In R. W. Marans and R. J. Stimson (Eds). *Investigating Quality of Urban Life: Theory, Methods and Empirical Research* (p.1-29). Germany: Springer .
- Mathew, P. V. and, Sreejesh, S. (2017). Impact of responsible tourism on destination sustainability and quality of life of community in tourism destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 1, 83-89.
- Mazırcıoğlu, E. ve Yenice, M. S. (2019). Konut ve konut yer seçiminde etkili ölçütlerin kentsel yaşam kalitesi bağlamında değerlendirilmesi; Gaziantep örneği. *Artium*, 7 (2), 138-146.
- McAslan, D. Praksah, M., Pijawka, D., Guhathakurta, S. and Sadalla, E. (2013). Measuring quality of life in border cities: the border observatory Project in the US-Mexico border region. In M. J. Sirgy, R. Phillips and D. Rahtz (Eds). *Community Quality of Life Indicators: Best Cases VI* (p.143-170). Germany: Springer.
- McCrea, R., Shyy, T-K. and Stimson, R. (2006). What is the strength of the link between objective and subjective indicators of urban quality of life?. *Applied Research in Quality of Life*, 1, 79-96.
- Morgül, Ş. (2014). Kırklareli ilinde eko turizm olanakları. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Aralık, 27-38.
- Müezzinoğlu, T. (2005). Yaşam kalitesi. *Üroonkoloji Bülteni*, 4 (1), 25-29.
- Myers, D. (1988). Building knowledge about quality of life for urban planning. *Journal of the American Planning Association*, 54 (3), 347-358.
- Nas, F. (2019). Bartın, Karabük ve Zonguldak illerine ait yaşam endeksi gösterge değerlerinin sosyolojik analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (64), 501-511.
- Neal, J. D., Uysal, M. ve Sirgy, M. J. (2007). The effect of tourism service on travelers’ quality of life. *Journal of Travel Research*, 46, 154-163.
- Oktay, D. (2007). Sürdürülebilirlik, yaşanılabilirlik ve kentsel yaşam kalitesi. *Mimarlık Dergisi*.web:http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1329# adresinden 31.01.2020’de alınmıştır.
- OSİB (Orman ve Su İşleri Bakanlığı). (2012). *Kırklareli İli Doğa Turizmi Master Planı (2013-2023)*. Kırklareli: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Kırklareli Şube Müdürlüğü.
- Öztürk, S. ve Özdemir, Z. (2013). Kentsel açık ve yeşil alanların yaşam kalitesine etkisi “Kastamonu örneği”. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 109-116.
- Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing- a social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning*, 65, 19-30.
- Pennings, J. M. (1982). The urban quality of life and entrepreneurship. *Academy of Management Journal*, 25 (1), 63-79.
- Rogerson, R. J. (1999). Quality of life and city competitiveness. *Urban Studies*, 36 (5-6), 969-985.
- Rüzgar, N., Odabaşoğlu, A. N. ve Özkan, B. (2019). The relationship between mayors’ servant leadership styles and quality of city life. *IBAD Journal of Soacial Sciences*, 5, 598-614.
- Salihoğlu, T. ve Türkoğlu, H. (2019). Konut çevresi ve kentsel yaşam kalitesi. *Megaron*, 14, 203-217.

- Sarı, V. İ. ve Kındap, A. (2018). Türkiye’de kentsel yaşam kalitesi göstergelerinin analizi. *Sayıştay Dergisi*, 108, 39-72.
- Slavuj, L. (2011). Urban quality of life- a case study: the city of Rijeka. *Hrvatski Geografski Glasnik*, 73 (1), 99-110.
- Steimikiene, D. (2015). Quality of life and housing. *International Journal of Information and Education Technology*, 5 (2), 140-145.
- Top, M. Ş., Özden, S. Y. ve Sevim, M. E. (2003). Psikiyatride yaşam kalitesi. *Düşünen Adam- Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 16, 18-23.
- Torlak, S. E. ve Yavuzçehre, P. S. (2008). Denizli kent yoksullarının yaşam kalitesi üzerine bir inceleme. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 17 (2), 23-44.
- Tosun, E. K. (2013). Yaşam kalitesi ekseninde şekillenen alternatif bir kentsel yaşam modeli: yavaş kentleşme hareketi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (1), 215-237.
- Veenhoven, R. (2000). The four qualities of life ordering concepts and measures of the good life. *Journal of Happiness Studies*, 1, 1-39.
- WHO (World Health Organization). (1997). Measuring quality of life: the World Health Organization quality of life instrument. Geneva: WHO.
- Yavuzçehre, P. S. ve Torlak, S. E. (2006). Kentsel yaşam kalitesi ve belediyeler: Denizli Karşıyaka mahallesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 184-207.
- Yıldız, H. T. (2007). Kentsel yaşam kalitesi: kuram, politika ve uygulamalar. *Mimarlık Dergisi*.web:http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=53&RecID=1325 adresinden 01.02.2020’de alınmıştır.
- Yumuk, Y. ve Altıntaş, V. (2019). Bodrum’da yaşayan yerel halkın kentsel yaşam kalitesi algılarının aşırı turizm (overtourism) kapsamında değerlendirilmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı*, 90-102.
- Yüksel, M. ve Yeşil, M. (2017). Kent ve yaşam (Ordu kenti örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (2), 679-693.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

LEADERSHIP TRAITS OF DONALD TRUMP IN TERMS OF DESTRUCTIVE LEADERSHIP THEORY

DONALD TRUMP'IN YIKICI LİDERLİK TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE LİDERLİK
ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Nilüfer RÜZGAR

Assist. Prof. Dr., Bursa Technical University, Faculty of Humanities and Social Sciences, (Corresponding Author)

ÖZET

Liderlerin sadece belirli bir liderlik stilini benimsemeleri imkansız olsa da, baskın stil liderlerin sergilenen davranışları ve yönetim stilleri ile kolayca sonuçlandırılabilir. Liderlik literatürüne bakıldığında, bilhassa çağdaş teoriler arasında, birçok liderlik tarzı olduğu görülmektedir. Bu tarzlardan bir kısmı yapıcı liderlik tarzları kapsamında değerlendirilirken bir kısmı ise, yıkıcı liderlik tarzları kapsamında ele alınmaktadır. Yıkıcı liderlik teorisi; narsist ve bencil liderleri ifade etmektedir. Buna ek olarak bu tür liderler eylemlerinin sonuçlarını düşünmeyerek hareket etmekte, hareket ederken de kendisinden başkasını düşünmemektedirler. Ayrıca, bu tür liderler astların motivasyonunu düşürmekte ve lider olarak kendilerini korumak amacıyla kararlar almaktadır. Yıkıcı liderler çevreleri tarafından sevilmemekle beraber motivasyon düşüklüğü de göz önünde bulundurulduğunda hem kendilerine hem astlarına hem de kurumlarına büyük zararlar getirebilmektedirler. Bu bağlamda, ABD Başkanı Donald J. Trump hem yönetim tarzı ve hem iç hem de dış paydaşlarla olan ilişkileri bakımından yıkıcı bir lider olarak görülebilir. Bu açıdan, bu çalışmanın amacı, Trump'ın liderlik özelliklerini yıkıcı liderlik teorisi bağlamında incelemektir. Araştırma soruları da bu kapsamda oluşturulmuştur. Yapılan literatür taraması bağlamında araştırma soruları yanıtlanmış olup yanıtlara göre Trump'ın yıkıcı liderlik özellikleri taşıdığı kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik Tarzları, Yıkıcı Liderlik, Donald Trump

ABSTRACT

While it is impossible for leaders to adopt only a particular leadership style, the dominant style can easily be concluded with leaders' behaviors and management styles. When the leadership literature is examined, it is seen that there are many leadership styles, especially among contemporary theories. Some of these styles are evaluated within the context of constructive leadership styles and some are considered within the scope of destructive leadership styles. Destructive leadership theory, stands for the leaders who are narcissist and selfish. In addition, such leaders act without thinking about the consequences of their actions and do not think of anyone but themselves. Furthermore, these kind of leaders decrease the motivation of the subordinates and make decisions with the purpose of protecting themselves, as leaders. Disruptive leaders are disliked by their followers and moreover, they can bring great harm to both their subordinates and institutions when low motivation is taken into consideration. In this context, the USA president Donald J. Trump can be considered as a destructive leader in terms of his management style and his relationships with both internal and external parties. From this perspective the purpose of this study is to examine the leadership qualities of Trump in the context of destructive leadership theory. The research questions were formed within this scope. In the context of the literature review, research questions were answered and it was concluded that Trump carries destructive leadership characteristics.

Keywords: Leadership Styles, Destructive Leadership, Donald Trump

1. INTRODUCTION

When the literature is scrutinized, it can be observed that destructive leadership is a common phenomenon (Aasland, Skogstad, Notelaers, Nielsen and Einarsen, 2010). Destructive leadership is also defined as “dark side of leadership” (Conger, 1990), “little tyranny” (Ashforth, 1994), “exploiter management” (Tepper, 2000; Harris, Kacmar and Zivnuska, 2007), “bad leadership” (Kellerman, 2004), “weak leadership” (Kelloway, Sivanathan, Francis and Barling, 2005), “dissuasive leadership” (Thoroughgood, Hunter, and Sawyer, 2011), “toxic leadership” (Goldman, 2011), etc. Van de Vliert and Einarsen (2008) define destructive leadership as a leader’s abusing legal interests of subordinates via despotic behaviour and via decisions that protect himself. According to Reed and Bullis (2009), destructive leadership is the sum of behaviours that affect subordinates in a negative way and decrease their motivation. In order to accept a behaviour as destructive, giving harm to someone intentionally is not the only condition. The destructive behaviours that emerge from thoughtlessness, ignorance and incompetence, are accepted as practices of destructive leadership as well (Einarsen, Aasland and Skogstad, 2007).

Donald J. Trump, is known with his rude and arrogant character. The authors who has written his biography define him as an aggressive, inconsistent, unprincipled, materialist, sly, undisciplined and charismatic leader. He is also defined as narcissist and merchant (<https://tr.euronews.com>). In addition, he is criticised negatively for his relationships with other countries such as Middle East, North Korea, Iran, China and Turkey. In this frame, the purpose of this study is to examine the leadership qualities of Trump in terms of destructive leadership.

2. LITERATURE REVIEW AND THEORETICAL FRAMEWORK

2.1. Leadership

The word leader is derived from the Latin term “lode star” and means the leading, directing and inspiring person (Van de Vliert, Matthiesen, Gangsøy, Landro and Einarsen, 2010). In this context, leadership is a process in which an individual affects a group to reach a common goal (Northouse, 2007). This process of influence is a complex process that involves making some decisions in line with the objectives, and the leader's decision can determine whether the institution will proceed in a constructive or destructive way (Illies and Reiter-Palmon, 2008). Therefore, the leader can guide the process constructively or destructively. Leadership is a multidimensional phenomenon (Northouse, 2007). In the effective functioning of the leadership process, the leader has responsibilities such as accomplishing the task successfully, creating and maintaining the team in accordance with the purpose, and enabling each individual in the team to motivate and develop himself (Adair, 2010). In other words, the leader is expected to consider the interests of his or her subordinates as well as the interests of the institution in which he works. However, the leaders sometimes fail to fulfill these expectations and even abuse their power over their subordinates (Reed and Bullis, 2009).

2.1.1. Constructive Leadership

Constructive leadership is the behavior of a leader in supporting the legitimate interests of subordinates in the organization through team-oriented and charismatic decisions and actions (Van de Vliert and Einarsen, 2008). Tepper (2007) defined constructive leadership as leader characteristics and behaviors that bring positive results such as high motivation; high individual and group performance, positive approaches towards work, organization and leader, etc. Constructive leaders think people-oriented and team-oriented and intervene in the work process at a healthy rate (Van de Vliert and Einarsen, 2008). Groups, with which the leader tends to cooperate, perform the best (Gachter, Nosenzo, Renner and Sefton, 2012). Constructive leaders, taking into account the interests of the subordinates as well as the interests of the institution, act in accordance with the legitimate interests of the organization, use the resources of the organization in the most appropriate way, involve the followers in the decision-making process, thereby increasing their motivation and job satisfaction. (Einarsen et al., 2007).

2.1.2. Destructive Leadership

Destructive leadership is a serious problem that exists in many organizations today. In this sense, it is seen that working on destructive leadership behaviors is more important than working on constructive

leadership behaviors (Einarsen et al., 2007). In addition to subordinates exposure to destructive leadership behavior, the leader himself and the organization suffer.

The main factor that causes a leader to behave in a destructive way, is the style of using influence. Destructive behaviour mostly stems from the motive of the leader to prove his power in addition to his narcissism, authority and low self-competency. Furthermore; ambiguity of results, negative life themes, selfishness and superiority feeling are the individual factors that cause destructive leadership style to emerge (Mumford, Espejo, Hunter, Bedell-Avers, Eubanks and Connelly, 2007). Another factor that causes a leader to display destructive behaviour is his value system. The individual that holds leadership position, evaluates a problem that he faces during his leadership process according to his values and therefore, the solutions emerge in accordance with his values. In this sense, some certain solutions are related with destructive behaviours (Illies and Reiter-Palmon, 2008).

There are three main factors that helps shaping and continuing destructive leadership, which are called “toxic triangle” (Thoroughgood, Hunter and Sawyer, 2011). The triangle comprises *the leader*, *the followers* and *the environment*. *Destructive leader* comprises individual power, narcissism, negative life themes and hate ideology. *Favourable followers* comprise submissive and indulgent ones. As for the *environment*, it comprises the qualities such as volatility/instability, threat perception, cultural values and ineffective corporations (Gündüz and Dedekorkut, 2014).

In this sense, it would be crucial to talk about two manifestations of destructive leadership, which are defined as *encouraging followers to pursue destructive goals* and *using destructive methods of influence with followers*. In this context destructive leadership is manifested in the leaders via identifying destructive goals and fostering followers’ pursuit of those goals and/or via using destructive actions to mobilize followers to attain goals set by the leader. Although these two manifestations of destructive leadership are independent of each other, it is under the initiative of the leader to use them together in a jointed way (House and Shamir, 1993; Yukl, 2006).

There are a number of classifications of destructive leadership in literature. The most common classification is proposed by Einarsen et al. (2007). Einarsen et al. (2007) divided destructive leadership into three groups: *Overbearing leadership*; destructive in the interests of subordinates, constructive in the interests of the organization. *Supportive-unfaithful leadership*; constructive in the interests of subordinates, destructive in the interests of the organization. *Derailed leadership*; destructive for the interests of both subordinates and the organization. In this sense, in the next section and in the conclusion section it will be tried to examine the destructive leadership qualities of Donald J. Trump in the frame of this destructive classification.

2.2. Leadership Qualities of Donald J. Trump

Since Donald Trump has settled in the White House, there have occurred some important changes in terms of the relationships with the other countries. Among the most important ones there is nuclear tension in Asia. Trump opened into discussion some of the important security issues of Asia. In addition, he declared his North Korea strategy. On the other hand, North Korea did long-range target practice and the USA Navy dropped anchor in South Korea seas. Furthermore, the relationships with Russia became more complicated. The conflict between Putin and Trump seems as if it has no end. USA-Russia has been experiencing the worst relationship process since the end of Cold War. Trump has also been experiencing conflicts with Turkey, because of the fact that Turkey has started S-400 fuse purchase from Russia (<https://www.bbc.com/turkce>).

The relationships with Iran has become negative as well, after Trump has started his duty as president. Upon Iran’s ballistic fuse test, the USA applied sanctions to the country. These sanctions contain petrol, banking, sea logistics etc. and especially the sanctions in terms of petrol, affect the relationships in a negative way with China, India, Russia, Turkey, Iraq, Pakistan and Afghanistan. In addition, the USA killed 36 DEAŞ allies with a bomb of 10 tons in Afghanistan. As for Syria, the most important source of tension between the two countries is the difference of opinion in terms of the best action in order to prevent the conflict (Kanat, Michalke and Kannon, 2017).

There is also the fact that free trade is ambiguous. In addition to free trade policies, the climate change policy is structured from the beginning. Although Trump promised to cancel Paris Agreement, he has not fulfilled it yet. Moreover, he signed an agreement that cancels Clean Energy Plan, which makes it compulsory to supervise energy stations. The nuclear agreement with Iran is ambiguous too (<https://www.bbc.com/turkce>).

Moreover, Trump has also created a conflict when Turkey has started “Fountain of Peace” (Barış Pınarı) Operation. While Turkey’s main aim is to free Syria from PKK and DEAŞ, Trump has been on cross terms with Turkey and strongly opposed to the operation. He accused Turkey of intervening into the internal affairs of Syria. In addition, he also has been on cross terms with Russia, who has supported Turkey in the process of the operation. On the other hand, interestingly enough, he suddenly turned out to be a supporter of the operation and has thanked to Turkey for creating and sustaining peace. In this sense, it can easily be understood that his attitude towards both internal and international affairs, is inconsistent, which proves that he carries the qualifications of destructive leadership.

Trump acts as a populist and dominant figure. He has suspended all international commercial agreements and has invalidated all operations that were active in Obama era. He has shaped his policies around specific priorities such as migrant opposition, creating more jobs to USA citizens and protectionism. In this sense, the first attempt of him was to sign the agreement that forbids 7 Muslim countries to migrate to the USA. The first and the harshest reaction to this decision came from technology companies because in contemporary conjuncture the %40 percent of Fortune 500 companies are founded by migrant families (Ceran, 2017).

According to a survey research that is conducted by Washington based Paw Research Centre in 25 countries, Trump is seen as a global leader, while his reliability is low. The findings prove that the support to Trump’s leadership stayed at %27. In addition, only the participants in Israel, Nigeria, Kenya and the Philippines have mentioned positive thoughts related to Trump. It is also revealed thanks to the survey that the soft power of the USA is decreased (<https://www.cnnturk.com>).

According to Daily Mail, England Ambassador Sir Kim Darroch has written a diplomatic report that defines Trump as “awkward” and he has claimed that Trump is also under the risk of ending his duty in “shame”. Darroch has also mentioned that Trump management can corrupt because of the scandals and added that Trump has the risk of doing just the reverse of what he has said because of the fact that he is known as an inconsistent person (<https://www.dailymail.co.uk>).

Trump is also known for his blocking his followers on the social media platform Twitter. However, recently he has been forbid to block his followers because of the fact that it is against free disclaimer rights of individuals.

3. METHODOLOGY

This research is a theoretical evaluation. In this sense, first of all, destructive leadership theory is reviewed in the literature. In addition to this, because of the fact that the research aims at examining the leadership qualities of the USA President Donald J. Trump, the articles and newspapers are reviewed with the aim of finding out the President’s character and management style. The gathered information is evaluated and the following research questions are tried to be answered:

- 1- What kind of qualities does destructive leadership comprise?
- 2- What kind of leadership qualities does Donald J. Trump carry and display?
- 3- Can Donald J. Trump be evaluated as a destructive leader?

The answers are tried to be discussed in the conclusions and discussions section of the study.

4. CONCLUSION AND DISCUSSIONS

The phenomenon of destructive leadership has been discussed mostly in recent eras as the organizations grow and act global. In this sense, the motivation and satisfaction of the employees has become

prominent issues in order to create a stable and powerful workforce. Furthermore, the leadership styles of world leaders have become an academic issue as well, in terms of making contribution to the literature via making researches in the sense that these leaders “lead” the world and thus, in this full of conflicts world it would be possible to examine and understand the motives of the leaders in the process of their actions especially in international affairs.

Destructive leadership is leader’s desire of satisfaction in terms of individual interest. In this sense the leader displays behaviours that give harm to the action quality of the followers. In addition, the leader does not care about the norms or values and behaves in a selfish way so as to fulfil his satisfaction need. The most important reason of a leader’s destructive behaviour is his “importance feeling”. If a leader believes that he is important, he believes that he is the only person who can succeed in a duty (Couper, 2007). This is to say that the leader believes in the fact that the process would corrupt without him.

In this sense, the purpose of this study is to examine the leadership styles of Donald J. Trump, the president of the USA, which is the leading country of the world. Since the beginning of his “reign”, he has been among the top leaders whose leadership style is worth to examine. According to the literature research, Trump carries mostly the qualities of destructive leadership in the frame of both his characteristic qualities and management style, especially in international affairs. Therefore, it can easily be claimed that he carries the qualities of especially “*Derailed Leadership*”; which means that he is destructive for the interests of both subordinates/citizens and the organization/country.

For future researches, it would be contributive to research Trump thoroughly in terms of his leadership qualities. In addition, examining other leading world leaders in terms of destructive leadership would be contributive to the literature in the sense of drawing a general frame of destructive leadership in the contexture of world leaders. It would be also valuable to examine the world leaders in the frame of various leadership styles in order to draw a general frame of these leaders in terms of specific leadership qualities.

References

- Aasland, M. S., Skogstad, A., Notelaers, G., Nielsen, M. B. & Einarsen, S. (2010). The Prevalence of Destructive Leadership Behaviour. *British Journal of Management*, 21, 438-452.
- Adair, J. (2010). *100 Harika Fikir: Etkili Liderlik ve Yönetim İçin* (Uyan, S., Trans.). İstanbul: Babıali Kültür.
- Ashforth, B. (1997). Petty Tranny in Organizations: A Preliminary Examination of Antecedents and Consequences. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 14, 136-140.
- Barling, E. K. Kelloway, & M. R. Frone (Ed.), *Handbook of Work Stress* (s. 89-112). Thousand Oaks: Sage.
- Ceran, A. (2017), Özgür dünyanın lideri Trump, dijital dünyanın lideri olabilecek mi? www.digitalage.com.tr. Mart 2017. Retrieved on 09/07/2019.
- Conger, J. A. (1990). The Dark Side of Leadership. *Organizational Dynamics*, 19(2), 44-55.
- Einarsen, S., Aasland, M. S., Skogstad, A. (2007). Destructive Leadership Behaviour: A Definition and Conceptual Model. *The Leadership Quarterly*, 18, 207-216.
- Gachter, S., Nosenzo, D., Renner, E., & Sefton, M. (2012). Who Makes a Good Leader? Cooperativeness, Optimism, and Leading-by-Example. *Economic Inquiry*, 50(4), 953-967.
- Goldman, A. (2011). Demagogue to Dialogue: An Alternative to Toxic Leadership in Corporate Downsizings. *Organizational Dynamics*, 40, 235-241.

- Gündüz, Y. & Dedekorkut, S.E. (2014). Yıkıcı Liderlik. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 10, Sayı 1, Nisan 2014, ss. 95-104.
- Harris, K. C., Kacmar, K. M., Zivnuska, S. Z. (2007). An Investigation of Abusive Supervision as a Predictor of Performance and the Meaning of Work as a Moderator of the Relationship. *The Leadership Quarterly*, 18, 252-263.
- House, R. J., & Shamir, B. (1993). *Toward the Integration of Transformational, Charismatic and Visionary Theories*. In M. M. Chemers & R. Ayman (eds.), *Leadership Theory and Research: Perspectives and directions*. 81-107. San Diego, CA: Academic Press.(2) (PDF)
- Destructive Leadership A Theoretical Review, Integration, and Future Research Agenda*. <https://www.researchgate.net/publication/258154182>. Retrieved on Jul 08 2019.
- Illies, J. J. & Reiter-Palmon, R. (2008). Responding Destructively in Leadership Situations: The Role of Personal Values and Problem Construction. *Journal of Business Ethics*, 82, 251-272.
- Kanat, K.B., Michalke K. & Kannon, J. (2017). Trump Yönetiminin Politika Öncelikleri. *Analiz*, Ocak 2017 Sayı 188.
- Kellerman, B. (2004). *Bad Leadership: What It Is, How It Happens, Why It Matters*. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press.
- Kelloway, E. K., Sivanathan, N., Francis, L., & Barling, J. (2005). Poor Leadership. In J. Mumford, M. D., Espejo, J., Hunter, S. T., Bedell-Avers, K. E., Eubanks, D. L. & Connelly, S. (2007). The Sources of Leader Violence: A Comparison of Ideological and Non-Ideological Leaders. *The Leadership Quarterly*, 18, 217-235.
- Northouse, G. (2007). *Leadership Theory and Practice* (3. Ed). Thousand Oak, London, New Delhe: Sage.
- Reed, G. E. & Bullis, R. C. (2009). The Impact of Destructive Leadership on Senior Military Officers and Civilian Employees. *Armed Forces & Society*, 36(1), 5-18.
- Tepper, B. J. (2000), "Consequences of Abusive Supervision", *Academy of Management Journal*, 43(2), 178-190.
- Tepper, B. J. (2007). Abusive Supervision in Work Organizations: Review, Synthesis, and Research Agenda. *Journal of Management*, 33(3), 261-289.
- Thoroughgood, C. N., Hunter, S. T. & Sawyer, K. B. (2011), Bad Apples, Bad Barrels, and Broken Followers? An Empirical Examination of Contextual Influences on Follower Perceptions and Reactions to Aversive Leadership. *Journal of Business Ethics*, 100, 647-672.
- Van de Vliert, E. & Einarsen, S. (2008). Cultural Construals of Destructive versus Constructive Leadership in Major World Niches. *International Journal of Cross Cultural Management*, 8(3), 275-295.
- Van de Vliert, E., Matthiesen, S. B., Gangsøy, R., Landro, A. B., & Einarsen, S. (2010). Winters, Summers, and Destructive Leadership Cultures in Rich Regions. *Cross-Cultural Research*, 44(4), 315-340.
- Yukl, G. (2006). *Leadership in organizations*. upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

<https://tr.euronews.com/2016/11/09/donald-trump-i-eski-abd-baskanlarindan-ayiran-en-onemli-5-ozellik>. Retrieved on 05/07/2019.

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39716887>. Retrieved on 05/07/2019.

<https://www.dailymail.co.uk/news/article-7222563/Foreign-Office-launches-probe-Sir-Kim-Darroch-memo-calling-Donald-Trump-inept.html>. Retrieved on 08/07/2019.

<https://www.cnnturk.com/dunya/trump-dunya-lideri-olarak-gorulmuyor>. Retrieved on 08/07/2019.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

FACTORS AFFECTING THE FINANCIAL CAPACITY OF CSOs: THE CASE OF YOUTH CSOs OPERATING IN TRB1 REGION OF TURKEY STK'LARIN FİNANSAL KAPASİTELERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: TÜRKİYE'NİN TRB1 BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN GENÇLİK STK'LARI ÖRNEĞİ

Nadia LAHDILI

Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Emrah AYHAN

Dr. Araş. Gör., Bingöl Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, (Sorumlu Yazar)

ABSTRACT

In this study, factors influencing financial capacity of Civil Society Organizations (CSOs) operating in TRB1 Region (Malatya, Elazığ, Bingöl and Tunceli) of Turkey is evaluated. In the problem statement, it is argued that although the need for CSO activities is higher in less developed regions, the presence of CSOs is more limited in these regions compared to more developed regions. On the other hand, CSOs with higher financial capacity can provide more qualified, effective, accessible and sustainable public goods and services in the areas and regions where public institutions and private sector organizations fail. In this sense, existing assumptions about the factors influencing financial capacity of CSOs are noted after reviewing theoretical and empirical studies in the literature. In order to test these assumptions by the sample of CSOs in TRB1 Region of Turkey, primary and secondary sources of data were used. Primary data was collected from a semi-structured and detailed survey research that was applied to organizational leaders (e.g., manager, director and youth representative) of 66 Youth CSOs that operate in the areas of youth, education and sport in TRB1 Region. In addition, secondary data was collected from the database of Directorate General of Relations with Civil Society under T.R. Ministry of Interior. Collected data was evaluated by descriptive statistical method to analyze relationships between dependent and independent variables. The research findings show that factors such as cooperation with external stakeholders, managerial competence and revenue sources have significant influence on the financial capacity of CSOs. Based on these findings, this study also provides policy recommendations for policy-makers, CSO managers, public institutions, and funders (e.g., individuals, private sector organizations, and other non-public organizations) that are interested in building and strengthening financial capacity of CSOs. Moreover, it also gives suggestions for scholars in their future research, because limitations and findings of this study can be developed in the future research for CSOs in Turkey.

Keywords: Financial Capacity, TRB1 Region, Managerial Competence, Cooperation, Revenue Diversity, Religious and Ideological Motivation.

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye'nin TRB1 Bölgesinde (Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli) faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK'lar) finansal kapasitelerini etkileyen faktörler incelenmektedir. Problem tanımlamasında, az gelişmiş bölgelerdeki STK faaliyetlerine duyulan ihtiyaç daha fazla olsa bu bölgelerdeki STK varlığı daha fazla gelişmiş bölgelere göre daha kısıtlıdır. Diğer taraftan, finansal kapasitesi yüksek olan STK'lar, kamu kurumları ile özel sektör kuruluşlarının başarısız oldukları alanlarda ve bölgelerde daha kaliteli, etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir kamusal ürün ve hizmetler üretebilmektedir. Bu kapsamda, literatürde yer alan teorik ve ampirik çalışmalar incelenerek hangi faktörlerin STK'ların finansal kapasitesini etkilediğine dair varsayımlar not edilmiştir. Bu varsayımları Türkiye'nin TRB1 Malatya Bölgesindeki STK örneklemleri ile test etmek için, birincil ve ikincil veriler kullanılmıştır. Birincil veriler, TRB1 Bölgesinde gençlik, eğitim ve spor alanlarında faaliyet gösteren

66 Gençlik STK'sının kurumsal liderlerine (yönetici, başkan, gençlik sorumlusu vb.) uygulanan yarı yapılandırılmış detaylı bir anket araştırmasından elde edilmiştir. Buna ek olarak, ikincil veriler T.C. İçişleri Bakanlığı'na bağlı olan Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün veri tabanından elde edilmiştir. Elde edilen veriler, betimleyici istatistiksel analiz yöntemiyle incelenerek bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, dış paydaşlarla işbirliği, dini ve ideolojik motivasyon, yönetsel yeterlik ve gelir kaynakları gibi faktörlerin STK'ların finansal kapasiteleri üzerinde önemli etkileri olduğu ortaya koyulmuştur. Bu bulgular doğrultusunda, bu çalışma aynı zamanda politika üretenler, STK yöneticileri, kamu kurumları ile STK'ların finansal kapasitelerinin oluşturulması ve geliştirilmesiyle ilgilenen fon sağlayıcılar için (bireyler, özel sektör kuruluşları ve diğer kamu dışı kuruluşlar) politika önerilerinde bulunmaktadır. Buna ek olarak, bu çalışma aynı zamanda araştırmacılara gelecekteki çalışmaları için de öneriler vermektedir, çünkü bu çalışmanın kısıtlılıkları ve bulguları gelecekte Türkiye'deki STK'larla ilgili yapılacak çalışmalar tarafından geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kapasite, TRB1 Bölgesi, Yönetsel Yeterlik, İşbirliği, Gelir Çeşitliliği, Dini ve İdeolojik Motivasyon.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

CONSTRUCTING MUSLIMS' IDENTITY IN FRANCE'S PUBLIC DISCOURSE FRANSA'NIN KAMUSAL SÖYLEMİNDE MÜSLÜMAN KİMLİĞİNİN İNŞASI

Nadia LAHDILI

Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Emrah AYHAN

Dr. Araş. Gör., Bingöl Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, (Sorumlu Yazar)

ABSTRACT

Identity is a very complex issue in France, and so nationalism is contentious in French politics. In this sense, the concept of “national identity” is “politicized” among state actors especially in the public discourse. Since the 1950s, many waves of immigration especially from former French colonies to France have occurred. As a result, most of the people with migrant background have permanently settled in France. Later, France has recently been one of the most attractive destination country for immigrants in Europe. This paper aims to understand the civic/ethnic nation typology by exploring the issues about immigrant population by the case of Muslims living in France. In this direction, it discusses the issue of identity among immigrant Muslim population, and the role of public discourse in recognizing religion or culture vis-à-vis national identity. The Republican model of citizenship and political ideas of French secularism portray Muslims as “unintegrated” and “unfit”. Because their demand for religious freedom contradicts with what is considered as the civil religion of the French nation, *laïcité* principle. This is mainly explained by the argument on secularism being regarded as monolithic in France. In the French context, secularism assumes that national identity is dominant among all other identities in the society. The French public discourse often questions the national belonging of French citizens of immigrant origin. Accordingly, French state and society do not perceive Muslims as French because they believe that practicing Islam, or raising such a demand contradicts with the values of the French culture and citizenship model, which is in large exclusive and member-conditioning. The findings of this study show that historical narratives, power articulations, lived experiences, political opportunities and constraints frame national identity understandings of immigrant population. In this context, this study states that it might be an alternative way to conceptualize identity and national belonging by a liberal nationalist perspective. Such a conceptualization might set a drastic and holistic reorientation of France Republican model.

Keywords: French Muslims, *laïcité*, public discourse, nationalism, national identity.

ÖZET

Kimlik, Fransa'da çok karmaşık bir konudur, bu yüzden milliyetçilik konusu da Fransız siyasetinde tartışmalıdır. Bu bağlamda, “ulusal kimlik” kavramı özellikle kamusal söylemde devlet aktörleri tarafından siyasallaştırılmıştır. 1950'lerden beri özellikle Fransa'nın eski kolonilerinden Fransa'ya doğru çeşitli göç dalgaları yaşanmaktadır. Bunun sonucunda göçmen kökenli birçok insan Fransa'da kalıcı olarak yerleşmiştir. Sonrasında, Fransa son zamanlarda göçmenler için Avrupa'nın en cazip ülkelerinden birisi haline gelmiştir. Bu çalışma, Fransa'da yaşayan Müslümanlar örneğinde göçmen nüfus ile ilgili konuları inceleyerek yurttaş/etnik ulus tipolojisini anlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, bu çalışma Fransız Müslümanlara yönelik kimlik meselesini, kamusal söylemin din veya kültürü kimlik olgusu ile karşılaştırmalı olarak nasıl tanımladığı üzerinden araştırmaktadır. Cumhuriyetçi vatandaşlık modeli ve Fransız laikliğinin siyasi fikirleri Müslümanları “uyum sağlayamamış” ve “uyumsuz” olarak tanımlamaktadır. Çünkü Müslümanların dini özgürlük talepleri Fransız ulusunun sivil dini olarak da bilinen laiklik ilkesi ile çelişmektedir. Bu durum, Fransa'da yek pare olarak görülen sekülerlik tartışması üzerinden açıklanabilir. Fransa bağlamında, sekülerlik ulusal

kimliğin toplumdaki diğer tüm kimlikler üzerinde egemen olduğunu farz etmektedir. Fransız kamusal söylemi, Fransız vatandaşlarının ulusal aidiyetlerini göçmen kökenlerine göre sorgulamaktadır. Dolayısıyla, Fransız devleti ve toplumu Müslümanları Fransız olarak algılamaz, çünkü onlara göre İslam'ı uygulamak veya bu gibi taleplerini dile getirmek, Fransız kültürel değerleriyle ve ayrıcalıklı ve üyelik şartı gerektiren vatandaşlık modeliyle çelişmektedir. Bu çalışmanın bulgularına göre tarihi anlatılar, güç artikülasyonları, yaşanmış deneyimler, siyasi fırsatlar ve kısıtlamalar göçmen nüfusun ulusal kimlik anlayışını şekillendirmektedirler. Bu bağlamda bu çalışma kimlik ve milli aidiyetin liberal ulusalcı bir bakış açısıyla kavramsallaştırılmalarının alternatif bir yol olabileceğini belirtmektedir. Böyle bir kavramsallaştırma, Fransa'nın Cumhuriyetçi modelinin köklü ve bütüncül bir şekilde yeniden şekillendirilmesini sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fransız Müslümanları, laiklik, kamusal söylem, milliyetçilik, ulusal kimlik.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

OSMANLI DEVLETİ'NDE KAPİTÜLASYONLARIN UYGULANMASI APPLICATION OF CAPITULATIONS IN OTTOMAN STATE

Mehmet YILDIRIM

Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı

ÖZET

Osmanlı devleti için kapitülasyonlar, kuruluş yıllarına dayanmaktadır. Osmanlı kapitülasyonları Osmanlı imparatorluğunda yabancılara verilen ekonomik, adli, idari vb hak ve ayrıcalıklardır. Kapitülasyon sözcüğü 'şartlar, fasıllar, maddeler' anlamına gelen 'capitula' sözcüğünden türemiş olup 'teslim olma' anlamı galat-ı meşhurdur. Osmanlı devletinin verdiği kapitülasyonların çoğu iki taraf için geçerli olsa da ekonomisi güçlü olan taraf kapitülasyonlardan fayda sağlarken ekonomisi güçsüz ve zayıf olan taraf ise kapitülasyonlardan daha az fayda görmüştür. Osmanlı Devleti'nin verdiği kapitülasyonlara örnek olarak Osmanlı kentlerinde örgütlenebilme yetkisi, yabancı vatandaşların kendi aralarında eğer bir anlaşmazlık söz konusu ise konsoloslara yargı yetkisi, tanınması, Osmanlı topraklarında özgürce seyahat etme yetkisi, taşımacılık ve satış serbestliği, Osmanlı surlarında gemi işletme gibi birçok yetki hakkı verilmiştir. Kapitülasyonların başlangıcı olarak I. Süleyman döneminde Fransızlara verilen imtiyaz olarak görülebilir. Bu dönem imtiyazların kısıtlı olduğu dönemdir. Ancak Osmanlı-Fransız yakınlaşmasında katkısı oldukça büyüktür. 18. Yüzyıla kadar imtiyazlar sağlanmaya devam edilmiş fakat bu imtiyazların suistimal edildiği gözlemlenmiştir. Osmanlı Devleti 18. Yüzyılda bu suistimallerin önüne geçebilecek güçte olmadığından, özellikle Avrupalı devletlerin baskı ve tehditleri ile kapitülasyonlar devlet aleyhine bir güç haline gelmiştir. 1838 Yılına gelindiğinde, Osmanlı ve İngiltere arasında imzalanan Ticaret Anlaşması, Osmanlı Devletini hüsrana uğratan adımlardan biri olmuştur. Kapitülasyonların Osmanlı devletine ekonomik açıdan büyük yarar sağlandığını söyleyebiliriz. Fakat Osmanlı Devleti sanayileşmeye ayak uyduramadığından, giderek artan imtiyazlar, Osmanlı devletinin çöküşünde büyük oranda etkili olmuştur. Osmanlı Devleti devam eden bu süreçte başarılı bir korunma politikası sergileyememiş ve kendi üreticisine zarar vermiştir. 19. Yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı Devletinin, verdiği imtiyazlar sebebiyle artık tam bir sömürü devleti olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kapitülasyonlar, İmtiyazlar.

ABSTRACT

The capitulations for the Ottoman state date back to their foundation years. Ottoman capitulations are the economic, judicial, administrative, etc. rights and privileges granted to foreigners in the Ottoman Empire. The capitulation word is derived from the word it capitula gelen which means 'conditions, chapters, substances olup and the meaning of' surrender dur is famous. Although most of the capitulations of the Ottoman state were valid for both sides, the strongest economy benefited from the capitulations, while the weaker and weaker economy saw it more difficult than the capitulations. As an example of the capitulations given by the Ottoman State, the authority to organize in the Ottoman cities, the authority of the consuls to recognize the foreign citizens, if there is a dispute between them, the freedom to travel freely in the Ottoman lands, the freedom of transportation and sale, the authority to operate many ships. It can be seen as the privilege given to the French during the reign of Süleyman I as the beginning of the capitulations. This period is the period in which the privileges are limited. However, it contributed greatly to the Ottoman-French rapprochement. Concessions continued to be granted until the 18th century but it was observed that these privileges were abused. Since the Ottoman Empire did not have the power to prevent these abuses in the 18th century, especially the oppression and threats and capitulations of European states became a force against the state. In 1838, the Trade Agreement between England and the Ottomans was one of the steps that failed the Ottoman Empire. We

can say that the capitulations provided great economic benefit to the Ottoman state. However, as the Ottoman State could not keep up with the industrialization, the increasing concessions had a great influence on the collapse of the Ottoman state. During this period, the Ottoman Empire failed to display a successful protection policy and harmed its own producer.¹⁹ By the 19th century, it was seen that the Ottoman Empire was a state of full exploitation due to its privileges.

Keywords: Ottoman Empire, Capitulations, Privileges.

1.GİRİŞ

Osmanlı devleti altı asırdır varlığını devam ettiren ve bu altı asrın büyük bir bölümünde doğrudan veya dolaylı dünyada gerçekleşen olaylara müdahil olan devrinin en büyük ve en güçlü devletlerinden biridir. Üç kıtaya yayılan toprakları, yoğun nüfusu, önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması ve stratejik konumuyla önemli siyasi ekonomik ve askeri gelişmeler Osmanlı İmparatorluğu'nun her daim ilgi alanına dâhil olmuştur. Osmanlı devleti diğer devletlere karşı üstünlüğünü sağlayabilmek ve gücünü gösterebilmek için iktisadi, siyasi ve askeri araçlara başvurmuş ve bu durum 18. Yüzyıla kadar başarılı olabilmıştır. Osmanlı devleti Avrupa devletlerine karşı güç kaybetmeye başladıktan sonra bu araçlar aleyhine doğru işlemeye başlamıştır. Kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nin büyük devlet olma yolunda kullandığı araçlardan biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin askeri, siyasi ve iktisadi yapısından dolayı ilk zamanlarda kapitülasyonlar, kendinden beklenen fonksiyonları yerine getirmiştir.

19. yüzyılda özellikle duraklama ve gerileme dönemlerinde kapitülasyonlar Osmanlı Devleti'nin kamburu haline gelmiş ve Osmanlı devlet adamlarının girişimlerine rağmen baskılar sebebiyle 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır. (Acartürk & Kılıç, 2011, s. 2) Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin büyük devlet olma yolunda kullandığı araçlardan biri olan kapitülasyonlar incelenip bu kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nde uygulanışı ekonomik ve siyasi sebepleriyle incelemeye çalıştık.

2.KAPİTÜLASYON KAVRAMI

Kapitülasyon kelimesi Latince "sözleşme yapma" anlamına gelen "capitulare" kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir. Fakat İtalyanca "sözleşme" sözcüğünün "capitulazione" kelimesi olarak ifade edildiği görülmektedir. Diğer taraftan Ortaçağ'ın ikinci yarısından itibaren Akdeniz'de ticaret yapma yeteneği büyük oranda geliştirmiş olup bu doğrultuda vatandaşlarına ayrıcalıklı bir rejim uygulamasını sağlayan İtalya kent devletlerini varlığı göz önüne alındığında, bu olasılık gerçekliği gözler önüne sermektedir.

Kapitülasyon özünde bir sözleşme veya iki taraflılık yarattığı halde, Osmanlı Devleti'nin verdiği kapitülasyonlarda 1535 yılında Fransa ile gerçekleştirilen antlaşmaya kadar tek taraflılığın bulunduğu göze çarpmaktadır. Ancak tek taraflı bile olsa, kapitülasyonlar bir defa tanındıktan sonra tarafları karşılıklı olarak birbirine bağlayan bir hak, hukuk ve yükümlülükler rejimi meydana getirmişlerdir. (Pamir, 2002, s. 80)

Tarihi anlamıyla kapitülasyon "bir devlet teb'asının diğer bir devlet memleketinde temin ettiği haklar demektir." Örneğin, eski zamanlarda İsviçre askerlerinin devlette ilişkilerini tayin ve tanzim eden mukaveleye de kapitülasyon denilmekteydi. Ancak asıl kapitülasyonlar Batı'daki Hıristiyan âlemine mensup kişilerden İslam ülkelerinde sürekli veya geçici olarak bulunan insanların mallarının ve canlarının güvenli bir şekilde yaşamalarını sağlamaları için Müslüman hükümdarlarının verdiği imtiyazlar olup, bu imtiyazlarda Osmanlı padişahları tarafından uygulanmış ve 20. Yüzyıla kadar devamlılığını sürdürmüştür.

Devletler hukukunda kapitülasyonlar, tek taraflı olarak yazılan ahitname ferman veya resmi taahhüt senetleri olarak adlandırılırdı. Ecnebilere imtiyazları veren padişahın düşüncesi kapitülasyonlar ne zaman istenirse geri alınarak yürürlükten kaldırılırdı. Başka bir ifadeyle kapitülasyonlara kişisel bir antlaşma denmesinin nedeni yine devletler hukukuna göre hakiki ve kişisel olarak ikiye ayrılmasındandır. Hakiki antlaşmalarda iki tarafın bulunması ve devamlılığın sağlanması

gerekmektedir. Kişisel antlaşmalarda ise tek taraflı olup ahid-nameyi verenin hükümdarlık süresince geçerli olması söz konusudur.

Osmanlı devletinde yabancı devletlere verilen ticari imtiyazları ve barış antlaşmalarını içinde bulunduran belgelere ahid-name adı verilmekteydi. Kapitülasyonların verildiği belgelerin de diplomatik adı ahid-name idi. (Türkmen, 1995, s. 326-327)

3.KAPİTÜLASYONLARIN GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların başlangıcı Kanuni Sultan Süleyman döneminde Fransızlarla yapılmış olan 1535 yılında kapitülasyon antlaşması olarak bilinir. Kapitülasyonların tarihçesine baktığımızda bazı yazarlar Osmanlı Devletinin ilk dönemlerine kadar götürmekte ve fethedilen yerlerde daha önceden tesis edilen ayrıcalıkları devam ettirdikleri ifade edilmektedir.

1535 yılından önceki döneme sınırlı ayrıcalıklar dönemi denilecek bir dönemden bahsedebiliriz. Osmanlı devleti ilk olarak 1352 yılında Cenevizlilere akabinde Venedik ve Floransa'ya ticari imtiyazlar, diğer bir ifadeyle kapitülasyonlar vermiştir. Bu neticede Rönesans İtalya'sının iktisadi refahına önemli katkılar sağlanmıştır. Bu sebeple de verilen ilk imtiyazın Osmanlılara 1352'de Rumeli'ye geçmeleri ile Cenevizlilere verdikleri kapitülasyonlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanınan bu imtiyazdan sonra, 9 Haziran 1387 yılında tekrar Cenevizlilere yeni kapitülasyonlar tanınmıştır. Daha sonra İtalyan Kent devletlerine sırasıyla 1411, 1419, 1430 ve 1446 yılında yeniden ayrıcalıkların tanındığı görülmektedir. 1453 yılında İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet Bizanslılardan bir takım kapitülasyon hakkı elde etmiş olup Cenevizlilere bir ahitname ile bu imtiyazların devam etmesine izin vermiştir.

Türk Ansiklopedisi'nde ise Ali Çankaya, kapitülasyonların başlangıcı olarak 1356 yılında I.Murat ile Ragusa Cumhuriyeti arasında gerçekleşen ticaret antlaşmasıyla başladığını söylemektedir. “İlk kapitülasyon olarak nitelendirilen bu antlaşma 1408, 1414, 1445, 1453, 1481 ve 1512'de olmak üzere yedi defa yenilenmiştir. İkinci kapitülasyon olarak da I.Beyazıt İle Bizans İmparatorluğu arasında 1397 yılında imzalanan antlaşma gösterilmektedir.” (Acartürk & Kılıç, 2011, s. 4-5)

Kapitülasyonlar sadece İslam ülkeleriyle Hıristiyan ülkeleri arasında var olduğunu düşünmek de bir taraf yanlış yorumlanmış olmaktadır. Çünkü Kapitülasyonların kökeni, Haçlılar dönemine kadar gitmekte ve bu dönemde Bizans'ın Venediklilere “exterritorialite des lois” yani kişinin başka bir ülkede kendi hukuki yasalarına bağlı kalması çerçevesinde, birçok imtiyazlar verildiğini söyleyebiliriz. Buna benzer durumların Yakın Çağlarda bile imzalanan birçok devletlerarası antlaşmalarda uygulandığını ve kapitülasyonların önemli bir bölümü oluşturdukları dönem olarak gözden kaçırmamalıyız. Bunlardan hareketle, Kapitülasyon antlaşmalarının Osmanlıdan önce başladığını söylemek yanlış olmamaktadır. (Arıkan, 1994, s. 218)

“İlk gerçek Osmanlı kapitülasyonu, 7 Cemaziyelwel 977 (18 Ekim 1569) tarihli alanıdır. Kanuni Sultan Süleyman zamanına atfedilen kapitülasyon, aslında Memluk kapitülasyonlarının yenilenmiş şeklidir. II. Selim'in tahta çıkmasından sonra 977'de (1569) genel bir kapitülasyon zaruri oldu. Kral, Claude du Bourg'u İstanbul'a işleri düzene koymasına için gönderdi ve Claude du Bourg herhangi bir zorlukla karşılaşmadan bir ahidname almayı başardı. Elçi Noailles, 1572'de bu ahitnamenin Levant'ta şimdiye kadar alınmış en avantajlı antlaşma olduğunu belirtmektedir.” (İnalçık, İmtiyazat, 2000, s. 248)

4.OSMANLI DEVLETİ'NDE KAPİTÜLASYONLAR VE UYGULANIŞI

Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların kaynağı devletin kurucusu olan Osman bey'e kadar uzanmaktadır. Osmanlılar Ege kıyılarına gelir gelmez komşuları ile Fransız kapitülasyonları ile aynı özellikte ayrıcalık içeren antlaşmalar yapmıştır. Osmanlıdan önce Anadolu beylikleri tarafından bazı Hıristiyan devletlere XIII. Yüzyılda imtiyazların verildiği görülmektedir.

Buna paralel olarak ilk ayrıcalıklar Anadolu Selçuklu Sultanlarıncı 1207 yılında Kıbrıs krallığı ve Venediklilere tanınmıştır. Çünkü imtiyaz tanıyan belgelerin en eski olanı I. İzzettin Keykavus tarafından Kıbrıs krallığına gönderilen mektuptur. Ancak bu imtiyazları gösteren belge mevcut değildir. “

Anadolu'da, XIII ve XIV. Yüzyıllarda, özellikle ticaret yolları üzerinde etkin konumda bulunan çeşitli Türk Beylikleri tarafından Latin Denizci Cumhuriyetlere kapitülasyonlar verildiği bilinmektedir. Osmanlılar 1352 senesinden itibaren Rumeli bölgesinde hâkim konuma gelmeye başlamış ve diplomatik ilişkiler yoluyla çeşitli ittifaklar kurmaya çalışmıştır. Bu çerçevede o dönemde Venedik'le savaş halinde olan Cenevizliler ile sıkı münasebetler kurulduğunu ve ilk Osmanlı kapitülasyonunun verildiğini görüyoruz.” (Yerlikaya, 2011, s. 17)

Osmanlı Devletinin yabancı devletlere verdiği kapitülasyonları hepsi aynı haklara sahip değildi. Osmanlı devletinde ikame etmiş yabancıların bazıları bu haklardan faydalanırken bazılarının mensup oldukları devletlere Osmanlı devletinin kapitülasyonları bulunmuyordu. Diğer taraftan Osmanlı topraklarına yerleşmiş yabancıardan bazılarının mensup oldukları devletler, kendi halklarının Osmanlı hükümetinde emlak sahibi olmalarını temin eden İstimlak-ı emlak Protokolü'nü imzalamışlardı. Fakat bunların hepsi kapitülasyonlardan faydalanan ülkeler değildiler. Bu durumlar Osmanlı devletinde yaşayan yabancılar yönelik uygulamalarda değişiklikler olmasına sebep oldu. (Kısa, 2019, s. 56)

Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonlar yabancı devletlerin elçi ve konsonluklarının Osmanlı limanları gelir yerleşmesi üstelik onların mallarını hukuki güvencesi altında yabancı kolonilerin oluşması mümkündü.

Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonlar şu aşamalardan geçmiştir:

- 1) İtalyan Devletleri Dönemi: Ceneviz, Venedik, Floransa, Napoli (1200-1569)
- 2) Batı Devletleri Dönemi: Fransa, İngiltere, Hollanda (1569-1700)
- 3) Avrupa Devletleri (1700-1783)
- 4) Rusya ile Karşılıklı mecburi muahede (1783)
- 5) İngiltere ile Ticaret antlaşması (1838)

Osmanlı döneminde kapitülasyonları kaldırma girişimleri ise 1856-1914 Tanzimat Dönemi ve II. Meşrutiyet dönemleri arasında gerçekleşmiştir. (İnalçık, 2003, s. 62)

5.SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren mali amaçlarla ve dış politika aracı olarak bazı devletlere ayrıcalıklar tanımışlardır. Fetihlerle hızla büyüyen Osmanlı devleti iyi bir siyasi denge sağlayarak düşman sayısını mümkün oldukça az tutmaya çalışmış bunda da kapitülasyonları kullanarak düşman olması muhtemel ülkeleri, müttefik durumuna getirmeye gayret göstermiştir. Özellikle fethedilen yerlerde daha önceden ayrıcalık sahibi ülkelerin, buraların fethinden sonra çıkarlarının zarar görmesinden dolayı Osmanlı Devleti'ne karşı bir düşmanlığa sebep olabilir. Bu ihtimali durum önceden verilmiş olan ayrıcalıkların devam ettirilmesi yolu ile engellenerek eğer mümkünse yeni müttefikler kazanma mümkün değilse de tarafsız kalmalarının sağlanması ile giderilmiştir. Böyle bir durum sonucunda Osmanlı toprakları üzerinde çıkarı olan bu devletlerde Osmanlı devleti ile iyi geçinmeyi tercih etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin en güçlü döneminde batılı devletlere bir nimet olarak bahşedilen kapitülasyonlar XVII. Yüzyılın başlarında coğrafya keşifleriyle Avrupa'nın zenginleşip ve ekonomik olarak kalkınmasına karşın Osmanlı Devleti'nde iktisadi, ekonomik, siyasi ve sosyal politik alanlardaki zafiyet üzerine yabancılar verilen imtiyazların devletin başına bela olacak bir netice meydana getirmiştir.

Osmanlı Devleti verdiği bu imtiyazlardan kurtulabilmek için uzun süre mücadeleler verdi. 1914 yılında tek taraflı olarak kaldırılan kapitülasyonlardan Lozan Barış Antlaşmasında yapılan ikili antlaşmalarla kurtulmak mümkün olmuştur.

KAYNAKLAR

- 1.Acartürk, E., & Kılıç, R. (2011). Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların İktisadi ve Siyasi Perspektiften Analizi. *Hacettepe üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 29 (2), 2.
2. Arıkan, Z. (1994). Mahmut Esat Bozkurt ve Kapitülasyonlar. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* , 2 (4), 218.
3. İnalçık, H. (2000). İmtiyazat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* , 248.

4. İnalçık, H. (2003). Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı:Kapitülasyonlar ve Ticaret. *Doğu-Batı Dergisi* , 62.
5. Kısa, A. (2019). Osmanlı Devleti'nde Bayındırlık Faaliyetleri (1908-1918) Kapitülasyonlar, İmtiyazlar, Anonim Şirketler. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* , 56.
6. Pamir, A. (2002). Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkiler,. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* , 51 (2), 80.
7. Türkmen, Z. (1995). Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi* (6), 326-327.
8. Yerlikaya, A. (2011). Osmanlı Devleti ve Kapitülasyonlar. *Süleyman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* , 17.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

1950-1980 YILLARI TÜRKİYE EKONOMİSİ 1950-1980 YEARS OF TURKISH ECONOMY

Mehmet YILDIRIM

Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı

ÖZET

Bu çalışmada 1950-1980 yılları arası Türkiye ekonomisinde gerçekleşen iktisadi politikalar ve bu politikaların beraberinde getirdiği sonuçlar incelenmiştir. 1950-1980 yılları arası dönemini dönemsel olarak incelediğimizde 1950-1960 dönemde, liberal ekonomik politikaya geçilmiştir. Bu dönemde tarım sektörünü ön planda tutma politikaları, sanayileşmeyi özel sektör öncülüğünde gerçekleştirme ve dış ekonomik ilişkilerde liberalleşme söz konusudur. 1960 dönemi döviz sıkıntılarının yaşandığı, enflasyonun hızlandığı gözlemlenmektedir. Bunun nedeni iktisat politikasında belli bir modelin bulunmaması ve politikalarda gerçekleşen istikrarsızlıktır. 1960-1980 döneme ise planlı ithal ikameci sanayileşme dönemi denilmektedir. Bu dönemde dayanıklı tüketim mallarında sanayi kolu gelişmiştir. İthal edilen parça mallarla yeni sanayi başlamış ve yerli üretilen malların oranında zamanla artış gözlenmiştir. Ancak üretim teknolojisinde dışa bağımlılık sürmüştür. 1960-1980 döneminin önemli bir özelliği, bu dönemde reel faizler ile TL değeri ters yönde ilerlerken; başka bir ifadeyle düşerken TL değer kazandığından ülke sıcak para girişine hedef olmamıştır. Aynı zamanda bu dönemde planlı ve hızlı kalkınmayı hedefleyen bir ekonomi anlayışı söz konusudur. Türkiye ekonomisinde ithalata bağımlılık ve ihracatta durgunluğun yaşanmasına rağmen 1960'lı yıllarda Avrupa'ya giden işçilerimizin ülkemize gelip döviz transferi sağlaması ekonomiye önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye ekonomisi 1970'lerde ve özellikle bu dönemin ikinci yarısında enflasyon ve dış ödeme güçlükleri dolayısıyla sıkıntılı günler geçirdi. Bu dönemde istikrarsız koalisyon hükümetleri, 1973 petrol krizi, 1974 Amerikan ambargosu ve işçi dövizlerindeki azalma ekonomik gerilemeye neden oldu. Türkiye'de 1977 yılında dış ticaret dengeleri bozulmaya başladı. Ülkede birçok temel malda kuyruklar, karaborsa ve aşırı fiyat artışı görüldü. Türk lirasının yabancı paralar karşısında değeri hızla düştü. Ekonomideki bu kötü gidişi önlemek için çeşitli ekonomik programlar hazırlandı. Bu programlar içerisinde karma ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlayan 24 Ocak Kararları önemli bir yer tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Ekonomik Politikalar, Enflasyon, 1950-1980 Dönemi.

ABSTRACT

In this study, the economic policies held in Turkey between the years of 1950-1980 the economy and the results of these policies have brought examined. When we examine the period between 1950-1980 period, liberal economic policy was started in 1950-1960 period. In this period, the policies of keeping the agriculture sector in the forefront are the realization of industrialization under the leadership of the private sector and liberalization in foreign economic relations. It is observed that inflation, which experienced foreign exchange problems in the 1960s, accelerated. The reason for this is the lack of a specific model in economic policy and instability in policies. The 1960-1980 period is called the planned import substitution industrialization period. During this period, industrial branch developed in durable consumer goods. New industry started with imported goods and the proportion of domestic goods increased over time. However, external dependence on production technology persisted. An important feature of the 1960-1980 period is that while real interest rates and TL value are advancing in the opposite direction; in other words, the country was not the target of hot money inflow as the TL appreciated while falling. At the same time, there is an economic understanding aiming at planned and rapid development in this period. Despite a recession in dependence on imports and exports provide foreign currency transfers to Turkey's economy our workers to come to our country to travel to Europe

in the 1960s have provided a significant contribution to the economy. Turkey's economy in the 1970s and especially in the second half of this period, inflation and external payments difficulties due to troubles spent days. During this period, unstable coalition governments, the 1973 oil crisis, the 1974 American embargo and the decline in remittances caused the economic downturn. The foreign trade balance started to deteriorate in 1977 in Turkey. Tails, black market and excessive price increase were seen in many basic goods in the country. The value of the Turkish lira against foreign currencies declined rapidly. Various economic programs have been prepared to prevent this bad trend in the economy. Among these programs, the 24 January Decisions, which provide the transition from a mixed economy to a free market economy, is an important part.

Keywords: Economy of Turkey, Economic Policy, Inflation, 1950-1980 Period.

1.GİRİŞ

Türkiye ekonomisinde 1950 ve 1980'li yıllar hem ekonomik gelişmeler hem de siyasi gelişmeler açısından büyük önem taşımaktadır. 1950 yılında Demokrat parti seçimlerde iktidarın başına geçmesi ve 1960 yılında gerçekleşen askeri darbeye kadar yönetimde kalması Türk siyasi tarihinin en önemli gelişmelerinden biri olmuştur. Bu dönemlerde Tarım sektöründe yapılan destekler, sübvansiyonlar, özel sektöre destek ve yabancı sermayenin girişini kolaylaştırmak gibi Türkiye ekonomisini güçlendirmek için birtakım politikalar uygulanmıştır.

1950-1980 yılları arası tam bağımsız ekonomik politikaların üretilmediği bir dönem olarak tarihe adına yazmıştır. Asıl hedef ekonomiyi canlandırmak için sermaye birikimini temin eden, rekabet edebilecek işletmeler ortaya çıkarabilen, yurt içinde daha çok üretim sağlayarak kârlar elde eden, kaliteli mallar üretebilmek için yatırımlara önem veren ve aynı zamanda da ar-ge'yi pek önemsemeyen uluslararası alanda rekabet gücü pek olmayan işletmeler bu dönemlerde ortaya çıkmaktadır. (Sönmez & Şimşek, 2011, s. 96)

Bu çalışmada, 1950 ve 1980 yıllarında Türkiye ekonomisini güçlendirmek için uygulanmaya çalışılan iktisadi politikalar analiz edilmiştir. Bu dönemlerde devletin ekonomik hayata nasıl dâhil olduğu ve belli ölçüde faaliyetlerini nasıl gerçekleştirmeye çalışma çabası içerisinde olduğunu hem iktisadi hem de sosyal açıdan incelemeye çalıştık.

2.1950-1960 YILLARI TÜRKİYE EKONOMİSİ

Bu dönem Demokrat Parti dönemi olarak bilinmektedir. 1950-1960 yıllarında devletçi ekonomik politikadan liberal ekonomik politikaya geçilmiştir. Aynı zamanda tarım sektörünü ön planda tutma politikaları, sanayileşmeyi özel sektör öncülüğünde gerçekleştirme ve dış ekonomik ilişkilerde liberalleşme söz konusu olmuştur. 1950 sonrası dönemde çok partili hayata geçişle beraber geniş halk kitlesi hayat standartlarını yükseltmek istemiş ve hayat standartlarını yükseltmeye yönelik yollar aramışlardır. 1950-1960 demokrat parti dönemi kamu yatırımlarının arttırılmak ve özel teşebbüsün geliştirilmek istendiği bir dönem olmuştur. (Cenk, 2012, s. 48)

Bu durum neticesinde, 1950 yılından sonra Türkiye ekonomisinde sanayi, hizmet ve tarım sektörlerinde değişiklikler olmuştur. Özellikle tarım ürünlerinin fiyatlarındaki artış gelir dağılımını büyük ölçüde değiştirdi ki bu durum da köyden kente geçişi hızlandırdı ve hızlanan göç mevcut döviz rezervlerinde değişikliklere ayrıca dış ticarete hareketliliğe neden oldu. Bu dönem Cumhuriyet tarihinin ilk büyük enflasyonuna sebep olmuş ve ekonomik darboğazlar belirlemiştir ve Türk ekonomisi bu dönemde ilk defa bunalımın içine düşmüştür.

“Öte yandan 1950 sonrası iktisat politikalarında devlet bütçesinin sayısal büyüklüğü, milli gelire oranı ekonomik kriterlerle ele alınmadığı için bu iki faktör, yani bütçe büyüklüğü ve milli gelire nispeti yine bir ‘enstrüman’ olarak sistematize edilememiştir. Oysa bütçenin bu özelliklerinin ekonomiye dolaylı-dolaysız etkileri çok büyüktür ve öyle olmuştur.” (Kılıçbay, 1992, s. 105-106)

2.1.1950-1954 Dönemi Kapalı Ekonomiye Tasfiye için Yeni Politikalar

“Daha Demokrat Parti iktidara gelmezden önce, CHP iktidarının sürdürdüğü 1946-50 yıllarının çok partili siyasal düzeninde, var olan koşullara uyum sağlamak üzere eski politikaları dönüştürme eylemi başladı. İlk eylemlerden biri devlet eliyle ağır sanayi kurma girişimlerini içeren 1946 tarihli Beş Yıllık Kalkınma Planı’ni bir yana bırakıp tarımı ve altyapıyı (karayolları ve elektrik enerjisi) serbest piyasa düzeninde geliştirme önlemlerinin içeren bir programa geçmek oldu. Program, “serbest piyasa ekonomisi içinde dışa açılmayı” getiren 24 Ocak 1980 İstikrar Programı’ni ve onu izleyen uygulamaları birçok bakımdan anımsatır nitelikteydi. Ancak programa ilişkin kararların büyük çoğunluğu, 1954 yılından başlayarak ekonominin içine düştüğü sıkıntılar ve ortaya çıkan olgular dolayısıyla uygulanamadı; hedeflerin sürdürülmesine dahi olanak bulunamadı”

Türkiye sabit, ama ayarlanabilir kur sistemini benimsedi ve yaşanan enflasyonu gidermek ve Türk lirasına güveni arttırmak için Merkez Bankası altın satışlarını serbest bıraktı ve ithalatta kota sistemi gevşetildi. Türkiye’nin o dönemde gıda maddesi ve hammadde ihtiyacı olan tarımın Batı Avrupa’ya ihracatını yükseltmek için Marshall yardımı programından traktör ithali başladı. Ayrıca o dönemde ticaret bankalarının dış dünyadan döviz kredisi sağlamaları ‘kredili ithalat’ ile mümkün oldu. Turizmi teşvik kanunuyla yabancıların köyde gayrimenkul satın alması serbestleşti. Devlet Denizyolları ve Devlet Havayolları anonim şirkete dönüştürüldü ve yabancı sermaye ortaklığına açıldı. (Kazgan, 2013, s. 67-69)

2.2.Liberal Ekonomi Deneme Dönemi: 1950-1960

1950 yılında başa gelen Demokrat parti, ABD kaynaklı kredilerden faydalanarak özel sektöre dayalı bir sanayileşme yapmaya gayret göstermiştir. Bu dönemde enflasyon yükselmiş ve yükselen enflasyonun altında faizler ve kurlar sabit tutulduğundan dolayı ekonomiyi yönlendiren fiyatların arasındaki dengelerde bozulma meydana gelmiştir. Uygulanan sabit faiz ve kur politikaları tasarruf ve yatırım dengesini bozmuş olup değerlenen TL ekonomiyi dış ödemelerde sıkıntıya bırakmıştır. “Türkiye kahve dâhil, ekonominin ihtiyaçlarını ithal edemez duruma düşmüş, dönem bir ekonomik ve siyasi krizle noktalanmıştır.” (Ertuna, 2007, s. 50)

2.3.1953-1959 Yılları

Bu yıllarda fiyat seviyesi iki katına çıkmış ve yeni bir enflasyon olmuştur. Bu dönemde yatırımların tarıma finanse edilmesi istenmiştir. Özel sektöre verilen krediler yükselmiş ve o dönemde toptan fiyat indeksinde yükselmeler meydana gelmiştir. Fiyatların yükselmesi Türk ürünlerinin dışarıda satılmasını zorlaştırmış bu durum da ihracatı duraksatmıştır.

Ayrıca o dönemde dışarıdan önemli miktarda yardım alınmış olmasına rağmen şiddetli bir döviz sıkıntısı yaşanmıştır. Dış borçlar ödenemez hale gelmiştir. Yine o dönemde hükümet bir stabilizasyon programı uygulamıştır. Bu stabilizasyon programı ile dış borçların ertelenmesi sağlanabilmiş ve krediler alınabilmiştir. (yaşa, 1980, s. 112-113)

2.4.1954-1961 Dış Ticarete Kontrole Dönüş

“Liberal dış ticaret rejiminin etkisiyle dış ticaret açığı 1946’dan itibaren arttı ve 1951’de 88 milyon dolardan 1952’de 193 milyon dolara yükseldi.” Bu dış ticaret açığını kapatmak için; IMF yardım etmek koşuluyla devalüasyon, ekonomik tedbirler ve dış ticaretteki serbestliğin sürdürülebilmesi konusunda hükümete baskı kuruldu. Fakat hükümet ticareti serbestleştirme telkinine uymadı ve Milli Korunma Kanununu tekrar yürürlüğe koydu. Fiyat ve piyasa kontrollerini canlandırdı.

Köylülerin ürünlerine fiyat desteği uyguladı. İthalat kontrol altına alındı ve dış ticaret açığı azaldı. İthalatın zorlukları özel sektörün sanayiye yatırım yapmaya yönlendirdi. O dönemde tarımın makineleşmesi kara taşımacılığına ve ulaşımına önceliklerin verilmesi Türkiye ekonomisinde üretim ithal girdilerine bağımlı hale geldi. Milli hâsılanın yıllık ortalaması arttı. (Yentürk, Yeldan, Somel, Köse, & Günaydın, 2009, s. 10-11)

Türkiye ekonomisinde ihracatın yapısına da değinmek gerekirse, 1950 yılından 1980’li yıllara kadar toplam ihracat içindeki tarım ürünlerinin payı sanayi ürünlerinin payına göre daha yüksekti ama 1980

yılından sonra sanayi ürünlerinin ihracatının toplam ihracat içindeki payında yükselmeler gözlenmiştir buna istinaden tarım ürünlerinin ihracatının toplam ihracat içindeki payındaki azalmalar sanayi ürünler ihracatının tarım ürünleri ihracatından daha yüksek değerler almasına neden olmuştur. (Acaravcı & Kargı, 2015, s. 3)

3.1960 Sonrası Dönem

1960 sonrası dönemi yeni bir dönem olarak ele alabiliriz bunun sebebi ‘‘Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının’’ 1963 yılında uygulanmaya alınmasıdır. 1960 döneminin sonları döviz sıkıntısının yaşandığı, enflasyonun hızlandığı ve bazı malların arzında belli azalmaların yaşandığı dönemdir. Ekonominin bu hale gelmesinin asıl sebebi olarak iktisat politikasında belli bir modelin bulunmaması ve politikadaki istikrarsızlıktır. Böyle bir sonuçtan sonra ekonomiyi düzeltmek adına İktisadi plan’lar en güvenilir yol kabul edilmiştir.

1960 yılından sonra bilimselleşme fikri tartışmanın motoru devlet kesimi olmuş ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın harekete geçirdiği bir çark dönmeye başlamıştır. Tabii bu sonradan değişecek kutuplaşmaların olmasına yeni görüşlerin oluşmasına neden olacaktır. ‘‘Plana karşı fikir ve görüşlerini ortaya koyan belli etkiye sahip bulunan başlıca gruplar şunlardır; İktidarda bulunan hükümetler, siyasi partiler, özel teşebbüs kuruluşları ve temsilcileri, bazı meslek kuruluşları, fikir ve bilim merkezleri, genellikle basın’’ gruplarıdır. (Kılıçbay, 1992, s. 112-115)

3.1.Planlı Ekonomi Dönemi:1960-1980

Türkiye 1960 yılında plana dayalı bir ekonomiye geçmiştir fakat uygulanan bu planlı ekonomi modeli katı bir ekonomi modeli olmamıştır. Bu dönemde kamu sektöründen ziyade özel sektör için özendirici ekonomik politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. 1970 yıllarından sonra Türkiye’nin ekonomik dengelerini koruyamamasının sebeplerinin başında Dünya’da yaşanan petrol krizi ve Kıbrıs’ta yaşanan sorunlar gelmiştir. 1980 yılı 1960 yılı gibi siyasi ve ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. 1960-1980 döneminin önemli bir özelliği bu dönemde reel faizler ile TL değeri ters yönde izlerken yani başka bir ifadeyle faiz düşerken TL değer kazandığından ülke sıcak para girişine hedef olmamıştır. (Ertuna, 2007, s. 5)

3.2. 1961-1979 Planlı İthal İkameci Sanayileşme

Türkiye ithal ikameci sanayileşme stratejisine 1960 ihtilalinden sonra başladı. İthal ikameci sanayileşme stratejisini İkinci Dünya Savaşından sonra birçok ülke uygulamıştır. Beş yıllık kalkınma planı 1963 yılından itibaren uygulamaya konulup kamu yatırımlarını uzun vadeli hedeflere göre düzenlenmekteydi. Birçok teşvik ile özel yatırımları da plan hedefleri yönünde yönlendirmekteydi. O dönemde devlet yatırım oranını yükseltmek amacıyla banka faiz hadlerini düşük düzeylerde belirliyordu.

Bu doğrultuda dayanıklı tüketim mallarında sanayi kolu genişledi. İthal edilen parça mallarla yeni sanayi başladı ve yerli üretilen malların oranında zamanla artış gözlemlendi. Fakat üretim teknolojisinde dışa bağımlılık sürdü. Fakat iç piyasaya üretim yapan bu sanayiler, maliyetlerini düşürememekte ve yabancı malların kalitesini yakalayamamakta idi bu sebeple de ihracata açılmama gibi sorunlar ortaya çıktı.

Teknolojik içerikli temel girdilerde ve yatırım mallarında dışa bağımlılık devam ettiği için ithal ikameci sanayileşme dönemi Türkiye’nin dış ödemeler dengesindeki açığı gideremedi. 1973 yılında petrol fiyatlarındaki zamlar nedeniyle uluslar arası mali daralma başladı. Türkiye 1977 yılına kadar sanayileşme politikasını borçlanarak devam ettirdi. ‘‘Türkiye’nin 1977 yılında dış kredi bulma imkânı kalmadı.’’ Dış ödemeler bilançosunun kime yansıtacağı konusu toplumsal mücadele sonucunda fiyat ve ücretlerin artışı enflasyonun yükselmesine sebep oldu. (Yentürk, Yeldan, Somel, Köse, & Günaydın, 2009, s. 11-12)

3.3.1960-1969 Yılları

1960 yılında hükümet değişmiş ve 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır. O dönemdeki kuruluşların aldıkları krediler arttığı gibi devletin bankaya borçları da 1959 yılında 3.66 iken 1969 da 12.08 milyara yükselmiştir. O dönemde tarım sektörüne az para harcandığı için tarımın gayri safi milli hâsıladaki payı hızla gerilemiştir.

3.4.1969-1972 yılları

Bu dönemde enflasyon tekrar baş göstermeye başlamıştır ama ağırlaşmamıştır. Tarım sektöründe gerilemeler devam etmiş ve dünyada şiddetli bir enflasyon gerçekleşmiştir. O dönemde Türkiye'nin işçi dövizleri artarak ülkeye girmeye başlamış bu durum da cari işlemler dengesinin düzelmesine yardım etmekle birlikte tedavülün, üretim artışı ile ilgili olmadan genişlemesine yol açmıştır.

3.5.1972-1978 Yılları

1976 yılından sonra şiddetli bir enflasyon olmuştur. İthal fiyatların artışı devam etmiştir. Petrol fiyatları dört katına çıkmış ve enflasyon hızlanmıştır. Enflasyonun şiddetli bir şekilde yükselmesi kamu fiyatlarının maliyetlerinin artmasına rağmen hükümet uzun süre zam yapmamış aksine Petrolün ve gübre gibi diğer bazı madde fiyatlarının sübvansiyonlarla eski düzeyde tutmuştur.

Hükümetin fiyat politikası yüzünden kamu işletmelerinin merkez bankasından aldıkları borçlar yükselmiştir. "Bazı fiyatları sabit tutmak yolunda sarf edilmiş olan bütün çabalara rağmen genel fiyat seviyesi, gittikçe büyüyen talep karşısında ikinci dünya Savaşı'ndakine göre daha hızlı yılda ortalama %23,7 yükselmiştir. Fiyatların artış oranı 1976'dan sonra ancak dört nala adı verilen enflasyonlarda görülen bir düzeye varmış, fiyatlar 1977'de %24,1, 1978'de %52.6 artmıştır. Bu dönemde Türkiye, cumhuriyet döneminin bu en şiddetli bunalımını yenme yollarının arayışı içine girmiş fakat fiyat artışlarının daha da hızlanmasını önleyememiştir." (yaşa, 1980, s. 113-116)

3.6. 1978 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisinin Durumu

1978 yılının en önemli ekonomik sorunları döviz darboğazları ve enflasyon sorunudur. Bu dönemin Türkiye ekonomisine değinmek gerekirse yüksek miktarda dış ticaret açığı, dış borçlar, döviz rezervleri, yüksek enflasyon, bütçe açığı ve üretimde büyük azalmalar gibi sorunlar baş göstermiştir.

1978 yılında Türkiye ekonomisinin ekonomik sorunlarının başında döviz sorunu gelmektedir ve bu soruna çözüm Türkiye'nin ekonomik anlamda kalkınması için hayati önem taşımaktaydı. 1973 yılında OPEC ülkelerince petrol fiyatlarının yükseltmek istenmesi ödemeler dengesi üzerinde ekonomik sorunlara yol açmış olup bu durumda ihracat ve döviz kaynaklarının artırılması, ithalat ve döviz harcamalarının azalması ödemeler açığının azalması gibi uygulamalara ağırlık vererek Türkiye ekonomisinin açığını kapatacak kısa vadeli politikalar izlenmiştir.

Başka bir açıdan değerlendirmek gerekirse, dış ticaret açığının önemli boyutlara gelmesinde ihracatın hedeflenen düzeye ulaşamaması, ithal edilen mal fiyatlarının dünya pazarında yükselmesi, bu dönemde sanayimizin dışa bağımlılığının giderek artması gibi etkenler önemli rol oynamıştır ve aynı zamanda dış ticaret açıklarını işçi ve turizm gelirleri ile de dengelenememesi döviz rezervlerinin de açığı karşılamada yetersiz kalması ki buna paralel olarak bu açıkların dış borçlanmalarla finanse etme yolu sağlanmıştır. Bu dönemdeki ekonomik sıkıntıları kapsayan en genel göstergenin fiyat endeksleri olduğunu söyleyebiliriz. Ancak hükümet Türkiye ekonomisine çeki düzen vermek için 1977 yılında Türk lirasını değerini devalüe etmiş ve KİT zamları ile bazı önlemler almak istemiştir fakat bu önlemler gerek döviz sorununun gerekse enflasyona çözüm olamamıştır. (1978 Yıllık Ekonomik Rapor, 1979)

4.SONUÇ

Bu çalışmada 1950-1980 yılları arasında gerçekleşen iktisadi politikalar ve bu politikalarının sonuçlarını analiz edilmiştir. Türkiye ekonomisinin fotoğrafını ortaya çıkarabilmek, sağlıklı değerlendirme yapabilmek için dönemlere ilişkin ayırım yaparak iktisadi durumu hakkında yorum yapmak daha sağlıklı sonuç verecektir. Bu neticede 1950-1980 Dönemini de dönemlere ayırıp analiz ettiğimizde ulaştığımız esas yargı 1950, 1960 ve 1970'li yıllarda Türkiye'deki krizlerin temelinde döviz kıtlığının mevcut olmasıdır.

Döviz stoklarının tükenmesi akabinde ithalat gerçekleşmemiş ve ağır fiyat kontrolleri ile mal kıtlığı ortaya çıkmıştır. Söz konusu dönemde karaborsacılık ve meydana gelen krizler neticesinde iktisadi büyüme gerilemiş ancak ekonomik gerileme kendisini çok fazla hissettirmemiştir. 1950'li yıllarda tarımda makineleşmenin ve tarım sektöründe büyümenin gerçekleştirildiği bir dönem olmuştur. 1960 ve 1970'li yıllar ise Türkiye'nin sanayi hamlesini gerçekleştirebilmesi için ithal ikameci sanayi

politikalarının uyguladığı yıllar olup aynı zamanda yerli sanayinin dış rekabetten koruma politikaları uygulanmış ve devlet planlı ekonomi modeli anlayışı öne çıkmıştır.

Sonuç olarak, 1950-1960 döneminde liberal ekonomik görüşün hâkimiyet sürdürdüğü ancak özellikle ikinci yarısında korumacı politikaların uygulandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde özellikle tarıma önem verilmekle beraber sanayi sektöründe de bir alt yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. 1960-1980 döneminde ise planlı ekonomiye geçiş dönemi diyebiliriz. İthal ikameci politikaların uygulandığı bu dönemde sanayileşmeye de ayrı bir önem vermiştir. Bu dönemde çok sayıda üretim tesisleri faaliyete geçirilip alt yapı yatırımlarına da ağırlık verilmiştir.

KAYNAKLAR

1. Acaravcı, A., & Kargı, G. (2015). Türkiye'de İhracatın Çeşitlendirilmesi ve Ekonomik Büyüme. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi* , 3.
2. Cenk, O. K. (2012). 1950-1960 Türkiye'de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 48.
3. Ertuna, Ö. (2007). *Yeni Yüzyılın Eşiğindeki Türkiye Ekonomisi*. İstanbul.
4. Kazgan, G. (2013). *Tanzimat'tan 21. yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
5. Kılıçbay, A. (1992). *Türk Ekonomisi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
6. Sönmez, A., & Şimşek, F. (2011). Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerindeki Etkileri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* , 6 (2), 96.
7. Yaşa, m. (1980). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*. İstanbul: Akbank Kültür Yayını.
8. Yentürk, N., Yeldan, E., Somel, C., Köse, A. H., & Günaydın, G. (2009). *Türkiye Ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
9. (1979). *1978 Yıllık Ekonomik Rapor*.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

KAYROPRAKTİĞİN SAĞLIK EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Salih DOĞAN

İstanbul Kent Üniversitesi/Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu/Terapi Ve Rehabilitasyon Bölümü/Fizyoterapi Pr.

Derya YALÇIN

Nişantaşı Üniversitesi/Nişantaşı Meslek Yüksekokulu/Yönetim Ve Organizasyon Bölümü/Lojistik Pr.

ÖZET

Dünya Kayropraktik Federasyonu'na göre; Kayropraktik kas-iskelet sisteminin mekanik rahatsızlıklarının tanı, tedavi ve önlenmesinde ve bu mekanik rahatsızlıkların genel sağlık ve sinir sistemi üzerinde etkileri ilgili bir sağlık mesleğidir. Omurganın mekanik bozukluklarını düzeltmek başta olmak üzere, yumuşak doku ve diğer eklem manuel tedavilerine önem verir.

Kas-iskelet sistemi hastalıkları ve yaralanmaları, ekonomik açıdan hastalık sağlık sorunları değerlendirildiğinde en pahalı tedavi yöntemlerinin arasında yer almaktadır. Kronik sağlık sorunları ve uzun süreli sakatlıkların yaygınlığında en önemli nedenler arasında yer alırken, aktivite kısıtlamaları ve kısa süreli sakatlıklarda da kas-iskelet sistemi hastalıkları en üst sırada yer alırlar. Aynı zamanda bu sağlık sorunlarının çözümlenmesinde iki aşama söz konusudur. İlk olarak bir sağlık uzmanına danışılması, ikinci olarak ise reçeteli ve reçetesiz ilaçların kullanılması ve daha sonrasında gerekirse ameliyatların gerçekleştirilmesidir. Bu koşullar yoksul, alt-orta gelir grupları ve yaşlılar arasında daha yaygındır, ancak bunlar yetersiz sigorta kapsamı nedeniyle kayropraktik bakımı en az kullanan gruplardır. Kayropraktik bakımın sağlık bakım sistemine entegrasyonu, sağlık harcamalarını azaltmaya, gerekli bakıma erişilebilirliği artırmaya ve sağlık sonuçlarını iyileştirmeye hizmet edebilir.

Sağlık harcamaları; cari sağlık harcamaları (hastaneler, evde hemşirelik bakımı, ayakta bakım sunanlar, perakende satış ve diğer tıbbi malzemeler, halk sağlığı programlarının sunumu ve yönetimi, genel sağlık yönetimi ve sigorta, sınıflandırılmayan diğer giderler) ve yatırım harcaması olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. 1999 yılında cari sağlık harcaması Türkiye'de 4 milyon 786 bin iken, 2018 yılında TÜİK verilerine göre bu oran 154 milyon 998 bindir.

Bu çalışmanın amacı kayropraktik ile gerçekleştirilen tedavi yönteminin, diğer yöntemlere göre . daha uygun maliyetli olduğunu anlatarak, sağlık harcamalarını nasıl ve ne ölçüde azaltılabileceğini örnekler üzerinden açıkça gösterebilmek, sağlık ekonomisinde ki harcamaları hangi kalemlerde nasıl düşüşe geçirebileceğini gösterebilmektir. Aynı zamanda kayropraktiğin sağlık harcamaları içerisinde finanse edilmesini ve hastaneler de dahil olmak üzere sağlık sistemine tamamen entegre edilmesini önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kayropraktik, Sağlık Harcamaları, Fizyoterapi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yöntemleri

ABSTRACT

According to the World Chiropractic Federation; chiropractic is a related health profession in the diagnosis, treatment and prevention of mechanical disorders of the musculoskeletal system and their effects on general health and nervous system. It gives importance to soft tissue and other joint manual treatments, especially to correct mechanical disorders of the spine.

When economically health problems are evaluated, musculoskeletal system diseases and injuries are among the most expensive treatment methods. It is one of the most important reasons for the prevalence

of chronic health problems and long-term injuries, musculoskeletal diseases are also in the top ranks in activity restrictions and short-term injuries. At the same time, there are two stages in treatment for these health problems. The first is to consult a healthcare professional, and secondly to use prescription or non-prescription drugs and then if it is necessary perform an operation. These conditions are more common among the poor, lower-middle income groups and the elderly, but they are the least used of chiropractic care because of insufficient insurance coverage.

Health care spending is two various; one of them is Current health spending (hospitals, home nursing care, outpatients, retail and other medical supplies, presentation and management of public health programs, general health management and insurance, other unclassified expenses) and investment spending. According to Turkish Statistical Institute data ,rate of current health spending is 4 million 786 thousand at Turkey,1999, 154 million 998 thousand in 2018.

The aim of this study, to explain that chiropractic is more cost effective treatment method, by than other methods and indicate that how chiropractic can reduce health expenditures by through examples, and to indicate that how and in which items can decrease the expenditures in the health economy.

Keywords: Chiropractic, Health Spending, Physiotherapy, Physical Therapy and Rehabilitation Methods

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

NURULLAH GENÇ'İN *İNTİZAR* ADLI ROMANINDA TEBLİĞ VE İLAHİ AŞK
THE ISLAMIC PREACH AND DIVINE LOVE IN THE NOVEL OF NURULLAH GENÇ NAMED
İNTİZAR

Mahfuz ZARİÇ

Doç. Dr. Batman Üniversitesi

ÖZET

Nurullah Genç'in tezli roman olarak kabul edilebilecek *İntizar* adlı eserinde, akıl, ruh, aile hayatı ve aşk gibi konular ele alınmıştır. Romanda akla ve beşeri aşka karşın imanla özdeşleştirilen İlahi aşk; felsefeye karşın da nas üstün tutulmuştur. İsim ve renk sembolizminden de faydalanılan bu romanda yazar, kurguda mektup ve günlük tekniklerinden, sondan başlama ve geri dönüşler gibi modern ve postmodern anlatım tekniklerinden faydalanmıştır. Romandaki imkânsız aşk kurgusu aracılığıyla, roman merkezi kişilerinden Emre, tasavvufi kavramlar eşliğinde, tebliğ görevinin nasıl olması gerektiğini ve hidayete ermenin ne anlama geldiğini de izah etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tebliğ, İlahi aşk, Nurullah Genç, İslami edebiyat

ABSTRACT

In the novel named *İntizar* that is acceptable as a novel with thesis, the topics such as mind, soul, family life and love are handled. Divine love, which can be consubstantiate with faith; and Qur'anic verses are found to be superior to mind and human love and philosophy, respectively. In this novel, where symbolism of colors and names are used, the novelist also benefits from modern and postmodern expression methods and techniques like letter and log types, starting from the end of the story and flash-backs and language tricks. Emre, one of the central characters of the novel, through impossible love, explains how Islamic preach mission should be in accompany with mystical concepts and what salvation means.

Key Words: Islamic preach, divine love, Nurullah Genç, Islamic literature

GİRİŞ

Lisans eğitimini İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümünde tamamlamış olan Nurullah Genç, yazı hayatı boyunca edebiyat sanatıyla da ilgilenmiştir. Genç'in şiir dünyasının anlam ve değer dünyası bakımından "yerli, milli ve çağdaş olduğu"; onun "kulluk bilinciyle yazdığı", "şiirlerinin birikim ve gözleme dayandığı, nicelikli ve nitelikli olduğu"; şiirlerinde "hakikatten, Halk ve divan edebiyatından beslendiği" belirtilmiştir. (Özçelik, 2008: 2-4; Yıldırım, 2008: 23)

Şiir dünyasıyla 1980 sonrası Türk şiirinde yeni bir soluk olmayı her açıdan başardığı; adıyla müsemma olup şiiriyle genç kalmayı başardığı; şiirlerinin çokça sevilip ezberlendiği vurgulanan Nurullah Genç, "paranın üzerinde oturan Derviş'e" benzetilmiş; onun "mânâyı kelâma hapsedtiği" söylenmiştir. (Oğul, 2019: 93; Görkaş, 2008: 18; Turan, 2008: 27; Alper: 2008: 35; Subaşı, 2008: 29)

Fotoğrafçı, deneme yazarı ve akademisyen kimlikleriyle de tanınan Nurullah Genç, bugüne kadar *Tutkular Keder Oldu* (1987), *Yollar Dönüşe Gider* (1989) ve *İntizar* (1990) adlarıyla üç roman yayımlamıştır. Nurullah Genç'in İslami edebiyat, dini-tasavvufi edebiyat, hidayet edebiyatı açılarından ele alınabilecek *İntizar* adlı romanında üzerinde en çok durulan konular, tebliğ ve ilahi aşktır.

“Bekleyiş, sitem, ilenme, ümitvar olma, hasret çekme” gibi manalara gelen *İntizar*’daki merkezi kişiler Emre ile Ayşe’dir. Emre, doğru yola eriştiğine inansa da tanımlamakta yer yer zorlandığı aşk acısı yüzünden bunalım yaşamakta ve arayış içerisindedir. Ayşe ise üstün bir seciyeye sahip olmakla birlikte kendisine aşık olunan ve örtünme konusunda davette bulunulan bir genç kadındır.

İlk baskısı 1990 yılında yapılan *İntizar*, izlekleri itibariyle tezli bir romandır. Bu romanda aklın, aşka yani inanca üstün olamayacağı; İlahi, manevi, temiz, katıksız sevginin yani gerçek aşkın maddi hazlara üstün olduğu görüşleri ispatlanmaya çalışılmıştır. İmkansız aşk izleği ile sürdürülen bu romanın kurgusu, tasavvufi kabuller doğrultusunda şekillenmiştir.

Anlatımında modern ve postmodern tekniklere yer verilen roman, bir hatıra metni ile başlatılır. Geriye dönüşlerden sonra metin, başlangıç noktasına dönülerek sonlandırılır. Sevilen kız Ayşe’yi, bir divan şairi edasıyla “siyah ve uzun sırma saçları, selvi boyu, endami, ahenkli ve süzüle süzüle yürüyüşü, iğneli ama billur bakışı...” (İ: 124) ile tasvir eden anlatıcı, romanın adının kaynağını öykünün ortalarında dile getirir. Romanda gerilimin en çok hissedildiği kısımlar, birer öğretmen olan Emre ve Ayşe ikilisinin karşılaştığı sahnelerdir. Bu sahneler ise romanın ortalarında yer alır ve okuyucunun sabırla bu sayfalara erişmesi beklenir. Mektup türü de *İntizar*’da, kadın-erkek arasında bazı hassasiyetlerin gözetilmesi adına bir vasita olarak kullanılmıştır. Aşkta ilk adımı atan Emre, Ayşe’ye olan duygularını mektup satırlarında dile getirmiştir.

Roman, diğer bütün edebi türler gibi öncelikle bir dil işçiliği ürünüdür. Bu dil işçiliğinde dikkati eserden çok anlatıcıya çeken sözlere de sanatkarane ifadeler denir. Edebi metnin bünyesi, teknik terimleri ancak tam yerinde ve zamanında kullanılmışsa kabul eder.¹ Emre, içsesinde “Bir dezenfekte edebilsem talihimin yüreğini...”, “Bir alşimist hüneriyle...”, “Çarpıcı bir dermeyan!” (İ: 168) derken de bir edebi metinle tümünden bütünleşmemiş teknik ve mekanik sözlüklere yer vermiş olur.²

TEBLİĞ

Kişiler Aracılığıyla Tebliğ

İntizar’da doğrudan veya dolaylı olarak tebliğ görevinin kendileri aracılığıyla yerine getirildiği kişiler; roman anlatıcısı ile Ayşe, Emre, Lale, Mikail, Abdullah ve Yunus adlı karakterlerdir.

Anlatıcı: Çoğu yerde, romandaki açık veya örtük tezlerin açıklayıcısı ve savunucusu konumundaki roman anlatıcısı, roman kişilerine karşı taraflıdır. Anlatıcı, Ayşe’nin aklından geçenleri bizlere İlahi bakış açısıyla aktarırken, “Emre’nin kendisine duyduğu bu ulvi sevgi, gören gözü, işiten kulağı olmuştur bin anda.” demektedir, iki beşer arasında cereyan eden aşkı, “ulvi sevgi” olarak niteler. İlahi/manevi aşkı, bir ucu panteizme de varan tasavvufi açılımlarla izaha çalışan anlatıcıya göre “Ömür boyu sürececek bir içe dönüklüğün, dünyadaki benden uzaklaşarak [iç]bendeki dünyaya hapsolünüşün” sebeplerini Ayşe’den aldığı manevi aşk mektubunda arayan Emre, bu aşk farklı bir erimeyle kaplanmıştır. Emre, sanki sonunda bir damla su olup aslına dönecektir. (İ: 139)

Anlatıcı, düşüncenin taşıyıcısının ve yayıcısının “dil” olduğu görüşünden hareketle, İslami ve tasavvufi literatüre ait kavramlara olabildiğince yer verir. İkinci bölümünün giriş cümlesinin “Mavera ve hicran.” (İ: 8) olduğu bu romanda anlatıcının bu türden gayretleri, kültürel birikimi belli bir seviyede olmayan

¹ İlahi aşkın sularında yüzdüğü varsayılan Emre, iç sesinde “Sıkıntı öylesine allak bullak etti beni, bütün ümitlerim iflasın eşiğinde. Jübile yapıp sevda sahasından çekilmek mi yoksa oyuna devam mı?” (İ: 129) demektedir. Bu romanda akışı sekteye uğrattığı düşünülebilecek teknik terimlere, “inadına monoton” (İ: 27), “normalin çok üstünde bir devir” (İ: 36), “Saçaklarından şerbet süzülen bir nova”, (İ: 74), “Hayallerinin, gözlerinin önünde birer jelaatin gibi tutuşup yanması” (İ: 90), “...başka fonksiyonları yok hiçbirinin.” (İ: 104), “Atinin, beynini vampirler gibi emen hüzünler” (İ: 116), “yüreğini ayaklıktan aksiyoner bir hâle sokan bu sevda...” (İ: 146), “Ekolu bir ses” ifadeleri de örnek gösterilebilir. Bu romanda akıcılığı sekteye uğratan ifadelerin bir kısmı da “En son geçirdiğim anterit ...” (İ: 85) örneğindeki gibi tıbbi ifadelerdir.

² Bu romanda yer alan “Fersude”, “gusto”, “havsala” (İ: 142), “palyatif” (İ: 144), “lahika” (İ: 148), “nevâ” (İ: 148), “nuhuset”, “vesvâs” (İ: 149), “indifa” (İ: 150) “mesrur” | “ceffel kalem”, “sayeban”, “muhteris” (İ: 149), “komprime bir nutk...” (İ: 148) örneklerindeki gibi kimi kavram ve terimler, ortalama okuyucuyu zorlayacak niteliktedir.

Anlatıcı, yer yer “... gökyüzü elde avuçta durmayan berrak ve mavi bir sıvı gibi yeryüzüne akıp dururken, ufukların kılcal damarları kurşun renginde parlıyor.” (İ: 25), “Güneşin damarlarından kan fışkırtıyor yeryüzünü ısıtırken boğmaya çabılıyor Emre’yi.” (İ: 91) örneklerindeki gibi hayali zorlayan tasvirlerde de bulunur. Anlatıcının sıklıkla kullandığı bir cümle yapısı da “Emre bey ne diyeceğini bilemez bir haldedir.” örneğindeki gibi hitabet üslubu içeren ve akıcılığı sekteye uğratan isim cümlesi yapısıdır.

okuyucular için, yer yer metnin akıcılığını bile tehlikeye atar. Romanın merkezi kişilerinden Ayşe, “ukbanın pırıl pırıl mutluluğuna uzanmanın hasreti ve hayaliyle” düşünmektedir. (İ: 21) Muhtar Yunus, hayalindeki rakibi Kemal’e hitaben “Öyle bir zuhurat olacak ki Armutlu’nun padişahına seni köle yapacaklar,” diye hitap eder. (İ: 24)

“[Yunus] Minarelerden Sala sesleri yükselmeye başlayınca o günün Cuma olduğunu hatırlıyor.” (İ: 36) cümlesiyle, İslami duyarlılıklı pek çok yazar gibi vakti ve günü, ezanla tayin eden anlatıcı, maşukundan on iki gün boyunca telefon alamayan âşık Emre için “Tek tesellisi, namaz! Rahman (cc)’a secde etmek ve yalvarmak... ruhu ancak bu şekilde sükuna erişiyor.” derken de Ra’d suresi 32. ayete göndermede bulunur. (İ: 174)

Ayşe: Romanda aşkın kadın cephesini temsil eden Ayşe Menekşe, sonuçta mutlu bir evlilik yapsa da asıl sevdiğine kavuşamamış birisidir. Ayşe, üniversite yıllarında, derbeder yani İslami olmayan bir hayat tarzı süren Emre’nin evlilik teklifini reddetmiştir. Ayşe’nin ret nedeni olarak “Emre’nin Allah’a uzak bir hayat benimsemiş olması, arada sevdalanmışlık olsa da nihayetinde böylesi bir birlikteliğin felaket getireceğine [Ayşe’nin] inancının tam olması” gösterilmiştir. (İ: 117) Ayşe, minnet duyguları içinde, bu kararı için kendisine “temel dini bilgileri ve inanmanın gerekliliğini” öğreten anne-babasına dua eder. Dindar dayısı da Ayşe’yi Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Osman Yüksel Serdengeçti, Hekimoğlu İsmail gibi düşünce ve fikir adamlarının eserleriyle tanıştırmıştır. Ayşe’nin o sıralarda kendisini rahat eden tek yanı ise başının açık oluşudur. Ayşe’nin babasının tayini eski çalıştığı ilçeye tekrar çıkınca, Emre ile aynı okulda görev yapacaktır. İslam’a düşkünlüğü ve namazlarını eksiz kılışı ile Ayşe, diğer öğretmen arkadaşlarını şaşırır. (İ: 21, 29)

Manevi aşkla bağlanılmışsa da Emre için, maddi güzellikleri bulunan Ayşe, siyah uzun dalgalı saçlarıyla perileri andırır. Ayşe, beyaz tenli, selvi boylu ve bir menekşe kadar güzel yüzlüdür. Yerine göre dağlar kadar gururlu, yerine göre de ovalar kadar mütevazi bir insandır. Kendisi hakkında “Kibirli bir hali yoktu ve mütevazi bir tavırla oturmaktadır.” denilen Ayşe’nin şahsında bir açıdan da ideal İslami yaşantılı genç kız profili çizilir. Ayşe, kendisine yaklaşp konuşma teklif eden Emre’ye “Konuşmak istiyorsanız, kendinize çenesi kuvvetli bir hizmetçi tutunuz lütfen ve beni rahat bırakınız!” yanıtını vermiştir. Emre, daha sonraki günlerde de onunla konuşmak üzere birkaç kez yoluna çıkıp evlenme teklif etmiş; fakat Ayşe, “Ayyaş ve kumarbazlarla işim yok!” demiştir. Emre, Ayşe’nin bakışlarından ve kıpkırmızı kesilmesinden kendisini sevdiği ve aldığı cevaptan ötürü de kendisini araştırdığı sonucunu çıkarmıştır. Emre, evlenme niyetini açtığı babasından ise şiddetli bir ret cevabı alacaktır. (İ: 65-68)

Kader beş yıl kadar sonra Ayşe ile Emre’nin yollarını bir daha buluşturur. Ayşe, bir zamanlar “düzensiz ve iğrenç denebilecek yaşantısından ötürü” reddettiği öğretmen Emre’yi yeni bir kişilikle karşısında bulur. Değişen ve pozitif manada dönüşen, dindar birisi olan Emre, artık evli ve çocukludur. Bu durum Ayşe’yi içinden rahatsız eder. Hidayet konusunda Ayşe, Emre’nin yeni hâline şahit olunca “Allah’ım bu ancak senin onun kalbine nüfuz etmenle mümkündür. Böyle bir değişimi sağlamaya senden başkasının gücü yetmez! Sana, ona hidayet vermen için dua ettim hep. Belki de benim dualarımı kabul ederek onun içini yeniledin.” (İ: 95) diyecektir. Ayşe, bu sözleriyle, hidayet tek kaynağının ve sağlayıcısının Allah olduğunu ve mümine düşenin tebliğle birlikte samimi dualar olduğunu hatırlatmış olur.

Yazar-anlatıcıyla benzer dil ve üslup özellikleri gösteren Ayşe, Emre’nin “manevi” ilan-ı aşk mektubuna karşılık olarak yazdığı notta “Siz bir hayalperestsiniz! Siz bir metafizik delisiniz! Ayşe.” yanıtını verir. Emre’yi sevdiğini ona rüyasında bildirmesini Allah’tan dileyen Ayşe, Emre’den “Cankuşum!” hitabıyla başlayan bir aşk mektubu daha alır ve onu sevmesine rağmen duygularını gizleyip telefonda Emre’ye hakaretler eder. Ayşe, Emre’den aldığı mektupta da “Ciğerparem, canım kardeşim benim!” hitabıyla karşılıştır. (İ: 112, 120, 126)

Ayşe, ilerleyen zamanlarda Hz. Peygamber’i ikinci kez rüyasında görür. Çocukken gördüğü rüyanın aksine bu rüyada Hz. Peygamber, Ayşe’yi görünce gözlerini başka tarafa çevirmiş, ilgisiz ve kırgın bir tavır takınmıştır. Ayşe, bu rüyayı, hâlâ örtünmemiş olmasına ve Emre’ye gösterdiği ilgiye yorar. Derhal örtünme kararı alır; fakat bu kez okulda örtünmesine izin verilmeyeceği gerçeği kafasını kurcalar.

Örtünmeye ve Emre'yle yaptığı konuşmaları sonlandırmaya karar verir. Ayşe, her ne kadar sadece mektuplaşıp telefonlaşmışlarsa ve Emre'deki sevgi tertemiz olsa da Allah'ın yasak ettiği şeylerden kaçınmak gerektiği için onunla görüşmeyi doru bulmaz. Bu kararını Emre'ye bildirir. Tesettüre bürünen Ayşe, mektuplarını Emre'den ister ve alır. Emre de ahirette ona eş olma ahdi hususunda onu serbest bırakır. (İ: 175, 195, 200)

Romanda, Ayşe'nin iç dünyasında vaktiyle Emre'ye karşı “sevgiden başka bir şey bulunmadığı”, “Tertemiz bir sevgi”, “Aşkın en parıltılısı, en temizinin yaşandığı” vurgulanır. (İ: 14) Romanın kurgusunda sonuçta Ayşe, kimliğini gizli tutmasını ona şart koşan birinin -âşığı Emre'nin- rızası doğrultusunda din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni Abdullah Temsil beye eş olur. Ayşe, ileride başörtüsüyle derse girip öğretmenlik yapmasına müsaade edilmediği ve hakkında idari işlem yapıldığı için mesleğinden istifa etmiş olmasına rağmen yine de her gün okula gelip öğretmenler odasında kocası Abdullah Temsil'i bekler. Öğretmenler odasında kavuşamadığı sevdiğini düşünen Ayşe hanım, önlerine bir kayık geldiğini ve iki edebi sevgilinin baş başa, sonsuzluğa doğru aheste aheste yol aldıklarını hayal eder. Ayşe'nin gözünde canlanan sevgili, mütebessim ve sessiz bakmakta; sevgilinin gözlerinden yeryüzüne bengisu damlamaktadır.

Emre: Not defterinden yapılan alıntılarda okura doğrudan sunulan *İntizar*'ın merkezi kişilerinden Emre, romanın hemen başında, kimseler bilmese de kendisinin aslında modern çağın bir kahramanı olduğunu ve bütün kahramanlar gibi içinin karanlığında yürüyebilmek için kendisini aydınlatan bir ışığa ihtiyacı olduğunu söyler. Bu romandaki aşk kurgusunun erkek cephesinde yer alan Emre, Ankara'da edebiyat bölümünde okumakta iken bir otobüs yolculuğunda camdan dışarıyı seyrederken, aynı otobüsteki Ayşe'ye ilk görüşte aşık olmuştur. Ayşe'nin sesi onu ürpertmiş, gözleri etkilemiştir. Delici bakışları ve ilginç karakteriyle Ayşe, “akranlarından büyük ölçüde farklı müstesna” görünmüştür.

Menekşe gözlü sevgilisi Ayşe'ye vaktiyle evlenme teklifinde bulunmuş olan Emre, o sıralar düşkün bir hayat yaşadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Fakültede okurken üçüncü sınıfta, “akılsızca ve enine boyuna düşünmeden” bir evlilik yapan Emre, bu evlilik yüzünden “birkaç yıldır yaka paça olduğu korkunç şirretlikten kurtulmasını sağlayacak sıcak bir ilgiye” muhtaçtır. Emre ile, “Zengin olduğunuz için babam beni size sattı!” diyen karısı Lale arasında şiddetli tartışmalar yaşanmaktadır.

Tasavvuf anlayışının “[İlahi vahye dayanan] med dalgalarının en güçlüsü en merkezi”si olduğunu söyleyenler olduğu gibi, onun menşeleri arasında İlahi dinler birlikte Yunan felsefesi, İran ve Hint inanışlarının olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. (Lings, 1986: 14; İz, 1969: 83-90) *İntizar* romanında da tasavvufi pek çok yaklaşıma yer verilmektedir. Bunlardan yaratılışa dair tasavvufi benzetmeler, “Vuslat kapısını bir gün açacak mıdır gökler, Emri-i İlahi'nin tecessüm eden şekliyle...” (İ: 37) diyen Emre'nin iç sesiyle romana dâhil edilir:

“Hükmü göz kırpmamız kadar ani olan Yaratıcı, bir nefesin ucundaki köpükten farksız hayatı kendisinden aldığı anda, vadesi dolduğunda yörüngelerin, fezâdan bile derin hasreti ve hüzünden örülmüş bir kefenden ibaret yüküyle karşısına çıkacak bu günahkâra bir Şeb-i Arus bahşedecek midir acaba...” (İ: 37)

Tuhaf bir dilekte bulunan Emre, Ayşe'ye hitaben “... içimdeki bu korkunç sevgiye rağmen dünya hayatı boyunca kardeşimsin benim! (...) Seni ebedî hayatta bana bağışlaması için Rabbime dua ediyorum.” der. Böylece imkânsız aşkı, paradoksal bir çıkmaza hapseder. Çünkü kendisi evlidir. Ayşe de ileride bir başkasıyla evlenecektir. Ayşe'ye karşı hissettikleriyle İlahi aşkı tecrübe etmeye çalışan edebiyat öğretmeni Emre, bir yandan da sosyal problemler üzerine, İslami endişelere kafa yormaktadır. Çürümüş ve tezatlarla dolu sosyal ilişkiler sistemini, baştan başa asude bir sosyal hayat ve ahenkli bir ilişkiler sistemiyle becayiş özlemi içindedir. (İ: 111, 130)

Bu dünyada başkasıyla evlense de ahirette onu tercih etmesini ve bunu ahdetmesini isteyen Emre, anlatıcıya göre evet cevabını alıp Ayşe'nin harikulade gözlerinden esrarlı bir alemin kapısını aralayarak girer. Emre için, artık attığı her adım bir “keşif”tir. Emre, Ayşe'nin gözlerinin içine bakarken, onu “Bir insan gibi değil de bir tablo gibi” görür. Emre, “dünyevi refahın, uhrevi olanın yanında sönüp gittiği”

hakikatine yakinen inandığı için Ayşe'den sonsuzluk ahdi aldığını söyler; devamında da onun kendisi için “en önemli dost” olduğunu belirtir. Oysa Farsça kökenli olan “dost” kelimesi, ait olduğu dilde öncelikle “sevgili, yâr, âşık olunan” manalarına gelmektedir. (İ: 134, 136, 151)

Tarihe mal olmuş mantık üstatlarını bile hayrette bırakacak bir tutarlıkla Emre, Ayşe'ye ondan aldığı, “ahirette onu eş seçme” sözünün gerekçelerini de -mesnedini zikretmeksizin- şöyle sıralar:

“Eğer ahirette birisini seçmek durumunda kalırsan evleneceğin adamdan ayrılmışsın demektir. Yani orada herhangi bir sebeple ondan ayrı kalmadan başka birisini seçme imkânın yok zaten. Çünkü birtakım engeller olmaz ve eşler birlikte cennete girerlerse ayrılmayacaklar.” (İ: 185)

Mektupların birinde de Emre, Ayşe'yi, sen inanan bir insansın ve niçin kapanman gerektiğini bilirsın, sözleriyle örtünmeye davet eder; Ayşe'ye örtünmeyle birlikte Rabia yoluna gireceğini söyler. Ayşe de cevabî mektubunda, kapanmak için fırsat kolladığını, Allah nasip ederse yakında kapanacağını yazar. (İ: 190)

Lale: Romanda sevmeden, yani görücü usulüyle evlenmenin eleştirisi, Lale aracılığıyla yapılır. Lale'ye göre kocası Emre'nin kendisine karşı olan olumsuz tutumları asla değişmeyecektir; çünkü kendisiyle sevmeden evlenmiştir. Lale, bu konuda suçu da kendisini Armutlu mahallesi muhtarı varlıklı Yunus beyin oğluna “satan” fakir ana-babasında bulur.

“Tam bir berduş...”, “İçki, kumar ve kadın” eski yaşantısı bu sözlerle özetlenen Emre de eşi Lale'ye karşı günahkârlık duygusu hissetmektedir. İkili, babalarının isteği üzerine evlenmiştir. Lale'nin annesi Zeynep, kuru temizlemeci Kemal'in karısıdır.³ Yunus beyin vaktiyle defalarca ailesinden istediği Zeynep de onu reddetmiştir. Lale, annesinin, çulsuz olmasına rağmen sırf sevdiği için babasıyla evlendiğini; fakat aynı mutluluğu kendisine tattırmadığını ve başını yaktığını söyler.

Lale, annesinin evine gitmek üzere evden çıkacağı zaman başına, saçlarını yarıya kadar gizleyen bir baş örtüsü bağlar. Kendisine “Bu şekilde dışarı çıkman iyi olmaz; başörtünü daha güzel bağlamalısın,” diyen Emre'ye de alaycı bir cevap verir. Anlatıcı, bu sahne karşısında, bütün problemlerinin temelinde, karı koca arasında bulunması gereken sevgi demetinin ikisinde de incecik bir telinin bile bulunmamasının yattığını söyler. Başörtüsü konusunda Lale, kocasına, “...Saçlarım açıktan kalırsa melekler dışarıda yine kaçarlarmı benden? Korkma ürkütmem onları!” şeklinde tepki verir. Lale, görev ve sorumluluklarının hatırlatılması karşısında da kocasına “Sen benim Müslümanlığımdan mı şüpheleniyorsun” diye çıkışır; eşinin eski şeytani yaşantısını yüzüne vuran imalarda bulunur. (İ: 40- 49)

Lale, zoraki eşi Emre'nin şahsiyetini bulamadığı için babasının emrine karşı gelemediğini; Emre'nin aksine vaktiyle gönlünü kaptırdığı, babasının çırağı Erdoğan'ın ise doğru bildiğini açıkça söyleyen, istemediği bir şeyi asla yapmayan birisi olduğunu düşünür. Sevdiğine varamamış ve sevilmediği birisi tarafından eş olarak alınmış olan Lale'ye bahçedeki yaşlı ve kocaman kavağın dallarında öten kuş bile adeta “Sabır... Sabır... Sabır...” diye seslenmektedir. Bu duruma rağmen Lale'nin nihai arzusu “evinin melikesi” olarak kabul edilmektedir. Lale, içinde bulunduğu durumdan kurtuluş çaresi olarak intiharı düşünür; fakat bu düşünceyi oğlu Mikail sayesinde aklından çıkarır. Yaşadığı çıkmazda bunalan Emre de intiharı da düşünür fakat “Kendine emanet olarak verilmiş bir hayata son vermek!..” fikrinin dünyanın en büyük haksızlığı olacağı sonucuna varır. (İ: 49- 82)

Mikail: Emre'nin hayatını değiştiren kişi Mikail, Emre'nin dönüşümüne, “dünyasını farklı bir zemine oturtmasına” yol açmıştır. Emre'nin “Ruhuyla bedeni arasına bir medyum gibi sokulmuş, onları birbirinden ayıran boşluğu doldurarak hayatın gerçek anlamını kavramasına” yardım etmiştir. Bu romanın yazarı Nurullah Genç'in çocukluk mesleklerinden birisi olan boyacılıkla uğraşan Mikail, muhatabını derin din bilgisiyle şaşırtmıştır. Muhatabının pek çok sorusuna tatminkâr cevaplar vermiştir. Yazar, Emre'nin bilgi kaynaklarını da, bilgilerinin çoğunu İlahiyat Fakültesinde okuyan bir oğlunun kitaplarından elde ettiği vurgulanan Mikail aracılığıyla sağlam kaynaklara dayandırmış olur.

³ Zeynep kadının kocası Kemal'in büyük aile desteğinden yoksun olduğu da ayrıca vurgulanır. (İ: 33)

Emre, boyacı Mikail'in kendisinin ruhunu da boyadığını söylemekle *Kur'an* kökenli "sibgatullah"⁴ kavramına göndermede bulunur. Öykü anlatıcısı, bu ideal tebliğciyi, "Kendisini etkilemek için hiçbir çaba sarf etmeyen, inanan ve inancının gereğini yapan", "muhatabının ruhuna öldükten sonraki hayat inancını aşıl原因", "muhatabını böylece kitap okumaya iten birisi" olarak tarif eder. Emre, Mikail'in adını oğluna vermiştir. (İ: 39, 43, 44)

Abdullah: Bu romandaki ideal tebliğci tipinin bir örneği de din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni Abdullah Temsil'dir. Emre'yi civanmertliğiyle kendisine hayran bırakan Abdullah Temsil, din hususunda epeyce bilgilidir. Onun, İslam ümmetinin problemlerini çözümlemede kendine has fikirleri vardır. O, sosyal bilimler ve özellikle felsefeyle ilgili daimi araştırmalarda bulunmaktadır. Soyadıyla müsemma olarak İslam dininin temsilciliğini yapan Abdullah Temsil için eşi Ayşe, önce Allah'ın, sonra da çok sevdiği bir arkadaşının -kimliğini saklayan Emre'nin- emanetidir. Abdullah Temsil, Emre'ye, Ayşe'yi üzmeyeceğine, ona sıkıntı çektirmeyeceğine, ona Allah'ın istek ve emirlerine uygun davranacağına, haram işlemediği müddetçe yumuşak olacağına dair de söz vermiştir. (İ: 31, 69)

Yunus: Bu romanda insani aldanmışlığın temsilcisi Muhtar Yunus'tur. Karakızım dediği sopayı, kuçu diye seslendiği yol arkadaşını binek yapan Yunus, göz koyduğu kadın Zeynep'i elde etmeyi başaramamış ve oğlunun ölümüne sebep olmuştur. Yunus, aklını yitirdikten sonra da kendini "Armutlu'nun padişahı" ilan etmiştir. Daha önce "Allah'ın affi sonsuzdur. Bağışlar!.." diyen Yunus bey, göz koyduğu kadının diğer aşğının katlini de bu düşünce ve sözlerle planlamıştır. (İ: 23, 37)

"Aynı cadde üzerinde altı üstü kiraya vermiş olduğu" dükkanlarda, "üç takım kiraya verilmiş evde", "milyonlarca liralık bir bağda" mutluluğu bulamayan Yunus bey, "Ah Zeynep!.." diye iç geçirir. O, bütün dünyanın viran olması pahasına Zeynep'e kavuşmaya razıdır. Yunus'un, eşsiz bir kadın olarak gördüğü Zeynep sorununda bir de rakibi vardır: Şarapçı. Biri belalı biri hırsız, iki oğlu olan Şarapçı, vaktiyle Zeynep'i kaçırmaya çalışmış; fakat başarmamış ve kodese tıklmıştır. Zeynep'e benden başkası sövemez diyen Yunus bey, her fırsatta Zeynep'e duyduğu aşktan söz eden ve ona küfüler savuran Şarapçı'yı dövdürmeyi hatta onu öldürmeyi aklına koyar. Muhtar Yunus'un dövdürttüğü şarapçı, komadan çıkamayıp, ölür.

Gözü ve aklı Zeynep'te olan muhtar Yunus bey, niçin boyanıp tıraş olduğunu soran karısına, "Politika Peri, Politika", "Bilirsin ki ben her zaman iktidar partisini tutarım. Muhtarın akıllısı böyledir işte!.." yanıtını verir. Bir başka seferinde de Yunus bey, "Ahireti kurtarmak mümkün; Allah'ın affi boldur, belki bağışlar, Bizler aciz ve günahkâr kullarız. Günah işleriz o affeder. Peki bu dünya?.." diyecektir. Emre'ye göre ise babası Yunus bey, iyi bir insan mı kötü bir insan mı olduğu belli olmayan, kimin arabasına binerse onun türküsünü söyleyen, değirmenini hangi derenin suyuyla çevirdiği belli olmayan birisidir. (İ: 48-56)

Yunus bey, evdeki sadık eşini uyur vaziyette bırakıp Zeynep kadına musallat olur. Kendisine karşı koyan Zeynep, onun boynunu kanatır. Zeynep'ten istediğini alamayan Yunus bey, onu cezalandırmak için damatları olan oğluna verdiği küçük bağı, benzin dökerek yakar ve oradan uzaklaşır. Emre de evde tartışırken tokat attığı eşi Lale'den bir faraşa darbesi yemiş, kafası yarılmıştır. Evden ayrılan Emre bağda, bir ayva ağacının dibinde bayılır veya uyuya kalır. Son anda kendisini yanan bağı duvarlarından dışarı atan Emre, feci şekilde yanarak can vermektan kurtulamaz. Kurguda böylece, shevi duygularına boyun eğmiş olan baba Yunus, oğlunun ölümüne sebep olur ve aklını yitirir. Oğul Emre ise İlahi aşk konusuna bağlasa da karşı cinsten genç bir genç kadına gönlünü kaptırmıştır. Kendisi evli olmasına rağmen bir başkasına ilan-ı aşk etmiştir ve sonuçta alevler içinde kalarak adeta bu dünyada cezalandırılmıştır.

Peri: Bağı ateşe vermekle, içindeki oğlunu da bilmeden yakan Yunus beye "Keşke sen de yansaydın" diyen Peri, Yunus beyin vefalı eşidir. Eşi, bütün bunlara rağmen yine de aklını yitiren Yunus beye soğuk davranmamaktadır. Onu, o anki derbeder ve çaresiz hâliyle de sevmekte; Yunus'un eskiden olduğu gibi deli hâliyle de kendisine hükmeden bir hâli olduğunu hissetmektedir.

⁴ "Allah'ın boyasıyla boyandık. Boyaca O'ndan daha güzel olan kim vardır? Biz yalnız O'na kulluk ederiz' (deyin).", Bakara suresi 138. ayet.

Dil, Semboller ve Kavramlar Aracılığıyla Tebliğ

Sözcük göndermeleri ile yazar, bazı kavramlara karşı, dini duyarlıklı alternatifler sunar. Bu manada roman kişisi Emre'nin soy ismi olan "Yaradanakul" akla şair Mehmet Emin Yurdakul'u getirir. "İslam" yerine "Özlediğimiz toplumsal düzen" (İ: 164) tabirinin kullanıldığı romanda, geleneği sürdürmek ve İslami duyarlıkları sergilemek adına "buhran", "malihulya", "temaruz" gibi Arapça kökenli kavramlara ve dini terimlere yer verilir.⁵ Romanda, "ebediyet şeraresi" (İ: 43), "minyatür bil ülfet", "Birazcık karabet" (İ: 99), "dibace" (İ: 133), "nikbin bir duyuş" (İ: 132), "sevgi taarruzu" (İ: 101), "işin bir butlan tarafı" (İ: 104), "mücerret dünya" (İ: 106), "halvet", "inkisar", "hamakat", "sarfinazar", "kühüne vakıf olmak" (İ: 54), "basiret" (İ: 55), "müphem", "cüzi irade" (İ: 56), "feraset", "enfüsi" (İ: 121) örneklerindeki gibi terimlere yer vermekle yazar, geleneksel dil tutumunu sürdürür.

Anlatıcı, Ayşe'nin Emre'den aldığı mektupları tekrar tekrar okurken, anlayamadığı cümleler için manasını bilmediği kelimeleri öğrenmek üzere sözlüğe baktığını hatırlar. Böylece müstakbel okuyucularına, ellerindeki romanın nasıl okunması gerektiğini de gösterir. (İ: 144)

Devrik cümlelere, "...müstesna bir mekandır Küçük Bağ. (İ: 60) örneğindeki gibi sıklıkla yer veren yazar, bazen Öztürkçe ve Osmanlıca kavramları bir arada kullanır.⁶ "Şirpençe" (İ: 50) gibi Farsça sözcüklere; "balkımak" (İ: 55), "çıvgın" (İ: 103), gibi yerel söyleyişe hatta sokak diline⁷ de yer veren yazar, imgeler içeren, sıfat ve zarf yüklü cümlelerle yer yer okuyucuya hitap eder.⁸

Renk sembolizmi de yapılan bu romanda kötülüğün iki rengi kırmızı ve siyah pullarla bezeli bir yılan, tam Zeynep'e saldıracakken Yunus bey tarafından öldürülür. Aklını yitiren muhtarın turladığı sokağın adı, "Ermiş Adam Sokağı"dır. Romandaki olayların cereyan ettiği bu sokağın iki tarafına da normal bir insanın boyunu aşacak yükseklikte kalın duvarlar çekilmiştir. (İ: 26, 27)

Çayevi ve Tren İstasyonu: İslami duyarlıkla kaleme alınmış öykü ve romanlarda en çok tercih edilen mekânlardan ikisi, çayevleri ve tren istasyonlarıdır. *İntizar*'da da muhtar Yunus, insanın hem kendisini hem de dostlarını dinlemesine olanak tanıyan bir çayevine uğrar. Sözcüklerin anlam zenginliğine ve sembolik değerlerine önem veren yazarın çayevi için seçtiği isim Ömür Çayevi'dir. (İ: 33) Karşısında Ayşe'yi tekrar bulan Emre için de tren istasyonu, bir kaçış mekânı olur. Emre, daha sonra tren istasyonunun yakınında bir kahvehaneye sığınır. (İ: 91)

Hidayet: Emre, üniversite yıllarında tanıştığı boyacı Mikail sayesinde İslami bir düşünceye, kendi iç sesindeki tabirle "kimlik değişimine" uğrar. Değişen, Emre, eşi Lale ile olan kavgalarını asgariye indirir; "öldükten sonra, yeryüzündeki günahlardan hesaba çekileceğine şüphesiz bir şekilde inanmaya başladığından beri, kendisini kıracak hareketlerden kaçınır. Öte yandan oğulları Mikail'i en iyi şekilde yetiştirmeyi düşünür. Dünya görüşünde yenilik yaşayan Emre'ye göre hidayete ermek, Allah'ın ona bir öz nasip etmesi; insanın erdemin, cevherin ve huzurun ta kendisine dönüşmesidir. Aksi durum ise geçmişten ve gelecekte mahrum olmak, beyhude yaşamak, erdemin intiharı, cevherin ve huzurun kaybı demektir. Hidayet hâli, içinde her türlü pisliğin barındığı bir iğrenç bataklık kuruması ve onun yerinde bir bağ yükselmesidir. Yine Emre'ye göre yaptığı bütün kötülükler kendisinden, iyilikler ise Allah'tandır. Tekdüzeligi kırmak ve öğreticilik adına da anlatıcı, "hidayet" kavramı yerine "özgün bakış açısı" kavramını kullanırken Ayşe, hidayet yerine "Allah'ın insanın içini yenilemesi" tabirini seçer. (İ: 39-64, 91, 133)

Nefsin Mertebeleri: Cüzi iradeli, zayıf yaradılışlı, hatta aciz olduğunun ayırımına varan Emre, sonuçta kendini tanımış olur; içindeki benlerden/seslerden kötü olanına "Pirana" adını verir. Pirana, onu boşluğa iten yandır. Rabb'in yasaklarını çiğnetendir. Masum ve güzel görünse de sevimli sevimli yaklaşırsa da öldürmesi gereken bir yandır. Pirana nefistir. Burada tasavvufi nefis mertebelerinden olan nefis-i emmare

⁵ "... karanlık ve makûs bir dış âlem! İzansızlıktan başka sebebi yok bunların." (İ: 85), "Onunla ilgili tahattür, tahassürümü daha da şiddetlendiriyor." (İ: 89)

⁶ "Ne bedbin ne de umutların sultası altında utkunun kanatlarına tutunmuş mağrur bir yansıma, sadece ufuksuz bir temayül çekiyor onu." (İ: 32)

⁷ "Oysa düğünden hemen sonra anlaşmıştı vehbinin kerrakesi..." (İ: 45)

⁸ "[Emre'de] Ayşe'nin yanına gelmesiyle kabaran asude bir duygusal deniz! Gerçek manada çaresizliğin ne olduğunu yavaş yavaş öğreniyor şimdi." (İ: 90)

sınırlarında dolaşan Emre, bir süre sonra nefs-i levvamaya terfi eder.⁹ Ve Nefs, Emre'ye "Beni öylesine seviyor ve itaat ediyorsun ki o söylediğini asla başaramazsın!" cevabını verir. Emre, kendisi olabilmek, pıranayı öldürebilmek için babasının milyonluk küçük bağıni bir kaçış yeri, sığınak olarak görür. Anlatıcı, nefsinin arzularına uyan Yunus beyin kötülüğü emreden iç sesini de "nova" olarak niteler.

Nefs-i levvame hâl ve mertebesindeki Emre, tıpkı Yunus Emre menkıbelerindeki Molla Kasım gibi özünü yargılar. Hadiseleri, içinde, enine boyuna tartışarak bir sonuca ulaşır. Babasına boyun eğip bir başkasını seven Lale ile evlenmekle en büyük suçu işlediğini itiraf eder. Ondaki hususiyetlere ulaşmak ve sahip olmak iştiağıyla yaklaştığı Ayşe'deki "kesin ebediyet inancı" da Emre'yi bilir. Bir süre sonra kaçmaya niyetlenen Emre, tayin ister. Başörtüsü yasağı dolayısıyla Ayşe de soruşturma geçirir. Ayrılığın üçüncü ayında Emre ölüm, kıyamet ve ahiret konularını içeren bir kitap okur. Nefis muhasebesini günlüklerine kaydeder. Emre'nin olayları izahta ilginç bir mantık silsilesi kullanır. Emre'ye göre Ayşe de başlangıçta, güzelliğini sergilemekle, bir mıknaş gibi kendisini çekmiş ve bu itibarla ona bakan kendisiyle günahlarını paylaşmıştır.

Nefsin mertebeleri arasında üçüncü sırada gösterilen nefs-i mutmainneyi de tecrübe eden Emre'ye, Ayşe'ye karşı hissettikleri ve düşündükleri hususunda içindeki iyi ses/yankı, "Hayır" diye itiraz eder ve onu uyarır: "Sen artık şehvetin amaç olmayacağını farkına varmış ve hayvani yönünü aşmış birisin!" Santralden Ayşe'nin kaldığı evin telefon numarasını öğrenen mesai arkadaşı Emre, evlerini arar. Müdür muavinliğine de atanan Emre, hatıra defterine Ayşe için şiirler yazar, onu hayal etmeye çalışır. Emre, Ayşe için "intizar" adında şimdiye kadar başka hiçbir şairin başaramadığı derecede bir akrostiş şiir yazmayı hayal eder. (İ: 58, 59, 83, 99, 124, 155, 199, 212, 218)

Ümmet: Anlatıcının "çekilmeyen gururlarıyla ünlü matematik öğretmeni" olarak tanıttığı Memduh, romanda karşı tezi savunulardandır. Yazar, Memduh'la "ümme" kavramı konusunda tartışan diğer edebiyat öğretmenine, "tabii bir çizgide ölesiye mütevazı" şahsa, Mehmet Hasır adını uygun görmüştür. Karşı tezin savunucusu, milyarlarca insanı barındıran yeryüzünde, bugün artık değişik ırk ve kültürlerle sahip insanları bir ümmet hayali etrafında birleştirmenin, hele hele böyle bir birlikteliği teorik safhadan uygulama safhasına geçirmenin imkansız olduğunu; bunun gerçekleşeceğini iddia etmek için de rüya görmek lazım geldiğini ileri sürer. (İ: 69)

Cevap olarak Mehmet Hasır ve ona destek çıkan Abdullah Temsil, ümmet anlayışının insanları "aynı ırk, kültür ve vatan altında bir araya getirmeyi" amaçlamadığını; ümmet kavramının başka hiçbir inanışta görülmeceği bir erdemi olduğunu; Müslümanlığını takdir noktasına ulaştırın, taklit noktasından kurtulan Müslümanların dünyasının en güzel insanına bağlı olduğunu, dünyanın en harika kitabını izlediğini, yeryüzünde Allah'ın temsilcisi olarak yaşadığını" vurgular. Müslümanlar arasındaki eksikliğin, dini uygulama alanına yanlış aktaranlarda olduğunu; Müslümanlar arasındaki çatışmaların temelinde Hz. Peygamber'i asli manada anlamamanın yattığını belirtir. Hz. Peygamber'i ve *Kur'an*'ı anlayan ve özümleyen müminlerin diğer müminlere karşı merhametli, kafirlere karşı ise şiddetli davranması¹⁰ gerektiğinin bilincinde olduğunu ve bunun iç çatışmayı önleyeceğini söyler. (İ: 67-71)

İslami düşünce karşıtı tezin savunucularının bu eserde dikkat çeken özellikleri akla vurgu yapmaları ve alaycılıklarıdır. Tebliğ vazifesini yerine getiren öğretmenlerden Abdullah Temsil, Müslüman guruplar arasındaki ihtilafların sona ermesi için, her bir gurubun İslam dinini Hacerü'l-esved gibi görmesi ve Hz. Peygamber'in sünnetini Hz. Peygamber'in hırkası gibi algılaması gerektiğini söyler.

Tebliğde bir metot önerisi olarak, bu konuşmaları izleyen Emre ise "yanlışlıklarını kemikleştirmiş inatçılarla" tartışmak yerine "Söylediklerini can kulak dinleyip yüreğinin bir yerlerine kazımaya hazır"

⁹ "Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, rabbimin acıyıp koruması dışında, daima kötülüğü emreder; şüphesiz rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir." (Yusuf suresi 53. ayet.)

"Sandıkları gibi değil, kıyamet gününe yemin ederim! Öyle değil, kendini kınayan nefse yemin ederim!" (Kıyamet suresi 1 ve 2. ayetler.)

¹⁰ Buradaki ifadeler, Fetih suresi 29. ayete göndermedir.

insanlara değer vermeyi, onlara yönelmeyi önerir. (İ: 74) Bu yöntemle, Abese suresi 1-10. ayetlere¹¹ ve Hz. Peygamber ile sahabeden Abdullah bin ümmü Mektûm arasında geçen olaya gönderme niteliğindedir.

Ölüm: Genellikle, İslami duyarlılıklı metinlerde, ömrün hızla geçip gitmesi veya ölüm bağlamında hatırlatılan vakit, ikindedir. *İntizar*'da da Dövdürttüğü Şarapçıyı hastanede ziyaret eden Yunus beyin dönüş vaktinde “Camilerden ikindi ezanları okunmaktadır.” (İ: 51) Emre, tasavvufi bir öğreti olan “Ölmeden önce ölüm...” düşüncesini de kendisine, Mikail ustadan emanet kalmış bir “hâl” olarak niteler. (İ: 86)

Akıl ve Delilik: Romanda fikir çatışmalarına, düşünceyi geliştirmeye ve sonuçta hakikate ulaştırma adına kişi kadrosunun önemli bir kısmı öğretmenlerden seçilmiştir. Felsefe öğretmenin adı, Platon'u çağrıştıran Cengiz Polathan'dır. Romanın başında, insanların başlarının kendileriyle dertte olduğu deliler üzerine bir konuşma başlatan Polathan'a göre deliler olmasa insanlar hayatı daha rahat yaşayacaktır. Polathan'ın yakınması, “Aklını kullanabilen, düşünebilen, kendisini aşarak evrensel problemlerle ilgilenen insanların” azgınlığındandır.

Polathan'a göre akıl, neşter misali bir silah gibi kullanılabilse de suçlanmaması gereken bir vasıta. Polathan, aklın kötüye kullanılması durumunda da asıl suçlu olarak “Yetişme tarzı, çevre, kültürel olgunluk... Ve bütün bunları sorgulamakta birinci derecede role sahip aile ve idari düzen”i gösterir. Polathan'ın burada dikkat çektiği alanlar, İslam dininin de müdahil olmayı hedeflediği alanlardır. Polathan, sözlerinin devamında yanlışların peşine takılıp giden “ruh”u da “suçların suçlusu” olarak ilan eder. İnsanları üç kategoriye ayıran Polathan'a göre toplum “sıradan düşünenler (halk yığınları), bilinçli düşünenler (bilimsel gerçekliğin peşindekiler) ve bilinçli ve derin düşünenler (filozoflar varlığı ve fizik ötesini düşünenler)den oluşmaktadır.

Abdullah beye göre ise “akıl”, Allah tarafından insana iyiyi kötüden ayırt edebilmesi için verilmiştir, yani bir açıdan insanın kendi mülkü değildir. Ham akıl, mutluluk için de tek başına yeterli değildir. İnsan, akıldan “öte ve üstün” bir şeye yani İlahi kurallara ihtiyaç duyar. Ham akıl, çoğu kez kendisine muhalefet eden nefse mağlup olur. İlahi kuralların muhatabı olan ruh ise dost bir sestir. İnsanoğlu, akıl kavramına kaldırabileceğinden fazla bir yük, anlam ve işlev yüklemiştir.

Polathan'a göre deliler de şanslarını yitirmiş insanlardır. Delilerin kaderi, evreni ve evrenin sıralarını anlayamamaktır. Polathan'ın tıbben deli olarak nitelenenlerle açıkça söylemese de inançlarının peşinden gidenleri kasteder. Bu durumdan rahatsız olan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmeni Abdullah Temsil, asıl akılsızların, ölümden ders çıkarmayanlar, akla, ihtirasa, şöhrete ben ve açılımlarına köle yapanlar, peşine taktığı kalabalıkları cennet sandığı bir uçuruma çekip götüren politikacılar ve kendisini, servetini bir kadehin dumanlı esrarında kaybedenler, zamanı son saniyesine kadar yaşanması gereken bir fantezi olarak algılayanlar olduğunu söyler.

Yine Abdullah beye göre asıl deliler, aklın akıllıca yaşamaya yetmediğinin farkında olmayanlardır. Yüz kızartıcı suçlar işleyenlerdir. İnsanların yurtlarını işgal edenlerdir. Zulüm yapanlardır. Dünyayı teknoloji cehennemine çevirip gökleri kirletenlerdir. Gerçek ve azgın deliler, insanların haklarını birer sakırğa gibi emen parazitlerdir. (İ: 12-20)

İLAHİ AŞK

İntizar'da tasavvufi literatürle söylenecek olursa mecazi/maddi aşk, aklın cepesinde yer alır; akılla özdeş görülür. Anlatıcı, yüceltmek istediği manevi aşkın karşısındaki maddi aşkı değersizleştirmek için de ailelerinin istekleri sonucu evlenen Emre ve Lale arasındaki yakınlaşmayı “hayvanca yakınlaşmalar” olarak niteler. Bu romanda İlahi aşk düşüncesi ise her fırsatta yüceltilir. Anlatıcı, roman boyunca, kadın-erkek arasında vuku bulacak ve “temiz bir sevgi” olarak nitelenebilecek bir aşk, “Nefsi ve bedeni bütün

¹¹ “Suratını astı, yüzünü çevirdi. Çünkü ona gözü görmeyen biri gelmişti. Sen nereden bileceksin, belki o arınacaktı. Yahut o öğüt alacak da öğüt kendisine fayda verecekti. Sen ise kendini her şeye yeterli görenle ilgileniyorsun. Onun arınmamasından sen sorumlu değilsin! Ama gönlünde Allah korkusu taşıyarak koşup sana gelenle ilgilenmiyorsun!” (Abese suresi 1-8)

arzulardan uzak” bir yakınlık hâli sunmaya çalışır. İşin içine bedeni karıştıran ve dünyevi olarak adlandırılan aşkın karşısına, madde ötesine geçen bir “hakiki aşk” tasavvuru çıkarır. (İ: 10, 41)

Emre, Ayşe’ye vaktiyle, “Sen benim dönenbayımsın; bana kim olduğumu hatırlatan. Şems de Mevlânâ’ya kim olduğunu hatırlatmamış mıydı.” demiştir. Bu romanın kurgusunda aşkın işlevi, kişiye kim olduğunu göstermektir. Aşk, “kendini bilmek” yolunda bir talimdir. Emre’de aşkın neticesi, sevdiğinden, ona bu dünyada kavuşmaktan bile vazgeçebilmektir. Sevdiğinin cennete girmesini istemektir. Onun bu dünyada da İslami hassasiyete sahip birisiyle evlenmesi, huzurlu ve mutlu olması için dua edebilmektir. Ayşe’den ahirette, eğer kendisine seçme hakkı tanınırsa eş olarak kendisini tercih etmesini istemiş olan Emre için Ayşe, kaybettiği ideal bir sevgilidir. Emre, bir süre sonra, onun kalbinde açtığı oyuktan, onu her hatırlayışında hissettiği burukluktan da tat almaya başlar. (İ: 14, 40)

Emre için kendisini reddeden Ayşe “dünyanın en güzel ve ahlaklı kızı, ...bir eşi daha bulunamayan” birisidir.

Eriyip kanına karışmış, bedeninin her tarafını kaplamış bir inci tanesidir. İçsesinde “Kokunu ruhuma sundun, yüreğime yüreğinle dokundun...” diyen Emre, sevgiliye kavuşma ve ölüm -ruhu sahibine teslim etme- konularını da tasavvufi duyarlılıkla “ölümsüzlük çağına ulaşma”, “takdirin vuslata mührünü basması”, “ebedi düğünün gerçekleşmesi” olarak niteler.

Ayşe’ye hitaben yazdığı ilk ilan-ı aşk mektubunda “Bil, mutlaka bil, bu aşkın müşahhas hiçbir yanı bulunmadığını! Maddi planda herhangi bir beklenti içinde olmadığını!..” diyen Emre, aşkı, maddi/beşeri ve manevi/İlahi olarak ikiye ayırmış olur. (İ: 38, 39, 110)

Emre, duygularını tanıdıkça, Ayşe’ye kavuşma arzusunun, onda kendisine çeken güzelliklere aç olan ruhunu doyumak ve onunla değer kazanmak olduğu; onun kaynağına “Asıl en güzel olana ve güzellik bağışlayana!..” biraz daha yaklaşabilmek için olduğu sonucuna varır. İkinci aşk mektubunda Ayşe’ye; onu kardeşlik duygusunun ötesinde düşünmenin domuzluğun âlâsı olacağını; ona karşı hissettiği sevincin çok tuhaf olduğunu; onu karşısında bir inci tanesi gibi ilelebet seyretmek istediğini; onun ruhunu, yüreğini sevdiğini söyleyen iddialı âşık Emre, öte aleme sakladığı arzusunda bile hiçbir bedeni beklentisi olmadığını, maşûkundaki iç ve dış güzelliği aralıksız seyretmeyi istediğini söyler. (İ: 126, 127)

Emre, “Alafranga bir tarz içinde boğulmak üzere hayallerim. Metafizik çağrışımlara öylesine yabancı kaldım ki... Hastalıklar olmasa belki ölene değin özlemimi çekeceğim metafizik gerilmelerin.” derken de özellikle “metafizik gerilim” kavramıyla Sezai Karakoç ismini hatıra getirir. (İ: 83, 85)¹²

Emre, kendisini anormal hâle dönüştüren kalbindeki sevginin insanlarkine benzemeyen bir çehresi olduğunu; Ayşe’nin “mücerredin inkişafı, ötenin zuhuru, sonsuzluğun mücella arkadaşı” olduğunu; sevgilisi sayesinde Hira Dağı’nı kuşanıp yeryüzünün karanlığını onunla deldiğini; Ayşe duygusunun göğsünde işleyen acımasız bir şirpençe” olduğunu söyler. Emre için aşkı, “duygusal yakınlık”tır. (İ: 183) Emre’yi çeken Ayşe’deki, başkalarının fark etmediği “mücerret cazibe”dir. İç sesinde “Oysa dünyevi hiçbir karşılık beklemezken ona böylesine nasıl bağlandım, bilmiyorum.” diyen Emre, İlahi aşkı örneklemeye çalışırken sanki aşkın mecazi ve hakiki ayrımını kabul etmediğini, yakıştırma sıfatları reddettiğini de tersinden ispatlamış olur. (İ: 147, 176, 177, 187)

“Seni kadınlığından ötürü sevmiyorum...”, “Rabb’imin sana verdiği güzellikler dışında kalan basit insani özellikler beni ilgilendirmiyor...” diyen Emre, kendi gerçek aşkın ispatı olarak da “Aşk hiçbir karşılık beklemeden sevebilmektir.” sözlerini sarf eder. Emre için Ayşe’ye aşık olmak yüreğine ebediyet arzusunun çekirdeğinin düşmesidir. Bu düşüncenin bir adım ötesi de Ayşe’nin maddi varlığını veya işlevini sorgulamaktır:

¹² İlahi aşk yerine de Emre, Ayşe’ye karşı hissettiklerinden hareketle “Bu sevgi sadece metafizik bir sevgidir. Metafizik bir sevgi olarak da kalacaktır.” diyecektir. (İ: 108)

“Yoksa mevcut değil miydin? (...) Ebediyete yönelik sevgi ve hasrete susamış kalbim, aslında mevcut olmayan seni, bu kuru ısırğan dalında hissedip de aşka mı geldi?” (İ: 183-186)

Emre, bir süre sonra, kendisinden kaçan Ayşe için içsesinde “Ah Ayşe... Mevlânâ, Şems’i nasıl sevdiyse ben de seni öyle sevdim” diyecektir. (İ: 196)

Günlüklerinde “Ayşe benden birkaç mektubunu bile esirgerken onu ve beni Yaratan¹³, hiçbir şey esirgemedi. (...)” diyen Emre, asıl maşukun Allah olması gerektiğini de bize gösterir.¹⁴ İlahi aşkın sırrına vakıf olan Emre, Ayşe’den zoraki da olsa vaz geçince; Allah’ı görmemesine ve Ayşe’yi görmesine rağmen Allah’ı, Ayşe’yi hissettiğinden daha fazla hissettiğini söyler. (İ: 208) Tasavvuf öğretilerini tebliğe memur olan Emre, Ayşe’yi “Bir geçiş memuresi...” ilan eder; “sevenleri hep memnun edenin, hiçbir şey almayan ve sadece bağışlayanın kim olduğunu!” hatırlatır. Yine Emre’ye göre insan kendisinden kopup geldiği için, ebedi olana bağlanma içgüdüğüdür.

Emre, nisan tarihli günlükte de “Sende seni sevdiğimi sanıyordum oysa sende O’nu sevmiştim.” kaydını düşer. Ardından, sevgileri tertemiz olsa da yaptıklarının yanlış ve haram olduğunu itiraf eder:

“Hiç kimsenin bulunmadığı bir yerde, kısa süreli de olsa baş başa kalmamalı ve üçüncü kişinin Şeytan olabileceğini düşünmeliydik.”¹⁵ (İ: 209)

Beşeri/mecazi ve ilahi/hakiki aşkı ayırmada kararlı olan Emre, “Bir erkek, dünyanın hangi kadını veya kızını severse sevsin, ona nerede kavuşursa kavuşsun, vuslatla birlikte her şey bitecektir. Lakin ben, her şeyin kendisiyle başlayacağı bir vuslat arıyorum.” diyen Emre’ye göre Ayşe’ye tutulmakla aslında o, aşkı israf etmiştir. Hakikatte kadın sevgisi değerli bir anahtardır. Sevgilerin en güzeline açılan kapıyı aralayacak bir anahtardır.” (İ: 209, 210)

Roman merkezi kişilerinden Ayşe de duygularını “tertemiz sevgi” ve “Rabb’inin kendine layık gördüğü çile” olarak niteler. Buna katlanacağını, asla şikayetçi olmayacağını söyler. İlahi aşkın ne olduğunu bize mektubunda göstermeye çalışır:

“İnanıyorum ki ölümsüzlük şerbetini ağır ağır yudumluyoruz. Ebedî hayatta edebî bir mutluluk bizi bekliyor; işte bu o güzel, saf, temiz sevgimizin, ölümsüzlüğümüzün ta kendisi değil midir?” (İ: 140)

Yazar, sonuçta maddi-manevi karışmış bir aşkın imkansız bir çeşidini iki dindarlık yolcusu edebiyat öğretmene yaşatır. Aşkın kadın tarafını bu dünyada din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni Abdullah Temsil’e uygun görür. Hayırlı da olsa bu dünyevi izdivacın en önemli sağlayıcısı ve aracısı da madden ve manen yanan çaresiz âşık Emre olur.

SONUÇ

Yazar Nurullah Genç, *İntizar* adlı romanında tasavvufta bir karşılaştırma konusu olan “akıl ve aşk” unsurlarını kurgunun merkezine almıştır. Roman kişilerin bir kısmı, bilgi birikimine dayanarak din, ruh, akıl gibi kavramları tartışınlar diye özellikle öğretmen sınıfından seçilmiştir. Siyasal ve idari düzenin çarklarına ışık tutabilmek için de en küçük temsilci olarak bir muhtar kadroya dahil edilmiştir. Romanda yer verilen “Ayşe”, “Abdullah”, “Meryem Münire” gibi isimler İslam tarihine; “Emre”, “Yunus” gibi isimler ise dini-tasavvufi edebiyata göndermeler niteliğindedir. Kişiler, dil, semboller ve kavramlar aracılığıyla tebliğde bulunan bu romandaki belli başlı tebliğ unsurları *Kur’an*, hadis, siyer; ahlak, akıl, ibadet, hidayet, ahiret ve ümmet bilincidir.

¹³ Roman yazarı, imlada, bazı kavramların baş harflerini büyük yazmakla da tebliğ vazifesinde bulunurken kimi roman kişileri ve kurgusal anlatıcıyla arasındaki mesafeyi ortadan kaldırır.

¹⁴ “Ben Ayşe’yi sevdiğim o benden uzaklaştı. Oysa Rabbim, kendisine yaklaşımdan daha hızla yaklaşır ona, kendisini sevenden daha fazla sever onu.” (İ: 207)

¹⁵ Bu sözler Buhari, Müslim tarafından da rivayet edilen “Sakın bir erkek, yanında mahremi olmadıkça yabancı bir kadınla yalnız kalmamalı.” hadisine göndermedir.

İntizar'ın 2014 baskısının kapağında roman adının üstünde yer alan “bazen aşk gerçekten imkânsız olabilir...” ibaresiyle, eserin konusunun “aşk acısı” olduğu sezdirilir. Bu romanın kurgusunda aşka imkân tanınmaması, tasavvufi edebiyattaki “ilahi aşk-mecazi aşk” ayrımından kaynaklanmaktadır. İslami duyarlıklı tahkiyeli bir anlatı olarak *İntizar*'da ikinci aşamada erkek karakter Emre, tebliğ eden; kadın karakter Lale ise tebliğ edilen, doğru yola, ideal yaşantıya çağrılan rolündedir. Emre, eski berduş hayatını terk edip dönüştükten sonra eşi Lale'ye de sık sık “doğruluktan, edebî hayattan, yeryüzünde Allah için verilmesi gereken mücadeleden, kendilerine düşen görevlerden” söz eder. Romanda, maddi hırsları ve tensel hazlarının peşinde koşan muhtar Yunus, oğlu Emre'nin ölmesine sebep olur ve aklını yitirir. Tertemiz, ilahi bir aşkı arzulayan fakat bu duygusunu kavuşulması imkânsız gibi görünen birisine yönelen Emre, ateşler içinde can verir. Teknik manada okur merkezli eleştiri açısından bakıldığında, roman anlatıcısının bakış açısı ve mesafesi hususunda yer yer yanlı bir hakem tutumu sergilendiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmani*, (Hzl. Recep Toparlı), TDK Yayınları, Ankara, 2000.
- Alper, Nuray, “Mânâyı Kelâma Hapseden Şair” *Edebiyat Bülteni Nurullah Genç Özel Sayısı*, Çorum, 2008.
- Genç, Nurullah, *İntizar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- Görkaş, İrfan, “Nurullah Genç'in Aşk Şiirlerindeki Aşkına Dair”, *Edebiyat Bülteni Nurullah Genç Özel Sayısı*, Çorum, 2008.
- İz, Mahir, *Tasavvuf*, Rahle Yayınları, İstanbul, 1969.
- Kur'an Meali, <https://kuran.diyaret.gov.tr/>
- Lings, Martin, *Tasavvuf Nedir*, Akabe Yayınları, İstanbul, 1986.
- Oğul, Emin, *Nurullah Genç'in Şiir Dünyası*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi, 2019.
- Özçelik, Mustafa, “Nurullah Genç'in Şiiri”, *Edebiyat Bülteni Nurullah Genç Özel Sayısı*, Çorum, 2008.
- Subaşı, Muhsin İlyas, “Paranın Üzerinde Oturan Derviş”, *Edebiyat Bülteni Nurullah Genç Özel Sayısı*, Çorum, 2008.
- Turan, Adem, “Şiirin Münzevi Atlısı”, *Edebiyat Bülteni Nurullah Genç Özel Sayısı*, Çorum, 2008.
- Yıldırım, Halit, “Nurullah Genç'in Şiir Anlayışı”, *Edebiyat Bülteni Nurullah Genç Özel Sayısı*, Çorum, 2008.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

AHMED EL-CİZİRÎ'NİN KASİDESİNDE TEVHİD ANLAYIŞI
CONCEPTION OF TAWHID IN AHMED EL-CİZİRÎ'S ODE

Muhammed Şerif AZARKAN

Öğr. Gör., Dicle Üniversitesi

ÖZET

Ahmed El-Cizîrî, asıl adı Molla Ahmed İbn Molla Muhammed'tir. Aile kökeni Cizre'nin köklü aşiretlerinden olan Bohtî (Botî/Bûti) aşiretine dayanmaktadır. Halk arasında daha çok Melayê Cizîrî lakabıyla tanınır. Ahmed El-Cizîrî dîvânında dört mahlas kullanmıştır. Bunlar sırasıyla Mela, Melê, Nişanî ve Ahmed'tir. 16.yy.da yaşayan Ahmed El-Cizîrî bu dönemde "Şêxê Cizîrê/Cizre'nin Piri ve Reisü'ş-Şü'ara/Şairlerin Reisi olarak da tanınıyordu." Ahmed El-Cizîrî şarklı birçok ilim adamı ve şairi gibi doğum ve ölüm tarihleri tam olarak bilinmemektedir. Genel kanı ise Ahmed El-Cizîrî 1570 yılında doğmuş ve 1640 ise vefat etmiştir.

El-Cizîrî her şeyden önce bir mutasavvıftır. Bir mutasavvıf için şiir bir araçtır. El-Cizîrî Divan dışında bir eserinin olup olmadığı kesin olarak tespit edilememiştir. Ahmed El-Cizîrî'nin Divan'ı, "Farsça'da Hafız Şirazi ve Mevlana ile Molla Cami'nin, Arapça'da İbn Fariz'in, Türkçe'de Fuzûlî'nin Divanları ile eşdeğer görülmüş." Kürtçe bir eserdir. Divan'ın birçok yazması kütüphanelerde bulunmaktadır. Bunların en eskisi Tayyar Paşa tarafından 1260/1844 yılında istinsah edilen bir yazmadır. Ahmed El-cizîrî'nin Divan'ı birçok kez basılmış, şerh edilmiş ve Türkçe, Arapça, Farsça ve Rusça gibi değişik dillere çevrilmiştir. Divan'ında tam olarak tespit ettiğimiz yedi kaside bulunmaktadır. Bu yedi kasideden birinci kaside, en uzun kaside olup 143 beyitten oluşmaktadır. Bu kasidenin nazım türü Tevhid'tir. Bu kasidelerin içeriğinden bahsetmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Ahmed El-Cizîrî, Kaside, Tevhid.

ABSTRACT

Ahmad al-Jiziri, his real name is Mullah Ahmad Ibn Mullah Muhammad. Mullah Ahmad's family comes from the Bohtî (Botî / Bûti) tribe which one of the oldest tribes of Cizre. He known as his nickname that Melayê Cizîrî. Ahmad used four pseudonyms in the Al-Jiziri dîvân. These are Mela, Melê, Nişanî and Ahmed. Ahmed El-Cizîrî, who lived in the 16th century, is also known as Şêxê Cizîrê / Cizre Piri and Reisü'ş-Şü'ara / Poets' Leader." Ahmed Al-Jiziri was born in 1570 and dead in 1640.

Above all Al-Jiziri known as a sufi. Poetry is device for a sufi. It is not sure that whether he has any works apart from Divan. As compared to Ahmed El-Cizîrî's Divan is equivalent the Hafız Şirazi, Mevlana and Molla Jami in Persian, Ibn Fariz in Arabic and Fuzûlî's Divan in

Turkish. It is a Kurdish work. Various manuscripts of Divan are available in libraries. It is a manuscript written by Tayyar Pasha on 1260/1844. Ahmed Al-cizîrî's Divan was amended several times, commented and translated into various languages such as Turkish, Arabic, Persian and Russian. It is found in the seven ogles that we have identified exactly on the Divan. Of these seven, the second is the longest and consists of 143 couplets. The verse type of this kasida is Tawhid. We will try to talk about the contents of these kasida.

Keywords: Ahmed El-Cizîrî, Ode, Tawhid.

GİRİŞ

Klasik doğu şairlerimiz divanlarını tertip ederlerken, Divan'ın en baş kısmına "Tevhid" adı verilen, Allah'ın "Birliğini ve ululuğunu anlatan"¹ manzumelere yer verirlerdi. Tevhid, "Kelam ilminin önemli konularından biri olan, Allah'ın zât, sıfat ve fiillerini kapsar. Tevhid "Birlemek. Edebiyatta Tanrı'nın birliği ve ululuğunu anlatan şiir. Genellikle kaside biçiminde yazılır ve kasidenin türlerinden biri olarak kabul edilir."² İslâmiyet'in kabulü ile birlikte Arap, Fars edebiyatında daha sonra da Türk edebiyatında örnekleri görülen, Allah'ın varlığına ve birliğine dair yazılmış olan manzumeler"³ "Tevhid" adı verilirdi. Türk, Arap ve Fars edebiyatları gibi Kürt edebiyatında da tevhid örnekleri görülmektedir. Hatta Kürt edebiyatında tevhid konusunu ele alanların başında Melayê Cizîrî gelmektedir. "Tevhidler, konularının kutsallığı nedeniyle divânların en başında yer alırlar. Yine mesnevîlerin hemen hepsi tevhid içerikli beyitlerle başlar. Hatta divân edebiyatındaki düz yazı eserlerin başında bile Allah'ın varlığından ve birliğinden bahseden tevhîd içerikli pasajlar bulunur. Tanrı karşısında kulun âcizliği vurgulanır. Divan edebiyatında en ünlü tevhîd manzumesini Nâbî (öl.1712) yazmıştır. 91 beyitlik bir kasîde olan bu şiirin tamamında Allah'ın azameti anlatılır."⁴ Diyebilirizki Klasik doğu şairlerin hemen hemen hepsinde divanların ve mesnevîlerin başında tevhitlere yer vermişlerdir. Klasik Türk edebiyatında da bu durum aynıdır. Örneğin Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık, Divan-ı Hikmet, Şeyhî Divanı, Yunus Emre Divanı, Sinan Paşa'nın Tazarru-nâmesi (Mensur bir tevhittir.) ve Fuzûlî'nin Türkçe Divanı, Matla'u'l- İ'tikâd ile Leyla ve Mecnûn mesnevisinde (54 beyitlik bir tevhid) tevhidler görülmektedir. Klasik Kürt Edebiyatında da başta Melayê Cizîrî'nin Divanı (143 beyitlik bir tevhid) olmak üzere hemen hemen her Kürt şairde tevhid konusu işlenmiştir. Görüldüğü gibi tevhidler manzum veya mansur olarak yazılabilir.

AHMED EL-CİZİRÎ'NİN KASİDESİNDE TEVHİD ANLAYIŞI GÖSTEREN BEYİTLER

Bu bölümde söz konusu şairin kasidesinde tespit edilen tevhid anlayışını aşağıda hem orijinal diliyle hem de günümüz Türkçesine çevrilmiş haliyle aktaracağız. Tevhid anlayışından

hareketle elde edilen bulgular, nazım biçimi, türü ve birimi de dikkate alınarak aktarılmıştır. Bu çalışmada kasidenin, bütünlüğünden kopmamak ve tevhid anlayışının arka planını görmek suretiyle kasidenin diğer önemli bölümleri de aktarılmıştır.

1.⁵

Nazım Biçimi : Kaside
Nazım Türü : Tevhid
Nazım Birimi : Beyit (143 beyit)

Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün Müstef'îlün

1. Allah sehergaha ezel yelmûmê eşqê şur'le da
Nûra cemala lem yezel zâtê tecellaya xwe da
(Allah ezel seherinde kendi zatını gösterdi
Ebedi güzellik nuruyla yaktı aşk mumunu)⁶

2. Zâtê tecella bû li zat bê-ism û aşar û şîfat
Sirra hurûfên 'aliyat xef bû di sitr û perde da
(İsimsiz, esersiz ve sıfatsız tecelli edince zatının nuru
Gizlendi yüce âlemlerin sırrı perdelerin arkasında)

3. Zâtê muqeddes bû wucûd coşîş nedabû behrê cûd
Weşf û îzafat û quyûd yek jê tecellayê neda
(Coşup taşmadan henüz cömertlik denizi, zat-ı mukaddes var idi
İzafet, kayıt ve nitelikleriyle tek bir varlık dahi ortada yok idi)

¹Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2000, s.251.

²İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, L&M yay., İstanbul 2002, s.467.

³Mahmut Kaplan, *Tevhid Fuzûlî*, Etkileşim Yay., İstanbul 2010, s. 7.

⁴İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, L&M yay., İstanbul 2002, s.467.

⁵Tahsîn İbrahim Doskî, *Melayê Cizîrî Dîwan*, Nûbihar Yay., İstanbul 2012, s.56.

⁶Bu şiirin Türkçe çevirileri, Osman Tunç'un yaptığı Türkçe tercümesinden alınmıştır. Osman Tunç, *Melayê Cizîrî Dîwan*, Nûbihar Yay., İstanbul 2013, s.26.

4. Hûsn û cemalê xwest evîn vêkra di yek zatî cevîn
Nûra qedîm bû °işq û vîn wan pêkve naz û °işwe da
*(Güzellik aşkla birlikte olmayı isteyince birleştiler bir tek zatta
Aşk ile sevgiye dönüşünce o kadim nur, işve ve naz ettiler birbiriyle)*
5. °İşqa ji nûra la-yezal hûsn û cemala bê-mişal
Îsandî yelmûm û şemal dîsa xwe lê perwane da
*(Ebedî nurdan gelen aşk, yaktı o misilsiz güzellik çerağını
Ve dönmeye başladı etrafında pervane kılıp kendini)*
6. Hûsn û mehebbet her hebû Heq °aşiqê zatê xwe bû
Muhtacê husnek dî nebû neql û riwayet pê we da
*(Aşk ve sevgi hep var idi, Hak Taala âşık idi kendi zatına
İhtiyacı yoktu başka bir güzelliğe, rivayetler böyle ulaştı bize)*
7. Burhanê °eql ew kir qiyas ismê kemalatê di xaş
Ewwel elifê pê binas vê nûrê ew pertew veda
*(Burhan-ı akli kıyas yaptı bunu has ismiyle kemalatına
Önce İlah'ı, tanı onunla, aklın nurudur aydınlatan her tarafı)*
8. Ew nûr e dayî şewq û tav °alem xuyabû ma di nav
Berqên xwe avêtin bilav reng reng berq û lem°e da
*(Aydınlattı o nur her tarafı, göründü âlem onunla
Rengarenk parıltılar içinde attı şimşekleri dört bir yana)*
9. Subhan ji remza Xaliqî nûra sipîda şadiqî
Avête qelbê °aşiqî lertzîn û ta û cezbe da
*(Halik'in remzi bir fecr-i sadık gibi doğunca âşığın gönlüne
Hummaya tutulmuş gibi cezbeyle getirdi onu)*
10. Me°nayê °işqê bêm çi ye lew min bi çeşmê dil diye
°Eksa cemalek şafiye lami° di mirata me da
*(Söyleyeyim mi manasını, nedir o kalp gözüyle gördüğüm aşk
Sevgilinin yüzünün o saf güzelliğinin aynamızda yansıyan aksidir aşk)*
11. Hûsn û mehebbet zatek in me°şûq û °aşiq latek in
Lê sûret û miratek in her yek di me°nayê xwe da
*(Güzellik ile sevgi aynı zattır, âşık ile maşuk aynı zat
Her biri kendi manasında sûret ile aynadır bizzat)*
12. Ger dilber û wer °aşiq in °arif di vê da şadiq in
Ayîneyê nûra Heq in cî cî di wan da cilwe da
*(İster âşık ister dilber, arif olan sadıktır bunda
Birer aynadırlar Hakk'ın nuruna, yer yer tecelli eder onlarda)*
13. °Aşiq ew e me°şûq ew e zahir ew e mezher ew e
Rûh her ew e gewher ew e d'her şahidek da şu°le da
*(Âşık da O'dur, sevgili de O; zahir de O'dur, mazhar da O
İnci tanesi olan her güzelde ruhun da ruhu O'dur, cevher de O)*
14. D'her şahidek da dêm ji dur rûhek dibexş ba remz û sur
Xettê gubarî nuqte-pur katib ji bala nusxe da
*(İnci gibi bir yüz verdi her güzele, cazibeli bir ruh her bedene
Kâtip yücelerde yazmış çok noktalı gubarî hatla bu nüshayı)*

15. Hêrfên kişandî katibî nûra di rûh û qalibî
Yek yek bi ismê Wahibî i'rab û cezm û nuqte da
(*Kâtip yazmış harflerini, ruhla bedene vermiş nurlarını
Vahib ismiyle tek tek koymuş nokta, kayd ve i'rabını*)
16. Nûrin ji ser hetta qedem neqqaşê ser-meşqê qidem
Pê zeyyinand lewhê edem yek yek di wan da çeşne da
(*Ezel kitabetinın nakkaşı baştan başa o nurlu harflerle
Süsledi onlarla adem levhasını birbiriyle ahenk içinde*)
17. Ev şekl û şûret şewwirîn eşlin li bala zeyyinîn
Nisbet bi wan em sayeyîn tertîbê Xellaqî we da
(*Bu şekil ve suretlerin aslı tezyin edilmiş yüce bir makamda
Onlara nispetle birer gölgeyiz biz, Allah'ın takdir ve tertibinde*)
18. Âlem bi alem ew neseq bû ayîne esmaê Heq
Nûra tecellaya teteq eks û keyalek sade da
(*Bu tarz ile bütün alem ayna oldu Hakk'ın isimlerine Varlıkta tecelli eden nur, aksedip
göründü hayal suretinde*)
19. Her heyeta rûh lê û cism şeklê ku lê danî tîlism
Heryek ji yek ra bûne ism lew herf herf endaze da
(*Her varlığın var bir ruhu, bir şekli; tılsımlarla yüklüdür her biri, İsim olmuş her biri diğerine,
ihtilafsız yerli yerinde*)
20. Em tşk huwîyyat in yeqîn ism in ji meşder muşteq in
Mewhûm û laşey mutleq in eks in di nêv ayîne da
(*Tek gerçek tek hüviyetiz, aynı mastardan türemiş isimleriz Mutlak olarak mevhum şeyleriz,
aynada görünen akisleriz*)
21. Pertew ji eynê nûrekê tîn tîn tecella Tûrekê
Ew ser didit yek fûrekê lew çendî leb leb qetre da
(*Işığımız aynı nurdan, tecellimiz aynı Tur'dan
Kaynayan bir kazan olur sonunda damla damla sızar durur*)
22. Ew şahidê bêrî ji eymb her cilwe yek dayî ji geyb
Vê alemê ew tete ceyb dîsa ji wê rewneq veda
(*Gayıpten nur tecelli etmiş ayıplardan beri olan güzellere Varlık sahasına gelen o nurdur
görünür bu alemde yine*)
23. Reng rengê husna şûretan neqş û nigarên dest-xetan
Bala û bejn û qametan nazik-leban pur xende da
(*Rengarenk güzellikleri var, elyapımı nakışlı suretlerin Nazlı, cilveli konuşmaları var, bala-
kamet tatlı dudaklı güzellerin*)
24. Şîrîn-lebên qed-neyşeker sîmîn-berên nazik-beşer
Zulfan sitar bû roj di ber biskan li miskê te'ne da
(*Tatlı dudaklı, şekerkamışı boylu, gümüş göğüslü nazeninler Zülüfler perde olmuş ardındaki
güneşe, misk saçmada kaküller*)
25. Gul-desteyên nûrîn-qedem destan ji enguştan qelem
Ew laleyê Bağê-İrem mawer li belgan jale da
(*Bir güldestedir nurdan ayakları, kalem gibidir parmakları, O İrem bağının laleleri, döndü
jalelere gül suyu yaprakları*)

26. Hin esmer in hin dêm-zêrî mehpeyker in sur-muşterî
Wildan û hûr û ew perî min dî di libsê came da
(Kimi esmer, kimi altın yüzlüdür, Müşteri yıldızdır o mehrular Huri, vildan ve periler gibi göründüler cazibeli giysiler içinde)
27. Çendî bexeml û rewneq in tezyîn ji hûsna mutleq in
Têk cilweyê nûra heq in eşqa ez el pê şîwe da
(Cazibe ve süsleri olsa da, mutlak güzellikten gelir Hak nurunun cilveleridir tümüyle, onlarda tutuştu ezeli aşk)
28. Hûsna munezzeh bê-nişan wê lê nivîsî zerkeşan
Xal û xeşên enber-feşan herkes bi wan dil yeğme da
(Güzellikleri için delile ne hacet, altın yıldızla süslemiş onları Sani yüzdeki benlerine amber çekilmiş, yağmalamada durmadan gönülleri)
29. Darûye hûsna dilberan b'xeml û libas û zîweran
Bê-te şuhûda beşeran bînahiya d'her dîde da
(Dilberlerin güzelliği için verdi o, süslü giysiler ve mücevherleri Gelip görünse gözlere, o gören her gözün nuru)
30. Bêten di hûsnê reng reng nay û def û qanûn û çeng
Ew eşq e van tînit bi deng lew ra bi hûsnê neğme da
(Türlü türlü güzellikler ortaya çıkıp görünsün diye Seslendirir aşk onları ney, def, kanun ve çeng nağmeleriyle)
31. Sirra kalamê eqdesî dem dem di libsê enfesî
Têtin tenezzul bê-hîsî ne b'guftû gobû qışşe da
(Enfes giysilere bürünüp sessizce iner mukaddes kelam an be an, Bu his ile gökten indiklerini, feryat içre ney söyler durur.)
32. Wed've ku eşşaqin hebin dildar û muştâqin hebin
Wê şemsê afaqin hebin da kifş bibit dis'pêde da
(Âşıkları, müştakları, gönül alan sevgilileri ister kelam-ı akdes Keşf olunup bilinsin diye geniş ufuklar ister o güne)
33. Da kifş bibin kewkeb di çerx rabin hezar Me'rûf ji Kerx
Şîblî û Se'dîw'alê Ferx eşqê di wan keşfa xwe da
(Ta ki görünsün yıldızlar semada, binlerce Maruf -i Kerhi çıksın, Şîbli, Sa'd, ve Ferruhi gibilerde kendini gösterdi aşk)
34. Da hûsn û hûb din mezheran kifş kin li her erd û deran
Aşîq bixûnin defteran dilber mehebbet name da
(Ta ki güzellik ve aşk her dem mazharlarda birbirlerine görünsün Âşıklar güzelliğın muhabbet-namelerinde okusun diye aşk defterini)
35. Hûsn û cemal û eşqe ye aram di perdê da neye
Meħbûbê lew hetta heye nabit di perdew'xilwe da
(Aşk, hüsün ve cemal oldukça rahat yok yokluk perdesinde Güzellik oldukça sevgilide, gizleyemez kendini perde gerisinde)
36. Meħbûb û xûb û dilberan bigrê liwan heftê deran
Dê xwe j'şîbak û penceran zahir bikin d'her erde da
(Güzelleri ve dilberleri yetmiş kapı ardına kilitlesen de Pencerelerden çıkıp her şekilde gösterirler kendilerini yine de)

37. Ew laleyê j'gul tazeter feşla buharê bête ser
Cî cî bi hev ra têne der xweş xweş di  erdê xare da
(Bahar mevsimi gelince açılır o taze laleler
Peya pey başlarını çıkarıp dikenli topraktan biterler yer yer)
38. Remzek gerîb û fatîrî pêda bibit nêv xatîrî
Quwwet te nînin ragîrî xef kî di nêv qelbê xwe da
(Gönülçelenden bir işaret peyda olup yerleşince kalbe
Gücün yetmez artık onu gizleyip saklamaya bir yerde)
39. Mefhûm ku bû me lûm di dil zîwer bidî tê sed  emil
Bînit libasik pur-xemil hindî ku se y û cehde da
(Aşk malum olunca gönülde süslenip bürünür yüz renge
Cezbedip çeker kendine aşığı, görünce onu süslü giysiler içinde)
40. Lefz û  ibaret came ye Mehbûbê me na bi xwe ye
Lê xemlê husnek zêde ye lewra bi husnê zîbe da
(Birer surettir lafiz ve ibareler, manasının kendisidir asıl sevgili
Onda hesapsız bir güzellik vardır, çünkü o güzelliğe güzellik katar)
41. Min ev mişal lew bo te best zoran bi zulfan dil vibest
Her çi te dî şûret-perest durrê yetîm bê-feyde da
(Senin için dizdim bu misali ki çokları bağlamış gönlü zülüflere
Gördüğün her bir zahir-perest kaybetmiş nefis incileri boş yere)
42. Pîs û xerab û zişt û  ar ma ew bi xemlê têne kar
Ê d'qeydê libsê nedye yar hubbê bi xwe davê neda
(Pis, kötü, çirkin ve arsız olanlar hiç süs ile yararlı hale gelir mi
Ayağı prangalı olanlar hissedemezler aşk ateşini yürekten)
43. Çarê hilîn yarê bibîn ne d'perdeya tarî bibîn
Sed carî ew karê bibîn gul wê di nêva buğçe da
(Perdeyi kaldır da gör sevgiliyi, karanlık perdeden görmeye çalışma
Gücün varsa eğer, yüz kez görebilirsin bahçedeki gülü)
44. Ew bû murada Kirdigar lew kir irade'w ixtiyar
Vê buğçeyê her lê bihar gul geş di bağê gunçe da
(Böyle takdir eylemiş Halik ezelde, böyle tecelli etmiş irade
Bu gül bahçesinde her gülbaharda açılır gonca olur)
45. Bayê evînê kû livî ew qîşt û zulfê ser çevî
Herdem hezar dil da kevî xal lew di damê dane da
(Aşk rüzgarı esince tuzak halkalarına döndü zülüfleri
Her dem binlerce gönül düştü o tuzağa, daneye döndü benleri)
46. Behra wucûdê coş hat nûrek tenezzul bû ji zat
Hatî te yyun t k şîfat eşya zuhûr  ilmiyye da
(Coşunca varlık denizi, bir nur indi zat-ı mutlakdan
Açığa çıktı cümle sıfatlar, görüldü eşya ilmiyyede)
47. Eşya di  ilmê bûn zuhûr isman ji feyza ismê nûr
Teqwîm bestin bê-quşûr hukmê şîfatê seb e da
(Feyzini ism-i Nur'dan alıp eşya görüldü ilim aynasında
Yedi sıfatın hükmü içinde intizama girdi kusursuzca)

48. Vê  alem  teqw m best her ismek  fi la xwe xwest
 H km  te erruf da bi dest her we di mulk  qebze da
 (D zene girdi alem, kendi fiilini istedi her bir isim
 Eline verdi tasarrufunu, kabzasmda tuttu t m alemi)
49. E raz    eyn   cewheran Wahid ji e l   me deran
 Te' sr be    mezheran sed reng  herfan   ge da
 (A'raz, gayr ve cevherlerin kayna ı birdir aslında
 Lakin y zlerce  ekil, harf ve kalıp vermi  Hak Te la onlara)
50. Feyza h r f n  aliyat be  a s t r n safilat
 Ayat   we f n mu kemat tert b   u r   s re da
 (Ulvi  lemdeki harflerin feyzi ile s fli  lemdeki satırların bahsi
 Muhkem ayetlerin vasfı tertip edilmi  sure ve a ırlarda)
51. Katib niv s n ew h r f her  alibek p  b  wuq f
 Hat n ji dil sed ah    f serxet li lewh  sade da
 (Katib-i kudretin yazmı  oldu u harflere, vakıf olan her bir talib
 Okuyunca onları safi bir levhada, y zlerce ah kopar g nl nde)
52. Ew dest-xe ten katib  emed Wahid li ser lewha Ehed
 Ne sek re and  b - eded ce da cemal   ane da
 (Ahadiyet levhasmdaki el yazısıdır Katib-i Samed'in yazd ı
 Allah sayısız nakı larla s sleyip, d zene koymu  o g zelli i)
53. Esm  dikamil ras kirin cih cih fewa il ras kirin
 Bala fewa il ras kirin j   illetek   riyye da
 (Kemale ermi  isimleri dizince, yerli yerine oturdu s zler
 Fiilleri  ekimleyince onlardan ne et etti suri illetler)
54. Esm  muqabil b ne zewc l  cumle j  b n fewc fewc
 Be ra wuc d  hate mewc mewcan di be r  luce da
 ( simerin t m   ifter  ifter ondan dalga dalga kopunca
 Varlık denizi co maya ba layıp, b y k dalgalar kopardı)
55. Co ı  ku da deryay  c d d'ay neya ism  Wed d
 Carek tecella b  wuc d n rek ji n r  j  veda
 (Co unca c mertlik denizi, varlık tecelli etti Vedud isminin aynasında
 Varlık birden tecelli edince, o nurun parıltısı aydınlattı her tarafı)
56. F rek ji n r  w  vekir genca zuh r  p  vekir
 Kenza xwe qufl   mifte kir h j w  di qufl   mifte da
 (Parıltısını g nderdi o nurun, zuhur hazinesini a tı onunla
 Kapattı sonar hazinesini, ki o zamandan beri kilitli durur)
57. H snek munezzeh  ewwirand n ra Heb b j  afirand
  Alem di kunh  heyirand (R h lqudus) can nefxe da
 (M nezzeh bir g zellik tasvir edip Habibullah'ın nurunu yarattı ondan
 Ruh 'l-kud s alemi bu s rla hayrette bıraktı canları ya maladı)
58.  Er    cihat l  b  heyat ew  ahid  quds - ifat
 J'bona yeq na n r  zat s wan    ewq  hale da
 (Hayat buldu  fatların ar ı, her taraf o kudsi  fatlı mahbub ile doldu
 Zatinin nurunu a ı a  ıkarmak i in hale ve ı ıklarla s sledi etrafını)

59. Hûsna ji °işqê şewwirî gâret kirin hûr û perî
Herçî di kunhê fekkirî ew ma di °icz û hîre da
*(Aşkdan doğan o güzellik; yağdı hurilerle periler üstüne
Bunun künhünü düşünenler aciz kalıp düştü hayrete)*
60. Ew şûretê mir°atê hûsn jê bû zuhûr ayatê hûsn
Lê bû tecella zatê hûsn vê hûsnê ew ser-çesme da
*(O sûret, ayna ve güzellikten yine güzellik ayetleri göründü
O gerçek güzellikten neşet etti bütün güzelliklerin kaynağı)*
61. Ser-çesmeye hûsnê ew e Xurşîd û °alem pertew e
Geh bedr e wer mahê new e wer Muşterî yan Zuhre da
*(Güzelliğin kaynağı O'dur, alemi ışıklandıran Güneş'tir O
Hem dolunay, hem yeni doğmuş hilal, hem Müşteri ve Zühre'dir O)*
62. Wildan û hûrin ger perî şîrin û Mehbûbên berî
Hemyan ji hûsna Xawerî nûrê di wan yek zerre da
*(Gerek vildan ve huriler, gerek peri ve eski şirin sevgililer
Güzellik güneşinin nurundan hepsi ancak bir tek zerre alabildi)*
63. Nûrê ji nûra Eħmedî sirra şîfatên sermedi
D'ayîneya zatê xwe di keşfa kemalatê xwe da
*(Nur-i Ahmedî'den saçılan nur, ebedi sıfatların sırrıdır
Zatının aynasında görüp açığa vurdu kemalatının sırlarını)*
64. Ew bû qelem ew bû °eqil lew pê hedîşê da neqil
Deryayê °ilm ew bû şuxil tefşîlê °ilmê cumle da
*(O idi kalem, o idi akıl, böyle geldi bize rivayet hadislerle
Çalıştırıp ilim deryasını şerh edip sundu bize ilmi bir cümlede)*
65. Ew bû di cumle rabîte mîzan û ism û basîte
Feyza Heq ew bû wasîte çesme wucûdê surme da
*(Eşya arasındaki bağları, ölçüleri ve isimleri koyan o idi
Hak Taala'nın feyzi idi, varlığın gözüne sürme çekip vasıtasız)*
66. Yek bû elif yek nuqte kir çend şîklê di lê zêde kir
Her dem peya-pey şîfre kir bala bi bala rutbe da
*(Elif gibi bir idi, sonra noktalar ile birkaç şekil ilave etti
Sıfırlar koyup art arda yükseltti böylece rütbelerini)*
67. Wahid ji nûra wê durê peymanê û cama surê
Mey xistê anî ber firê hem cam û hem peymanê da
*(Wahid olan Allah o incinin nurundan tılsımlı kadehe
Mey doldurup cam ile peymaneye içmek için sundu bize)*
68. Ğeyb û mişal in her di silk peyweste anî mîmê mulk
Ew katibê elmasê gilk j'wê xameyê ev reşhe da
*(Gayb ve misaldir o inci dizisi ki peya pey getirdi la'l ve mülkü
O elmas kalemlî Kâtip, o kalemden bu reşhayı verdi bize)*
69. Nûra tecella hate °erş esma hemî lê bûne neqş
Şewqa di wan çû ta bi ferş isman bi zatî secde da
*(Arşa indi tecelli eden nur, nakşoldu onunla tüm isimler
Yeryüzünü kapladı nurları, secdeye kapandı zatına isimler)*

70. Katib qelem dîsa gerand ismek ji isman şewwirand
Kursî ji nûrê afirand Cennatê Xuld û Sidre da
*(Kâtîp kalemi yeniden gezdirip isimlerden bir ismi tasvir etti
Nurdan yarattı kürsiyi, huld cennetiyle sidre-i müntehayı)*
71. Ser-çêşmeya wê berzexê behra cemed dabû rexê
Feyzê ji ber da berzexê dagirt û geh geh fûre da
*(Berzahın hayat çeşmesi baştanbaşa ölümsüz kıldı bu sahili
Feyzi yüzündeki nikaptan alıp yer yer coşup taşı böylece)*
72. Ew berzexa reng ayîne hingî ku eşya dayîne
Wan tê şemal îsayine jê şûretek  eksiyye da
*(O ayna misali berzah o kadar eşyayı içine aldı ki
Herşey aksedip bir mum gibi aydınlattı tüm varlığı)*
73. Weşf û kemalatên subûh herfên kitaba  eql û rûh
İsmek divê lê bin wuzûh lew lewh û gilîk û xame da
*(Tertemiz kemalat ve vasıflar, akıl ve ruh kitabının harfleri
Apaçık görünsün diye levh ile kalemi yarattı Halik)*
74. Ew nusxeya  alî-isim lewhêk divê jê ra cisim
Da herfi lê bin murtesim herfan şikil nûriyye da
*(Ta ki, şekillenip görünsün üstünde harfler nurani şekilde
Cisme ihtiyacı var o yüce vasıflı levha şeklindeki nüshanın)*
75. Nuqtê ku me nayek divê terkîbê imlayek divê
Şûret heyûlayek divê rûhan di nefse çuşse da
*(Anlaşılmasını ister nokta, eşyanın tertibi mürettib ister
Bir heyula ister suret, ruhlar da beden ister elbet)*
76. Ma tene dîtin husn û sur bê-bejn û balayên ji dur
Katib ji van herfên di pur nûnek xeyalê beşme da
*(Hiç görünür mü bu güzellik, inci gibi latif bir endam olmadan
Hayelde bir nun resmetmiş kâtip bu kasretli harflerden)*
77. Dur-daneyên xawer-mişal ayîneyên tê da şemal
Nûrek munezzeh ew cemal mey kir di nêva şuşse da
*(Güneş gibi parlak inciler, içlerinde mumlar aks eden aynalar
Münezzeh bir nur olan o güzellik mey doldurmuş billur bardağa)*
78. Rûhaniyên qudsî-mişal dê bèn libasê xettî û xal
Saqî meya gulgûn û al tînit di fîncana me da
*(Kudsi-misal ruhaniler, nakışlı süslü elbiseler içinde gelir
Al renkli gül şaraptan doldurur bardağımızı saki)*
79. Mey ku di camê bête noş bê-deng û şewt her tete goş
Jê tete dil herdem suroş lew ev şerab alûde da
*(Duyulmaz sesi şarabın içmek için doldurulduğunda bardağa
Gizli bir ses ulaşır gönüle her dem, ondandır bulanık olduğu)*
80. Ev reng tecella kir Subûh saqî ji şeh-kasa futûh
Mey rêhte cama  eql û rûh roj bû di qewsê qubbe da
*(Böyle tecelli etti Subbuh, saki şah kasesinden futuhat için
Mey döktü akıl ve ruh bardağına, aydınlattı her tarafı güneş gibi)*

81. Roj bû di nêva neynikê katib ji herfê °eynikê
Nêv goşeya qewseynikê tuğra bi ismek taze da
*(Nurlu bir güneşti kalb aynasında (ayn) harfinden yazmış kâtip
Göstermiş ismini yeni bir tuğra gibi kaşlarının köşesinde)*
82. Tey kir di nêv tuğrayê ism teksîr kir herfan tîlism
Husna muqeddes bû du qism hukmê tecellayê we da
*(Tuğralar içinde saklı tuttu ismi kâtip, güçlendirdi tılsımlı harfleri
İki kısma ayrıldı mukaddes güzellik, böyle iktiza etti tecelli emri)*
83. Yek °eql û rûhê °ezem e mişbah û nûra °aleme
Hewwa û neqşê Adem e bê-muddet û bê-madde da
*(Bir kısmı akıl ve ruh-u azamdır; âlemin lambası ve nurudur
Havva ile Adem'in nakışdır zamansız ve maddesiz görünen)*
84. Ê dî ku nefsa kulli ye husnek muqeddes °ali ye
Ew jî bi rûh ra eşli ye wan her du hevra saye da
*(Diğeri yüce ve mukddes bir güzellik olan kullî nefistir
O da ruhla beraberdir, gölgelemiş herbiri diğerini bir gölgede)*
85. Ayîneyê zatê yek in lew dilber û latê yek in
Vêkra di miratê yek in hem ta di nazû °işwe da
*(Zatın aynası birdir, onun için dilber ile lat birdir
Her ikisi birdir aynada, beraber görünürler güzel işvelerle)*
86. Ew tèn bi cem° fer° û eşil ma°il dibin vêkra b°weşil
Nabin ji yek ferq û feşil hukmê wişalê pê we da
*(Fer° ve asıl olarak toplanırlar, visal için meylederler
Ayrılmazlar birbirlerinden, böyledir hükmü visalin bu işte)*
87. Vêkra ku bûne weşl û cem° barîn ji mabeynê du lem°
Îsa ji erwağan du şem° şem°a nufûsan şu°le da
*(Bir araya gelip birleşince iki parıltı çıktı aralarından
İki mum tutuştu ruhlardan, aydınlandı nefislerin mumu onunla)*
88. Îsa ji erwağan qebes pur-şu°le tèn nûrîn-qefes
Nefesan bi °işqê da nefes qelban bi hubbê lehce da
*(Aydınlattı her tarafı ruh şulesi, ondan aydınlandı nurlu kafesler
Nefes aldı insanlar o aşkla, o sevgiyle dile geldi gönüller)*
89. Ew latê husn û °eynê nûr şûret bi şûret tèn zuhûr
Îns û perî wildan û hûr cî cî di wan da cilwe da
*(Onlar güzellik nişanesi nurdan tecelli edip görünür değişik şekillerde
Böyle nazik kametler bulunmaz insan, peri, vildan ve hurilerde)*
90. Her yek ji feyza ismekî tèn şûreta tîlismekî
Lew me°neya her cismekî pertew ji nûrê lê veda
*(Ayrı bir isimden feyz alıp tılsım şeklinde görünür bize her biri
Ki her birinin parlak manasından bir nur secdeye gelir)*
91. Dê sîrrê tewlîdê bibêm nej wehm û teqlîdê bibêm
Me°na ji Tewhîdê bibêm dil vê edayê şehde da
*(Var olmanın sırrını demem için gerek yok vehm ve taklide
Tevhid konusundaki sözlerime kalp kesinlikle şehadet etmede)*

92. Meşûq û aşiq her du lat meczûbê yek dê bin şîfat
 Hîna ku bû yek iltifat beçdek şîfatan hîşşe da
 (Âşık ile maşuk bir olunca meczup olur sıfatlar birbirine
 İltifat edince biri diğerine birleşmek ister sıfatlar tümüyle)
93. ....Herfê bû tîlism lew hat teeyyun şexşê ism⁷
 Serwa libasê rûh û cism şeklê ehadî şifre da
 (İsim şahsı ortaya çıkınca karşısındaki harfler tilsim oldu
 Selva'nın giyisleri, ruhu ve cismi, Ahadî karşısında sıfır oldu)
94. Hay û hûya subbûhîyan reqş û semaya qudsiyan
 Teşbîhê coşa şofîyan feryad û zîkr û lerze da
 (Subbuhilerin hay-huyu, kuddusilerin raks ve sema'ı
 Sufilerin zikirde feryad ve çoşması gibi sardı her tarafı)
95. Westane şaxis şef şef in batîn di eynê da xef in
 Teşbîhê berqa xaţif in lamiê di çerxê tisê da
 (Saf saf olmuşlar kıyamda gaybda gizlenmiş iç dünyaları
 Göz alıcı şimşek gibidirler parıldamalarıyla dokuzuncu semada)
96. B'sazan û cama badeyê yar têtê nêva helqeyê
 Medhûş û mestê wê meyê şaş û kulah aşufte da
 (Mey kadehiyle yar gelip yer alır raks halhasında sazlar eşliğinde
 Bu meyle mest olanlar çıkarıp atar başlarındaki serpuşlarını yere)
97. Remza di cama şerbetê xef têtê nêva şuhbetê
 Her çî ku fincanê detê wî can bi nezr û sedqe da
 (Mey kadehindeki remizler gizlice gelip ulaşır meclise
 Her kim o kadehi sunarsa nezredip sadaka verir canını)
98. Şem'a wişalê her geş e şewqa şemalê ateş e
 Xemra peyalê bê-xeş e saqî eceb reng bade da
 (Yanmadadır vuslat mumu daima, ateş alevi gibidir parıltısı
 Hilesizdir piyalede şarap, garip bir bade sundu bize saki)
99. Saqî eceb reng bade rêt aşiq ji meşûq ev divêt
 Fincan bi fincan da û mêt kama dilê bê-çare da
 (Harika badeyi döktü kadehe saki, âşık ve maşuk emmede o şarabı
 Kadeh kadeh verip doldurdu ondan, verdi biçare gönlün muradını)
100. Eşya li pê hev wellidîn yek yek ji weşlê beddidîn
 Hem meşder in hem mewrid in vê qulzumê ev reşhe da
 (Günyüzüne çıktı eşya peş peşe, ayrıldı sonra vuslattan birer birer
 Hem masdardır hem çekimidir, o denizdendir şüphesiz bu damla)
101. Ew reşhe da wê qulzumê mey hate taşa alemê
 Cama cehan-bîn da Cemê b'İskenderî ayîne da
 (Bu damlayı o deniz verdi ki mey ile doldu alemin kadehi
 Alemi yansıtan aynayı İskender'e veren, Cem'e de vermiş cihanniüma camı)

⁷Bu beyit sadece "Âmed" nüshasında olup baş kısmı kopmuştur biz de bunu üç noktayla belirledik. Osman Tunç'un, Türkçe çevirisinde bu beyit yoktur.

102. °Eksa ji husna mey-firoş avête fincanên bi poş
Nageh di caman hate coş fûrî di nêva kûze da
(*Mey satıcının güzelliğinin aksi, dolu şarab kadehlerine vurunca
Birden bire mey kadehlerde coştı, kaynayıp taştı testide*)

103. Saqî ji dengê bulbul e avête çerxê gûlgûle
Rûhan li dorê silsile govend û reqş û helqe da
(*Sakinin bülbül gibi sesi velveleye vermiş tüm semayı
Ruhlar toplanıp etrafında, raks ve oyun halkaları oluşturdular*)

104. Mehbûb xwe nîşan da sefê carek di cama qerqefê
Hatîn bi awazê defê tenbûr û çengê neğme da
(*Göründü yar mey kadehiyle bir kez raks halkasında
Ney ve defin avazıyla, çeng de kanun eşliğinde inlemede*)

105. °Eynî tebî°et cismê kul bişkift di wî bağî du gul
°İşkê gerandî camê mul husnê di wan da pence da
(*Aynıyla cism-i küll olan tabiat iki gül açmış o bağda
Güzellik dolaştırmış şarab kadehini, aşk da uzattı elini ona*)

106. Berzex bi berzex bûne rast nînin di nêv da kê m û kast
Menzil bi menzil hilguhast hetta ku dur çû huqqe da
(*Berzah berzah yerleşmiş ruhlar, eğrilik noksanlık yok aralarında
Menzil menzil katetmişler yolu, inci girinceye dek hokkaya*)

107. Avête durdana xwe dur îsand ji mişbaha xwe sur
Dolabê necmê nehs û kur mihra sitêra Se°de da
(*Kendi inci tanesine attı, incisini parlattı güzellik lambasıyla
Uğursuz yıldızlar elmas'ıyla, uğur getirdi yıldızlar sevgisine*)

108. Çewganê bayê la-mekan fulka felek qa°im sukan
Teşbihê goy da ber şekan her bê-sukûn û sekne da⁸
(*Lamekan rüzgarının çevganı, feleğin gemisine demir attırdı
Tıpkı bir goy (top)a vurur gibi durmaksızın bozdu istikrarını*)

109. Ew kamilê bê-°eyb û neqs çerxên bi her yek new° û şexs
Wî yek bi yek anîne reqş tê seb°eyê seyyare da
(*Kusurlardan beri olan o kamil, dokuz feleğin tümünü
Yedi gezegenle birlikte raksa getirdi birer birer*)

110. Her neh bi vê cehd û lezê çerx in li dora merkezê
Behra du °alem lê kezê tê ev hebab ser-geşte da
(*Bütün gezegenler bu hızla dönmede bir merkez etrafında
Her iki alemin denizi coşar, bu denizin kabarcıkları mest olur*)

111. Behra du °alem lê zebed mewc û hebab in hin cemed
Peyweste têtin cezr û med seywan li şehrayê veda
(*Üzerinde iki alemin köpük olduğu deniz, kimi dalga ve kabarcıktır, kimi buz
Art arda gelir med ve cezir, çardak kurmuş varlık sahrasında*)

⁸Burada "çevgan" ve "goy"un beraber kullanılması beytin bağlamı dışında, Doğu edebiyatlarında çokça yazılmış, Goy u Çevgan" isimli alegorik mesnevilere göndermedir.

112. Ew xeyveta kewkeb-misal geh bedr e têtin geh hilal
Sêzde duwazde mah û sal çerx in di seyra tis'e da
(Bir yıldız gibi olan o çadırda, gah bir dolunay gah bir hilal döner
Dokuz feleğin etrafında on iki on üç ay ve yıl devam eder)

113. Min dil ji fehmê qasir e j'wê şûretê çar bakire
Pê kir tamam ew da'ire neqşek ji wê terwende da
(Gönlüm kavramada yetersizdir bu kördüğümü
Tamamladı onunla bu daireyi, her gün yeni bir nakış işleyerek)

114. Yek jê ji teqwîma qedîm lê bû neseq hukmê hekim
Avête wê lewhê reqîm têk 'alemê pê şu'e da
(Hakim olan Allah'ın hükmü nakşetmiş kadim takvimde onu
Gösterip hattını o levh-i merkurda, aydınlatmış tüm alemi)

115. Hingî ku xetî û nuqte ne ewda'û eşkal tê hene
Her yek bi miqdarê xwe ne eşla teşewwur rê neda
(Ne kadar nokta ve yazı varsa, şekil ve suretler vardır onlarda
Kendi ölçüsünce her biri, anlaşılmaz ilahi yardım olmadan)

116. Miqdar û şiklê hendesî kêm-zêde yek pê naheşî
Teşwîr fikir eqlîdesî hetta bi sevhê sufle da
(Az ya da çok hissetmez kimse o miktarla hendeseden
Tasvir etmiş onu yukarıdan aşağıya kadar Öklid)

117. Maşref di nav van meş'elan çe'ra mesafa merhelan
Sirra burûc û menzilan resma sulûkê cadde da
(Bu parlak yıldızlar düzeni, bunca mesafeyi katedip gezmeleri
Burçların ve menzillerin sırrı, bu harika akışın resminde gizli)

118. Ew yek bi yek xalî nehin bê-hikmetek 'alî nehin
Ger van surek halî nehin ew reqş çira mestane da
(Boş değildir hiçbiri, yüksek hikmetlerden uzak değil her biri
Bir cezbe olmasa hiç rakedip dururlar mı böyle mestane)

119. Mestane govendê dikin reqşê li dor findê dikin
Qesta şeker-xendê dikin le'lan ji gewher xende da
(Mestane rakedip dönmedeler o mumun (güneşin) etrafında
Al dudaklı tatlı sözlü cevher gülüşlü sevgiliye ulaşmak isterler)

120. Tên bayê çerx û lewleban tedwîr û seyra kewkeban
Şeş'eniya roz û şeban dolabê her jê tê şeda
(Felekler dönmede, yıldızlar onu seyr ve devran etmede
Gece gündüz o her daim ihsan ve lütuf bağışlamada)

121. Şûret bi şûret lê kişand lewhê heyûla neqqışand
Zêr-av ji nûrê lê reşand teqwîm û şikl û xane da
(Çeşitli şekiller çizerek Allah süsledi heyula levhasını
Nurlu altın suyu serpmiş üstüne, düzenleyip dağıtmış hanelere)

122. Katib di çerxê cedwelê xweş neqş avêtê welê
Kir haşiya heft heykelê nêv kulliyatê xemse da
(Kâtip felek cetveliyle ne güzel nakşetti bu gönlü
Heft Peyker'e haşiyeye kılıp, hamse külliyatı arasında)

123. Danîn di pergaran eşil bestin muqabil deh feşil
Vêkra dewa'ir bûn weşil berzex bi berzex xesfe da
*(Pergelle bir daire çizip Kâtip, onlara mukabil bağlandı on fasıl
Birleşmiş sonra daireler, berzah berzah giderek görünmez olmuş)*
124. Çar  unşur in çar teb et in v kra bi m zan v k ketin
B'hev ra muxalif-s ret in der ş ret  şexşiy e da
*(D rt unsur ve d rt nitelik bir araya geldi bir  lç  ile
Feyzde ise farklıdırlar birbirlerinden şekilce ve suretçe)*
125. Hetta bi m zan çar eşil b'hev ra nebin cem    weşil
Cisman ji hev nabin feşil baz  ji baz  şeq neda
*(Bir araya gelip birleşmezse bu d rt unsur bir  lç  ile
Asla ayrılıp fark edilmez cisimler, ne kadar çabalansa da)*
126. Çar ummehat in s  benat her b -qerar in b -tebat
Pur  işq   meyl in iltifat d'v  taze deyr  kuhne da
*(D rt ana,  ç kız, durmazlar hiçbir kayd ve kararda
Aşkları, sevgileri ve meyilleri birdir bu k hne d nyada)*
127. Hin suflew  baz  dikin hin meyl  evrazi dikin
Xweş reqşek şeh-baz  dikin ser-geşte ne d'hal  xwe da
*(Kimi oynayıp durur seviyesizce kimi de y kseklere meyleder
G l renkli şarabın k p kleri i inde rakedip kanat çırpar dururlar)*
128. Her hey'et   her cismek  her ferd   new    qismek 
R h w  bi dest  ismek  her w  di qebze'w pence da
*(Varlıkların her bir nevi, her bir ferdi, her bir kısım ve heyeti
Allah'ın g zel isimlerinden birinin idaresi ve h km  altındadır)*
129. Kullab bi dest  Wahib e yan rakid e yan cazib e
Yan xafid e yan naşib e yan ref e   yan cezme da
*(Wahib'in elindedir cezb aleti, ya Rab onu nasıl da cezb eder
Ya cer eder ya nasb eder ya ref' eder ya da cezm eder)*
130. Ew cezme day  merkezan ey dil ji ber şewq   lezan
H kmet bi qan n  bizan ehl  dil ev j  gufte da
*(G n l, bu karan merkezlere vermiş Hak Taala şevk ve iştiyak ile
Hikmeti kanunla anla ki Hak g n l ehlini bundan ayırdı)*
131. Remz n nuc m   hey'et   eql  mucerred naret 
B -n r   ilm  Wehdet  ew ma di şekk   şubhe da
*(Ulaşmaz akıl tek başına yıldızların ve feleklerin remizlerine
Vahdet ilminin nuru olmazsa d ş p kalır şek-ş phe tuzağında)*
132. Feyyaz   ilm  min ledun pey pey ji behra kaf   kun
Geh geh bi ustad  suxun w  gewherek na-sufte da
*( lm-i led n n feyzini veren Allah, "kaf u k n" denizinden
S z incisinin ustası ile avuç avuç işlenmemiş cevher verdi)*
133. Feyza  ul m  felsefe pur kifş e l  sitr   xef e
Min d  di camek qerqef e fincan bi can min cur e da
*(Felsefe ilminin feyzi aşıkar g r nse de giz ve sırla doludur
şarab kadehinde g rd m onu, o kadehin bir yudumuna verdim canı)*

134. Her neh felek lê kaxik in dûr û diraz wek axik in
Tê dar in ew jî şaxik in vê terhê insan mêwe da
(Dokuz felek bir köşk gibidir, aynı eşikteki toz toprak gibi devirleri Aynı ağacın dalı olup bu şekilde insan meyvesini verdi)
135. İnsan ber e  alem dirext sult an ji xelwet hate text
P  zeyyin n iqbal   bext dewlet ji bala  ale da
(Kainat bir a a sa insandır onun meyvesi, halvetten gelip oturdu tahta Onunla s slenmiş ikbal, devlet bulmuş onunla saadeti)
136. Sult an ji bala hate x^war lah t bi nas t  veşar
Peyweste b  nuq ta medar dewra  ur c  ger we da
(Y celerin sultanı indi yery z ne, b ylece lahutu gizledi nasut Alemin merkezi oldu daima, b yle başladı y kseliş deveranı)
137. Dewran gihandin her teref  aşiq gerandin şef bi şef
Mehb b bi fincana şedef durdaneya seyyale da
(Her tarafa ulaştı devran, sevgiliyi g r nce sedef fincanda Aşıkları tavaf eylediler sıra sıra, sonra verdiler o saf badeyi)
138. Saq  ku da min ew sulaf feyza meya gulg n   şaf
Za il kirin şubhe'w xilaf  ilmek ji bejn  ruq e da
(Saki verince o g l renkli saf şarabın feyzinden bana bu selamı Giderdi kalbdeki t m ş pheleri, ezberden vesikasız bir ilim verdi)
139.  ilmek nema dil p  num c qelb  bi  işq  kit  ur c
D   ey bikit çerx   bur c şeh-per li dara sidre da
(Herşeye mikyas bir ilim doğdu g n lde, aşta uruc eyledi kalbim Felekleri ve bur ları aşıp s ratle ulaştı ta sidret 'l-m ntehaya)
140. Dolab   çerx  neh felek p ş dest  kurs  b n helek
Ser-geşte hatin ew gelek d'w  nuq eya mewh me da
(Dokuz  arkı felekle devran gelip halka olmuş k rs   n nde Felek, sarhoş ve şaşkınca gelip d ner mevhum noktanın etrafında)
141. Eřsen ji v  nezm  leťif  end  subuk hat  xeffif
Mehb b bi dest  xwe'y şerif neqd  me muhr   sikke da
(Hızlı ve hafif e gelmiş olsa da yok bu nazımdan daha latifi Kendi m barek eliyle m h rleyip tasdik etmiş  nk  sevgili)
142. Eşsen ji v  weşf  refi  eşkal   ewza en bed e
T tin ji n r  wek req e b - eyb   neqş   rexne da
(Ne ince, ne g zel şekiller ne harika vasıflardır bunlar Ayıp ve kusurlardan uzak, nurdan bir rik'a hattı gibidirler)
143. Eşsen ji v  nezm  Mela eşkal   ewşaf n cela
Lew dil bi wan b  muhtela cezbe'w celale d's ne da
(Bu nazımdan, bu tatlı şekil ve vasıflardan g zeli var mı Mela G nl n onunla m bteladır ki cezbe ve celal g r nd  sinede)

SONUÇ

Ahmed el-Cizîrî 16. yüzyılın en önemi şairlerindendir. Divanını Kürtçe olarak yazmıştır. Bu şiir onun tevhid konulu bir şiiridir. Bu kaside “*Allah sehergaha ezel yelmûmê ‘işqê şu’le da, Nûra cemala lem yezel zatê tecellaya xwe da*” şeklinde Allah ismiyle başlayan bir şiirdir. Kaside şeklinde yazılan bu şiirin içeriğinde, Allah’ın varlığı, birliği, ilmi, güzelliği, feyzi, aşkı, cevheri, isimleri, sıfatları, eserleri, nuru, sevgisi ve cömertliği gibi konular işlenmiştir. Bu kaside uzun bir kaside olup 143 beyitten oluşur. Türk, Arap ve Fars edebiyatları gibi Kürt edebiyatında da tevhid örnekleri görülmektedir. Hatta Kürt edebiyatında tevhid konusunu ele alanların başında Ahmed el-Cizîrî gelmektedir. Tevhid konusu hem şiirde hem de düz yazıda bulunabilmektedir. Bu çalışmayla da, gerek Türki, gerek Arabi, gerek Farsi ve gerekse Kurdi olsun, tevhid anlayışının farklı dillerde aktarılmasına rağmen anlayış ruhunun değişmediğini, bu topraklarda bizi bütünleştirecek İslam medeniyetinin olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Dilçin, C. (2000), “Örneklerle Türk Şiir Bilgisi”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
 Doskî, T.İ. (2012), “Melayê Cizîrî Dîwan”, Nûbihar Yayınları, İstanbul.
 Kaplan, M. (2010), “Tevhid Fuzûlî”, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
 Pala, İ. (2002), “Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü”, Leyle ile Mecnun Yayınları, İstanbul.
 Şemseddin, S. (1996), “Kâmûs-ı Türki”, Çağrı Yayınları, İstanbul.
 Tunç, O. (2013), “Melayê Cizîrî Dîwan”, Nûbihar Yayınları, İstanbul.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

HAMDULLAH HAMDÎ'NİN YUSÛF U ZÜLEYHÂ MESNEVİSİNDE ERGİNLEŞME
MEKÂNLARI
INDIVIDUALIZATION PLACE IN YUSUF AND ZULEYHÂ MESNEVI OF HAMDULLAH
HAMDI

Tuba BEZENMİŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (Sorumlu Yazar)

Kenan BOZKURT

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Dünyaya düşüşüyle başlayan insanoğlunun serüveni; insanoğlunun ortak belleği olan mitos, epos ve masallarda bireyin içsel değişim, dönüşüm süreci sembolik bir şekilde mekân değişikliğiyle kendini göstermiştir. Varoluş macerası olan insanlığın bilinçaltında kodlanmış *aşama* ve *dönüşüm arketipleri* olan kolektif motifler, anlatı metinlerinde görülür. Bu serüvende ‘evrensel kod’ olarak yer alan arketipler, bu anlatı metinlerinde kolektif motifi, Jung arketip olarak adlandırır. Ve insanın varoluş serüveninde evrensel kod olarak yer alır. Bu bağlamda serüven tamamen aşama arketipine bağlıdır. Serüvenin itmama ulaşması adına aşama arketipi yani monomit ile kahraman macera çağrısına kayıtsız kalmayıp merhale ve sınamalardan geçmesi ile bilincinin farkına varıp hakiki *ben*'i elde edecek ve tasavvufi manada eşyanın ardında gizlenen hikmeti idrak etme noktasına gelecektir. Yolculuk aşamasında kişinin mistik açıdan tamamlanabilmesi ve varoluşun idrakine varabilmesi için *'kapalı mekânlar'* elbette kaçınılmaz bir geçiş merhalesidir. Anne rahmine benzetilen bu kapalı ve dar mekânlar, mitoslarda kahramanın erginleşme serüveninde onun benlik hazinesini keşfetmesini sağlayan birer mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahramanın girişmiş olduğu yolculukta başından geçen serüven, Jung'un ortaya koyduğu analitik psikoloji ekolü ile kişinin bireyleşime ulaşması adına kapalı dar mekânlar, sembolik manada kat etmesi gereken aşamalarından biridir. Tasavvufi öğretilerde ise kahramanın olgunlaşmasını sağlayan bu dar ve kapalı mekânlar çile/uzlet merhalesinde salikin içine girdiği çile hücreleriyle örtüşmektedir. Bu bağlamda kahramanın girdiği kapalı mekânlar, hem tasavvufi literatürde hem de Jung'un analitik sembolizmde kahramanı olgunlaştırma, dönüştürme ve sonsuza dokunabilme istidadını keşfetmekle yeni bir “ben”in teşekkülünde önemli bir rol üstlenir.

Bu çalışmamızda bir aşk mesnevisi olarak ön plana çıkan Hamdullah Hamdî'nin Yusuf u Züleyha mesnevisinden hareketle mekânın mesnevi kahramanlarının değişim/ dönüşümü üzerindeki etkisi irdelenerek mesnevîde geçen kapalı ve dar mekânlar Jung'un analitik sembolizm kuramına göre irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Jung, Analitik Psikoloji, Aşama Arketipi, Erginleşme Mekânları, Yusuf u Züleyha.

ABSTRACT

The adventure of mankind that began with the fall of the world; in myths, epos and fairy tales, which are the common memory of human beings, the internal change and transformation process of the individual are manifested by a symbolic change of place. In the narrative texts, collective motifs, which are archetypes encoded stages and transformations in the subconscious of humanity, the adventure of existence, are seen. The archetypes in this adventure as the universal code call the collective motif Jung archetype in these narrative texts. And it takes place as the universal code in the adventure of human existence. In this context, the adventure depends entirely on stage archetype. In order to complete the adventure, the stage archetype, monomite and hero do not remain indifferent to the call of adventure. Becomes aware of consciousness by passing through tests and tests. He will attain his true self and come

to the point of understanding the wisdom hidden behind the goods in the sufi sense. 'Closed places' are of course an inevitable transition stage for the mystical completion of the journey and the realization of existence. These closed and narrow places, which are likened to the womb of the mother, emerge as a place in the mythos that enables the hero to discover his self-treasure in the adventure of maturation. The adventure that the hero has embarked on in his journey, Jung's analytical psychology school, is one of the stages that must be covered in a symbolic sense in order to achieve individualization. In the sufi doctrine, these narrow and closed places that enable the hero to mature coincide with the ordeal cell into which the devotee enters the ordeal stage. In this context, the closed places in which the hero enters play an important role in the formation of a new self by discovering the desire to mature, transform, and touch the eternity in both the mystical literature and Jung's analytic symbolism.

In this study, the effect of Hamdullah Hamdî on Yusuf and Zuleyha mesnevi, which stands out as a love mesnevi, on the change/transformation of the masnevi heroes will be examined according to Jung's analytic symbolism theory.

Key Words: Jung, Analytical Psychology, Stage Archetype, Maturation Places, Yusuf and Zuleyha.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

YÛSUF HALİS EFENDİ’NİN ŞİİRLERİNDE VATAN SEVGİSİ
THE PATRIOTISM IN POEMS OF YÛSUF HALİS EFENDİ

Kenan BOZKURT

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Sorumlu Yazar)

ÖZET

Vatan kavramı, genel anlamda insanın doğup büyüdüğü, hayatını idame ettiği, aynı millet ve dilden insanların birlikte yaşadıkları toprak parçası olarak kullanılmaktadır. Osmanlı düşüncesinde homojen bir millet mefhumunun söz konusu olmamasından dolayı vatan kavramıyla Osmanlı devletinin hükmettiği tüm topraklar kastedilmiştir. Modern anlamda bir ulusun kimliğiyle bütünleşmiş, egemen bir otoritenin hegemonyasındaki kara parçası anlamındaki vatan kavramı, Batı ulus-devlet fikrinin Osmanlıya sirayetiyle, yani Tanzimat’ın ilanı ve Batı’yla etkileşime girmeye ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Tanzimat’la ulusçuluk akımlarının etkisiyle Osmanlı’nın 19. yüzyılda içine düştüğü çözülme sürecinden kurtulması amaçlanmışsa da bu, pek mümkün olmamıştır. Zira 19. yüzyıl Osmanlı devletinin içte ve dışta çok ciddi sıkıntılar yaşadığı bir yüzyıldır. Batı toplumu siyasî, sosyal edebî, ekonomik ve askerî bakımdan Osmanlı devletinden üstün olmuş ve bu üstünlük Osmanlı tarafından da kabul görmüştür. Batı’nın askerî teknolojisi karşısında her geçen gün kan kaybeden ve dağılma sürecine giren Osmanlı devleti, dağılmanın önüne geçmek için Batı ilmi ve fenninden yararlanmayı amaçlamış ve bunun için de Avrupa’ya öğrenciler göndermiş; içte de bir dizi ıslahata giderek dağılmayı engellemeye çalışmıştır. Ancak bütün bu çabalar, devletin çözülüşünü engellemediği gibi savaşlar ve işgaller, millî duyarlılığa sahip dönemin aydınlarında derin yaralar açmıştır. Bâb-ı Ali Tercüme Odası’nda mütercim olarak görev yapan ve Osmanlı aydınları içinde Fransızca bilen ilk isimlerden biri olan Yûsuf Hâlis Efendi, bu acıyı en derin yaşayan şahsiyetlerden biridir. Kırım Savaşı boyunca kâleme aldığı şiirlerde Osmanlı ordusunu morallen desteklemeye çalışmış, şiirlerinde millet ve vatan kavramına büyük bir yer vermiştir. Denebilir ki Yûsuf Hâlis, klasik şiirde sevgilinin yurdu anlamına gelen vatan kavramını, modern anlamda kullanarak uğruna mücadele edilmesi gereken en yüce değer olarak görmüş, vatani uğruna can verilmesi gereken bir ideal olarak konumlamıştır. Onun şiirlerinde vatan, bayrak, hürriyet gibi değerler poetikasının da amacını oluşturmaktadır. Özellikle kâleme aldığı Vatan Kasidesi, vatan sevgisinin en yoğun olarak görüldüğü manzumesidir.

Bu çalışmada vatan kavramı ele alınarak Yûsuf Hâlis Efendi’nin Vatan Kasidesi’nden hareketle şâirin vatan kavramına yüklediği anlam ve vatan sevgisi teması irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: vatan, vatan sevgisi, Yûsuf Hâlis Efendi, Vatan Kasidesi

ABSTRACT

The concept of homeland is used as a part of the land in which human beings are born and raised, where they live their lives and where people from the same nation and language live together. Because of the absence of a homogeneous concept of the nation in Ottoman thought, the concept of homeland meant all the territories ruled by the Ottoman state. In the modern sense, the concept of homeland, which is a land piece in the hegemony of a sovereign authority, integrated with the identity of a nation, emerged with the infiltration of the idea of the Western nation-state to the Ottoman Empire, that is, the declaration of the Tanzimat and the interaction with the West. Because Tanzimat, with the nationalist movements in the 19th century, the Ottoman Empire fell into the process of disintegration. The 19th century is a century in which the Ottoman state suffered very seriously both inside and outside. Western society was superior to the Ottoman Empire in terms of political, social, literary, economic and military aspects and this superiority was accepted by the Ottoman Empire. In the face of the military technology of the West,

the Ottoman state, which lost blood every day and entered the process of disintegration, aimed to benefit from Western science and science in order to prevent disintegration and sent students to Europe for this. and tried to prevent disintegration by going through a series of reforms. However, all these efforts did not prevent the dissolution of the state, and wars and occupations caused deep wounds in the intellectuals of the period. Yûsuf Hâlis Efendi, who worked as a translator in the Bâb-ı Ali Translation Room and spoke French among the Ottoman intellectuals, is one of the deepest people who experienced this pain. He tried to support the Ottoman army morale in the poems he wrote during the Crimean War, and he gave a great place to the concept of nation and homeland in his poems. It can be said that Yûsuf Hâlis saw the concept of homeland as the highest value to be struggled for, and positioned it as an ideal that should be given life for his homeland. In his poems, values such as homeland, flag, and freedom constitute the purpose of poetics.

In this study, the concept of homeland will be taken into consideration and the meaning and meaning of the love of homeland which the poet has placed on the concept of homeland will be examined with the help of Yûsuf Hâlis Efendi's Ode of Vatan.

Key Word: Homeland, patriotism, Yûsuf Hâlis Efendi, Ode of Vatan.

1. GİRİŞ

Bir insanın doğup büyüdüğü, yaşadığı yer, yurt (Ş. Sami, 2017: 1156; Devellioğlu, 1996: 1369) anlamına gelen vatan sözcüğü, Arapça bir kelime olup vatan kökünden türemiştir. Vatan sözcüğü; Osmanlı Türkçesinde yurt, toprak, mülk, memleket, memâlik-i mahrûsa, memâlik-i şahane, babayurdu ve anavatan gibi kavamlarla da karşılanmıştır. Batı dillerinde ise vatan; homeland, country, fatherland, motherland, die Heimat, das Vaterland, patrie kelimeleri ile anlam bulmuştur (Büyükerman, 2008: 129). Klasik sözlüklerde ve edebî metinlerde ise “kişinin doğduğu, yerleştiği, barındığı ve yaşadığı yer” anlamına gelmektedir (Çağrı, 2012: 12/563). Ayrıca vatan kelimesinin 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar doğum yeri ile sınırlı bir mekân ifade ettiği, Karagöz ve Ortaoynu’nda mahallenin küçük bir vatan olarak kabul edilmesinden anlaşılmaktadır (Eliçik, 2011: 53-54). Ancak vatan, sadece insanların üzerinde yaşadığı ve karınlarını doyurduğu salt bir kara parçası olmayıp millet olmanın ve bir millet olma bilincinin ortaya çıkmasını sağlayan temel bir değer olup bir milletin toplu olarak yaşadığı ve sınırları çizilmiş toprak parçasına verilen addır. Genel olarak vatan kavramının tarihî süreçte aynı kaderi paylaşan insanların maddî, manevî ortak tecrübeleriyle yoğurduğu coğrafya anlamında kullanıldığı görülmektedir (Kurt, 2009: 107). Diğer bir ifadeyle vatan, milleti geçmişin anılarıyla besleyen, maddî ve manevî ihtiyaçlarını karşılayan coğrafi mekân olup (Elban, 2015: 1304-5) milletin atalarının eserleriyle duygusal manada beslendiği topraklardır.

İnsanın yaşadığı yer; onun korunduğu, doyulduğu, sevdikleriyle özgür bir şekilde yaşadığı yer olduğundan vatan mefhumu, bütün toplumlarda oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Uğrunda insanlar; birçok sıkıntıya göğüs germiş, canlarını feda etmiştir. Bu anlamda vatan, vatan bilincine sahip bir kimse için sadece yaşanılan yer değil, insanı insan yapan ve onun kimliğini oluşturan tüm unsurların bir arada yoğrulduğu bir ideal olarak karşımıza çıkmaktadır. Vatan sevgisi ise; bir kara parçasına yüklenmiş tüm bu anlamların etrafında şekillenmiş bir duygu olup kişiyi bu yaşam alanına bağlayan manevî bağıdır. Bu yüzden bu bağ; anne, baba, kardeş ve inanç bağından sonra en güçlü bağ olarak kabul edilmiş; hatta bazı durumlarda bu bağların önüne de geçmiştir. Zira kültür; dil, din, tarih birliği, ahlâkta, eğitimde, töre ve geleneklerde ortak duygu ve davranışlar, milleti millet yapan değerlerdir. İşte bu sebeple millet ile vatan, ruh ile beden gibidir. Bağımsız bir vatan olmadan, bir milletin kendine ait bu değerleriyle özgürce yaşaması imkânı olmadığından her millet; dili, ortak inançları, kültürü, örf ve âdetleri ile özgür bir şekilde yaşamak ister (Yıldız, 2006: 42). Bu anlamda vatan sahibi olmak, maddî ve manevî bütün değerleriyle tarih sahnesinde var olmanın, insan gibi bir hayat sürmenin asıl şartıdır.

Vatanseverlik ise vatan edindiği toprak parçasını ve ona ait olan her şeyi büyük bir tutkuyla ve özveriyle sevmeye denir. Bu şekilde vatanına bağlı olan kişiye de vatansever veya vatanperver adı verilir. Bu anlamda yurtsever veya vatansever olma ifadesi, vatanını ve millî değerlerini sevmenin ve bunlara duyulan bağlılığın bir karşılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın doğduğu ve büyüdüğü toprak parçası, onun hayata dair tüm fikirlerini, umut ve anılarını içinde barındırdığından bu toprak parçasına

sevgi duymak vatanseverliğin asıl sebebi olmakla beraber vatan mefhumu, özgür olma iştiağının bir parçası olduğundan da ileri gelir. Vatanseverlik, bir duygu olsa da sosyal bir olgu olup toplumsal yaşamın insana dayattığı bir duygudur. Bu bağlamda vatanseverlik kavramı, en geniş anlamıyla ortak ülkü etrafında bir araya gelmiş bir milletin yaşadığı toprakları sevme ve bu toprak parçası için her türlü fedakarlıkta bulunma hissiyatıdır. Vatanseverlik kavramı, soyut olduğundan farklı insanlar tarafından farklı şekillerde algılanabilir. Kimileri için vatanseverlik; ülkeye, vatana bağlılık, ülkenin kültürü için gurur hissetme, saygı ile ülke tarihini takdir ederek ondan övünç duyma, ona karşı bir aidiyet duygusu hissetme olabilirken kimileri için siyasal bir bağlılıktan kaynaklanan sevgi anlamına da gelebilir (Elban, 2015: 1305).

Osmanlıda vatan kavramı belirsiz bir isimlendirme olup bu kavram, dönemlere göre farklı şekillerde tanımlanmıştır. Osmanlı devlet anlayışında ve devletin çok uluslu yapısından kaynaklı olarak vatan kavramı, ulusal kimlikten soyutlanarak sadece insanların doğup yaşadığı yer anlamıyla kullanılmıştır (Vatandaş, 2004: 218). Bu yüzden Osmanlıda modern anlamda vatan kavramı yerine “*din ü devlet ve mülk ü millet*” ifadesi esas alınmış, ülkeye ve millete hizmet etme de din ve devlete hizmet olarak kabul edilmiştir (Eliaçık, 2011: 52). Osmanlı idari sisteminin bir sonucu olarak da vatan için daha çok ‘mülk’, ‘memleket’ ve ‘memalik’ kelimeleri kullanılmış ve bütün topraklar mülk olarak addedilip vatanla aynı anlamda kullanılmıştır. Bu kullanım, Osmanlı’nın bir fütihat devleti olmasından ve ülkenin her tarafının ‘Mukaddes Vatan’ olarak görülmesinden ileri gelir (Büyükarman, 2008: 129). Osmanlıda vatana yüklenen bu anlamın klasik şiir bağlamında ele aldığımızda münferit beyitleri ve şâirleri dışarda tutulursa klasik şiire de olduğu gibi yansıdığı görülmektedir. Bu anlamda vatan kavramının klasik şiirin ana temalarından birisi olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Vatan kavramının kullanıldığı şiirlerde de bu kavram modern anlamdan oldukça uzak olup şâirler için “vatan” sevgilinin yaşadığı “mekân/kûy”ı ifade etmiş; vatan, sevgiliyle ve onun yaşadığı yerle özdeşleştirilmiştir (Pala 2006: 280). Klasik şiirde vatan, dinsel bir nitelik de kazanmış olup sevgilinin mekânını ifade eden kelimelerle birlikte sevgilinin bulunduğu yer anlamında ve “*Hubbü’l vatan mine’l iman*” (vatan sevgisi imandandır) sözüyle vatana duyulan sevgi sebebiyle kullanılmıştır (Sarı, 2016: 2013).

Klasik şiirde vatan temasını ele alan ilk şâirin Ahmedî olduğu bilinmektedir. Şâir, yazdığı “vatan” redifli şiiriyle Fetret Dönemi’nde Yıldırım Beyâzîd’in şehzadelerinin giriştiği taht kavgası ve Timur’un istilası sonrası Anadolu’da oluşan yıkımı anlatmaya çalışmıştır (Birinci 1998: 50). Vatan temasını yoğun bir duygusallıkla birleştiren şâirlerden biri de Cem Sultan’dır. II. Beyâzîd’le giriştiği taht kavgasını kaybedince tutsak bir hayat yaşayıp ömrü sürgünlerde geçer. Şâir, yaşadığı bu talihsizlikler üzerinden vatana duyduğu hasreti ve gurbetin acısını vatan redifli gazelinde dile getirir (Engin 2006: 21-22). Bu tür şiirlerde vatan sevgisi genel olarak “*Hubbü’l-vatan mine’l-îmân*” düsturu esas alınarak vatan temi sevgili imajıyla birlikte işlenmiştir (Eliaçık, 2011: 56). Ancak klasik şiirde ele alınan vatan kavramı, modern anlamda şiirsel tema olan “vatan”dan oldukça uzaktır. Bunun asıl sebebi, günümüzde kullanılan vatan kavramının ulus-devletlerin inşa süreci ve siyasal milliyetçiliğin yükselişiyle beraber ortaya çıkmasıdır. Bu yüzden vatan kavramının İslâm dünyasında bugünkü siyasal-sosyolojik içeriği kazanması, 19. yüzyılda Batı kaynaklı milliyetçi akımlar sonrası kurulmaya başlayan ulus-devletlerin etkisiyledir. Bu anlamda modern vatan anlayışı, önce İngiltere’de, sonra Fransa’da krallığın devlet olmaktan çıkarak ve onun yerine ulus, halk veya vatanla özdeşleştiği Batı Avrupa’da doğmuştur (Lewis, 1991: 207).

Batılı anlamda bir edebî kavram olarak vatanın Türk şiirinde kullanımı, Tanzimat sonrasına denk gelir. Tanzimat’la beraber başlayan Batılılaşma sürecinde bu kavram, Osmanlı şiirinde boy göstermeye başlamışsa da bu kullanımın asıl sebebi, Osmanlı’nın Batı karşısında sürekli savaş kaybetmesi ve bunun sonucu olarak da toprak kaybının yaşamasıdır. Özellikle 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve bu savaşın sonrasında yaşanan yenilgi, vatan kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır (Eliaçık, 2011: 53). Yenilgiler ve toprak kayıpları, dönemin aydın ve sanatçıları derinden sarsmıştır. Yaşanan bu sarsıntının etkisiyle Türk şiirinde bir vatanseverlik teması geniş bir yer bulmuştur. Bu bağlamda 19. asırdan itibaren “vatan” kelimesindeki romantik mananın terk edilip realist bir zemine oturtularak “anayurt” karşılığının kullanılması dikkate değerdir (Aka, 2017: 56). Bu, 19. asırda kimi şâirlerin artık devletin ve milletin durumuna kayıtsız kalamadıklarının ve şiire siyasetin kapılarını açtıklarının da bir göstergesidir.

Kırım Savaşı'yla şiirde artış gösteren ve siyasal bir söylem üzerinde kurgulanan vatan teması, özellikle bu yüzyılda devletin yaşadığı toprak kayıpları ve felaketler, şâirler üzerinde etki bırakmış; şâirler, vatan temini işleyerek bu dağılmanın halk ve ordu üzerinde bıraktığı kasvetli havayı dağıtmayı amaçlamıştır. Bu amaçla da vatanın kutsiyeti ve korunması gerektiği fikrinden hareketle halkta vatan sevgisi yaratmak istenmiştir. Nitekim bu dönemde Yûsuf Hâlis Efendi, Osman Nevres, Namık Kemal gibi şâirler, vatan kavramını şiirlerinde ve mensur eserlerinde dile getirmiştir. Ancak bu şâirler içinde ilk kez Batılı anlamda vatan temasını şiirlerinde işleyen ve vatan sevgisini poetikasının bir parçasına dönüştüren şâir, Yûsuf Hâlis Efendi'dir. Namık Kemal ise kendisinden hemen sonra vatan temini gür sesiyle birleştirerek hem manzum hem de mensur eserlerinde ele almış, bu temi hürriyet, hak, hukuk, istiklal gibi kavramlarla birleştirerek siyasî bir unsur haline getirmiştir. Namık Kemal, bu yönüyle kendisinden sonra yetişen şâirler üzerinde etkili olmuştur. Ondan sonra gelen şâirlerinin şiirlerinde vatan, millet kavramına bağlı olarak yurtseverlik, hürriyet, ulusçuluk kavramlarıyla birlikte ele alınmıştır. Milli edebiyat döneminde Türkçülük, Turancılık ve Milliyetçilik görüşleriyle birlikte vatan kavramı ideolojik ve sosyolojik bir boyut kazanmasında (Sarı, 2016: 211) Vatan teminin evrilmesinde Namık Kemal'in rolü yadsınmasa da Yûsuf Hâlis Efendi, bu tarz bir düşüncenin öncülüğünü yapmış ilk şâir olduğunu söylemek gerekir.

2. YÛSUF HÂLİS EFENDİ'NİN HAYATI

Osmanlı'nın son döneminde yaşamış, yedi padişahın dönemine tanıklık etmiş şâirlerden olan Yûsuf Hâlis Efendi, III. Selim'in döneminin sonlarında, 1220/1805-06'da İstanbul'da doğmuş olup asıl adı Yûsuf'tur (Tahir, 2016: II/594, M. Süreyya, 1996: II/269). Şâir bir aileden gelen Yûsuf Hâlis, I. Abdülhamid zamanında Akka muhafızıyken 1775'te Osmanlıya karşı isyan eden Tâhir Ömer Bey'in (Banarlı, 1998: II/783) torunlarından olduğu için kaynaklarda Tahir Ömerzâdelere ve 18. yüzyılın önemli şâirlerinden Enderunlu Fâzıl (ö.1810)'ın akrabası olduğu aktarılır (M. Süreyya, 1996: II/269, Fatîn, 2017: 115). Çok küçük yaşta başlayarak Bâb-ı Âli'de eğitim görmüştür. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmekle beraber o dönemde ilgi odağı olmaya başlayan Fransızcayla da meşgul olmuştur (Kırbıyık 2009: 796). Şâir, Kıyafet-name-i Cedîd adlı eserinde "... hâl-i sabâvetden beri Bâb-ı Âlide iktisâb-ı ilm ü hünere sa'y u ikdâm ve Fransızca tahsiliyle dest-mâye-i ma'lûmâta gûşîş ü ihtimâm ve mehmâ-emken kesb-i liyâkat olunarak..." diyerek (Kırbıyık, 2009:797) çocukluğundan beri Bâb-ı Âli'de ilim ve hüner için sebatla ve gayretle çalıştığından ve Fransızca tahsiliyle olabildiği kadar liyakat kazandığından bahseder. İlk memuriyet hayatına 1235/1819-20'de Divân Kâlemi'nde başlar. İki yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra mütercim çırağı olarak 1238/1822-23'te Bâb-ı Âli Tercüme Odası'na memur tayin edilir (M. Süreyya, 1996:II/269). 1833 yılına kadar Tercüme Odası'nda eğitim görüp Mehmed Nâmık (Paşa) ile Yûsuf Hâlis Efendi, Tercüme Odası'nda ön plana çıkabilmeyi başarır (Akyıldız, 2011:504).

Mısır Meselesi ve Hünkâr İskeleyi Antlaşması ile diplomatik meseleler İmparatorluğun gündemini birinci derecede işgal etmesiyle diplomatik ilişkilerde yabancı dil bilen personele duyulan ihtiyaç Tercüme Odası'nın prestijinin yükselmesini sağlamıştır. Bu dönemde Tercüme Odası Halil Esrar Efendi'nin maiyetinde olan Tecelli Efendi ile Yûsuf Hâlis Efendi'den oluşmaktadır. Bâb-ı Âli ile Mısır arasındaki siyasî meselelerden kaynaklı olarak üç farklı tercüme odasında, yani Haremeyn Tercümanları, Bâb-ı Âli Mütercimliği ve Hariciye Nezareti'ne bağlı olan Bâb-ı Âli Tercüme Odası'nın da bir Arapça mütercimi bulunmaktadır. Mısır meselesinin barış yoluyla halledilmesinden sonra Haremeyn Tercümanlığı ile Bab-ı Âli'de bulunan Arapça mütercimliği tek çatı altında birleştirilmiştir (Balcı, 2006:94.) Bu düzenleme ile Yûsuf Hâlis Efendi'ye 600 kuruşluk aylık bağlanmıştır (Balcı, 2006:95). Yûsuf Hâlis, Bâb-ı Âli Tercüme Odası'nda tercümanlık görevini uzun bir süre yürütmüş olup sadece temel sorumluluğu, taşradan Bâb-ı Âli'ye ve diğer devlet birimlerine gelen Arapça evrakın tercümesiydi (Balcı, 2013:40). Bu uzun memuriyetten sonra 1833'te Mehmet Namık Paşa'nın Londra Sefareti'nde başkâtipliğini yaptı. Şâir, 1252/1836-37'de çok genç yaşta yüksek dereceli devlet memurlarına verilen hâcegânlık rütbesi verildi. Bu rütbe, devlet dairelerinde yazı işlerinin başında ve defterdarlık, nişancılık gibi vazifelerde bulunan yüksek dereceli memurlara verilen bir unvandır (Pakalın, 1993:I/693). 1253/1837-38'de "emekdârândan olmasına binâen" kendisine mülkî rütbelere biri olan hâmise nişanı verildi (İnal, 2000:806). 1844'te Mikail Bey ile birlikte bir süre donanmada görevlendirildi (Balcı, 2013:40). Yine aynı yıl İkinci Mabeynci Selim Bey'in refakâtinde Tunus'a gitti. 1261/1845'te Trablus-ı Şam'a sır kâtibi olarak görevlendirildi. Trablus-ı Şam'dan döndüğünde ikinci

dereceyle Arapça tercümanlığına atandı (İnal, 2000:806, Fatîn, 1271:82). Bu sırada yine Bâb-ı Âli Tercüme Odası'nda Arapça mütercimliği yapan Münif Paşa'yı da yakından etkiledi (Balcı, 2013:40).

Yûsuf Hâlis Efendi, yabancı dil bilmesi ve tercüme odasında çalışmasından dolayı 29 Mart 1855'te Kırım Harbi esnasında kurulan Telgraf Müdürlüğüne 1272/1855-56'da Bâb-ı Âli Telgraf Komisyonu'nda üye sıfatıyla bulundu. Zira İlk telgraflar, Fransız ve İtalyan memurlar tarafından Latin harfleriyle Fransızca olarak gönderilirken yabancı uzmanlarla yapılan sözleşmelere Osmanlı asıllı telgraf memurlarının yetiştirilmesi hükmü konulmuştur. Yabancı telgrafçıların yetiştireceği yerli telgrafçıların yabancı dil bilmeleri gerektiği için, yerli ilk telgrafçılar Tercüme Odasındaki kâtipler arasından seçilmiştir (Olgun, 2014:149). Şâir, 1278/1861'de mütercim-i sâni unvanına atandı. Fatîn, onun bu göreve atanmasına Arapçaya olan hâkimiyetine bağlar (Fatîn, 2017:115). Bu görev, Yûsuf Hâlis'in bulunduğu son görev olup 1290/1873-74'te tam maaşla emekliye ayrıldı (Tahir, 2016:II/594, M. Süreyya, 1996:II/269). 28 Şaban 1300/4 Temmuz 1883'te vefat etti. Cenazesi Eyüp Kabristanına defnedildi (Tuman, 2001:1012, İnal, 2000:806). İnal, Fatîn'in tezkiresinde verdiği doğum tarihinden hareketle 80 yaşında vefat etmiş olabileceğini, Vakit Gazetesi'ndeki fıkrada 86 yaşında ve Ceride-i Havâdis'de 90 yaşında vefat ettiğini belirtmektedir (İnal, 2000:806). Ancak kaynakların verdiği doğum ve ölüm tarihine bakılırsa şâirin oldukça uzun bir hayat yaşadığı ve 77-78 yaşında vefat ettiği anlaşılmaktadır (Bozkurt, 2019: 136-138).

3. YÛSUF HALİS'TE POETİK VE DUYGUSAL BİR KAVRAM OLARAK VATAN

Tüm hayatını devlete hizmet etmekle geçirmiş olan Yûsuf Hâlis Efendi, şiirlerinde vatan temasına önemli bir yer ayırmıştır. Vatan kavramını, yüce bir değer olarak gören Yûsuf Hâlis, modern ulus-devletlerin kurulmaya başlamasıyla Osmanlı devletinin içine girdiği dağılma sürecine şahitlik etmiştir. Toplumun yaşadığı felaketlerin nabzını tutan şiirlerinde şâir, vatana ayrı bir parantez açmış; bu felaketler karşısında vatani bir sığınak olarak görmüştür. Özellikle Kırım Savaşı boyunca yazdığı şiirlerle Osmanlı ordusunu moral vermek için çabalayan şâir, aynı zamanda ezeli bir düşman olan Ruslar karşısında Avrupa ülkelerinin Osmanlı'nın yanında yer almasının heyecanını vatan temasına yaptığı vurguyla yaşamıştır. Şâir, bu heyecanını savaş boyunca kaleme aldığı ve orduya moral vermek için yazdığı "Şeh-nâm-i Osmâni" eserindeki şiirlerinde dile getirmiştir. Ancak şâirin yazdığı bu şiirler içinde en dikkate değer olanı, 102 beyitlik Vatan Kasidesi'dir. Bu kaside, birçok milleti içinde barındıran bir imparatorluğun çözülüşü karşısında vatansever bir insanın duygularını yansıtmakla beraber Tanzimat sonrası Osmanlı aydınının ümmetten millete evirilen zihin yapısını, vatan mefhumundaki değişim ve dönüşümü göstermesi bakımından önemlidir. Zira dönemine göre oldukça yeni olan vatan sevgisi temasının şâir tarafından modern anlamda bu kasidede ele alındığını görmekteyiz. Şâir, bu kasidede millî kimliğe vurguda bulunarak bir bireyi olduğu Osmanlı devletine karşı sorumluluklarını ve bağlılığını Kırım Savaşı'ndan elde edilen başarı üzerinden dile getirmiştir. Yûsuf Hâlis'in bu tutumu, toplumsal konulardan uzak daha çok bireysel ve dinî konuların ön planda tutulduğu klasik şâirlere bir tepki mahiyetindedir. Zira şâir, klasik şâirlerin aksine din dışı konularda eser vermiş ve sanatını bir ideal/vatan uğrunda kullanmıştır. Sanatı yalnız bir sanat vasıtası olarak görmeyen şâir, millî ve sosyal konuları şiire aksettirmiş, millî hissiyatla kâleme aldığı şiirlerinde bunu açıkça ortaya koymuştur. Şâirin bu özelliğinden ötürü Kırzioğlu, Şerif Mardin'in tespitini paylaşarak onu, Türk edebiyatında Namık Kemal'den önce "vatan" fikrini eserinin bütününde işleyen en önemli isim olarak kabul eder. Bu özelliğinden dolayı onu "vatan düşüncesini aşlayıp işleyen büyük bir âbide" (1955:53) olarak görür. Kırım Savaşı'nın yarattığı ruh haliyle kaleme aldığı Vatan Kasidesi'nde şâir, vatan topraklarını, uğrunda şuurla can verebilir bir unsur olarak görüp onu varoluşun merkezine yerleştirmiştir. Şâir, geçmiş ile gelecek arasında bir mukayese ilişkisi kurarak vatanın içine düştüğü kötü durumun sebebini irdeler. Vatani, babaların uğruna can verdiği ecdat toprağı olarak tanımlayan şâir, vatanın içinde bulunduğu kötü durumdan oğulları sorumlu görür. Şâir, babaların/ecdadın vatan için fedakarlıklarına rağmen zamanının evlatlarının ibn-i vakt/gününü gün eden umursamaz kişiler olarak görür. Şâir, ecdadın vatan için can vermesini imanlarının bir gereği kabul ederek vatan sevgisinin peygamberin öğretisinin bir parçası olduğunu söyler. Bu anlamda şâir için vatan sevgisi, sünnetin bir parçası olup dinsel bir formasyonu da içinde barındırmaktadır:

*İbn-i vakt oldu 'aceb şimdiki ebnâ-yı vatan
Vatana cân fedâ eyledi âbâ-yı vatan*

*Vatanıñ sevgisini sevgili mahbûb-i Hüda
Kıldı ta'lim ü beyân h'âce-i dâna-yı vatan*

(Vatan Kasidesi 1-2)

19. yüzyıl Osmanlının tüm kurumlarında görülen bozulma ve yozlaşma, yıkıma neden olurken bir taraftan da Avrupa devletleri, özellikle Rusya ve Avusturya'nın baskıları, Osmanlının ciddi toprak kayıpları yaşamasına sebep olmuştur. Devletin temel dayanağını oluşturan ordunun da yozlaşması ve yozlaşan ordunun lağv edilmesi de dağılmayı engeleyememiştir. Özellikle bu yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik akımları, Osmanlının çok uluslu yapısını temelden sarsmıştır. Müslüman coğrafyanın temel harcı olan din de bu dağılmanın önüne geçemediğinden şâir, tek çıkış yolunun vatan ve ona duyulan sevgi olduğunu savunmuştur. Şâire göre vatanı ihya eden ve ölü toprağına zindelik veren yegane şey, vatan sevgisidir. Bu öyle bir sevgidir ki, iman ehlinin ebedi hayatta saadet bulması için de asıl amaçtır. Zira can ve ten arasında nefsinin kurtaran ruhların menzili vatanın yüce arşı olduğu gibi nefslere ve şeytana uyup vatanın kadrini bilmeyenleri de insanın yegane sığınağı olan vatan tarafından sürgün edilir:

*İtdi hubbü'l-vatanı nâmını yurdın ihyâ
Zindelik verdi bize zinde-i mevtâ-yı vatan*

*Mahyfi'llah olıcak buldı hayât-ı ebedî
Ehl-i imâna budur maksad-ı aksâ-yı vatan*

*Kurtarup nefslerin berzah-ı hâk-i tenden
Menzil-i rûhı olup 'arş-ı mu'allâ-yı vatan*

*Nefs ü şeytâna uyup bilmese cây-ı kadrin
Tard eder âdemi bu cürm ile me'vâ-i vatan*

(Vatan Kasidesi 3-6)

Şâir, bu sürgünlüğü vatan bilincinden yoksun olmaya bağlar. Zira vatanının kadrini bilmeyen her insanın düşeceği durum, yersiz ve yurtsuzluktur ki bu, bir insanın başına gelebilecek en kötü durum, en büyük felakettir. Yersiz ve yurtsuz kalan kimse, insan gibi yaşama hakkından mahrum kalacağı gibi gözleri önünde bütün değerlerinin ayaklar altına alınmasına; canını, ırzının ve namusunun başkaları tarafından tecavüz edilmesine, kimliğinin inkar edilip benliğinden koparılmasına da neden olmaktadır. Bu anlamda tarih, vatanı olmayan toplulukların insan gibi yaşama hakkına sahip olmadıklarını ve her türlü muamelenin kendilerine reva görüldüğünü gösteren örneklerle doludur. Şâir, bu bilinç ile vatan ve dini bağdaştırır ve ikisini birbirini tamamlayan iki unsur olarak ele alır. Ona göre vatan ve din uğrunda canını ve malını feda edenlerin vatanı ihya ettikleri gibi her iki âlemde de yaşadıkları yeri cennete dönüştürür:

*Mâl ü serden geçerek devlet ü dîn uğurında
Cân virüp millet için itdiler ihyâ-yı vatan*

*Yapdılar evlerini iki cihânda ma'mûr
Âdeme cennet olur mesken-i a'lâ-yı vatan*

(Vatan Kasidesi 7-8)

Şâirin eserini yazdığı 1853 yılı Osmanlı devletinin Ruslar karşısında müttefikleriyle başarı kazandığı ve iki yüz yıldır sürekli yaşanan yenilgilerin bir nebze de olsa son bulduğu bir yıldır. Şâir, bu başarının yarattığı heyecanla yıkımın önüne geçilmesinin ancak yeni bir vatan bilincinin yaratılmasıyla mümkün olabileceği kanaatindedir. Bu amaçlarda şâir, millî bir ruh ve heyecan yaratmak gayesiyle vatanı her şeyin üstüne konumlandırır. Ona göre dürr-i yekta olan vatan, yurdu aydınlatan güneş ve ay olup ebediyete kadar şöhret pırıltısıyla nice cevherler doğuran yerdir. Vatan, vatan bilincinden mahrum cahiller için anlamsız görünen bir yer olsa da şâir için vatan, bir hüma gibi olup bütün anlamları içinde barındıran muazzam bir kavramdır:

*Ufk-ı şems ü kameri yurdumuzuñ nûr u feri
Sedef içre güheri hep dürr-i yektâ-yı vatan*

*Haşre dek şa'şa'-yı şöhreti kalmış bâkî
Ne güher eyledi peydâ bu güher-zâ-yı vatan*

*Lâf uran sıdk ü hamiyetde egerçi
Lîk pek az bulunur öyle fedâyâ-yı vatan*

*Lafz-ı bî-ma'nâ mıdır kâlib-ı bîr ü hümâdır
İsmi var cismi bulunmaz gibi ma'nâ-yı vatan*

*Saçma bir lâf sanur sâde-dilân u cühelâ
Nice biñ cild olur şerh-i mezâyâ-yı vatan*

(Vatan Kasidesi 9-13)

Vatan kavramı, Yûsuf Hâlis için varoluşsal bir nitelik taşımakta ve vatani ezeli bir yazgı olarak ele almaktadır. Şâir, vatan ile insan arasında da ilişki kurar ve insanın eşref-i mahlukat olmasının asıl sebebini de cennetteyken insana vatan müjdesinin verilmesine bağlar. Bu anlamda şâir, insanın yeryüzü macerasını atılmışlık olarak değerlendirmeyip onun ilahi takdirin insana biçtiği görevin bir parçası kabul eder ve bu görevin insanı şerefli kıldığını savunur. Ancak şâir, bu şerefi vatan ile bağdaştırarak aktarmayı yeğler. Şâire göre vatanın büyük nüshası, insanın kaynağı olup yaratılan her şeyin vatanın isimlendirmesi amaçlıdır:

*Bu meziyetle olup eşref-i mahlûk beşer
Bize cennetde iken oldu bu büşrâ-yı vatan*

*Yeryüzünde ne 'ulûm u ne fînûn nakş oldı
Me'haz-ı insân imiş ol nüsha-yı kübrâ-yı vatan*

*İhtirâ' etdiği şeyler kürede deryâda
Hâsılı Âdem ü icâdı müsemma-yı vatan*

(Vatan Kasidesi 14-16)

Yûsuf Hâlis için vatan, insanın doğup büyüdüğü, doyduğu yer olma anlamının ötesinde her ferdinin uğruna canını feda ettiği ideal bir yerdir ve insanın kendisiyle anlam kazandığı kutsal bir mekândır. Bu anlamda vatan, Yûsuf Hâlis için salt bir kara parçası değildir; insanı eşref-i mahlukat düzeyine taşıyacak bir olgudur. Ona göre insanın değeri, vatan için canını feda etmeyle ortaya çıkar ve vatan toprakları, bu uğurda canını feda edecek nice evlatlar doğurur. Aynı zamanda şâir, vatan ve makam mevki arasında da ilişki kurar. Ona göre en yüce makam, vatana edilmiş hizmettir ve vatan uğruna yapılan hizmet, insana yüce payeler nasip eder. Şâire göre vatanın taşını toprağını değerli kılan ilim ve hüner olup toprağı iksire de dönüştüren vatanın kadrini bilmektir. Bu yüzden vatan için hizmet etmeyenler, fedakarlıkta bulunmayanlar ve onun kadrini bilmeyenler, şâire göre vatana düşmandır:

*Ehl-i seyf ü kâlemiñ cevheri göründü bu dem
İtdi merdâne ser ü cânını efdâ-yı vatan*

*İş edince 'amele 'ilmini lâzım melzûm
Gör ne erler toğırur leyle-i hublâ-yı vatan*

*'İlm ile varlık ile câh ile olmaz 'azamet
Vatanıñ hidmetidir rütbe-i bâlâ-yı vatan*

*Neşden geçmiş ola şöyle ki bir halkı melek
Zât-ı 'âlîye gerek mesned-i vâlâ-yı vatan*

*İtmeyenler dil ile mâl ile cânla hıdmet
Yâr zanneyleme diyâr odur a'dâ-yı vatan*

*Yeri zer sangi güher eyledi 'ilm ile hüner
Hâki iksîr ider kadr-i şinâsâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 23-28)*

Şâir, son dönemde yaşanan toprak kayıpları, peş peşe patlak veren isyanlar ve Balkanlarda ortaya çıkan bağımsızlık hareketlerinin yarattığı travmayı birçok Osmanlı aydını gibi kendisi de taşımaktadır. Şâir, vatanseverliğin temel şartlarından olan vatani koruma içgüdüsüyle başını verme pahasına da olsa vatanın tek bir zerresinden vazgeçmeyeceğini söyler. Ona göre vatan toprağının her zerresi, insanı var eden asıl unsurdur ve ancak dakik, vatanın kıymetini bilen bir insan, vatanın sarı toprağına bakığında onun altın kadar değerli olduğunu ve vatanın inşa eden her taşın elmas olduğunu anlar:

*Zerresinden geçemem cân û serimden geçerim
Çünkü bu cism ü teniñ cüz'iyedir eczâ-yı vatan*

*Ehl-i dikkat sarı toprağıni altun bilür
Tanur elmâs taşını dîde-i binâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 35-36)*

Yûsuf Hâlis Efendi, vatanın içinde bulunduğu kötü durumu kendisine sorun haline getiren aydınlardandır. Her vatan aşığı insanda olduğu gibi vatanın sorunları, içine düştüğü kötü durum şâirde de ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. Şâir, bu rahatsızlığını “*Dilde kayğuları tağlar gibi dâğlar açdı*” dizesinde açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak şâir, sonraki yıllarda dönemin birçok aydınında görülen memleket sorunları karşısında kayıtsız kalma ve bu sorunlardan kaçma, hatta memleketi terk etme fikrini asla aklından geçirmez. Aksine onun için vatan, bir hasrettir ve vatan sahrası baykuşun yurdu olmuş olsa bile cennetten evla bir yerdir:

*İstemem bâğ-ı behişt olsa vatandan başka
Cây-ı bûm olsa da cennet baña sahrâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 72)*

*Dilde kayğuları tağlar gibi dâğlar açdı
Açayım sînede gör lâle-i hamrâ-yı vatan*

*Çeşm-i fevvâre çerâğânîdir ol meş'al-ı âh
Gülşeni âteş-i dil ile tamâşâ-yı vatan*

*Koysun altun kafese hasret ile âh çeker
Muskıt-ı re'si için bülbül-i şeydâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 74-76)*

Şâirin vatani uğruna can verebilecek kadar onunla duygusal bir bağ oluşturmasının sebebi vatana olan sevgisinden ileri gelir. Şâir, bunu “mürğ-i cân” ve “menzil-i yâr” terkipleriyle anlatır. Şâir, vatani sevgili olarak ele alır ve kendisini de bir can kuşuna benzetir. Ona göre can kuşu, vatan toprağı cennet olsa da varmak istediği yer yarin mekânıdır. Bu yüzden şâir, vatani Leyla'ya benzeterek kendini de onun aşkıyla deli divane olmuş Mecnun olarak tanımlar. Ancak şâir, sadece vatana aşık değildir; vatana dair her şeye aşıktır ve bu aşkı yerli şarap üzerinden anlatır. Ona göre vatan aşıklarına aşk şarabı helal olmalıdır:

*Mürğ-i cân yâd olalı menzil-i yârin ister
İstemez bâğ-ı behişt olsa da me'vâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 97)*

*Zülf-i leylisine gün rûyuna mecnûn benim
İltifât itmese de 'âşika Leylâ-yı vatan*

*Vatanıñ 'âşıkıyım yerli şarâbı severim
Mezheb-i 'aşka helâl olmalı sahbâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 77-78)*

Şâir, vatana olan sevginin sadece kuru bir laftan ibaret olmaması gerektiğinin de bilincindedir. Ona göre vatan sevgisi, gerektiğinde onun için canından geçmek gerektirir; çünkü vatan denilen şey insanın

haysiyetini oluşturan namus ve değerlerini inşa eden dini barındıran kutsal bir mekân olduğundan vatan kavgası başka kavgalara benzemez. Bu yüzden vatan için şâir, elini kılıca atmaktan çekinmez ve bu uğurda şehid olmayı göze alır. Ona göre vatan uğrunda şehit olmak, vatani ihya ettiği gibi Allah yolunda can verme olduğundan şehadet makamına ermiş kişiye Allah, yüce makamlar bahşeder:

*Bezm-i rezmi açalım câm-ı şahâdet içelim
Ne imiş añlatalım 'aşk ile sevdâ-yı vatan*

*Devlet ü dînini nâmûsını hıfz itmektir
Beñzemez başka şey'e âh bu gavgâ-yı vatan*

*Dikenidir güli mümtâz iden sâ'ireden
Seyf ile fark olunur tuğra-yı simyâ-yı vatan*

*Yâ gazâlar ile nusret yâ şahâdet-i cennet
İki rahmetden olur birisi ihyâ-yı vatan*

*Koç yigitler urulup ölse ferîştehleriz
Hakka kurbân götürür rûh-ı fedâyâ-yı vatan*

*Cengde kan dökerek yerleri gül-gûn iden
Bâğ-ı cennetde açar gonçe-i hamrâ-yı vatan*

*Yurda cân virdigini bilmek için yarın Hak
Eser-i yarelerin eyledi tamğâ-yı vatan*

*Haste-i mecrûhları sanma sararmış beñzi
Gülşen-i mülke odur hep gül-i zibâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 79-86)*

Şâir, vatan kavramını poetikasının asıl gayesi olarak da görür. Hâlis, vatan kelimesinin eski şiirde kullanılan manalarından sıyrılmış ve onu modern anlamda kullanarak ona yeni bir hayat vermiştir. Şâir, Türk harp edebiyatı içerisinde değerlendirilebilecek hamasi söylemle şiirler kâleme almış olsa da sadece o anın ruhuna uygun şiir yazılmasını doğru bulmaz ve şiirin vatanın hizmetinde olması gerektiğini söyler. Bu anlamda vatan onun için millî bir mesele olduğu gibi poetik bir hasasiyettir de. Ona göre şiirde esas olan sosyal fayda olduğunu, bu yüzden de şiirin amaç değil, halkı aydınlatmanın bir aracı olması gerektiğini söyleyerek edebiyatı topluma faydalı olmak için vasıta kabul eder. Ona göre, şâirin sözleri kesin hüküm taşımali, eğitici olmalıdır. Şâir, bu görüşlerini klasik şâirleri eleştirerek dile getirir ve Nef'i örneğinden hareket eder. Ona göre önceki şâirler tarih, gazel ve kaside yazmış olsalar da kendi nefislerine yenik düşerek vatan sevdasına düşmemiş; şâirlerin vatan gibi bir dertleri olmadığından vatan sevgisini bir tarafa bırakmış ve sadece efendilerinden makam, mevki, mal, itibar elde etmek amacıyla onları göklere uçurmuşlardır:

*Şâ'irân yazmada târih ü kasîdeyle gazel
Nef'i nefisine düşüp itmedi hûlyâ-yı vatan*

*Hep perestişler dil-dâr u kibâr u dînâr
İtmedi hiçbiri âh için esnâ-yı vatan*

*Uçurup ş'ir ile memdûhların göklere dek
Zannider oldı hemân şâ'ir-i 'ankâ-yı vatan*

*Vâdî-i 'aşk-ı mecâzîye düşüp bî-hûde
Olmadılar reh-i tahkîkde pûyâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 51-54)*

Şâir, kendisinden önceki şâirlerin işlediği temalara da eleştiri getirerek dönemin şâirlerinin çok şey yazdığını, divanları gül, sümbül, sevgiliye dair unsurlarla doldurduğunu; ancak vatan temalı bir şiir kâleme almadığını söyler. Ona göre şâirler, her ne kadar çok şey kâleme almış olsa da bunların vatan duygusu yanında bir anlamı yoktur. Şâir, şiire asıl çeşniyi vatan kavramının kattığını söyleyerek ideal bir şiirin nasıl olması gerektiğini açıklar. Ona göre ideal şiir, anlamsız söz oyunlarını içinde barındıran şiirler olmayıp okunduğunda taş kalplileri bile yumuşatan, vatanın cahili ve âliminin de anladığı, insana ibret veren şiirlerdir:

*Meclis ü 'işret ü câm u mey eyler terdif
Yazmamış hiçbiri divâna mukaffâ-yı vatan*

*Nâz-ı cânâne revişlerle tahalluk iderek
Okuyan merdüñ olur tab'î de 'azrâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 62-63)*

*Bû-yı gîsûya safâ-yı meye beñzer sanma
Şemmesi cân virir 'anber-i sârâ-yı vatan*

*Toptolı sünbül ü gül yâr ile mîl' divânlar
Hepsi bî-ma'nâ hevâyî suhen-ârâ-yı vatan*

*Yâd iderler leb-i şîrînini ballandırarak
Cândan tatlı baña sohbet-i helvâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 55-57)*

*Okununca vire sengîn dile hâl-i vicdân
Añlaya ne oldığını câhil u dâna-yı vatan*

*Vire 'İsâ gibi her kâlib-ı bî-ruha hayât
Cûb-i gül-ki ola bir ejder-i Mûsâ-yı vatan*

*Sû'-i ef'âli mezemmet ide medh-i adâb
'İbret-âmîz ola her bir sözi pîrâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 69-71)*

Şâir, sanat ve vatan arasında kurduğu ilişkiyi dil ile de kurar. Türkî-i Basit hareketiyle başlayan; ancak bir türlü başarılı olamayan Türkçecilik düşüncesini şâir de savunur. Hatta yarım asır sonra başlayacak olan ve Millî Edebiyat hareketinin doğuşuna zemin hazırlayan Türkçecilik düşüncesinin ayak seslerini bize hissettirir gibidir. Şâir, klasik şiirin tuntuşaklı söyleyişine karşı çıkararak dilin garip lafızlarla doldurulmasını eleştirir. Ancak şâirin eleştirisi, romantik bir eleştiri olmayıp halkçı ve milliyetçi söylemin bir tezahürü gibidir. Şâir, dil meselesini de vatan üzerinden ele alarak dilin garip lafızlarla doldurulmasının dilin vatan evlatları tarafından anlaşılmasının zorlaştırdığını savunur. Ayrıca Türkçenin ıstılah olarak kaba ve anlatım bakımından dar olmasından ötürü Arapça ve Farsça kelimeler alınıp dilin bu kelimelerle süslenmesinin de yanlışlığına değinir. Şâire göre Türkçenin anlatım gücündeki tüm olumsuzluklarına rağmen vatanın güzelliği bütün bu zorlukları aşmak için yeterli bir güçtür:

*Tunturağa boğup elfâz-ı garîbeyle bütün
Okuyanlar boğulur añlamaz ebnâ-yı vatan*

*Giderüp meşleh-i 'Arabân u 'Acem kalpağın
Sanki pek çıplak idi Türkî-i zîbâ-yı vatan*

*'Âriyet-i câme açar lehce-i bî-düzgün söz ile
Parlak âşüfte olur sanki o hüsnâ-yı vatan*

*Mustalihden kaba Türkçe yolu güç hem tardır
Zâhiren gerçi kolaydır reh-i mecrâ-yı vatan (Vatan Kasidesi 58-61)*

Şâir, ideal bir şiirin tanımını yaptıktan sonra ideal bir şâirin de portresini çizmeye çalışır. O, her şey vatan penceresinden baktığından onun ideal şâirinin vatandan ve vatan duygusundan arı olması asla düşünülemez. Ona göre ideal şâirin sözleri, katı bir nas olmalı ve hem terbiye edici olup hem de vatanın parlak kılıcı olmalıdır. Şâirin buradaki mürebbi ve seyf/kılıç göndermesi şâirin kimliğine yaptığı göndermedir. Zira şâire göre şâirin dili hem vatan evlatları için eğitici bir mahiyete sahip olup vatanın ve millet yararına olması gerekir hem de kılıç gibi vatani korumaya da adanmalıdır:

*Şâ'ir oldur kim ola sözleri nas-ı kâtı'
Hem mürebbî ola hem seyf-i mücellâ-yı vatan*

*Şi'ir oldur kim ola nâfi'-i mülk ü millet
Nutkı te'sîr ide şemşîr-veş-i 'alâ-yı vatan* (Vatan Kasidesi 67-68)

Şâir, yazdığı vatan konulu kasidenin bir yenilik ürünü olduğu ve önceki şâirlerin vatan temini kendisi gibi ele almadığının bilinciyle hareket etmektedir. Önceki bölümde de ifade ettiğimiz gibi klasik şiirin dünyasında vatan kavramı, sevgiliyle bütünleştiğinden Batılı anlamda vatan kavramından uzaktır. Şâir, bu noktadan hareketle vatan temasını, Arap, Rum/Türk ve Acem şâirlerden farklı ele aldığı ve bu noktada orijinal bir anlatımı yakaladığını söyleyerek övünmektedir. Ayrıca şâir, kâlemini kullanma gayesinin de vatan olduğunu da açıkça belirtmektedir:

*Şu'arâ-yı 'Arab u Rûm u 'Acem bunda hamûş
Olmamış hiçbiri tûtî-i şeker-hâ-yı vatan*

*Bu kâlem-rû reh-i nâ-reftede fermân yazdım
Oldı zîbâyiş-i ser-levhası tuğrâ-yı vatan*

*Kâğıdı bırak açup elde kâlem süngi midür
Biri gelsün var ise münkir-i da'vâ-yı vatan*

*İbn-i vakt olmadım asla hem ebû'l-vakt olamam
Sözüm ebnâ-yı zamâne velî bâbâ-yı vatan* (Vatan Kasidesi 44-47)

Şâir, vatan temasını Türk şiirinde Batılı anlamda ilk kez kullandığının bilinciyle şiirinin değerine de atıfta bulunur. Şâir, klasik kasidenin temel özelliği olan şâirin sanatına övgüde bulunması geleneğini sürdürerek tefahürde bulunur. Ona göre şiirinde vatanın nice seçkin, yiğit Rüstem'leri bulunduğu için şiirine -Fırdevsî'nin Şeh-nâme'sine atıfla- "Şeh-nâme-i 'Osmânî" denmesi yerinde olacaktır. Zira şâirin bu ünvanı eserine vermesinin şâire göre haklı gerekçeleri vardır. Ona göre şimdiye kadar vatan temasını hiçbir söz dalgıcının söz denizinde vatan incisini çıkarmamıştır ve kendisi ilham ile hane-i viranede bir hazine bulmuş ve vatan binasını inşa etmiştir. Şâir, bulduğu bu tılsımlı hazineyi sihir dolu kâlemiyle de vatanın büyük kabrini açtığını söyler:

*Nâmi Şeh-nâme-i 'Osmânî dinilse şâyân
Anda haylî bulunur Rüstem-i yektâ-yı vatan*

*Bulmadı şimdiye dek bahr-ı suhanda gavnâs
Böyle pırlanta gibi lü'lü'-yi lâlâ-yı vatan*

*Buldum ilhâm ile bu hâne-i virânede genc
Eyledim masraf-ı ta'mîr-i binâyâ-yı vatan*

*Yaradışdan-berü bu kenz-i mütalsam buldum
Kilk-i efsûnum içüp dahme'-i 'uzmâ-yı vatan* (Vatan Kasidesi 93-96)

SONUÇ

Sonuç olarak diye biliriz ki Yûsuf Hâlis Efendi'nin "vatan" konusunu işlediği "Vatan Kasidesi"nde klasik şiirin vatana yüklediği anlamdan oldukça farklıdır. Şâir, kasidesinde vatan temasını modern ulus-devletlerin inşasıyla ortaya çıkan vatan mefhumundan hareketle ele aldığını görmekteyiz. Kutsal bir olgu olarak vatani ele alan şâir, vatan kavramıyla sadece Türk'ün yaşadığı sınırlı bir alan görmemiş, Osmanlı bayrağının dalgalandığı ve İslam dininin hüküm sürdüğü her yeri vatan olarak kabul etmiştir. Vatani hem ecdat toprağı hem de dinin hakim olduğu yer olarak gören şâir için vatan, ecdat toprağı, yaşam, sevinci, uğruna can vereceğı, cennetle eş değer yer, nazlı bir sevgili, sade bir Türkçe ve millî bir edebiyattır. Şâir, sadece vatan sevgisini dile getirmekle yetinmeyip vatanın içine düştüğü kötü durumu ve bu durum karşısında yaşadığı acıyı da dile getirmektedir. Şâirin bu tutumu, Osmanlı'nın karşı karşıya kaldığı felaketler, devletin dağılacağı endişesi ve Ruslara karşı girişilen Kırım Savaşı'nın kazanılma ümidinin şâirin duygusal dünyasında bir coşkunluğun dışavurumudur. Zira şâir, birkaç asırdır devam eden Rus baskılarının son bulacağı ümidiyle halkı vatan için tek yürek olmaya çağırmıştır. Bu anlamda Kırım Savaşı, modern anlamda vatan kavramının Yûsuf Hâlis Efendi'de yerleşmesini sağlamıştır.

Şâirin vatana yüklediği her türlü anlam, onun vatan bilincinin bir sonucudur. Zira şâir, vatani sadece uğruna can verilen bir kara parçası olarak algılamamış, onu millî bir dil ve şiirin de asıl mayası kabul ederek poetikasının bir parçası olarak görmüştür. Bu anlamda şâirin vatan kavramını poetik bir kaygıya dönüştürmesi, Türk edebiyatı için bir yenilik olup vatan temasının şiirsel bir forma sokulmasının da habercisi olmuştur. Şâirin dil ve edebiyat üzerine dile getirdiği görüşler, şâirin gözünde ideal bir dil ve edebiyatın nasıl olması gerektiği ve millî bir şâirin tutumu hakkında bilgiler de vermektedir. Şâirin bu söylemi, onun ilk vatan şâiri yaptığı gibi millî bir edebiyat söyleminin de ilk mümesili yapmaktadır. Hatta denilebilir ki Namık Kemal'den önce klasik şiirin içine düştüğü renksizliği, taklide dayalı şiir dünyasını ve millî konulardan uzak duruşunu da ilk tenkid eden aydındır. Bu bağlamda Yûsuf Hâlis, modern ulus-devletlerin inşasıyla başlayan vatan temasını Türk şiirinde ilk dile getiren ve klasik şiirin anlam dünyasını ve dil anlayışını ilk kez eleştiren şâirdir. Şâirin bu tavrı, kendisinden sonra yaşayan Namık Kemal gibi vatan temasını işleyen ve yeni bir edebiyatın ortaya çıkmasını savunan şâirler üzerinde etkili olmuştur. Kaynaklarda da Yûsuf Hâlis'in hak, hukuk, hürriyet gibi temaları savunan ilk modern Osmanlı aydını kabul edilmesi de bu iddeamızı desteklemektedir.

KAYNAKLAR

- Aka, B. (2017). Osman Nevres Divanı'nda Vatan Kavramı. TÜBAR, XLI, Bahar, 49-65
- Akyıldız, A: Tercüme Odası. (2011). TDV İslam Ansiklopedisi (1. Baskı. Cilt 40.504-506) Ankara: TDV Yayınları.
- Balcı, S. (2006). Osmanlı Devletinde Tercümanlık ve Bâb-ı Âli Tercüme Odası. Doktora Tezi Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Balcı, S. (2013). Osmanlı Devlet Teşkilâtında Haremeyn Tercümanlığı. History Studies, 5 (5), Eylül/September, 39-61.
- Banarlı, N. S. (1998). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II. İstanbul: MEB Basımevi.
- Birinci, N. (1998). Namık Kemal'den Önce Şiirimizde Vatan Teması Üzerine. Namık Kemal Sempozyumu Bildirileri, 27-28 Nisan 1998, Haz.: Metin Akar vd., Doğu Akdeniz Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Yay., Kıbrıs, 47 -58.
- Bozkurt, K. (2019). Yüreğı Vatan Aşkıyla Atan Bir Şâir: Yûsuf Hâlis Efendi ve Şehnâme-i Osmânî'si. TİDSAD Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 20, 134-182.
- Bursalı Mehmed Tahir (2016). Osmanlı Müellifleri (haz. Yekta Saraç) II. İstanbul: TÜBA Yayınları.
- Büyükarman, D. A. (2008). Vatan Kavramının Türk Tiyatro Edebiyatındaki Seyri Üzerine Bir İnceleme. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 37, 127-145.
- Çağrıncı, M: Vatan. (1995). TDV İslam Ansiklopedisi (1. Baskı. Cilt. 12. 563-564). İstanbul: TDV Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1996). Ansiklopedik Osmanlıca-Türkçe Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Elban, M. (2015). Tarih Eğitimi ve Vatanseverlik Üzerine Bazı Düşünceler. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4(3), 1302-1319.
- Eliaçık, M. (2011). Çerkeşizâde Muhammed Tevfik Efendi'nin Vatan Kasidesi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (1), 51-73.

- Engin, S. (2006). Cem Sultan'ın Türkçe Divanı'nın Tahlili. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Fatın Davud (2017). Fatın Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr) (haz. Ömer Çiftçi), Kültür Bakanlığı ekitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55976,Fatın-tezkiresi-pdf.pdf?0>
- İnal, İ. M. K. (2000). Son Asır Türk Şâirleri I. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kırbıyık, M. (2009). Kıyâfet-nâme-i Cedîde Hakkında. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı) 39, 793-813.
- Kırzioğlu, F. (1955). 100. Yıldönümü dolayısıyla 1855 Kars Zaferi, Işıl Matbaası, İstanbul.
- Kurt, A. (2009). Tanzimat'tan Günümüze Türk Şiirinde Vatan Temi. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları I, Ocak-Haziran, 105-137.
- Lewis, B. (1991). Modern Türkiye'nin Doğuşu. (çev. Prof. Dr. Metin Kıratlı). Ankara: TTK Basımevi.
- Mehmed Süreyya (1996). Sicill-i Osmânî, Osmanlı Ünlüleri (Yay. Haz. Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran Seyit Ali Kahraman) II, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Pakalın, M. Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Pala, İ. (2006). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sarı, M. (2016). Divân Şiirinde Vatan. HİKMET - Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature] Prof. Dr. Mine Mengi Özel Sayısı - Yıl 2, 5, 209-244.
- Şemsettin Sami (2017). Kâmûs-i Türkî. İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık.
- Vatandaş, C. (2004). Türk Ulusçuluğunun Doğuşu. İstanbul: Açılım Kitap.
- Yıldız, M. (2006). Vatan Sevgisi. Diyanet Aylık Dergi, 185, 42-43.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

OİDİPAL BİR OKUMA: NEF'Î'DE BABASIZLIK
AN OİDIPAL READING: FATHERLESSNESS IN NEF'Î

İdris YALÇIN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (Sorumlu Yazar)

Kenan BOZKURT

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

“Babalık” annelikten çok farklı bir duygu olup annelik gibi içgüdüsel ve biyolojik yanı yoktur. Babalık, çocukla baba arasında kurulan kan bağının zorunlu bir sonucu olduğu gibi tarihsel, sosyal, bir olgu olup topluma ve zamana göre de değişiklik göstermektedir. Ancak bu değişim, çocuk için asla söz konusu değildir ve çocuk için baba kendi içinde birçok anlamı barındıran ideal bir figürdür ve bu figürün çocuğun hayatında olmayışı, çocuk için hayatının sonraki evreleri için büyük travmaların oluşmasına sebep olur. Freud, baba yokluğunu bir problem olarak ele aldığı gibi varlığını da travmatik bir olgu olarak ele alır. Freud, bunu Oidipus Sendrom'u olarak ele alır ve bu sendromu, Psikanalitik inceleme yönteminin temel yapı taşlarından olan ve baba kıskançlığı, babayı ortadan kaldırma olarak tanımlar. Ona göre bu sendrom, rüyalarda, edebi metinlerde, sanatsal çalışmalarda farklı şekillerde karşımıza çıkar. 19. Yüzyılda Freud'la önemli gelişmeler katetmiş olan psikanalitik inceleme yöntemi, övme, övünme ve sövme şairi olarak şöhret bulmuş; 17. Yüzyılın ünlü kaside ve hiciv şairi Nef'î'nin şiirlerine uygulandığında araştırmacılara şairin bilinç dışının karanlık dehlizlerine farklı bir yolculuk yapma imkânı tanır. Zira divan şairleri için araştırmacılar tarafından pek de inceleme konusu yapılmamış olan psikanalitik yöntem Nef'î'nin bebeklik ve çocukluk döneminde yaşananların şairin ruh dünyası üzerindeki etkilerini göstermesi ve bunun şiirlerine yansımaları ortaya koymasından önemlidir. Nef'î, küçük yaşta babasının ailesini terk ederek ikbal uğruna Kırım hanına nedim olmasını bir türlü kabullenememiş ve Sihâm-ı Kazâ adlı eserinin ilk manzumesinde babasını bu tutumundan dolayı hicvetmiştir. Edebiyat tarihleri, Nef'î'nin bu tutumunu “babasının bile onun hiciv oklarından kurtulamadığı” şeklinde ele almış olsalar da Freud'un psikanaliz edebiyat kuramında şairin babasını hicvetmesi, onun salt heccav karakterinden kaynaklı olmadığını bize göstermektedir. Freud'a göre şairin babasını hicvetmesi, babasının kendisini terk etmesinin kendisinde yarattığı travma ve bu travmanın şiirsel formdaki babadan öç alma duygusunun tezahürüdür.

Bu çalışmada Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâ adlı eserinde babasına yazdığı hicivden ve diğer şiirlerinden hareketle babasız kalmasının şairin ruh dünyasında meydana getirdiği tahribat ve onun babaya karşı takındığı olumsuz tavır, Freud'un psikanaliz edebiyat kuramı ve Oidipus Sendromu'ndan hareketle izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikanaliz, Oidipus Sendromu, Nef'î, Babasızlık, Baba Katli.

ABSTRACT

“Paternity” is a very different feeling from motherhood and there is no instinctive and biological side of it like motherhood. Paternity is a social and historical phenomenon, as well as being an inevitable consequence of the blood connection between the father and the child, according to society and time. However, this change is never the case for the child, and for the child, the father is an ideal figure with many meanings in himself, and the absence of this figure in the child's life causes great traumas for the child in his later life. Freud considers the absence of the father as a problem as well as considering the existence of him as a traumatic phenomenon. Freud treats that as Oedipus Syndrome and defines this syndrome as one of the cornerstones of the psychoanalytic examination method and father jealousy,

abolishing the father. According to him, this syndrome appears in different forms in dreams, literary texts and artistic works. When the psychoanalytic method of examination, which made significant advances with Freud in the 19th century, is applied to the poems of the famous 17th century ode and satirical poet Nefî, who gained fame as the poet of praise, boast and curse, it allows researchers to make a different journey to the dark halls of the poet's unconscious. For the psychoanalytic method, which has not been studied much on divan poets by the researchers, is important in terms of showing the effects of the infancy and childhood experiences of Nefî on his spirit and revealing its reflection on his poems. Nefî could not accept the fact that his father deserted his family at an early age and became a bridesmaid to the Crimean ruler for the sake of good fortune and he satirized his father in the first verse of his work named *Siham-ı Kaza*. While literature history has considered this attitude of Nefî as "not even his father could get rid of his satire arrows", Freud's psychoanalytic literary theory shows us that the poet's satire of his father is not just a consequence of his satirizer character. According to Freud, the poet's satire of his father is a manifestation of the trauma that is caused by being deserted by his father and the sense of revenge from the father in the poetic form.

In this study, the destruction on the poet's spirit caused by being fatherless and his negative attitude towards his father has been tried to be explained by Freud's psychoanalytic literary theory and Oedipus Syndrome based on the satire for his father in his work named *Siham-ı Kaza* and his other poems.

Keywords: Psychoanalysis, Oedipus Syndrome, Nefî, Fatherlessness, Father Massacre.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

NEF'Î'NİN ŞİİRLERİNDE NARSİSİZMİN YANSIMALARI
REFLECTION OF NARCISSISM ON NEF'Î'S POEMS

İdris YALÇIN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (Sorumlu Yazar)

Kenan BOZKURT

Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Edebî eserlere psikolojik bir bakış açısıyla yaklaşım bu eserleri psikanalitik yöntemle tahlil etmek Freud'la başlamış ve sonraki psikologlar tarafından geliştirilmiştir. Psikanalitik eleştiri yöntemi sayesinde sanatçıların hayatlarından hareketle bilinçdışının derinliklerine inilmiş ve oradan hareketle edebî eserlerin oluşum süreci hakkında saptamalarda bulunulmuştur. Edebî eserde dile getirilenler bu yöntemle analiz edilmiştir. Bu analizlerde narsisizmin önemli bir yeri vardır. Günümüzde kişiliğin tespitinde kullanılan “narsisizm” adını Yunan mitolojisinde sudaki yansımasını görünce o yansımaya, yani kendi kendine âşık olan, ona ulaşmak için suya düşüp boğulan genç ve yakışıklı Narkisos'tan alır. Kişinin kendisindeki eksikliklere karşı geliştirmiş olduğu bir tür savunma mekanizması olan narsisizm kişinin tüm ilgiyi kendisinde toplama gayesidir. Klasik narsist kişilik özellikleri, şiirlerde tefahür olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik şairlerin kendileri ile övünmelerini tefahür, temeddüh, enaniyet, benlik kavramlarını kullanarak ifade etmek mümkünse de söz konusu övünme olunca divan şairleri arasında Nef'î kadar ileri giden megaloman tavrını bu denli yüksek perdeden dile getiren olmamıştır. Şairin kendini tüm şairlerden üstün görmesi ve sanatıyla övünüp kendini dev aynasında görmesi, narsist kişiliğin en temel özelliklerindedir. Bu bağlamda fahriyeleriyle ön plana çıkan Nef'î, narsisizmin tüm özelliklerinin kendisinde tezahür ettiği bir kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kişilik bozukluğu olan narsisizmin Nef'î'nin şiirlerine yansımasının nedenlerini erken çocukluk dönemlerinde aramak gerekir. 17. yüzyıl şairi olan Nef'î'nin şiirleri her ne kadar psikanalizin ortaya çıkıp gelişmesinden önceki asırlarda yazılmış olsa bile bu şiirleri, narsisizmi baz alarak okumak ve tahlil etmek mümkündür. Bu çalışmada Nef'î'nin şiirleri, psikanalizin çalışma alanı içerisinde yer alan “narsisizm” baz alınarak şiirlerin tahlil edilmesi amaçlanarak Nef'î'nin hayatından, kişiliğinden ve şiirlerinden hareketle narsist yönü ortaya konmaya çalışılacak ve tavırlarındaki tutarsızlığın psikolojik nedenleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nef'î, Şiir, Psikanaliz, Narsisizm.

ABSTRACT

Approaching literary works with a psychological viewpoint and analyzing these works with psychoanalytic method started with Freud and were developed by subsequent psychologists. With the help of psychoanalytic review method, the depth of unconscious has been reached based on artists' lives, and determinations on the creation process of literary works have been made. What is depicted in literary works is analyzed with that method. Narcissism has an important role in these analyses. “Narcissism”, which is used for determining character today, is named after young and handsome Narkisos, who -in Greek mythology- falls in love with his reflection on water, that is himself, and falls into the water trying to reach it and drowns. Narcissism, a kind of defence mechanism that one develops against his/her insufficiency, is an aim of drawing the whole attention to himself/herself. The usual narcissist personality traits appear as boasting in poems. While it is possible to describe boastings of classic poets as boast, praise, egocentrism and ego, when it comes to boasting, no one among divan poets exceeded as much as Nef'î, expressing megalomaniac manner so high-pitched. The poet's regarding himself superior to other poets, boasting about himself and being eaten up with pride are basic traits of his

narcissist personality. In this regard, Nefî, who comes into prominence with his fahriyye works, appears as a character having all traits of narcissism. It is essential to look at his early childhood for the reasons of reflection of narcissism, a personality disorder, on Nefî's poems. Although the poems of Nefî, a 17th century poet, were written centuries before the rise and development of psychoanalysis, it is possible to read and analyze these poems based on narcissism.

In this study, Nefî's narcissist side is going to be tried to be revealed by looking at Nefî's life, personality and poems, in an aim of analyzing his poems based on "*narcissism*", which is included in the field of study of psychoanalysis, and the psychologic reasons of the incoherence in his style is going to be emphasized.

Keywords: Nefî, Poem, Psychoanalysis, Narcissism.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

MEŞHUR ŞÂİR/NÂSİR/MÜTERCİM BÂKÎ'NİN ÜSLÛBUYLA HAZRET-İ PEYGAMBER'İN MÜEZZİN, HATİP, ŞÂİR VE HİZMETÇİLERİ HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER

SOME EVALUATIONS ON THE MUEZZIN, PREACHER, POET AND SERVANTS OF THE
FAMOUS POET / PROPHET / TRANSLATOR BAQI AND HIS PROPHET

Abdulsamet ÖZMEN

Dr. Öğrt. Üyesi, Dicle Üniversitesi

ÖZET

Melikü'ş-şuarâ, sultanu'ş-şuarâ gibi ünvanlarla bilinen Bâkî (ö. 1600) klasik Türk edebiyatı sahasının en önemli müelliflerindedir. Müellif, hacimli Türkçe Dîvân'ının yanı sıra manzum-mensur başka eserleri de vardır. Mensur eserlerinin tamamına yakını tercüme eser niteliğini taşıdığı söylenebilir. Tercüme eserlerinden biri *Me'âlimü'l-yakîn fî Sireti Seyyidü'l-mürselîn* adlı siyer kitabıdır. Bâkî bu eserini Hadis hâfızı, kelâm ve kıraat âlimi Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî'nin *El-Mevâhibü'l-ledüniyye bi'l-Minahi'l-Muhammediyye* adlı eserini tercüme ederek meydana getirmiştir. Çalışmamızın konusu; Bâkî tarafından tercüme edilen *Mevâhibü'l-ledüniyye* adlı eserin Hazret-i Peygamber'in müezzîn, hatip, şâir ve hizmetçilerini anlatan başlığın inceleme metninden oluşmaktadır. Müellif bu babda öncelikle Hazret-i Peygamber'in hayattayken ona müezzînlik yapan dört müezzînden bahsetmiştir. Bahsedilen müezzînlerden ilki diğer adı Bilâl-i Habeşî olan Hazret-i Bilâl'dir. O Hazret-i Ebû Bekir'in kölesi ve ilk ezan okuyan kişi ünvanına da sahipti. Bilâl-i Habeşî, Hazret-i Peygamber'in vefatından sonra ezan okumaktan ferağat edip cihad ile meşgul olmak istemiştir. Dört halife döneminde de bir kaç defa ezan okuyan Hazret-i Bilâl, Hicretin on yedinci yılında Şam'da vefat etmiştir. Eserde bahsedilen ikinci müezzîn, Abdullah bin Ümmi Mektum'dur. Gözleri görmeyen ve Hazret-i Peygamber'den önce Medine'ye hicret edenlerdendir. Eserde zikredilen üçüncü müezzîn ise, Sa'd bin A'ız'dır. Dördüncü müezzîn ise Ebû Mahzûre'dir. Ebû Mahzûre, Hicretin elli dokuzuncu yılında Mekke'de vefat etmiştir. Müellif, bu bölümde Hazret-i Peygamber'in şairlerinden de bahsetmiştir. Burada adları zikredilen şairler; Ka'b bin Mâlik, Abdullâh bin Revâha, Hassân bin Sâbit'tir. Bu şairler, kafirlerin Hazret-i Peygamber'i hicv etmelerine şiirleriyle cevap vermişlerdir. Bâkî, bu fasla ele aldığı konulardan biri de Hazret-i Peygamberin hatipleridir. Müellif, hatip olarak Sâbit bin Kays bin Şemmas adından bahsetmiştir. Bu sahabe Yemâme Savaşı'nda şehit olmuştur. Müellif, bu bölümde ele aldığı başlıklardan biri de Hazret-i Peygamber'in hizmetçileridir. Burada Abdullah bin Revâha, Âmir bin el-Ekvâ ve Enbaşe adları zikredilmiştir. Konu ile ilgili detaylı bilgiler aşağıda verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hazret-i Peygamber, Bâkî, İmâm-ı Kastallânî, siyer.

ABSTRACT

Bâkî (d. 1600), known for his titles like melikü'ş-şuarâ, sultanu'ş-şuarâ, is one of the most important authors of the field of classical Turkish literature. In addition to the voluminous Turkish Divan, the author has other works in verse-prose. It can be said that almost all of the prose works are translated works. One of his works of translation is the book of the book named *Me'âlimü'l-yakîn fî Sireti Seyyidü'l-mürselîn*. This is the work of Hadith, the scholar of the hadith and the Quran, Abu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammad b. Ebî Bekr el-Kastallânî It was created by translating the work of called *El-Mevâhibü'l-ledüniyye bi'l-Minahi'l-Muhammediyye*. The subject of our study; The text of *Mevâhibü'l-ledüniyye*, translated by Baki, consists of the author talked primarily about the four muezzins of the Prophet who made him a muezil when he was alive. The first of the muezzins mentioned is Hazret-i Bilâl, whose other name is Bilâl-i Habeşî. He also had the title of the slave of Hazret-i Ebû

Bekir and the first person who read the adhan. After the death of the Prophet, the Messenger of Allah wanted to waive from prayer and engage in jihad. Hazret-i Bilâl, who read a few prayers during the four caliphs, died in Damascus in the seventeenth year of the Migration. The second muezzin mentioned in the work is Abdullah bin Umme Mektum. He is one of those who do not see his eyes and migrate to Madinah before the Prophet. The third muezzin mentioned in the work is Sa'd bin Aız. The fourth muezzin is Abu Mahzûre. Abu Mahzûre passed away in Mecca in the fifty-ninth year of the Migration. The author also mentioned the poets of the Prophet in this episode. The poets whose names are mentioned here; It is Ka'b bin Malik, Abdülâh bin Revâha, Hassân bin Sâbit These poets responded with the poems of the infidels to satirize the Prophet. Bâkî is one of the prophets of the Prophet Muhammad, which is one of the issues he covered in this chapter. The author mentioned the name of Sâbit bin Kays bin Şemmas as orator. This Companion was martyred in the Battle of Yemâme. The author, one of the titles he discussed in this section, is the servant of the Prophet. These names were mentioned Abdullah bin Revâha, Amir bin el-Ekvâ and Enbaşe. Detailed information on the subject will be given below.

Keywords: Prophet Hazrat, Bâkî, İmâm-ı Kastallânî, siyer.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı sahasında siyer alanında pekçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerin bir kısmı manzum, bir kısmı mensur ve bir kısmı da manzum-mensur karışık olarak kaleme alınmışlardır. Bu eserlerin bir kısmı telif, bir kısmı da tercüme niteliğini taşımaktadır.

Kaleme alınan veya tercüme edilen siyerlerden bir kısmı sanatlı üslûpla kaleme alınırken sade üslûpla kaleme alınan siyerler de vardır. Türk edebiyatında siyer alanında tercüme edilen eserlerden biri de klasik Türk edebiyatının en önemli şairlerinden Bâkî (1526-1600) tarafından İmâm-ı Kastallânî'nin *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye bi'l-Minâhi'l-Muhammediyye* adlı siyerine *Meâlimü'l-Yakîn fi Sireti Seyyidi'l-Mürselîn* adıyla yaptığı tercümedir. Bâkî eseri tercüme ederken esere bazı katkılarda da bulunmuştur. *Meâlimü'l-Yakîn* adlı eser, mukaddime kısmı dışında sade bir üslûpla kaleme alınmıştır. Eserin mukaddime kısmı ise oldukça süslü ve sanatlı bir üslûpla kaleme alınmıştır.

Eser, muhteva olarak, iki bölüme ayrılabilir¹:

1. Resûlullah ve diğer sahabelerin gaza ve seriyyelerini ihtivâ eden bölüm.
2. Hz. Peygamber'in şahsî hayatı ve ibadetlerini anlatan kısım.

Bâkî, eserinde Hazret-i Peygamber'in şahsî hayatı oldukça fazla yer teşkil etmiştir. 718 varaktan oluşan eserin 579 varakı Hazret-i Peygamber'in şahsî hayatına ayrılmıştır.

Çalışmamız Hazret-i Peygamber'in müezzinleri, hatipleri, şairleri ve hizmetçileri hakkındadır. Bu vesileyle *Meâlimü'l-Yakîn* adlı eserin 174b/22 varagında yer alan "Faşl-ı sâbi'ol hâzretün mü'ezzinleri ve hatîbleri ve şu'arâsi ve hâdimleri beyânındadır" Başlığı çalışmamızın konusu olmuştur. Konu ile ilgili Bâkî'nin İmâm-ı Kastallânî'nin *Mevâhibü'l-Ledüniyye* adlı eserinden yaptığı tercümede kullandığı üslûp aşağıda zikredilmiştir.

[174b] (22) FAŞL-I SÂBİ'OL HÂZRETÜN MÜ'EZZİNLERİ VE HATİBLERİ VE ŞU'ARÂSİ VE HÂDİMLERİ BEYÂNINDADUR².

(23) Şöyle ma'ölüm ola ki Resûlu'llâh şalla'llâhü Öaleyhi ve sellem hâzretinün [175a] (1) dört mü'ezzini var idi. Birisi **Hâzret-i Bilâl-i Hâbeşi** dür ki Ebü Bekr-i Şiddîk'ün ma'ötüki idi. (2) Evvel ezân okıyan Bilâl' dür. Rivâyet olunmuşdur ki Resûlu'llâh şalla'llâhü Öaleyhi ve sellem (3) hâzretinden cihâduñ şevâb ve fazîletini işitmiş idi. Fahr-i Őâlemden soñra ezândan (4) ferâgat idüp cihâda meşgûl olmak istedi. Hâzret-i Ebî Bekr-i Şiddîk radıya'llâhü (5) Öanh minnet idüp kendü zamânında dañı ezân okutdı. Ba'Őzi rivâyetde Resûlu'llâh (6) hâzretinden soñra hulefâ-i erba'öaya ezân okumadı hemân bir kerre Hâzret-i ŐÖmer radıya'(7)llâhü Öanh Şâm'ı fetñ itdügi zamânda çıkdı ezân okudı. Şahâbe-i kirâm Bilâl'ün ezânın (8) işidicek Resûlu'llâh hâzretin añdılar. Dañı şol kadar ağıladılar şol kadar nâle vü zârî

¹ Eserin muhtevası hakkında detaylı bilgi için bkz. (Özmen 2020: 77)

² Bu metin, Topkapı Sarayı Müzesi, Ahmet III, 489 katalog nolu nüshadan yararlanılarak hazırlanmıştır.

(9) itdiler ki tağ taşı harekete getürdiler radıya'llähü Öanhüm ecmaÖin. Tārîh-i hicretüñ (10) on yedinci yılında diyâr-ı Şâm'da vefât itmişdür. Sinn-i şerîfi altmışdan ziyâde (11) idi. BaÖzilar Hâleb'de baÖzilar Dımışk'da medfündür didiler. Birisi dahı **ÖAmr (12) bin Ümmi Mektüm** hâzretidür ki aÖmâ idi. Resülu'lläh hâzretinden muqaddem Medjne-i münevvereye (13) hicret idenlerdendir. Biri dahı **SaÖd bin ÖÄöz'**dur ki Kabâ nâhiyesinde peygamber Öaleyhi'(14)s-selâm ezân oqumışdur. BaÖzilar kavlınce anda oquyan SaÖd bin ÖAbdu'r-rahmân'dur (15) dimişler. Ve Mekketu'lläh'da iken müöezzini **Ebü Mahzûre** idi ki ismi Evs bin Mióyâr (16) idi. Elli toquz târihinde Mekketu'lläh'da vefât eylemişdür radıya'llähü Öanhüm. (17) Ve **ŞuÖarası**: üç kimsenedür. Birisi **KaÖb bin Mâlik**'dür. Birisi dahı **ÖAbdullâh bin Revâha**'dur. (18) Birisi dahı **Hâssân bin Şâbit**'dür. Küffâr şuÖarası Resülu'lläh hâzretin hâsâ hicv (19) itdüklerince bunlar cevâb virüp anlaruñ hezeyânât-ı isnâdiyyelerin defÖ iderlerdi. (20) H'âce-i Öâlem şalla'llähü Öaleyhi ve sellem Hâzret-i Hâssân'a duÖâ idüp *Allâhümme eyydhü* (21) *birühi'l-kuds*³ diyü buyurmuşdur. Rivâyet olunur ki Hâzret-i Cibril Öaleyhi's-selâm (22) Hâssân'a yetmiş beytde muÖâvenet eylemişdür. Ve hâdiş-i şerîfde vârid olmuşdur ki (23) *İnne Cibrile maÖa Hâssân mâ nâfehe Öannî* diyü buyurulmuşdur. YaÖñî tahkiken Cibril Öaleyhi's-selâm **[175b]** (1) Hâssân'ladur. Mâdâmkî Hâssân Resülu'lläh hâzretinden küffârüñ kelâmın defÖ eyler dimekdür. (2) Murâd küffârî hicv idüp şîÖrlerinüñ cevâbın virmekdür. Hâssân radıya'llähü Öanh yüz (3) yigirmi yıl Öömr sürmüşdür. Ve kendü babası Şâbit ve ceddî Münzer ve babasınuñ ceddî (4) Hâram cümlesi yüz yigirmi yıl Öömr sürmüşler idi. Elli dört senesinde vefât (5) eylemişdür. **Hañibi: Şâbit bin Kays bin Şemmâs** idi. Resülu'lläh hâzreti şalla'llähü Öaleyhi (6) ve sellem bunuñ için ehl-i cennetdür diyü şehâdet eylemişdür. Ol hâzretüñ ve enşâr (7) kavminuñ hañibleri idi. Yemâme Gazâsı'nda şehid olmuşdur. Ve **Hâdimleri**: Dört (8) kimesne idi. Birisi mezkûr **ÖAbdullâh bin Revâha**'dur ki seferlerde ol hâzretüñ (9) önünce haddâ eylerdi. YaÖñî âvâziyla hûb beytler oqurdu. Develeri şevk ve (10) harekete getirirdi. Biri dahı **ÖAmir bin el-EkvâÖ** idi. Hayber gazâsında şehid olmuşdur. (11) Biri dahı **Enbaşe** idi ki haddâ eylerdi. Hâzret-i (12) Enes'den mervîdür ki Berâö bin Mâlik erlere haddâ eylerdi. Ve Enbaşe hâtûnlara haddâ (13) eylerdi ve eşÖâr oqurdu. Resülu'lläh hâzreti şalla'llähü Öaleyhi ve sellem Enbaşe'ye Rûveydek (14) rifkân bi'l-kavâriş diyü buyurdu. YaÖñî hâtûnlar yanınca âvâze eylemekden Enbaşe beni (15) menÖ eyledi. BaÖzilar eytdiler bundan Resülu'lläh hâzretinüñ murâd-ı şerîfi âvâze ve (16) eşÖâr diñlemekden hâtûn tâöifesinüñ gönüllerine hevâ gelmesün dimek idi (17) didiler. BaÖzilar dahı eytdiler develer âvâze işidicek tiz tiz yürümeğe başlarlar. (18) Havâtin tâöifesi sürÖat-i harekete doymazlar anuñ için Resülu'lläh hâzreti kavârişle (19) taÖbîr buyurdu. Kavâriş şışeler dimekdür. Murâd hâtûnlar şışeler gibidür develeri (20) çatı sürme anlara inkisâr gelmesün dimek idi dimişler.

SONUÇ

Siyer kitabı niteliğini taşıyan ve 16. yüzyılın en önemli tercüme siyerlerinden olan *Meâlimü'l-Yakîn fi Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn*, İmâm-ı Kastallâni'nin *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye bi'l-Minâhi'l-Muhammediyye* adlı siyer kitabının tercümesi sonucunda ortaya çıkan bir eserdir. Eseri muhteva olarak ikiye ayırmak mümkündür. Eserin ilk bölümü Hazret-i Peygamber ve diğer sahabelerin gaza ve seriyeleri; ikinci bölümü ise Hazret-i Peygamber'in şahsî hayatı ve ibâdeti hakkındadır. Çalışmamızın konusu olan Hazret-i Peygamber'in müezzinleri, hatipleri, şairleri ve hizmetçileri bölümüdür. Müellif, bu bölümde Hazret-i Peygamber döneminde müezzinlik yapan Bilâl-i Habeşî, Abdullah bin Ümmi Mektüm, Sa'd bin Â'ız, Ebû Mahzûre; şairler Hassan bin Sâbit, Ka'b bin Mâlik, Abdullah bin Revâha; hizmetçiler, Abdullah bin Revâha, Âmir bin el-Ekvâ ve Enbaşe ve hatib Sâbit bin Kays bin Şemmâs hakkında bazı bilgiler vermiştir. Bâkî bu bilgileri verirken anlaşılır ve sade bir dil kullanmıştır.

KAYNAKÇA

Bâkî "Meâlimü'l-Yakîn Fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn", Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Ahmed III Kitaplığı. No. 489. Vr. 1b-718a.

Devellioğlu, F. (1999), "Osmânîca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat", Aydın Yayınları, Ankara.

Dilçin, C. (1983), "Yeni Tarama Sözlüğü", Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özmen, A. (2020), "Meâlimü'l-Yakîn Fî Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn'in Muhtevası Üzerine" *Littera Turca* (Journal of Turkish Language and Literature) 6:71-91.

Poyraz, Y.-Tergip A. (2010), "Bâkî'nin Meâlimü'l-Yakîn Adlı Mensur Eseri", Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1:135-143.

Şemseddin S. (1996), "Kâmûs-ı Türkî", Çağrı Yayınları, İstanbul.

³ Allah'ım! Onu ruhu'l-kuds ile destekle.

EKLER
TIPKI BASIM

فصل ششم اول حضرتك مؤذن توري و خطيب توري و شعر ابي و خاد
 بيانند در شوقه معلوم اوله كه رسول الله صلى الله عليه وسلم حضرتك
 درت مؤذنين و ان ايدى . بر تسي حضرت بدال حشدي در كه ابو بكر صديقك معيق
 اول اذان او قين بلا ندر . روايت اولمشد در كه رسول الله صلى الله عليه وسلم
 حضرتك در جفد كه نواب و فضيلتي ايشمش ايدى . فخر خالد شكوه اذ اندن
 فراغت ايدوب جفد مشغول اولمشد حضرت ابي بكر صديق رضي الله
 عنه منت ايدوب كند و زمانته ديني اذان او قيني . بعضر و ايتن رسول الله
 حضرتك شكوه خلفاء اربعه به اذان او قيني همان يركه حضرت عمر رضي
 الله عنه شامبي فتح ايدوبكي زمانه جفدي اذان او قيني صفا به كرام بلا اذان
 ايشميك رسول الله حضرتن اكد بيلر ديني شوقند را غل بيلر شوقند فانه و راز
 ايدوبكي طبع و ظنني حركته كور د بيلر رضي الله عنهم اجمعين . تاريخ هجرتك
 اون يدي نيلند ديار شامك و فانا مشد در شن شرفي المشدن زياده
 ايدى . بعضر حنبله بعضر د مشفد مد فوندر د بديلر . بر تسي ديني عمر و
 بن اذ ملكوم حضرتك در كه ابي ايدى رسول الله حضرتك مقدم مد بينه منور
 هجرت ايدوب ندر د ندر برقي ديني سعد بن عاصم در كه قبا ناصبه سلك بيغير عليه
 السلامه اذان او قوشد در بعضر قولنج اذ او قين سعد بن حنبله ايدوب
 د بيلر د و مكه الله ده ايكن مؤذنين ابو محمد و ر ايدى كه ايشم و بن معابر
 ايدى . الل طه و ن ايدوب مكه الله ده وفات ايشد در رضي الله عنهم .
و شعر ابي اوج كنده ده بر تسي كعب بن مالك بر تسي ديني عبد الله بن روه
 بر تسي ديني حسان بن قابتد در . كفا شعر ابي رسول الله حضرتن حسان هجو
 ايدوب كلر نجه بونلر جواب و يوب ندر و هذيانا ت اسناد ديني دفع ايدوب
 خواجه عالم صلى الله عليه وسلم حديث حسانه دعا ايدوب اللهم هذا ايدوب
 بروج القدس ديد بوير مشد در . روايت اولمشد در حضرت جبريل عليه السلام
 حسانه تيمش بيت ده معاونت ايشد در . و حديث شريفند وارد اولمشد در
 ...

حَسَنًا لَمْ يَدْرُ مَاذَا مَكَّهَ حَتَّىٰ أَنْ سَوَّلَ اللَّهُ حَضْرَتَهُ نَدْوَىٰ كَمَا رُكَّ كَلِمًا مِنْ دَفْعِ الْبُلْدِ بِمَكَّةَ
 مُرَادًا كَمَا فِي هَجْوِ أَيْدِيٍّ وَبِشَعْرِ لِرَبِّكَ جَوَانِ وَبِزَمَكِدْرٍ حَسَنًا أَنْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَوَازِ
 بِكَرْمِيٍّ بِلِ عَمْرٍو مَشْدَرٌ . وَكَتَبُوا بِأَسْمَى ثَابِتٍ وَجَدِيٍّ مِنْ ذُرِّيَّةِ أَبِيكَ بِأَسْمَى ثَابِتٍ
 حَرَامٍ جَمَلَةٌ سَبِيٍّ بَوَازِ بِكَرْمِيٍّ بِلِ عَمْرٍو مَشْدَرًا بِدِيٍّ . الْمَلْدُ رَتَّ سَنَهُ سَنَةً وَفَأَ
 أَيْلَمَسْتُمْ دُونَ **خَطْبِ** ثَابِتِ بْنِ قَيْسِ بْنِ سَمَاءِ أَيْدِيٍّ . رَسُولَ اللَّهِ حَضْرَتِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ بَوَازِ جَمَلَةٌ أَهْلُ جَمَلَةٍ دُونَ بَوَازِ أَيْلَمَسْتُمْ دُونَ حَضْرَتِكَ وَأَنْصَا
 فَوَمَنْكَ **خَطْبِ** لِي أَيْدِيٍّ . يَمَامَةٌ غَرَّاسَةٌ شَهِيدَةٌ أَوْلَسْتُمْ دُونَ **وَجَادِ** لِي دُونَ
 كَمَسْنَهْ أَيْدِيٍّ بِرَبِّي مَذْكَورٌ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ رُوْحَهْ دُونَ سَفَرٍ لِرَدِّهِ أَوْل حَضْرَتِكَ
 أَوْل كَمَسْنَهْ حُدَا اِبْلُودِيٍّ بَعْنِي **أَوَا** زَهْ اِبْلَهْ خُوبٌ بِشَلْرَا أَوْ قُوزْدِيٍّ دُونَ لِي شَوْقٍ وَ
 حَرَكَةٌ كُوزَرْدِيٍّ . بَرِيٍّ دَخِيٍّ عَامِرٍ بِنِ الْاَكُوعِ أَيْدِيٍّ خَبِيرٌ غَرَّاسَةٌ شَهِيدَةٌ أَوْلَسْتُمْ
 بَرِيٍّ دَخِيٍّ اِبْحَثْ هَ اِبْدِيٍّ كَبْرِيٍّ سَيَّادٌ قَوْلٌ دُونَ غَايَتِ خُوبٌ حُدَا اِبْلُودِيٍّ حَضْرَتِ
 اِنْدُونِ مَرْوِيٍّ دُونَ كَبْرِيٍّ بَرَاءِ زَهْ اَلْكَ اِرْكَرَهْ حُدَا اِبْلُودِيٍّ وَابْحَثْ هَ خَا قَوْلُهُ حُدَا
 اِبْلُودِيٍّ وَاشْعَارًا أَوْ قُوزْدِيٍّ . رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِبْحَثْ هَ بِرُؤْيَاكَ
 رِقْفًا بِالْقَوَا بِرْدِيٍّ بَوَازِ دُونَ دِيٍّ . بَعْنِي خَا قَوْلُهُ بِاِبْحَثْ هَ **أَوَا** زَهْ اِبْلَاكَ دُونَ اِبْحَثْ هَ
 مَنَعِ اِبْلُدِيٍّ . بَعْضُهُ اِبْتِدَاءٌ بِرُؤْيَاكَ رَسُولَ اللَّهِ حَضْرَتِكَ مَرَادٌ شَرِيْفِيٍّ **أَوَا** زَهْ
 اَشْعَارُ دُونَ كَمَسْنَهْ خَا قَوْلُهُ طَائِفَةٌ سَنَكَ كَوَكَلَرْنِي هُوَا كَلَسُونِ دَمِيكَ اِبْدِيٍّ .
 دُونَ بِلِرْ بَعْضُهُ دَخِيٍّ اِبْتِدَاءٌ بِرُؤْيَاكَ لِرَا **أَوَا** زَهْ اَشْعَارُ دُونَ كَمَسْنَهْ اِبْتِدَاءٌ بِرُؤْيَاكَ
 خَا قَوْلُهُ طَائِفَةٌ سَبِيٍّ سَعْتِ حَرَكَةٌ دُونَ لِرَا اِبْحَثْ هَ رَسُولَ اللَّهِ حَضْرَتِي قَوْلًا بِرُؤْيَاكَ
 تَعْبِيرٌ بِرُؤْيَاكَ قَوْلًا بِرُؤْيَاكَ لِرَا دَمِيكَ دُونَ خَا قَوْلُهُ شَيْئًا لِرَا كَبِيدٌ دُونَ لِرَا
 قَتِيٍّ سَوْمَهُ اِنْلَهْ اِكْسَارُ كَلَسُونِ دَمِيكَ اِبْدِيٍّ دَمِيْتُ لِرَا **رَفْسَلِ** تَامِنِ

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

GÜL İREPOĞLU'NUN ROMANLARI İLE KLASİK OSMANLI YAZININDAKİ GÜL TASVİRLERİNİN MUKAYESESİ COMPARISON OF GÜL İREPOĞLU'S NOVELS AND THE ROSE DESIGNS IN CLASSICAL OTTOMAN LITERATURE

Talip ÇUKURLU

Dr. Öğretim Üyesi, Siirt Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZET

Çağdaş bir sanat tarihçisi, mimar, yazar, televizyon programcısı, takı tasarımcısı Gül İrepoğlu, 1956 yılında İstanbul'da doğdu. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Estetik ve Sanat Tarihi Kürsüsü'nde akademik kariyerine başladı. 1997 yılında aynı kurumda sanat tarihi profesörü unvanını aldı. Rönesas, Barok, Minyatür vb. sanatlar üzerine dersler verdi. 26 yıl hizmetten sonra 2005'te kendi isteğiyle emekli oldu.

Osmanlı resim sanatı, padişah portreleri, Lâle Devri, Doğu ile Batı'nın sanatsal ilişkileri, Lâle Kültürü, Gül Kültürü ve Osmanlı Saray Mücevheri alanlarında eserler verdi. Çeşitli televizyon kanallarında kültür-sanat programları hazırlayıp sundu. TAÇ Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı başkanı ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu yönetim kurulu üyesi ve Somut Kültürel Miras Komitesi başkanı olarak görev yaptı.

İrepoğlu, sanat tarihçisi Prof. Dr. Nurhan Atasoy'u yeğeni, restoratör mimar Yaman İrepoğlu'nun eşidir. Çocukluğunun Topkapı Sarayı'nın bahçesinde geçtiğini söyleyen ve köklü bir aileden gelen İrepoğlu, kendi tabiriyle sıradışı bir profesördür. Gerçekleri üstün hayal gücüyle harmanlayarak romana dönüştüren modern bir yazardır. Bu başarısının bir göstergesi, romanlarının birçok dile çevrilmiş olmasıdır.

Gül İrepoğlunun çoğu roman olmak üzere birçok eseri vardır. Bu eserlerden lâle ve gül üzerine olanları, yazarın bir çiçek sevdalısı olduğunu da ortaya koyar niteliktedir. Buradan hareketle bu bildiride, yazarın *Cariye* ve *İstanbul Yıldızı* isimli romanlarında kullandığı gül tasvirleri, güllü isimler vb. incelenecek ve klasik Osmanlı yazını ile arasındaki benzer yönler vurgulanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gül İrepoğlu, *Cariye*, *İstanbul Yıldızı*, Gül, Klasik Osmanlı Edebiyatı

ABSTRACT

A contemporary art historian, architect, writer, television programmer, jewelry designer, Gül İrepoğlu was born in 1956 in Istanbul. After graduating from the Department of Architecture of the Istanbul State Academy of Fine Arts, he began his academic career at the Chair of Aesthetics and Art History at the Faculty of Letters at Istanbul University. In 1997, he received the title of professor of art history at the same institution. He gave lectures on Renaissance, Baroque and Miniature Arts. After working 26 years, he retired in 2005 - at his own request.

He gave works on Ottoman painting, sultan portraits, Tulip Era, artistic relations between East and West, Tulip Culture, Rose Culture and Ottoman Palace Jewellery. He prepared and presented culture and art programs on various television channels. Turkey became president of the Foundation for Monument Protection of the Environment Tourism. UNESCO National Commission of Turkey made a board member. She served as chairman of the Cultural Heritage Committee.

The author is the nephew of Prof. Dr. Nurhan Atasoy and the wife of restorer architect Yaman İrepoğlu. İrepoğlu, who says that she spent his childhood in the garden of Topkapı Palace and comes from a well-established family, is an extraordinary professor in his own words. She is a modern writer who blends facts with superior imagination and transforms them into novels. An indication of this success is that his novels have been translated into many languages.

From this point of view, in this paper, the depictions of roses used by the author in his novels *Cariye* and *İstanbul Yıldızı* will be examined and similar aspects of classical Ottoman literature will be tried to be emphasized.

Keywords: Gül İrepoğlu, *Cariye*, *İstanbul Yıldızı*, Rose, Classical Ottoman Literature

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

BAYKUŞ ADLI TİYATRO ESERİNDE HURAFELERLE MÜCADELE EDEN AYDIN'IN DRAMİ

DRAMA OF THE INTELLECTUAL WHO STRUGGLES WITH SUPERSTITIONS IN THEATER
PLAY *BAYKUŞ*

Ferhat ÇETİNKAYA

Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi

ÖZET

Türk edebiyatında eserlerine yaşadığı dönemi, bulunduğu çevreyi, kültürü ve düşünce dünyasını yansıtması bakımından önemli bir isim olan Halit Fahri Ozansoy, eğitimci kimliğinin de etkisiyle tiyatro yoluyla halkı bilinçlendirmeye ve aydınlatmaya çalışmıştır. Ozansoy şairlerinin yanında ele aldığı tiyatro eserleri ile Türk edebiyatında ön plana çıkmış, halkta bir şuur oluşturmaya gayret göstermiştir. Bu çalışmada ele alınan *Baykuş* adlı eser de bu çabanın bir ürünü olarak okunabilir.

Üç perdeden oluşan *Baykuş* adlı tiyatro eseri, manzum bir şekilde kaleme alınmış ve dönemin sosyal ortamı verilirken arka planda da aydın-halk sorunsalı işlenmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerindeki Anadolu köylüsünü konu edinen eser, baykuşun uğursuzluk getirdiğine inanan köylüler üzerinden batıl inancı ve toplumun içinde bulunduğu çaresizliği anlatır. *Yolcu* adlı kişiyle bir aydın tipi oluşturan Ozansoy, bu kişi üzerinden sesini yükseltir ve halkı bilinçlendirmeye, uyandırmaya, hurafelerden arındırmaya çalışır. Ozansoy, Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşayan Anadolu köylüsünün çaresizliğini farklı bir boyutta sunarak dönemin tiyatro anlayışına çeşitlilik getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro, Baykuş, Halit Fahri Ozansoy, Aydın.

ABSTRACT

Halit Fahri Ozansoy, who is an important figure in Turkish literature in terms of reflecting the period he lived in, the environment, culture and the world of thought, tried to raise awareness and enlighten the public through theater with the influence of his educator identity. Ozansoy came to the forefront in Turkish literature with his theatrical works that he dealt with besides his poems and he tried to create a consciousness in the public. The work *Baykuş*, which is discussed in this study, can be read as a product of this effort.

The theater, which is composed of three chapters, was written in verse, and the social environment of the period was given, while the problem of intellectuals and people was studied in the background. The work of the Anatolian peasant in the late Ottoman period is based on the superstition and the desperation of the society through the villagers who believe that the owl brings bad luck. Ozansoy, who forms an intellectual type with *Yolcu*, raises his voice through this person and tries to raise public awareness, awaken and purify superstitions. Ozansoy presented the helplessness of the Anatolian villagers living in the late Ottoman Empire in a different dimension and brought diversity to the theater understanding of the period.

Keywords: Theater, Baykuş, Halit Fahri Ozansoy, Intellectual.

Giriş

Modern anlamda tiyatro ile Tanzimat döneminde tanışan Türk toplumunun eğitim ve kültürel yapısına etki etmeyi amaçlamıştır. Metin And, modern tiyatronun toplumumuzda kısa sürede önemli bir yer edinmesine beş etkene bağlar. Bu etkenler şu şekilde sıralanır: "Saray ve çevresinin öncü tutumu, yüksek

rütbeli bürokratlarla birlikte Avrupa ülkelerinde görev yapmış Türk elçilerinin ve basınının tutumu, İstanbul'da bulunan yabancı elçiliklerin rolü, Türkiye'de yaşayan azınlıkların tiyatroya merakı, Avrupa'da yazılmış oyunları Türkiye'de temsil etmek üzere gelen yabancı tiyatro toplulukları" (1972: 20-35). Tiyatroya artan bu ilgi dönemin sanatçıları tarafından görülmüş ve onlar da tiyatro türünde eser vermeye başlamışlardır. Bunun en bariz örnekleri Şinasi'nin *Şair Evlenmesi*'dir (Sevengil, 1971 : 3). Sanatçılar tarafından tiyatro alanında üretilen eserler çoğalırken, tiyatro türü nesir ve manzum olarak hem konu bakımından hem şekil açısından zenginleşmeye başlamış Türk edebiyatında önemli bir konuma gelmiştir.

Tanzimat dönemi ve sonrasında tiyatro alanında üretilen manzum eserler, her ne kadar Avrupa'daki etkisi azalsa da bizde, geleneksel Türk tiyatrosunda yer alan müzikli oyunlardan dolayı beğenilerek varlığını sürdürmüştür (Akı, 1989 : 41). Genellikle klasik edebiyatımızın biçim özelliklerini kullanılmış ve bu durum Abdülhâk Hamit'in *Nesteren* adlı eseriyle tartışmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların manzum tiyatroya çok fazla etkisi olmamakla beraber, dönemin sanatçıları, manzum tiyatro eserlerini, Batı'da olduğu gibi trajediyi önemli bir unsur sayarak, aruz ölçüsü ve mesnevi nazım biçimiyle yazmaya devam etmişlerdir (Yavaş, 2008: 25-27). Manzum tiyatro yazma ve sahneleme geleneği Tanzimat sonrasında da devam etmiştir.

Çalışmaya konu olan Halit Fahri Ozansoy'un *Baykuş* adlı eseri, üç perdeden oluşan manzum bir eserdir. Ziya Gökalp'in teşvikiyle sade bir dille yazmaya başlayan Ozansoy (Acehan, 1998: 63), bu eseri de yazıldığı döneme gayet yalın ve sade bir dille kaleme alınmıştır. Çalışmada, aydın tipinin hurafelere bağlı kalarak yaşayan Anadolu insanının karşısındaki çaresizliği ortaya konulacak ve buradan hareketle dönemin aydın-halk etkileşimi ortaya konulacaktır.

İhtiyar'ın Hurafelere Bağlılığı

Baykuş adlı manzum tiyatro oyunu, Anadolu'nun bir köyünde, İhtiyar Köylü, Yolcu, Mehmet ve Ayşe arasında gerçekleşir. Eserde, Osmanlı'nın son dönemlerindeki Anadolu köylüsünün çektiği sıkıntıları, yoksulluğu ve hayatla mücadelesini görmek mümkündür. Hem dönemin sefaleti hem de kışın zor şartları eşliğinde yaşam mücadelesi veren İhtiyar ile çocukların, beklenmedik bir anda Yolcu adlı bir karakter evlerine misafir olur. Temsiliyet noktasında Yolcu, aydın bir kişiliğe sahiptir. İhtiyar ise hurafelere inanan, özellikle baykuşun ötüşünü uğursuzluğa yoran bir tiptir.

İhtiyar'ın oğlu Mehmet hasta yatağında ölüm ile yaşam arasındadır. Diğer oğlu Nail ise doktor çağırarak için kasabaya gitmiştir. Bu esnada Yolcu adlı gizemli bir karakter eve misafir olur. Kısa bir tanışmadan sonra İhtiyar baykuşun ilk ötüşü duyulur ve İhtiyarın kalbine yerleşecek, eser boyunca işlenecek ölüm korkusu yerleşir. İhtiyar'ın kalbine yerleşen, hurafelere bağlı olan bu korkuyu İhtiyar'dan gönlünden söküp etmek isteyen Yolcu, bunu bir türlü başaramaz. İhtiyar, batıl inançların gölgesinde, başına felaketler gelir endişesiyle sürekli karamsarken; Yolcu onun ümitli olması için çabalar. Baykuşun her ötüşünde İhtiyar irkilir. Dönemin de verdiği karamsarlıkla İhtiyar'ın gelecekte ve çocukların kurtuluşundan ümidi yoktur.

İhtiyar, bireysel ıstıraplarını aktarırken, Osmanlı'nın son dönemlerindeki Anadolu köylüsünün içinde bulunduğu ruh halini de yansıtmıştır. Fakat oyun ilerledikçe, İhtiyar; ıstıraplarını, korkularını ve hikâyesini yalın bir şekilde açıklar. Yolcu ise ona kardeş ve sırdaş olmak ister. Yolcu'nun İhtiyar'ı teselli etme çabaları bu noktada boşadır ve İhtiyar, yuvasının nasıl dağılmaya başladığını aktardıktan sonra baykuşun ötüşüne dikkat çeker.

*Korkudan böyle natüvan eririm,
Baykuşun çığlığından ürperirim.
Ötüyor, işte daima ötüyor,
Yine her yanda bir buhur tütüyor.
Geçiyor bembeyaz, mahuf ölüler,
Sanki baykuş bu ihtifale güler. (B¹, s. 21)*

¹ Baykuş adlı eserden yapılacak alıntılar, "B" şeklinde kısaltılacaktır.

Anadolu'nun birçok yerinde ve birçok kültürde baykuşun ötümlü uğursuzluk ve ölümle yorumlanır. Baykuşu uçurmanın iyi sayılmadığı gibi, konduğu eve de ölüm haberi getirildiğine inanılır. Bu şekilde görülmenin sebebi, yıkık ve harabe evlerde yuva yapmasından kaynaklanır (Artun, 2005: 171). Öte yandan baykuşa yüklenen bu olumsuz tablonun temelinde yüzünün ve sesinin çirkin olması da etkilidir. Baykuşla ilgili inançları araştıran Sevda Gülakan Kaman “İnsanların kuşlara isim takmasında, yaptığı benzetmelerde ya da kuşlarla inançlarında; kuşun öterken çıkardığı ses, tüylerinin şekli ve rengi, büyüklüğü veya küçüklüğü yani her türlü fiziksel özelliği, beslenme biçimi, evcil ya da yabani oluşu, yaşadığı yer etkili olmuştur. Baykuşun genel olarak uğursuzluk getirdiği inancında baykuşun iri kafasının hareket kabiliyeti (270 derece dönebilme özelliği), geceleri de görmesini sağlayan ve ışık saçan kocaman gözlerini büyüterek serçe gibi kuşları adeta büyüleyerek avlaması, sessizliği delen ötüşüyle viranelerde yaşaması ve çıkardığı sesin sevilmemesi sayılabilir” (2015: 1139). Yazar, baykuşla ilgili bu bilgilerin okurda/izleyicide bir önbilgi olduğunu varsayarak baykuşla ilgili inançlara pek fazla değinmez.

Her ne kadar Yolcu tarafından baykuşla ilgili hurafeler çürütülmeye çalışılsa da, baykuşun her ötümlü İhtiyar'ı bir kedere ve karamsarlığa boğar. Gerçekten de baykuşun ötümlü felaketler dizisi birbirini takip eder ve eserde bu durumun tesadüfen gerçekleştiği havası verilir. Baykuşla ilgili batıl inançlar, diğer ev halkı tarafından dile getirilmez. Baykuşun bir “ölüm kuşu” olduğunu çaresizlik içinde çırpınan İhtiyar dile getirir.

*Karakış selviler büküp kıracak,
Yine baykuş geberse haykıracak;
Ne de meş'um inilti, Yarabbi!
Gece vaktinde yırtıyor kalbi:
Ölümün sanki bir zehirli oku... (B, s. 29)*

İhtiyar'ın oğlu Mehmet, kardeşi Nail'in kasabadan getireceği doktoru beklerken hasta yatağında baygınlık geçirir. Bu esnada yine baykuş acı bir şekilde öter ve İhtiyar dehşete düşer. O, “Yine feryadı var uzakta kuşun, inliyor, inliyor...” diyerek olabilecek herhangi bir felaketi bekler. Bu esnada doktor getiremeye giden Nail'in köpeği yalnız başına eve gelir. Nail dönmemiştir. İhtiyar, Yolcu ile birlikte onu aramak için dışarı çıkar. İhtiyar'ın ümidi yoktur. Arama esnasında bir ışık görürler ve bunun bir evliya türbesi olduğunu bilirler. Yanına vardıklarında yine baykuş öter ve sandukanın üzerinde bulunan kandil parçalanarak yere düşer. Başından beri baykuşun ötümlü ilgili devam eden gizem ve gerilim bu sahnede de kendini gösterir.

*Kandil kırıldı, bak yahu!
Düşecek belki hasta bir ahu
Gibi evlâtlarım da kış gecesi.
Baykuşun çınlıyor uzakta sesi.
Bir boğuk sayha, bir kırık kandil:
Bunu sen çifte bir şeamet bil! (B, s. 48)*

Bu inleyiş karşısında Yolcu “bir tesadüf...” diyerek İhtiyar'ı teskin etmeye çalışır. Fakat bu esnada Nail'in kurtlar tarafından parçalanmış cesedi bulunur. İhtiyar baba, baykuşun ötümlü eşliğinde oğlunun cesedini göğsünde sıkarak feryat eder.

*Nailim, Nailim, o baykuştur
En felaketli düşmanın bence.
Seni baykuştur öldüren bu gece.
Böyle bir eski çul mudur kefenin?
Kar boyandıkça al kanınla senin,
Ölüyorken baharı andın mı,
Parçalandın mı, parçalandın mı?... (B, s. 50)*

Eserin ikinci sahnesi bu dramatik tabloyla biterken, Anadolu köylüsünün hazin kaderi de okura/izleyiciye bir kez daha hatırlatılır. Üçüncü perde de ise hasta olan diğer oğlu Mehmet'in ölümü çizilir. Dönemin toplumsal sıkıntılarını daha da dramatize etmek ve okurda Anadolu köylüsüne acıma duygusu uyandırmak; öte yandan manzum tiyatronun trajedi unsurunu daha belirgin hale getirmek için Mehmet'in ölümü de kurgulanır. Sevgilisinin yanı başında, İhtiyar'ın feryatları eşliğinde ve Yolcu'nun çaresizliği gölgesinde ölüme giden Mehmet'le trajedi doruk noktasına ulaşır.

*Sönsün, artık şu gök parıldamasın!
Beni siz kabrinin başında asın,
Lânet olsun hayatı istiyene.
Kara toprak muzaffer oldu yine.
İhtiyar, sen cihanda baykuşsun;
Sen de meş'um, ölümlü bir kuşsun;
Ne kazandın cihanı gördün de?
İki evlât ölür mü bir günde?
Baykuşum, ben de korku vermeliyim;
Ben de artık bugün gebermeliyim! (B, s. 69)*

Oğlu Mehmet'i de kaybeden İhtiyar, artık ölümü arzular ve ister. Yazar, Anadolu köylüsünün çektiği sıkıntıları ve ıstırapları, yoksulluk teması zemininde işlerken aynı zamanda coğrafyanın acımasızlığını da yaşatmıştır.

Yolcu'nun Hurafelerle Dramatik Mücadelesi

Yolcu adlı karakter, eserin olumlu kişilerindedir ve yazarın sözcüsü durumundadır. Zira yazar yoksulluk içinde yaşayan Anadolu köylüsünün batıl inançlarına dikkat çekerek, onların dramatik öyküsünü gözler önüne serer. Bu noktada esere konu olan Yolcu da, söz konusu hurafelerin yersiz olduğunu her fırsatta gösterir. Yolcu'ya kelimenin tam manasıyla "aydın" demek doğru olmayabilir. Daha çok Yolcu, bir derviştir. Ancak dervişlerin "yol gösterici" özelliğinden dolayı yaşadığı zamana ve mekâna göre aydın bir tip olarak da değerlendirilebilir.

Literatürümüze 1925'ten sonra giren "aydın" kavramı, entelektüel ve münevver kavramlarına karşılık olarak düşünülmüş ve kültür hayatımızda yer edinmiştir (Balcı, 2002: 21). Aydın kavramıyla ilgili Hilmi Yavuz'un değerlendirmeleri önemlidir. Yavuz "Aydın'ın tanımını yapmak güç. Bu sözcük bizde 'entelektüel' karşılığında kullanılıyor. Oysa Osmanlıcası 'münevver'di; 'aydın'ı entelektüel değil 'münevver' karşılıyor" der (Yavuz, 1998: 61). "Aydın için 'etrafını cami, ağyarını mani' kesin bir tanım yapmak mümkün görünmemektedir. Zira aydın, kültürden kültüre, toplumdan topluma hatta aynı toplumun küçük odacıklarında bile değişkenlik göstermektedir. Bu gerçeği kabullenmekle birlikte aydının ana hatlarını belirgin hâle getirmek adına bir tanım yapma lüzumu doğmaktadır. Aydın belli bir kültür ve bilgi birikimine sahip; akliselim ve derinlikli düşünebilen; anlama düzeyi ve duyuları gelişmiş; her türlü verili hakikatlere mesafeli; olaylara ve durumlara ön yargısız, eleştirel, analitik, çok boyutlu bakabilen; ne olursa olsun çıkarsız haklıyı, doğruyu savunan; insana ve tabiata karşı duyarlı; evrensel değerleri haiz; dile kuvvetle hâkim ve daha çok simgelerle konuşan, yazan; birey tavrı gelişmiş kimsedir" (Baştürk, 2012: 559). Söz konusu çalışmada "aydın" rolündeki Yolcu'nun derviş edasıyla misafir olduğu ev halkını aydınlatmaya çalışır.

Bir geceliğine konaklamak zorunda kaldığı evin dramını gören Yolcu, onlara yardım etmek, fikirleriyle yön vermek ve hurafeler karşısında aydınlatmak ister. Öncelikle sert geçen kış mevsiminin ardından baharın olacağını ve tekrardan huzurun yaşanacağını dile getirir. Fakat İhtiyar'ın derdi baykuşun ötümleridir. Yolcu bunun bir efsane olduğunu vurgulayarak uyarıda bulunur.

*Kar yağar, dağda, kırdan kalmaz yem,
O zaman bir derin ağaçlıktan
Gece bir kurt inilder açlıktan.
Yıkılır arza bir bulut yığını,
Gönderir baykuş ufka çılgınlığını:*

Varsın ötsün! (B, s. 13)

Yolcu, İhtiyar'ın hurafelerine karşı mücadele etmeye ve ona doğru yolu göstermeye daha ilk sahnede başlar. Söz konusu boş inançlar baykuşun bir "ölüm kuşu" olduğu inancı üzerinden gerçekleşir. Yolcu, bu noktalarda bazen dönemin koşullarını ve zorluklarını satır aralarında gösterir.

*Bunu ben söyledim: ölüm ve mezar
Ediyor bir siyah çelenk ihzar;
Çünkü asrın kesildi son nefesi,
Herkesin matem oldu felsefesi.
Gezdiğim bahçelerde ney susmuş.
Dinledim, ötmüyordu hiçbir kuş.
Ben ki alnımda isterim defne,
Soruyordum: Ölüm ne, makber ne?... (B, s. 16)*

Ölüm karşısında duyulan korkuya ve endişeye anlam veremeyen Yolcu, bu konuda İhtiyar ile tartışır ve zaman zaman kendi içsel sorgulamalarını da aktarır. Yolcu, eserin başkişisi konumunda olan İhtiyara yol gösterici konumuyla norm karakter şeklinde değerlendirmek mümkündür. "Norm karakter, pek çok şekilde ve özellikle derinliği olan perspektiflerle, roman başkişisinin kusurlarını yansıtan bir ayna gibi kullanılabilir. Bazen derinlemesine anladığı gerçekleri yansıtarak, bazen de sağduyunun ve akli başında gerçeğin sözcüsü olarak roman başkişisinin moral körlüğünü ve hatalarını aydınlığa çıkarabilir" (Stevick, 2010: 186). Yolcu, her ne kadar İhtiyar'ın hatalarını, daha doğrusu hurafelerini ortaya çıkarsa da o, Yolcu'yu dinlemez. İhtiyar'a doğru yolu göstermek ve onu hayata karşı motive etmek için gösterdiği çabanın bazen yersiz olduğunu görüp "ne desem bil ki itiraz olacak." şeklinde reaksiyon gösterse de bildiği yoldan şaşmaz.

*Baba evlât arar, kadın mâşuk!
Gece çökmüş demez, yürür. Buruşuk
Buruşuk yüzlü ihtiyarlar da
Dolaşır böyle karlı yollarda;
Kimi zulmette bir kefen bekler.
Türbe parmaklığında iplikler
Bağlıyan ey zavallı hasta kadın,
Titrer efsaneden zayıf kanadın!
Gülünüz kar değil, ölüm yağsa,
Sizi baykuş da zanneder yarasa... (B, s. 44-45)*

Anadolu halkının türbelerden medet ummasını, baykuşun uğursuzluk getirdiğine inanması gibi konulara değinerek bir nevi Anadolu gerçekçiliğini ortaya koyan yazar, esere koyduğu Yolcu adlı karakter aracılığıyla bunu sıkça dile getirir. Fakat ne hazindir ki, Yolcu'nun mantığa/akla dayalı söylemlerin karşılığı Anadolu köylüsünde yer bulmaz. Yazar, hurafelerin bir inanç olduğundan dolayı dinle karıştırılmaması ve kendisinin yanlış anlaşılması için bu konuya da Yolcu vasıtasıyla değinir.

*Kar dindi,
Bir beyazlık var; ufka nur indi.
Açacak şimdi bir ziyalı çiçek;
O zaman belki baykuş ötmeyecek,
Ey hurafata mutekit bedbin!
Bil ki her şeyde mantıkîdir din! (B, s. 46)*

.....
*Bulanık gözlerinde bir sürme...
Müslümanısın, Hüdayı küstürme!
Bulamazsın sükûnu son demden,
Çıkamaz küfreden cehennemden... (B, s. 70)*

Yolcu, her kuşun öttüğü gibi baykuşun da öttüğünü söyleyerek durumun gayet normal olduğunu belirtir. Bu yazgı karşısında metanetli olması gerektiğini vurgulayan Yolcu, her defasında onun ve ev halkının matemini anladığını söyler ve yine de onların güzellikle düşünmesi için nasihatlerde bulunur. Bu trajedi karşısında aslında Yolcu'nun da yapabileceği pek bir şey yoktur. Yapabildiği tek şey onları hayata motive edecek öğütler vermesidir. Olaylar karşısında duygusallığa kapılmamaya çalışan ve din ile yaşamın mantıklı yönüne vurgu yapan Yolcu bir derviş edası ve aydın sorumluluğuyla davranır.

*İhtiyar! Dinle, son sözümdür bu.
Ye'sinin böyle olmak mağlûbu.
Matemin pek büyüktür, anlıyorum;
Kalma yalnız düşünceden mahrum:
Türbenin loş derinliğinde yanan,
Bir tesadüfle sonra parçalanan
Kandilin dahli yok felâketine.
Bir de baykuşların şeametine
İtikat etme! Bil ki her matem
Ya hatamızla daima tev'em,
Ya tesadüflerin neticesidir,
Ya hayatın dikenli pençesidir... (B, s. 71-72)*

İhtiyar'ı kuruntularından ve inandığı hurafelerden kurtarmak için eser boyunca mücadele eden Yolcu, nihayetinde pes ederek haneden ayrılır. Bir türlü kendini ifade edemeyen derviş, tesadüflere yenik düşer. Yazar, Anadolu halkının yoksulluk ve kader karşısında çaresizliğini verirken aynı zamanda halkın aydınlığa ve eğitime ihtiyaç olduğuna vurgu yapar.

Sonuç

Batı kaynaklı edebî türler ve anlayışlar Tanzimat Fermanı ile hayatımıza girmiş ve sanatçılarımız bu alanlarda önemli eserler neşretmiştir. Bu türler arasında önemli bir konuma sahip olan tiyatro da kısa zamanda hem tür bakımından hem biçim bakımından şekillenerek çeşitlenmiştir. Sergilenen oyunlarda Türk toplumunun yaşam tarzını ve kültürünü görmek mümkün hale gelirken aynı zamanda sanatçının olayla ilgili tutumunu ve bakış açısını göstermesi bakımından tiyatronun Türk edebiyatındaki yeri yadsınamaz hale gelmiştir. Manzum tiyatro alanında eserler üreten Halit Fahri Ozansoy da eğitimci kimliğinin etkisiyle halkı bilgilendirmek ve eğitmek açısından muhtelif konularda eserler meydana getirmiştir.

Ozansoy, *Baykuş* adlı eseriyle Anadolu insanında, dini inançlardan ziyade batıl inançların ne kadar önemli bir yer tuttuğunu göstermeye çalışmış ve baykuş kuşuna yüklenen hurafelerin yaşanan olumsuz durumlara nasıl tesadüf ettiğini aktarmıştır. Uğursuzluğun bir işareti olarak görülen bu kuşun her ne kadar sıradan bir kuş olduğu yönünde bir dizi telkinler eserin aydın kişisi tarafından aktarılsa da Anadolu köylüsünün onu dinlemediği ve hurafelere inanmaya devam ettiği görülür. Bu noktada aydın ile halkın bütünleşemediği vurgulanır. Ayrıca yazar, gerçekçi bir bakış açısıyla oluşturduğu eserinde Osmanlı'nın son dönemlerinde içinde bulunduğu trajedisini başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

KAYNAKLAR

- Acehan, Abdullah (1998). **Halit Fahri Ozansoy Hayatı-Eserleri-Sanatu**, (Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi.
- Akı, Niyazi (1989). **Türk Tiyatro Edebiyatı Tarihi I**, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- And, Metin (1972). **Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Artun, Erman (2005). **Türk Halk Bilimi**, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Balcı, Yunus (2002). **Türk Romanında Aydın Problemi (1908-1950)**, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Baştürk, Mehmet (2012). **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Aydınlar (1950-1970)**, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
- Gülakan Kaman, Sevda (2015). "Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine" *Turkish Studies*. Volume 10/8 Spring. S. 1137-1154.

- Ozansoy, Halit Fahri (1948). **Baykuş – Üç Perdelik Piyes**, İstanbul: Kenan Matbaası.
- Sevengil, Refik Ahmet (1971) **Türk Tiyatrosu Tarihi III Tanzimat Tiyatrosu**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Stevick, Philip (2010). **Roman Teorisi**, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavaş, Gükan (2008). **Mesrutiyet Devri Türk Edebiyatında Manzûm Tiyatro**, (Yüksek lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi.
- Yavuz, Hilmi (1998). **Osmanlılık, Kültür, Kimlik**, İstanbul: Boyut Yayınları.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

ŞAİR VE YAZARLARIN “KISACA EDEBİYATIN”, TAŞ VE BENZERİ MALZEMEDE HAYAT BULMASI: EDEBİYAT VE TÜRK HEYKELİNİN BULUŞMASI REVIVING OF POETS AND WRITERS, BRIEFLY LITERATURE AT STONE AND SIMILAR MATERIAL; CONFRONTATION OF LITERATURE AND TURKISH STATUE

Derya UZUN AYDIN

Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi

ÖZET

Şiirin, kelimelerin, fikirlerin ve sanatın kağıda dökülerek söze yazınsal ve imgesel şekiller verilmesi yani Edebiyat. Duyguların, düşüncelerin üç boyutlu olarak taş ve benzeri malzemeyle buluşması yani Heykel Sanatı. Kelime ve taşa imgesel anlamların yüklenerek sanatçısının elinde ve imgesel dünyasında şekillendiği düşünüldüğünde, temellerinde ve sanatsal olarak çıkış noktalarında birbirleri ile bir çok ortak nokta barındıran iki farklı sanat türü ya da dalı. Her iki sanat türünde de yetişen sayısız isim. Ve ortaya çıkan sanat ürünleri. Bu farklı iki sanat dalının bir araya geldiği ve ortak bir takım unsurların olduğu, yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkarılmıştır.

Özellikle Türk Edebiyatı ve Türk heykeli düşünüldüğünde bu alanlarda pek çok önemli isimle karşılaşmıştır. Bunlar, ya direk Türk edebiyat sanatçılarının büst ya da anıtları üzerine yapılmış yapıtlar, ya da bazı yabancı sanatçıların eserlerinin yansımaları olarak üretilen heykel çalışmalarıdır.

Kimi zaman bir heykel sanatçısı Ahmet Haşım’i, Sait Faik’i, kimi zaman Tevfik Fikret’i, Ahmet Rasim’i, Şinasi vb bir çok sanatçıyı, yapıtlarıyla taçlandırıp ölümsüzleştirmişler, ya da “Godot’u Beklerken” veya “Don Kişot” gibi eserlerin taş vb malzemede yeniden hayat bulduğuna tanıklık edilmiştir. Şair, yazar veya edebi eserler, heykel sanatıyla nasıl buluşmuştur?

Ortak yanlar ya da farklı bakış açıları mı onları bir araya getirmiştir. İşte bu çalışmayla, taş vb malzemeye yansıtılan edebi ürünler, edebiyat sanatçıları ve heykel sanatı ile edebiyatın ortak noktaları incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Yazar, Şair, Türk, Heykel

ABSTRACT

Conveyance of poetry, words, ideas, and art to paper to give the word literary and imaginary shapes, namely literature. The three-dimensional meeting of emotions and thoughts with stones and similar materials, namely art of sculpture. Considering the fact that word and stone, when loaded with imaginative meanings, are shaped in the hands and imaginative world of their artist, two different art genres or branches with common points at their bases and artistic starting points. Countless names that grow in both genres of art. And emerging art products. It has been revealed as a result of studies that these two different branches of art came together and shared a set of common elements.

Considering especially Turkish literature and Turkish sculpture, many important names have been encountered in these areas. These are either works on the busts or monuments of Turkish literature artists or sculptures produced as a reflection of the works of some foreign artists.

From time to time, some of the artists, such as Ahmet Haşım, Sait Faik, Tevfik Fikret, Ahmet Rasim, Şinasi and others, were crowned and immortalized with their works, or “Waiting for Godot” or “Don

Quixote” has been witnessed reviving at stone and similar material. How did the poet, writer, or literary work meet with the art of sculpture?

Did the common sides or different perspectives bring them together? In this study, literary works reflected in stone and similar material, literature artists and sculpture art, and the common points of literature are tried to be examined.

Keywords: Literature, Writer, Poet, Turkish, Sculpture

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

İSMET ÖZEL'İN ŞİİRLERİNDE FELSEFE ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
AN EVALUATION OF PHILOSOPHY IN İSMET ÖZEL'S POEMS

Ahmet KAYA

Dr, Harran üniversitesi, fen-edebiyat fakültesi, türk dili ve edebiyatı, Şanlıurfa

ÖZET

İsmet Özel, Sökeli bir ailenin çocuğu olarak 1944'te Kayseri'de dünyaya geldi. Altı çocuklu bir ailede dünyaya gelen Özel'in babası polis memurudur. Kastamonu'da Abdülhakhamit Tarhan İlkokulu'nda eğitim görmüştür. 1955 yılında ilkokulu bitirdikten sonra Çankırı'ya taşınan ve babası emekli olan Özel, ortaokulu Çankırı Lisesi'nin orta kısmında bitirirken liseyi Ankara'da Gazi Lisesi'nde tamamlar. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne 1962 yılında başlayan Özel, dört yıl sonra okulu tamamlamadan Siyasal Bilgilerden ayrılır. Özel'in şiirle asıl tanışması 1962 yılından baslar. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğrenciyken şiirler yazar. İlk şiiri 1963 yılında Yelken Dergisi'nde yayımlanır. II. Yeni olarak tanımlanan kuşaktan sonra şiir yazmaya başlamıştır. Cumhuriyet dönemin önemli şair ve düşünce adamıdır. Birçok gazete ve dergilere çok çeşitli konular yazmıştır. Araştırmamızın konusu şairin şiirlerinde felsefeye dair konuların şiirlere yansımaları olarak belirtilmeye çalışılacaktır. Şair, hangi felsefe akımının etkisinde kalarak şiirlerine yer vermiştir? Felsefenin temel konuları olan "Varoluşçuluk, Marksizm ve Sosyalizm, Sürrealizm ve Dadaizm" den yola çıkarak şairin şiirlerini tespit etmek olacaktır.

Anahtar kelime: İsmet Özel, edebi kişiliği, şiir, felsefe

ABSTRACT

İsmet Özel was born in Kayseri in 1944 as the child of a Sökeli family. Born in a family of six children, Özel's father is a police officer. He studied at Abdülhakhamit Tarhan Primary School in Kastamonu. After graduating from primary school in 1955, he moved to Çankırı and his father retired. Özel started his education at Ankara University, Faculty of Political Sciences in 1962 and left the school four years later without completing his studies. Özel 's first acquaintance with poetry begins in 1962. He wrote poems while he was a student at the Faculty of Political Sciences. His first poem was published in 1963 in Yelken Magazine. II. After the new generation, he started writing poems. He was an important poet and thinker of the Republican era. He has written a wide range of topics in many newspapers and magazines. The subject of our research will be stated as the reflection of the subjects about philosophy in the poems of the poet. What philosophy did the poet place in his poems, influenced by the current? The aim of this course will be to identify the poems of the poet who set out from the basic subjects of philosophy: Existentialism, Marxism and Socialism, Surrealism and Dadaism.

Keyword: İsmet Özel, literary personality, poetry, philosophy

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

HÜSEYİN RAHMI GÜRPINAR'IN ROMANLARINDAKİ MAHALLELERDE BİR DURAK: ÇEŞMELER A STATION IN THE NEIGHBORHOODS OF HÜSEYİN RAHMI GÜRPINAR'S NOVELS: FOUNTAINS

Elif DURAN OTO

Dr. Öğretim Üyesi, Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü

ÖZET

Hüseyin Rahmi Gürpınar, roman başta olmak üzere hikâye, tiyatro, eleştiri ve tercüme sahasında eserler vermiş çok yönlü bir yazardır. 1864-1944 yılları arasında yaşayan Hüseyin Rahmi Gürpınar, 68 yıllık yazı hayatına 41 roman sığdırabilmiştir. Kendine sosyal bir sorumluluk bilincini hedef edinen Hüseyin Rahmi Gürpınar, “Hace-i Sâni” diye de anılmıştır. Bu misyondan hareketle Hüseyin Rahmi, eserlerini II. Meşrutiyet öncesinden Cumhuriyet’e kadar uzanan uzun bir zaman dilimi içinde yazmıştır. Bu dönemde toplum Tanzimat, I. ve II. Meşrutiyet, Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları, Millî Mücadele, Cumhuriyet’in ilânı ve yeni Türkiye'nin kuruluşu hadiselerini ve süreçlerini yaşamıştır. Burada yazarın romanları merkezinde İstanbul’un mahalle ölçeğindeki yaşamına ve buradaki kimi ayrıntılara detaylı bir şekilde ele alınmadığını görmekteyiz.

19. yüzyılın son çeyreği ile 20.yüzyılın ilk yarısını konu edinen romanlarıyla Hüseyin Rahmi Gürpınar bu yıllara ait bir İstanbul portresini okurun kafasında tüm canlılığıyla çizme başarısını gösterir. Bu portrenin zemininde yer alan mahalle dekoru bu bağlamda devrin sosyal yapısını anlamada hayati öneme sahiptir. Bu dekorun tamamlayıcısı olarak birtakım yapılar da romanlarda karşımıza çıkar. Bunlardan biri de mahallelerde yer alan çeşme ve sebillerdir.

Bu yazıda Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *İffet*, *Tesadüf*, *Şıvsevdi*, *Cadı* ve *Muhabbet Tilsimi* romanları ele alınacaktır. Burada mahalle içinde konumlanan çeşmelerin romandaki vakalarda önemli bir yeri olmamakla birlikte mahalle içinde tamamlayıcı bir dekor olmaları bakımından önem arz ettiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte eleştiriye seven yazarın şehirleşme ve kent kültürü ile ilgili eleştiri oklarını atmasına çeşmeler de aracılık yapar. Çeşmeler aracılığıyla yazar, eski mimari ve estetik anlayışı överken günün koşullarına göre değişen yapılaşma anlayışın ve bunun mimari ve sanattan yoksun hale gelişini de esfle anlatır.

Anahtar Sözcükler: Roman, Mahalle, Çeşme, Mimari, Kent Kültürü

ABSTRACT

Hüseyin Rahmi Gürpınar is a versatile author who has mainly written novels, but also works in the forms of narratives, theaters plays, criticisms, and translations. Hüseyin Rahmi Gürpınar lived between 1864-1944 and was able to compose 41 novels during his 68-year writing career. Hüseyin Rahmi Gürpınar had a sense of social responsibility and was therefore also called “Hace-i Sâni. Following this mission, Hüseyin Rahmi wrote his works from the pre-constitutional period to the Republic over a long period of time. During this period, society has witnessed the events and processes of Tanzimat I and II, the Constitutional Monarchy, Tripoli, the Balkan Wars and World War I, the Turkish War of Independence, the proclamation of the Republic and the establishment of the Republic of Turkey. Here, on the center of the author’s novels, we see that Istanbul’s neighborhood life and some details are not covered in detail. After careful examination of the author’s novels, I realized that the details of Istanbul’s neighborhood’s life in this author’s novels were not covered in detail before.

Discussing the years between the last quarter of the 19th century and the first half of the 20th century in his novels, Hüseyin Rahmi Gürpınar successfully draws an Istanbul portrait of these years with all its liveliness in the reader's mind. The neighborhood decor on the ground of this portrait is vital in understanding the social structure of the era. As a complement to this decor, a few structures also appear in his novels. One of these is the fountains and sebils in the neighborhoods.

In this article, Hüseyin Rahmi Gürpınar's novels *İffet*, *Tesadüf*, *Şıpsevdi* and *Muhabbet Tılsımı* will be reviewed. Although the fountains located in the neighborhood do not have an important place in the novels, we can say that they are important as a complementary decor in the neighborhood. In addition, the fountains also enable the author's desire to criticize urbanization and city culture. Through the fountains, the author praises the old architecture and sense of aesthetics, but also mourns contemporary constructions that change according to the conditions of the day and their lack of architecture and art.

Keywords: Novel, Neighborhood, Fountain, Architectural, Urban Culture

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

İLHHANLI GÖZLEMEVLERİNDE ÇALIŞAN HİRİSTİYAN VE ÇİNLİ BİLİM İNSANLARI CHRISTIAN AND CHINESE SCIENTISTS WHICH IS WORKERS IN ILHANLI OBSERVATORS

Seyfettin KAYA

*Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Orta çağ Ana Bilim Dalı,
ORCID: 0000-0003-2181-5973*

ÖZET

İlhanlılar Dönemi'nde (1256-1335) Hülâgû Han (1256-1265) tarafından Merâğa'da gelişmiş bir gözlemevi kurulmuştur. Hülâgû Han'ın çabaları neticesinde İslam dünyası ve dünyanın dört bir yanından Merâğa Gözlemevi'ne dönemin önde gelen bilim insanları toplanmıştır. Farklı coğrafyalardan ve farklı dinlerden birçok bilim insanının toplandığı Merâğa Gözlemevi'nde 100'den fazla bilim insanının çalıştığı iddia edilmektedir. Bu bilim insanlarından birçoğu *Nasîrüddin Tûsî*'nin (1201-1274) öğrencisiydi. Bu gözlemevinde Müslüman bilim insanlarının yanı sıra Hıristiyan, Nasranî ve Budist bilim insanları da çalışmış ve bu bilim insanları hoş karşılanmışlardır. Ayrıca Merâğa Gözlemevi'nde yalnız Azeriler çalışmamış, aynı zamanda Azerilerin yanı sıra, Farisiler, Araplar, Yahudiler, Özbekler, Çinliler, Türkler, Moğollar ve diğer etnik kökenden gelen bilim insanları da görev almışlardır. Bu yönüyle çok uluslu bir kültür merkezi gibi çalışan Merâğa Gözlemevi, özgür-renkli ve kozmopolit bir ortamda bilim insanlarına ortak paydaları olan astronomi bilimi üzerinde yoğunlaşma imkânı sunmuştur. Bu faktör Merâğa Gözlemevi'nin en gelişmiş özelliklerinden biriydi. *Hülâgû Han* döneminden sonra *Gâzân Han* döneminde (1295-1304) de Tebriz'de kurulan ŞenbiGâzân (Tebriz-Gâzân Han) Gözlemevi'nde de durum çok farklı değildi. Bu gözlemevinde de farklı din ve ırka mensup bilim insanları İlhanlı Devleti'nin himayesinde çalışmışlardır. Hatta bazı bilim insanları İlhanlı gözlemevlerinde eğitimlerini tamamladıktan sonra geri döndükleri ülkelerinde benzer faaliyetler içerisine girmiş ve İlhanlı astronomi geleneğini kendi ülkelerine taşımışlardır. Bu yönü ile İlhanlı astronomi geleneği XIII. ve XIV. yüzyılda Çin'den Avrupa'ya kadar birçok bölgeyi etkilemiştir. Şüphesiz ki bu durumun ortaya çıkmasında İlhanlı astronomisini ulaştığı gelişmişlik seviyesinin önemli bir payı olmuştur. Özellikle Bizans ülkesinden ve Çin'den Merâğa ve Tebriz'e gelip gözlemevlerinde çalışan bilim insanları göze çarpmaktadır. Bu bildiride Merâğa ve Tebriz gözlemevlerinde çalışan Hıristiyan ve Çinli bilim insanları hakkında bilgiler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İlhanlılar, Astronomi, Merâğa, Tebriz, Çin, Bizans

ABSTRACT

During the Ilhanid Period (1256-1335), an observatory developed by *Hulagu Khan* (1256-1265) was established in Maragha. As a result of the efforts of *Hulagu Khan*, the leading scientists of the period were gathered in the Islamic world and Maragha Observatory from all over the world. It is claimed that more than 100 scientists work at the Maragha Observatory, where many scientists from different geographies and religions gather. Many of these scientists were students of *Nasîrüddin Tûsî* (1201-1274). In addition to Muslim scientists, Christian, Nasranî and Buddhist scientists worked at this observatory and these scientists were welcomed. In addition, not only Azerbaijanis worked at the Merâğa Observatory, but also Azerbaijanis, Arabs, Jews, Uzbeks, Chinese, Turks, Mongols and other ethnic backgrounds. Working as a multinational cultural center in this respect, the Maragha Observatory provided scientists with the opportunity to concentrate on the common denominator of astronomy in a free-color and cosmopolitan environment. This factor was one of the most advanced features of the Maragha Observatory. The situation was not very different in the ŞenbiGâzân (Tabriz-Gâzân Khan) Observatory which was established in Tabriz (1295-1304) in the period of Ghâzân Khan after Hulagu Khan period, also. In this observatory, scientists from different religions and races worked under the

protection of the Ilkhanid State. In fact, some scientists have completed similar activities in the countries where they came back after completing their education at the Ilkhanid observatories and carried the Ilkhanid astronomy tradition to their own countries. With this aspect, Ilkhanid astronomy tradition XIII. and XIV. century has affected many regions from China to Europe. Undoubtedly, in the emergence of this situation, the level of the developed that it is reached the Ilkhanid astronomy's had an important role. Particularly, the scientists from the Byzantine country and China came to Maragha and Tabriz and worked at the observatories. This paper gives information about Christian and Chinese scientists working in the observatories of Merâga and Tabriz.

Keywords: Ilkhanians, Astronomy, Maragha, Tabriz, China, Byzantine

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

CUMHURİYET DÖNEMİ DARBE SÜREÇLERİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞİM AÇISINDAN DİN

RELIGION IN TERMS OF SOCIAL CHANGE IN THE REPUBLIC PERIOD COUP PROCESSES

Muhammed YAMAÇ

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı

ÖZET

Cumhuriyet dönemi darbelerinin birçok alanda önemli ve kalıcı etkiler oluşturduğu bilinmektedir. Bu etkinin önemli yansıma alanlarından biri de dindir. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen darbeler, dini ve toplumsal hayat üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak önemli ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Darbeler, aynı zamanda, toplumsal değişimde önemli rol oynayan, neredeyse her alanda derin etkiler/tepkiler oluşturan, döneme damgasını vurarak önemli kırılma, değişim ve dönüşümlere neden olan olaylardan biri, belki de en önemlisidir. Toplumun belli dönemlerde kırılma noktasını oluşturan darbelerin toplumsal değişimde çok boyutlu ve önemli etkileri olmuştur. Bu boyutlardan biri de dindir. Cumhuriyet döneminde gerçekleşen darbelere veya darbelerin getirdiği strateji, politika ve uygulamalara bakıldığında, değişim veya dönüşümde dinin önemli bir boyut teşkil ettiği söylenebilir. Nitekim darbe süreçlerinde dinin, toplumsal hayatı düzenlemedeki merkeziliğinin aşındırılması/törpülenmesi yönünde bir dizi politika veya uygulama gerçekleştirilmiştir.

Darbe süreçlerinde genel olarak dindar/muhafazakâr çevrelerin baskılanarak laiklik lehine bir “değişime” icbar edildiği söylenebilir. Bu süreçlerde gerçekleştirilen laisist/sekülerist (başörtüsü yasağı, imam hatip ve Kur’an kurslarına karşı baskı ve yoğun dinî denetim, baskılamalar vb.) uygulamalarla toplumsal değişimde laik/seküler hayat öncelenmeye çalışılmıştır. Genel olarak darbe süreçlerinde İmam Hatip Okullarına, resmi veya gayr-i resmi Kur’an kurslarına ve başörtüsü/turban gibi dinsel kıyafetlere, DİB’in üst düzey atamalarına ve Diyanet’in ortaya koyduğu politikalarındaki değişimlere varıncaya kadar birçok geniş skalada ortaya çıkan laik uygulamalar toplumsal değişimde önemli rol oynamıştır. Bunun yanında darbe süreçlerinde gerçekleştirilen reform veya yeniliklere bakıldığında, genellikle laik/seküler bir yaşantı lehine değişimin özendirildiği, hatta bu süreçlerde değişimin yönünü belirleyen asli ögenin “laiklik” olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, Cumhuriyet dönemi darbe süreçlerinde toplumsal değişim açısından din ele alınmaktadır. Çalışma, Cumhuriyet dönemi darbe süreçlerindeki toplumsal-dinî değişimleri sosyolojik bir perspektifle ortaya koyma amacı taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, Darbe, Toplumsal Değişim.

ABSTRACT

It is known that the coups of the republic period had important and lasting effects in many fields. One of the important reflection fields of this effect is religion. The coups that took place during the republic period had important and lasting effects directly or indirectly on religious and social life. Coups are also one of the most important events that play an important role in social change, creating deep effects/reactions in almost every field, causing important fractures breaks, changes and transformations. The Coups, which constitute the beraking point of society in certain periods, had multidimensional and important effects on social change. One of these dimensions is religion. When we look at the coups or the strategies, policies and practices brought by the coups, it can be said that religion constitutes an important dimension in the change or transformation. As a matter of fact, a series of policies or practices

were carried out in order to erode/rasp the centrality of religion in regulating social life during the coup processes.

In the coup process, it can be said that religious/conservative groups in general are suppressed and forced to change in favor of secularism. In the processes, secular life was tried to be prioritized in social change by the laicist/secularist practices (such as headscarf ban, imam hatip and oppression against the Koran courses and intense religious supervision, oppression etc.). In general, the secular practices that emerged on many broad scales in the process of the coup reached to the imam hatip schools, official or informal Koran courses and religious clothes such as headscarf/hijab, high level appointments of directorate of religious affairs and change in the policies of the directorate of religious affairs, all of these have played an important role in social change. In addition, when we look at the reforms or innovations carried out in the coup processes, it can be said that change is encouraged in favor of a secular life, and even the main element that determines the direction of change in these processes is secularism.

In this study, religion is discussed in terms of social change in the coup processes of the republic period. The aim of this study is to reveal the socio-religious changes in the coup period of the republic from a sociological perspective.

Key Words: Religion, Coup, Social Change.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

CUMHURİYET DÖNEMİ DARBELERİNİN İDEOLOJİK ARKA PLANI
IDEOLOGICAL BACKGROUND OF THE COUPS OF THE REPUBLIC PERIOD

Muhammed YAMAÇ
Dr. Diyanet İşleri Başkanlığı

ÖZET

Ordunun sivil siyasete yönelik müdahaleci bir tavır sergilemesinin siyasal, tarihsel ve sosyolojik birçok sebebi olabilir. Fakat bunlardan belki de en önemlisi ideolojik nedendir. Darbeciler, eylemlerini ve uygulamalarını meşrû hale getirecek ideolojik argümanlara ihtiyaç duyabilmektedir. Darbecilerin toplumsal destek almada ve toplumu mobilize etmede ideolojik yardıma başvurabildiği, buna uygun argüman ve gerekçeleri topluma sunulabildiği söylenebilir. Bunun yanında darbeleri gerçekleştiren askerî/sivil elitlerin bir ideolojik alt yapıyla hareket ettikleri genel olarak kabul gören bir anlayıştır. Bu yönüyle ideoloji, darbe anlayışının zihinsel arka planında önemli etkileri olan bir olgudur.

Türkiye özelinde bakıldığında, pozitivism, laisizm, sekülerizm ve milliyetçiliğin, özellikle darbe dönemlerinde toplum dizaynında referans alınan ideolojiler olduğu söylenebilir. Bunun yanında Cumhuriyet'in özellikle ilk döneminde gerçekleştirilen reform veya yeniliklerin arka plan perspektifinde de bu ideolojik akımların etkisi önemli ölçüde görülmektedir. Bu ideolojik alt yapı, II. Meşrûtiyet döneminde oluşmaya başlamış ve İttihat ve Terakki-Jön Türk hareketiyle öne çıkan bir görünüm kazanmıştır. İttihat ve Terakki-Jön-Türk hareketinden Cumhuriyet'in kurucu (asker) kadrosuna aktarılan bu ideolojik perspektif, daha sonraki dönemde askerî bürokrasinin ve Cumhuriyet dönemi darbe süreçlerinin arka plan perspektifinde etkili olmuştur.

Çalışma, Cumhuriyet dönemi darbelerinin ideolojik arka planında etkili olan ideolojileri sosyolojik bir perspektifle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Darbe, İdeoloji, Pozitivism, Laisizm, Sekülerizm, Milliyetçilik.

ABSTRACT

There can be many political, historical and sociological reasons for the military's interventionist attitude towards civil politics. But perhaps the most important of these is the ideological cause. The coup plotters may need ideological arguments to legitimize their actions and practices. It can be said that the coup plotters could use ideological help in getting social support and mobilizing the society, and the appropriate arguments and reasons could be presented to the society. In addition, it is a generally accepted understanding that the military/civilian elites that perform the coup act with an ideological infrastructure. In this respect, ideology is a phenomenon that has significant effects on the mental background of the concept of coup.

Referring in particular Turkey, positivism, laicism, secularism and nationalism, ideologies, especially be said that the reference in the design community in coup period. Besides, the effect of these ideological movements is seen significantly in the background perspective of the reform or innovations carried out especially during the first period of the republic. This ideological infrastructure began to emerge during the second constitutional monarchy and gained a prominent appearance with movement the committee of union and progress-young-Turk. This ideological perspective, which was transferred from the committee of union and progress-young-Turk movement to the founding (military) staff of de republic, was effective in the background perspective of the military bureaucracy and the republic period coup processes.

The study aims to reveal the ideologies which are effective on the ideological background of the republic coups from a sociological perspective.

Key Words: Coup, Ideology, Positivism, Laicism, Secularism, Nationalism

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

EBÜ'L-‘ABBÂS EI-MÜBERRED’DE TEŞBİH VE KİNAYE KAVRAMLARI THE CONCEPTS OF SIMILE AND PARABLE IN EBU'L-‘ABBAS EL-MUBERRED-

Hamit SALİHOĞLU

Dr. Öğretim Üyesi, Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

ÖZET

Hicri üçüncü asrın başlarında Basra’da dünyaya gelen Ebü'l-‘Abbâs el-Mübbere, 28 Zilhicce 286 tarihinde Bağdat’ta vefat etmiştir. Ebü ‘Umer el-Cermî, Ebü Hâtim es-Sicistânî ve Ebü ‘Usmân el-Mâzinî gibi döneminin en seçkin âlimlerinden istifade etmiş ve onlardan dil, edebiyat, nahiv ve şiire dair dersler almıştır. Dil ve edebiyat başta olmak üzere birçok ilim dalında değerli eserler ortaya koyan el-Mübbere, daha çok kendisinden sonra gelen ve pek çok kitaba kaynaklık eden dil ve edebiyata dair *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb* ile dil, nahiv ve sarfla ilgili görüşlerini ihtiva eden *el-Muktadab* adlı eserleriyle meşhur olmuştur.

Mübbere’ın belagatle ilgili yazmış olduğu küçük bir risalesi dışında belagat ilmine dair müstakil bir eseri olmamakla beraber *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb* adlı eserinde belagat kavramını tanımlamış ve belagatle ilgili bazı edebi sanatları ayet, hadis ve Arap şiirlerinden istinbat etmiştir. Onun söz konusu eserinde belagatle dair en çok üzerinde durduğu ve detaylı bir şekilde ele alıp incelediği kavram, teşbih kavramı olmuştur. Nitekim o, bu eserinde teşbih için uzun bir başlık açmış, bu başlık altında teşbihi tanımlamış ve onun birçok kısmından söz etmiştir. Mübbere’ın önceki kaynaklarda ise teşbih sanatına dair her herhangi bir tanım yer almadığı gibi ona tahsis edilen bir konu da olmamıştır. Ancak söz konusu kaynaklarda sadece bazı ayet, hadis ve şiirlerin tahlil ve değerlendirilmesi esnasında bu sanattan bahsedilmiştir.

Taşıdığı özellikler ve özelliklerin edebi ve sanatsal güzelliklerine göre teşbihi, ‘acîb, musîb, tarîf, hasan, cidden hasan, ceyyid, huluvv, melîh, müfrit, kâsid, garîb, muttarid, sahîf, muhtasar, câmi‘ ve mukârib gibi birçok isimle adlandırılan Mübbere, bunları müfrit, musîb, mukârib ve ba‘îd olmak üzere dört temel kısma ayırmıştır. Onun belagatle ilgili üzerinde durduğu kavramlardan biri de kinaye kavramıdır. Eserlerinin muhtelif yerlerinde bu kavrama değinen Mübbere, kullanılmış olduğu amaçlara göre onu belli kısımlara ayırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mübbere, Belagat, Teşbih, Teşbihin Kısımları, Kinaye.

ABSTRACT

Ebu'l-‘Abbas el-Mubere who was born in Basra at the beginning of hijri third century died in Baghdad in 28th day of dhu'l-Hijja in 286. He got benefit and received lessons related to the language, literature, syntax and poetry from the period’s outstanding scholars such as Ebu ‘Umer el-Cermi, Ebu Hatim es-Sicistani and Ebu ‘Usman el-Mazini. El-Mubere who provided the valuable works in many science fields especially in language and literature became famous with his work in the name of el-Muktadab that he involved his views related to language, syntax and grammar with el-Kamil fi'l-luga related to the language and literature as being a source for many further books.

Mubere described the concept of rhetoric in his work in the name of el-Kamil fi'l-luga and ve'l-edeb revealed some literal arts related to the rhetoric from the verse, hadith and Arabic poetries as he hadn’t a distinct work related to the rhetoric science except from his small pamphlet that he wrote about the rhetoric. The concept that he focused mostly about the rhetoric in his aforementioned work and reviewed in details is the concept of simile. So, he gave a long headline for the simile in his work, described the

simile under this headline and mentioned about most of its parts. As any descriptions are not available about the simile in the previous sources from Muberrred, any subjects to be given for it are not available. However, this art was mentioned only during the analysis and evaluation of some verse, hadith and poetries in the aforementioned sources.

Muberrred who named the simile with many words such as strange, correct, influential, pretty, really pretty, pure, available, cute, exaggerative, infinite, bizarre, constant, meaningless, brief, comprehensive and tolerable according to its quality and properties' literal and artistic beauties divided them into four main sections as exaggerative, correct, tolerable and distant. One of the other concepts that he focused on them is the concept of parable. Muberrred who mentioned about that concept in some sections of his works separated them into the certain sections by the usage purposes.

Key Words: Disaffected one, rhetoric, simile, parts of simile, parable.

GİRİŞ

Teşbih ile kinaye, genel olarak beyan ilminin çerçevesinde mütalaa edilen ve belagat âlimleri tarafından incelenen iki kavramdır. Bu her iki kavram da Ebü'l-'Abbâs el-Mübbere'd tarafından ele alınıp incelenmiştir. Ediplerin, sözlerinde ve şairlerin de şiirlerinde en çok kullandıkları ve başvurdukları edebi sanatlardan biri şüphesiz teşbih kavramıdır. Mübbere'd'ten önce bu önemli kavrama dair bilgiler, kaynaklarda dağınık bir şekilde yer almıştır. Onunla birlikte bu kavram yeni bir ivme kazanmış ve daha belirgin bir hale gelmiştir. Zira Mübbere'd, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb* adlı eserinde ona müstakil bir başlık açmış ve ona geniş bir yer vermiştir. Bu başlık altında teşbihi tarif etmiş ve onun birçok kısmından söz etmiştir.¹ O, teşbih ve onun kısımlarıyla ilgili bilgilerde kendisinden önce geçen Sîbeveyhi (ö. 180/796), Ferrâ (ö. 207/822) ve Ebü Ubeyde (ö. 209/824) gibi âlimlere müracaat etmek yerine tamamen ayet, hadis ve Arap şiirleri üzerine yapmış olduğu araştırmalarına dayanmıştır.² Onun belagat ilmine dair üzerinde durduğu konulardan biri de kinaye kavramıdır. Nitekim Mübbere'd, söz konusu eserinde kinaye kavramından neyin kastedildiğini belirtmiş ve onun kısımlarını zikretmiştir.³

1. EBÜ'L-'ABBÂS EL-MÜBBERED

Mübbere'd'in tam adı, Ebü'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd b. 'Abdilekber b. 'Umeyr el-Ezdî es-Sümâlî'dir. Künyesi Ebü'l-'Abbâs olan bu âlim, el-Mübbere'd veya el-Mübberrid lakabıyla meşhur olmuştur. Zilhicce 210/826 tarihinde Basra'da dünyaya gelen Mübbere'd, 28 Zilhicce 286/900 yılında Bağdat'ta vefat etmiş ve Bâbülkûfe semtinin mezarlığında defnedilmiştir. Sîbeveyhi'den sonra Basra dil ekolünün ikinci otoritesi sayılan Mübbere'd, Ebü 'Umer el-Cermî, Ebü Hâtim es-Sicistânî ve Ebü 'Usmân el-Mâzinî gibi zamanın en seçkin âlimlerinden dil, edebiyat, nahiv ve şiir dersleri almıştır. Dil ve edebiyat başta olmak üzere birçok ilim dalında değerli eserler ortaya koyan el-Mübbere'd, daha çok, dil ve edebiyatla ilgili yazmış olduğu *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb* ile dil, nahiv ve sarfla ilgili görüşlerini ihtiva eden *el-Muktadab* adlı eserleriyle meşhur olmuştur.⁴

2. TEŞBİH

Teşbih (تَشْبِيْه) kelimesi, sözlükte (شَبَّهَ) filinin mastarı olup bir şeyi, başka bir şeye benzetmek anlamında olan bir sözcüktür.⁵ Teşbih, bir beyan terimi olarak ise, belirli bir maksat için, bir edat ile aralarındaki ortak nitelikten dolayı bir şeyi başka bir şeye benzetmektir.⁶ Müşebbeh (benzetilen), müşebbehün bih

¹ Ebü'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Mübbere'd, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*, thk. 'Abdulhamîd Hindâvî, Yayın: Vizâretu'ş-şüni'l-İslâmiyye ve'd-dâve ve'l-irşâd, Suudi Arabistan, trh. Yok, c. II, s. 338-440.

² 'Abdulkâdir Hüseyin, *Eserü'n-Nühât fi Bahsi'l-Belâgî*, Dâru Garîb, Kahire, 1998, s. 216.

³ Mübbere'd, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*, c. II, s. 297-300.

⁴ Bkz: Mübbere'd, *el-Muktadab*, (Muhakkın Mukaddimesi), thk, Muhammed 'Abulhâlik 'Udeyme, Vizâretü'l-Evkâf, Kahire, 1994, c. I, s. 11-140; Ebü Bekr Muhammed b. Hasan ez-Zübeydî el-Endelüsî, *Tabakâtu'n-nahviyyîn ve'l-lugaviyyîn*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm, Dârü'l-Ma'ârif, II. Baskı, Kahire, 1984, s. 101-110; Muhammed b. İshâk İbnu'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Mektebetü'n-Nur, yer. Yok, trh. yok, s. 58-59; İsmail Durmuş, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, "Mübbere'd", *TDV. İslâm Araştırmaları Merkezi*, İstanbul, 2006, XXXI, s. 432-434.

⁵ Ebü'l-Fadl Cemâleddîn Muhammed b. Mekram İbn Manzûr el-Mısıri, *Lisânü'l-'Arab*, "ş.b.h." Dâru Sâdr, Beyrut, trh. yok, c. XIII, s. 503; Ebü 'Alî el-Hasan b. Raşîk el-Kayravânî, *el-'Umde fi Mahâsi's-Şiir ve Adâbih*, Mektebetü'n-Nur, yer. yok, trh. yok, s. 174.

⁶ Bkz: Ebü Bekr 'Abdulkâhir b. 'Abdirrahmân b. Muhammed el-Cürcânî, *Esrârü'l-Belâge*, thk, 'Abdulhamîd Hindâvî, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut, 2001, s. 69-77; İbn Raşîk, *el-'Umde fi Mahâsi's-Şiir ve Adâbih*, s. 174; Ebü Ya'kûb Yûsuf

(kendine benzetilen), vech-ı şebih (benzetme yönü) ve teşbih edatı olmak üzere teşbihin dört unsuru bulunmaktadır.⁷

İlk defa *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*'inde teşbih konusuna geniş bir bölüm ayıran Müberred, ise teşbihi, "Nesnelere, bazı yönleriyle birbirine benzerken diğer bazı yönleriyle de birbirinden ayrılırlar, dolayısıyla onlar arasındaki teşbihin, bu yönlerden hangisinde vuku bulduğuna bakılır." şeklinde tarif ettikten sonra ona dair bazı örnekler vermiş ve "Her hangi bir şey, güneşe benzetildiğinde bu teşbihten kasıt, onun büyüklüğü ve yakma özelliği değil, onun ışığı ve güzelliğidir." diye ifade etmiştir.⁸

Müberred, söz konusu eserinde teşbihin sahip olduğu özelliklerin edebi ve sanatsal değerine göre onu, 'acîb, musîb, tarîf, hasan, cidden hasan, ceyyid, huluvv, melîh, müfrit, kâsîd, garîb, muttarid, sahîf, muhtasar, câmi' ve mukârib gibi birçok isimle adlandırmış ve daha sonra bunları müfrit, musîb, mukârib ve ba'îd olmak üzere dört temel kısma ayırmıştır.⁹ Müberred'in teşbihle ilgili tespit etmiş olduğu bu kısımlar aşağıda örnekleriyle birlikte ele alınıp incelenecektir.

2.1. Teşbihin Kısımları

2.1.1. Müfrit Teşbih

Kendisinde veya müşebbeh ile müşebbehün bihiyi bir araya getiren vasfında abartı bulunan teşbihe, müfrit teşbih denir.¹⁰ Örneğin, mert kişi için o, deniz gibidir. Cesur insan için o, aslan gibidir ifadelerindeki teşbih müfrit teşbihin bazı örneklerdir. Müberred, bu teşbihe şahit olarak Hansâ (ö. 24/645)'nın, kendi kardeşi Sağr için inşad etmiş olduğu şu beyti örnek olarak vermiştir.

و إِنَّ صَحْرًا لَتَأْتَمُّ الْهُدَاةَ بِهِ كَأَنَّهُ عَلَمٌ فِي رَأْسِهِ نَارٌ
"Şüphesiz yol göstericiler Sağr'a tabi olurlar,
O, (Sağr) başında ateşin bulunduğu bir dağ gibidir."¹¹

Hansâ bu şiirinde Sağr adındaki kardeşini başında ateşin bulunduğu bir dağa benzetmiştir. Müberred de Hansâ'nın bu beytindeki teşbihini abartılı bulduğu için onu, müfrit teşbih olarak isimlendirmiştir.¹²

Müberred, bu teşbih için 'Accâc (ö. 97/715)'ın, İbn Ma'mer ile ilgili söylemiş olduğu şu şiirini de örnek olarak vermiştir:

تَفْصِيَّ الْبَازِي إِذَا الْبَازِي كَسَّرَ
"Onun (İbn Ma'mer) hızı, havada inişe geçerken kanatlarını kapatan Şahin kuşunun hızına benzemektedir."

Şair bu beytinde İbn Ma'mer'in Şam'dan çıktığı sıradaki acele ve panik halini havada inişe geçerken kanatlarını kapatan Şahin kuşunun hızına benzetmiştir.¹³

Müberred de şairin bu beytinde geçen teşbihi abartılı bulduğu için onu, müfrit teşbih olarak isimlendirmiştir.¹³

2.1.2. Musîb Teşbih

Musîb teşbihi, teşbihin en önemli kısımlarından addeden Müberred, "en güzel şiirin, onu söyleyen kişinin şiirinde başvurduğu teşbihin amacına yaklaşıdır. Bundan daha iyisi ise şiirinde gerçeği bulan,

b. Ebî Bekr b. Muhammed b. 'Alî es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, Ta'lik, Naîm Zurzûr, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut, trh. yok, s. 332-355; Nusrettin Bolelli, *Belâgat Arap Edebiyatı*, İFAV, VIII, Baskı, İstanbul, 2013, s. 34-35.

⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 332.

⁸ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*, c. II, s. 358.

⁹ Bkz: Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*, c. II, s. 339-440.

¹⁰ 'Abdulazîz 'Atîk, *İlmü'l-Beyân*, Dârü'n-Nahdatî'l-'Arabîyye li'tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrut, 1982, s. 74.

¹¹ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*, c. II, s. 353-354.

¹² Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*, c. II, s. 353-354.

¹³ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*, c. II, s. 354.

zekasıyla, insanlara kapalı olan şeylere dikkat çeken, şiirini en güçlü özelliğiyle ortaya koyan ve en veciz bir şekilde ifade edilen şiidir” diye ifade etmiş ve buna dair birçok örnek vermiştir.¹⁴

Müberred, İmrüü'l- Kays (ö. 540)'ın bir beytinde, veciz bir ifadeyle iki farklı halde bulunan bir şeyi, iki farklı şeye benzetmiş olmasını bu teşbihin en güzel örneği olduğunu ifade etmiş ve onun o beytinin ise tavîl bahrinden olan şu şiiri olduğunu zikretmiştir:

كَأَنَّ قُلُوبَ الطَّيْرِ رَطْبًا وَيَابِسًا لَدَى وَكْرَهَا الْغَنَابُ وَالْحَشَفُ الْبَالِي

“Kartalın yuvasındaki kuru ve yaş halindeki kuşların yüreklerini, çiğde ile kötü hurmaya benziyorlar.”

Bu beytinde kartalı çok sayıda kuş avlamakla tavsif eden şair, kartalın, kuşların yüreklerini yemediği için yuvasında birikmiş olan kuş yüreklerinden yaş olanları çiğdeye, kurumuş olanları da kötü hurmaya benzetmiştir. Müberred de İmrüü'l- Kays'ın, bu beytindeki teşbihinin gayesine uygun bir şekilde gerçekleşmiş olduğu için onu, musîb bir teşbih olarak nitelemiştir.¹⁵

Müberred, Zürrumme (ö. 117/735)'nin bir kadınla ilgili söylemiş olduğu şu şiirindeki teşbihi de musîb bir teşbih olduğunu ifade etmiştir¹⁶:

بَيْضَاءُ فِي دَعَجٍ صَفْرَاءُ فِي نَعَجٍ كَأَنَّهَا فِضَّةٌ قَدْ مَسَّهَا ذَهَبٌ

“O, göz bebeği simsiyah, göz bebeğinin etrafı da bembeyaz olan bir kadındır. O kadın, altınla dokunmuş olan bir gümüş gibidir.”

Şair, bu beytinde kadını altınla dokunmuş olan bir gümüşe benzetmiştir. Müberred de şairin bu şiirinde geçen teşbihi yerinde ve amacına uygun bir teşbih olarak gördüğü için onu, musîb olan teşbihten saymıştır.¹⁷

2.1.3. Mukârib Teşbih

Her hangi bir açıklamaya ihtiyaç duymayan sarıh, açık ve anlaşılır olan teşbihe, mukârib teşbih denir.¹⁸ Müberred, Zürrumme'nin tavîl bahrinden olan şu,

وَرَمَلٍ كَأُورَاكِ الْغَدَارَى قَطَعْتُهُ وَ قَدْ جَلَّلَتْهُ الْمَظْلِمَاتُ الْحَنَائِسُ

“Kızların kalçalarına benzeyen kum yığınlarını, çok zifiri ve karanlık olan bir gecede kat ettim.”

beytini belîğ ve sarıh bir şiir olarak nitelemiş ve onda geçen teşbihi de güzel ve mukârib bir teşbih olduğunu ifade etmiştir.¹⁹

Şair, bu betinde kum yığınlarını kızların kalçalarına benzetmiştir. Bu şiirde geçen teşbih açık ve anlaşılır bir teşbih olduğu için Müberred tarafından mukârib bir teşbih olarak isimlendirilmiştir.²⁰

Müberred'in mukârib teşbihle ilgili verdiği örneklerden biri de ‘Ukbe b. Sâbık'ın bir atın tasvirinde söylemiş olduğu recez bahrinden olan şu beyittir²¹:

لَهُ بَيْنَ حَوَامِيهِ نُسُورٌ كَنُوزِ الْقَسْبِ

“Onun (atın) toynaklarının kenarlarındaki et parçacıkları, kötü hurmaların çekirdeklerine benzemektedirler.”

Şair, bu şiirinde atın toynaklarının kenarlarında bulunan et parçacıklarını, kötü hurmaların çekirdeklerine benzetmiştir. Müberred de bu şiirde geçen teşbihi çok açık ve anlaşılır bir teşbih olarak gördüğü için onu, tam mukârib olan bir teşbih olduğunu beyan etmiştir.²²

¹⁴ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. I, s. 355.

¹⁵ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 338.

¹⁶ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 347.

¹⁷ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. I, s. 347.

¹⁸ ‘Abdulkâdir Hüseyin, *el-Muhtasar fi Târîhi'l-Belage*, Dâru Garîb, Kahire, 2001, s. 64.

¹⁹ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 409.

²⁰ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 409.

²¹ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 409.

²² Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 412.

2.1.4. Ba‘îd Teşbih

Ba‘îd teşbih, sarıh olmayan, açıklamaya ihtiyaç duyan bir teşbih çeşididir. Müberred, bu teşbih çeşidini, “açıklamaya ihtiyacı olan, kendi nefsiyle kaim olmayan ve en zorlu kelam çeşidi olan” şeklinde tanımlamıştır.²³

Müberred, kendi nefsiyle kaim olmayan ba‘îd teşbih için verdiği örneklerden biri şairin şu beytidir:

بَلْ لَوْ رَأَيْتَنِي أُخْتُ جِيرَانِنَا إِذْ أَنَا فِي الدَّارِ كَأَنِّي جِمَارٌ
 “Eğer komşumuzun kız kardeşi, evde yabani eşek gibi olduğum sırada beni görseydi”

Şair bu şiirinde kendisini yabani eşeğe benzetmiştir. Toplum arasında normal olarak eşekle teşbihten ilk akla gelen şey ahmaklık ve akılsızlıktır. Oysa şair, bu şiirinde bu anlamı kastetmemiştir. Nitekim onun şiirinde yer alan söz konusu teşbihten kastı sağlık ve sıhhattir. Müberred de bu şiiri ele alıp değerlendirirken şairin bu şiirinde kendisini yabani eşeğe benzetmesindeki kastı sıhhat olduğunu zikretmiş, şiirinde buna delalet eden herhangi bir karinenin bulunmadığını belirtmiş ve bunun ancak harici bir delille bilineceğini ifade etmiştir. Bu nedenle şairin bu beytinde geçen teşbihin ba‘îd bir teşbih olduğunu beyan etmiştir.²⁴

Müberred’in, teşbihi mezkur kısımlara ayırması hususuyla ilgili bazı mülâhazalar söz konusu olmuştur. Nitekim onun zikretmiş olduğu her dört teşbihin de bazı teşbihlerin özelliklerinden meydana gelmiş olduklarını söylenebilir. Ayrıca onun, zikretmiş olduğu mezkur kısımları, birbirinden ayıran her hangi bir şeyden bahsetmemiş olması ve bunu tamamen okuyucuların takdirine bırakmış olması hususu da karşımıza bir problem olarak çıkmaktadır. Müberred’in söz konusu eserinde, her hangi bir sebep ve neden belirtmeden teşbih için getirmiş olduğu bazı örnekleri iyi, bazı örnekleri de kötü olarak nitelemiş olması da onun bu konuyla ilgili eleştirilebilecek diğer bir husustur.²⁵

3. KİNAYE

Müberred’in beyan ilmine dair üzerinde durduğu önemli kavramlardan biri de kinayedir. Kinaye (كناية) lafzı, كُنِيَ يَكْنِي veya كُنِيَ يَكْنُو fiilinin mastarı olup lügatte, bir şeyi kapalı veya dolaylı yollarla anlatmak anlamına gelen bir kelimedir.²⁶ Bu kavram, bir beyan terimi olarak ise her hangi bir amaçla bir şeyi veya bir anlamı açık olmayan bir sözcükle ifade etme sanatıdır.²⁷ Müberred söz konusu eserinde asıl anlam, yan anlam ve darbı mesel olmak üzere Arap kelamının üç şekilde kullanıldığını ifade etmiştir. Ona göre kinaye, her hangi bir lafzın, temel manasının dışında başka bir anlam için kullanılması sanatıdır. Müberred, söz konusu eserinde kinaye kavramını tanımlamakla kalmamış onu, ta‘miye-tağtiye, tefğim-ta‘zîm ve uygun olmayan lafızların yerine onların anlamlarını ifade eden başka lafızların kullanıldığı kinaye çeşidi olmak üzere üç temel kısma ayırmıştır.²⁸ Onun tespit etmiş olduğu bu kısımları aşağıda örnekleriyle birlikte ele alınıp incelenecektir.

3.1. Ta‘miye -Tağtiye Kinayesi

Müberred söz konusu eserinde, kamufle etme ve örtme anlamına gelen ta‘miye -tağtiye kinayesi için birçok örnek vermiştir. Onun verdiği örneklerden biri Nâbiga el-Ca‘dî (ö. 65/685)’nin şu şiiridir²⁹:

أَكْنَى بِغَيْرِ اسْمِهَا وَقَدْ عَلِمَ اللَّهُ خَفِيَّاتِ كُلِّ مُكْتَنَمٍ

Şair, “O kadını ismiyle değil, başka bir isimle anarım, şüphesiz Allah gizli olan bütün şeylerin sırlarını bilmektedir.”

²³ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 412.

²⁴ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 427; Vuheybe b. Hadu, *ed-Dersü'l-Belâğî 'Inde'l-Müberred*, Cezair Cümhuriyeti yüksek Eğitim ve Araştırmalar Bakanlığı Dil ve Edebiyat Fakültesi Doktora Tezi, Cezayir, 2013, s. 246.

²⁵ ‘Abdulazîz ‘Atîk, *İlmü'l-Beyân*, s. 77.

²⁶ Ebü'l-Feyz Murtaâ Muhammed b. Muhammed b. ‘Abdurrazzâk ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. ‘Abdulmecîd Katâş, et-Türâsü'l-'Arabî, madde: “k-n-y”, I. Baskı, Kuveyt, 2001, c. XXXIX, s. 321.

²⁷ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, XXXIX, s. 321.

²⁸ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 424.

²⁹ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb*, c. II, s. 297.

Müberred'e göre şairin اَكْنَى بِعَيْرِ اسْمِهَا ifadesinde sarih olmayan kapalı olan ta'miye -tağtiye kinayesi vardır.³⁰

Onun bu kinaye çeşidiyle ilgili verdi diğer bir örnek de Zürrumme'nin söylemiş olduğu şu şiiirdir³¹:
أَحِبُّ الْمَكَانَ الْفَقْرَ مِنْ أَجْلِ أَنِّي بِهِ أُنْعَى بِاسْمِهَا غَيْرَ مُعْجَمٍ

Şair, “Ben ıssız yerleri severim çünkü ben böyle yerlerde maşukumun ismini gizlemeden anabilirim” Müberred, şairin şiiirinde geçen مُعْجَم ifadesini kinaye olarak nitelemiş ve onu ta'miye -tağtiye kinayesi olarak adlandırmıştır.³²

Belagat âlimlerinin kinaye çeşitleri için getirmiş oldukları tanımlara baktığımızda Müberred'in ta'miye -tağtiye olarak isimlendirmiş olduğu bu kinayenin, lügavî kinayenin bir çeşidi olduğu anlaşılmaktadır.³³

3.2. Uygun Olmayan Lafızların Yerine Başka Lafızların Tercih edildiği Kinaye Çeşidi

Müberred'in, kinaye çeşitlerinden en iyi ve en güçlü olarak gördüğü kinaye çeşidi ise uygun olmayan lafızların yerine onların anlamlarını ifade eden başka lafızların kullanıldığı kinaye çeşididir.³⁴

Müberred, bu kinaye çeşidine dair Kur'ân-ı Kerim'den birçok örnek vermiştir. Onun bu kinaye çeşidiyle ilgili getirdiği örneklerden biri Bakara Süresinde geçen şu ayettir:

أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةٌ الصِّيَامِ الرَّفْتُ إِلَى نِسَائِكُمْ

“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı.”³⁵

Müberred'e göre bu ayette geçen الرَّفْتُ kelimesi, cinsel ilişki anlamını ifade eden جماع sözcüğünün yerine kullanılmış olan bir kinayedir.³⁶

Onun, kinayenin bu kısmıyla ilgili Kur'ân'dan getirmiş olduğu şahitlerden biri de Mâide Suresinde geçen altıncı ayetin şu kısmıdır:

أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ

“Veya biriniz kadınlarla dokunmuş (temas etmiş) ise”³⁷

Müberred'e göre bu ayette geçen لَامَسْتُمُ kelimesi, cinsel ilişki anlamını ifade eden جماع sözcüğünün yerine kullanılmış olan bir kinayedir.³⁸

Müberred, söz konusu kinaye kısmı için Mâide Suresinde geçen yetmiş beşinci ayetin şu kısmını da örnek olarak vermiştir:

كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ

“Meryem ve Mesih Her ikisi de yemek yedi”³⁹

Müberred, bu ayette geçen يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ ifadesinin hacetin giderilmesine kinaye olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰

Müberred'in kinayenin bu kısmına dair getirmiş olduğu örneklerden biri de 'Amr b. Ma'dikerib'in şu şiiiridir⁴¹:

و كَمْ مِنْ غَائِطٍ مِنْ دُونِ سَلْمَى قَلِيلِ الْإِنْسِ لَيْسَ بِهِ كَتَبِغٌ

“Beni Selma'dan ayıran içinde dost bulunmayan birçok yer vardır.”

³⁰ Müberred, el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb, c. II, s. 297; Vuheybe, ed-Dersü'l-Belâgî 'İnde'l-Müberred, s. 294.

³¹ Müberred, el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb, c. II, s. 297.

³² Müberred, el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb, c. II, s. 297; Vuheybe, ed-Dersü'l-Belâgî 'İnde'l-Müberred, s. 294.

³³ 'Abdulkâdir Hüseyin, Eserü'n-Nühât fi Bahsi'l-Belâgî, s. 214; Vuheybe, ed-Dersü'l-Belâgî 'İnde'l-Müberred, s. 295-296.

³⁴ Müberred, el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb, c. II, s. 297.

³⁵ Bakara,2/187.

³⁶ Müberred, el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb, c. II, s. 297.

³⁷ Mâide,5/6.

³⁸ Müberred, el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb, c. II, s. 297; Vuheybe, ed-Dersü'l-Belâgî 'İnde'l-Müberred, s. 294.

³⁹ Mâide,5/75.

⁴⁰ Müberred, el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb, c. II, s. 298; Vuheybe, ed-Dersü'l-Belâgî 'İnde'l-Müberred, s. 294.

⁴¹ Müberred, el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb, c. II, s. 298.

Şair bu şiirinde غائط kelimesini kinaye olarak kullanmıştır.

Müberred'in uygun olamayan lafızların yerine onların anlamlarını ifade eden başka lafızların kullanıldığı kinaye olarak isimlendirdiği bu kinaye çeşidi, belagat âlimleri tarafından ıstılahî kinaye olarak bilinen kinayenin bir kısmıdır.⁴²

3.3. Tefğîm-Ta'zîm Kinayesi

Müberred'in, tefğîm-ta'zîm kinayesi olarak isimlendirdiği bu kinaye çeşidinden künye ifadesi türemiştir. Kişinin kendi adıyla anılmasından rahatsız olmasına künye denir. Arap dilinde künye iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi, çocuklarda iyimserlik amacıyla kullanılan künyedir. Bu da şöyle olur: Her hangi bir çocuğun ilerde bir çocuğa sahip olması istenir ve onun, isminin yerine çocuğunun ismiyle anılması dilenir. İkincisi ise büyüklerde kullanılan künyedir. Bu da şöyle olur: Her hangi bir yetişkinin, saygı amacıyla kendi isminin yerine çocuğunun ismiyle anılması şeklinde olur.⁴³

Müberred'de tefğîm-ta'zîm olarak bilinen bu kinaye çeşidi, belagat âlimleri tarafından lügavî kinaye olarak bilinen kinayenin bir çeşididir.⁴⁴

SONUÇ

Arap dili, edebiyat, şiir ve gramerde büyük bir âlim olan Müberred, küçük bir risalesi dışında belagat ilmine dair müstakil bir eser telif etmemiştir. Fakat o, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb* adlı eserinde belagat kavramını tanımlamış ve belagat dair pek çok edebi sanatı zikretmiştir. Onun zikredip üzerinde özenle durduğu belagat kavramlarından biri teşbih sanatıdır. Müberred'den önce bu kavramla ilgili bilgiler, kaynaklarda dağınık bir şekilde yer alırken, onunla birlikte bu kavram yeni bir ivme kazanmış ve daha belirgin bir hale gelmiştir. Zira Müberred, söz konusu eserinde ona müstakil bir başlık açmış ve bu başlık altında ona geniş bir yer ayırmıştır. Arap kelimelerinde çok kullanılan teşbih sanatını tarif etmiş ve onun pek çok kısmından söz etmiştir. Taşımış olduğu edebi ve sanatsal değerine göre teşbihi, 'acîb, musîb, tarîf, hasan, cidden hasan, ceyyid, huluvv, melîh, müfrit, kâsid, garîb, muttarid, sahîf, muhtasar, câmi' ve mukârib gibi birçok isimle adlandırmış olan Müberred, onları müfrit, musîb, mukârib ve ba'id olmak üzere dört temel kısma ayırmış ve onlara dair birçok örnek vermiştir. Teşbihin bütün bu kısımlarını, edebi zevkine dayanarak ayet, hadis ve Arap şiirlerinden çıkarmıştır.

Müberred'in söz konusu eserinde üzerinde durduğu kavramlardan biri de beyan ilmine dair olan kinaye kavramıdır. Asıl anlam, yan anlam ve darbı mesel olmak üzere Arap kelamının üç şekilde kullanıldığını ifade eden Müberred, kinaye kavramını, bir lafzın asıl manasının dışında başka bir anlam için kullanılan edebi sanat olarak tarif etmiştir. Kinaye kavramını, ta'miye-tağtiye, tefğîm-ta'zîm ve uygun olmayan lafızların yerine onların anlamlarını ifade eden başka lafızların kullanıldığı kinaye çeşidi olmak üzere üç temel kısma ayırmış ve bu kısımlara dair birçok ayet, hadis ve şiir örnek olarak vermiştir.

KAYNAKLAR

1. Abdulazîz 'Atîk. (1982), "İlmü'l-Beyân", Dârü'n-Nahdati'l-'Arabiyye li'tiba'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrut.
2. Abdulkâdir Hüseyin. (2001), "el-Muhtasar fi Târîhi'l-Belâge", Dâru Garîb, Kahire.
- 3... (1998), "Eserü'n-Nühât fi Bahsi'l-Belâgî", Dâru Garîb, Kahire.
4. Abdulkâdir el-Cürcânî Ebû Bekr 'Abdulkâdir b. 'Abdirrahmân b. Muhammed. (2001), "Esrârü'l-Belâge", thk, 'Abdulhamîd Hindâvî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut.
5. Bolelli, Nusrettin. (2013), Belâgat Arap Edebiyatı, İFAV, VIII, Baskı, İstanbul.
6. Durmuş, İsmail. (2006), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, "Müberred", TDV. İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
7. İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâleddîn Muhammed b. Mekram el-Mısri. (trh. yok), "Lisânü'l-'Arab", "ş.b.h." Dâru Sâdr, Beyrut. trh. yok.
8. İbn Raşîk, Ebû 'Alî el-Hasan el-Kayravânî. (yer, yok), "el-'Umde fi Mahâsi's-Şiir ve Adâbih", Mektebetü'n-Nur,

⁴² 'Abdulkâdir Hüseyin, *Eserü'n-Nühât fi Bahsi'l-Belâgî*, s. 214; Vuheybe, *ed-Dersü'l-Belâgî 'İnde'l-Müberred*, s. 296.

⁴³ Müberred, *el-Kâmil fi'l-luga ve'l-edeb*, c. II, s. 298; Vuheybe, *ed-Dersü'l-Belâgî 'İnde'l-Müberred*, s. 296.

⁴⁴ 'Abdulkâdir Hüseyin, *Eserü'n-Nühât fi Bahsi'l-Belâgî*, s. 214; Vuheybe, *ed-Dersü'l-Belâgî 'İnde'l-Müberred*, s. 296.

9. İbnu'n-Nedîm, Muhammed b. İshâk. (trh. yok),” el-Fihrist”, Mektebetu'n-Nur, yer. Yok.
10. Müberred, Ebü'l-‘Abbâs, Muhammed b. Yezîd. (trh. yok), “el-Kâmil fi'l-luga ve'l-Edeb”, thk. ‘Abdulhamîd Hindâvî, Yayın, Vizâretu’ş- şüuni'l-İslâmiyye ve'd-dâve ve'l-irşâd, Suudi Arabistan.
11. .... (1994), “el-Muktadab”, (Muhakkin Mukaddimesi), thk, Muhammed ‘Abulhâlik ‘Udeyme, Vizâretü'l-Evkâf, Kahire.
12. Sekkâkî, Ebû Ya‘kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. ‘Alî. (trh. yok), “Miftâhu'l-‘Ulûm”, Ta‘lîk, Naîm Zurzûr, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, I. Baskı, Beyrut.
13. Vuheybe b. Hadu. (2013), “ed-Dersü'l-Belâgî ‘İnde'l-Müberred”, Cezair Cümhuriyeti yüksek Eğitim ve Araştırmalar Bakanlığı Dil ve Edebiyat Fakültesi Doktora Tezi, Cezayir.
14. Zebîdî, Ebü'l-Feyz Murtadâ Muhammed b. Muhammed b. ‘Abdurrazzâk. (2001), “Tâcü'l-‘Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs”, thk. ‘Abdulmecîd Ktâş, et-Türâsü'l-‘Arabî, madde: “k-n-y”, I. Baskı, Kuveyt.
15. Zübeydî, Ebû Bekr Muhammed b. Hasan el-Endelüsî. (1984), “Tabakâtu'n-nahviyyîn ve'l-lugaviyyîn”, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm, Dârü'l-Ma‘ârif, II. Baskı, Kahire.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

DİNDARLIĞI BESLEYEN KLASİK BİR KAYNAK: GAZALİ’NİN BİDÂYETÜ’L HİDÂYE KİTABI

A CLASSICAL SOURCE THAT NOURISHES RELIGIOSITY: BEGINNING OF GUIDANCE, A BOOK BY GHAZALI

Aysel TAN

*Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Felsefesi Bölümü Doktora Öğrencisi, Elazığ/TÜRKİYE, orcid.org/0000-0002-1712-6270*

ÖZET

Gazali'nin Bidayet'ül Hidaye (Hidayetin Başlangıcı) kitabı insanların kurtuluşa ermesi için başlangıcı temsil eden bir kitaptır. Gazali'ye göre insan hidayete ermesi için önce bu kitabın emirlerini yerine getirmeli daha sonra faydalı ilimleri barındırdığını söylediği İhyâü Ulûmi'd-Dîn kitabını okumalıdır. Ona göre Bidayet'ül Hidaye kitabı kurtuluşun anahtarını sunabilir. O bu kitabında İslam'ın ibadet anlayışında büyük değişiklikler yapmış ve ibadetlerin hem içeriğini hem de kapsamını genişletmiştir. İslam'ın ibadet anlayışının mistik bir hale büründüğü bu kitapta; Kur'an'ın farz olarak bildirdiği ibadetsizlere ilave olarak Hz.Peygamber'in yaptığı nafile ibadetler, sahabelerin duaları, mutasavvıfları zikirleri, uzlet hayatında yapılan virdler kurtuluş yolunda yapılması gerekli –bir anlamda zorunlu-emirler formunda anlatılmıştır. Böylece o Allah'ın farz kıldığı farz namazların üç katı kadar namaz, ramazan orucunun dört katı kadar oruç, günde elli yedi kere dua ve günün her anında zikir yapılması gerektiğini söyleyerek ibadeti, hayatın bir parçası değil, hayatın tamamı haline getirmiştir.

Gazali'nin Bidayet'ül Hidaye kitabıyla ibadetleri riyazete çevirmesi meselesi ile ilgili daha önce herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu bildiride Gazali'nin bu eserine ilave olarak diğer eserlerindeki rivayetler de dikkat alınacaktır. Böylece onun İslam dinini, mistikleştirme projesi daha ayrıntılı olarak ortaya konmuş olacaktır.

Riyazet ve uzlete dayanan bir yaşam şeklini 'ideal bir hayat' olarak sunan Gazali'yi böyle bir düşünceye sevk eden iki önemli etken vardır. İlki çocukluğundan beri içinde bulunduğu ve hiçbir zaman kopmadığı tasavvuf kültürüdür. Tasavvuf kültürünün dünyadan uzaklaştıran yaşam şekli Gazali'ye göre 'sekülerleşme' tehlikesi geçiren Müslümanların kurtuluş reçetesidir. İkincisi ise bu tasavvuf kültürünün etkisiyle toplumda yaptığı avam-havas ayırımıdır. Havas tabakası riyazet ve uzlet hayatıyla kurtuluşa erirken, bu şekilde bir hayat yaşamayan, 'taklit' dinine mensup avam tabakası için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Avamın kurtuluşunun tek yolu taklit dininin ibadetlerini riyazete çevirip uzlet hayatının yolunu açmaktır. Bunu Bidayet'ül Hidaye kitabıyla yapar. Böylece avam tabakası da dünyayı terk ederek tıpkı havas tabakası gibi kurtuluşa erebilir.

Anahtar Kavramlar: İbadet, Riyazet, Farz, Kurtuluş, Mistik Düşünce.

ABSTRACT

Ghazali's The Beginning of Guidance (Bidayet'ül Hidaye) is a book that represents the beginning for people's salvation. According to Ghazali, in order for the human to be guided, he must first follow the orders of this book and then read the book The Revival of Religious Sciences, which he says contains useful science. According to him, the book of Beginning of Guidance can offer the key to salvation. In this book he made major changes in the understanding of worship of Islam and expanded both the content and the scope of worship. In this book, where the understanding of worship of Islam has become mystical; in addition to the prayers that the Qur'an declares as obligatory, the prophet Mohammed's worship, the prayers of his companions, the remembrances of the Sufis, the wars made in the life of the

ascetics are described in the form of orders that must be made in the way of liberation. Thus, he made the prayer not a part of life, but the whole life, saying that three times as much prayer as the God made obligatory, four times as much as Ramadan fasting, fifty-seven times a day prayer and chant every time of the day.

There has been no previous study regarding the issue of Ghazali turning worship into ascetism with the book of Beginning of Guidance. In this paper, in addition to this work of Ghazali, the narrations in his other works will be taken into consideration. Thus, his project of Islam religion and mysticization will be introduced in more detail.

There are two important factors that direct Gazali, who presents a way of life based on ascetism and seclusion, as an "ideal life". The first is the Sufi culture that he has been in since his childhood and has never broken. According to Ghazali, the life style of Sufi culture that takes the person away from the world is a prescription for salvation of Muslims who are under the threat of "secularization". The second is the distinction between the community and the upper class in the society with the effect of this Sufi culture. It is not possible to say the same thing for the common people belonging to the religion of 'imitation', while the upper class is liberated with the life of the feast and the deity. The only way of the salvation of the common people is to turn the prayers of the imitation religion to ascetism and to open the way of the seclusion. They can do it with the book Beginning of Guidance. Thus the common people can reach salvation just like the upper class by leaving this world behind.

Keywords: Praying, Ascetism, Religious Duty, Salvation, Mystical Thinking.

Giriş

Bidayet'ül Hidaye, 'Hidayetin Başlangıcı' anlamına gelir. Gazali'ye göre bir insan hidayete ermek istiyorsa önce hidayet kapısından girmelidir. Bu ise Bidayet'ül Hidaye kitabını okumakla ve kitapta anlatılanları uygulamakla olur. Hidayete bu şekilde erenler daha sonra diğer ilimlere yönelmelidir.¹ Gazali'ye göre hidayet üç kısımdan oluşur: İbadetlerdeki adap, günahları terk etmek ve adab-ı muâşeret. Bu kitap kulun Allah ile insan arasındaki bütün muamelelerini içine alır ve nefis hidayet başına yakın ve istekli olursa o insanın kalbini Allah, 'kâmil imanla nurlandırır' ve göğsünü açar. Her başlangıcın bir sonu olur, sondan sonra da nice sırlar ve mükâşefeler ortaya çıkar. Bunlar ise İhya-u Ulumi'd-Din'den öğrenilmelidir.²

Bidâyetü'l Hidâye kitabı, mistik tecrübe ile yani havasın tecrübesi ile kurtuluşa eremeyen sıradan halk (avam) tabakasına bir kurtuluş yolu önermektedir ve kitabın tamamı bu amaca göre kurgulanmıştır.

Gazali'nin İbadet Anlayışı

Gazali, Bidâyetü'l Hidâye kitabını yazma nedenini kitabın mukaddime bölümünde açıklamıştır. O, bu kitabı ilim meselesinden yola çıkarak yazdığını söylemektedir. Ona göre 'İlim ne için yapılmalıdır' sorusu önemli bir sorudur ve bu soru aslında kitabın ana konusudur. Eğer ilim 'yığımla dünya malı toplamak, kibirlenmek ve insanların teveccühünü kazanmak amacıyla'³ yapılıyorsa o zaman insan 'dinini yıkmış' demektir. Fakat ilmin amacı, bilgileri aktarmak değil de hidayete vesile olmak ise bu gerçek ilimdir.

Gazali'ye göre ilim amelle birebir ilişkilidir. İlim, dinî nitelik taşır yani ahiret ilmi gerçek ilimdir. Bu nedenle gerçek ilmin amacı ancak ibadet yapmaktır. Cemaatle namaz kılmamanın faziletine değinen Gazali, cemaatle namaz kılmayı ilimle ilişkilendirerek anlatır ve cemaatle namaz kılmayan insanın öğrendiği ilmin insana fayda sağlamayacağını düşünür. Çünkü ilmin meyvesi onunla amel etmektir.⁴

¹ Gazali'nin diğer ilimler dediği şey kendi kitabı olan İhya-u Ulumi'd-Din (bundan sonra sadece İhya olarak anılacak) kitabıdır. Bidayet'ül Hidaye kitabının birçok yerinde bu kitaptan sonra İhya kitabının okunması gerektiğini söyler. İmam-ı Gazali, Müslümanın Günlük Edepleri (Bidayet'ül Hidaye), Ehil Yayıncılık, İstanbul, 2017; İhya'ya yapılan atıflar: İhya'nın okunması gerektiği, s. 46; zekât, oruç, hac gibi ibadetleri öğrenmek için İhya'nın okunması gerektiği, s. 107; sırlar, gizli ilimler, mükâşefeyi anlattığı İhya bölümlerinin okunmasını tavsiye ettiği, s. 149.

² Bidayetü'l-Hidâye, s. 149.

³ Bidâyetü'l Hidâye, s. 7.

⁴ Bidâyetü'l Hidâye, s. 32.

İlim ve amel ile doğrudan bağlantı kuran Gazali, buradan da dine geçiş yapar ve dinin yasaklardan ve ibadetlerden ibaret olduğunu söyler.⁵ Bu şekilde ilmin amacının amel, amelin amacının da dini emir ve ibadet olduğunu belirtmiş olmaktadır.

Bütün bilim dalları için gerekli olan beş duyu organı ve fonksiyonları Gazali'ye göre dini amaçla kullanılmalıdır. Kendi tanımına göre ilim ve amel (ibadet) anlayışı ile bu beş duyu organı arasında ilişki vardır. Duyulara sadece dini amaçlı işlevler yükleyen Gazali'ye göre gözün görevi; yer ve gök tabakalarını müşahede etmek ve Allah'ın birliğine delalet eden harikulade şeyleri tefekkür etmektir.⁶ Kulaklar Allah'ın kelamını, peygamberlerin hadislerini, Allah dostlarının hikmetli sözlerini dinlemek için verilmiştir. Bunları dinleyen insan elde ettiği ilimle Allah'a komşu olur ve ebedi nimetlere nail olur.⁷ Dilin işlevleri de yine dinle ilgilidir. Dil, Allah'ı zikretmek, Kur'an okumak, insanları hak dine davet etmek için verilir. Diline hâkim olamayan biri cehennem çukuruna atılır.⁸

Tasavvuf ilimlerini nur mistisizme göre açıklayan Gazali'nin temel düşüncesi nur mistisizmine dayanmaktadır. Bu düşüncesinin izlerini bazı dualarında görmek mümkündür. Bu dualarda o, kendisinin nur yapılmasını istemektedir: "Allah'ım kalbime nur ver, kabrimi nurlandır. İştme ve görmeme nur ver. Saçımı, derimi, kemiğimi ve kanımı nurlandır. Önüme, arkama, sağıma ve soluma nur ver. Baş ve ayak tarafımı nurlandır. Allah'ım nurumu artır. Bana nurların en büyüğünü ver. Ey merhametlilerin en merhametlisi rahmetinle beni nur kıl."⁹ Ayrıca hac ibadeti sırasında da 'beni nur et' diye dua etmektedir.¹⁰ Böylece Gazali bir anlamda tasavvuf ilminin de tanımını yapmış olur. Tasavvuf ilimleri önemlidir ve insana ahireti hatırlatır. Bu ilimleri gereksiz görenler şeytana uymuş olur.¹¹

Sonuçta Gazali'nin düşünce sisteminin nihai hedefi insanın 'nur' (melek) olmasıdır. Gazali'ye göre böyle bir mistik dünya hayatı ve yaşam şekli insanı kurtuluşa götürebilir ve bu yaşam şekli din öğretilerinde, Kuran'da, peygamberlerin ve sahabenin hayatında bulunabilir. Faydalı ilim dünyaya rağbeti azaltan ve Allah'tan hakkıyla korkmaya yardımcı olan ilimdir. Bir ilim insanı ahirete hazırlamaya sevk etmiyorsa o ilmi öğrenmemek daha iyidir.¹² Ahirete hazırlayan ve gerçek ilmi öğreten ise riyazet/uzlet hayatındayken yazdığı kendi kitabı İhya'dır. İhya kitabında ibadet, dua, zikir ile ilgili bölümler okunmalıdır onun dışında dünyalık için, mal ve mevki için okunan ilim, ahiret ilmi olmadığı için gereksizdir. İbadet, zikir, oruç, dua ve ahiret ilmi dünya işlerinden daha hayırlıdır ve Allah rızası dışındaki ilimler zararlı ilimlerdir.¹³

Gazali'ye göre ilmin hidayeti artıran bir görevi vardır. Çünkü Hz. Peygamber 'Kimin ilmi artarken hidayeti artmıyorsa, onun ancak Allah'tan uzaklaşması artar' buyurmuştur.¹⁴ Dünyaya yönlendiren ve yaptıklarıyla dünya hayatına teşvik eden âlimler 'kötü alim'dir ve Deccal'den daha tehlikelidir. Bu nedenle hidayetin başlangıcı için takva gerekmektedir. Hidayete sadece takva ehli ulaşır. Bidâyetü'l Hidâye kitabı bu anlamda hidayet verici bir kitaptır.

Bidâyetü'l Hidâye Kitabını Yazma Nedeni

Kitabını bazı insanları (avam) hedef alarak yazdığını söyleyen Gazali, bu insan grubuna dört şekilde yardımcı olmak istediğini ifade eder. Bunlar şöyledir:

- 1) Avam tabakasını hidayete erdirmek,
- 2) Sekülerleşme tehdidi altında olan bu grubu ahirete yönlendirmek,
- 3) Kurtuluş içi yol göstermek,
- 4) Hakiki bilgi/ilim elde etmenin yöntemini (kalbe nur inmesini) açıklamak.

⁵ Bidâyetü'l Hidâye, s. 83.

⁶ Bidâyetü'l Hidâye, s. 85.

⁷ Bidâyetü'l Hidâye, s. 86.

⁸ Bidâyetü'l Hidâye, s. 88.

⁹ Bidâyetü'l Hidâye, s. 37.

¹⁰ İmam-ı Gazali, Müslümanlığın Rükunları, Gelenek Yayınları, (Çev. Osman Yolcuoğlu), İstanbul, 2017, s. 154.

¹¹ Bidâyetü'l Hidâye, s. 150.

¹² Bidâyetü'l Hidâye, s. 76.

¹³ Bidâyetü'l Hidâye, s. 126.

¹⁴ Bidâyetü'l Hidâye, s. 8.

Gazali, çocukluğundan beri içinde yetiştiği tasavvuf kültürünün etkisiyle ‘kurtuluş’u tasavvufi (mistik) tecrübeye görmektedir. Tasavvufi tecrübe ise riyazete dayanan, dünyadan yüz çevirerek (uzlet) sürekli dua¹⁵, ibadet, zikir, oruç ile sürdürülen bir yaşam şeklidir.¹⁶ Bu yaşam şekli için İslam’ın ibadet anlayışını yani farzları kurtuluşa erdirse bile yeterli görmez. Ona göre farz ibadetler sermaye, nafile ibadet ise kârdır. Farz ibadeti, ticaretin ana kaynağı olan sermaye hükmünde görür, nafile ibadetten ise kâr elde edilmektedir. Farz ibadetlerle insanlar Allah’a yakınlaşmakta nafile ibadetlerle ise ‘Allah’ın işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili, tutan eli ve yürüyen ayağı olmaktadır.” Nafile ibadet bir anlamda ‘Allah ile birleşmenin yoluna’ dönüşmektedir.¹⁷

Bu yolla insan takvalı bir hayat sürer. Takvayı yine tasavvufi (mistik) bir yorumla açıklayan Gazali’ye göre hikmet (bilgi) takva ile elde edilmektedir. Takvayı ikiye ayıran Gazali zahiri takvaya avam tabakası okuma, düşünme veya çalışma ile ulaşırken, batıni takvaya mistik tecrübe ile ulaşan ve kalbini bu takva ile bezeyen birinin Rabbi ile arasındaki perde kalkar, marifet nurları açılır. Böylece kalpten hikmet pınarları taşmaya başlar. Mülk ve melekût aleminin sırları o kişiye aşikâr olur, sahabe ve tabiin döneminde olan ilimler öğrenilir.¹⁸ Sonuç olarak riyazet ve uzlet hayatı insanı hidayete erdirir, kurtarır¹⁹, ahireti düşündürür ve bütün ilimleri/hikmeti öğretir. Riyazet hayatının birçok önemli faydası vardır. Bu önemli fonksiyonları anlattıktan sonra Gazali, Müslümanlar için İslam’da riyazet ve uzlet hayatına uygun bir ibadet programı yapmaya girişir. Bunun için ayetlerden, peygamberlerden, sahabelerden ve mutasavvıfların hayatından örnekler vererek konuyu delillendirir.

İbadetlerin Riyazete (Mistik Tecrübeye) Dönüştürülmesi

Gazali’de dini ritüeller, ibadet ile sınırlandırılmaz. Dini ritüeller hayatın her anına hakim olmalıdır. İbadet ‘mistik bir tecrübe’ biçimidir ve bu tecrübe insanın her davranışında ortaya çıkması gerekir. O nedenle uykuda²⁰, uyandıktan sonra, yemek yerken, sokakta, mescitte, tuvalette hayatın her anında dua, zikir, namaz döngüsü devam ettirilmeli ve uyuyana kadar bu ritüeller sürdürülmelidir.

Gazali’ye göre ibadet, dinin emrettiği, belli vakitlerde yapılan bir görev yerine ‘bir yaşam şekli’ haline gelmiş ve insanın her anına sinmiştir. İnsan, ibadet için yaşamalıdır tek görevi ibadet yapmak olmalıdır. İbadet dışında, dünya geçimini sağlamak için az da olsa çalışabilir, bunun dışında sadece ibadete yönelmelidir çünkü ibadet dışında kurtuluş ümidi yoktur.

Uykudan uyanınca uzun bir dua ile²¹ güne başlamak gerekir. Sonra tuvalete girerken, çıkarken, tuvalette temizlik yaparken okunacak duaları ayrıntılı olarak anlatan²² Gazali, abdest alırken, mescide giderken, mescitte, ezan okunurken, ezan sırasında, ezandan sonra okunacak duaları anlatır.²³ Peygamberlerden, sahabelerden gelen bütün dua rivayetlerini bir araya getiren Gazali, bu duaların hepsinin bir gün içinde okunması gerektiğini, bu duaların da yetmeyeceğini o nedenle İhya kitabındaki dua bölümünün ezberlenerek her birinin yüzer kere okunmasını gerektiğini söyler.²⁴

“Gündüzleri Allah’a ibadetten başka bir işle meşgul olmamaya gayret et” diyerek insan hayatının tek gayesini ibadet yapmak olarak gören Gazali, sabah namazına ilaveten mescit selamlama namazı, kuşluk

¹⁵ İmam Gazali, Uzlet, Ehil Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 9.

¹⁶ Sözlükte “yabani bir hayvanı evcilleştirmek, serkeş atı eğitmek; egzersiz yapmak” gibi manalara gelen riyazet kelimesi tasavvuf terimi olarak nefsi eğitmek için onu birtakım tabii ve meşru arzularından mahrum etmeyi ifade eder. İslâm’da nefsin haramlardan uzak tutulması emredilmiş, mekruh olan hususlardan sakınılması tavsiye edilmiştir. Sufiler, salikin nefsinin mubah olan hazlardan da mahrum ederek nefis üzerinde hâkimiyet kurması gerektiğine inanırlar. Gazali’ye göre riyazet dört türdür: Az yemek, az uyumak, az konuşmak, insanların eziyetlerine katlanmak. Süleyman Uludağ, Riyâzet Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, 35.cilt, 2008, s. 143-144.

¹⁷ Bidâyetü’l Hidâye, s. 13.

¹⁸ Bidâyetü’l Hidâye, s. 119.

¹⁹ Bidâyetü’l Hidâye, s. 50.

²⁰ Müslümanlığın Rükunları kitabında Gazali, insanın uykuda bile ibadet etmesi gerektiğini, zaten dua ederek ve abdestli olarak uyuyan kimsenin uykuda bile ibadet edeceğini söylemektedir. Müslümanlığın Rükunları, s. 229.

²¹ Bidâyetü’l Hidâye, s. 16.

²² Bidâyetü’l Hidâye, s. 18-20.

²³ Bidâyetü’l Hidâye, s. 27.

²⁴ Bidâyetü’l Hidâye, s. 41; Gazali, İhyâ-u Ulûm’id-Dîn, (Çev. Ali Arslan), 1.Cilt, Merve Yayınları, İstanbul, 2014, s. 925-968.

namazı, öğle namazı, ikindi namazı, evvabin namazı, yatsı namazı, gece namazı şeklinde namaz vakitlerini artırdığı gibi on yedi rekât olan farz namazının yaklaşık üç katı kadar da namaz kılınmasını tavsiye etmektedir.²⁵

İbadetlerden artan vakitte Müslümanlar dört şeyle meşgul olmalıdır: İlim (ilim dediği kendi kitabı İhya'nın okunmasıdır. Ona göre gerçek ilmi İhya kitabı öğretir), Müslümanlara yardım (cenaze namazı kılmak, hasta ziyareti.. vb.), Kur'an okumak²⁶ ve dine hizmet için bir işte çalışmaktır.²⁷

Dua ve namaz ibadetlerini aşırı derecede artırarak 'kurtuluşa' ermek isteyen Müslümanların borç defterini kabartan Gazali bununla da yetinmez oruç ibadetinde de değişiklikler yapar. Müslümanlığın Rükunları kitabında farz olan orucun dört katı kadar hatta mümkünse her gün oruç tutulması gerektiğini söyler. Oruç ibadetini arttırmasının nedeni orucu gönüle (kalbe) 'marifet vermesi' dir.²⁸ Orucun amacı Gazali'ye göre 'insanın melekleşmesi'dir. Dualarında nur olmayı istemesi, Kur'an'ı nur olarak tanımlaması ve oruç ibadetinde 'nur' (melek) olma isteği birbiriyle uyumludur ve Gazali'nin nur mistisizmini savunduğuna delildir.

İbadetlerin çok abartılıp riyazete dönüştürülmesinin inananlara zor geleceğinin farkında olan Gazali, ölüm ve ahiret azabı ile insanları korkutarak bu zorluklardan kaçınılması ve sabırla bu ibadetlere devam edilmesi gerektiğini söyler.²⁹

İbadetlerin Riyazete Dönüştürülmesine İtiraz Edenlerle Mücadele

İlmin amacı 'yığınla dünya malı toplamak, kibirlenmek ve insanların teveccühünü kazanmak için yapılırsa o zaman insan 'dinini yıkmış' demektir.³⁰ Fakat ilmin amacı bilgileri aktarmak değil de hidayete vesile olmaktır. O nedenle hidayet yolunu gösteren tasavvuf ilminin faydasız olduğunu söyleyenleri şeytan kandırmaktadır ve insana ahireti unutturmaktadır. Tasavvuf ilmini gereksiz görenler şeytana uymaktadır. Bu ilmi gereksiz görenlere Gazali şöyle tavsiyede bulunur: "Dünyada sana fayda vereceğini zannettiğin ilmi öğretecek bir şeytan ara."³¹ Bu grubun kim olduğunu ileriki bölümlerde açıklayan Gazali'ye göre fakih ve kelamcılar bu gruba girmektedir. Çünkü onlar 'kurt'tur. Fakih geçinen ilim erbabıyla birlikte olmamak gerekir. Özellikle de cedel ve münakaşa ilimleri ile (yani Kelam) uğraşan alimlerden uzak durulmalıdır.³² Kelam alimleri Gazali'ye göre ilk önce kalbin hasletlerini öğrenmelidir; kibir, haset ve riyayı artıracak ilmi istemek yerine kalbi ıslah edip ahireti mamur etmek daha önemlidir. Kötü kalp hastalıklarının tek nedeni dünyayı sevmektir.³³ Bu ilimler (fıkıh ve kelam) ise dünyayı kazanmayı amaçlar.

İslam Dininin İbadet Anlayışı İle Gazali'nin Riyazete/Uzlete Dayalı İbadet Anlayışı

Gazali'nin ideal 'dini hayat' olarak betimlediği riyazete/uzlete ve mistik tecrübeye dayalı ibadet anlayışı ile Kur'an'ın anlattığı ve Hz.Peygamber'in inananlara vazettiği ibadet aynı mıdır sorusu bu noktada önemli bir sorudur. Hz. Peygamber hayatı boyunca hemen hemen her konuda, itidal üzere hareket etmeye ve aşırılıklardan kaçınmaya çalışan bir tutum takınmıştır. 'Din orta yoldur' buyuran Hz.Peygamber'in ibadet konusunda da orta bir yolu benimseyeceğini ve inananlara bu konularda tavsiyede bulunacağını tahmin etmek zor değildir. Sahabelerin namaz, hac, oruç vb. ibadetlerde zaman zaman aşırıya kaçan uygulamalarına engel olduğunu bilmekteyiz; Hz. Peygamber gece gündüz sürekli namaz kılan, oruç tutan sahabenin davranışlarını doğru bulmamış ve kendi hayatından örnek vererek bu tutumlarının dine uygun olmadığını anlatmaya çalışmıştır. Hatta Gazali bile Hz. Peygamber'in böyle bir tavır takındığını kitabında anlatmaktadır. Sahabeler bir gün Hz. Peygamber'e şöyle sormuştur: "İslam

²⁵ Bidâyetü'l Hidâye, 41-48.

²⁶ Çünkü Gazali'ye göre Kur'an insana nur olur. Müslümanlığın Rükunları, s. 180.

²⁷ Bidâyetü'l Hidâye, s. 45-47.

²⁸ Müslümanlığın Rükunları, s. 124-134.

²⁹ Bidâyetü'l Hidâye, s. 59, 61.

³⁰ Bidâyetü'l Hidâye, s. 7.

³¹ Bidâyetü'l Hidâye, s. 150.

³² Bidâyetü'l Hidâye, s. 144.

³³ Bidâyetü'l Hidâye, s. 118.

dininde ne sebepten seyahat ve riyazet yoktur?”, Hz. Peygamber şöyle cevap vermiştir: “Bize onlara karşılık olarak gaza ve Hac etmek emir buyuruldu!” diye cevap vermiştir.³⁴

Gazali'nin Bidâyetü'l Hidâye'de anlattığı ibadet ve dini ritüeller ile Hz.Peygamber'in inananlara öğrettiği, İslam'ın emrettiği ibadetler birbirinden tamamen farklıdır. Dinin emir ve uygulamalarına ilavelerle hayatın her anına ibadeti yayan ve ibadeti 'mistik tecrübe' şekline dönüştüren, ibadeti hayatın kendisi yapan Gazali ile ibadeti 'hayatın bir parçası' kabul eden ve çalışmaya, günlük işlere vakit ayrılması gerektiğini söyleyen Hz. Peygamber'in ibadet anlayışı birbiriyle örtüşmemektedir. İslam dini riyazete/uzlete dayalı bir dünya hayatı tavsiye etmemektedir.

Sonuç

Bidâyetü'l Hidâye adlı kitabında Gazali, İslam'ın ibadet anlayışını mistik mutasavvıfların riyazetine dönüştürmektedir. Bu dönüştürme işinde nafil ibadetleri bir araç olarak kullanmakta ve nafil ibadetlerin tıpkı farz ibadet gibi yapılması gerektiğini söylemektedir. Nafil ibadetlerin eklenmesiyle riyazete çevrilen ibadetler yoluyla insanlar tıpkı havas tabakasının ulaştığı gibi mistik bir tecrübeye ulaşabilir ve böylece Gazali'nin tabiriyle 'nur (melek)' haline gelebilirler, hidayete ererler, kurtulurlar ve en önemlisi hakiki bilgiyi (kalbe inen nur sayesinde) elde edebilirler.

Gazali'nin bu kitabı, İslam'ın dini tecrübe (ibadet) anlayışını İslam geleneği ve Hz.Peygamber'in uygulamalarının dışında tamamen mistik bir tecrübeye (riyazet/uzlet) çevirmiştir. Hz.Peygamber'in bu yolu doğru bulmadığını sahabeye yönelik tavırlarında görmek mümkündür. O, aşırıya kaçan sahabelere engel olmuştur. Kur'an'da emredilen farz ibadetlerin yapılmasının 'kurtuluş' için yeterli olduğunu beyan etmiştir. Bu nedenle Gazali'nin hidayet, kurtuluş ve ilim yolu olarak anlattığı bu mistik tecrübe yolunun İslam'a uymadığını söylemek mümkün görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Gazali, İhyâ-u Ulûm'id-Dîn, (Çev. Ali Arslan), 1.Cilt, Merve Yayınları, İstanbul, 2014
İmam-ı Gazali, Müslümanın Günlük Edepleri (Bidayet'ül Hidaye), Ehil Yayıncılık, İstanbul, 2017
İmam-ı Gazali, Müslümanlığın Rükunları, Gelenek Yayınları, (Çev. Osman Yolcuoğlu), İstanbul, 2017
İmam Gazali, Uzlet, Ehil Yayıncılık, İstanbul, 2017
Süleyman Uludağ, Riyâzet Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, 35.cilt, 2008

³⁴ Müslümanlığın Rükunları, s. 168.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

DİNDARLIĞIN BİREYSEL BİR TEZAHÜRÜ OLARAK DİNİ VE MİSTİK TECRÜBELER
RELIGIOUS AND MYSTICAL EXPERIENCES AS A INDIVIDUAL VISUAL OF RELIGIOSITY

Aysel TAN

*Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Felsefesi Bölümü Doktora Öğrencisi, Elazığ/TÜRKİYE, orcid.org/0000-0002-1712-6270*

ÖZET

Teistik dinlerde Tanrı'nın zat olarak mutlak varlığı kabul edilmekte ve Tanrı-İnsan arasında ikili bir ayırım yapılmaktadır. İnsanlar Tanrı'yı sadece ona ibadet ederek ve kulluk yaparak bilebilirler. Bunun dışında Tanrı ile herhangi bir birleşme, birlik, hulul, tinsel evlilik söz konusu değildir. Mistik inançlarda ise Tanrı evrende, doğada ve insanda içkin olarak mevcuttur (Panteizm), Tanrı her yerdedir (Vahdet-i Vücut). Bu nedenle mistiklere göre Tanrı görülebilir (rüyetullah), insana hulul edebilir ve Tanrı'yla birleşilebilir.

Teistik dinlerde dini tecrübe anlayışı belli kurallara ve ritüellere bağlanmıştır. Günlük, haftalık, aylık ve yıllık ibadetleri inananlara yapmasını talep eden teistik dinler bu ibadetlerin nasıl ve ne şekilde yapılacağını birtakım standartlarla belirlemiştir. Mistik inançlar ve mistik tecrübeler ise aşk, vecd, huşu, hulul, tecelli.. vb. mistik kavramlarla ifade edilir ve bu tecrübelerin nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceğine dair bir standart olmadığı gibi, mistik tecrübe yaşadığını iddia edenleri doğrulayacak herhangi bir kriter de ortada yoktur. Mistik tecrübelerin mahiyeti tecrübeyi yaşayana göre değişmekte, 'Tanrı ile birleşmek, Tanrı ile evlilik, Tanrılaşmak' gibi zaman zaman aşırı iddialara varan yorumlar yapılmaktadır.

Bu bildiride teistik dini tecrübelerle mistik tecrübelerin farkı ortaya konacaktır. Bunun için teistik dinlerin ibadet ve ritüel anlayışı ile mistik inançların tecrübeleri karşılaştırılacak geçmişte ve günümüzdeki dindarlık tecrübelerini nasıl etkilediği gösterilecektir. Sonuç olarak teistik dinlerin tecrübe anlayışı ile mistik tecrübeler arasında çok önemli fark vardır. Bu iki tecrübe arasındaki farklar ortaya çıktığında dine dahil olmaya çalışan ve 'dini kılıfa bürünen' mistik tecrübelerin teistik dinlere uymadığı ortaya çıkar. Bu şekilde Müminlere teistik dinlerin vaaz ettiği doğru ibadet tecrübelerini ve ritüelleri öğretmek mümkün olur.

Anahtar Kavramlar: Mutlak varlık, ikilik, birlik, mistik evlilik, vahdet-i vücut, rüyetullah, aşk, vecd, hulul, ibadetler, namaz, oruç, zekat.

ABSTRACT

In theistic religions, the absolute existence of God is accepted and a dual distinction is made between God and Man. People can only know God by worshipping him and servicing him. Apart from this, there is no unification, unity, integration, spiritual marriage with God. In mystical beliefs, God is immanent in the universe, nature and man (Pantheism), God is everywhere (The Unity of Existence). For this reason, according to the mystics, God can be seen (ruyetullah), can be integrated and united with God. The understanding of religious experience in theistic religions is bound to certain rules and rituals. Theistic religions that demand daily, weekly, monthly and yearly worship to the believers have determined how and how these worship will be performed with certain standards. Mystical beliefs and mystical experiences are love, rapture, awe, integration, reflection, etc. It is expressed in mystical concepts and there is no standard for how and how these experiences will take place, nor are there any criteria to confirm those who claim to have mystical experience. The nature of the mystical experiences

varies according to the experience, and sometimes there are some extreme comments such as “uniting with God, marriage with God, becoming God”.

In this paper, the difference between religious experience and mystical experiences will be revealed. For this, the worship and ritual understanding of theistic religions and the experiences of mystical beliefs will be compared, and it will be shown how it affects the present and past religious experiences. As a result, there is a very important difference between the experience understanding of theistic religions and the mystical experiences. When the differences between these two experiences emerge, it turns out that the mystical experiences that try to be included in the religion and that are 'in the religious cover' do not comply with theistic religions. In this way, it is possible to teach believers the true worship experiences and rituals preached by theistic religions.

Keywords: Absolute existence, duality, unity, mystical marriage, unity of existence, vision of God, love, rapture, integration, praying, prayer, fasting, alms.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

MACHIAVELLI’NİN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLET, HÜKÜMDAR, HALK
ARASINDAKİ İLİŞKİYE BİR BAKIŞ
MACHIAVELLI’S POLİCY PHILOSOPHY AN OVERVIEW OF THE RELATIONSHIP
BETWEEN STATE, RULER AND PEOPLE IN MACHIAVELLI’S POLITICAL PHILOSOPHY

Murat SEL

Proje Asistanı, Doktora Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı

ÖZET

Machiavelli, siyaset biliminin kurucuları arasında yer almaktadır. O, aynı zamanda modern siyaset felsefesi kurma çabasında olan ilk kişi olarak tanınmaktadır. Modern felsefe, teleolojik açıklamaları terk edip, onun yerine mekanik açıklamaları ön plana çıkaran bir felsefedir. Bu anlamda modern siyaset felsefesinin ilk ayağını 1469 ile 1527 yılları arasında yaşayan ünlü İtalyan düşünür Machiavelli oluşturmaktadır. Bu çalışmada Machiavelli’nin siyaset felsefesi, yaşadığı dönem de dikkate alınarak temellendirilmeye ve tartışılmaya çalışılmıştır. O, “Amaca giden her yol mubahtır.” anlayışı ile şeytanın avukatı unvanı ile bilinmektedir. Bu amacının altında yatan nedenler sonuçları ile birlikte değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Antik Çağ ve Orta Çağ’da siyaset ile ahlak birbirine geçmiş şekilde değerlendirilmekteydi. Ancak Machiavelli ile birlikte bu anlayış terk edilmeye başlanmıştır. Machiavelli’nin en belirgin çizgilerinden biri siyaset ile ahlakı birbirinden net olarak ayırmasıdır. Bu anlayış kadim düşünürler olan Platon ve Aristoteles’e kesin bir karşı çıkışı ifade etmektedir.

Machiavelli’nin getirdiği yeni siyaset anlayışı her türlü normatif yaklaşımı reddeder. Machiavelli, siyaseti dinsel dogmalara, ahlaki değer yargılarına bağımlı olmaktan kurtarır. Bu anlamda politik olanın dinden ve ahlaktan soyutlanmış olması, politika ile din ve ahlak alanında hiçbir ilişkinin olmadığı anlamına gelmez. Machiavelli, daha önce yapılanların tersine, din ve ahlakı siyasetin ve siyasi iktidarın belirlediğini düşünerek siyaset felsefesi tarihine adını altın harflerle yazdırmıştır.

Bu çalışmada Machiavelli’nin devlete ve hükümdara bakış açısının, diğer faktörleri nasıl ve ne şekilde etkilemiş olabileceği gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Onun tüm fikirlerinin merkezinde bir devlete ve hükümdara bağlılık fikri bulunmaktadır. Devlet ve hükümdar için kolayca bireyden vazgeçilebilir. Din konusunda da, dinin, devlete ve hükümdara bağlılığı arttıracaklarını düşünmektedir. Halk ile iyi geçinmenin en iyi yolu dini, toplumsal bir güç olarak görmektir. Ancak böylelikle hükümdarın devamlılığı sağlanmış olacaktır.

Machiavelli, siyaseti ve siyaset felsefesini spekülasyonlardan çok, bir eylemler bütünü olarak görmüştür ve kitaplarında da bu motifi işlemiştir. Şu sorulardan yola çıkarak felsefesini inşa etmiştir: “İktidar nedir, türleri nelerdir, nasıl kazanılır, nasıl elde tutulur, neden kaybedilir?” Bu soruları kendisine temel alarak tüm öğretisini nasıl temellendirdiği, sade bir dille açıklanıp tartışılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Felsefesi, Hükümdar, Halk, Din, Ahlak.

ABSTRACT

Machiavelli is among the founders of political science. He is also known as the first person to attempt to establish modern political philosophy. Modern philosophy is a philosophy that abandons teleological explanations and places mechanical explanations instead. In this sense, the first leg of modern political philosophy is the famous Italian thinker Machiavelli, who lived between 1469 and 1527. In this study,

Machiavelli's political philosophy is tried to be based on and discussed by considering the period he lived in. He said, "Every path to purpose is permissible." With his understanding, he is known with the title of the devil's lawyer. The underlying causes of this purpose were tried to be evaluated together with the results.

In Antiquity and the Middle Ages, politics and morality were considered as intertwined. However, this understanding began to be abandoned with Machiavelli. One of the most distinctive lines of Machiavelli is that it clearly separates politics and morality. This understanding expresses an absolute opposition to the ancient thinkers Plato and Aristotle.

The new understanding of politics brought by Machiavelli rejects any normative approach. Machiavelli saves politics from being dependent on religious dogmas and moral judgments. In this sense, the fact that the political is isolated from religion and morality does not mean that there is no relation between politics and religion and morality. Contrary to what has been done before, Machiavelli has written his name in the history of political philosophy, considering that politics and political power have determined religion and morality.

In this study, it has been tried to show how and how Machiavelli's point of view to the state and the ruler may affect other factors. At the center of all his ideas is the idea of loyalty to a state and ruler. The individual can easily be abandoned for the state and the ruler. As for religion, he thinks that religion will increase loyalty to the state and the ruler. The best way to get along with the people is to see religion as a social power. However, this will ensure the continuity of the monarch.

Machiavelli saw politics and political philosophy as a whole of actions rather than speculative elements, and he embroidered this motif in his books. He built his philosophy based on the following questions: "What is power, what are its types, how is it won, how is it held, why is it lost?" Based on these questions, it will be tried to explain and discuss in plain language how it bases its entire teaching.

Keywords: Political Philosophy, Monarch, People, Religion, Moral.

GİRİŞ

Machiavelli'nin yaşadığı dönemde İtalya farklı kent devletçiklerine ve feodal beyliklere bölünmüş birçok farklı yapıyı barındıran bir içeriğe sahiptir. Bunlar arasında en önemlileri: Milano Düküğü, Napoli Krallığı, Floransa Cumhuriyeti, Venedik Cumhuriyeti, Roma Papalık Devleti'dir. Bu yapılar arasında sürekli bir mücadele ve savaş durumu söz konusu idi. Bu durum İtalya'nın siyasi anlamda zayıf bir yapıda olduğunu göstermektedir. Çünkü bu yapılar arasında sürekli bir güç ya da iktidar mücadelesi yaşanmaktadır. O, eserlerini böyle bir dönemde yazmıştır. En çok istediği şey İtalya'da milli birlik kurulmasıydı. Dolayısıyla Machiavelli'nin milli devlet düşüncesinin ilk ve en önemli temsilcisi olmasını anormal karşılamamak gerekir. Bu milli devleti kuracak ve yönetecek olan prensin özelliklerini *Prens* adlı eserinde uzun uzun anlatmıştır.

Machiavelli, ulusal devlet idesinin temsilcisidir. Devletin ne olduğunu *Prens* adlı eserinde işleyerek bir devlet felsefesi geliştirmiştir. Bu devlet kuvvete dayanan ulusal bir devlettir. Amaç devleti yaşatmak ve devletin gücünü arttırmaktır. Dolayısıyla din, ahlak, hukuk vs. her şey devlete bağlıdır ve ona göre konumlanır. Machiavelli'nin devleti, ortaçağda olduğu gibi Tanrı'nın gölgesinde olan bir devlet değildir. O, özellikle kiliseyi dünya işlerinden ayrı tutarak, Rönesans ruhuna uygun hareket eden bir düşünürdür.¹ Rönesans ruhuyla hareket eden Machiavelli modern siyaset felsefesinin kurucusu olarak kabul edilmektedir.

Machiavelli'nin modern siyaset teorisinin kurucusu olarak görülmesi iki sebebe bağlanabilir. Bunlardan birincisi, egemen bir iktidar olarak devlete yaptığı vurgudur. İkincisi ise siyaseti ahlaktan ve dinden ayrı bir dal olarak düşünüp o şekilde sunmasıdır.²

¹ Macit Gökberk; *Felsefe Tarihi*, 15. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 185-186.

² Ahmet Cevizci; *Felsefenin Kısa Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 2012, s. 266.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar: *Machiavelli'nin Felsefesinin Çıkış Noktası, Machiavelli Felsefesinde Hükümdar-Halk İlişkisi, Neden Cumhuriyet Rejimi?* isimlerini taşımaktadır.

1.MACHİAVELİ'NİN FELSEFESİNİN ÇIKIŞ NOKTASI

“Machiavelli, bir kampanya, bir propaganda kampanyası başlatarak talihi, şansını zorlamaya, geleceğe hükmetmeye kalkışan ilk filozoftur ... O, aydınlanma aracılığıyla yeni tarzların ve düzenlerin tesisine yol açmayı uman uzun bir modern düşünürler dizisinin ilk düşünürüydü. Aydınlanma ... Machiavelli ile başlar.”³ Modern felsefenin temelinde yatan fikir tüm hakikatin kaynağını düşünen öznedeki değerlendirmesidir. Dolayısıyla modern düşünceye göre insanlar siyasi ve ahlaki olanın belirli bir standardı olduğunu düşünmektedir.⁴ Modern felsefe ile Tanrı, hakikatin kaynağı olmaktan çıkmış, daha seküler bir felsefe anlayışı ortaya konmaya başlamıştır.

İnsanlar özellikle zararlı tutkularını dizginleme hususunda artık ahlakçı felsefelere ve dini kurallara göre hareket edemezdi. Bu düşünce Rönesans'ta kendisini göstermiş ve on yedinci yüzyıldan itibaren de yaygın bir görüş haline gelmeye başlamıştır. Artık yeni fikirlere ve metotlara gereksinim duyulmaktaydı. Bu yeni metot arayışı ise insan doğasının teferruatlı ve yansız bir şekilde incelenmesi ile başlayacaktır.⁵ Machiavelli, kanıtlayamamakla birlikte teleolojik doğa biliminin geçersizliğini iddia etmekteydi. O, insanın amacının erdem aracılığı ile belirlenebileceğini reddetmektedir.⁶ O, kadim düşünürlerin dışına çıkabilmeyi amaçlamaktadır. Teleolojik anlayışı reddederek Aristoteles'e ve Aristotelesçi anlayışa karşı çıkmaktadır.

İnsan iyi toplum arayışından vazgeçemez. Bu arayışı farklı kaynaklarda aramak boşunadır. Bu arayışı insanlar yalnızca kendi akıllarında arayabilir.⁷ Machiavelli, sürekli değişen bir dünyada politik düzenlerin geçici olduğunu görmüş ve böylelikle de insan doğasının sürekliliğe vurgu yaparak⁸ bu doğanın her yerde aynı olduğunu iddia etmektedir.

Machiavelli siyaseti, kendisinden önceki klasik siyasi düşünceden farklı olarak, spekülatif olmayan, salt eylemler bütünü olarak algılamıştır. Ona göre siyaset biliminin amacı olması gerekeni değil, olanı inceleyip ortaya koymaktır. Bu anlamda yeni bir politika yaklaşımı getirdiğini düşünmektedir. Politik kuramlarla ilgili tartışmalara girmek gereksizdir. Çünkü siyaset bilimi “iktidar nedir, türleri nelerdir, nasıl kazanılır, nasıl elde tutulur, neden kaybedilir?” soruları üzerine odaklanarak bu soruları cevaplandırma çabasıdır.⁹ Machiavelli'ye göre toplumsal ve politik yaşamın amaçları: iktidara ulaşma ve onu korumanın yanı sıra siyasi düzeni ve genel refahı devam ettirmektir. Bu amaca ulaştıran her şey birer araç görevi görür. Moral kurallar bu araçlardan biridir.¹⁰

Machiavelli'ye göre politik başarı bir sır değildir. Bu başarının reçeteleri vardır. Gerçek anlamda politik düşünür bu reçetelere sahip olan kişidir. Bu reçeteden yola çıkıp, siyasetin mahiyetini kavrayıp ve ardından genel-geçer bilgilere ulaşmak esas olmalıdır. Bu ise bütün olasılıklar dahilinde matematiksel bir şekilde hesaplanıp ortaya konmalıdır. Ayrıca bunun yanında tarih bilgisi de kişiye önemli ölçüde malzeme sunması suretiyle önemli bir yöntemdir.¹¹ Bu açıdan gerçek anlamda bir politik düşünürün çok ciddi bir tarih bilgisine sahip olması gerekmektedir. Bunun yanında bu bilgi birikimini matematiksel olasılıklar dahilinde bir elekten geçirip, bu bilgileri kullanarak evrensel bilgilere ulaşılmalıdır. Machiavelli'ye göre nihayetinde bir politik filozofun yapması gereken iş bundan ibarettir.

³ Leo Strauss; *Politika Felsefesi Nedir?*, (çev: Solmaz Zelyüt), Öteki Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 95.

⁴ Strauss; *Politika Felsefesi Nedir?*, s. 13.

⁵ Albert O. Hirschman; *Tutkular ve Çıkarlar (Kapitalizm Zaferini İlan Etmeden Önce Nasıl Savunuluyordu?)*, (çev: Barış Cezar), Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s. 36.

⁶ Strauss; *Politika Felsefesi Nedir?*, s. 96.

⁷ Strauss; *Politika Felsefesi Nedir?*, s. 66.

⁸ Alasdair MacIntyre; *Ethik'in Kısa Tarihi (Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla)*, (çev: Hakkı Ünler – Solmaz Zelyüt Hünler), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001, s. 146.

⁹ Mehmet Ali Ağaoğulları v.d. ; *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 324-325.

¹⁰ MacIntyre; *Ethik'in Kısa Tarihi*, s. 144.

¹¹ Ağaoğulları; *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s. 326.

2.MACHİAVELLİ’NİN FELSEFESİNDE HÜKÜMDAR-HALK İLİŞKİSİ

Yerleşik yaşam dünyanın başlangıcında yaygın değildi. İnsanlar, hayvanlar gibi dağınık ve göçebe yaşam sürüyorlardı. Sonradan insanların sayısı arttıkça yönetim şekillerindeki farklılıklar tesadüfen ortaya çıktı. İnsanlar, kendilerini daha iyi yönetebilsin diye kendilerine bir önder seçip ona itaat etmeye başladılar. Seçilecek bu önderde iyilik ve minnet duygusu olması ön planda idi. Ardından adalet sorgulanmaya başladı. Nihayetinde bir prens ya da bir önder için en basiretli ve en adil olması en önemli ölçüt haline geldi, en güçlü olması değil.¹² Ancak; modern politika felsefesi ile birlikte bu durum tam tersine dönmüş, bir prensin en önemli yönünün en güçlü olması anlayışı egemen bir anlayış haline gelmiştir. Hatta prensin hayatından sonra bile hala güçlü olması gerektiğini şu şekilde ifade eder: “*Şu halde bir cumhuriyetin ya da krallığın kurtuluşu, yaşarken kendisini yönetecek basiretli bir prene sahip olmak değil ama öldükten sonra bile sürmesini sağlayacak şekilde onu düzenleyecek kişiye sahip olmaktır.*”¹³

Machiavelli’ye göre insanlar zorunlu olmadıkları müddetçe iyi bir şey yapmaz. Alternatiflerin bol ve özgürlüklerin hat safhada olduğu bir yerde, kısa bir zaman içinde karmaşa, düzensizlik, kaos meydana gelir. Bu nedenle açlık ve yoksulluk insanları çalışkan yaparken, yasalar insanları iyi yapar.¹⁴ Machiavelli açısından insanların kontrol edilemez ölçüde özgür olması felaketin habercisidir. Bu özgürlüğü belirleyen, kısıtlayan, kontrol eden bir güç ya da otorite olmalıdır. Ancak bu güç ya da otorite sayesinde düzen ve mutluluk devam edeceği gibi devlet de varlığını ancak bu sayede uzun süre koruyabilecektir. “... *İnsanın doğal kötülüğü ve bencilliğinin su yüzüne çıktığı, dürüstlüğü, ortak iyiye adanmışlığın ve dindarlık ruhunun ya öldüğü ya da inançsızlığa teslim olduğu bozuk ve çürük bir toplumda, Machiavelli merkezkaç eğilimleri olabildiğince azaltarak güçlü ve birlikli bir toplum yaratacak yegane gücün mutlak hükümdar olduğunu ileri sürüyordu.*”¹⁵

Politik özne, hiçbir değeri göz önünde bulundurmadan, içinde bulunduğu duruma göre en uygun eylemi seçmeli ve gerçekleştirmelidir. Bunun için de politika alanındaki “araçların” seçimi rölatif bir yapı sergilemektedir. Örnek olarak “verilen bir söze sadık kalınmalı mı, kalınmamalı mı?” sorusunun kesin bir cevabı yoktur. İktidarı elde etmeye yönelik koşullar neyi gerektiriyorsa öyle davranılmalıdır. Ancak bu rölatif yapının yanında evrensel genellemeler de ortaya koyar koyar Machiavelli. Örneğin; şiddet bir kez yapılmalı ve yoğun bir şekilde uygulanmalıdır, halkın nefreti kazanılmamalı, fethedilen yerlere yerleşilmelidir gibi. Bunun yanında politik başarının olmazsa olmazı savaş sanatını bilmek ve her an savaş olabileceğine hazır olmaktır.¹⁶ Konu ülke savunması olduğu zaman adaletli- adaletsiz, merhametli-gaddar ayrımı yapılmaz. Her ne olursa olsun bir plan dahilinde hareket edilip sonuna kadar gidilir.¹⁷

Machiavelli bir kimsenin hem Hristiyan ahlak standartlarına göre yaşaması hem de bu standartların kamusal alanda da geçerli olmasını kabul etmez. Bunun için bir seçim yapmak gerekmektedir. Örneğin bir kimse kendi ülkesinin çıkarlarına uygun düşecek bir şekilde kendi ülkesine hizmet etmek için kendi ruhunu satmak zorunda kalabilir. Hatta her ne kadar bu durum gerçek olsa da bu durum çok nadiren dile getirilir. İsaiah Berlin’e göre Machiavelli’nin bu tutumu ona kötü şöhreti kazandırmıştır. Machiavelli’ye göre hem yurttaşlar hem de yöneticiler benzer şekilde ellerini kirletmek zorunda kalabilir. Hatta en üstün etik yaşam, ülkesi için kendini feda etmekte yatar.¹⁸ “*Machiavelli’ye göre, hakiki yurttaş şehri kendi ruhundan daha çok sever.*”¹⁹ Çünkü yurttaş, şartlar dahilinde kendi şehri ya da ülkesi için gözünü kırpmadan kendisini feda edebilmelidir. Yurttaşlar için bireysel çıkarlar değil, kolektif çıkarlar önemlidir.

¹² Niccolo Machiavelli; *Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, (çev: Alev Tolga), Say Yayınları, İstanbul, 2009, s. 31.

¹³ Machiavelli; *Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 72.

¹⁴ Machiavelli; *Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 36-37.

¹⁵ Cevizci; *Felsefenin Kısa Tarihi*, s. 264.

¹⁶ Ağaogulları; *Sokrates’ten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler*, s. 332.

¹⁷ Machiavelli; *Titus Livius’un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 501.

¹⁸ Jeffrey Abramson; *Minerva’nın Baykuşu (Batı Siyasi Düşünce Tarihi)*, (çev: İbrahim Yıldız), 2. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2017, s. 185-186.

¹⁹ Simon Critchley; *İmansızların İmanı (Siyasal Teoloji Deneyleri)*, (çev: Erkan Ünal), Metis Yayınları, İstanbul, 2013, s. 52.

“Siyasal yaşamda gözlemlenen şiddet, zalimlik, yalancılık, ihanet, ikiyüzlülük gibi tutumlar, gerçekte insanların özde kötü olmalarından değil, fakat siyasal öznelerin birbirlerinden kopuk bir şekilde, dolayısıyla güç ilişkilerinin körüklediği sürekli bir rekabet içinde bulunmalarından kaynaklanır. Bu açıdan bakıldığında, Machiavelli'nin iktidarın yüceltilmesine ilişkin bir öğretiyi savunduğu söylenemez. Çünkü ona göre, iktidarı elde etmek ya da korumak için verilen mücadeleler, zorunlu fenomenlerdir. İnsanın siyasal özne olarak var olması, yaşamını sürdürebilmek için her türlü araca başvurarak iktidarını sürekli olarak arttırmaya yönelmesi demektir.”²⁰ Machiavelli'nin nasihat verdiği kişiler, iktidarı silah zoruyla ve hünelerle sayesinde kazanan monarklardır. Dolayısıyla onun hedefindeki monarklar, iktidarını babadan ya da Tanrı'dan alan monarklar değildir. Çünkü Machiavelli'nin düşündüğü monark ya da prens başarılı bir darbe ile iktidarı ele geçirebilen, bundan dolayı da kendisine hayranlık duyulan bir kişidir.²¹ Becerisi sayesinde hükümdarlığı elde eden kişi bunu çok zorlukla kazanır ama kolayca koruyabilir. Zorluğu oluşturan en önemli kısım ise devleti oluşturan yöntemden, düzenlemelerden ve güvenlikten kaynaklanmaktadır.²² Bunun için hükümdarlığı kazanmak, onu istikrarlı bir şekilde sürdürebilmekten çok daha zordur.

Bir hükümdarın ilgilenebileceği tek sanat savaş sanatıdır. Savaşla ilgili metot ve stratejiler üzerine kafa yorar hükümdar. Savaş sanatı ve silahlardan daha çok gösterişe ve şatafata ağırlık veren bir hükümdarın iktidarı kaybetmesi kaçınılmazdır. İktidarı kazanmanın ya de kaybetmemenin tek çözümü bu sanattan anlamaktır.²³

Machiavelli “olması gereken” ile “olan” arasındaki farklılığı yok saymaz ve bu farklılık konusunda ısrarcı olur. Burada saf iyiliği, politik açıdan iktidarsız olma anlamında anlar. Her durumda ve her yerde iyi insan olarak görünmek isteyenler, kötü insanlar arasında yok olacaktır, der. Bunun için bir hükümdar gerektiği zaman iyi, gerektiği zaman kötü olmayı bilmelidir.²⁴ Machiavelli, şiddetin iyiye kullanılması ile kötüye kullanılması arasında ayırım yapar. Şiddeti iyiye kullanan hükümdar, iktidarı elde etmek için onu kullanan sonrasında ise bu şiddeti halkın yararına olacak şekilde kademeli olarak azaltan bir hükümdardır. Şiddeti kötüye kullanan hükümdar ise, başlangıçta yani iktidarı kazandıktan sonra şiddetin dozunu halkın aleyhine olacak şekilde arttırandır. Machiavelli'ye göre ancak şiddeti iyiye kullananlar iktidarını sürdürebilir.²⁵

Şiddeti kullanma konusunda Machiavelli, doğru uygulanan şiddet ile yanlış uygulanan gaddarlıkları birbirinden ayırır. Ancak bu ayırım sanıldığı gibi ahlaki bir temelde gerçekleşmez. Yanlış olan şiddet, ona göre dozunu arttırarak devam eder. Şiddeti dozunda kullanmayan bir hükümdar elini kılıcından çekmemek zorunda kalır. Şiddet her ne kadar politikada gerekli olan bir araç olsa da çok ender olarak yeterli olur. Çünkü bunun yanında Machiavelci prens hem aslan hem de tilki olmalıdır. Hangi durumlarda şiddetten ziyade kurnazlığı kullanması gerektiğini bilmelidir. Bir hükümdar her zaman insafli, insancıl, içten, dindar görünecek şekilde davranmalıdır. Ama hükümdarın her zaman ahlaki erdemlere uygun düşecek şekilde davranması tehlikeli olacaktır.²⁶

İnsanın değişken bir yapıda olması, onun doğasının çift yönlü olması ile açıklanabilir. Bu yönler: insani yön ve hayvani yöndür. Başarılı bir prens hem insan hem de hayvan gibi davranmayı bilmelidir Machiavelli'ye göre. Çünkü politika bu öğelerin birleştirilmesinden ibarettir. Aslan-tilki metaforu bu konu ile bağdaştırılabilir. Aslında bu bağlantıyı kurnazlığı ile bilinen tilki yapabilir.

Machiavelli, büyük işler yapan bir hükümdarın sözünde duran kişiler olmadığını savunur. Kurnazlıkları ile iş yaparlar çünkü. Burada iki farklı yol karşımıza çıkmaktadır. Birisi yasalara uymak, diğer zora başvurmadır. Yasalara uymak insanlara, zora başvurmak ise hayvanlara özgüdür. Yasalara uyulmasından dolayı sonuç alamayan bir hükümdarın ikincisine başvurması gerekir. Hayvanlara özgü

²⁰ Ağaogulları; *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s. 329.

²¹ Abramson; *Minerva'nın Baykuşu* s. 188.

²² Niccolo Machiavelli; *Hükümdar*, (çev: Necdet Adabağ), 16. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 22.

²³ Machiavelli; *Hükümdar*, s. 56.

²⁴ Abramson; *Minerva'nın Baykuşu* s. 184.

²⁵ Machiavelli; *Hükümdar*, s. 36.

²⁶ Abramson; *Minerva'nın Baykuşu* s. 191-195.

olan zora başvurma yolunda iki hayvan tercih edilmelidir: Tilki ve aslan. Tilki, tuzaklardan korunmak için, aslan da kurtlardan korunmak içindir.²⁷ Bir hükümdar tilki gibi kurnaz, aslan gibi güçlü olmalıdır. Devletin ve iktidarın gücü ve devamlılığı ancak şekilde sürdürülebilir.

Doğası itibarıyla bencil olan insanın, bir şekilde sosyalleşebilmesi, iyi hale getirilebilmesi gerekmektedir. Bu da ancak eğitimle olabilir. Bu biraz da olsa zorla(n)mayla gerçekleştirilebilir. Kötü olan insan, iyi olmaya zorlanır. Biraz da olsa zorlamayla yapılan bu eğitimi harekete geçiren tutku şan-şeref arzudur. Şan-şeref arzusu, iyilik ve kötülük ile bağ kuran bir arzudur.²⁸ Machiavelli açısından iktidar ile şan-şeref arasında yapılan ayırım önemlidir. Hükümdar ya da prens şan-şeref kazanmaya çabalar. Bu durum Machiavelli'ye göre iyi bir şeydir. Diğer dünyanın şanı şerefi Tanrı'nın kontrolünde iken, bu dünyanın ya da yeryüzünün şanı şerefi ise tarihçilerin kontrolindedir. Çünkü prene şan-şeref bahşetmek tarihçilerin becerebilecekleri bir iştir. Sıradan yurttaşlar iktidarı değil, barışı arzular. Barışa da prensin şiddeti en uygun şekilde kullanmasıyla ulaşılabilir. Prenslar, kendi amaçlarını gerçekleştirebilmek için yeterince acımasız olduğunda yurttaşlarına hizmet etmiş sayılır. Dolayısıyla hükümdarın iktidar ve şan-şeref arzusu amacıyla kullandığı araçlar şiddet ve hile, barış ve iç düzen tarafından mubah kılınır.²⁹

İnsanları harekete geçiren temelde iki şey vardır: Sevgi ve korku. Bir devleti ya da topluluğu yönetmede her ikisi de etkin olarak kullanılabilir. Ancak, çoğunlukla kendisinden korkulmasını sağlayan bir lider, kendisini sevdiiren bir liderden daha başarılı olur ve onun yolu izlenir; ona daha çok itaat edilir.³⁰ Cicero ise Machiavelli'nin aksine, korkulan olmayı değil de sevilen olmayı benimser. Çünkü korku, nefret ve tehditi içinde barındırır. Zorba sürekli bir acı içinde yaşar. Çünkü zorba ya öldürür ya da öldürülme korkusuyla yaşamını idame ettirir. Yine Cicero'ya göre zor kullanma yalnızca vahşi hayvanlara ait olabilir. Dolayısıyla savaş, yalnızca barışı sağlamak için geçerli bir sebep olabilir.³¹

Machiavelli, hükümdarın korkulacak biri olması ile sevillecek biri olması arasındaki ince çizgiden bahseder. Aslında bir hükümdarda her ikisi de olmalıdır der Machiavelli; ancak sevilen bir hükümdar olmaktansa korkulan bir hükümdar olmak tercih edilmelidir. Çünkü sevilen bir hükümdara zarar vermek daha kolay ve daha cesurca bir iştir. Bir hükümdar korku salarken nefret uyandırmamalıdır. Yine bir hükümdar halkının malına, mülküne, namusuna el koymadığı müddetçe halk arasında nefret uyandırmaz. Bunlara el koyan bir hükümdarın her zaman haklı bir gerekçesi olmalıdır. Aksi takdirde halk, hükümdarına nefret besleyecektir.³² Machiavelli için korku bağı, sevgi bağından çok daha önemli ve etkili bir bağıdır. Bir hükümdar için o, insanlar arasındaki yaptırım gücünün ve otoritesinin korku bağı ile sürdürülebileceğini iddia etmektedir. “... *Sevmek insanların istencine bağlı, korkmak hükümdarın. Erdemli bir hükümdar başkalarının değil, kendi elinde olana güvenmelidir. Dediğim gibi, yalnızca üzerine kin ve nefret çekmekten uzak durmalıdır.*”³³

İnsanın doğasının gereği olarak bencil olduğunu düşünen Machiavelli'ye göre insanın mal-mülk hırslarının sınırı yoktur. Kaynaklar da kıt olduğu için sürekli bir rekabet ve çatışma durumu söz konusudur. Bu noktada devlet, bireyi koruma amacı ile oluşturulmuş bir yapıdır. Bu devletin başında bulunan hükümdar ise güçlü bir hükümdar olmalıdır. O halde, hükümdar, insanları kötü kabul eder ve halkın yaşamını ve mallarını korumak için çabalar. İyi devlet, çıkarlar içinden dengeyi koruyabilen ve istikrarlı olan devlettir. Kötü devlet ise çıkarların sürekli çatıştığı ve dengenin korunamadığı bir devlettir.³⁴ Bir hükümdar, eğer halkın desteği ile hükümdar olduysa halkın dostluğunu sürdürmek zorundadır. Halk, zulme uğramak istemez. Hükümdar, halkını zulme uğratmaz ise halkın dostluğunu kazanmış olur. Eğer hükümdar halkın değil de seçkinlerin desteğiyle hükümdar olduysa bu durumda da hükümdar, halkın

²⁷ Machiavelli; *Hükümdar*, s. 66-67.

²⁸ Strauss; *Politika Felsefesi Nedir?*, s. 88-89.

²⁹ Abramson; *Minerva'nın Baykuşu*, s. 194-197.

³⁰ Machiavelli; *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 438.

³¹ Larry Arnhart; *Siyasi Düşünce Tarihi (Plato'dan Rawls'a)*, (çev: Ahmet Kemal Bayram), 2. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2005, s. 155.

³² Machiavelli; *Hükümdar*, s. 64.

³³ Machiavelli; *Hükümdar*, s. 66.

³⁴ Gunnar Skirbekk, Nils Gilje; *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, (Çev: Emrah Akbaş – Şule Mutlu), 3. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul, 2006, s. 232.

beğenisini kazanmak zorundadır.³⁵ Dolayısıyla hükümdar halkına hiçbir zaman sırt dönemez. Çünkü, her halükarda, devletin devamlılığı için halk ile hükümdar arasında sıkı bir bağ vardır.

Hükümdarın, halkını sürekli baskı altında tutması halkın ve hükümdarın karşılıklı olarak birbirine güvenini yitirir. Halka, şiddet iyice hissettirilmeden ve bir kerede yapılmalıdır. İyilikler ise azar azar yapılmalıdır. Hükümdar, halkıyla belli bir tutarlılık çerçevesinde ilişki kurmalı ve değerlerinden taviz vermemelidir.³⁶ Çünkü hükümdarın otoritesinin sarsılması, devletin otoritesinin sarsılması anlamına gelir. Devletin devamlılığı da hükümdara itaat etmekten geçer.

Machiavelli, halkın kolayca kandırılabileceğini düşünmektedir. Hükümdar, gerektiği taktirde halkını kandırabilir veya aldatabilir. Ancak bu amaç kendi kişisel çıkarı için değil, yalnızca devletin çıkarı için meşru görülebilir. Devletin çıkarını korumak, huzur ve istikrarını sağlamak için hükümdar yalan söyleyebilir. Yani hükümdar propaganda yapabilir.³⁷ Devletin ya da imparatorluğun başındaki prens, insanların özgürlüğünü kısıtladığı müddetçe, o devlet uzun ömürlü olmaz. Böyle bir durumda, yani halk, liderine düşman olduğu durumda prens yasadışı yollara başvurmak zorunda kalacaktır. Düşmanı az sayıda olanın güvenliği de çok fazla riske girmez. Ancak halkının büyük çoğunluğu kendisine düşman olan bir prens, güvenliğini sağlayamaz. Bu gibi durumlarla karşılaşmamak için bir prensin yapabileceği en mantıklı hareket halkla arasında dostluk köprüleri kurmaktır.³⁸

3.NEDEN CUMHURİYET REJİMİ?

Machiavelli, en elverişli yönetim sistemi olarak cumhuriyeti tercih eder. Çünkü cumhuriyet rejimi, yönetenler ile yönetilenlerin çıkarlarını birbirleriyle uyumlu hale getiren en uygun yönetim sistemidir.³⁹ Machiavelli'nin sözünü ettiği cumhuriyet, günümüz demokrasileri değildir. Onun cumhuriyet derken kast ettiği şey karma bir yönetim şeklidir. Bu karma rejim monarşi, aristokrasi ve demokrasinin karışımıdır. Roma Cumhuriyeti bunun en klasik örneğidir. "... Yasaları oluşturmakta basiretli olanlar, ... bu türlerin her birinden sakınmış ve hepsinin katıldığı bir yönetimin daha sağlam ve daha kararlı olduğu yargısına vararak, bu karma olan seçmişlerdir. Çünkü aynı şehirde prenslik, aristokrasi ve halk yönetimi varsa, her biri diğerine karşı tetikte durmayı sürdürecektir."⁴⁰

Hali hazırda düzenlenmiş yönetimin sorumluluğu yalnızca bir kişiye bırakılırsa, o devletin ömrü uzun olmayacaktır. Yönetimin sorumluluğu birçok kişiye bırakıldığında yönetim süreklilik arz eder. Böylelikle yönetimle arası iyi olan biri, birden fazla yöneticinin olduğu bir yönetimi kolay kolay ele geçiremez, teslim alamaz.⁴¹ Monarşik, aristokratik ve demokratik yönetimlerin sadece bir tanesinin benimsenmemesi gerektiğinin sebebini Machiavelli şöyle açıklar: "... Prenslığın tiranlığa, aristokrasinin azınlık yönetimine ve halk yönetiminin de kolayca özgürlükleri istismar eden bir yönetim biçimine dönüşmesinin yolları açık olur."⁴² Dolayısıyla uzun ömürlü bir devlet tasarlamak için bu üç yönetim şekli de benimsenmelidir.

Machiavelli'ye göre ordu yetiştirmek ve insanları ülkeleri için savaşmaya ve ölmeye güdüleme açısından en uygun rejim cumhuriyet rejimidir. Burada prensler dezavantajlı konumdadır. Çünkü prensler askerlerin niceliği ve niteliği açısından cumhuriyetlerle rekabete giremezler. Dolayısıyla Machiavelli'ye göre cumhuriyetlerin en önemli yönü askeri üstünlüğüdür. Esasında cumhuriyetlerin bu askeri üstünlüğünün altında yatan sebep ahlaki üstünlüktür. Çünkü özgürlüğüne, bağımsızlığına, ilkelerine, ahlakına düşkün olan bir halkın askeri öğeleri de o oranda güçlüdür.⁴³ "... Çok sayıda insan

³⁵ Machiavelli; *Hükümdar*, s. 38.

³⁶ Machiavelli; *Hükümdar*, s. 36.

³⁷ J. Bronowski - B. Mazlish; *Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi*, (çev: Elvan Özkavruk Adanır), Say Yayınları, İstanbul, 2012, s. 77.

³⁸ Machiavelli; *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 87.

³⁹ Abramson; *Minerva'nın Baykuşu*, s. 186.

⁴⁰ Machiavelli; *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 33.

⁴¹ Machiavelli; *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 61.

⁴² Machiavelli; *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 30.

⁴³ Abramson; *Minerva'nın Baykuşu*, s. 199.

ve iyi ordu olmaksızın bir cumhuriyet asla büyüyemez ya da büyürse asla kendiliğinden varlığını sürdüremez.”⁴⁴

Cumhuriyetlerin karar alması prensinkinden daha uzun bir süreci kapsar. Aynı şekilde cumhuriyetlerin sözünden dönmesi de prenslere göre daha uzun bir zaman alacaktır. Antlaşmalar konusunda da cumhuriyetler, prenslere göre daha riayetçidir. Dolayısıyla halk, prensten daha az günah işler. Bunun için halkın yönetimi, prensin yönetiminden daha güvenilirdir.⁴⁵ *“Bir prens, ülkesini iyi yöneterek, halkın barış ve güvenlik arzusuna cevap verebilir. Fakat monarşiler halkın özgürlük aşkından istifade etmede cumhuriyetlerle boy ölçüşemez.”⁴⁶*

Bir cumhuriyetçi olan Machiavelli, halkın ahlaki yapısından şüphe etse de, halk yönetimi prensliklere göre daha tutarlı, daha istikrarlı ve hukuka daha çok saygılıdır.⁴⁷ Yönetici konumunda olan bir halk bir prensten daha basiretli, daha kararlı ve minnet yüklüdür. Bir prens yasalardan kurtulursa daha nankör ve basiretsiz olacaktır. Bundan dolayı halkın sesi Tanrı'nın sesine benzer. Ayrıca kontrolü halkta olan bir şehrin büyümesi, kontrolü prenste olan bir şehrin büyümesinden daha hızlıdır. Sınırlandırılmamış bir halkın ve prensin yönetimi karşılaştırıldığında halkın yönetimi daha az kusurlu olacaktır.⁴⁸

SONUÇ

Machiavelli'nin düşünceleri, kendi zamanında sıkıntısını çektiği politik kaosun bir sonucudur. Dolayısıyla bu kaosta bir güvensizlik söz konusudur. Her ne kadar başarılı bir siyasetçinin Machiavellist olması gerektiği söylene de, Machiavellist strateji çok nadiren faydalıdır. Çünkü bu strateji, sonucu itibarıyla tükenmek bilmeyen çatışmaları beraberinde getirmektedir.⁴⁹

Machiavelli'nin getirdiği yeni siyaset anlayışı her türlü normatif yaklaşımı reddeder. Machiavelli, siyaseti dinsel dogmalara, ahlaki değer yargılarına bağımlı olmaktan kurtarır. Bu anlamda politik olanın dinden ve ahlaktan soyutlanmış olması, politika ile din ve ahlak alanında hiçbir ilişkinin olmadığı anlamına gelmez. Machiavelli, daha önce yapılanların tersine, din ve ahlaki siyasetin ve siyasi iktidarın belirlediğini düşünerek siyaset felsefesi tarihine adını altın harflerle yazdırmıştır.⁵⁰ O, siyasette ahlakın ve dinin rolünü ortadan kaldırarak, Nietzsche ve Karl Marks'a giden yolu açmış, bu filozoflara kapı aralayarak köprü vazifesi görmüştür.

Machiavelli, dini sosyolojik bir öge olarak betimlerken, dini siyasetin hizmetine sokar. Dolayısıyla dini teolojik anlamı üzerinde hiç durmaz. Bunun için din, kendi başına bir amaç olamaz. Dinin önemi sosyolojik-politik bir araç olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca din ile bağlantılı olarak Tanrı korkusu, halkı birlik içinde tutmada önemli bir fonksiyonu yerine getirir. Halkın yasalara ve siyasi iktidara boyun eğmesindeki en önemli ve en güçlü kaynak dinsel duygulardır. Bu yüzden halkın dinsel inancı tahrip edilmemelidir.⁵¹

“Öyle bir izlenim vermeli ki onu duyan, onu gören herkes ne kadar merhametli, sözünde duran, dürüst, insancıl, dindar demeli. Dindar görünmesi hiçbir şeyin gerekli olmadığı kadar gereklidir. Genellikle insanlar ellerinden çok gözleriyle yargırlar; çünkü herkes görür, ama çok az kişi ne olduğunu duyumsar. Çok kimse sen nasıl görünürsen seni öyle görür, ama gerçekte ne olduğunu çok az kişi bilir; o çok az kişi de iktidarın gücünü arkasında bulan çoğunluğa karşı koyamaz.”⁵² Machiavelli için insanların büyük çoğunluğu tarafından merhametli, dürüst görünmek her şeyden önemlidir. Gerçekte öyle olup olmamasının hiçbir önemi yoktur. Bir hükümdar, halkının desteğini alabilmek için dindar görünmek zorundadır. Çünkü ancak bu sayede halkını uyutup, arka planda iş çevirebilir. Bütün erdemlere sahipmiş gibi hareket etmelidir bir hükümdar. Ancak bu sayede kendi iktidarını devam

⁴⁴ Machiavelli; *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 48-49.

⁴⁵ Machiavelli; *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 207-208.

⁴⁶ Abramson; *Minerva'nın Baykuşu*, s. 200.

⁴⁷ Abramson; *Minerva'nın Baykuşu*, s. 206.

⁴⁸ Machiavelli; *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, s. 202-204.

⁴⁹ Arnhart; *Siyasi Düşünce Tarihi*, s. 149-150.

⁵⁰ Ağaoğulları; *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s. 325.

⁵¹ Ağaoğulları; *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s. 335.

⁵² Machiavelli; *Hükümdar*, s. 68.

ettirebilir. Bir hükümdar için asıl olan kendi devleti ve kendi koltuğudur. İnsanların ne istediğinin pek bir önemi yoktur. Halkın nefret duymasına sebep olmasın kafidir. Bir hükümdar, kendi koltuğunu ya da iktidarını kaybetmemek için halka şirin gözükp arka planda her türlü amacı, niyeti gerçekleştiren bir kişidir. Bu arka planda amacı gerçekleştirebilecek her araç mubahtır.

Machiavelli, Francis Bacon'dan önce deneysel yöntemi başlatan ve bunu politik alana uygulayan bir düşünür olarak kabul edilir. Çünkü Machiavelli politik düşünceyi a priori kuramlardan ve değer yargılarından kurtarmıştı. Kendisinden sonra gelen Bacon da tüm skolastik dogmaları yıkmış ve politikayı deneysel yöntemlere göre irdeleyen bir filozof olarak kendisinin Machiavelli'nin düşüncelerinden etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.⁵³

Ahlakı, fayda zemininde temellendiren Machiavelli'ye göre insanlar doğaları gereği bencildir. Birey olarak faydacı olan insanlar birleşerek ortak bir fayda ahlakına sahip olmalıdır. Bu ise kendi ülkesi adına kurulu olan, ülkesinin çıkarlarını her şeyin üstünde tutan ortak faydadır. “*Erdem, yurttaşlık erdeminden, yurtseverlik veya kolektif bencillğe adanıştan başka bir şey değildir.*”⁵⁴ Erdem, ulusun ya da devletin çıkarını düşünmekten başka bir şey değildir. Bu uğurda bireylerin kendilerini feda etmesi bile gerekebilir. Dolayısıyla Machiavelli'ye göre erdem, bireysel olarak düşünülebilecek bir kavram değildir.

Machiavelli, ilkçağın kadim anlayışına ve düşünürlerine karşı çıkmaktadır. O, en çok da Sokrates-Platon-Aristotelesçi erdem geleneğine karşı çıkmaktadır. Onlara göre erdem ve erdemli hayat, hayatın temel amacıdır. Hatta devletin ya da Site'nin amacı da erdemli bir yaşam sürmektir. Machiavelli'nin çizgisi bunun tam tersidir. Yani Machiavelli'de devlet, onun varlığı, devamlılığı, gücü esastır. Amaç da bunlardır. İnsanlar devlet için yaşmalıdır, der. Machiavelli, ortaçağın da hakim ruhuna karşı çıkmaktadır. Ortaçağ'da her şey din ya da kilise çatısı altında kendine hayat hakkı bulabilir. Machiavelli bunu reddederek din ile devleti özü itibari ile ayırma çabası içinde olması itibariyle onun “laik” bir yapıda hareket ettiğini söylenebilir.

Machiavelli'ye göre din, kutsal bir güç değil, toplumsal bir güçtür. O, dini, bir kurtuluş amacı olarak değil de, toplumu bir arada tutan bir araç olarak görmektedir. Dolayısıyla Machiavelli açısından din, hükümdar tarafından şekillendirilen ve meşruiyetini yine hükümdar tarafından kazanan bir araçtır. Hükümdar açısından din, halkın birliğini sağlayan, ayaklanmalarına engel olan bir vasıttır. Hükümdarın, kendi amacı ya da iktidarının devamlılığı için kullanabileceği en etkili silah dindir.

Machiavelli'nin önemli çizgilerinden biri, tarihselciliği reddetmesidir. Ona göre insan doğası her yerde ve her zaman aynıdır. O halde insanların doğası öğrenilmesi gerekir. Bir prens ya da hükümdar da tüm dünyada aynıdır. Politikacılar için yapılması gereken her yerde ve her zamanda bir prensin özelliklerini öğrenmektir. Tiranlık ya da diktatörlük rejimlerine bakıldığından oradaki egemen gücün temelinde Machiavellist bir öğreti vardır. Bütün ülkelerde siyasetçilerin siyasete başlamadan önce gizlice sıkı bir Machiavelli okuması yaptığı iddia edilebilir. Bu iddia en çok da tek adam rejimleri için geçerli olur.

Machiavelli'nin ardında bıraktığı en büyük miras, politikada ahlaki değerlere yer vermemiş olmasıdır. Yani siyaset ile ahlakın aynı kapta barınamamasıdır. Bu görüş düşünce tarihine ilk kez Machiavelli ile birlikte girmiştir. Ahlak ile siyaseti birbirinden tamamen ayırmak düşünce tarihinde bir milat olarak kabul edilmelidir. Çünkü kadim Antik Yunan filozoflarından Sokrates'e, Platon'a, Aristoteles'e bakıldığı zaman siyaset ile ahlak hep iç içe, kol kola olmuştur. Erdemli olmak, ahlaklı olmak her şeyin olduğu gibi politikanın da ilk şartı idi. Bu gelenek ortaçağ filozoflarında da sürmüştür ta ki Machiavelli'ye kadar. Dolayısıyla Machiavelli'den itibaren politika felsefesi daha ayakları yere basan, daha seküler bir kimlik kazanmıştır.

⁵³ Ağaogulları; *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, s. 325.

⁵⁴ Strauss; *Politika Felsefesi Nedir?*, s. 88.

KAYNAKÇA

1. ABRAMSON, Jeffrey; *Minerva'nın Baykuşu (Batı Siyasi Düşünce Tarihi)*, (Çev: İbrahim Yıldız), 2. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara, 2017.
2. AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali v.d.; *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
3. ARNHART, Larry; *Siyasi Düşünce Tarihi (Plato'dan Rawls'a)*, (Çev: Ahmet Kemal Bayram), 2. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2005.
4. BRONOWSKI, J., MAZLISH, B.; *Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi*, (Çev: Elvan Özkavruk Adanır), Say Yayınları, İstanbul, 2012.
5. CEVİZCİ, Ahmet; *Felsefenin Kısa Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
6. CRITCHLEY, Simon; *İmansızların İmanı (Siyasal Teoloji Deneyleri)*, (Çev: Erkan Ünal), Metis Yayınları, İstanbul, 2013.
7. GÖKBERK, Macit; *Felsefe Tarihi*, 15. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
8. HIRSCHMAN, Albert O.; *Tutkular ve Çıkarlar (Kapitalizm Zaferini İlan Etmeden Önce Nasıl Savunuluyordu?)*, (Çev: Barış Cezar), Metis Yayınları, İstanbul, 2008.
9. MACHIAVELLI, Niccolo; *Titus Livius'un İlk On Kitabı Üzerine Söylevler*, (Çev: Alev Tolga), Say Yayınları, İstanbul, 2009.
10. MACHIAVELLI, Niccolo; *Hükümdar*, (çev: Necdet Adabağ), 16. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
11. MACLINTYRE, Alasdair; *Ethik'in Kısa Tarihi (Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla)*, (Çev: Hakkı Hünler – Solmaz Zelyüt Hünler), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2001.
12. SKİRBEKK, Gunnar, GİLJE, Nils; *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, (Çev: Emrah Akbaş-Şule Mutlu), 3. Baskı, Kesit Yayınları, İstanbul, 2006.
13. STRAUSS, Leo; *Politika Felsefesi Nedir?*, (Çev: Solmaz Zelyüt), Öteki Yayınevi, İstanbul, 2017.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

İBN SİNÂ'DA VAHDET VE KESRET

Sedat BARAN

Dr. Öğr. Üyesi Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslâm Felsefesi Anabilim Dalı

ÖZET

Vahdet ve kesret meselesi felsefe tarihinin en önemli meselelerinden biridir ve her zaman filozofların gündeminde yer almıştır. Bu iki kavram imkân ve vücub gibi tanıma ihtiyaç duymayan ikinci felsefi makuller kategorisinde yer alır ve varlıktan soyutlanır. Bu yüzden İbn Sînâ'ya göre vahdet ve kesret için dillendirilen bütün tanımlar hakiki tanımlar değildir. Kısır döngü veya bir şeyin kendisi ile yapılan tanımdır.¹ Nitekim vahdet hakkında yapılan tanımlarda vahdet kesret kavramıyla ve kesret hakkında yapılan tanımlarda kesret vahdet kavramıyla açıklanmaktadır. İbn Sînâ buna binaen vahdet ve kesret kavramları hakkında itina edilebilecek bir şey söylemenin zor olduğunu, ancak kesretin hayal yetisi nezdinde vahdetin de akıl yetisi nezdinde en iyi bilinen şey olduğunu söylemektedir. Yani akıl vahdet kavramının tanımı için hayal/kesretten yardım alır. Kesreti tanımladığı zaman da akli bir kavram olan vahdetten yardım alır.²

İbn Sînâ vahdet ve kesret sınıflandırması hususunda öncelikle vahdeti bi'z-zât ve bi'l-araz olmak üzere iki kısma ayırır. Bi'z-zât vahdeti de; türde vahdet, cinste vahdet, münasebette vahdet, öznedde vahdet ve miktarda vahdet olmak üzere beş kısma ayırır. Bi'l-araz vahdeti de kendi içinde üç kısma ayırır. Buna göre vahit; ya yüklemi arazi bir durum olan bir öznedir veya tek bir öznedeki iki yüklemdir ya da iki özne için ispatlanan tek bir yüklemdir. Tabi bu sınıflandırma salt akli ve mantıki bir sınıflandırma değildir. Bunun dışında da farklı açılardan farklı sınıflandırmalar yapılmıştır.

Vahdet ve kesret ile ilgili bir diğer mesele bu ikisinin hangi makulenin içinde yer aldığı meselesidir. İbn Sînâ vahdetin cevher olmadığını ispatlamak için deliller zikreder ve vahdetin araz olduğuna inanır. O, vahdeti yalın bir hakikat olan ve nesnel âlemde mevcut olup miktara arız olan sayıya benzetir.³

İbn Sînâ daha sonra vahdet ile kesret arasındaki karşıtlığı ele alır ve bu ikisi arasındaki karşıtlığın tezat, tezayüf, tenakuz, meleke ve a'dem-i meleke karşıtlığı olmadığını söyler. Buna göre bi'z-zât karşıtlık türlerinden hiçbirisi vahdet ile kesret arasındaki karşıtlığa delalet etmez. Ona göre bu ikisi arasındaki karşıtlık bi'z-zât bir karşıtlık olmayıp bi'l-araz bir karşıtlıktır.⁴

Anahtar Kelimeler: İbn Sînâ, Varlık, Vahdet, Kesret.

¹ Ebû Ali Hüseyin b. Abdullah b. Ali b. Sînâ, *eş-Şifâ: el-İlahiyyât*, thk. G. C. Anawati - Said Zayed (Kum: Menşurat-ı Mektebetu Ayetullah el-Mer'âşi), 104.

² İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, 105.

³ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, 110.

⁴ İbn Sînâ, *eş-Şifâ*, 130.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NDE BİR KADIN KOMUTAN ALTUNCAN HATUN ALTUNCAN HATUN, A WOMAN COMMANDER IN THE GREAT SELÇUKLU STATE

Serap EROĞLU

Araştırmacı-Yazar ve Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

İslamiyet öncesi Türk tarihinde kadın, hem toplum içinde hem de devlet yönetiminde etkin bir rol üstlenmiştir. İslamiyet'in kabulü ile birlikte kadın kutsiyet kazanmış ve daha önce örf ve adetlere dayalı hakları İslamiyet'in kabulü ile birlikte perçinlenmiştir. Bu da Türk tarihinde özgüvene sahip, cesur ve başarılı kadınların önemli bir figür olarak karşımıza çıkmasını sağlamıştır. Ancak tarihe bu şekilde imza atmış kadınlardan ziyade türlü entrikalarla adından söz ettirmiş, devletin değil kendi menfaatlerini ön planda tutmuş ve devlet idaresinin tehlikeye girmesine sebep olmuş kadınlar zihinlerde yer etmiştir. Oysa devlet yönetiminde hükümdarın daima yanında yer almış, destekleyici bir politika izlemiş ve devletin bekası için her türlü fedakârlığı yapmış kadınlar da varlık göstermiştir. Tıpkı Büyük Selçuklu Devleti'nin (1040-1157) kuruluş döneminde adından söz ettiren Altuncan Hatun gibi. Tuğrul Bey'in eşi olan Altuncan Hatun, siyasi anlamda oldukça aktif bir kadın profili çizmektedir. Kendisi yeri geldiğinde elçi kabullerinde bulunmuş ve diğer devletler ile eşi arasında arabulucuk yapmıştır. Altuncan Hatun, gerek siyasette üstlendiği etkin rol ile gerek eşine gösterdiği destek ile O'nun takdirini ve saygısını kazanmıştır. Altuncan Hatun'un üstlendiği en önemli siyasi rol ise Tuğrul Bey'in defalarca isyan girişiminde bulunan üvey kardeşi İbrahim Yinal'ın, son ciddi isyanına karşı gösterdiği başarıdır. Altuncan Hatun, devletin birliği ve hâkimiyetinin devamını düşünerek, kendi aldığı kararlar ordunun hazırlanmasını sağlamış ve orduyu komuta etmiştir. Başarılı savunmasının ardından hem Büyük Selçuklu Devleti'nin hem de eşi Tuğrul Bey'in hâkimiyetini korumuştur. Altuncan Hatun, Tuğrul Bey'in hâkimiyetinin devamını sağlayarak Sünni Abbasi Hilafetinin, Şii Fatımi tehlikesinden kurtulmasına da vesile olmuştur. Bu sayede Altuncan Hatun sadece Türk tarihi değil İslam tarihi açısından da önem taşıyan bir başarıya imza atmıştır. Altuncan Hatun örneği ile Türk devlet yönetiminde kadının ne kadar etkili ve önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Bu durum Türk örf ve adetlerine göre kadına verilen değer ve gösterilen saygının anlaşılmasını sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Selçuklular, Altuncan Hatun, Tuğrul Bey, İsyan

ABSTRACT

In pre-Islamic Turkish history, women have played an active role both in society and in state administration. With the adoption of Islam, women gained sanctity and their rights based on customs and traditions were riveted with the adoption of Islam. This led to the emergence of self-confident, brave and successful women in Turkish history as an important figure. But, the women who have made their name in history with this kind of intrigues rather than the women who have signed this way, have kept their own interests in the forefront of the state and caused the administration of the state to be in danger. However, women who have always stood by the sovereign in government administration, followed a supportive policy and made all kinds of sacrifices for the survival of the state. Just like Altunjan Khatun, who made a name for himself during the foundation of the Great Seljuk State (1040-1157). Altunjan Khatun, wife of Toğrul Bey, is a very active woman in political terms. When it came time, he accepted the envoy and mediated between other states and his wife. Altunjan Khatun has earned her appreciation and respect both for her active role in politics and for her support to her husband. The most important political role played by Altunjan Khatun is the success of Toğrul Bey's step-brother İbrahim Yinal, who has repeatedly tried to rebel. Altunjan Khatun, considering the continuation of the unity and sovereignty of the state, ensured the preparation of the army with his own decision and commanded the army.

Altunjan Khatun, Toğrul Bey by maintaining the dominance of the Sunni Abbasid Caliphate, Shiite Fatimid was also instrumental in getting rid of the danger. In this way, Altunjan Khatun has achieved an important success not only in Turkish history but also in Islamic history. With the example of Altunjan Khatun, we can see how effective and important the role of women in Turkish state administration. This provides an understanding of the value and respect given to women according to Turkish customs and traditions.

Key Words: Women, Seljuks, Altunjan Khatun, Tuğrul Lord, Rebellion.

GİRİŞ

Kadın, tarihin başlamasından günümüze kadar erkekle beraber varlık mücadelesi vermiş ve yaklaşık 4000 yıllık bir zamanı kapsayan bu süreç içerisinde aktif bir rol üstlenmiştir. Ancak tarihi olayları inceleme esnasında cinsiyet olarak daha çok erkeğin ön planda olduğu bir tarih yazımıyla karşılaşmaktayız. Bu durum tarihi bir süreçte yapıcı ya da yıkıcı roller üstlenmiş, süreci bir şekilde etkilemiş kadınların araştırılması hususunda çalışmalarımızı yönlendirmiştir.

Ataerkil bir aile yapısının hâkim olduğu Türk tarihinde, kadın ve erkek arasında bir eşitlik ya da üstünlükten ziyade, birbirini tamamlayan, dengeleyen iki cinsiyetle karşılaşmaktayız. Türk kadınının aile ve toplum içerisindeki varoluş şekillerine baktığımız zaman, kadının hayatın her alanında yer edinmiş olduğunu görmekteyiz. Kadın yeri geldiğinde bir yönetici, yeri geldiğinde bir anne, bir idareci, bir çalışan, eş ve hatta asker olma özelliği göstermiştir. Türk örf ve adetlerine göre kadın, oldukça değer gören ve saygın bir konuma sahip olmuştur. Türk toplumunda fazlasıyla etkin olan kadının sahip olduğu değer ve manevi üstünlük, İslamiyet'in kabulü ile birlikte sanıldığı gibi pasif duruma düşmekten ziyade, kazandığı kutsiyet ile gördüğü değer, saygı ve itibar ziyadesiyle artmıştır. Bu durum toplumda ve devlet yönetiminde daha önemli roller üstlenmiş kadın profillerini arttırmıştır. Bunun en güzel örneklerini ise Büyük Selçuklu Devleti döneminde yaşamış Hatunlarda ve Terkenlerde görmekteyiz.

"Karanlık Çağ" olarak tabir edilen Ortaçağ döneminde kurulan Büyük Selçuklu Devleti dönem itibariyle düşünüldüğünde, diğer devletlere göre hukuki, siyasi, sosyal ve kültürel açıdan daha gelişmiş nitelikler sergilemektedir. Selçukluların çağın ilerisinde bir uygarlık olması doğal olarak kadının toplum içindeki konumunu da olumlu bir şekilde etkilemiştir. Selçuklu kadınları gerek aile, gerek toplum gerekse devlet yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Özellikle Selçuklu Devleti'nin (1040-1157) kuruluş döneminde yapıcı ve koruyucu mücadelesiyle dikkat çeken Altuncan Hatun, Tuğrul Bey'in hâkimiyeti süresince devlet yönetiminde eşine gerekli desteği göstermiş, devletin bütünlüğü açısından üstüne düşen görevlerin yanında ciddi bir mücadele örneği sergilemiştir. Tuğrul Bey'in üvey kardeşi İbrahim Yinal'ın Kasım 1058'de giriştiği isyanda Büyük Selçuklu Devleti daha kuruluş döneminde yıkılmanın eşiğine gelmiş, hem Tuğrul Bey'in hâkimiyeti hem de Sünni Abbasi Hilafeti ciddi anlamda tehlikeye girmiştir. Altuncan Hatun'un gösterdiği cesaret ve verdiği başarılı mücadele, isyanın bertaraf edilmesinde son derece etkili olmuştur. Altuncan hatun verdiği mücadele ile eşi Tuğrul Bey'in hayatını ve tahtını korumanın yanında devlet bütünlüğünün ve dolaylı olarak Sünni Abbasi Hilafeti'nin de devamını sağlamıştır. Hatun, Tuğrul Bey'in bu zor döneminde tehlike arz eden oğlu Enuşirvan'ı tutuklatıp daha sonra eli zincirli şekilde Sultan'ın karşısına çıkararak daha fazla takdir görmüş ve Tuğrul Bey'in kendisine gösterdiği saygının artmasını sağlamıştır. Altuncan Hatun, bir kadın olarak soğukkanlılığını korumuş bütün engellemelere rağmen elindeki kısıtlı imkânları kullanarak bir ordu oluşturmuş ve bu ordunun başına geçerek bu zor dönemin en az zararla atlatılmasına vesile olmuştur. Gösterdiği cesaret, olgunluk, azim ve başarıyla sadece Selçuklu Hatun ve Terkenlerine değil bütün Türk kadınlarına örnek olma özelliği göstermiştir.

1. Eski Türk Devletleri'nde Kadının Yeri

Ortaçağ'da Hristiyan Dünyası IV. ve X. Yüzyıllar arasında karanlık bir dönem geçirmiştir. Ancak Ortadoğu'da yeni bir din olan İslamiyet doğmuş ve kısa sürede yayılmıştır. Müslüman-Araplar Hristiyanların sahip çıkmadıkları bilim, kültür, ve felsefe mirasına talip olmuşlardır.¹ Dolayısıyla,

¹ Seyfettin Kaya, "Ortaçağ'da Arap-İslam Dünyasında Astronomi Bilimi" *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2, (Eylül 2017), s.361.

sonradan İslamiyet'i benimsemiş toplumlarda, özellikle Müslüman Türk Devletlerinde bu durumun toplum üzerindeki olumlu etkilerini açık bir şekilde görebilmekteyiz.

Ortaçağ'da daha çok ataerkil toplum yapısı hâkim olmuş ve kadına verilen değer toplumdaki topluma değişiklik göstermiştir. Toplum içinde ise dönemin dini, siyasi, hukuki ve sosyal yapısı kadının değerini ve statüsünü belirlemiştir. Yani kadın toplumdaki topluma ve dönemden döneme değişen bir değere sahip olmuş ve bu değere göre şekillenmiştir. Tarihte Türkler tarafından yazılan eserlerde kadınlarla ilgili çeşitli bilgilere yer verilmiştir. X. Yüzyılda yazılan *Dede Korkut Hikayeleri'nde* Türk kadını, "İffetli, sadık ve dürüst" olarak tanımlanmıştır. Bu kaynakta Türk kadınına ahlaklı ilkeli bir varlık gözü ile bakılmıştır. Bu da Türklerin kadına sosyal yaşamda kendi çağdaşlarına kıyasla daha medenice yaklaştıklarını yansıtmaları bakımından bize bir fikir vermektedir. Karahanlılar Dönemi'nde *Divan-u Lügat'it Türk'te* de Türk kadını ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu kaynakta Türklerin kadına yüklediği anlamı daha açık bir şekilde görmekteyiz. *Divan-u Lügat'it Türk'te* ifade edildiğine göre kadın "sabır, anlayış, olgunluk, sevimlilik ve temizlik" gibi değerlerin temsilcisi olarak gösterilmiştir. Ayrıca yine aynı kaynakta kadınlar ile ilgili "altun gibi temiz ruhlu kadın" gibi bir ifade kullanılması kadının; saflığın, temizliğin ve masumiyetin simgesi olarak görüldüğüne güzel bir örnektir.² Türk kadını, ilk dönemlerden itibaren siyasî, askerî ve sosyal açıdan dönemin diğer toplumlarına göre farklı bir konuma sahip olmuştur. Ailenin ve devletin kutsiyeti, toplumu meydana getiren fertlerin de yüce olduğu fikrini beraberinde getirmiştir. Türk toplumunda kadınlar da, erkekler gibi her türlü faaliyete katılmış, avda, savaşta, dinî, siyasî ve iktisadî alanlarda aktif rol üstlenmiştir.³

Selçuklu Devleti'nde kadının aile ve topluma olan katkısı, kadın hükümdara eş olma gibi bir vasıf kazandığında, devlet yönetimine ve siyasete katkısı şeklinde kendini gösterir. Bu dönemde hükümdara eş olan kadın, daha önce kurulan Türk Devletleri'nde olduğu gibi, katun/ hatun unvanını alırdı. Aile ve toplum içinde başta annelik olmak üzere taşıdığı pek çok özellikle saygın ve etkin bir yeri olan kadın, hükümdar hatunu olduğu zaman manevî anlamda milletin bütününün annesi sıfatıyla aynı saygınlığa sahip olurdu.⁴ Büyük Selçuklu Devleti henüz kuruluş aşamasında olmasına rağmen kadının, siyasi ve askerî olaylarda gösterdiği faaliyetler ile tarihteki yerini aldığını görmekteyiz. Türk kadını, ilk dönemlerden itibaren siyasi, askerî ve sosyal açıdan toplumda önemli bir yere sahipti. Hem Eskiçağ hem de Ortaçağ toplumlarına bakıldığında kadın hakları açısından iyi bir konumda olan Türk kadını, İslamiyet'in ve Şer'i hukukun kendisine tanıdığı hakları da kullanmıştır.⁵ Nitekim bilimsel ve kültürel faaliyetlerin yoğunlaşmış ve önem kazanmış olduğu⁶ Sultan Melikşah devrinde hazırlanan "Melikşah Kanunnamesi" ile aile hukukundaki kimi uygulamalar kadının lehine değiştirilmiştir. Selçuklularda, kadınlarla ilgili yapılan bu düzenlemeler, o dönemde kadınlara yapılan haksız uygulamaları ortadan kaldırmaya yönelik olmuştur.⁷

Selçuklu Devleti'nin siyasi hayatında kadınların önceki Türk devletlerine kıyasla, çok daha aktif roller oynadıkları Ortaçağ Türk tarihçileri arasında genellikle yaygınlaşan bir görüştür. Çünkü hanedan üyesi hatunlar, devletin gelişmesi ve güçlenmesi çerçevesinde ortaya çıkan çeşitli sorunların merkezinde yer almıştır. Harezmi Altuncan Hatun sadece Sultan Tuğrul Bey'in zevceliğini yapmakla kalmamış, Selçukluların siyasi hayatında faaliyetleriyle ön plana çıkmış hatunlardan biri ve birincisidir.⁸ Hatun'un Sultan yanındaki kıymet ve etkisini bilen komşu devlet ve vassal idareciler zaman zaman Hatun'a

² Seyfettin Kaya, **Selçuklularda Toplumsal ve Kültürel Hayat**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2013, s. 31-32.

³ Sevim Can, "Büyük Selçuklu Devletinde Siyasi Gücün Kadınlar Tarafından Kullanılması", **Ortaçağda Kadın-Lotus**, (2011), s. 1.

⁴ Ayşe Dudu Kuşçu, "Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği", **Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, S.1, (Ocak 2016), s. 177.

⁵ Sevim Can, **Selçuklular Döneminde Kadın**, Ufukötesi yay., İstanbul 2008, s. 253.

⁶ Seyfettin Kaya, "Ömer Hayyâm ve İsfahan Rasathanesi'nde Astronomi Çalışmaları", **Capaddocia History Journal (CAHİJ)**, S.9, (2017), s. 513.

⁷ Sevim Can, **age**, s. 253.

⁸ Ergin Ayan, **Harezmsahlar Hanedanının Evlilikleri**, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi, C.32, S.32, (Ocak, 2016), s.16.

başvurmuştur. Selçuklu Devleti'nde hatunlar yalnız saray hayatında değil, devlet hayatındaki etkileri ve büyük rolleri ile de çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.⁹

2. Tuğrul Bey'in Altuncan Hatun İle Evliliği

Selçuklu Devleti'nin kuruluş döneminde ilk ilişki kurdukları siyasi teşekküllerden biri de Harezmsahlar olmuştur. Gazneli Sultanı Mesud adına hareket eden Şah Melik tarafından Harezm'den uzaklaştırılan Harezmsah İsmail, Tuğrul ve Çağrı Bey'e sığınarak onlardan yardım istedi. Bu olaydan kısa bir süre sonra Harezmsah İsmail'in ölümü üzerine Tuğrul Bey dul kalan Altuncan Hatun'u istemek üzere veziri Amidülmülk'ü Harezm'e gönderdi ve karşı tarafın da sultanın isteğini kabul etmesinin ardından Tuğrul Bey ile Altuncan Hatun'un evliliği yapılmıştır. Harezmsah İsmail'in 432 (1041) yılında hayatta olduğunu dikkate aldığımızda bu evliliğin muhtemelen 433 (1041-1042) yılında veya bu tarihten kısa bir süre sonra gerçekleşmiş olduğunu söyleyebiliriz.¹⁰ Köymen; "Tuğrul Bey, dostlukları ve ittifakları, karşılıklı veya tek taraflı akrabalık münasebetiyle kuvvetlendirmekten ibaret olan eski bir Türk âdetini asla ihmal etmemiştir: O Harezm'i fethedince Harezmsah'ın karısı Altuncan Hatun ile evlenmişti" der.¹¹ Buna göre Tuğrul Bey'in Altuncan Hatun ile evliliği Türk âdetleri üzerine gerçekleşmiştir. Kaçın ise bu evlilik için; "Tuğrul Bey bu evlilikle Harezmsahlar'ın mirasından yararlanarak bölgesinde otoritesini arttırmayı amaçlamış olmalıdır. Onun Harezm bölgesini hâkimiyeti altına almasıyla bu evlilikten beklentisini elde ettiğini söyleyebiliriz. Bunda Altuncan Hatun'un da önemli katkısı olmuştur. Altuncan Hatun ise bu evlilikle kendisinin ve oğlunun geleceğini güvence altına almayı amaçlamış olması muhtemeldir. Altuncan Hatun ve Enuşirvan Büyük Selçuklu Devleti'nde elde ettikleri mevki dikkate alındığında, Altuncan Hatun'un evlilikten beklentilerini fazlasıyla elde ettiğini söyleyebiliriz." şeklinde ifade etmiştir.¹²

Hükümdarların, ülke içinde adaleti ve huzuru sağlama, düşmanlarla mücadele etme ve fetihler yaparak ülkeyi genişletmek gibi ağır vazifeleri, onlara yardımcı olan eşleri sayesinde bir nebze de olsa hafiflemiştir. Tuğrul Bey'in hatunlarından Altuncan Hatun, fikriyatı ve faaliyetleri ile devleti her şeyin üstünde tutarak örnek bir şahsiyet olmuştur.¹³ Sıbt İbnü'l Cevzi Altuncan Hatun için "Harezmsah'ın eski karısı olup ondan olan Enuşirvan adlı bir çocuğun annesi ve Sultan Tuğrul'un eşi Altuncan Hatun, çok dindar, akim ve dinin hoş gördüğü belirli bir görüş ve niyet sahibi idi; yoksullara pek çok sadaka verir ve çok yararlı ve iyi işler yapardı. İyi fikirli ve azimli olup ihtiyatlı idi. Bu nedenle Sultan Tuğrul, birçok iş ve sorunlarda onun fikrini alır ve bunların çözümlerini kendisine bırakırdı." ifadelerini kullanmıştır.¹⁴

3. Altuncan Hatun'un Selçuklu Tarihindeki Yeri

Türk kadınının askeri sahada güçlü olması, iktidar mücadelelerine karışmasına dolayısıyla siyasi alanda da aktif rol oynamasına sebep olmuştur. Devlet yönetiminde söz sahibi olabilen kadınlar yeri geldiğinde hükümdar olmuşlar ya da naibe olarak vekâleten bu görevi üstlenmişlerdir. Bu hususta yeteneklerini ve kabiliyetlerini ispatlamışlar, aynı zamanda gerektiğinde cesurca askeri güçlerin başına geçerek orduları başkomutan sıfatıyla sevk ve idare etmişlerdir. Devlet yönetiminde, eşine yardımcı olan, hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan Türk kadınına en güzel örneklerden biri, Altuncan Hatun'dur.¹⁵ Altuncan Hatun siyasetteki etkinliği sayesinde Selçuklu Devleti'nin devamı konusunda önemli rol oynamıştır.¹⁶ Hatun'un, Tuğrul Bey'in üvey kardeşi İbrahim Yinal'ın giriştiği son isyan hareketine karşı gösterdiği, cesur savunma sayesinde, Selçuklu Devleti'nin büyük bir felaketin eşiğinden dönmüş olduğunu söyleyebiliriz.

Türk tarihi boyunca görülen taht mücadeleleri, Selçuklu hanedanından bir şehzadenin, devletin başında bulunan sultanı silah gücü ile devirerek yerine geçme teşebbüsü olarak tarif edilebilir. Ancak, İbrahim Yinal'ın giriştiği hareket, yabancı bir devletin, Mısır Fatımi Devleti'nin, bu devletin hizmetine girmiş

⁹ Gülşah Şengün, **Büyük Selçuklularda Kadınların yönetimdeki rolü**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014, s. 89.

¹⁰ Bülent Kaçın, **Selçuklu Hatunları**, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2017, s. 144.

¹¹ M. Altay Köymen, **Tuğrul Bey Ve Zamanı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 43.

¹² Kaçın, **age**, s. 147-148.

¹³ Sevim Can, **age**, s. 74-75.

¹⁴ Sıbt İbnü'l Cevzi, **Mir'atü'l-Zaman Fi Tarihi'l-Ayan'da Selçuklular**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011, s.88.

¹⁵ Sevim Can, **age**, s.115.

¹⁶ Kaçın, **age**, s.145.

olan Besasiri'nin teşvik ve desteği ile başladığı, devlete küskün olan göçebe Türkmenler'in desteği ile de yürütüldüğü için, hem devletler arası siyasi ve hukuki münasebetler çerçevesine girer, hem de esas itibarıyla mücadele Türkmenler'e dayanarak sürdürüldüğü için, içtimai bir mahiyet taşır.¹⁷

Selçuklu Devleti'ni ciddi şekilde sarsan isyana başlayan İbrahim Yinal, Mısır Fatimi halifesi Mustansır ve yandaşı Arslan Besasiri'den aldığı mektuplarda "kendisine büyük ölçüde askeri, mali yardımda bulunacaklarını ve kendisini Selçuklu sultanı olarak tanıyacaklarını" bildirmişlerdi; hatta Fatimilerin, bu amaçla Arslan Besasiri'ye kalabalık bir kuvvet sevk ettikleri de rivayet edilmiştir. Selçuklu Devleti'nin ciddi ve tehlikeli bir duruma sürüklenmekte olduğunu anlayan Sultan Tuğrul, beraberindeki az bir kuvvetle derhal Nusaybin'den ayrılarak İbrahim Yinal'ın ardından Hamedan'a doğru yola çıktı.¹⁸ Hamedan'ın hazine, mal ve silahlar için bir depo olması Sultan'ın bu şehirde İbrahim Yinal'dan önce bulunmasını gerektiriyordu.¹⁹ Sultan onun kendisinden önce Hamedan'a giderek oradaki Türkmen obalarına hâkim ve sahip olup onlardan asker sağlamasından ve şehirdeki sultanlık hazinelerini, mal ve silahları ele geçirmesinden endişelenmesi nedeniyle hiç vakit kaybetmeden derhal onun arkasından hareket etti. Sultan Tuğrul, Kasım 1058'de Hamedan'a ulaştı. Bu arada da eşi Altuncan Hatun, veziri Amidülmülk Kündürî, Hatun'un oğlu Enuşirvan ve hatta yanından hiç ayırmadığı doktoru ve müneccimine haberler gönderip "Kendisinin bizzat atlı olarak İbrahim Yinal'ın peşinden gitmekte olması sebebiyle kendilerinin hiç vakit kaybetmeksizin süratle Bağdat'a dönmelerini" emretti. Daha sonra da onlara "Durumu gerektiren önlemleri alıp işleri yürütmelerini" bildirdi. Sultanın talimatını alan Hatun, oğlu, vezir, doktor ve müneccim, son derece büyük çabalar göstererek Bağdat'a döndüler(4 Şevval= 24 Aralık Pazar).²⁰

Sultan Tuğrul, Arslan Besasiri'nin Bağdat'a olası bir saldırısına karşılık tedbir almayı ihmal etmemiş, Hatun ve beraberindekilerle bir miktar kuvvette göndermişti. Bu dönemlerde Fatimiler ve bir Türk komutanı olan Arslan Besasiri ortak çıkarları doğrultusunda Abbasi hilafetine yönelik yıkıcı bir politika izliyorlardı. Çeşitli mezhep, fikir ve ideoloji cereyanları birbirine düşman cephelerde İslamiyet'i içten kemiriyor ve parçalıyordu. İslamiyet'e ve Abbasi hilafetine düşman bütün mezhep ve fikirler aşırı Şii adı altında toplanıyor; Mısır'da yerleşen Fatimi halifeliği siyasi ve dini bakımdan bunları temsil ediyor ve teşkilatlandırıyor.²¹ Irak ve Suriye'deki söz konusu nazik ve hassas duruma rağmen Sultanın derhal bölgeyi terk edişine bakılırsa, demek ki Tuğrul Bey açısından bu isyan, saltanatının ve Selçuklu Devletinin akıbetini tayin edebilecek ve Devletin yıkılmasına sebep olabilecek kadar tehlikeli bir durum arz ediyordu. Dahası saltanatın İbrahim'in eline geçmesi halinde de, Fatimi-Besasiri ittifakı karşısında tamamen korumasız kalacak Abbasi hilafeti ile ehl-i sünnet mezhebinin ve taraftarlarının varlığını dahi etkileyebilecek boyutta bir olaydı.²² Bu bilgiler durumun vehametinin daha iyi idrak edilmesi noktasında önemlidir. Tuğrul Bey emrindeki ordunun bir kısmını Bağdat'a gönderdiği için yanında bulunan kuvvet oldukça azdı. Buna karşılık O, Hamedan'a İbrahim Yinal'dan önce varıp hazinelerine ve silahlarına kavuştu ise de, İbrahim Yinal da Türkmen obalarına giderek, Türkmenler'i Irak'a gitmeye mecbur etmeyeceği ve Tuğrul Bey'le barışarak kendilerini yarı yolda bırakmayacağı konusunda da ikna etmişti. Bütün bunlar Tuğrul Bey'i iyice zor duruma sürüklerken, yetmezmiş gibi İbrahim Yinal'ın iki yeğeni Muhammed ve Ahmed (Ertaş'ın çocukları) büyük bir orduyla amcalarına katılmışlardı. Artık Tuğrul Bey'in İbrahim Yinal'a karşı koyamayacağı kesin bir durumdu.²³ İbrahim Yinal emrinde az bir kuvvet bulunan Tuğrul Bey'i Hamedan önünde verilen muharebede mağlup etti. Tuğrul Bey, Hamedan'a kapanmak zorunda kalınca, İbrahim Yinal onu kuşattı. (28 Zilhicce 450/16 Şubat 1059)'da Bağdat'a gelen habere göre Tuğrul Bey muhasara altında idi. Yaklaşık üç ay süren muhasara esnasında Tuğrul Bey'in çok müşkül durumlara düştüğü görülmektedir.²⁴ Çok sıkışık bir duruma düşen Sultan Tuğrul mektuplar yazarak veziri Amidülmülk Kündürî, karısı Altuncan Hatun ve Enuşirvan'dan yardım

¹⁷ M. Altay Köymen, *age*, s. 59.

¹⁸ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s.43.

¹⁹ Erdoğan Merçil, *Büyük Selçuklu Devleti*, Nobel yay., Ankara 2012, s. 39.

²⁰ Sibt İbnü'l Cevzi, *age*, s.48; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *age*, s. 44.

²¹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken yay., İstanbul 2013, s. 13.

²² Süleyman Genç, "Selçuklu Tarihinde İbrahim Yinal isyanı Ve Onun Fatimi Arka Planı", DEÜ. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XXXI, (2010) s. 38.

²³ Cihan piyadeoğlu, "Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yinal", *Türkiyat Mecmuası*, C.23, S. 2, (2013), s.136.

²⁴ M. Altay Köymen, *age*, s.62.

istemiştir. Öte yandan Merv'de ağır hasta bulunan kardeşi Çağrı Bey'e de mektup yazarak "sultanlığının elinden gitmek üzere olduğunu, bu nedenle acele olarak yardım göndermesini" bildirmiştir.²⁵ Sultanın, "Kendisini takviye etmek için beraberindeki askerlerle derhal kendisine gelmelerini" içeren mektupları vezir Amidülmülk ve Hatun'a ulaştınca Hatun, derhal eşine gitmek istediye de halife, Selçuklu ordusunun Bağdat'tan ayrılması dolayısıyla ülkenin askersiz kalacağı için korku ve endişeye kapıldı, bu nedenle Hatun'un Bağdat'tan ayrılmasına engel olmuştur.²⁶ Fatımi-Besasiri ittifakının, İbrahim Yinal üzerinden gerçekleştirdikleri plan, şimdiye kadar düşündükleri gibi devam etmekteydi. Tuğrul Bey'in kuvveti ikiye bölünmüş hem Selçuklu hâkimiyeti hem de Abbasi hilafeti tehlikeye düşmüştü. Altuncan Hatun'un Bağdat'tan ayrılmak istemesine sadece halife değil, vezir ve oğlu da karşı çıkmıştı. Altuncan Hatun, tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen elindeki imkânları kullanarak, Tuğrul Bey'in yardım çağrısına karşılık Hamedan'a gitmekte kararlıydı.

Burslan içinde bulunulan durumu şu şekilde özetlemiştir: "*Tuğrul Bey tedavisi müşkül olan hastalığı mualece için tekrar Musul'a avdet etti ve çadırlarını Nasibin üzerine dikti. İbrahim Bin Yinal, Tuğrul Bey'in taatım boynundan atarak muhalefet etti. Düşmanlık etmek niyetiyle Hamedan'a gitti. Bundan dolayı Sultan Tuğrul Bey, İbrahim'i takip ederek yedi günde Nusaybin'den Hamedan'a vardı. Veziri Amidülmülk ile zevcesi Hatunu Bağdad'a gönderdi. Sonra bunları çağırıp mektup yazdı. Fakat halife bu ikisine sarıldı(bu ikisini bırakmadı). Tüyley ürpertici dedikodular, birbiri arkasından tevali ediyordu. Bazan Besasiri'nin gelmekte olduğu bazan Sultan'ın kardeşinden, mağlup olduğu söyleniyordu.*"²⁷ Vezir Amidülmülk, Altuncan Hatun'u ikna etme çabasıdaydı, Hatun'a, "kim bizi, İbrahim Yinal tarafından kuşatılmış durumda olan Hamedan'a ulaştırabilir? Eğer İbrahim Yinal, bizi yakalayacak olursa bu durum, senin ve sultanın aleyhine son derece büyük bir zafiyet olur" diyerek onu Hamedan'a gitmekten vazgeçirdiği gibi, Reisürrüesa ibnü'l-Müslime'de onu zorlayıp bu gitme fikrinden vazgeçirmeyi başardı. Sultanın İbrahim Yinal karşısında durumunu pekiyi görmemesinden dolayı olsa gerek vezir Amidülmülk, Altuncan Hatun'un Harezmşah'tan olan oğlu Enuşirvan'ı sultanın yerine geçme hususunda gizlice ümitlendirip hazırlamaya başladı.²⁸ Amidülmülk'ün bu faaliyeti iki şekilde yorumlanabilir; birincisi, O, İbrahim Yinal karşısında Hamedan'a kapanıp, bütün kışı (yaklaşık üç ay) kuşatma altında geçiren Tuğrul Bey'in mağlup olacağına muhakkak gözü ile bakmış olabilir. İkincisi ise, Abbasi halifesi ile birlik olup, Tuğrul Bey'in zor zamanlarından istifade ederek devletin dizginlerini ele geçirmek istemiş olabilir. Tuğrul Bey'in vezirinin gerçek niyetini anlayan Altuncan Hatun,²⁹ oğlunu ve vezir Amidülmülk kündür'i'yi hapse atmak için harekete geçince vezir Ahvaz'a kaçtı, yakalanan oğlu Enuşirvan ise zincire vurularak hapsedildi. Böylece saltanat sorununu bertaraf eden Altuncan Hatun,³⁰ Bağdat'ta kendi yanındaki Selçuklu askerleriyle gidip, kuşatma altındaki kocasının imdadına yetişmek için, derhal sefer hazırlıklarına başladı.³¹ Altuncan Hatun'un emrindeki Oğuzlar'la Bağdat'ı terketmesi görüldüğü şekilde, halifeliğin kaderini değiştirdiği gibi, aynı Hatun'un kocası Tuğrul Bey'in muhasara altında bulunduğu Hamedan önünde görünmesi de Selçuklu Devleti'nin kaderini değiştirdi.³² 5 Zilkadde (24 Aralık) Çarşamba günü yola koyulmuştu ki bu sırada halife, kendisine "Gitmemesi" hususunda özel ulakla haber gönderdi; fakat bu ulak kendisine gelmeden önce Hatun hareket etmişti. Bununla birlikte o, halifenin asaletiyle gereksiz yere uğraşmaktan çekiniyordu. Öte yandan Reisürrüesa, onların gitmelerini engellemek amacıyla şehrin çıkış yerlerindeki kapılara muhafızlar diktirdi; bunlar sabaha kadar nöbet tuttular.³³ Burslan bu dönem için; "*Bu fersiz devirde (bu fetret esnasında) Besasiri fitnessi kemalini buldu bu adam 450 senesi 6 Zilkadede Bağdad'a girdi. 451 senesi 16 Zilkadede çıktı. Bu sene uğursuz olup nuriilahînin sönmesine sebep olayazdı. Halife, imamet makarrı olan yerde, kendisi için barınacak mahal bulamadı. Bu vak'a yüzünden "Hadise" kasabasına gitti. Halifenin, Tuğrul Bey'e gönderdiği yardım dileyen ve meded isteyen mektupları ve elçileri tevali ediyordu. Tuğrul Bey kardeşine karşı muharebe etmekle meşgul olup vaziyeti şayanı memnuniyet değildi.*" İfadelerini kullanmıştır.³⁴

²⁵ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *age*, s.44.

²⁶ Sıbt İbnü'l Cevzi, *age*, s.48.

²⁷ Kıvameddin Burslan, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016, s. 12.

²⁸ Sıbt İbnü'l Cevzi *age*, s.49.

²⁹ Ayşe Dudu Kuşçu, *agm*, s. 186.

³⁰ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *age*, s.44.

³¹ Süleyman Genç, *agm*, s. 40.

³² M. Altay Köymen, *age*, s. 69.

³³ Sıbt İbnü'l Cevzi, *age*, s. 50.

³⁴ Kıvameddin Burslan, *age*, s.13.

Bütün zorluklara rağmen Altuncan Hatun, beraberinde Emir İnanç, Ömer ve Sultana sadık Türkmenler ile süratle Hamedan'a doğru harekete geçmiştir. Hatun'un ordu ve hazinelerle gelmekte olduğunu öğrenen İbrahim Yinal, onu yakalamak için büyük bir askeri birlik gönderdi. Hatun'un yanında bulunan hazineleri yağma etmek için İbrahim Yinal'ın ordusunu teşkil eden Türkmenler'in çoğu muhasarayı kaldırarak, birliğin peşine takıldılar. Bu durumdan faydalanan Tuğrul Bey, Hamedan'dan çıkış yaptı. Hatun da yağma için gelen Türkmenler'in ellerinden kurtularak, burada Sultan'a iltihak etti. Hatun'u yağmaya koşan Türkmenler döndükleri zaman, kendi mallarının yağma edilmiş olduğunu gördüler. Öte yandan Çağrı Bey'de oğulları Kavurt, Alp Arslan ve Yakuti'yi kalabalık bir orduyla kardeşine Hamedan'a göndermişti.³⁵

Nihayetinde Sultan, İbrahim Yinal ile Rey yakınlarında karşılaştı. Çarpışmalar sonunda İbrahim Yinal ve maiyetindekiler mağlup oldular. İbrahim ve iki yeğeni Muhammed ile Ahmed esir düştü. Tuğrul Bey'in emri üzerine İbrahim Yinal 9 Cemaziyülahır 451 (Temmuz 1059) tarihinde eski Türk töresi gereğince yayının kirişiyile boğularak öldürüldü, yeğenleri Muhammed ve Ahmed'in hayatlarına da onunla beraber son verildi. İbrahim Yinal Tuğrul Bey'e defalarca isyan ettiği halde affedilmişti. Sultan bu defa Halife'nin başına gelen olayların yegâne sebebinin İbrahim Yinal olduğunu anladığı için onu öldürdü, affetmedi.³⁶ İbrahim Yinal'a karşı verilen mücadelenin tamamlanmasının ardından Altuncan Hatun, oğlu Enuşirvan'ı elleri bağlı bir şekilde Sultan'ın huzuruna çıkarır. Ancak Sultan Enuşirvan'ı affeder ve serbest bırakır. Altuncan Hatun İbrahim Yinal isyanında Sultan'a yardım ederek devletin devamını sağladı ve eşi katındaki itibarını daha da arttırmış oldu. Ayrıca bu sayede Altuncan Hatun'un oğlu Enuşirvan da Tuğrul Bey döneminde önemli görevler üstlenmeyi sürdürdü.³⁷ İşte örnek bir Türk Hatunu'nun kahramanlık hikâyesi: Devletin yüksek menfaati için hiçbir tehlikeden yılmayan, hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, kendi öz oğlunu bile eli zincire vurmaktan çekinmeyen bir Türk anası (Görüldüğü gibi, doğudan Çağrı Bey'in oğullarının da yardımları ile Sultan nihayet İbrahim Yinal'ı tenkil etti).³⁸

Hamedan'da bu olaylar yaşanırken; Besasiri ve müttelikleri 6 Zilkadde 450/25 Aralık 1058'de Bağdat'a girerek şehri işgal ettiler. Böylece sünni Müslümanların dini reisi durumundaki Abbasi Halifesi bir yıl esaret hayatı yaşadı. Tuğrul Bey kardeşinin isyanını bastırdıktan hemen sonra Hamedan'dan Irak'a hareket etti ve 5 Zilkadde 451/13 Aralık 1059'da Bağdat'a geldi. Hemen Besasiri'nin ve dolayısıyla Fatımilerin Bağdat hâkimiyetine son vererek onu cezalandırdı. Abbasi halifesi el-Kaim'i sağ salim kurtarıp makamına iade etti. Böylece Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, Sünni hilafeti yeniden ihya etmeyi başardı ve dolayısıyla Abbasi hilafetinin yıkılıp yok olmasına izin vermedi.³⁹

Altuncan Hatun, Sultan'a bazen danışman, bazen bir asker ve eş olarak yardımcı olmuştur. O devletin geleceği ve çıkarı için kendi öz oğlunu dahi hapsedirmekten geri kalmamış ve bu tedbirleri sayesinde orduyu yanında tutmayı başarmıştır. Kocasının yardım isteği üzerine kendisine karşı çıkanlarla da mücadele etmek zorunda kalmış ve sonunda iktidarını kurtarmaya muvaffak olmuştur. Hanedanın diğer üyeleri, vezir gibi devlet adamları ve askerler, devleti parçalamaya zemin hazırlarken Altuncan Hatun birleştirici bir rol oynamış ve eşinin nezdinde bir kat daha takdir, saygı ve sevgi kazanmıştır.⁴⁰ Tuğrul Bey'in kudretli, işbilir, zeki, hayırsever ve son derecede olgun bir hatun olan eşi Altuncan Hatun, vücudunda su birikmesi (istiska) hastalığından Zencan'da öldü.⁴¹ Altuncan Hatun ölümü sırasında Tuğrul Bey'i yanına çağırarak: "Halifenin kızı Seyyide Hatun'la evlen, böylece dünya ve ahirette Tanrı katında, şerefe nail olursun." demiş ve bunun gerçekleşmesi durumunda da bütün malının ve parasının yanında Irak'ta Sevad bölgesindeki iktâ arazilerinin halifenin kızına çeyiz olarak verilmesini vasiyet etmiştir. Böylece Altuncan Hatun, bu evlilik sonucunda Büyük Selçuklu Devleti'nin geleceğini, yüksek

³⁵ M. Altay Köymen, *age*, s. 70; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *age*, s.44.

³⁶ İbnü'l Esir, *El-Kamil Fi't Tarih Büyük Selçuklu Devleti Tarihi*, Çev. Murat Temelli, Ark Kitapları, İstanbul 2013, s.261-262.

³⁷ Bülent Kaçın, *age*, s.147.

³⁸ M. Altay Köymen, *age*, s.70.

³⁹ Süleyman Genç, *agm*, s. 41-42.

⁴⁰ Sevim Can, *age*, s.73.

⁴¹ Sıbt İbnü'l Cevzi *age*, s. 88.

menfaatlerini göz önüne alıyordu. Sultan Tuğrul son derecede sevgi ve saygı gösterdiği eşinin bu vasiyetini yerine getirmiş ve Seyyide Hatun ile üç yıl süren bir mücadele sonunda evlenebilmiştir.⁴²

SONUÇ

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde kadın, hayatın hemen hemen her alanında etkin bir rol üstlenmiş ve sahip olduğu bu roller İslamiyet'le beraber daha güçlü ve emin hale gelmiştir. Türk örf ve adetlerine göre toplum tarafından kıymet gören kadın, İslamiyet'in kendisine sunduğu haklarla bulunduğu konumu güçlendirmiştir. Özellikle Ortaçağ'da ayrı bir tarih yazan Büyük Selçuklu Devleti (1040-1157) döneminde kadın, toplumun en küçük yapı taşı olan aileden, en üst makamına yani devlet yönetimine kadar her alanda etkili olmuştur. Kadının devletin devamı ve bütünlüğü üzerindeki yapıcı etkisini ise en çok Selçukluların kuruluş döneminde görmekteyiz. Bunun en çarpıcı örneğini ise kuşkusuz Tuğrul Bey'in eşi olan Altuncan Hatun sergilemiştir.

Altuncan Hatun, Tuğrul Bey'in hem eşi hem de devlet idaresinde en büyük yardımcısı ve destekçisiydi. Devletin idari alanında etkin bir rol üstlenmesinin yanında, İbrahim Yinal isyanı ile askeri alanda da önemli bir karakter olarak karşımıza çıkmıştır. Altuncan Hatun, bu isyan sırasında etrafındaki güçlü engellere rağmen eşini yalnız bırakmamış gerekli askeri takviyenin bizzat başında bulunmuştur. Verdiği başarılı mücadele sayesinde Büyük Selçuklu Devleti yıkılmanın eşiğinden dönmüş ve eşi Tuğrul Bey'in hükümdarlığı devam etmiştir. Olayların akabinde Tuğrul Bey, Şii-Fatimi tehlikesiyle karşı karşıya kalan halifenin yardımına koşmuş ve nihayetinde Abbasi hilafeti bu tehlikeyi Tuğrul Bey'in yardımıyla bertaraf etmiştir. Bu gelişmeler göstermektedir ki Altuncan Hatun cesaret ve kararlılıkla hem Selçuklu tarihi açısından hem de İslam tarihi açısından örnek alınması gereken önemli bir kadın kahraman modeli olmuştur.

KAYNAKÇA

- AYAN Ergin, Harezmşahlar Hanedanının Evlilikleri, **Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi**, C.32, S.32, (Ocak, 2016), s.13-36.
- BURSLAN Kıvameddin, **Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016.
- CAN Sevim, **Selçuklular Döneminde Kadın**, Ufukötesi yay., İstanbul 2008.
- _____, "Büyük Selçuklu Devletinde Siyasi Gücün Kadınlar Tarafından Kullanılması", **Ortaçağda Kadın-Lotus**, (2011), s. 1.
- GENÇ Süleyman, "Selçuklu Tarihinde İbrahim Yinal isyanı ve Onun Fatimi Arka Planı", **DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. XXXI, (2010), s. 9-48.
- İBNÜ'L Esir, **El-Kamil Fi't Tarih Büyük Selçuklu Devleti Tarihi**, Çev. Murat Temelli, Ark Kitapları, İstanbul 2013.
- KAÇIN Bülent, **Selçuklu Hatunları**, Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2017.
- KAYA Seyfettin, **Selçuklularda Toplumsal ve Kültürel Hayat**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,(Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2013.
- _____, "Ömer Hayyâm ve İsfahan Rasathanesi'nde Astronomi Çalışmaları", **Capadoccia History Journal (CAHIJ)**, S. 9, (2017), s. 510-516.
- _____, "Ortaçağ'da Arap-İslam Dünyasında Astronomi Bilimi", **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. VI, S.2, (2017), s. 354-373.
- KÖYMEN Mehmet Altay, **Tuğrul Bey ve Zamanı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- KUŞÇU Ayşe Dudu, "Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği", **Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, S.1, (Ocak 2016), s. 173-190.
- MERÇİL Erdoğan, **Büyük Selçuklu Devleti**, Nobel yay., Ankara 2012.
- PİYADEOĞLU Cihan, " Selçuklu Hanedanının Önemli Bir Mensubu: İbrahim Yinal", **Türkiyat Mecmuası**, C.23, S. 2, (2013), s. 117-143.
- SEVİM, Ali-Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.
- SİBT İbnü'l Cevzi, **Mir'atü'z-Zaman Fi Tarihi'l-Ayan'da Selçuklular**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011.
- ŞENGÜN Gülşah, **Büyük Selçuklularda Kadınların yönetimdeki rolü**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2014.
- TURAN Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken yay., İstanbul 2013

⁴² Ali Sevim-Erdoğan Merçil, **age**, s.45; Bülent Kaçın, **age**, s. 147; Sevim Can, **age**, s. 73- 90.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

HURÛFİLİĞİN KURUCUSU FAZLULLAH el-ESTERÂBÂDÎ'NİN HURÛF-İ
MUKATTA'A'YA GETİRDİĞİ YORUMLAR
THE FOUNDER of HURUFISM FAZLALLAH ASTARABADI'S COMMENTS on THE HURUF-I
MUQATTAA

Mehmet Selim AYDAY

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Tefsir ABD

ÖZET

Tarih boyunca insanoğlu düşüncelerini başkalarıyla paylaşma ihtiyacını hissetmiş ve bunu da kelime ve kavramlarla dile getirmiştir. Bazen sırlı bilgiler harflerle şifrelenmiş, düşüncelerin ehil olmayan insanların eline geçmesi engellenmiştir. Böylece zamanla başta kutsal kitaplar olmak üzere çeşitli metinlerde yer alan harfler, sayılar ve sembollerin çeşitli sırların taşıyıcısı olduğu kanaati oluşmuştur. Kur'an -ı Kerîm'de yirmi dokuz sûrenin başında birli, ikili, üçlü, dördü ve beşli gruplar halinde çeşitli harfler yer almaktadır. Hurûf- i Mukatta'a olarak isimlendirilen bu harflerin anlamları üzerine çok çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Ancak müfessirlerin yaygın kanaatine göre yirmi dokuz sûrenin başında yer alan bu harfler müteşâbihattandır. Fazlullah-i Hurûfî (ö. 796/1394) olarak da bilinen Fazlullah el-Esterâbâdî ise bunun aksini iddia edip, bu harflerin muhkem olduğunu söylemektedir. Ona göre Hûd sûresi 11/1. âyette الل harflerinden sonra "Bu öyle bir kitaptır ki, hikmet sahibi, her şeyden haberdar olan Allah tarafından âyetleri muhkem kılınmış sonra da açıklanmıştır" denmesi bunu göstermektedir. Ona göre bu harflerin anlamları bilinmektedir. Asıl müteşâbih ise bu harfler dışındaki harflerdir.

Rüya yoluyla hakikatin bilgisine erdiğini iddia eden Fazlullah, âyet ve hadisleri de kendi geliştirdiği te'vîl yöntemine göre açıklayarak hurûfilîğin temelini atmış ve bâtinî düşüncelerinin ışığında Câvidânnâme adlı bir eser yazmıştır. Ona göre bu eser Hurûf-i Mukatta'a'nın sırlarını çözen bir tefsirdir. Kırk yaşına gelmeden Hurûf-i Mukatta'a'nın sırlarını çözdüğünü iddia eden Fazlullah'a göre, Kur'an'ın sırrı yirmi dokuz sûrenin başında bulunan Hurûf-i Mukatta'a'dadır. Bu çalışmada Fazlullah'ın en önemli eseri olan ve Hurûfîler tarafından kutsal kitap gibi görülen Câvidânnâme esas alınarak Fazlullah-i Hurûfî'nin Hurûf-i Mukatta'a'ya getirdiği yorumlar tartışılacak ve tefsir tarihi içindeki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Muhkem, Müteşâbih, Hurûfilik, Hurûf-i Mukattaa, Fazlullah-i Hurûfî

ABSTRACT

Throughout history, human beings have felt the need to share their thoughts with others, and have expressed it in words and concepts. Sometimes secret information is encrypted with letters, and thoughts are prevented from falling into the hands of incompetent people. Thus, it became evident that letters, numbers and symbols in various texts, especially the holy books, were the carriers of various secrets. At the beginning of the twenty-nine surahs in the Holy Quran, there are various letters in groups of one, two, three, four and five. A wide variety of opinions have been expressed on the meaning of these letters, which are called Huruf- i Muqattaa (single letters). However, according to the common opinion of the commentators, these letters at the beginning of the twenty-nine surahs, are mutashabih (allegorical). Fazlallah al-Astarabadi, also known as Fazlallah-i Hurûfî, claims the opposite and says that these letters are muhkam (precise).

According to him, after the letters الل in the first verse of surah Hud "This is such a book that the wise, Allah knows all things by the revelation of the verses are made and then explained" shows this.

According to him, the meaning of these letters are known. The actual mutashabih is different than these letters.

Fazlullah, who claims to have gained knowledge of the truth through the dream, laid the foundation of hurufism by explaining the verses and hadiths according to the method of Te'vil developed by himself and wrote a work called Javidanname in the light of his esoteric ideas. According to him, this work is a tafsir that unravels the mysteries of Huruf-i Muqattaa. According to Fazlullah, who claims to have solved the secrets of Huruf-i Muqattaa before he reached the age of forty, The Secret of the Quran is in Huruf-i Muqattaa, which is at the beginning of the twenty-nine surahs. In this study, based on the most important work of Fazlullah, the Cavidanname, which is regarded as a holy book by the Hurufis, the interpretations he brought to Huruf-i Muqattaa will be discussed and it will be tried to determine its place in the history of Tafsir.

Key Words: Quran, Muhkam, Mutashabih, Hurufism, Huruf-i Muqattaa, Fazlallah-i Hurûfi

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

GAZLI İÇECEK MARKALARININ GÖRSEL ETKİLERİNİN EYE-TRACKİNG İLE İNCELENMESİ ÜZERİNE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA AN EXPERIMENTAL STUDY ON THE EYE-TRACKING OF THE VISUAL EFFECTS OF CARBONATED BEVERAGES

Atilla YÜCEL

Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Sercan Berk ŞEN

Y.L Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Pazarlamacılar için tüketici davranışlarının ve tercihlerinin sebeplerini ortaya çıkarmak ve bu çıkarımlara göre pazarlama stratejisini belirlemek günümüz pazarlama sektöründe büyük önem arz etmektedir. Bu çıkarımlara ulaşabilmek adına araştırmacılar "Nöropazarlama"dan faydalanmaktadır. Nöropazarlama; insan zihnindeki kara kutuyu açmak ve anlamak konusunda pazarlama alanında atılan önemli bir adım olup, nöroloji, psikoloji, sosyoloji ve tıp gibi birçok disiplinden faydalanmaktadır. Bu çalışmada tüketicilerin -özellikle genç tüketicilerin- ihtiyaçlarını tatmin etmek amacı ile tükettikleri gazlı içecekler için sahip oldukları marka algılarının nöropazarlama yöntem ve araçları (Göz İzleme) vasıtasıyla tespit edilebilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Fırat Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler üzerinde nöropazarlama çalışmalarında kullanılmakta olan temel yöntem ve araçlardan biri olan Göz İzleme ile deneysel bir çalışma yürütülmüş ve farklı marka gazlı içeceklerin öğrencilerin algıları ve tutumları üzerindeki etkileri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nöropazarlama, Nöropazarlama Araştırmaları, Göz İzleme, Tüketici.

ABSTRACT

In marketing sector (for both marketing firms and people) it is really significant to yield/know reasons for preferences and behaviours of consumers and to determine the marketing strategies. For this purpose researchers are extensively being benefited from neuromarketing that strongly related to psychology, neurology, sociology and medicine. In fact, neuromarketing is considered as an important step in marketing sector to open and understand the black box in human's mind. Neuromarketing is a multidisciplinary branch of neurology and benefits from psychology, neurology, sociology and medicine. The present study aimed to determine the effects of advertisements for fizzy drinks on behaviours of customers- especially young consumers- by using the neuromarketing methods and tools (Eye Tracking). For this purpose an experimental study was carried out on students of Fırat University by means of Eye Tracking which is a basic method and tool in neuromarketing and has been commonly used during neuromarketing studies and tried to analyse the different behaviours and perceptions of young consumer's to advertisements for carbonated beverages.

Key Words: Neuromarketing, Neuromarketing Research, Eye Tracking, Consumer.

1.GİRİŞ

İnsan davranışlarını anlayabilmek için birbirinden farklı metotlar kullanılmaktadır. Ekonomik araştırmalar yarar ya da tercihler gibi görsel veri ve teorik yapılar vasıtasıyla davranışları açıklamaya çalışırken, nöroloji ise davranışları etkileyen psikolojik unsurlar ve somatik değişkenler üzerine kurgulanmıştır. Kaydedilen önemli gelişmelere karşın karar alma süreci hala büyük bir araştırma konusudur. Yukarıda da belirtildiği gibi farklı bilim dalları bu probleme farklı metotları kullanarak yaklaşmaktadır. Nöroekonomi bilimi de bu boşluğu ortadan kaldırmak için interdisipliner bir bilim dalı

olarak ortaya çıkmıştır. Nöroekonomi beyin araştırma metotlarını ekonomik problemlerin araştırılması için kullanmaktadır. Bunun yanı sıra nörobilimsel bulgulardaki gelişmeleri de ekonomi bilimine entegre etmektedir.

Pazarlamacılar için tüketici davranışlarının ve tercihlerinin sebeplerini ortaya çıkarmak ve bu çıkarımlara göre pazarlama stratejisini belirlemek günümüz pazarlama sektöründe büyük önem arz etmektedir. Bu çıkarımlara ulaşabilmek adına araştırmacılar son zamanlarda "Nöropazarlama" adı verilen kavramdan yaygın olarak faydalanmaktadır. Nöropazarlama; insan zihnindeki kara kutuyu açmak ve anlamak konusunda pazarlama alanında atılan önemli bir adım olup, nöroloji, psikoloji, sosyoloji ve tıp gibi birçok disiplinden faydalanmaktadır. (Aytekin ve Kahraman, 2014:49).

Nörogörüntüleme teknikleri sayesinde bir uyarıcı vasıtasıyla beynin değişik bölgelerinde meydana gelen değişimlerin ölçülmesi sadece deneğin o ürünü neden seçtiğini değil aynı zamanda bu seçim yapılırken etkin olan beyin bölgelerinin tespit edilmesini de sağlamaktadır. Nöropazarlama araştırmaları kişiye bir şeyi tercih etme konusunda herhangi bir etkide bulunmadığından dolayı girişimsel olmayan araştırmalar sınıfında değerlendirilmektedir. Nöropazarlama araştırmaları temelde verilen uyarıcıya kişinin tepkisini ortaya koymaktadır.

Tüketiciler satın alma kararlarını verirken o ürünü neden tercih ettiğinin sorusunun cevabını çoğu zaman veremez. Bunun nedeni satın alma kararlarımızın büyük oranda bilinçaltımız tarafından alınıyor olmasıdır. Nörogörüntüleme teknikleri kullanılarak yapılan nöropazarlama çalışmaları ise bu noktada tüketicilerin bilinçaltına ışık tutarak tüketicinin satın alma tercihinine dair doğru sonuçlar elde etmemize yardımcı olmaktadır. Günümüzde özellikle gelişmiş olan ülkelerde nöropazarlama çalışmalarında ciddi bir artış göze çarpmaktadır. Bu artışın en önemli nedenlerinden biri nörogörüntüleme teknikleri ile yapılan çalışmaların maliyetinin düşüldüğü kadar yüksek düzeyde olmaması olarak gösterilebilir. Hatta bazı nöropazarlama araştırmalarında maliyetin geleneksel metotlara göre daha düşük olduğu bilinmektedir. Bu maliyet düşüklüğünün en önemli sebebi ise nörogörüntüleme teknikleri sayesinde daha az sayıya kişiye deney uygulanarak yüksek temsil oranlarına ulaşabilmenin mümkün olmasıdır.

Geleneksel pazarlama yöntemlerinde tüketicilerin anketlere veya birtakım araştırmalara verdiği cevaplar her zaman tüketicinin gerçek fikirlerini yansıtmadığından araştırmacıyı yanıltabilmektedir. Bu riski ortadan kaldırmak ve daha doğru sonuçlar elde edebilmek adına günümüzde olan nörogörüntüleme teknikleri daha yoğun bir şekilde kullanılmakta ve bu sayede daha küçük örneklemeler kullanılarak daha doğru sonuçlara ulaşmak mümkün olabilmektedir. Bu çalışmada, nöropazarlama yöntemlerinden Eye-tracking (göz izleme) yöntemi kullanılarak gazlı içecek reklamlarındaki görsellere tüketicilerin nasıl tepki verdikleri, ısı haritası verileriyle tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2.NÖROPAZARLAMA

Nöropazarlama tüketicinin satın alma davranışı sırasında uyguladığı karar verme sürecindeki rasyonel olmayan kararları incelemektedir. Rasyonel olmayan yani irrasyonel olarak nitelendirilebilecek kararlar tüketicinin; duygusal, dürtüsel ve beş temel duyu organı ile algıladığı uyarıcılara göre verilmektedir. Nöropazarlama kavramı, pazarlama literatürüne Zaltman'ın 1990 yılında Nörogörüntüleme tekniklerini pazarlama alanında kullanması ile girmiştir (Zaltman, 2000:423). Nöropazarlama yöntemleri; işletmelerin ürettiği mal ve hizmetleri tüketicilere daha fazla satılabilmesinin sağlanmasını bu sayede işletmelerin temel fonksiyonlarından biri olan kar elde etmeyi sağlamayı, tüketicinin satın alma eğiliminde neleri tercih edeceğini belirlemeyi, tüketici zihninde kalıcı olmayı ve etkili bir reklam pazarlama stratejisi oluşturmayı amaçlamaktadır (Zurawicki, 2010:44).

Nöropazarlama nörobilim ve pazarlama kavramlarının birleşimi sonucunda oluşmaktadır. Temel olarak nöropsikoloji, psikoloji bilimi için ne ifade etmekte ise nöropazarlama da pazarlama bilimi için benzer şeyleri ifade etmektedir. Nöropsikoloji beyin ve insanın bilişsel ve psikolojik fonksiyonları arasındaki ilişkiyi incelerken nöropazarlama da benzer şekilde tüketicinin davranışına beynin perspektifinden bakmayı sağlamaktadır (Morin, 2011:133). Nöropazarlama tüketicinin rasyonel ve aynı zamanda rasyonel olmayan satın alma kararlarını alabileceğini savunmaktadır. (Yücel ve Çubuk, 2013:174).

Nöropazarlama (neuromarketing) nörobilim prensiplerinin pazarlama araştırmalarına uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Treutler, 2010:243). Yücel ve Çubuk (2013)'a göre nöropazarlama farklı disiplinlerin bir araya gelerek tüketicinin satın alma kararlarını almasını sağlayan duygusal tepkilerin ölçülmesidir (Yücel ve Çubuk, 2013:172). Nöropazarlama, bir başka tanıma göre daha etkili reklam ve pazarlama stratejileri oluşturulması bakımından pazarlama yönetimine uygulanmasını sağlayan, nörogörüntüleme teknikleri vasıtasıyla tüketicinin bilinç ya da bilinçaltı düzeyde nelerden etkilendiğinin tespit edilmesidir (Tüzel, 2010:164-165). Tüketicinin pazarlama yararına kullanan bir bilim dalı olarak, pazarlama aktivitelerine karşı geçirdiği zihinsel süreçleri analiz ederek tüketiciyi daha iyi anlamaya çalışması nöropazarlamanın başka bir ifadeyle değerlendirilmesidir. Aynı zamanda insan beyninin nasıl çalıştığı ve kararlarını nasıl verdiği konusunda araştırma yapan bilim dalı olarak da tanımlanmakta ve pazarlamanın da etki alanında yer almaktadır (Çakar, 2010). Nöropazarlama tüketicinin hem rasyonel hem de rasyonel olmayan satın alma kararlar alabileceğini savunmakta ve bunu göstermek için nörogörüntüleme tekniklerinden faydalanılmaktadır (Yücel ve Çubuk, 2013:174). Önümüzdeki süreçte işletmelerin pazarlama stratejilerinin performansı açısından daha da önem kazanacak olan nöropazarlama işletmelerin gerçekten rutin bir parçasını oluşturacaktır (Özdoğan vd.,2008:1).

Pazarlamacılar için tüketici davranışlarının ve tercihlerinin sebeplerini ortaya çıkarmak ve bu çıkarımlara göre pazarlama stratejisini belirlemek günümüz pazarlama sektöründe oldukça önemlidir. Geleneksel pazarlama yöntemlerinde tüketicilerin anketlere veya araştırmalara verdiği cevaplar her zaman tüketicinin gerçek fikirlerini yansıtmadığından araştırmacıyı yanıltabilmektedir. Arendonk vd.(2013)'e göre kararlarımızın %95'i bilinçaltı düzeyde sadece %5'lik bir kısmı ise bilinçli bir şekilde alınmaktadır. Geleneksel pazarlama araçları bu %5'lik kısmı anlamaya çalışırken nöropazarlama yöntemleri geri kalan %95'lik kısım da ilgilenmektedir (Kottier,2014:2). Bu riski ortadan kaldırmak ve daha doğru sonuçlar elde edebilmek adına günümüzde daha yoğun bir şekilde kullanılmakta olan nörogörüntüleme teknikleri sayesinde daha küçük örneklemeler kullanılarak daha doğru sonuçlara ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Nörobilimin çalışma alanı beynin yapısı ve işleviyle ilgili olurken (Perrachione ve Perrachione, 2008:304; Aytekin ve Kahraman, 2014:49), Nöropazarlama, nörobilimin alt dallarından birisidir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve nörogörüntüleme yöntemlerinin pazarlama, siyaset bilimi, ekonomi, iktisat gibi disiplinlerde çalışma alanı bulmasıyla beraber disiplinler arası alanlar ortaya çıkmıştır. Özellikle Nörogörüntülemenin siyaset bilimine girmesiyle beraber Nöropolitika, sosyal bilimlerde yerini bulmuştur. Nöropolitikanın temel ilgi alanı seçmen davranışını, kişinin zihinsel süreçleri üzerinden siyaset biliminin daha iyi anlaşılabilmesini oluşturur (Grafman vd., 2006; 27).

Geleneksel pazarlama araştırma metotlarında tüketicinin doğruyu aktardığı varsayılarak çalışmalar yapılmaktadır. Ancak beyin faaliyetlerimizin %90 oranında bilinçaltı düzeyde gerçekleşir olması, bilinçaltımızın davranışlarımızda özellikle de satın alma davranışlarımızda daha büyük bir etkiye sahip olduğunu açıkça göstermektedir (Lindstorm,2009:28). Nörogörüntüleme teknikleri tüketicinin pazarlama mesajlarına olan tepkilerinin ölçülebilmesi için doğrudan ve daha detaylı bilgiler elde etmemizi sağlayarak, bireylerin karar verme sürecinin daha iyi anlaşılması için ek bilgiler ve bakış açıları sunabilmektedir (Stipp,2015:121-122).

Nöropazarlama ve uygulamaları dünyada hızla gelişmektedir. Dünya genelinde her yıl reklam kampanyalarına şirketler tarafından büyük bütçeler harcamalar yapılmaktadır. Ancak geleneksel metotlar, bu yatırımların tüketici üzerindeki etkilerini belirleme hususunda genellikle çok başarılı olamamaktadır. Bu durum şirketlerin reklam kampanyaları için harcadıkları paraların karşılığını efektif bir şekilde alamadığı anlamına gelmektedir. Bu metotların başarısı takdir edilmelidir ki, tüketicinin maruz kaldıkları reklamlar karşısında hislerini doğru ifade edebilmeleri ile doğrudan alakalıdır. Nöropazarlama doğrudan tüketicinin beynini inceleyen bir yöntem olduğu için diğer metotlara kıyasla daha etkili olmaktadır (Morin, 2011:134).

Lindstorm (2009:28) kişilerin irrasyonel oluşu ve sabırsızlığı gibi iki önemli özelliğinden bahsetmekte ve ayrıca tüketici davranışlarının doğru bir şekilde açıklanabilmesi için tüketicinin bilinçaltının da izlenmesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Lindstorm örnek olarak sigara paketlerinin üzerindeki yazı ve

resimlere dikkat çekerek, tüketiciler eğer tamamen rasyonel kararlar alsalardı bu resim ve yazılara bakarak sigara içmeyi bırakmaları gerektiğini ifade etmiştir. Ancak sigara şirketlerinin tüketicinin bilinçaltına hitap ettiği iletişim çalışmaları sigara paketleri üzerindeki bilinç düzeyine hitap eden resim ve yazılardan daha etkili olmaktadır. Örnek olarak bir Formula 1 aracının üzerinde herhangi bir isim ya da logo olmaksızın bulunan Marlboro kırmızısı insanların bilinç düzeyine hitap ederek sigara içme dürtüsünü tetiklemektedir.

Klasik tüketici araştırmaları insanın zihinsel sürecini bilinmez olarak görmekte, bu nedenle de araştırmacılar insan davranışlarını açıklamada farklı teorik yapılar (modeller) kullanmaktadırlar. Ancak bu modeller söz konusu bilinmezliği tam anlamıyla açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Son yıllarda nörogörüntüleme teknikleri kara kutuyu anlama hususunda önemli ilerlemeler kaydedilmesine olanak sağlamıştır. Bu nedenle daha yaygın olarak kullanılmaya başlanan nörogörüntüleme teknikleri sayesinde insanın zihinsel sürecini bilinmezliğine daha net bir bakış mümkün olabilmektedir. Pazarlama çalışmalarında daha önce de kullanılan EEG (Elektroensefalogram) ile birlikte geliştirilmekte olan yeni metotlar ve araçlar sayesinde beyin reaksiyonlarını doğrudan gözlemlemek mümkün olmaktadır. Bu araçlara örnek olarak PET (positron emission tomography), fMRI (Functional Magnetic Resonance Imaging), Galvanik Deri Tepkisi cihazı (GSR), Manyetoensefalografi (MEG) cihazı, Manyetik Rezonans Görüntüleme (MRI) cihazı, Kızılötesi Spektroskopisi (NIRS) cihazı, Sabit Hal Tipografisi (SST) cihazı, Ses Perdesi Analizi (VPA) cihazları, Difüzyon Tensör Görüntüleme (DTI) cihazı, Transkraniyal Manyetik Uyarım (TMS) cihazı, Bilgisayarlı Tomografi (CT), galvanometre ve Eye-Tracking (göz izleme) bu alandaki başlıca araçlardır. (Yücel vd., 2017:114). EEG (Elektroensefalogram) gibi nörobiyolojik metotlar pazarlama alanında daha önceden de kullanılıyor olsa da geliştirilen yeni cihazlar (ör: PET, fMRI) ve metotlar bu alanda son derece faydalı sonuçlar vermektedir (Hubert ve Kenning, 2008:272). Bu cihazlar ile reklamın tanınmasının ve tüketicinin karar vermesinin altında yatan sebepler kolayca ortaya koyulabilmektedir (Plassman vd., 2007:165-166). Bu cihazların sağlamış olduğu sonuçlar vasıtasıyla farklı sinirsel yollar incelenmekte, bu durumun sonucu olarak tüketicinin reklamı hatırlaması ve tanınması, marka değeri algısı veya karar verme sürecinde etkili olan nedenler ortaya koyulabilmektedir.

3. GELENEKSEL METOTLAR VE NÖROPAZARLAMA KIYASLAMASI

İşletmeler geleneksel pazarlama metotlarından uzun yıllardan beri yararlanılmaktadır. Yüksek miktardaki finansal kaynaklar, pazarda yeterince etkin olamayacak ürünlerin geliştirilmesi için şirketler tarafından harcanmaktadır. Bununla birlikte, çok sayıda reklam kampanyası tüketicinin dikkatini çekme konusunda başarısız olmakta ve tüketicilerin hafızalarında etki oluşturma konusunda başarısız olmaktadır. Bu noktada nörogörüntüleme tekniklerini kullanmanın ne denli önemli olabileceği bir kez daha kendini göstermektedir. Nörogörüntüleme teknikleri oldukça etkili olup, etik kurallar içerisinde kalmak şartıyla, daha net veriler elde etmemize olanak sağlamaktadır. Bu nedenle, geleneksel metotlar çoğu zaman reklam kampanyalarının etkinliğinin ölçülmesinde başarılı olamamaktadır. Kampanyaların başarı için dikkate alınması gereken husus, tüketicilerin reklama karşı gösterdikleri duygusal tepkiler ve bu tepkilerin belirlenebilmesidir. Çünkü, duygular tüketicinin reklamlar içerisinde yer alan mesajların algılamasında, değerlendirmesinde ve o mesaja olumlu veya olumsuz tepki verilmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, duyguların tespit edilmesinde metodolojik olarak bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu nedenle anket çalışmalarının başarısı maalesef sınırlı olmakta ve reklam kampanyalarının sonuçlarının tam ve doğru olarak anlaşılması ve değerlendirilmesi hususunda önemli sınırlamalara yol açmaktadır.

Reklam kampanyalarına şirketler tarafından oldukça yüksek bütçeler ayrıldığı bilinmektedir. Geleneksel metotlarla, tüketicinin pazarlama mesajına maruz kaldığında kendini ve duygularını nasıl ve ne kadar ifade edebildiğine bağlı olarak sonuçlara ulaşıldığından, şirketler yaptıkları yatırımların karşılığını tam olarak alamamakta ve genellikle başarısız olmaktadır. Halbuki nöropazarlama teknikleri sayesinde doğrudan kişinin zihninden geçenler tespit edilmekte ve herhangi bir zihinsel ya da bilinçli katılıma ihtiyaç duyulmaksızın veriler elde edilebilmektedir (Rantalainen ve Gurung,2014:15). Böylece, tüketicilerin gerçekten ne istedikleri, o ürün, reklam ya da hizmet hakkında ne düşündükleri geleneksel metotlara göre çok daha doğru bir şekilde tespit edilebilmektedir. Bu sayede pazarlama ve reklam

yatırımları için harcanan yüksek bütçelerin daha doğru ve efektif bir şekilde kullanılması mümkün olabilmektedir. Bu da şirketlerin, ürünlerini doğru pazarlaması açısından önemli olmaktadır.

Ural'a göre (2008:422) nöropazarlama araştırmalarının diğer araştırma metotlarına göre en belirgin üstünlüğü, araştırmaya katılan katılımcının gerçek düşüncesi ile beyanı arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmabilmesidir. Nörogörüntüleme teknikleri çalışmaya katılan katılımcının beyan ettiği bilgiler ile gerçek düşüncelerinin farklı olması riskini ortadan kaldırmaktadır (Yücel ve Yılmaz,2015:1).Pazarlama araştırmasına katılan bireylerin kendilerini değerlendirmelerinin istenmesi ve buradan elde edilen veriler ışığında çalışmanın şekillenmesi, geleneksel pazarlama araştırma metotlarına getirilen önemli eleştirilerdir. Ayrıca, geleneksel metotlarda, anket çalışmasına katılan bireylerin kendilerini ifade etmede aynı kapasitede olamaması da önemli bir husustur. Bu nedenle, geleneksel pazarlama metotlarıyla yapılan çalışmalarda doğru sonuçlar alınması açısından bazı sıkıntılar yaşanabilmektedir (Kottier,2014:3).

Ankete katılan kişilerin duygu ve düşüncelerini doğru ifade ettikleri kabul edilir. Halbuki günümüzde bu süreçlerin birçok bilinçaltı bileşeni olduğu ve bunların zihinsel değerlendirmeler açısından ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Ayrıca katılımcılar üzerinde sosyal baskı ve zaman sınırlaması gibi başka faktörler de etkilidir (Morin, 2011:132-133). Bir marka algısıyla ilgili veriler elde edilmeye çalışılan bir anket çalışmasında tüketiciye sorulan sorulara tüketici bu faktörlerin etkisi altında düşündüğünden, farklı cevaplar verebilir. Ankete katılan kadın bir katılımcı SUV tipinde bir aracı tercih edebilir ve bu tercihini belirtirken, zaman telaşı içerisinde aracın büyüklüğünden kaynaklanan kriterleri göz önünde bulundurmamış olabilir. Bu kriterleri dikkate almış olsaydı, belki de SUV tarzı büyük arabayı asla tercih etmeyebilirdi. Grup çalışması yöntemiyle yapılan pazar araştırmalarında da benzer durumlar söz konusudur. Anket çalışmalarına katılan katılımcıların diğer katılımcıların etkisi altında kalma ihtimali oldukça yüksektir. Gerçekten, grup çalışmalarında araştırmaya katılan katılımcılardan bir tanesi tercih ve düşünceleriyle diğer katılımcıları etkileyebilir ya da kişi gerçek düşüncesini diğerleriyle paylaşmaktan kaçınabilir (Özdoğan vd.,2008:2). Geleneksel araştırma metotları ile yapılan araştırmalarda, araştırmaya katılan kişiler araştırmacıların duymak istediği cevapları verme eğiliminde olmaları da doğru sonuçların alınmamasında etkili olmaktadır. Halbuki nörogörüntüleme teknikleri pazarlamacıların tüketicinin beyin reaksiyonlarını tespit ederek bilinçaltı süreçleri açıklamasına yardımcı olmakta ve verilen mesajın neden başarılı ya da başarısız olduğu konusunda kayda değer veriler sunmaktadır. Nörogörüntüleme teknikleri bunu yaparken geleneksel metotlar ile elde edilen verilerin güvenilirliğindeki en büyük problem olan katılımcının soruları cevaplamaya gönüllü olması ve kendisine yöneltilen soruları doğru cevaplayacak kapasitede olup olmadığını göz ardı etmekte ve doğrudan katılımcının beyin reaksiyonlarına odaklanmaktadır (Morin, 2011:133).

Coca-Cola firması uzun yıllar öncesinde piyasa sürdükleri yeni ürüne karşı tüketicilerin gösterdikleri tepki ve reaksiyonlarını ölçmek için yüksek miktarlarda para harcayarak bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Tüketiciler bu yeni formülü pazarda Coca-Cola'nın en önemli rakibi olan Pepsi'den %8 daha fazla tercih ettiklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca test sonucunda katılımcıların yeni ürünü eski ürüne göre %20 oranında daha çok tercih ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Daha sonra tüketicilerin yeni bir Coca-Cola istemedikleri anlaşıldığında, bu sonuçların hiçbirinin bir önemi olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu husus, Coca-Cola'nın yeni ürünün tarihin en büyük pazarlama felaketlerinden biri haline gelmesine yol açmıştır. Şirketin başkanı Donald Keogh bu durumu "Bu yeni Coca-Cola'nın tüketici araştırması için harcanan zaman, para ve beceri, birçok insanın orijinal Coca-Cola hakkında ne hissettiklerini ve orijinal Coca-Cola'ya olan derin duygusal bağlılığını ölçmemiştir" diyerek kendine özgü bir açıklama yapmıştır. Tüketicilerin belirli marka ya da ürünlere karşı kendilerinde oluşturdukları bu duygusal bağlılığı anlamak pazarlamacılar için çok önemlidir. Bunu başarabilmek için son yıllarda nöropazarlama teknikleri ön plana çıkmıştır.

Bir başka çalışmada; deneklere otomobillerin ön ızgaraları gösterilmiş ve beyindeki yüzleri hatırlamamıza neden olan ve "fusiform face area" olarak adlandırılan bölgenin deneklerde aktif olduğu gözlenmiştir. BMW'nin Mini Cooper modelinin satış başarısındaki en önemli bilinçaltı nedenlerinden birinin "güzel bir yüz" varsayımı olduğu ön plana çıkmıştır. Ferrari 360 Modena ya da BMW Z8 gibi yüksek performanslı lüks otomobillerin fotoğrafları deneklere gösterildiğinde, deneklerin beyindeki

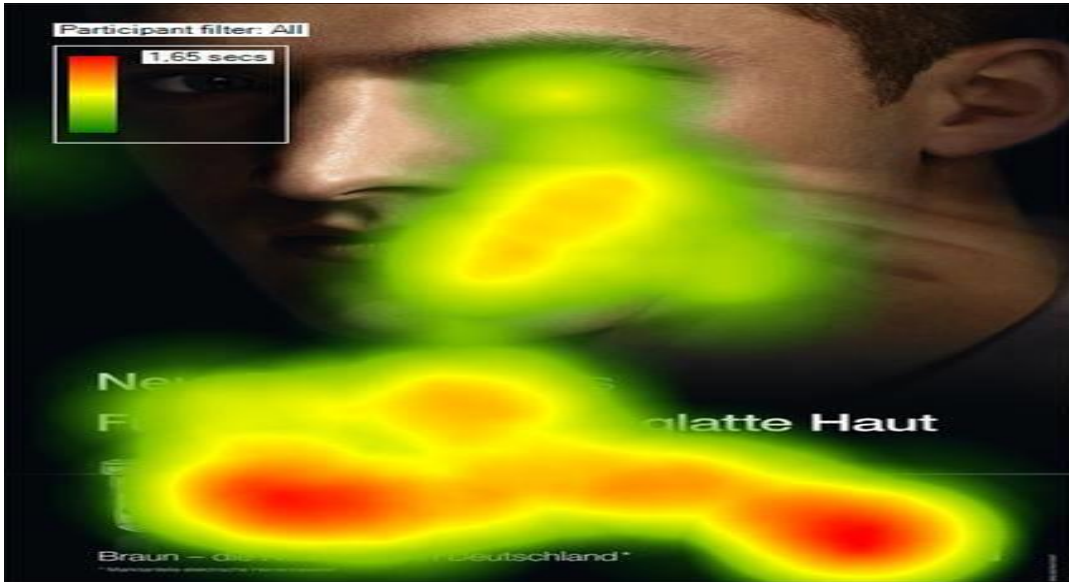
sağlık ve sosyal güçten sorumlu bölgelerinin harekete geçtiğinin tespiti de, nörogörüntülemenin ne denli önemli olabileceğini göstermiştir. Herhangi bir grup çalışması ya da anket çalışmasının böyle net bir şekilde duygusal tepkileri ortaya çıkaran sonuçlar vermesi mümkün değildir (Hunt,2008).

Tüketici davranışını belirlemek için yapılan çalışmalarda, tüketiciler insan doğasından kaynaklanan bir sonuç olarak “niçin” ya da “ne ölçüde” gibi soruları cevaplamakta zorluk yaşayabilmektedirler (Treutler,2010:243). Geleneksel pazarlama metotları pek çok anlamda pazarlama ve tüketicinin algılarının belirlenmesi açısından yeterli olmamaktadır (Hammou vd.,2013:20).

Çok uluslu bir pazar araştırma şirketi olan Millward Brown şirketinin genel müdür yardımcısı Graham Page'in makalesinde yer alan aşağıdaki ifade *”Pazarlamacıların elektrotlar yardımıyla insanların markalara olan tepkilerini ölçeceğini ve gerçekten ne istedikleri üzerinde çalışacaklarına dair bir yanlış kanı bulunmaktadır. Hala insanlarla konuşmanın yerine geçecek bir araştırma metodu bulunmamaktadır. Ancak insanlarla konuşarak onların marka ve ürünlerle olan ilişkilerini tam olarak anlayabiliriz. Pazar araştırmaların temelinde bulunan son metotları kullanmaktan ziyade daha çok arzu edilen markalar üretebilmek için farklı anlayışlar oluşturabilmek yatar. Bu nedenle de nöropazarlama teknikleri asla tüketiciyle birebir görüşmenin yerini tutamaz ancak nöropazarlama teknikleri geleneksel metotları tamamlayıcı güçlü bir argüman olabilir”* nörogörüntüleme ve nöropazarlamanın şirketlerin ürün tanıtma ve ürün satışları açısından ne denli önemli olabileceğini açıkça ortaya koymaktadır (Şen,2019:25).

4. EYE TRACKING (GÖZ İZLEME)

Eye-tracking (göz izleme) tekniği, biyometrik ölçümler arasında en sık kullanılan tekniklerden biridir. Bu teknik görsel dikkat analizi için kullanılan bir tekniktir ve nöropazarlama açısından bakıldığında analizi edilen dikkati tüketicilerin/kullancılarnın bilişsel ve duygusal tepkileriyle ilişkilendirmeyi amaçlamaktadır (Solnais vd., 2013:69). Kızılötesi kameralarla göz bebeği hareketleri, gözbebeği çapının büyüme küçülmesi milisaniye hızında kaydedilir. Dikkat, ilgi ve uyarılma seviyesinin belirlendiği eye tracking yönteminde göz hareketleri, özel bir aparat sayesinde takip edilerek kaydı tutulmakta ve bu kayıt daha sonra *”heat map”* adı verilen sıcaklık haritasına işlenmektedir. Bakışların yoğunlaştığı alanları gösteren Sıcaklık (ısı) haritası, kullanıcıların belirli noktalara ne kadar uzun süre ile baktıklarını (sıcak) ve bakmadıklarını (soğuk) farklı renk kodları ile gösteren haritadır. (Baş ve Tüzün, 2014:211).

Resim 1. Isı Haritası

(Kaynak: <http://eyetracking.com.ua/eng/visualization/9.html>)

Odaklanma noktalarını gösteren haritalar, ilk bakılan alan, en çok bakılan alan vb birçok metrik ile gözbebeğinin büyüüp küçülme hareketleri ile duygusal uyarılma süreçleri belirlenebilmektedir (<http://www.neurodiscover.com/author/neurodiscover/>).

Biyometrik ölçümlerde sıkça kullanılan eye tracking tekniğinde, katılımcının göz hareketleri takip edilerek nereye, ne kadar süreyle baktığı kaydedilmekte; pazarlama uyarısının, katılımcının dikkatini çekip çekmediği, uyarana ilgi gösterip göstermediği belirlenmektedir. Gözbebeği hareketlerinin ve gözbebeğinin büyüüp küçülme derecelerinin kaydedildiği bu yöntemde, gözbebekleri min. 60 Hz hızında, kızılötesi ışınla takip edilerek kayıt altına alınmaktadır. Eye tracking katılımcının baktığı ilk nokta, odaklandığı alanlar, bu alanlara bakma süreleri vb. veriler sunmaktadır. **Bakış haritaları**, araştırmacıya; tüketicinin uyarıcılara hangi sırayla, ne kadar süreyle ve kaç kere baktığı konusunda bilgilendirirken **sıcaklık haritaları**, tüketicilerin en çok nereye odaklandıklarının, farklı yerlere bakıp bakmadıklarının belirlenmesini sağlamaktadır.

Bilimsel araştırmalarla gözlerin, dikkati çeken uyarıcılar üzerinde daha uzun süre kaldığı, bu süreçte beyinde zihinsel etkinliğin arttığı ispatlanmıştır. Göz kırpma hareketinin sıklaşması da bilişsel etkinlikteki artışı, algılamının gerçekleştiğini ifade etmektedir. Katılımcının duygusal olarak uyarılıp uyarılmadığını gözlemlemek mümkündür. Duygusal uyarılda gözbebekleri büyümektedir; ancak bu uyarılmanın olumlu ya da olumsuz olduğuna dair bir fikir vermemektedir. Eye tracking düşük maliyetli, uzaktan ya da yakından kullanılabilen güvenilir bir teknik olarak markalar tarafından reklamlardan ambalaj tasarımına, mağaza ortamından internet sitelerine kadar birçok iletişim alanında kullanılmaktadır.

Zurawicki (2010)'a göre, “göz takibi pazarlama uyarıcı araştırmalarında, bir web sitesinin tasarımını ve tarama düzenini değerlendiren HCI (insan bilgisayarları etkileşimleri) araştırmasında kullanılabilir. Göz izleme cihazı ayrıca reklam geliştirme ve değerlendirmede, konsept testinde, logo ve paket tasarımında, çevrimiçi kullanılabilirlik, mikro site geliştirme veya mağaza içi pazarlamada kullanışlı olabilmektedir” (Zurawicki, 2010:47).

Sezgisel deneyim, dünyayı tek bakışta her şeyi görebildiğimizi söylese de, bu mümkün değildir. Hareketli bir şekilde dolaşırken çok küçük bir alana odaklanılmakta ve beyin diğer alanların boşluğunu doldurmaktadır. Örneğin görülenler karşısında gözlerin düzgün bir şekilde hareket ettirilebildiğine inanılır, fakat bu böyle değildir. Eğer göz izlenirse aslında küçük, hızlı sıçramalar yaptığı görülür ki, buna seğirme denir. Göz seğirdiğinde retina tarafından alınan görüntü bulanıktır, yani bu görsel sıçramalar sırasında her ne kadar farkında olunmasa da neredeyse körlük derecesinde bir durum söz konusudur. Işık çok kavisli, yakın ya da daha uzak nesnelere odaklanmasına bağlı olarak düz olabilen göz lensleri ve kornea sayesinde içeri girmektedir. Sonra etrafında 120 milyon çubuk hücreleri ve çevresinde 6-7 milyon konik hücrelerin bulunduğu retinaya vurur. Işığın durumuna bağlı olarak gözbebeğinin büyümesi ya da küçülmesinin yanı sıra kişinin duygusal ilgi ve bilişsel yükü de etkilenir. Uygulamada pupilometri denilen bu ölçüm, genellikle bir göz takip kamerasıyla yapılmaktadır. Göz takibi yönteminin tarihi gelişimi irdelendiğinde, aslında çok da yeni bir teknik olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü yöntemle ilgili çalışmalar 1930' lu yıllara dayanmaktadır. Mowrer, ilk kez 1936 yılında kendiliğinden göz hareketini kaydeden bir sistem geliştirmiş ve gözün nereye baktığı ve neyi gördüğünü incelemiştir. Bu sayede geleneksel pazarlama araştırmalarının cevapsız bıraktığı sorulara rasyonel ve özgün cevaplar verilebilmiştir. Göz takip yöntemi, görsel dikkatin yönlendirildiği bir gerçek zamanlı kayıt sağlamaktadır. Söz konusu durum ayrıca göz bebeği genişliğinin değiştiğini ortaya koymaktadır. Bu ölçüm duygusal uyarılmanın kullanışlı bir göstergesidir. Düşük, yüksek çözünürlüklü video kameralar tüketicinin gözlerini engellemeden yanlara yerleştirilmektedir. Diğer kameralar ilgili bilgileri yakalarken küçük invaziv olmayan bir ışık, neyin incelendiğini izleyen kamerayı yönlendirmektedir. Genellikle çalışmalar sabit denekler üzerinde çalışmaktadır. Ancak hareket halindeki denegin bakışını takip etmek için ek bir donanım gereksinimi hasıl olmaktadır (Köylüoğlu, 2017:569-560).

Tablo 1. Göz İzleme (Eye Tracking) Tekniğinin Genel Özellikleri

Ölçülenler	Kullanım Alanları
<ul style="list-style-type: none"> Görsel sabitleme Araştırma Göz hareket şekilleri Mekânsal çözünürlük Heyecan/Coşku Dikkat Gözbebeği büyümesi 	<ul style="list-style-type: none"> Web siteleri ve kullanıcı ara yüzlerinin test edilmesi Mağaza içi tepkilerin test edilmesi Ambalaj üzerindeki marka ve ürün isminin görünürlüğünün test edilmesi Reklam ve video materyallerinin test edilmesi Görüntü ve baskı tasarımlarının test edilmesi Raf düzeninin test edilmesi Ürünlerin yerleşimlerinin test edilmesi
Avantajları	Limitleri
<ul style="list-style-type: none"> Gözbebeği büyümesi ve göz kırpması görüntülerin işlenmesi ve heyecan düzeyi ile ilgili doğru bilgiler verir İstenilen yere taşınabilme imkanı vardır Mekansal olarak tespit yapabilmektedir Zararsız bir yöntemdir 	<ul style="list-style-type: none"> Maliyeti görece yüksektir Sonuçların güvenilirliği sorgulanmaktadır Çıkan veriler katılımcının göz durumu ile yakından ilgilidir

Kaynak: (Gür, 2018:60)

5. DENEYSSEL ÇALIŞMALAR VE BULGULARI

Günümüzde tüketicinin bilinçlenmesi ve pazarlama anlayışının değişmesi tüketici profilinin de değişmesiyle birlikte tüketicinin tercihleri ve satın alma alışkanlıkları da değişmiştir. Tüketici tercihlerinin, sadece mantıksal kararlarla yapılmadığı, tüketicinin satın alma kararını verirken, duygusal tepkilerinin de satın alma kararı üzerinde etkisinin olduğunu tespit edilmesi, tüketicilerin karar alma sürecinin daha karmaşık ve daha kompleks bir yapıya sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tüketici sadece mantıksal olarak satın alma kararı vermemekte duygusal olarak da karar vermektedir. Bu durum hem nöropazarlamanın hem de nöropazarlamada deneysel çalışmaların ne kadar önemli olabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Beyindeki satın alma düğmesine giden yolu bulmak ve tüketicinin satın alma kararını nasıl aldığını anlamaya çalışmak nöropazarlamada deneysel çalışmaların başlıca amacını teşkil etmektedir

Nöropazarlama araştırmaları genellikle beyin görüntüleme sistemleriyle popülerliğini kazanmıştır. Bununla birlikte son yıllarda nöropazarlama alanında kullanılan/uygulanan birçok teknik bulunmaktadır. Bu teknikleri i) nörometrik ölçümler ii) biyometrik ölçümler ve iii) psikometrik yöntemler şeklinde gruplandırmak mümkündür. (Varan vd., 2015:178; Ustaahmetoğlu,2015:159). Elektroensefalografi (EEG), Göz İzleme (Eye Tracking), Yüz İfade Tanımlama (FACS), fMRI (Fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme), Kalp ritmi (PPG) ve Cilt İletkenliği (GSR) nöropazarlama sektöründe günümüzün yaygın teknikleri olarak önem kazanmış olup, yoğun olarak kullanılmaktadır.

Nöropazarlama yöntemleri sayesinde pazarlama çalışmalarında daha küçük örneklemeler ile daha güvenilir sonuçlar elde edebilmektedir. Bu özelliklerinden dolayı birçok araştırma şirketi araştırmalarının çoğunu EEG ve göz izleme (eye tracking) yöntemleriyle gerçekleştirmektedir.

Markanın öneminin kültürel farklılık açısından yarattığı bir değer farkının oluşup oluşmadığı ile ilgili bir deney yürütülmüştür. Bu deneysel çalışmada 15 İtalyan ve 13 Çinli gönüllüden oluşan deneklere, her biri 30 saniyeden oluşan 24 tane Coca Cola ve Pepsi Cola reklamları konulmuş 20 dakikalık bir belgesel izletilmiştir. Deneyin daha sonraki aşamasında EEG yöntemiyle deneklerin beyindeki karar verme süreci incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda her iki denek grubunun beyin aktivasyonlarının farklı dakikalarda oluştuğu belirlenmiştir. İtalyan popülasyonlarında 10. 20. 25. dakikalarda aktivasyon artışı olduğu gözlenirken, Çinliler beyinde aktivasyonları 9. 18. 28 dakikalarda gözlemlenmiştir. Bununla birlikte her iki grubunda marka beğenileri aynı çıkmıştır. Çinliler tek kişinin olduğu görüntülere dikkat etmezken; İtalyanlar tek kişili görüntülere daha çok dikkat etmeleridir Kültürel farklılığın meydana getirdiği fark olarak kaydedilmiştir (Çakar, 2012:3).

Nöropazarlama alanındaki deneysel çalışmalarda kullanılan pek çok cihaz ve yöntem bulunmakta ve bu cihazlarla çeşitli alanlarda araştırmalar gerçekleştirilmektedir. Manyetik Görüntüleme (fMRI) cihazının

pazarlama sektöründe kullanılmaya başlaması, nöropazarlamanın gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Bu cihazın kullanılması geleneksel araştırma yöntemlerinin yanıltıcı olabilen sonuçlarını ortadan kaldırarak, tüketici davranışlarını gerçekte neyin şekillendirdiğini somut veriler ile sunabilmektedir (Çubuk, 2012:58). Yapılan çalışmalarda deneklere farklı ünlü kişiler, marka yiyecekler ve giyecekler gösterildiğinde deneklerin beyin görüntülerinde medial prefrontal kortekslerinde artan faaliyetler gözlemlenmiştir. Böyle bulgular kişilerin tercihlerinin anlaşılmasında MRI yönteminin ne kadar etkili olabileceğine işaret etmektedir.

EEG (Elektroensefalogram) nöropazarlamadaki deneysel çalışmalarda yaygın olarak kullanılan önemli bir cihazdır. Beyin dalgaları aktivitesinin elektriksel yöntemle izlenmesine imkan vermektedir. EEG verileri, 3 boyutlu beyin haritasına yerleştirilerek alışveriş sırasında hissedilen her duygunun beyin hangi bölümünü harekete geçirdiği tespit edilir (Daşdağ,2008:8).

Nöropazarlamanın uygulama alanı olarak daha iyi anlaşılabilmesi açısından bu alanda yapılan öncü çalışmaların ve uygulamaların doğru biçimde ifade edilmesi oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra tekrar deneyleriyle elde edilen bulguların geçerliliğinin sınanması bilimsel araştırma sürecinde önemli yer tutmaktadır. Ayrıca, nöropazarlama kapsamındaki araştırmalarda deneysel tasarımların geliştirilmesi, deneylerin yapılması/tekrar edilmesi ve deney sonuçlarının analiz edilmesi aşamaları ön plana çıkmaktadır. Gerçekten nöropolitika çalışmaları sözlü raporlara veya davranışsal sonuçlara dayanmaktan ziyade kontrollü deneysel çalışmalar aracılığıyla insan sinir sisteminden alınan verilerin analiz edilmesine dayandığı için elde edilen veriler oldukça değerli olmaktadır.

Görüntüleme cihazları nöropazarlamanın yanı sıra nöropolitika alanında da kullanılmaya başlanmıştır. Nöropolitika alanında henüz çok sayıda araştırma yapılmamasına rağmen, çalışmaların etkileyici sonuçlar ortaya koydukları görülmüştür. Aşağıdaki araştırma nöropolitika alanında yapılan çalışmaların ne denli önemli sonuçlar ortaya koyabileceğini göstermektedir (Yılmaz vd. 2016). Araştırmada öncelikle, deneklere çalışma öncesinde kısa bir demografik anket uygulanarak deneklerin bağımsız değişkenleri hakkında bilgi edinilmeye ve buna bağlı olarak demografik özelliklere bağlı olarak kişisel tercihlerin değişim gösterebilme olasılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda; yaş, cinsiyet, eğitim, siyasi görüş vb. bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda Fırat Üniversitesinde okuyan 18-44 yaş arasında x ve y kuşağını temsil 100 öğrenci ve akademik personel deneye tabii tutulmuştur. Deney ortamı dış uyarıcılardan olabildiğince izole edilmiştir. Deneyin ilk aşaması olarak Dünyanın farklı bölgelerinden seçilmiş devlet liderlerine (10 lider) ait fotoğraflar rastgele bir şekilde masa üzerine sıralanmış ve gönüllülere fotoğrafların belli kriterlere göre sıralamaları istenmiştir (fotoğraflardaki kişilerin dünya liderleri olduğu deneklere söylenmemiştir). Çalışma da dört kavram - karizma, güç, güven, barışçıl- olarak ele alınmıştır. Anlaşıldığı üzere araştırmada her kriter bir modül olarak kabul edilmiş ve deneklere birden ona kadar en çok karizmatik olandan en az karizmatik olana, en güçlü görünenden en az görünene, en çok güven verenden en az güven verene ve kendilerine en barışçıl olandan en az barışçıl görünenler şeklinde sıralamaları istenmiştir. Frekans tablosuna göre, liderlere ait “karizma” değerlendirmesinde en karizmatik lider Zapatero, gönüllülerin en güçlü buldukları lider Netanyahu; en güvenilir ve en barışçıl buldukları lider buldukları lider Ruhani çıkmıştır (Yılmaz vd. 2016).

Birçok ünlü uluslararası şirket nörogörüntüleme teknolojisini kullanarak müşterilerinin tercihlerinin nedenlerini daha iyi anlama yoluna gitmektedirler (Yücel ve Şimşek, 2018). Pazarlama literatüründe dikkat çeken bir çalışmada, bir içecek markasının bir başka içecek markasına olan avantaj/üstünlüğü ele alınmıştır (McClure vd.2004). Yapılan çalışmada Coca-Cola ürünü tüketilirken tüketicilerin beyinlerinde yer alan duygusal merkezin daha aktif olduğu, bununla birlikte tüketiciler kullandıkları ürünün markasını bilmediklerinde farklı duygusal tepki vermiş oldukları gözlemlenmiş ve bu durumda deneklerin beyinlerindeki EF bölgesi yanmıştır (McClure vd.,2004). Buna karşılık, Pepsi markasını tercih ettiklerinde hangi markayı tükettiklerini bilmediklerini ifade etmeleri, araştırmanın önemli bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.

Görüntüleme yöntemini kullanan değişik üniversitelerden bir grup araştırmacı, ürünün satın alınmasında nelerin daha etkili olduklarını ortaya koyarak önemli bir iş başarmışlardır. Grubun başarısındaki etken,

kişilerin bir başarı kazanıldığında harekete geçen beyindeki bölgenin harekete geçmesini beklemek olmuştur.

Almanya'da yürütülen bir çalışmada, çalışmaya katılan insanlara Starbucks ve başka bir firmanın kahvelerinin resimleri ve kahveler için ödenmesi gereken ücretler gösterilmiştir. İlginçtir ki; kişilerin ucuz fiyata kahve içmek istemedikleri sonucuna varılmıştır. Tüketicilerin en küçük boy kahve için uygun gördükleri fiyat 2.40 euro olmuştur. Bu araştırmanın en büyük faydası, Starbucks şirketinin ürünleri için uygun ücretlerin belirlenmesine dayanak teşkil etmesi olmuştur. Bu çalışmayı kendine referans alan, şirket ücret politikasını bu yönde belirleme yoluna giderek fiyat politikasında başarılı olmalarıdır. Şirketin kahve satışlarında %33 artış gerçekleşmesinde bu araştırmanın rolü büyük olmuştur (Taş, 2015).

Bir başka nöropazarlama çalışmasında, ankete katılan kişilere sigara paketleri üzerindeki görsellerden ne denli etkilendikleri sorulmuştur. Deneklerin nerdeyse tamamı görsellerden etkilendiklerini ve bunun sonucunda sigara isteklerinin azaldığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte aynı deneklere sigara paketlerinin üzerindeki uyarıcı görseller gösterildiği çok farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, gösterilen uyarıcıların deneklerin sigara içme isteğini azaltmanın aksine artırdığı anlaşılmıştır. Bu durum Akumben çekirdeğinin (beyinde bulunur) uyarıcı görsellerin gösterilmesi sırasında harekete geçmesiyle anlaşılmıştır (Lindstorm,2009:24).

Başka bir araştırmada; basit olarak dindar erkeklerin dini öğelere karşı hissettikleri ile belirli bir markaya karşı hissettiklerinin arasında benzerlik olduğu anlaşılmıştır. Dini bütün deneklere hem markalar hem de dinsel öğeler gösterilmiş ve sonuçta güçlü markaların zayıf markalara göre daha fazla beyin aktivitesine neden olduğu belirlenmiştir. Deneklerin dini öğelere ve güçlü markalar için verdikleri tepkilerin benzer olması ilginç bulunmuştur. Bu deney vasıtasıyla inançlarımızın satın alma kararlarımız üzerinde etkisi olduğu ortaya çıkmıştır (Lindstorm, 2009:121).

TV programlarının izleyiciler üzerindeki etkisi de nöropazarlama çalışmalarında yerini almıştır. Deney aşamasından katılımcılara anket uygulanmıştır. Denekler “Eviniz ne kadar temiz” isimli yarışma programını beğenirken “Quizmania” ve “Kuğu” isimli programlar tercih edilmemiştir. Bununla birlikte katılımcıların tercihleri SST cihazı vasıtasıyla incelenmiş ve anket sonuçlarına göre beğenilmeyen programının SST verilerine göre en çok beğenilen program olduğu ortaya çıkmıştır (Lindstorm, 2009:168).Ayrıca Ülkemizde henüz yeterli olmamakla beraber nöropazarlama alanında yapılmış hem teorik hem de deneysel akademik çalışmalar da mevcuttur (Yücel ve Coşkun; 2018:155-177).

6. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Pazarlamacılar için tüketici davranışlarının ve tercihlerinin sebeplerini ortaya çıkarmak ve bu çıkarımlara göre pazarlama stratejisini belirlemek günümüz pazarlama sektöründe oldukça önemlidir. Nöropazarlama, satın alma bilincine dayalı stratejilerinin oluşturduğu bir pazarlama yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Tüzel, 2010:164). Günümüzde nöropazarlama tüketicinin satın alma kararını nasıl aldığını anlamaya çalışan önemli ve etkili bir pazarlama yöntemidir (Ural, 2008:421). Tüketicinin öğrenme sonucunda değişen tercihlerini tespit edebilmenin yanı sıra onların duygusal tepkilerini ve satın alma karar sürecini (seçeneklerin değerlendirilmesi, davranışlarını, sonucun değerlendirilmesi) çözümleyebilmek adına nöropazarlama yöntemleri son yıllarda araç olarak yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Geleneksel pazarlama yöntemlerinde tüketicilerin anketlere veya bir takım araştırmalara verdiği cevaplar her zaman tüketicinin gerçek fikirlerini yansıtmadığından araştırmacıyı yanıltabilmektedir. Bu riski ortadan kaldırmak ve daha doğru sonuçlar elde edebilmek adına günümüzde daha yoğun bir şekilde kullanılmakta olan nörogörüntüleme teknikleri sayesinde daha küçük örneklemeler kullanılarak daha doğru sonuçlara ulaşmak mümkün olabilmektedir.

Yapılan araştırmanın amacı; “Coca-Cola” ve “Pepsi” markalarını görsel etki bağlamında analiz etmektir. Bu doğrultuda, markaların görsel etkilerini belirleyebilmek amacıyla daha önce açıklanan

nöropazarlama araç ve tekniklerinden (Göz İzleme) analiz yöntemi kullanılarak gazlı içecek markalarının görsel etkileri, ısı haritası verileriyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

6.1. Örneklem ve Yöntem

Araştırma 30 gönüllü katılımcı ile Fırat Üniversitesi Nöropazarlama Araştırma ve Uygulama Merkezinde yürütülmüştür. Fırat Üniversitesi'nde öğrenim gören gönüllü öğrenciler ile nöropazarlama çalışmalarında kullanılmakta olan temel yöntem ve araçlardan biri olan Eye Tracking ile deneysel bir çalışma yürütülmüş ve gazlı içecek markalarının görsel etkileri, ısı haritası verileriyle tespit edilmeye çalışılarak, elde edilen veriler analiz edilip yorumlanmıştır.

Çalışmanın örneklem seçimi; kolayda örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Araştırmaya başlamadan önce pilot çalışma uygulanmış ve söz konusu araştırma bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre tasarlanmıştır. Yapılan araştırma, 30 gönüllü katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar demografik özellik bakımından farklı kişilerden oluşmuştur. Bununla birlikte, katılımcılara Coca-Cola ve Pepsi markasına ait 2 adet görsel gösterilmiştir. Araştırmada kullanılan görseller katılımcılara masaüstü bilgisayar ile 22 inç ekran üzerinde beşer saniye süre aralığında gösterilmiştir. Ayrıca, Eye tracking cihazı ile elde edilen katılımcı göz hareketlerinin (odak noktaları) sürekli olarak ekranın merkezinde toplanmasını önlemek ve verilerin doğru bir şekilde analizini sağlamak amacıyla boş ekran görseli üzerinde (+) işareti birbirini takip eden her görsel arasına farklı bölgelerde olacak şekilde düzenlenerek yerleştirilmiştir. Araştırmada Eye Tracking analiz yöntemi ile elde edilen veriler Tobii Pro Lab v.1.111 programıyla kaydedilmiştir.

6.2. Araştırmanın Bulguları

Araştırmada kullanılan görseller, Coca-Cola ve Pepsi markasını içermektedir. Bu görsellerin gönüllü katılımcılar üzerindeki görsel etkileri Eye Tracking kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda 1. ve 2. resimdeki 2 adet görsel belirlenmiş olup araştırmaya katılan gönüllülere gösterilmiştir.

1.Resim

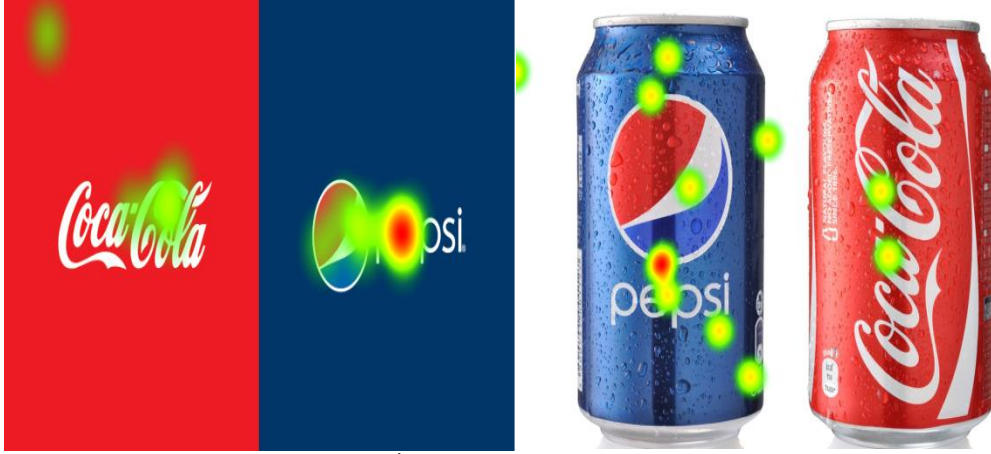
2.Resim

Araştırmada, katılımcılara gösterilen görsellerin görsel etkilerini belirleyebilmek amacıyla daha önce belirtildiği üzere Eye Tracking cihazı kullanılmıştır. Görseller beşer saniyelik aralıklarla izlettirildikten sonra katılımcılara ait göz bebeği hareketlerinin ısı haritaları Tobii Pro lab v.1.111 programı yardımıyla kaydedilmiş ve 30 katılımcının kaydedilen göz bebeği hareketlerinin ısı haritaları her bir katılımcı için ayrı alt başlıklarda yorumlanmıştır. Isı haritasında yer alan renkler göz bebeği hareketlerinin yoğunluk seviyesini ifade etmektedir. Hareket yoğunluk seviyesi küçükten büyüğe doğru yeşil, sarı ve kırmızı renkler ile sıralanmaktadır. Yani ısı haritasında yer alan kırmızı renk hareket yoğunluğunun en fazla olduğu bölgeleri göstermektedir. Sarı renk orta ve yeşil renk ise düşük hareket yoğunluğunu ifade etmektedir. Aşağıda örnek teşkil etmesi açısından 1.katılımcıya ait ısı haritası verileri gösterilmiştir.

Araştırmada birinci ve ikinci görsele ait 1. katılımcıdan elde edilen ısı haritası verileri incelendiğinde; birinci görsele katılımcının daha çok "Pepsi" markasına yoğunlaştığı görülmektedir. İkinci resimdeki

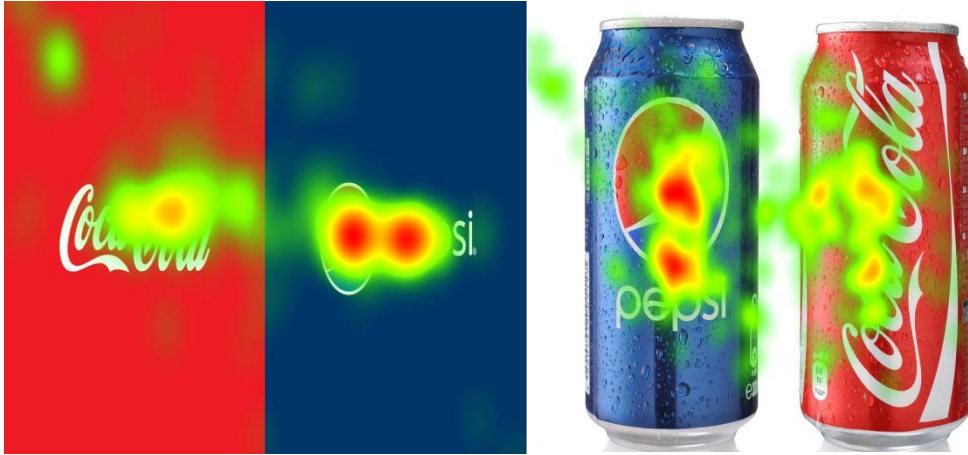
ısı haritası incelendiğinde de katılımcının yine “Pepsi” markasına yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde 30 gönüllü katılımcıya ait ısı haritası verileri toplanmıştır.

Resim 2. Birinci ve İkinci Görsele ait 1. Katılımcıdan Elde Edilen Isı Haritası

6.3. TÜM KATILIMCILARA AIT ISI HARİTASI VERİLERİ

Yapılan araştırmada birinci ve ikinci görsele ait toplamda 30 kişiden elde edilen ısı haritası verileri (Resim.3) incelendiği zaman; hem "Coca-Cola" hem de "Pepsi" markasında hareket gözlemlenmiş olup, en çok hareket yoğunluğu "Pepsi" markasının logosu ve amblemi üzerinde gözlemlenmiştir. İkinci resimdeki ısı haritası incelendiğinde ilk resimdeki ısı haritasına benzer şekilde hem "Coca-Cola" hem de "Pepsi" markasında hareket gözlemlenmiş olup, yine daha çok "Pepsi" markasının logosunda ve ambleminde hareket yoğunluğu gözlemlenmiştir. Birinci ve ikinci görsele ait 30 kişiden elde edilen ısı haritası aşağıda gösterilmiştir.

Resim 3. Birinci ve İkinci Görsele ait Tüm Katılımcılardan Elde Edilen Isı Haritası

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırma toplamda 30 katılımcıya uygulanmış ve bu katılımcılar için yapılan gözlemler her bir katılımcı özelinde ve toplam katılımcı özelinde yorumlanmıştır. 30 katılımcının birinci ve ikinci görseller için bireysel göz hareketleri yoğunluk sonuçları Tablo 3.'de listelenmiştir:

Tablo 2. Araştırmaya Katılan 30 Katılımcının Birinci ve İkinci Görsel İçin Gözlem Sonuçları

Katılımcı Tanımı	Gözlem Sonucu (1.Görsel)	Gözlem Sonucu (2.Görsel)
1. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
2. Katılımcı	Coca-Cola	Coca-Cola
3. Katılımcı	Coca-Cola	Coca-Cola
4. Katılımcı	Pepsi	Coca-Cola
5. Katılımcı	Pepsi	Coca-Cola
6. Katılımcı	Coca-Cola	Coca-Cola
7. Katılımcı	Pepsi	Coca-Cola
8. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
9. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
10. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
11. Katılımcı	Coca-Cola	Coca-Cola
12. Katılımcı	Coca-Cola	Pepsi
13. Katılımcı	Coca-Cola	Pepsi
14. Katılımcı	Coca-Cola	Pepsi
15. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
16. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
17. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
18. Katılımcı	Pepsi	Coca-Cola
19. Katılımcı	Pepsi	Coca-Cola
20. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
21. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
22. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
23. Katılımcı	Pepsi	Coca-Cola
24. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
25. Katılımcı	Coca-Cola	Coca-Cola
26. Katılımcı	Pepsi	Coca-Cola
27. Katılımcı	Pepsi	Pepsi
28. Katılımcı	Pepsi	Coca-Cola
29. Katılımcı	Coca-Cola	Coca-Cola
30. Katılımcı	Coca-Cola	Pepsi

Araştırmaya katılan 30 katılımcının birinci görsel için hareket yoğunlukları incelendiğinde toplamda 20 katılımcının göz hareket yoğunluklarının "Pepsi" markası üzerinde, 10 katılımcının göz hareket yoğunlukları ise "Coca-Cola" markası üzerinde gözlemlenmiştir. Yani katılımcıların yaklaşık %66,7'sinin göz hareketleri "Pepsi" markası üzerinde, "Pepsi" markasının oranının yarısı oranında yani yaklaşık %33,3 oranında "Coca-Cola" markası üzerinde yoğunluk gözlemlenmiştir. Çıkan sonuç 3.4.1.31 başlığında yer alan ve tüm katılımcılardan alınan sonuç ile uyum göstermektedir. Araştırmaya katılan 30 katılımcının ikinci görsel için hareket yoğunlukları incelendiğinde ilk görsele göre daha dengeli bir dağılım oluşmuş olup, toplamda 16 katılımcının göz hareket yoğunluklarının "Pepsi" markası üzerinde, 14 katılımcının göz hareket yoğunlukları ise "Coca-Cola" markası üzerinde gözlemlenmiştir. Yani katılımcıların yaklaşık %53,3'ünün göz hareketleri "Pepsi" markası üzerinde, "Pepsi" markasının oranından daha düşük bir oran olan %46,7 oranında "Coca-Cola" markası üzerinde yoğunluk gözlemlenmiştir. Çıkan sonuç 3.4.1.31 başlığında yer alan ve tüm katılımcılardan alınan sonuç ile uyum göstermektedir.

Araştırma tamamlandıktan sonra 30 katılımcıya günlük hayatta iki marka için kullanım durumları ve alınan cevaplar Tablo 3.'te listelenmiştir:

Tablo 3. Tüm Katılımcıların İki Marka İçin Günlük Hayattaki Kullanım Tercihleri

Katılımcı Tanımı	Marka Tercih
1. Katılımcı	Pepsi
2. Katılımcı	Coca-Cola
3. Katılımcı	Coca-Cola
4. Katılımcı	Hiçbiri
5. Katılımcı	Hiçbiri
6. Katılımcı	Hiçbiri
7. Katılımcı	Pepsi
8. Katılımcı	Hiçbiri
9. Katılımcı	Pepsi
10. Katılımcı	Coca-Cola
11. Katılımcı	Pepsi
12. Katılımcı	Pepsi
13. Katılımcı	Pepsi
14. Katılımcı	Coca-Cola
15. Katılımcı	Coca-Cola
16. Katılımcı	Pepsi
17. Katılımcı	Coca-Cola
18. Katılımcı	Coca-Cola
19. Katılımcı	Pepsi, Coca-Cola
20. Katılımcı	Hiçbiri
21. Katılımcı	Pepsi
22. Katılımcı	Pepsi
23. Katılımcı	Coca-Cola
24. Katılımcı	Pepsi
25. Katılımcı	Coca-Cola
26. Katılımcı	Hiçbiri
27. Katılımcı	Coca-Cola
28. Katılımcı	Pepsi
29. Katılımcı	Coca-Cola
30. Katılımcı	Pepsi

Tablo 3.'te yer alan bilgiler incelendiğinde araştırmaya katılan 30 katılımcının 12 tanesi günlük kullanımlarında "Pepsi", 11 tanesi günlük kullanımlarında "Coca-Cola" markasını tercih etmektedir. 6 katılımcı iki markayı da tercih etmemektedir. Geriye kalan tek katılımcı ise hem "Pepsi" hem de "Coca-Cola" markasını tercih etmektedir. Çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde "Pepsi" markası katılımcılar tarafından daha çok tercih edilmektedir ki bu sonuç araştırma sonuçları ile uyum göstermektedir.

Söz konusu araştırma sonuçları nörogörüntüleme teknikleri sayesinde bir uyarıcı vasıtasıyla deneklerin beynin değişik bölgelerinde meydana gelen değişimlerin ölçülmesinde ne denli etkili olabileceğini ortaya koymuştur. Araştırmada kullanılan yöntem, sadece deneğin o ürünü neden seçtiğini değil aynı zamanda seçimi yaparken etkin olan beyin bölgelerinin tespit edilebildiğinin belirlendiğini de göstermiştir. Bu husus özellikle tüketiciler satın alma kararlarını verirken o ürünü neden tercih ettikleri sorusunun cevabını veremediği durumlarda, firmaların ürünlerinin tanıtımında ve ürünlerinin bireyler tarafından neden tercih edilip veya edilmediğinin anlaşılmasında firmalar için önemli olacağına işaret etmektedir. Araştırma gerçekten nörogörüntüleme tekniklerinin nöropazarlama çalışmalarında tüketicilerin bilinç altına ışık tutarak tüketicinin satın alma tercihinine dair doğru ve/veya güvenilir sonuçlar elde edilebileceği hipotezini desteklemiştir. Örneğin toplumda Coca-Cola markasının daha ön planda olduğu kanısı hakimken, yapılan araştırma sonucunda çıkan sonuçlar "Pepsi" markası daha çok tercih edilmiştir. Ayrıca, nörogörüntüleme teknikleri ile yapılan çalışmaların maliyetinin yüksek düzeyde olmaması, firmaların çeşitli pazarlama karması unsurlarına yönelik çalışmalarında bu yöntemi yaygın olarak kullanılabileceği fikrini kuvvetlendirmiştir.

KAYNAKLAR

1. Aytakin, P., Kahraman, A. (2014). "Pazarlamada Yeni Bir Araştırma Yaklaşımı: Nöropazarlama" Journal of Management, Marketing and Logistics, 1(1), 48-62.
2. Baş, T., Tüzün, H., (2010). "Tüketicileri (Kullanıcıları) ve Ürün Kullanımlarını Analiz Etmek İçin Göz İzleme Yönteminin Kullanılması", Tüketici Yazıları IV ss:217- 234 <https://www.researchgate.net/publication/275582628>

3. Çakar, T. (2012), Nöropazarlama ve Kültürel Farklılıklar, <http://iktisadiyat.com/2012/01/13/npyd-11-noropazarlama-ve-kulturel-farkliliklar/#more-2974>.
4. Çubuk, F., (2012). Pazarlamada Uygulamaya Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Nöropazarlama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul
5. Daşdağ, S., (2008). Elektroensefalografinin (EEG) Biyofizik Temelleri Sunumu, <http://www.dicle.edu.tr/~dasdag>. Deitz, G. D., Royne, M.B., Peasley, M. C., et al., (2016), “How Neurological Measures Work in Advertising”, *Journal of Advertising Research*, pp.217-222.
6. Grafman J, Wood J, Spampinato M, Knutson K. “Politics on the Brain: An fMRI Investigation. *Social Neuroscience*”, 2006 March; 1(1): 25-40
7. Gür, Y.E., (2018). Tüketicilerin Reklam Müziklerine Vermiş Oldukları Tepkilerin Nöropazarlama ile Ölçülmesi, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
8. Hammou, K., Galib, M., Melloul, J. (2013). “The Contributions of Neuromarketing in Marketing”, *Journal of Management Research*, Volume:5, Issue:4, 20-33
9. Hubert, M. ve Kenning, P. (2008). “A Current Overview of Consumer Neuroscience”. *Journal of Consumer Behaviour*, 7(4-5), 272-292.
10. Hunt K. (2008). “Brand Surgery”. <http://www.theglobeandmail.com/report-on-business/brand-surgery/article1064751/> E.T.20.11.2015.
11. Kottier, W. (2014). The Added Value of Neuromarketing Tools in the Area of Marketing Research. http://essay.utwente.nl/66222/1/Kottier_BA_MB.pdf E.T.20.11.2015
12. Köylüoğlu, S., (2017), “ Disiplinler Arası Metodolojiyle Nöropazarlamada Göz İzleme Tekniğine Yönelik Kavramsal Bir Çalışma”, *The Journal of Social Science*, Yıl: 4, Sayı:11, ss. 566-575.
13. Lindstorm, M. (2009). *Buyology*, 1.basım, Çeviren: Ümit Şensoy., Optimist Yayın Dağıtım, Ekim 2009. İstanbul.
14. McClure, S. M., Laibson, D. I., Loewenstein, G., ve Cohen, J. D. (2004). “Separate Neural Systems Value Immediate and Delayed Monetary Rewards”. *Science*, 306(5695), 503-507.
15. Morin C. (2011). “Neuromarketing: The New Science of Consumer Behaviour”, Volume 48, Issue 2, pp 131-135.
16. Özdoğan, F.B., Z. Eser, M. Tolon, “Nöropazarlama Üzerine Kavramsal Bir Çalışma”, *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, Cilt: 43, Sayı: 3, 2008, (58-72).
17. Perrachione, T.K., Perrachione J.R. (2008). “Brains and Brands: Developing Mutually Informative Research in Neuroscience and Marketing”. *Journal of Consumer Behaviour*, 7, 303-318.
18. Plassmann H, O’Doherty J, Rangel A. (2007). “Orbitofrontal Cortex Encodes Willingness To Pay In Everyday Economic Transactions”. *The Journal of Neuroscience* 27(37): 9984–9988.
19. Stipp, H. (2015). “The Evolution Of Neuromarketing Research: From Novelty To Mainstream.” *Journal of Advertising Research*, 55(2), 120-122.
20. Şen, S. Berk (2019). Gazlı İçecek Markalarının Görsel Etkilerinin Eye-Tracking İle İncelenmesi Üzerine Deneysel Bir Çalışma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
21. Taş, C. (2015). Nöropazarlama: Pazarlamının Nörobilim İle Tanışması. <http://www.cumhuras.com/#!N%C3%B6ropazarlama-Pazarlam%C4%B1n%C3%B6robilimleTan%C4%B1smas%C4%B1/c1mbt/562fe2780cf2d5c7c8f62707>
22. Treutler, T., Levine, B., Marci, Carl D. (2010). “Biometrics and Multi-Platform Messaging: The Medium Matters”, *Journal of Advertising Research*, September, s.243-249.
23. Ural, T. (2008). “Pazarlamada Yeni Yaklaşım: Nöropazarlama Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.17, Sayı.2, s.421-432.
- 24. Ustaahmetoğlu, E., (2015), “Nöropazarlama Üzerine Bir Değerlendirme”, *Business & Management Studies: An International Journal*, 3(2), 154-168.**
25. Varan, D., Lang, A., Barwise, P., Weber, R., Ve Bellman, S. (2015). “How Reliable Are Neuromarketers’ Measures of Advertising Effectiveness?” *Journal of Advertising Research*, 55(2), 176-191.
26. Yılmaz, A., S., Orhan, E., B., Yücel N., Yücel A. (2016). Nöropolitika Bağlamında Ülke Liderlerinin Algılanması Üzerine Deneysel bir Çalışma. Kitap adı: Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Küresel Yaklaşımlar, Delta Yayıncılık, ANKARA

- 27.Yücel A., Çubuk F., (2013). “Nöropazarlama ve Bilişçaltı Reklamcılık Yaklaşımlarının Karşılaştırılması”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, S.172-183.
- 28.Yücel, A., ve Çubuk, F. (2014). “Bir Nöropazarlama Araştırmasının Deneysel Yolculuğu ve Araştırmanın İlk İpuçları”. Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 24(2), 133-149.
- 29.Yücel, A., Yılmaz, A.S. (2015). “Sosyal Bilimlerde Deneysel Çalışma Aracı Olarak Nöromarketing ve EEG Kullanımı”. Sosyal ve Beşeri Bilimlere Kuramsal Yaklaşımlar- Kuram ve Uygulamalar Uluslararası Sempozyumu. 16-18 Eylül 2015. Varşova. Polonya.
- 30.Yücel, A., Coşkun, P. (2018). “Nöropazarlama Literatür İncelemesi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28(2), 157-177.
- 31.Zaltman, G. (2000). “Consumer Researchers:Take A Hike?”, Journal of Consumer Research, 26(3), 423.
- 32.Zurawickı, L. (2010). Neuromarketing: Exploring The Brain Of The Consumer Boston, MA: Springer.
- 33.<http://eyetracking.com.ua/eng/visualization/9.html> (E.T 25.12.2018)
- 34.<http://www.neurodiscover.com/author/neurodiscover/> (E.T 25.03.2019)

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

“DOĞA DOSTU” TEMALı VıDEO GÖRSELİNİN EYE-TRACKİNG İLE İNCELENMESİ INVESTIGATION OF “NATURE FRIENDLY” VIDEO VISION WITH EYE-TRACKING

Nurcan YÜCEL

Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, (Sorumlu Yazar)

Koray GÜNDÜZ

Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Teknoloji ve Bilgi Yönetimi Anabilim Dalı

Melek İNAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Anabilim Dalı

ÖZET

Bilginin ve teknolojinin sürekli güncellenmesi ile ortaya çıkan üretim süreçleri ve ürünler çevreye çok fazla zarar verdiği için çevreye olan duyarlılık önemli konulardan biri hâline gelmiştir. Artan çevre duyarlılığı işletmeler ve tüketiciler açısından da önem teşkil etmiş, işletmelerin üretim stratejilerini değiştirmiş ve pazarlama faaliyetlerine de yansımıştır. Tüm bu gelişmeler çevreye duyarlı işletmecilik, yeşil pazarlama, yeşil reklam ve yeşil ürün gibi kavramları oluşturmuştur. İlk olarak 1975 yılında tanımlanan yeşil pazarlama kavramı; toplumun isteklerini ve ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere birtakım değişimlerin meydana getirilmesi ve kolayca uygulanması amacıyla doğal çevreye en az zarar vermek üzere uygulanan faaliyetler olarak tanımlanmıştır (Dızajı, 2017:4; Uydacı, 2002:84).

Yeşil pazarlama sayesinde işletmeler, sosyal sorumluluklarını yerine getirerek itibarlarını artırmakta, maliyetlerini düşürmekte, rekabet avantajı kazanmakta ve marka imajlarını güçlendirmektedirler. İlk bakışta maliyetli gibi görünen bu pazarlama stratejisi uzun vadede işletmeler açısından kâra dönüşmektedir.

Yeşil pazarlama uygulamaları günümüzde yapılmakta olsa da gerçekten tüketicinin bu faaliyetlere karşı ilgisini ve dikkatini belirlemek güç olmuştur. Bu çalışmada; yeşil pazarlama üzerine hazırlanmış “Doğa Dostu” temalı video içeriği ele alınacak ve belirlenen video içeriğine katılımcıların ilgi düzeyleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Araştırmada; Nöropazarlama Analiz Yöntemlerinden Eye-Tracking kullanılacak ve katılımcıların video içeriğini izlerken katılımcıların odaklanma sayıları, odaklanma süreleri ve odaklanma bölgeleri tespit edilecektir. Böylece, video içeriğinin katılımcılar üzerindeki görsel etkileri noktasında gerekli yorumlamalar ve öneriler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Pazarlama, Eye-Tracking Analiz Yöntemi, Nöropazarlama.

ABSTRACT

As the production processes and products resulting from continuous updating of information and technology cause too much harm to the environment, sensitivity to the environment has become one of the important issues. Increasing environmental awareness was also important for businesses and consumers, changed the production strategies of the enterprises and reflected on marketing activities. All these developments have created concepts such as environmentally friendly business, green marketing, green advertising and green product. First defined in 1975, green marketing concept; It is defined as the activities that are carried out with the least harm to the natural environment in order to create and easily implement some changes in order to satisfy the needs and needs of the society.

Thanks to green marketing, businesses increase their reputation by fulfilling their social responsibilities, lower their costs, gain competitive advantage and strengthen their brand image. At first glance, this costly marketing strategy turns into profit for businesses in the long run.

Even though green marketing practices are being carried out today, it has been difficult to determine the consumer's interest and attention towards these activities. In this study; pazarlama Eco-friendly video content prepared on green marketing will be discussed and the level of interest of the participants will be determined. In the study; Eye-Tracking, one of the Neuromarketing Analysis Methods, will be used and the number of focuses, focus times and focus areas of the participants will be determined while watching the video content of the participants. Thus, necessary interpretations and suggestions will be made regarding the visual effects of the video content on the participants.

Keywords: Green Marketing, Eye-Tracking Analysis, Neuromarketing.

1.GİRİŞ

Günümüzde faaliyet gösteren işletmelerin çevresel sorunlara duyarlı olmadan varlıklarını sürdürmeleri ve her türlü pazarda rekabet üstünlüğü sağlamaları zorlaşmaktadır. Bu doğrultuda, işletmelerin yapacakları her türlü faaliyetin çevre boyutunu iş stratejilerine ve uzun vadeli planlarına almaları gerekmiştir. Böylece, hem sanayi hem de hizmet endüstrilerinde yeşil pazarlama kavramı ortaya çıkmış ve tüketicilerin, paydaşların, hükümetlerin de desteği ve baskısıyla işletmeler artık yeni bir süreç girmiştir (Atay ve Dilek, 2013:204).

Yeşil pazarlama kavramı literatürde ekolojik pazarlama, çevresel pazarlama, sürdürülebilir pazarlama ve yeşilci pazarlama gibi değişik isimlerle kullanılmaktadır (Karaca, 2013:100). Yeşil pazarlama; toplumun ihtiyaçlarını ve isteklerini tatmin etmeye istekli değişimlerin meydana getirilmesi ve kolayca uygulanması amacıyla doğal çevreye en az seviyede zarar verecek şekilde oluşturulmuş faaliyetler topluluğudur (Uydacı, 2011:130).

Bu bilgiler doğrultusunda bu araştırmanın amacı; yeşil pazarlama üzerine hazırlanmış “Doğa Dostu” temalı video içeriğine katılımcıların ilgi düzeylerini tespit etmektir. Araştırmada; Nöröpazarlama Analiz Yöntemlerinden Eye-Tracking kullanılmış ve katılımcıların video içeriğini izlerken katılımcıların odaklanma sayıları, odaklanma süreleri ve odaklanma bölgeleri belirlenmiştir.

2.YEŞİL PAZARLAMA

İşletmelerin sosyo-ekonomik bir varlık olduğu göz önüne alındığında, tüketicilerin davranışlarını yönlendirebilen ‘Çevre Duyarlılığı’ karşısında tepkisiz kalmaları beklenmemektedir. Özellikle pazarlama yöneticileri çevre sorunlarına duyarlı tüketicilerle karşı karşıya gelmektedir. İşletmelerin sadece kâr elde etmeye çalışan kurumlar olarak değerlendiren eski anlayış, sosyal sorunlara duyarlı, kaliteyi hedefleyen kurumlar olarak değerlendiren yeni bir anlayış karşısında hızla önemini kaybetmektedir. Çevre dostu ürünler üretmenin ve çevre dostu pazarlar seçmenin yanı sıra esas olarak “Çevre Dostu” anlayışının kurum kültürüne yerleşmesi gerekmektedir. Tüketiciler ozonla dost, çevreyle dost geri kazanılabilir gibi terimlerle yeşil pazarlama ile karşılaşmaktadırlar (Erbaşlar, 2012:95).

Literatür incelendiğinde; genellikle yeşil pazarlama konusunun kavramsal olarak ele alındığı ve anket yöntemiyle verilerin toplanarak istatistiksel analizlerin yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalardan Sönmez (2014); Ahi Evran Üniversitesinde görev yapmakta olan idari ve akademik personeli ele almıştır. Yeşil ürün konusunda tüketicilerin tercihleri arasında önemli bir farklılık bulunduğunu ve yeşil pazarlama faaliyetlerinin ürün tercihine etkisinin olduğunu tespit etmiştir.

Çam (2017) ; doğaya dost olduğu iddia edilen ürünlerin reklamlarında kullandıkları çevreci iddialarla tüketicileri ikna edemediklerini incelemiştir. Araştırma modeli olarak betimsel ve ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. Araştırmaya 239 kişi katılmıştır. Gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre; tüketicilerin çocuklarının yaşı arttıkça yeşil tüketici olma eğilimlerinin ve yeşil reklamlara karşı sergiledikleri olumlu tutumların da artış gösterdiği saptanmıştır.

Sert (2017) tarafından yapılan çalışmada; tüketici davranışları, tüketim olgusu ile çevre dostu ürün ve yeşil pazarlama faaliyetleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Anket veri toplama tekniği kullanılarak yapılan çalışma sonucunda; kadınların, erkeklere göre daha çok yeşil tüketime yöneldiği tespit edilmiştir.

Dızağı (2017) ise; İstanbul Gıda sanayinde yer alan işletmelerin yeşil pazarlama stratejileri ve performansları aralarındaki ilişkiyi araştırmıştır. İstanbul’da faaliyet gösteren gıda imalatçılarında anket çalışması yapılmıştır. İstanbul’daki gıda imalatçılarının performansları ile yeşil pazarlama karması, yeşil tedarik zinciri ve yeşil inovasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Dinar (2018) tarafından yapılan çalışmada; yeşil pazarlama faaliyetlerinden biri olan yeşil reklamın ve çevre bilincinin yeşil ürün satın alma niyeti üzerine etkisini incelemiştir. Yeşil reklamlar ile çevre bilincinin satın alma davranışı arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Sinop (2019); yeşil pazarlama uygulamalarının tüketicilerin satın alma niyeti üzerindeki etkisini incelemiştir. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak İstanbul ilinde bulunan 365 katılımcıya ulaşılmak suretiyle anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Yeşil pazarlama uygulamalarıyla satın alma niyeti arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Gürler (2019); Hatay ve Çorum illerinde eğitim gören lise ve üniversite öğrencilerinin çevreye duyarlı ürünlere eğilimini incelemiştir. Öğrencilere çevre bilincine ve satın alma davranışlarına yönelik sorulardan oluşan anket yöneltilmiştir. Katılımcıların eğitim seviyesinin artmasının çevreye duyarlı ürünlere eğilimlerini artırmadığı tespit edilmiştir.

3.NÖROPAZARLAMA

Ekolojik problemlerin günümüzde daha sık gündeme gelmesi, tüketicilerin çevreye karşı duyarlı olması gibi unsurlar firmaların pazarlama yöntemlerine de yansımış ve firmalar yeşil pazarlama uygulamalarına yönelmiştir (Çam, 2017:10). Bununla birlikte, günümüzde yeni pazarlama yöntemlerinden bir diğeri olan nöropazarlama ise; son yıllarda tüketicinin zihnindeki kara kutuyu açmak ve anlamak konusunda önemli bir adım olarak görülmüştür. Pazarlamanın odağı olan insan beyninin nasıl çalıştığı, ürünü alırken nasıl karar verdiği, hangi markayı neden tercih ettiği gibi sorular nöropazarlamanın temel sorunları olarak ortaya çıkmıştır.

Nöropazarlama; beyindeki sinir mekanizmalarının reklam ve pazarlama amaçlı olarak kullanılmasında beyindeki sinir merkezlerinin nasıl uyarılacağı konusuna odaklanmaktadır. Nöropazarlama; “insan beyninin nasıl çalıştığı ve nasıl karar verdiği, bu kararları verirken kişinin irrasyonel yani duygusal, dürtüsel ve beş duyu organının algıladığı uyarıcılara ve bu kararları etkileyen alt uyarıcılara göre karar verdiği konusunda araştırma yapan ve bu araştırmaları pazarlama alanında kanıtlanabilir olmasını sağlayan bilim dalıdır (Solmaz, 2014:18).

Yapılacak olan bu araştırmada; nöropazarlama yöntemlerinden Eye-Tracking (göz izleme) kullanılarak yeşil pazarlama uygulamalarına yönelik görsellere tüketicilerin nasıl tepki verdikleri, tüketiciler açısından bu görsellerin etkili olup olmadığı, ısı haritası verileriyle tespit edilmesi amaçlanmıştır. Göz izleme; kullanıcıların nereye, ne kadar süreyle ve kaç kez baktığına, anlık ve geçmiş dikkatinin nerelere yoğunlaştığına, niyetine, zihinsel durumuna ilişkin bilgi sağlamak için kullanılan bir yöntemdir. Bu teknik ya donanımlı bir göz izleme gözlüğü ile ya da göz izleme cihazı adı verilen kullanıcıların göz hareketlerini takip eden bir cihaz vasıtasıyla uygulanmaktadır (Şahan, 2016:66).

4.AMAÇ, YÖNTEM VE ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın amacı; “Doğa Dostu” temalı video içeriğine katılımcıların ilgi düzeylerini tespit etmek, katılımcıların göz hareketlerini ölçmek ve video içeriği hakkında potansiyel çıkarımlar yapmaktır. Araştırmada; Nöropazarlama Analiz Yöntemlerinden Eye-Tracking kullanılmış ve katılımcıların video içeriğini izlerken odaklanma sayıları, odaklanma süreleri ve odaklanma bölgeleri belirlenecektir.

Ayrıca, video içeriğindeki farklı temalar ile araştırmanın farkındalık oluşturma noktasında önem arz edeceği düşünülmektedir. Yeşil pazarlama temalı video içeriğini izlerken katılımcılardan sağlam veriler alabilmek amacıyla Eye Tracking (Göz Takip) Analiz yönteminin kullanılması da önem arz etmektedir. Araştırma; Fırat Üniversitesi Pazarlama ve Nöropazarlama Araştırma Merkezi (FÜPNAM) kapsamında yaş, cinsiyet, meslek, gelir düzeyi gibi demografik olarak farklı gruplardan oluşan 30 gönüllü katılımcı ile gerçekleştirilecektir. Katılımcıların “Doğa Dostu” temalı video içeriğini izlerken göz hareketleri Eye-

Tracking cihazı ile ölçümlenerek çıktıları analiz edilecektir. Araştırma, gönüllü katılımcılar ile gerçekleştirilecektir.

Göz izleme Yöntemi; geleneksel pazarlama araştırmalarının yetersiz kaldığı alanlarda araştırmacıların yardımına yetişmektedir. Göz izleme yöntemi, pazarlama ve reklam araçlarına olan tüketici tepkilerini bilimsel adımlarla inceleme imkanı yaratmaktadır (Maughan vd., 2007:337). Göz izleme teknolojisiyle, pazarlama araştırmalarında katılımcıların araştırmacılara yanlış cevap vermesi veya anketörün katılımcıyı yönlendirmesi, katılımcının araştırmaya katılma konusunda isteksiz olması gibi klasik araştırma yöntemleri sorunlarını en aza hatta sıfıra indirme olanaklı hâle gelebilmektedir (Varinli, 2012:177).

5. BULGULAR

“Doğa dostu” başlıklı video görseli incelendiğinde; toplam 59 saniyeden oluştuğu ve yeşil pazarlama temalı olduğu görülmüştür. Video görselinin 0-9 sn. “Antarktika’da on penguen” ile başlayan içeriği, 9-19 sn. “Akdeniz’de iki kısa gagalı yunus” ile devam etmiştir. 19-29 sn. “Macahel’de yüz kafkas arısı” içeriğinden sonra 29-39 sn. “yağmur ormanlarından on beş bambu ağacı” yer almıştır. 39-49 sn. “Akdeniz’de dört yavru caretta caretta” ile devam etmiş ve 49-59 sn. “Tazmanya’da yirmi küçük sumru” içeriği kullanılmıştır. Video içeriğinin sonrasında ise; 5 sn. ağaç görseli ile doğa dostu teması vurgusu yapılmıştır.

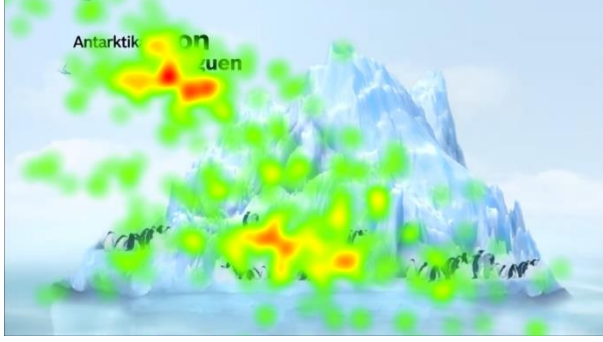
Tablo 1.Video içeriği görselleri

 <p>Antarktika'da on penguen</p>	 <p>Akdeniz'de iki kısa gagalı yunus</p>
<p>0-9 sn. aralığı</p>	<p>9-19 sn. aralığı</p>
 <p>Macahel'de yüz kafkas arısı</p>	 <p>Yağmur ormanlarında on beş bambu ağacı</p>
<p>19-29 sn. aralığı</p>	<p>29-39 sn. aralığı</p>
 <p>Akdeniz'de dört yavru caretta caretta</p>	 <p>Tazmanya'da yirmi küçük sumru</p>
<p>39-49 sn. aralığı</p>	<p>49-59 sn. aralığı</p>

Video görselinin analiz sonuçları verilmeden önce Göz İzleme’de kullanılan 2 kavram hakkında bilgi verilecektir. Bunlar (www.tobiipro.com);

Toplam Sabitlenme Süresi (Total Fixation Duration): Bu metrik, belirlenen bir İlgili Alanı (Area of Interest AOI) veya bir ilgi alanı grubuna ait tüm tespitler için sabitlenmelerde harcanan sürenin toplamını ölçmektedir.

Sabitlenme Sayıları (Fixation Count): Bu metrik, ilk önce bir İlgili Alanı (Area of Interest) veya İlgili Alan (Area of Interest) grubuna sabitlemeden önce katılımcının sabitlenme sayısını ölçmektedir. Sabitlenme sayısı; İlgili Alanı içeren ortam ilk görüntülediğinde başlamakta ve katılımcı İlgili Alana sabitlendiğinde durmaktadır.

Resim 1. 0-9 sn. aralığı görseli

Video içeriği incelendiğinde; doğadaki hayvanlar ile ürünlerin eşleştirildiği ve ürün tercih ederken doğanın ve doğadaki hayvanların korunmasının gerekliliği vurgulandığı görülmüştür. 59 saniyelik video görselinin ilk 0-9 sn. görselinde; buzdolabı ile penguen arasında bir bağlantı kurulmuştur. Görsel incelendiğinde; katılımcıların görseli genel olarak incelediği belirlenmiştir. Katılımcıların görsel üzerinde toplam sabitlenme sürelerine bakıldığında; yazının olduğu bölgeye katılımcıların 0.31 sn. (%20.80), buzul görseline 1.19 sn. (%79.20) sabitlendiği görülmüştür. Katılımcıların yazıdan ziyade görsele daha fazla sabitlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca, katılımcıların sabitlenme sayıları incelendiğinde; yazının olduğu bölgeye katılımcılar 2.17 defa sabitlenirken, buzul görseline 9.03 defa sabitlenmiştir. Böylece, yazı ile görsel arasında en fazla görsellerin dikkat çektiği ve yaklaşık 5 kat daha fazla sabitlenme olduğu belirlenmiştir.

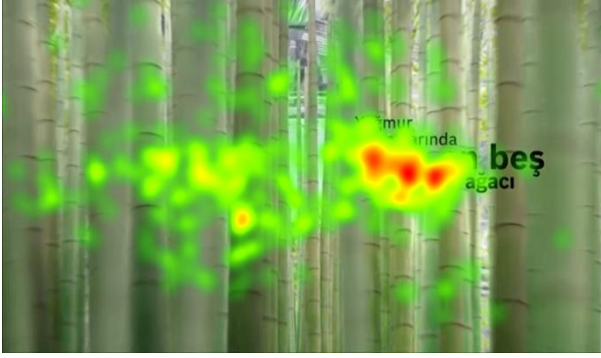
Resim 2. 9-19 sn. aralığı görseli

Bu görselde; çamaşır makinesi ile yunus arasında bir ilişki kurulduğu görülmüştür. Görsel incelendiğinde; katılımcıların yazının olduğu bölgeye 0.46 sn. (%22.08), yunus ve çamaşır makinesi görseline 1.61 sn. (%77.62) sabitlendiği belirlenmiştir. Katılımcıların yazıdan ziyade görsele daha fazla sabitlendiği görülmüştür. Katılımcıların sabitlenme sayıları incelendiğinde; yazının olduğu bölgeye katılımcıların 2.63 defa, yunus ve çamaşır makinesi görseline 10.30 defa sabitlenmenin olduğu tespit edilmiştir. Böylece, katılımcıların görsellere daha fazla sabitlendiği ve yaklaşık 5 kat görsellerin daha dikkat çektiği bulunmuştur.

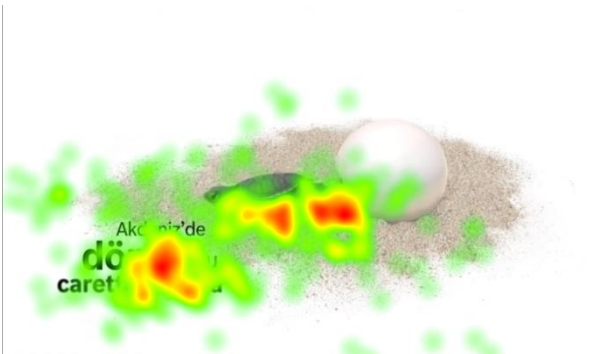
Resim 3. 19-29 sn. aralığı

Çamaşır makinesi ile Kafkas arısı arasında bir ilişki kurulan bu görsel incelendiğinde; katılımcıların yazının olduğu bölgeye 0.59 sn. (%26.75) sabitlenirken, arı ve çamaşır makinesi görseline 1.60 sn. (%73.25) sabitlendiği görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların yazıdan ziyade görsele daha fazla sabitlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca, katılımcıların sabitlenme sayıları incelendiğinde; yazının olduğu bölgeye katılımcıların 3.77 defa, arı ve çamaşır makinesi görseline 10.37 defa sabitlenmenin olduğu görülmüştür. Katılımcıların yazı ile görsel arasında karşılaştırıldığında yaklaşık 3 kat görsellerin dikkat çektiği belirlenmiştir.

Resim 4. 29-39 sn. aralığı görseli

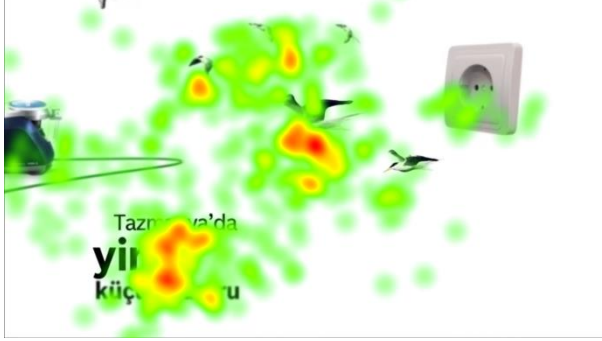
Bu görselde; bulaşık makinesi ile bambu arasında bir bağlantı kurulduğu görülmüş ve katılımcıların görseli genel olarak incelediği belirlenmiştir. Katılımcıların görsel üzerinde toplam sabitlenme sürelerine bakıldığında; yazının olduğu bölgeye katılımcıların 1.14 sn. (%37,62) sabitlenirken, bulaşık makinesi görseline 1.89 sn. (%62.38) sabitlendiği görülmüştür. Ayrıca, katılımcıların sabitlenme sayıları incelendiğinde; yazının olduğu bölgeye katılımcıların 5.43 defa, bulaşık makinesi görseline 10.73 defa sabitlenmenin olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, katılımcıların görsel içeriğe yazıdan yaklaşık 2 kat daha fazla sabitlendiği belirlenmiştir.

Resim 5. 39-49 sn. aralığı görseli

Ankastre fırın ile caretta caretta arasında bir bağlantı kurulmuş bu görsel incelendiğinde; katılımcıların görseli genel olarak incelediği belirlenmiştir. Katılımcıların görsel üzerinde toplam sabitlenme

sürelerine bakıldığında; yazının olduğu bölgeye katılımcıların 0.70 sn. (%39.03), caretta caretta görseline ise 1.09 sn. (%60.97) sabitlendiği görülmüştür. Katılımcıların yazıdan ziyade görsele daha fazla sabitlendiği tespit edilmiştir. Ayrıca, katılımcıların sabitlenme sayıları incelendiğinde; yazının olduğu bölgeye katılımcıların 5.13 defa, caretta caretta görseline ise 8.50 defa sabitlenme görülmüştür. Katılımcıların görsel içeriğinde yazı ile görsel arasında en fazla görsellerin dikkat çektiği belirlenmiştir.

Resim 6. 49-59 sn. aralığı görseli

Bu görselde; elektrikli süpürge ile Sumru kuşu arasında bir bağlantı kurulmuş ve katılımcıların görseli genel olarak incelediği belirlenmiştir. Katılımcıların görsel üzerinde toplam sabitlenme sürelerine bakıldığında; yazının olduğu bölgeye katılımcıların 0.53 sn. (%27.96), Sumru, elektrik süpürgesi ve priz görseline 1.38 sn. (%72.04) sabitlenmiştir. Bu doğrultuda; katılımcıların yazıdan ziyade görsele daha fazla sabitlendiği tespit edilmiştir. Katılımcıların sabitlenme sayıları incelendiğinde; yazının olduğu bölgeye katılımcıların 4.37defa, Sumru, elektrik süpürgesi ve priz görseline 10.17 defa sabitlenmenin olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, katılımcıların en fazla görsellere baktığı belirlenmiştir.

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde yeşil alanların giderek azalması ve insan hayatı için büyük bir önem arz eden yeşil alanların korunması ve buna özen gösterilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda; teknolojinin gelişmesi ile birlikte doğaya zarar vermeyen ürünler üretilmektedir. Böylece, hem yeşil alanlar korunmakta hem de bireylerin istekleri ve arzuları karşılanmaktadır. Bu sebeple, birçok işletmelerin bu noktada önemli çalışmalar yaptıkları ve yeşil pazarlama uygulamalarını benimsedikleri görülmektedir.

Bu bilgiler çerçevesinde bu araştırmanın amacı; “Doğa Dostu” temalı video içeriğine katılımcıların ilgi düzeylerini tespit etmek, katılımcıların göz hareketlerini ölçmek ve video içeriği hakkında potansiyel çıkarımlar yapmaktır. Araştırmada; Nöropazarlama Analiz Yöntemlerinden Eye-Tracking kullanılmış ve katılımcıların video içeriğini izlerken odaklanma sayıları, odaklanma süreleri ve odaklanma bölgeleri tespit edilmiştir.

Yapılan çalışma kapsamında yeşil pazarlama vurgusunun yapıldığı “Doğa Dostu” temalı video içeriğinde görsel ile yazıya katılımcıların ilgi düzeyleri incelenmiştir. Katılımcıların genel olarak yazı ile görsellik arasında görselliğe daha fazla sabitlendiği görülmüştür. Bununla birlikte, video içeriklerinde görselliğin ön planda olmasının katılımcıların ilgisini toplaması bakımından işletmelere yol göstereceği düşünülmüştür. Tüketicilerinin dikkatini çekmek ve farkındalık oluşturmak isteyen işletmelerin daha çok görsele önem vermelerinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Ayrıca yeşil pazarlama çalışmaları incelendiğinde; genellikle anket yönteminin kullanıldığı görülmüştür. Nöropazarlama ile birlikte yeşil pazarlama alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde; bu alanda yapılan çalışmaların çok az olması ve bu çalışmanın deneysel bir çalışma olması çalışmanın önemini ortaya koymuştur. Bu sebeple, yapılan bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı ve ileride yapılacak olan çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Atay, L. ve Dilek, E. (2013). "Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: İbıy Otel Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt.18, Sayı.1, s.203-219.
2. Çam, C. (2017). Reklamlarda Kullanılan Çevreci İddialar: Yeşil Tüketici Tutumlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
3. Dızajı, B.S. (2017). İmalat İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Stratejileri: Performans ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
4. Dinar, N. (2018). Yeşil Reklamların ve Çevre Bilincinin Yeşil Ürün Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
5. Erbaşlar, G. (2012). "Yeşil Pazarlama", Mesleki Bilimler Dergisi (MBD), Cilt.1, Sayı.2, s.94-101.
6. Gürler, T. (2019). Yeşil Pazarlama Çerçevesinde Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Çevreye Duyarlı Ürünlere Eğiliminin Karşılaştırılması Üzerine Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
7. Karaca, Ş. (2013). "Tüketicilerin Yeşil Ürünlere İlişkin Tutumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma". Ege Akademik Bakış, Cilt.13, Sayı.1, s.99-111.
8. Maughan, L., Gutnikov, S., Stevens, R. (2007). "Like More, Look More. Look More, Like More: The Evidence From Eye-Tracking", Brand Management, Cilt.14, Sayı.4, s.335-342.
9. Sert, A. (2017). Yeşil Pazarlama ve Tüketicilerin Satın Alma Davranışları: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
10. Sinop, H. (2019). Yeşil Pazarlama Uygulamalarının Tüketicilerin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Market Ürünleri Kategorisinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
11. Solmaz, I. (2014). Nöropazarlama Faaliyetlerinde Bilinçaltı Reklamcılık ve Tüketici Algısı Üzerindeki Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
12. Sönmez, Y. (2014). Tüketicilerin Yeşil Pazarlama Uygulamalarıyla İlgili Tutum ve Davranışları: Ahi Evran Üniversitesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
13. Şahan, Y. (2016). Turizm Pazarlamasında Tüketicilerin Turistik Satın Alma Kararı Üzerinde Etkili Olan Web Sitesi Tasarım Özelliklerinin Nörogörüntüleme Yöntemlerinden Elektroensefalografi (EEG) ve Göz İzleme Yöntemleriyle Belirlenmesine Dair Deneysel Bir Çalışma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
14. Uydacı, M. (2002). "Yeşil Pazarlama- İş Ahlakı ve Çevresellik Açısından Yaklaşımlar", İstanbul: Türkmen Kitabevi.
15. Uydacı, M. (2011). "Yeşil Pazarlama", 2.Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
16. Varinli, İ. (2012). "Pazarlamada Yeni Yaklaşımlar", Ankara: Detay Yayıncılık.
17. (www.tobiipro.com).

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

TURİZM İŞLETMELERİNDE DİJİTAL PAZARLAMA: ELAZIĞ'DA BULUNAN 4 VE 5 YILDIZLI OTELLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA DIGITAL MARKETING IN TOURISM: A RESEARCH ON 4 AND 5 STAR HOTELS IN ELAZIĞ

Nurcan YÜCEL

Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, (Sorumlu Yazar)

Melek İNAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Girişimcilik ve Yenilik Yönetimi Anabilim Dalı

Koray GÜNDÜZ

Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Teknoloji ve Bilgi Yönetimi Anabilim Dalı

ÖZET

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte mobil cihazların ve internetin kullanımının artması, diğer alanlarda olduğu gibi pazarlama alanında da büyük dönüşümlere yol açmıştır. İnsanların davranış şekilleri ve alışkanlıkları teknolojinin yarattığı yeni düzene bağlı olarak farklı bir eksene doğru kayarken, ticari işletmelerin de müşterileriyle olan ilişkileri ve iletişimleri değişmiştir (Bulunmaz, 2016:348). Tüketicinin istediği bilgiye anında ulaşabilmesi ve aynı zamanda kendisinin de ulaşılabilir olması, satın alma kararlarında internetten elde ettiği bilgilerin yön verici olması gibi etkenler dijital pazarlama olarak adlandırılan faaliyetlerin gelişmesine olanak sağlamıştır (Yalçınkaya, 2018:204).

Dijital dünyayla gelen bu yeni dönem pazarlama yöntemi, etkileyici olarak isimlendirilen kişiler tarafından Youtube, Twitter, Instagram gibi sosyal medya platformlarında oluşturulan içerikler temelinde hayat bulmakta, etki gücü yüksek bu kişilerin herhangi bir marka, ürün veya hizmetle ilgili takipçi kitlesinin düşüncelerini değiştirmeye, davranışlarını etkilemeye ve söz konusu davranışları satışa dönüştürmeye yönelik olarak düzenlenen tanıtım veya reklam çalışmalarına dayanmaktadır (Arklan ve Tuzcu, 2019:971).

Bu bilgiler doğrultusunda bu çalışmanın amacı; dijital pazarlamanın turizm sektöründe etkin bir şekilde kullanma düzeyinin belirlenmesidir. Elazığ ilinde faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin sosyal medya pazarlama araçlarının (Facebook, Instagram, Twitter) kullanma düzeyleri, sıklıkları, kullanım alanları içerik analizi ile incelenecektir. Elde edilen sonuçlara göre; önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Pazarlama, Turizm, Sosyal Medya, İçerik Analizi

ABSTRACT

With the development of technology, the increase in the use of mobile devices and the internet has led to major transformations in the field of marketing as in other areas. While the behavior and habits of people are shifting to a different axis depending on the new order created by technology, the relations and communication of commercial institutions with their customers have changed. Factors such as the instant access to the information requested by the consumer and the fact that it is also available, and the information obtained from the internet in making purchasing decisions have led to the development of activities called digital marketing.

This new era of digital marketing comes to life on the basis of content created on social media platforms such as Youtube, Twitter and Instagram by the so-called influential people and promotional or advertising efforts to convert these behaviors into sales.

The purpose of this study is to; to determine the level of effective use of digital marketing in the tourism sector. The usage levels, frequencies, usage areas of social media marketing tools (Instagram, facebook,

twitter) of 4 stars and more hotels operating in Elazığ province will be examined by content analysis. According to the results obtained; suggestions will be made.

Keywords: Digital Marketing, Tourism, Social Media, Content Analysis.

1.GİRİŞ

Mobil teknolojilerin yoğun olarak kullanıldığı günümüzde pazarlama ve teknoloji iletişimi işletme ile tüketicileri birbirlerine daha fazla yakınlaştırmıştır. Değişen şartların oluşturduğu bir sonuç olarak kabul gören dijital pazarlama kavramı; pazarlamanın teknoloji ile bütünleşerek eriştiği sanal, ancak gerçeğe dönüştürülebilir boyutunu ifade etmektedir. Dijital pazarlama, internet sistemini temel alarak, bilgi teknolojilerinin sunmuş olduğu tüm imkânlardan faydalanarak, tanıtım faaliyetlerinin daha etkili ve daha geniş kitlelere aktarılmasını hedeflemektedir (Merisavo, 2006:6).

Dijital pazarlama, yeni iletişim kanalları aracılığı ile tarafların birbirleri ile daha yakından iletişim kurmalarını ve bilgileri doğrudan doğruya birbirlerine ulaştırmalarını sağlamaktadır. Bununla birlikte, dijital pazarlama ile birlikte pazar bir bütün olarak ele alınmakta ve sadece bir bölgedeki değil, dünyanın farklı yerlerindeki tüketicilere de anlık olarak ulaşabilmektedir (Karahasan, 2012:39).

Bu bilgiler doğrultusunda; bu araştırmada Elazığ ilinde faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin sosyal medya pazarlama araçlarını (Instagram, Facebook, Twitter) kullanma düzeyleri, sıklıkları, kullanım alanları içerik analizi ile incelenecektir. İçerik analizi yapılırken belirlenen ölçütlere uygun olan 8 adet otel; “Özel Günler, Otel Bilgilendirmesi, Şehir Tanıtımı, Öneriler” bakımından incelenmiştir.

2.DİJİTAL PAZARLAMA

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde teknolojinin gelişimiyle gerçekleşen hızlı dönüşüm pazarlama sektöründe de yansımaları bulmuştur. Küreselleşme, internet teknolojisinin hızla yaygınlaşması ve tüketicilerin eğitim düzeylerinin artması pazarlama sektörünün yeni bir döneme girmesine neden olmuştur. Böylece geleneksel pazarlama anlayışı, yerini dijital pazarlama anlayışına bırakmıştır. Dijital pazarlama; TV, radyo, dergi gibi geleneksel medyadan uzak yöntemlerle, markayı ve işi desteklemek ve tanıtmak amacıyla internet, mobil ve diğer interaktif platformları kullanarak ticari çalışmalarını sürdürmek olarak ifade edilmiştir. Dijital pazarlama; aynı zamanda interaktif pazarlama, on-line pazarlama, e-pazarlama ve web pazarlama olarak da tanımlanmıştır (Altındal, 2013:1087).

Temelde; Elde et (Acquire), Kazan (Convert), Ölç-Optimize et (Measure&Optimize) ve Sahip Çık, Büyüt (Retain&Grow) olmak üzere dört adımdan oluşan Dijital Pazarlama; geleneksel pazarlamadan farklı olarak, en başta, sınırsız sayıda uyarıcı ve değişken arasından müşteriyi tercih yapmaya yöneltmekten ziyade, müşterinin elde edilmesi ve kendi içeriğine yönelik bir farkındalık yaratmak üzerine odaklanmaktadır. ‘Elde et’ adımı, müşteriyi web sitesine ya da satış gerçekleştirilen sayfaya çekebilmek amacıyla yapılan aktiviteler yer alırken; ‘Kazan’ adımı, müşteri web sitesine geldikten sonra, hedeflere ulaşmaya yardımcı olacak aktiviteler yer almaktadır. ‘Ölç-Optimize et’ adımı, neyin yanlış yapıldığı neyin doğru yapıldığını anlamak ve kurumu rakiplerle karşılaştırmak açısından çok önemliken, son olarak ‘Sahip Çık, Büyüt’ adımı ise mevcut müşterileri memnun etme ve onların sürekli müşteriler olmaları için gösterilen çabalar olarak ifade edilmektedir (Çözen, 2011:5).

Dijital kanalları kullanarak gerçekleştirilen ve tüm pazarlama uygulamalarını dijital ortamda gerçekleştiren pazarlama yöntemi olarak tanımlanabilecek dijital pazarlama, hedef kitleyle olan eş zamanlı etkileşim, güncellenebilirlik, yaratıcılık ve yeniliklere açık olma gibi farklılıkları sayesinde rekabetçi özelliklerini ortaya koymaktadır. Tek taraflı bir iletişime olanak sağlayan ve hedef kitlenin eş zamanlı iletişim sürecini işletmesine imkân tanımayan geleneksel pazarlamanın aksine, her aşamada hedef kitlenin düşüncelerine, fikirlerine ve yorumlarına açık bir iletişim süreci işleterek, pazarlama işlevinin alıcı tarafında bulunan müşterilerin deneyim sağlamasına imkân tanıyan dijital pazarlama, çeşitli kanallar vasıtasıyla hedef kitleye ulaşarak özellikle zaman, emek ve para yönünden oldukça büyük faydalar sağlamaktadır (Bulunmaz, 2016:357).

3.SOSYAL MEDYA VE SOSYAL MEDYA ARAÇLARI

Teknoloji, ekonomi, sosyal ve politik çevredeki değişimler yönetim tarzlarını da etkilemekte ve yeni pazarlama yaklaşımlarının geliştirilmesini zorunlu hâle getirmektedir. Günümüzde sosyal medya ağlarının yaygınlaşmasıyla birlikte dijital pazarlama olgusunda da önemli gelişmeler meydana gelmiştir. İşletmeler geleneksel pazarlama tekniklerinin yanı sıra sosyal medya ağlarını kullanarak ürünleri ve hizmetleri hakkındaki bilgileri ve tanıtımları viral pazarlama alanına taşıyabilmektedir. Sosyal medya, firmaların ileriye dönük marka bilinirliğini sağlamak amacıyla kullandıklarında verim alabilecekleri bir alan olarak görülmektedir (Altındal, 2013:1091).

Sosyal medya olarak adlandırılan ve insanların birbirleriyle olan etkileşimlerinde ve paylaşımlarında kullandıkları sosyal ağları ve sosyal platformları içine alan bu dijital pazarlama kanalı, işletmelerin hedef kitleleriyle kurdukları iletişimde ve pazarlama uygulamalarıyla tanıtım etkinliklerinde oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. İşletmeleri çok hızlı ve düşük maliyetlerle hedef kitlelerine ulaşmasının yanında, teknolojinin sağladığı imkânlarla bağlı olarak her türlü kampanya çalışmasını ve marka sadakati yaratmaya yönelik çeşitli uygulamaları yapabilecekleri bir alan yaratan sosyal medya, işletmelerin kendi markalarına yönelik olarak yaptıkları yatırımlarda, son yıllarda artan bir şekilde kullandıkları bir mecra hâline dönüşmektedir (Bulunmaz, 2016:359).

Diğer bir ifadeyle sosyal ağlar, işletmelerin pazarlama mesajlarını iletmelerinde ve yaymalarında, ürün sunumlarını gerçekleştirmelerinde ve marka imajlarını yönetmede eşsiz bir destekleyici unsur olarak yer bulmaktadır. Sosyal ağlar 'ağ kurma' içindir. Sosyal ağlar, insanların birbirleriyle iletişime geçmesini ve daha iyi tanımlarına fırsat sunan eski moda ağ kurma tarzıdır. İşletmeler için bu, potansiyel müşteriler ile yeni ilişkiler kurmak ve mevcut memnun müşteriler sayesinde ise; ürünlerinin satış oranlarını arttırmak anlamına gelmektedir. İşletmelerin müşterileriyle iletişiminin önemi ise, müşteriyle arasında güven olgusunu oluşturmak, müşterilerinin anlayışlarını kazanmak, tercih edilme oranlarını arttırmak, hatırlatma sağlamak, farkındalık yaratmak ve ikna etmek ile ilgilidir. İşletmeler bu yüzden ilişki geliştirmede sosyal medya kanallarına giderek artan bir önem vermektedirler (Akar, 2004:147).

Web 2.0 uygulamasına geçilmesiyle birlikte ortaya çıkmaya başlayan sosyal ağlardan ilki; Facebook'tur. 2004 yılında bir üniversite öğrencisi olan Mark Zuckerberg tarafından kurulan bu sosyal ağ kısa zamanda yayılarak dünyanın hemen her bölgesinden olmak üzere milyarlarca kullanıcının yer aldığı bir platform haline gelmiştir. Facebook'un dikkat çekmek, çift yönlü iletişime sahip olmak, konuşma ekranına sahip olması, etkileşimli etkinliklere yer vermesi ve içsel iletişimi sağlaması gibi özellikler dijital pazarlamacıların dikkatini çekmiştir (Seitel, 2016:211). Ayrıca, Facebook, site içinde markaların ve işletmelerin hayranlarına yönelik sayfalar oluşturması, kullanıcıların profil bilgilerine göre sayfasında reklam yayınlaması ve çeşitli viral kampanyalar için uygun bir mecra olması nedenlerinden dolayı önemli olmuştur (Shih, 2009:24).

Instagram ise; Kevin Systrom ve Mike Krieger adlı iki girişimci tarafından 2010 da kurulan bir Amerikan Şirketidir. App store ve Google Play üzerinden ücretsiz elde edilen, akıllı telefonlar için mobil bir uygulamadır. Her ay 100 milyon kullanıcıya ulaşır, her saniye 8500 beğeni ve günlük 40 milyon resim yüklenmektedir (Bergström ve Bakman, 2013:11). Instagram ilk olarak Iphone için yapılmış, ücretsiz bir fotoğraf paylaşma ve fotoğraf düzenleme uygulaması olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, artık Android platform'lu cihazlarda da bu uygulama kullanılabilir (www.bilgisayarkurdu.com). Kullanıcılarının arasında siyasiler, gazeteciler, ünlüler de olan Twitter, dijital pazarlama açısından prestij kazandırmanın ötesinde satışa yönelik büyük bir katkı sunamamaktadır. Twitter, sponsorlu reklâm uygulamaları yoluyla birçok markanın tanıtım yapabildiği bir mecra olarak görülmektedir (Altındal, 2013:1089).

Bununla birlikte Twitter, YouTube, LinkedIn ve Instagram gibi kalıcı olan sosyal medya ağlarında paylaşılan bilgiler, yorumlar ve görseller kullanıcılar üzerinde tavsiye pazarlama örneğini teşkil etmektedir. Öte yandan, tüketici yorum ve değerlendirmelerinin yapıldığı TipAdvisor gibi web siteleri de tüketicilerin pazarlama sürecinde karar vermelerinde yardımcı olan viral pazarlama araçları olarak ortaya çıkmaktadır (Mert, 2018:1311).

4.YÖNTEM

Bu araştırmada; Elazığ ilinde faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin sosyal medya pazarlama araçlarını (Instagram, Facebook, Twitter) kullanma düzeyleri, sıklıkları, kullanım alanları içerik analizi ile incelenecektir. İçerik analizi Duvarger (1989)'e göre; bir metnin öğelerinin önceden saptanmış bulunan kategorilere göre sınıflandırılmasına dayanmaktadır (144). İçerik analizi; fiziksel bilimlerden farklı olarak gözlem yolu ile sosyal gerçeğe yönelik çıkarımları amaçlamaktadır (Gökçe, 1995:15).

Sosyal Bilimler alanında sıklıkla kullanılan içerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla kitap, kitap bölümü, mektup, tarihsel dokümanlar, gazete başlıkları ve yazıları gibi bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanabilmektedir. Çalışma metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılmaktadır (Büyüköztürk vd, 2008:242).

İçerik Analizi; web iletişimlerini de kapsayan, sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda yaygın kullanıma sahip yararlı bir ölçüm tekniğidir (Marangoz vd., 2012:68). İçerik analizi, metinlere ve kullanıldıkları bağlamlara yönelik anlamlı ve geçerli çıkarımlar yapabilmek için kullanılan bilimsel bir araştırma yöntemidir. Çeşitli söylemlere uygulanan birtakım metodolojik araçlar ve teknikler bütünü olan içerik analizi, kontrollü bir yorum çabası ve genellikle tümdengelimle dayanan bir 'okuma' aracı olarak değerlendirilebilmektedir (Gürel ve Alem, 2010:335).

İçerik analizinin temel amacı; sözel olmayan dokümanı nicel verilere dönüştürmektir. İçerik analizi; metodolojik araç ve teknikler bütünü, kontrollü yorum yapma, nesnel, sistematik ve nicel yollardan betimleme, önceden belirlenmiş ölçütlere göre inceleme, anlam çıkarma, açık talimatlara göre nicelleştirme işlemi, niteli nicele dönüştüren bir işlem, kavramların ölçülmesi ve belirli bir anlam çıkarılması için kategorilere ayırma olarak tanımlanmaktadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001:21-22).

Bu araştırmada da, ilk aşamada belirlenen tarama ve seçim ölçütlerine göre kodlamalar yapılmış ve bu bağlamda çeşitli temalara ulaşılmıştır. Bu aşamadan sonra veriler düzenlenmiş, temalara göre gruplanmış ve uygun olduğu durumlarda veriler sayısal hale getirilerek sunulmuştur. Son olarak, elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Araştırmada kullanılacak otelleri belirleyebilmek amacıyla araştırmacılar tarafından birtakım tarama ve seçim ölçütleri belirlenmiştir. Elazığ ilinde faaliyette bulunan oteller kapsamında "4 yıldız ve üzeri oteller" anahtar sözcükleri temel alınarak taranmıştır. Bu seçim ölçütlerinden hareketle, 3 yıldız ve altı olan oteller çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Yukarıda belirtilen ölçütlere uygun olarak her bir otel araştırmacılar tarafından ayrı ayrı incelenerek ulaşılan oteller tablo hâline getirilmiştir. Bu çalışma sonunda farklı olan oteller tekrar kontrol edilerek çalışma kapsamına alınıp alınmayacağına ölçütler temel alınarak karar verilmiştir. Bu şekilde araştırmanın güvenilirliği ve iç geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Tarama sonucunda belirlenen ölçütlere uygun olan 8 adet otel "Özel Günler, Otel Bilgilendirmesi, Şehir Tanıtımı, Öneriler" bakımından incelenmiştir.

5.BULGULAR

İlk tarama sonucunda belirlenen anahtar kelimelerle, 8 adet 4 yıldız ve üzere otellerin Facebook, Instagram ve Twitter sayfalarına ulaşılmıştır. Bütün otellerin Instagram, Facebook ve Twitter sayfaları bütün araştırmacılar tarafından belirlenen ölçütler doğrultusunda incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda çeşitli bulgulara ulaşılmıştır.

5.1. Facebook ile ilgili bulgular

Tablo-1'de Elazığ'da faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin Facebook sayfasına ilişkin olan niceliksel verilerin içerik analizinin yıllar itibarıyla verilerini içermektedir.

Tablo1. Elazığ'da Faaliyet Gösteren 4 Yıldız ve Üzeri Otellerin Facebook Paylaşımları

FACEBOOK	ÖZEL GÜNLER	OTEL BİLGİLENDİRME	ŞEHİR TANITIMI	ÖNERİLER
Double Tree by Hilton Hotel Açılış (17 Şubat 2017)	2016 2	21	-	1
	2017 44	202	2	4
	2018 45	185	1	4
	2019 10	34	-	-
Ramada Hotel Açılış (1 Aralık 2014)	2014 -	2	-	-
	2015 7	26	-	-
	2016 2	7	-	-
	2017 6	28	-	-
	2018 17	23	-	-
	2019 -	5	-	-
Akgün Hotel	2015 2	21	-	-
	2016 10	36	-	-
	2017 11	34	-	-
	2018 10	41	-	-
	2019 14	67	-	1
	2020 4 (deprem) 1	15	-	-
Park Dedeman Hotel Açılış (1 Ocak 2016)	2018 -	4	-	-
	2019 18	38	12	3
	2020 1 (deprem)	1	-	-
White Line Boutique Hotel Açılış (15 Haziran 2015)	2018 -	2	-	-
	2019 9	11	-	-
Windyhill Hotel (Facebook hesabında paylaşım yok)	-	-	-	-
Marathon Hotel	2013 1	7	30	1
	2014 2	-	56	4
	2015 2	2	29	4
	2016 7	2	8	6
	2017 7	34	4	-
	2018 10	5	-	-
	2019 5	2	-	-

İlbey Hotel	2014			
	-	3	-	-
	2015			
	-	10	-	-
	2016			
	8	21	-	3
	2017			
	1	-	-	-

Tablo 1'e göre Double Tree By Hilton Hotel; 17 Şubat 2017 tarihinde kurulmuş ve 2016 yılında açılışına dair Otel Bilgilendirme bakımından 21 paylaşımda bulunmuştur. 2017 (202) ve 2018 (185) yıllarında en yoğun paylaşımları yaptığı tespit edilmiş ve özellikle Otel Bilgilendirmesi bakımından paylaşımlar yaptığı görülmüştür.

Ramada Hotel, 2014 yılında kurulmuş ve özellikle 2015 (26), 2017 (28), 2018 (23) yıllarında Otel Bilgilendirmesi bakımından paylaşımları mevcuttur. Akgün Hotel, 2015 yılından itibaren her yıl artan bir şekilde Otel Bilgilendirme mesajlarının arttığı görülmüştür. 2018 (41) ve 2019 (67) yılında yoğun bir şekilde Otel Bilgilendirmesi paylaşımları yapmıştır. Park Dedeman Hotel, 2016 yılında kurulmuş ancak 2018 yılına kadar Facebook hesabını aktif olarak kullanmamıştır. 2019 yılında yoğun olarak Otel Bilgilendirme (38), Özel Günler (18) ve Şehir Tanıtımları (12) paylaşımlarının yaptığı görülmüştür.

White Line Hotel, 2015 yılında kurulmasına rağmen sadece 2019 yılında paylaşımlarına başladığı tespit edilmiştir. Bu paylaşımların Özel Günler (9) ve Otel Bilgilendirme (11) bakımından yapıldığı belirlenmiştir. Windy Hill Hotelin ise; Facebook hesabında herhangi bir paylaşım yapmadığı görülmüştür. Marathon Hotel, 2013 (30), 2014 (56) ve 2015 (29) yıllarında aktif olarak Şehir Tanıtım ve Öneriler başlıklı paylaşımlar yapmıştır. 2017 yılında ise; Otel Bilgilendirme (34) paylaşımlarına ağırlık vermiştir. Ancak, 2018 ve 2019 yılında paylaşımlarının azaldığı görülmüştür. İlbey Otel, 2015 (10) ve 2016 (21) yıllarında Özel Günler ve Otel Bilgilendirmesi bakımından paylaşımlar yapmış ve 2017 yılından sonra bir paylaşım görülmemiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda, Double Tree by Hilton Hotel'in Sosyal Medya Araçlarından Facebook'u özellikle Otel Bilgilendirme; Marathon Hotel'in ise Şehir Tanıtımı bakımından yoğunluk gösterdiği belirlenmiştir.

5.2.Instagram ile ilgili bulgular

Tablo-2'de Elazığ'da faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin Instagram sayfasına ilişkin olan niceliksel verilerin içerik analizinin yıllar itibariyle verilerini içermektedir.

Tablo 2. Elazığ’da Faaliyet Gösteren 4 Yıldız ve Üzeri Otellerin Instagram Paylaşımları

INSTAGRAM	ÖZEL GÜNLER	OTEL BİLGİLENDİRME	ŞEHİR TANITIMI	ÖNERİLER
Double Tree by Hilton Hotel	<u>2016</u> 8	16	-	-
	<u>2017</u> 46	198	2	6
	<u>2018</u> 58	279	-	15
	<u>2019</u> 23	69	-	-
Ramada Hotel	<u>2017</u> 5	34	-	-
	<u>2018</u> 14	9	-	2
	<u>2019</u> 9	10	-	2
Akgün Hotel	<u>2019</u> 5	63	-	-
	<u>2020</u> 2 (deprem)	12	-	5
Park Dedeman Hotel	<u>2019</u> 13	45	11	3
	<u>2020</u> 1	1	-	-
White Line Boutique Hotel	<u>2018</u> -	2	-	-
Windyhill Hotel (Instagram hesabı yok)	-	-	-	-
Marathon Hotel	<u>2017</u> 16	49	4	-
	<u>2018</u> 18	2	-	-
	<u>2019</u> 8	3	-	1
İlbey Hotel	<u>2016</u> -	14	-	-

Tablo 2’ye göre Double Tree By Hilton Hotel; Facebook paylaşımlarında olduğu gibi Instagram paylaşımlarında da 2016 yılında Özel Günler (8) ve Otel Bilgilendirmesine (16) ait paylaşımlarda bulunmuştur. 2017 (198) ve 2018 (219) yıllarında Otel Bilgilendirmesi bakımından paylaşımlarını yoğun olarak yaptığı görülmüştür. 2019 yılında ise (69) paylaşımlarının ciddi oranda düştüğü belirlenmiştir.

Ramada Hotel, 2014 yılında kurulmasına rağmen 3 yıl herhangi bir paylaşım yapmamıştır. 2017 yılında Otel Bilgilendirmesi (34) paylaşımlarının yoğun olduğu görülmüştür. Akgün Hotel, 2019 yılında Otel Bilgilendirme (63) paylaşımlarına önem vermiştir. Park Dedeman Hotel’in, 2019 yılında yoğun olarak Otel Bilgilendirme (45), Özel Günler (13) ve Şehir Tanıtımları (11) paylaşımlarının yaptığı görülmüştür. White Line Hotel, Otel Bilgilendirmesine yönelik 2018 yılında 2 adet paylaşımı tespit edilmiştir. Windy Hill Hotelin ise; Instagram hesabının bulunmadığı görülmüştür. Marathon Hotel, 2017 yılında ise yoğun olarak Otel Bilgilendirme (49) paylaşımlarına ağırlık vermiştir. Ancak, 2018 (2) ve 2019 (3) yılında paylaşımlarının ciddi bir oranda azaldığı görülmüştür. İlbey Otel, 2016 yılında sadece Otel Bilgilendirmesi (14) bakımından paylaşım yapmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda, Double Tree by Hilton Hotel ile Akgün Hotel’in Sosyal Medya Araçlarından Instagram hesabını özellikle Otel Bilgilendirme; Park Dedeman Hotel’in ise diğer hotellere göre Şehir Tanıtımı bakımından daha yoğun olarak kullandığı belirlenmiştir.

5.3. Twitter ile ilgili bulgular

Tablo-3’te Elazığ’da faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin Twitter sayfasına ilişkin olan niceliksel verilerin içerik analizinin yıllar itibariyle verilerini içermektedir.

Tablo 3. Elazığ’da Faaliyet Gösteren 4 Yıldız ve Üzeri Otellerin Twitter Paylaşımları

TWITTER	ÖZEL GÜNLER	OTEL BİLGİLENDİRME	ŞEHİR TANITIMI	ÖNERİLER
Ramada Hotel	<u>2016</u> 2	2	-	-
Park Dedeman Hotel	<u>2018</u> -	1	-	-
White Line Boutique Hotel	<u>2015</u> -	1	-	-
İlbey Hotel	<u>2014</u> -	1	-	-

Tablo 3’e göre; Double Tree By Hilton Hotel, Akgün Hotel, Windy Hill Hotel ve Marathon Hotel’in Twitter hesabının bulunmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan, Ramada Hotel, 2014 yılında kurulmasına rağmen Twitter hesabında ilk paylaşımını 2016 yılında Özel Günler (2) ve Otel Bilgilendirmesi (2) olarak yapmıştır.

Park Dedeman Hotel’in, 2018 yılında Otel Bilgilendirme (1) paylaşımı görülmüştür. White Line Hotel, Otel Bilgilendirmesine yönelik 2015 yılında 1 adet paylaşımı tespit edilmiştir. İlbey Hotel, 2014 yılında sadece Otel Bilgilendirmesi (1) bakımından paylaşım yapmıştır.

Bu bilgiler doğrultusunda, Double Tree By Hilton Hotel, Akgün Hotel, Windy Hill Hotel ve Marathon Hotel’in Twitter hesaplarının olmadığı belirlenmiştir. Ancak, Ramada Hotel, Park Dedeman, White Line Hotel ve İlbey Hotel, Otel Bilgilendirmesi başlığı altında sadece 1 adet paylaşım yaptığı ve Twitter hesaplarını yoğun olarak kullanmadıkları belirlenmiştir.

6.SONUÇ

Dijitalleşme günümüzün en önemli unsurlarından biri hâline gelmiştir. Dijitalleşme; günlük yaşamda, sosyal hayatta ve çalışma hayatında insan ilişkilerini, tüketici davranışlarını, işletmelerin pazarlama kanallarını düzenleyen ve değiştiren önemli bir güç olmuştur (Kaplan ve Haenlein, 2010:59). Dijitalleşme kavramı ile birlikte “dijital tüketici” kavramı ortaya çıkmış ve bu tüketiciyi anlamak, onun kara kutusunu okuyabilmek hem işletmeler açısından hem de pazarlama akademisyenleri açısından bir gereklilik hâline gelmiştir. Bu yeni nesil tüketici, işletmelerin ürünleri ve markaları ile ilgili onlara vermek istediği bilgilerden çok daha fazlasını dijital pazarlamanın en önemli unsuru olan sosyal ağlar sayesinde edinmektedir. Bu sebeple, dijital pazarlamayı doğru bir biçimde anlamak, doğru stratejiler uygulamak işletmeler için son derece kritik bir önem taşımaktadır (Alan vd., 2018:494).

Dijital pazarlama yöntemini kullanan ve bu alana yönelik yatırım yapan işletmelerin, öncelikli olarak kendi özgün içeriklerini oluşturmaları, daha sonra ise üretilen özgün içeriği hedef kitleye doğru ve sağlıklı bir şekilde ulaştırmak için içeriğin dijital ortamda paylaşım sürecini stratejik bir bakış açısıyla şekillendirmeleri gerekmektedir (Bulunmaz, 2016:359).

Bu araştırmada; Elazığ ilinde faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin sosyal medya pazarlama araçlarının (Instagram, Facebook, Twitter) kullanma düzeyleri, sıklıkları, kullanım alanları içerik analizi ile incelenmiştir. İçerik analizi yapılması aşamasında öncelikle, Elazığ ilinde faaliyette bulunan oteller kapsamında “4 yıldız ve üzeri oteller” anahtar sözcükleri temel alınarak taranmıştır. Bu seçim ölçütlerinden hareketle, 3 yıldız ve altı olan oteller çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Yukarıda belirtilen ölçütlere uygun olan oteller belirlenerek tablo haline getirilmiştir. Tarama sonucunda belirlenen ölçütlere uygun olan 8 adet otel “Özel Günler, Otel Bilgilendirmesi, Şehir Tanıtımı, Öneriler” bakımından incelenmiştir.

Yapılan analizler doğrultusunda; Elazığ ilinde faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin sosyal medya pazarlama araçlarından Facebook hesabını yoğun bir şekilde Double Tree by Hilton Hotel Otel Bilgilendirme; Marathon Hotel’in ise Şehir Tanıtımı bakımından kullandığı belirlenmiştir.

Double Tree by Hilton Hotel ile Akgün Hotel'in Sosyal Medya Araçlarından Instagram hesabını özellikle Otel Bilgilendirme; Park Dedeman Hotel'in ise diğer hotellere göre Şehir Tanıtımı bakımından daha yoğun olarak kullandığı görülmüştür.

Double Tree By Hilton Hotel, Akgün Hotel, Windy Hill Hotel ve Marathon Hotel'in Twitter hesaplarının olmadığı belirlenmiştir. Ancak, Ramada Hotel, Park Dedeman, White Line Hotel ve İlbey Hotel, Otel Bilgilendirmesi başlığı altında sadece 1 adet paylaşım yaptığı ve Twitter hesaplarını yoğun olarak kullanmadıkları tespit edilmiştir.

Genel olarak bakıldığında; Elazığ ilinde faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin sosyal medya pazarlama araçlarından en yoğun olarak Facebook ile Instagram hesabını özellikle Otel Bilgilendirme bakımından kullandığı belirlenmiştir. Ancak, Twitter hesapları incelendiğinde; sadece 4 hotelin bu sosyal medya aracını kullandığı belirlenmiştir. Kullanan otellerin Twitter hesabı incelendiğinde; sadece Ramada Hotel Otel Bilgilendirme ile Özel Günler bakımından paylaşım yaptığı, diğer 3 hotel ise Otel Bilgilendirme bakımından 1 paylaşımda bulunduğu görülmüştür. Diğer 4 otelin ise Twitter hesabının olmadığı belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, Elazığ ilinde faaliyet gösteren 4 yıldız ve üzeri otellerin Facebook ile Instagram hesaplarını yoğun olarak tercih ettikleri ancak Twitter hesabını çok fazla kullanmadıkları görülmüştür.

Günümüzde dijital pazarlama kavramının ve araçlarının önemli hâle gelmesi, tüketicilerin sosyal medya araçlarını kullanması işletmeleri dijitalleşmeye itmiş ve dijital pazarlamayı kullanmaları gerekli olmuştur. Bu sebeple, işletmelerin dijital pazarlamayı kullanması ve bu konudaki eksikliklerini gidermesini önemli kılmıştır. Yapılan bu çalışmanın bundan sonraki çalışmalara ve işletmelere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Akar, E. (2004). Sanal Ortamda Müşteri İlişkileri Yönetimi ve THY Web Sitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
2. Altındal, M. (2013). "Dijital Pazarlamada Marka Yönetimi ve Sosyal Medyanın Etkileri", Akademik Bilişim 2013 – XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 23-25 Ocak, Akdeniz Üniversitesi, s.1087-1091, Antalya.
3. Arklan, Ü. ve Tuzcu, N. (2019). Dijital Çağın Bir Pazarlama Ve Marka İletişim Aracı Olarak Etkileyiciler: Kanaatler, Kriterler ve Takip Nedenleri Üzerine Bir Araştırma, Selçuk İletişim, 2019, 12 (2), s. 969-1011.
4. Bergström, T. ve Bakman, L. (2013). "Marketing And Pr In Social Media, Jmk, Department Of Journalism, Media And Communication, Bachelor Thesis", 15 Ects Credits Bachelor's Programme In Media And Communication (30 Credits) Spring Semester.
5. Bulunmaz, B. (2016). "Gelişen Teknolojiyle Birlikte Değişen Pazarlama Yöntemleri ve Dijital Pazarlama", TRT Akademi, Cilt.1, Sayı. 2, Dijital Medya Sayısı, Temmuz, s.348-364.
6. Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F., (2008). "Bilimsel Araştırma Yöntemleri". Ankara: Pegem Yayınları.
7. Çözen, G. (2011). "Dijital pazarlama nedir? Teknikleri nelerdir"? <http://www.dijitalmarketing.net/2011/03/31/dijital-pazarlama-nedir-teknikleri-nelerdir/>, Erişim: 04.02.2020,
8. Duverger, M. (1980). "Metodoloji Açısından Sosyal Bilimlere Giriş", Çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yayınevi, Ankara.
9. Gökçe, O. (1995). "İçerik Çözümlemesi Sosyal Bilimlerde Bir Araştırma Yöntemi", Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, No:1, Konya.
10. Gürel, E. ve Alem, J. (2010). "Postmodern Bir Durum Komedi Üzerine İçerik Analizi": Simpsonlar, The Journal of International Social Research, Sayı.3, Cilt.10, Winter, s.332-347.
11. Kaplan, A. M. ve Haenlein, M. (2010). "Users of The World, Unite! The Challenges And Opportunities of Social Media", Business Horizons, 53(1), s.59-68.
12. Karahasan, F. (2012). "Taşlar Yerinden Oynarken Dijital Pazarlamanın Kuralları", Doğan Kitap, İstanbul.

- 13.Marangoz, M., Yeşildağ, B., Saltik, A.I. (2012). "E-Ticaret İşletmelerinde Web Ve Sosyal Ağ Sitelerinin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi", IUYPD'2012 / 3(2), s.53-78.
- 14.Merisavo, M. (2006). "Effects of Digital Marketing Communication on Customer Loyalty An Integrative Model and Research Propositions", Helsinki School of Economics Working Papers, February, Helsinki, ISSN: 1235-5674.
- 15.Mert, Y.L. (2018). "Dijital Pazarlama Ekseninde Influencer Marketing Uygulamaları", Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, Cilt.6, Sayı.2, Eylül, s.1299-1327.
- 16.Seıtel, F. P. (2016). "Halkla İlişkiler Uygulaması", On İkinci Basımdan Çeviri, Çev. Ed. Seda Mengü, Ankara: Nobel Yayınları.
- 17.Shih, C. (2009). "The Facebook Era", Prentice Hall, Indiana.
- 18.Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). "İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri". Epsilon Yayınları, İstanbul.
- 19.Yalçınkaya, N. (2018). Türkiye'deki Siyasi Partilerin Dijital Pazarlama Kanallarını Kullanımı, Yönetim ve Ekonomi, Cilt.25, Sayı.1, s.199-216.
- 20.www.bilgisayarKurdu.com/instagram-nedir-nasıl-kullanılır-74907/indirmetarihi: 06.02.2020.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

YABANCI BANKALAR VE TÜRKİYE'DE Kİ FAALİYETLERİ FOREIGN BANKS AND THEIR ACTIVITIES IN TURKEY

Mustafa Salim EREK

Arş. Gör. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

ÖZET

Bu çalışma yabancı bankaların Türkiye'de şube açma faaliyetlerini ve bu konuda ortaya konulabilecek eleştirileri içermektedir. Konunun hem genel hem de teknik tarihçesinden başlanmakta, hukuki süreç ve mevcut durum incelenmekte ardından gerekli tavsiyeler ortaya atılmaktadır. Bankacılık faaliyetlerinin neden öneme haiz olduğu, ekonomik&finansal ve siyasi düzene nasıl hizmet ettiği, hanehalkının hangi durumda yararına hangi durumda zararına işlediği, bankacılık faaliyetlerinin dünyada ilk nerelerde görüldüğü ve siyasi sistemlerin düzene oturmasıyla beraber nasıl bankacılık sisteminin evrim geçirdiği tartışılmaktadır.

Yerel bankalar (özellikle devlete ait bankalar) ve yabancı bankalar hem çalışma şekilleri açısından hem de amaçları açısından bazı farklılıklar taşıyabilmektedir, bu noktalar da değerlendirmeye tabii tutulacaktır. İlgili çalışmanın en önemli referans noktası 5411 sayılı kanundur. Bu kanunla beraber Türk Ticaret Kanunu ve de Borçlar Kanunu da anılması gereken diğer kanunlardır, pek tabii ilgili kuruluşların çıkardığı mevzuat da dikkate alınmalıdır. Hem kamuoyu perspektifi hem de hukuki referanslar kıyaslanmaktadır, keza zaman zaman teorik ve pratik çerçeveler birbiriyle karıştırılmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi içinse yabancı mevzuatlara da kısaca değinmek bir zorunluluk taşımaktadır.

Kuruluş ve faaliyet izin süreçlerinin detaylı olarak incelenmesi, konunun iyi anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi açısından kritiktir. Bu sebepten dolayı ilgili kanun maddeleri, uygulamacılara atıfta bulunarak analiz edilecektir. Tabii bu noktada sadece bankaları değil, bununla beraber faktoring ya da leasing işiyle uğraşan finansal kurumları da incelemek şarttır. Yabancı bankaların yapabileceği işler olduğu gibi yapamayacağı işler de söz konusu olabilmektedir, bu hususlar da ayrıca değerlendirilecektir. İlgili konu ülkelerin egemenliği gibi kritik bir meseleyi de ilgilendirmesinden dolayı, ki böylece kurallar hızlıca esnetilebilecek ya da daraltılabilecektir, idarenin takdir yetkisi çalışmamız açısından büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Bankalar, Bankacılık, Bankacılık'ta Faaliyetler

ABSTRACT

This study includes foreign banks which are to be opened branches in Turkey and activities of those banks, criticism can be laid down in this regard. Starting from the general and technical history of the subject, the legal process and the current situation are examined and the necessary recommendations are put forward. It is discussed why banking activities are important, how they serve the economic & financial and political order, in which situations it works for the benefit of the household, how the banking activities are depicted in the world economic history and how the banking system evolves within the establishment of political systems.

Local banks (especially state-owned banks) and foreign banks may have some differences both in terms of their working styles and their objectives, and these points will be evaluated. The most important reference point of the study is the law numbered 5411. In addition to this law, the Turkish Commercial Code and the Code of Obligations are other laws that should be referred to. Both the public perspective and legal references are compared, since the theoretical and practical frameworks can be sometimes

confusing. In order to have better understanding of the issue, it is an obligation to touch on foreign legislation briefly.

A thorough examination of the establishment and activity permit processes is critical for a better understanding and interpretation of the issue. For this reason, the relevant articles of law will be analyzed with reference to the practitioners. At this point, of course, it is essential to examine not only the banks but also the financial institutions factoring or leasing companies. There are works that foreign banks can do as well as jobs that they cannot do, and these issues will also be evaluated. Since the issue also concerns important matters, such as the sovereignty of countries, rules can be flexed or narrowed quickly, that is to say the discretion of the administration is of great importance for our work.

Keywords: Foreign Banks, Banking, Operations in Banking

1. GİRİŞ

Bankacılık öyle bir mekanizmadır ki, toplumda bireylerin, şirketlerin ve kar amacı gütmeyen organizasyonların kaynaklarını alır ve ihtiyaç sahibi olan bireylere ve birimlere dağıtır. Merkez bankalarının finansal ajanı konumundadır, günümüzde pek rastlanmasa da özellikle tarihte ticari bankacılık sisteminin merkez bankacılığı faaliyetlerini yürüttüğü de sıklıkla görülmüştür (Goodhart, 1989).

Bireylerin ya da ufak çaplı şirketlerin finansal ve ekonomik verileri doğru şekilde değerlendirmesinin zor olması, banka ve benzeri yapıları kritik hale getirmektedir. Bu kurumlar sayesinde ekonomik sistemde ki tüm paydaşlar, daha doğru bilgiye ulaşmakta ve bu sayede daha isabetli kararlar verebilmektedirler. Bireyler ve şirketler arası güveni sağlamakta önemli faktörlerden biri de bankalardır. Bankalar yasalardan ve ekonomik hacimlerinden aldıkları güçle bu güveni toplumda tesis eder. Tabii sahip oldukları dinamik yapı nedeniyle, kriz zamanında problemin daha çabuk yayılmasına sebep oldukları da bilinen bir gerçektir (Kane, 2000), (Sheehan, 2003).

Ekonomik sistemin en büyük çıkmazlarından biri, etkin kaynak dağılımını sağlayamama durumudur; bankalar ve bankacılık bu problemin giderilmesinde en azından teoride önemli bir rol üstlenir. Bu nedenle bankacılık sistemine büyük bir hassasiyetle yaklaşmak zorunludur. Özellikle banka tabanlı ülkelerin sistemde hiçbir açığa yer vermeyecek şekilde hareket etmesi kritiktir, keza en ufak hata sistemin tamamında derin sıkıntılara yol açabilir. Tabii burada yabancı bankalarla ilgili faktörler ayrıca incelenmelidir. Yabancı bankaların ve faaliyetlerinin sistem için önemli bir yer tutmasından dolayı, konuyu detaylarıyla incelemek önem taşır. Bu sebeple konu hukuki şekilde masaya yatırılacaktır (Weill, 2003).

2. GENEL TARİHÇE

İlkel anlamda bankacılık yapı/yapıları milattan önce 2000'lerde Babil topraklarında varlık göstermiştir. Bu bankanın temel işlevi bir varlığın emanate verilmesi şeklindedir. Yüzyıllar boyunca bankacılık kredi vermekten ziyade, emanet ve aracılık amaçlarına hizmet etmiştir. Zamanın ilerlemesiyle birlikte, kurumsal yapılara ve çeşitli düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu görülmüştür, bu da beraberinde temel düzeyde de olsa kurumsal ve regülasyona tabii yapılar meydana getirmiştir.

İlk bankanın 1157 yılında Venedik'te kurulduğu kayıtlara geçmiştir. İsmi Camera degli Impresitti olan bankanın görevi savaş zamanında devlete fon toplayabilmektir. İlk resmi bankalar ise 15. yüzyılda Avrupa'da kurulmuştur. Avrupa'da kurulan bankalar ve bankacılık hanedanları günümüzde varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir, bu da söz konusu yapıların ne kadar sağlam bir sisteme sahip olduklarını göstermektedir.

Bankaların diğer ülkelere geçişleri ve yayılmaları, diğer tipte ki organizasyonlara nazaran daha kolay olmuştur, bunun temel sebebi servet denilen olgunun bir inanışla ya da bölgesel bağlılıklarla ilişkilendirilemeyecek olmasıdır. Günümüzde de geçmişte olduğu gibi, sermayenin çok hızlı bir şekilde coğrafya ve sahip değiştirmesi olgusuna şahitlik edilmektedir (Başak, 2007).

3. TÜRKİYE'DE BANKACILIK

Türkiye'de bilinen bankacılık faaliyetleri ise Galeta Bankerleri tarafından başlatılmıştır. Türkiye'de ilk banka ise İstanbul Bankası ünvanı ile 1847 yılında Avrupalılarca kurulmuştur. Günümüzde Bankacılık faaliyetleri ise teknolojik ilerlemeler sayesinde çok ileri bir düzeye taşınmıştır, başta kredi verme ve mevduat toplama olmak üzere birçok imkan bankalar tarafından sunulmaktadır.

Türkiye'de yabancı banka kavramı ise her geçen gün etkinliğini azaltmaktadır. Önceleri çok çeşitli ayrımlara tabii tutulan yabancı bankaların şu an hemen hemen Türk bankalarından bir farkı kalmamıştır. Eski kanunda kullanılan "milli banka" terimine şimdi ki kanunda yer verilmemiştir. Son duruma bakıldığında Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların yüzde 60'ının yabancı birey ya da kurumlarca sahiplenildiğini görülür (Akgüç, 2007).

3.1. Kuruluş veya Türkiye'de Şube ve Temsilcilik Açma İzni

Açıklama ve yorumlar genel itibariyle 5411 sayılı Kanun'a dayandırılmaktadır. İlgili izinler BDDK tarafından verilmektedir. Kurulun bu yönde karar verecek beş üyesinin kararı gerekmektedir. İlgili izinlerin verilmesi için yerine getirilmesi gereken şartlar objektif gözükse de, Kurul makroekonomik şartları gerekçe göstererek red kararı verebilecektir. Eğer bir eksiklik varsa bu eksikliğin 3 ay içinde bildirilmesi ve bu eksikliğin de 6 ay içinde giderilmesi gerekmektedir. Temsilcilik de Kurul iznine bağlıdır (Hurriyet.com, 2017).

3.2. Kuruluş Şartları

Türkiye'de kurulacak bir bankanın:

- Anonim şirket şeklinde kurulması,
- Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkartılması ya da tamamının nama yazılı olması,
- Kurucuların kanunda belirtilen şartlara haiz olması,
- Yönetim kurulu üyelerinin yeterli mesleki tecrübeye haiz olmaları,
- Öngörülen faaliyet konularının şirket yapı ve planlarıyla uyumlu olması,
- Nakden ve her türlü muvazaadan arı 30 milyon Türk Lirasının ödenmiş olması,
- Ana sözleşmesinin bu kanun hükümlerine uygun olması,
- Kalkınma yatırım bankalarının ödenmiş sermayesinin belirtilen tutarın 3'te 2'sinden az olmaması.

3.3. Kurucularda Aranılan Şartlar

Kurucularda aranacak şartlar ise:

- İflas etmiş olmaması,
- Gerekli mali güç ve itibara sahip olması,
- Kanunda belirtilen hapis cezalarına çarptırılmamış olması,
- İşin gerektirdiği dürüstlük ve yeterliliğe sahip olması gerekmektedir.

Kurucularda aranılan şartların Ticaret Kanunu'nda yer alan tacir olmak için gerekli sıfatlarla örtüştüğü görülmektedir.

3.4. Merkezi Yurt Dışında Bulunan Bankaların Türkiye’de Şube Açma Şartları

Merkezi yurtdışında bulunan bankalar içinse:

- Merkezi bulunan ülkede esas faaliyetlerinde yasaklamanın bulunmamış olması,
- Merkezinin bulunduğu ülkenin yetkili denetim merciinin Türkiye’de faaliyet göstermesine ilişkin olumsuz görüşünün bulunmaması ve diğer yerel bankaların yerine getirmesi gereken şartların tümünün yerine getirilmesi gerekmektedir.

3.5. Faaliyet İzni

Yabancıların alması gereken faaliyet izni ile yerel bankaların faaliyet izni arasında bir fark görülmemektedir.

3.6. Türkiye’de Açılan Şubelerde Yapılacak Bankacılık İşlemleri

Bankacılık kanununun 4. Maddesine göre şunlardır:

- Mevduat Kabulü,
- Katılım Fonu Kabulü,
- Nakdi ve gayrinakdi her türlü surette kredi vermek,
- Saklama hizmetleri,
- Faktoring ve forfaiting işlemleri,
- Yatırım danışmanlığı işlemleri,
- Finansal kiralama işlemleri,
- Portföy işletmeciliği ve yönetimi
- Efektif dahil kambiyo işlemleri, para piyasası araçlarının alım-satımı, kıymetli madenlerin alım satımları ve Türk bankalarının yapabileceği diğer işlemler, tabii ki özel kanunlarla getirilen sınırlamalar buna dahil değildir.

3.7. Yabancı Banka Şubelerinin Daimi Temsilci Niteliği

Genellikle yabancı bankalar yabancı kurumların temsilcisi niteliğindedir, bu sebeple yabancı banka şubelerinin Türkiye’deki doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinden doğrudan veya dolaylı bir etkisi mutlaka olmaktadır.

3.8. 4875 Sayılı Kanuna Göre Yabancı Banka Şubelerinin Türkiye’deki Yatırımları

İlgili şirketlere yapılacak her türlü yatırım doğrudan yatırım olarak değerlendirilmelidir. Yabancı kurumlarca Türkiye’de yapılan yatırımların doğrudan yatırım olarak kabul edilebilmesi için, menkul kıymet borsaları dışında yapılması veya menkul kıymetler borsaları içinde ise yüzde 10 ve üzeri yatırım yapılması ve dahi aynı oranda oy hakkı sağlaması gerekmektedir.

3.9. Yabancı Banka Şubelerinin Yurt Dışına Kar Transferi

Her türlü net kar ve kazançlar merkez ülkeye serbestçe transfer edilebilecektir. Türk hukuk sistemi bu konuda çok liberaldir.

3.10. Yabancı Banka Şubelerinin Taşınmaz Mal Tasarrufları

4875 sayılı kanuna göre yabancılar, Türklerin edinebildiği taşınmaz malları ve sınırlı aynı hakları edinebilirler. Bu kanun pekala bankalar için de bu yönde yorumlanabilir.

3.11. Yabancı Banka Şubelerinde Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı

Bu şirketlerde istihdam edilecek yabancı personelin Çalışma Bakanlığı'ndan izin alması zorunludur.

3.12. İlgili Kurumlarca Gönderilemesi Zorunlu Olan Belgeler

Bu kurumlar Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne:

- Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Faaliyet Bilgi Formu,
- Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Sermaye Bilgi Formu,
- Doğrudan Yabancı Yatırımlar İçin Hisse Devri Bilgi Formunu yollamakla mükelleftir.

3.13. Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları İle Yabancı Bankalar Arasında Doğrudan İlişki

Artan siyasi istikrar büyük ekonomik yatırımları getirmiştir, bu ekonomik yatırımlar da daha büyük oranda yabancı banka yatırımı demektir.

3.14. Yabancı Banka Şubelerinin Nakilleri

Yabancı banka şubelerinin aynı şehirde veya farklı şehirlerde ki yerlere nakli mümkündür, hatta serbest ticaret bölgelerine de nakli söz konusu olabilir. Nakil durumunda herhangi bir kısıtlama getirilmemekle beraber, farklı şehre nakilde mudilerin parasını iade söz konusu olabilir, aynı şehir içinde nakil durumunda ise önceden başvuru yapmaya gerek yoktur ama Kurula bildirim gereklidir. Yabancı banka şubesinin Türkiye dışına nakli ise tasfiye hükmündedir ve tasfiyeyle ilgili hükümler yerine getirilecektir.

3.15. Türkiye'de Şube Şeklinde Bankacılık Faaliyetinde Bulunacak Yabancı Bankaların Türkiye'deki Faaliyetlerinin Birleştirilmesi

İlgili kanun hükümlerine göre yurtdışında bulunan bankaların birleşmesiyle banka şubelerinin de birleştirilmesi mümkündür. Bu durumda Kuruldan izin almak zorunlu olmayıp, kurula bilgi vermek yeterlidir, bunun dışında yeni ünvanın ticaret siciline tescili ve ilanı gerekmektedir.

3.16. Yabancı Banka Şubelerinin Tatil Edilmesi

Ekonomik dünyanın istikrarlı yapıya sahip olmaması, bazı durumlarda firmaların faaliyetlerini durdurmasını veya tatile girmesini gerektirebilir. Bu durum mudilerin hesapları tasfiye edilerek ya da edilmeyerek olabilir ama her durumda mudilerin faiz talep hakkı sabit kalacaktır ve benzer şekilde tatildeyken de kurum vergi beyannamesini vergi dairesine bildirmek durumundadır. Tatil kararının Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilanı zorunludur.

3.17. Yurtdışında Kurulu Bankaların Türkiye'de Temsilcilik Açma Esasları

Yurtdışında kurulu bankalar mevduat ve katılım fonu kabul etmemek ve Kurulca belirlenen esaslara göre faaliyet göstermek kaydıyla Kurul izniyle Türkiye'de temsilcilik açabilir.

3.18. Yabancı Banka Şubelerinin Yapamayacağı İşlemler

İlgili kanuna göre, yabancı banka şubeleri bağlı buldukları gruba ait yönlendirme veya teşvikte bulunamaz, aynı şekilde yurtdışında ki merkezlerini tavsiye edemez, yine benzer şekilde bunun için personel istihdam edemez ve bunlar adına mevduat toplayamaz.

3.19. Yabancı Banka Şubelerinin Denetimi

Yabancı bankalar Kurumun gözetimine tabiidir, her ne kadar Kurum bu bankaların genel kurullarına temsilci yollayamasa da her türlü bilgi ve belgeyi ilgili bankadan talep edebilir.

3.20. Yabancı Banka Şubelerinin Uyması Gereken Etik İlkeler

İlgili bankalar 5411 sayılı kanunun ruhuna ve eşitlik, adalet gibi evrensel etik kurallara uymaya mecburdur (Apak, 2007), (Bankacılık Kanunu, 2019).

4. Değerlendirmeler

Yabancı bankaların rekabeti arttırarak, bankacılık ve finans sisteminde etkinliği arttırdıkları literatür kaynaklarının analizi sonucu ortaya konmuştur. Bu durum klasik iktisadın temel önermelerinden biri olan, oyuncu sayısı arttıkça rekabetin ve verimliliğin arttığı düşüncesiyle de uyumlu bir önermedir (Çelik & Ünveren, 2009).

Yerli ve yabancı bankalar kar marjı açısından kıyaslandığında, yabancı bankaların doğaları gereği pragmatist bir tutum içinde olmaları sebebiyle, bu tip bankaların daha yüksek kar marjına sahip oldukları görülmektedir. Bu noktada yabancı bankaların kar marjını azaltmak için engel koymak yerine, yerli bankaların etkinlik seviyelerini arttırıcı önlemler almaları tavsiye edilmelidir (Aktaş & Kargın, 2007).

Kar transferleriyle ilgili kısıtlamaların ekonomik ve hukuksal sistemimizde olmaması, özellikle kriz ve gerileme dönemlerinde sıkıntıyı büyütebilecek niteliktedir. Bu nedenle var olan ya da var olabilecek problemleri en aza indirmenin önemli bir yolu, kar transferleriyle ilgili makul mevzuatı ortaya koymaktır. Kar transferinde vergilendirme de muhtemel bir çözüm olabilecektir, bunun bir çeşit Tobin Vergisi olduğunu söylemek mümkündür (Huizinga & Nielsen, 1997), (Ul Haq, Kaul & Grunberg, 1996).

Yabancı sermayeyi ve finans kuruluşlarını ülkemize çekebilmek ve ekonomik çıktıyı arttırabilmek adına, asgari sermaye tutarı daha aşağıya çekilebilmelidir. Görülmektedir ki özellikle gelişmiş ülkelerde çok düşük başlangıç tutarlarıyla banka ve benzeri yapılar kurulabilmektedir, pek tabii olası krizleri azaltmak amacıyla bu bankaların işlem hacimleri de yatırdıkları sermayeyle de doğru orantılı olmalıdır, benzer şekilde dalga etkisinin oluşmasını engellemek için ufak çaplı bankaların birbiriyle işbirliği tesis etmesi de önlenmelidir, aksi takdirde şok etkisiyle sarsıcı krizlerin kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür.

Mevzuatımızda olan bazı kuralların ise varlığı büyük önem arz etmektedir, özellikle yabancı banka şubelerinin yurtdışı merkezlerini tavsiye etmemeleri mühim bir kuraldır. Bu kural sayesinde ki ülke ekonomisi yönetiminin ekonomik sistem üzerinde tam bir hakimiyet kurması mümkün olabilmektedir.

Her ne kadar söz konusu yabancı bankalar Türkiye’de ki faaliyetleri sırasında Türk yasalarına tabii olsalar da, sahiplerinin milli tabiatları gereği Türk ekonomik sistemine her zaman için uygun hareket etmeleri düşünülemez, bu nedenle özellikle döviz faaliyetlerinde sıkı bir denetime tabii olmaları şarttır. Bunun yanı sıra kritik sektör ve işlerde de sadece Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu’nun değil ilgili sektör üst kurum ve kuruluşlarının da izni şart olmalıdır, örneğin savunma sanayi ile ilgili bir kredi verme işleminde Savunma Sanayii Başkanlığı ya da benzeri bir kurumunun izni aranmalıdır.

Kuruluş şartları bazı durumlarda esnetilebilmelidir, özellikle bireylere ve kurumlara teknik bilgi sağlayabilecek olan kalkınma bankalarının pozisyonları farklıdır, bu tarz kurumlara kolay kurulumun yanı sıra bazı güvenceler de sağlanabilir. Yabancı ülke mevzuatlarının bu konuda “know-how” denilen teknik bilgi üreten kuruluşları desteklediği söylenebilir, bu noktada özellikle Amerika gibi patent hukukunu destekleyen ülke mevzuatları ön plana çıkmaktadır. Bu tip kurumlara factoring ya da leasing işleriyle uğraşan kurumları da dahil etmek mümkündür, keza bu tip şirketlerin de teknik bilgi aktardıklarını söylemek olasıdır (Von Hippel, 2009).

Her ne kadar getirilmesi gereken birçok tasviye söz konusu olsa da, bu bankaların yabancı devletlerin ve küresel sermayenin elçileri olduğu unutulmamalı ve genel manada gösterebilecek azami kolaylık

yabancı bankalara gösterilmelidir. Bu bankaların muhtemel bir diğer fonksiyonu da Türk şirketlerini dünya ekonomik sistemine bağlama potansiyelleridir, özellikle danışmanlık noktasında (kendi çıkarlarına, müşteri aleyhine olmayacak şekilde) bu bankalar yasalarla çeşitli şekillerde teşvik edilmelidir.

5. Sonuç

Görüldüğü gibi, temel olarak yerel ve yabancı bankalar arasında büyük fark bulunmamakta, bulunan farklar da daha ziyade egemenlik ve mütekabiliyet esasına dayanmaktadır. Gelişen ekonomik ilişkiler ve beraberinde getirilebilecek uluslararası anlaşmalarla bir takım farklılıklar da azaltılabilecektir, keza geçmişte varolan milli banka-yabancı banka ayrımı da bu rotada kaldırılmıştır. Tabii verilecek olan her tür ayrıcalık ve kolaylığın ülke siyaseti ve ekonomisi açısından dezavantaj yaratabilecek olduğu da akıldan çıkarılmamalıdır.

Yabancı bankaların ülke ekonomisi tarafından daha kolay özümsebilmesi ve risk taşıyan faktörlerin mümkün olduğunca minimize edilebilmesi için yetkili kurumların işbirliği içerisinde olmaları gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Gerekli önlemler alındıktan sonra, yabancı banka faaliyetlerinin ülke ekonomisine ve dahası ülke siyasetine olumlu katkılarının olacağı muhakkaktır, yabancı bankaların faydalı olması durumu, yabancı ülkelerle Türkiye arasında ekonomik olarak derin bir fark olduğu gerçeği düşünüldüğünde daha da iyi anlaşılacaktır.

Kaynakça

- Akgüç, Ö. (2007). Türkiye’de yabancı bankalar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36), 6-17.
- Aktaş, H., & Kargın, M. (2007). Türk bankacılık sektöründeki yabancı ve ulusal bankaların finansal oranlar açısından karşılaştırılması. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 31-45.
- Apak, S. (2007). Yabancı Bankalar ve Bankacılık Kanunu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (36), 18-25.
- Bankacılık Kanunu. (2005, 19 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 25983). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1.htm>
- Çelik, T., & Ürünveren, Ç. (2009). Yabancı banka girişlerinin Türk bankacılık sektörüne rekabet etkisi: 2002-2007.
- Goodhart, C. (1989). Central banking. In *Money* (pp. 88-92). Palgrave Macmillan, London.
- Huizinga, H., & Nielsen, S. B. (1997). Capital income and profit taxation with foreign ownership of firms. *Journal of International Economics*, 42(1-2), 149-165.
- Kane, E. J. (2000). The dialectical role of information and disinformation in regulation-induced banking crises. *Pacific-Basin Finance Journal*, 8(3-4), 285-308.
- Sheehan, B. (2003). *Trust in troubled times: Money, banks, and state-society relations in republican Tianjin*. Harvard University Press.
- Ul Haq, M., Kaul, I., & Grunberg, I. (Eds.). (1996). *The Tobin tax: coping with financial volatility*. Oxford University Press
- Von Hippel, E. (1989). Cooperation between rivals: informal know-how trading. In *Industrial dynamics* (pp. 157-175). Springer, Dordrecht.
- Weill, L. (2003). Banking efficiency in transition economies: The role of foreign ownership. *Economics of transition*, 11(3), 569-592.
- Başak Levent, Yabancı Bankalar ve Türkiye, *Bankacılar Dergisi*, 2007, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Araştırma_ve_Raporlar/Türkiyede_yabancı_banka_hukuku.pdf, 11.04.2019
- Türkiye'deki yabancı bankalara yeni düzenleme. (2008). Erişim Tarihi 3 Şubat 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/turkiyedeki-yabanci-bankalara-yeni-duzenleme-8627346>.

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN FİNANSAL DAVRANIŞLARA OLAN ETKİSİ: AB ÜLKELERİ ÖRNEĞİ FINANCIAL LITERACY AND ITS EFFECT TO FINANCIAL BEHAVIOUR: CASE OF EU COUNTRIES

Mustafa Salim EREK

Arş. Gör. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

ÖZET

Finansal okuryazarlık temel olarak bireylerin hayatlarında yaptıkları finansal araçların seçimidir ve aynı zamanda finansal kararların etkinliği anlamına gelir. Farklı bir tanım olarak, finansal okuryazarlık, bireyin günlük yaşamda karşılaştığı temel finansal durumlara karşı sorunları çözme ve finansal kararları bilinçli bir şekilde vermesini sağlama yeterliliği veya yeteneği olarak tanımlanabilir. Finansal okuryazarlık kavramı araştırmacılar, kurumlar veya yazarlar tarafından farklı tanımlanabilir. Bu kavram farklı tanımlanabilse de, herkes tek bir noktada toplanır. Finansal okuryazarlık kavramının buluşma noktası, bir kişinin mali konularda karar verme, uygulama yapma bilgi ve becerisine sahip olmasıdır.

Finansal okuryazarlığın çok değerli olduğu ABD, Avustralya, Kanada ve Birleşik Krallık'ta bu kavramlar farklı tanımlanmaktadır. Her ne kadar dört büyük gelişmiş ülkede İngilizce konuşulsa da, kavram ABD ve Avustralya'da finansal okuryazarlıktır; Kanada ve Birleşik Krallık'ta finansal yetenek olarak tanımlanır. Bugün parası olan herhangi bir kişi satın alma süreci için küçük veya büyük kararlar alır. Etkili sonuçlar birey, toplum ve ekonomik yaşam için faydalı olduğundan bilinçli kararlar almak önemlidir. Öte yandan, ekonomik bireysel tasarruflar artırılmalı ve ekonomik yaşama katkıda bulunma yönetimi iyi yapılmalıdır. Bunun için tüm topluluğun finansal bilgi düzeyi artırılmalıdır. Bu açıdan bakılacak olursa, finansal ve ekonomik bilgi seviyesi ile beraber, şahısların harcama tutumları, yaşam deneyimleri, eğitim kararları da bireylerin finansal kararlarında etkilidir. Günümüz dünyasında çok fazla finansal ürünün olduğu yerlerde, bireylerin finansal okuryazarlık hakkındaki algılarının belirlenmesi önemlidir. Global bir güç olan Avrupa Birliği'ni anlamak için çalışmada AB ile ilgili paydaşlar incelenecektir. Bu çalışmada, AB vatandaşlarının finansal okuryazarlığının davranışları ve tutumları nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla Dünya Bankası veri tabanları gibi çeşitli veri tabanları kullanılarak analiz gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Avrupa Birliği, Finansal Davranışlar

ABSTRACT

Financial literacy or financial capability is basically the choice of financial instruments that individuals make in their lives and it also means effectiveness of financial decisions. In a different definition, financial capability may be described as the dexterity or proficiency to solve problems against the basic financial situations faced by the individual in daily life and to enable him / her to make decisions with regarding to financial situations in a conscious way. The financial literacy concept can be described differently by researchers, institutions or writers. Although this concept can be defined differently, everyone meets at a single point. The meeting point in the financial literacy concept; a person has the information and proficiency to make decision-making, implementation in financial matters.

In the US, Australia, Canada and the United Kingdom, where financial literacy is highly valued, these concepts are defined differently. Although English is spoken in all four major developed countries, the concept is financial literacy in the US and Australia; It is defined as Financial capability in Canada and the United Kingdom. Any individual who has money today makes small or big decisions for purchasing

process. It is important to make informed decisions, since effective results are beneficial to the individual, society and economic life. Another point to make, economic individual savings must be increased and management of contributing to economic life needs to be done well. For this, the level of financial knowledge of the entire community must be expanded. In this context, besides financial knowledge level, individuals' consumption habits, life experiences, education decisions are effective on individuals' financial decisions. Where too much financial products exist in the world of today, it is extremely crucial to determine the perceptions of individuals about financial literacy. For better understanding of EU, its stakeholders would be evaluated. In this study, EU citizens' financial literacy and behaviour will be defined according to various databanks like World Bank databanks in order to determine how it affects behaviors and attitudes.

Keywords: Financial Literacy, European Union, Financial Behaviour

1. GİRİŞ

Finansal okuryazarlık, bireyin finansal yaşam engel, koşul ve durumlarını tanıması ayrıca kendini buna uygun özelliklerle donatabilmesi yeteneğidir. Diğer bir tanımla, finansal bütçeye ve karar verme özgürlüğüne sahip bireylerin borçlanma, tasarruf, finansal gelecek planlama gibi kalemlerde minimum efor ve maliyetle maksimum çıktıyı ve verimi elde edebilmesi potansiyelidir. Doğal olarak farklı paydaşlar, bu kavrama farklı tanımlar getirebilmektedir (Huston, 2010). Finansal okuryazarlıkla ilgili çeşitli tanım ve özellikler ortaya konulsa da, ortak bir paydanın varlığından söz etmek mümkündür, buluşulan bu ortak payda, bireylerin finansal meselelerde pratik bilgiye ve yeteneğe haiz olmasıdır. Bu kavram aynı lisanın konuşulduğu ülkelerde bile farklı isimle adlandırılabilir, örneğin ABD'de finansal okuryazarlık kavramı hakimken, Kanada'da finansal yeterlilik kavramı hakimdir, bu da bazı ülkelerde teoriye, bazı ülkelerde de pratiğe yönelik bir yaklaşım sergilendiğine dair bir ipucu taşımaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2011).

Özellikle gelişmiş ülkelerde, bireylere gerekli eğitimler sağlamak suretiyle, bireylerin finansal okuryazarlığa sahip olmasını ve yine bu bireylerin bu beceri sayesinde finansal kararlarından maksimum getiri elde edebilmesini sağlamak önemli bir faaliyet ve aynı zamanda da bir hedeftir. Gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerde de bu alanda yapılan çalışmaların sayısı arttırılmıştır, çünkü bu alanda verilecek eğitimlerin ekonomik sistemde büyük farklılıklar yaratacağı artık bilinmektedir (Mandell & Klein 2009). Ekonomik sistem içinde yer alan her bir birey bu konuda becerilerini en üst noktaya taşımayı bilmelidir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, gelişmiş ülkelerde dahi birçok birey finansal okuryazarlıkla ilgili temel becerilerden yoksun olabilmektedir; bunun yanı sıra bu alanda ki eksiklik ve yanlış bilgiler bireysel birikim potansiyelini azaltmakta, bu da ülke ekonomisine negatif katkıda bulunmaktadır. Tüm bu olumsuzlukları aşmanın yolu ise finansal eğitimden geçmektedir (Williams, 2007). Tarafımızca da gösterilecek, dahası diğer birçok yazar tarafından da gösterildiği üzere finansal eğitim, ülke kaderi üzerinde önemli bir sorumluluk sahibidir. Özellikle İskandinav ülkelerinde ve diğer gelişmiş coğrafyalarda görüldüğü gibi finansal okuryazarlıkla gelen biriktirme alışkanlığı ülke refahını olumlu yönde etkilemektedir (Hung, Parker & Yoong, 2009).

2. FİNANSAL OKURYAZARLIK KAVRAMININ KAPSAMI

Yapılacak çalışmalar yalnızca gelişmemiş ülkeleri değil, gelişmiş ülkeleri de kapsmalıdır. Devletlerden ve işverenlerden bireylere doğru önemli bir risk transferi olmuştur. Sigortalar ve sağlık planlarının yönetimi artık çoğunlukla büyük ve toplu organizasyonlara değil, şahıslara aittir. Maalesef ki bu transferlerin bireylere doğru kaymış olması büyük bir tehlikeyi beraberinde getirmiş, bireylerin finansal konularda ki bilgi eksiklikleri onları büyük zararlar doğurabilecek kararlarla başbaşa bırakmıştır (Cho & Ngai, 2003).

Yaşam sürelerinin uzaması bireyleri daha çok planlama yapmaya itmektedir. Geçmişe baktığımızda bireyler 10-20 sene kadar daha az yaşadıklarından dolayı ağır bir planlamaya ihtiyaç duyulmazken, şu an ömür süresinin 80-90 yıllara çıkması ve emeklilik yaşının da çoğu zaman 60 ve civarında olması, şahısların arada ki bu süreyi ve sürenin gerektirdiği finansal ihtiyaçları en dikkatli şekilde hesaplamasını ve planlamasını gerektirmiştir. Bunun yanı sıra günümüzde aile bireylerinin daha geç yaşta çalışmaya başlaması yetişkin bireylerin üzerinde ki sorumluluğu da arttırmaktadır. Burada üzerinde durulması

gereken son husus ise ani iş kaybının getirdiği problemlerdir, geçmişte bireyler bir firmaya girdiklerinde ömür boyu çalışırken, günümüzde iş dünyasının (hem firma bazında hem de birey bazında) bünyesinde taşıdığı belirsizlikler bireyleri finansal belirsizliklere gebe halde bırakmaktadır (Fontana, Partridge & Longo, 2010).

Geçmişte yalnızca belirli tipte finansal araçlar (temel tahvil, mevduat ve hisse senedi araçları) kullanılırken, günümüzde bu temel finansal araçların çok gelişmiş hallerini ve dahası birçok farklı ekonomik varlığı baz alan türev araçlardan faydalanmak mümkün hale gelmiştir. Bu büyük değişim beraberinde büyük tehlikeleri de getirmektedir, çünkü temel araçlar için ayrıntılı finansal okuryazarlık gerekmebilirken, bu yeni araçlar için derin bir finans bilgisine haiz olmak zorunlu olmuştur. En basit haliyle bir hisse senedi endeks kontratı kullanmak bile o ürün hakkında ve bağlı olduğu endeks üzerinde kapsamlı bir araştırma yapmayı gerekli kılmaktadır (Lusardi, 2008).

Eskiden finans sistemi kullanıcıları şubeye gidip işlem yapma zorunluluğu taşımaktaydılar, şu an ise internet vasıtasıyla tüm işlemlerini halledebilme yeterliliğine sahiptirler, finansal okuryazarlığı olmayan veyahut internette işlem yapmayı tercih etmeyenler ise ek bir takım maliyetlere katlanmak zorundadırlar. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke vatandaşları incelendiğinde, finansal okuryazarlık eğitimi almış olanlar, geleceklerini finansal olarak planlama eğiliminde olmaktadır. Yapılan diğer bir araştırmaya göre, finansal okuryazarlığı bulunanlar hisse senedi piyasasında daha düşük maliyete katlanarak daha karlı portföy seçiminde bulunmuşlar ve uzun vadede büyük sermayeler elde etmişlerdir. Bunların yanı sıra, finansal okuryazarlığı olanlar mortgage ve diğer tipte kredilerden en az maliyetle çıkanlar olmuşlardır (Boon, Yee & Ting, 2011).

Okulda finansal eğitim yeni bir olgu değildir ama özellikle son zamanlarda OECD'nin desteği ile birçok ülkede önemli bir ivme kazanmıştır. Her geçen gün finansal ürünler ve piyasalar karmaşıklık kazandığı için gençler kendi velilerinden daha ağır bir sorumluluk üstlenmektedirler. Sürekli değişen sistem, gençlerin önceki nesillerden finansal okuryazarlık öğrenmesinin önünü kesmektedir. Bu sebeptir ki gençler kendi bilgilerine güvenecek ya da profesyonel bir yardım alacaklardır. İleri yaşlarda yaratacağı sıkıntılardan dolayıdır ki erken yaşlarda finansal okuryazarlık eğitiminin alınması çok kritiktir. Özellikle 15 yaşından sonra gençleri bekleyen çok önemli bir finansal konu vardır, yüksek eğitime kaynak tahsis edilecek midir yoksa buna gerek yok mudur? Sadece bu konu bile finansal okuryazarlığın ne kadar kritik olabileceğini göstermektedir, çünkü yüksek eğitim almış bir bireyle yüksek eğitim almamış bir bireyin gelirleri arasında büyük bir fark bulunabilmektedir (Atkinson & Messy, 2012), (Ergün, Şahin & Ergin, 2014).

Finansal okuryazarlığı olan bireylerle ilgili yapılan çalışmalar göstermiştir ki bu bireyler daha çeşitli finansal ürün ve hizmetler kullanmaktadır. Finansal okuryazarlığın bu kritik pozisyonundan dolayı, birçok ülke bu konuyla ilgili çalışmalara başlamıştır, bunun önemli örneklerinden biri AB'dir (Arthur, 2012). Finansal okuryazarlık denildiğinde akla sadece temel birkaç finansal ürünün nasıl alınıp satılacağı gelirken, bu konunun aslında çok daha kapsamlı olduğunu bilmek gerekmektedir, keza özellikle günümüzde tüketiciler açısından finansal okuryazarlık hayati noktaya gelmiştir (Ergün, 2018).

Bunları sıralayacak olursak;

-Finansal grafik ve şekilleri doğru olarak yorumlayabilmek, bunun en genel örneği olarak hisse senedi grafikleri verilebilir.

-Evrakların ya da belgelerin ifade ettiği kavramları finansal olarak yorumlayabilmek, fişler ve bordroları bu kapsamda görmek mümkündür.

- Paranın nasıl ve hangi yolla transfer edilebileceğini tüm ayrıntılarıyla öğrenmektir (bozuk ve kağıt paralar, çekler, havale, ETF vs).

- Birinden bir hizmet/mal alırken ya da birine bir hizmet/mal satarken kişinin kendisinin ya da karşı tarafın taşıdığı riskleri ve avantajları çok iyi bilmektir.

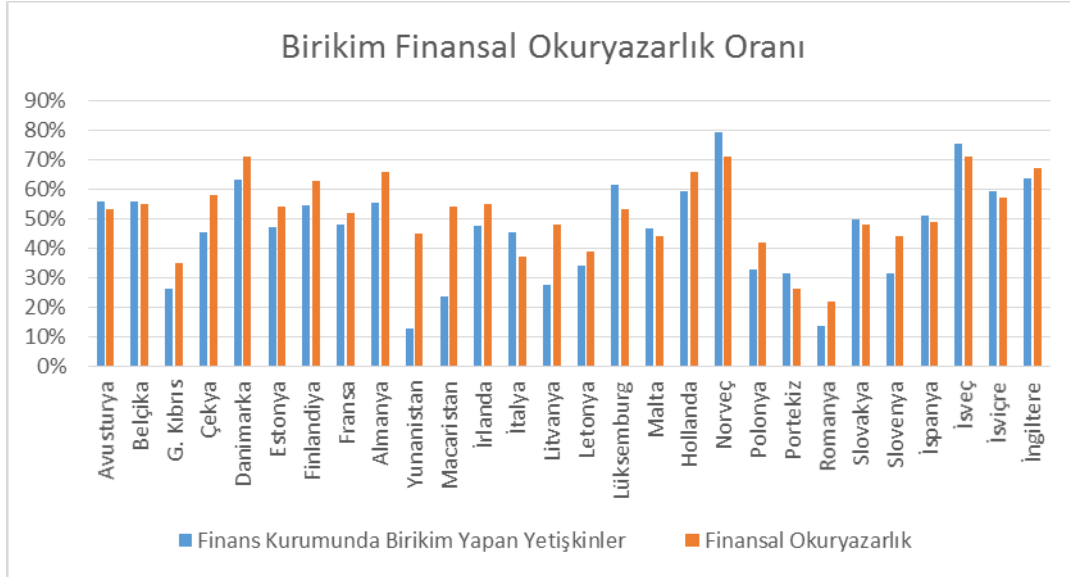
Finansal okuryazarlıkla ilgili verilerin eksik olması sebebiyle, daha çok anket ve veri toplama çalışması yapılmasına ihtiyaç vardır. Gelişmemiş ülkelerde insanların daha az finansal okuryazarlık seviyesine sahip olmalarını açıklayabilecek kanaatimizce iki faktör vardır; bunlardan birincisi bu ülkelerin yaşadığı finansal yetersizlikler ve bunun doğurduğu ilgi eksikliğidir, ikincisi ise toplumda ki iletişim problemleridir. Pek doğaldır ki İslam ülkelerinde faizin yasak olması, finansal okuryazarlığı köreltmıştır, bunun yanı sıra son 20-30 yılda İslami Bankacılık yükselme trendine girmiş, bu da finansal okuryazarlık açısından yeni bir dönüm noktası olmuştur. Rusya gibi ülkelerin arka sıralarda yer alması yukarıda bahsettiğimiz iletişim serbestisinin olmayışına bağlanabilir (Antara, Musa ve Hassan, 2016). Birçok ülkede yoksullukla ilgili programlar başlatılmış olmasına rağmen yoksulluk ve getirdiği problemler başlıca sıkıntılar olmaya devam etmektedir. Araştırmalar göstermektedir ki finansal okuryazarlık bireyler tarafından özümsemeden bu programların başarıya ulaşması mümkün değildir. Etkin bir finansal okuryazarlık, finansal refahı ve mutluluğu getirecektir (Chibba, 2009).

3. AB ÜZERİNE BİR İNCELEME

Medeniyetin beşiği olması, ilgili alanda önemli eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının yürütülmesi AB ile ilgili finansal okuryazarlık veri çalışmasının yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Keza AB, her ne kadar ekonomik performans açısından ABD ve Çin tarafından gölgelenmekteyse de kültürel ve eğitimsel açıdan dünyaya ışık tutmaya devam etmektedir, dahası AB kendi içinde taşıdığı tipik ve atipik ülke ve faktörlerle kontrollü deney için mükemmel bir atmosfer taşımaktadır (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2004).

Literatüre göre birçok farklı yazar, finansal okuryazarlık ve birikim alışkanlığının pozitif ilişki içerisinde olduğu ortaya koymaktadır. Söz konusu yazarlar, finansal okuryazarlığın, birikim alışkanlığını arttıracaklarını, bu durumun da orta/uzun vadede gayrisafı milli hasılayı etkileyeceğini vurgulamaktadır. Denilebilir ki, inovasyonla beraber, birikim alışkanlığını ilgili ülkeye aşımak, ülkenin ekonomik kaderini yeniden çizecektir (Spataro & Corsini, 2013), (Jappelli & Padula, 2013), (Sabri & Juen 2014).

İlgili analizlerde, Dünya Bankasından ve Standard & Poor's'un veritabanından finansal okuryazarlığa dair 2017 ve 2014 yılı verileri alınmış ve Stata 14 yardımıyla temel istatistik, korelasyon ve regresyon analizi ortaya konulmuştur. (Gfleg.org, 2014), (Worldbank.org, 2017)

Grafik 1. Bireylerin Birikim ve Finansal Okuryazarlık Oranı

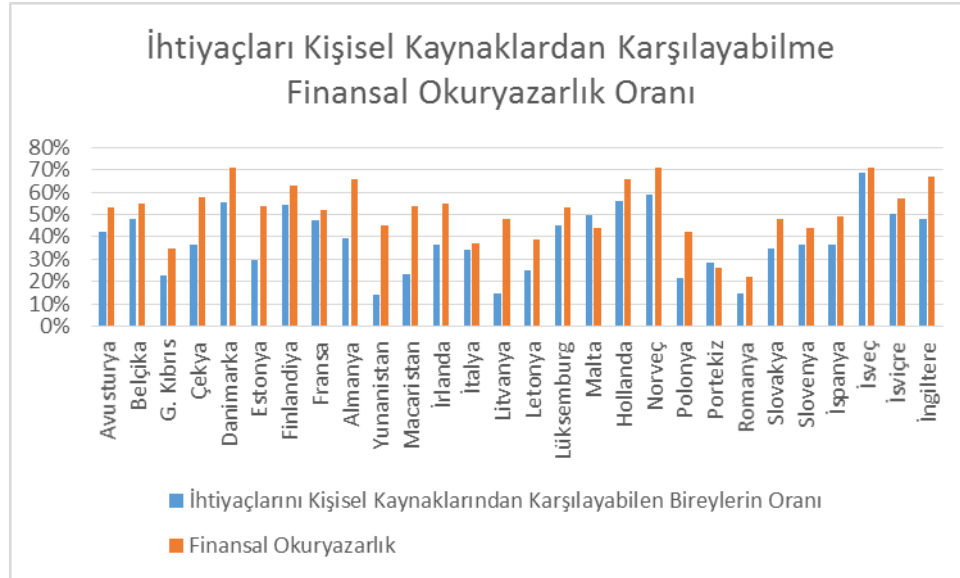
Grafik 1'de görüldüğü üzere listelenen ülkelerde finansal okuryazarlık oranı ve finans kurumlarında birikim yapan yetişkinlerin sayısı büyük oranda benzerlik taşımaktadır. Bu benzerlik, analizde daha ileriye gidilebileceğine dair bize ipucu vermektedir.

Tablo 1. Bireylerin Birikim ve Finansal Okuryazarlık Oranı Regresyon Rakamları ve İstatistik Değerler

	Bireylerin Birikim Oranı	Finansal Okuryazarlık Seviyesi
Gözlem Sayısı	28	28
Ortalama	46	51
Standart Sapma	0.17	0.13
Minimum	13	22
Maksimum	79	71
Olasılık Değeri		***
Regresyon Katsayısı		1.04
Regresyon Sabiti		-0.07
Korelasyon		0.79

***Kuvvetli olasılık değeri

Tablo 1’de görüldüğü üzere hem birikim oranları hem de finansal okuryazarlık seviyesi 28 gözlem taşımaktadır. Birikim oranı ortalaması 46, finansal okuryazarlık seviyesi ortalaması ise 51’dir. Bireylerin birikim oranı standart sapması 0.17, finansal okuryazarlık seviyesi standart sapması ise 0.13’tür. Minimum birikim oranı 13, minimum okuryazarlık seviyesi ise 22’dir. Maksimum birikim oranı 79, finansal okuryazarlık seviyesi ise 71’tir. Regresyon analizi kuvvetli anlamlılık değeri (olasılık değeri) taşımaktadır. Regresyon katsayısı 1.04’tür, yani finansal okuryazarlık seviyesini 1 birim arttırmak, bireylerin birikim oranını 1.04 birim arttırmaktadır. Bireylerin birikim oranı ve finansal okuryazarlık seviyesi arasında 0.79 değerinde korelasyon bulunmaktadır.

Grafik 2. Bireylerin İhtiyaçlarını Kişisel Kaynaklardan Karşılabilme ve Finansal Okuryazarlık Oranı

Grafik 1’de olduğu gibi Grafik 2’de de ihtiyaçlarını kişisel kaynaklardan karşılayabilen bireylerin oranı finansal okuryazarlık oranı ile yüksek bir ilişki içerisindedir. Bu ilişki oranı, bizi istatistik analiz yapmaya da sevk etmektedir.

Tablo 2. Bireylerin İhtiyaçlarını Kişisel Kaynaklardan Karşılatabilme ve Finansal Okuryazarlık Oranı Regresyon Rakamları ve İstatistikî Değerleri

	İhtiyaçları Kişisel Kaynaklardan Karşılatabilme Oranı	Finansal Okuryazarlık Seviyesi
Gözlem Sayısı	28	28
Ortalama	38	51
Standart Sapma	0.14	0.13
Minimum	14	22
Maksimum	69	71
Olasılık Değeri	***	
Regresyon Katsayısı	0.84	
Regresyon Sabiti	-0.05	
Korelasyon	0.75	

Tablo 2’de görüldüğü üzere ihtiyaçları kişisel kaynaklardan karşılayabilme oranı gözlem sayısı 28, finansal okuryazarlık gözlem sayısı 28’dir. İhtiyaçları karşılayabilme oranı ortalaması 38, finansal okuryazarlık ortalaması 51’dir. Kişisel kaynaklardan karşılayabilme standart sapması 0.14, finansal okuryazarlık standart sapması 0.13’tür. Kişisel kaynaklardan karşılayabilme oranı minimum değeri 14, finansal okuryazarlık seviyesi 22’dir. İlki için maksimum değer 69, ikincisi için maksimum değer 71’dir. Regresyon analizinin olasılık değeri çok güçlüdür. Regresyon katsayısı 0.84’tür, bu demektir ki finansal okuryazarlık değerini 1 puan arttırmak, ihtiyaçları kişisel kaynaklardan karşılayabilme oranını 0.84 puan arttırmaktadır. Bu regresyonun sabiti -0.05 olmaktadır. Bu iki dizi arasında da 0.75 değerinde korelasyon bulunmaktadır, bu rakama bakarak, bu iki serinin arasında güçlü bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

4. SONUÇ

AB ülkeleri üzerine yapılan bu çalışmanın temel amacı, finansal ve ekonomik gelişime muhtaç ülkelerin yapması gereken eylemleri aydınlatmaktır. Belirtilmelidir ki finansal okuryazarlık dünyanın yoksul ülkelerinde daha büyük önem arz etmektedir, bunun sebeplerini birey açısından ve toplum açısından irdelememiz mümkündür. Birey açısından bakarsak, yoksul ülkelerin kendi bünyelerinde taşıdığı oynak atmosfer, gelir kaynaklarında ki hızlı değişimler finansal karakterli davranışlara sahip olmayı zorunlu kılmaktadır; ülke açısından bakacak olursak, ülkelerin gelişmek için muhtaç olduğu tasarrufların sadece finansal okuryazarlık vasıtasıyla başarılabilceğidir.

Yoksul (ve de gelişen) ülkelerde ki bir diğer sıkıntı ise bireylerin finansal sisteme erişememeleridir. Bunun ilk sebebi yüksek maliyetler olmakla beraber, diğer önemli sebep sistemin altyapısının buna uygun olmamasıdır. Yapılan araştırmalar finansal erişimin artmasının yoksulluk seviyesini düşüreceğini ve halkın refah seviyesini arttıracığını ortaya koymaktadır. Finansal erişimi arttırmak için belli başlı bazı method ve yollar mevcuttur. Bunlar arasında; banka şubelerinin sayısının artırılması, internet ve benzeri sistemlerin yaygınlaştırılarak internet bankacılığının da daha erişilir hale getirilmesi, mikro kredi imkanlarının kolaylaştırılması bulunmaktadır. Yoksul ülkelere ışık tutacak ülkeler ise kültür ve bilgi birikimi açısından önemli olduğunu gösteren Avrupa Birliği ülkeleridir.

Finansal okuryazarlık bireylere olduğu kadar finansal sistemin olgunluğuna da çok yararlıdır. Bireylerin finansal bilgiler konusunda yetkin olması sistem kurucuları finansal sistemin altyapısını oluşturma ve geliştirme konusunda zorlamaktadır, ki böylece fiyat sağlayıcılar yeni müşteri bulmakta zorlanmayacaklardır. Karşılıklı etkileşim günün sonunda etkin ve modern bir finansal sistem ortaya koyacaktır. Herkesin kabul ettiği üzere finansal istikrar ve büyüme için modern bir finansal sistem şarttır. Ülkelerin gelişimi için finansal okuryazarlık zorunludur, bunun yanı sıra okuryazarlık ülkeler arası işbirliğini de arttıracak ve uzun vadede daha efektif bir ekonomik dünya sistemi ortaya koyacaktır.

KAYNAKLAR

- Antara, P. M., Musa, R., & Hassan, F. (2016). Bridging Islamic financial literacy and halal literacy: the way forward in halal ecosystem. *Procedia Economics and Finance*, 37, 196-202.
- Arthur, C. (2012). Financial literacy education. In *Financial Literacy Education* (pp. 1-12). SensePublishers, Rotterdam.
- Atkinson, A., & Messy, F. A. (2012). Measuring financial literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) pilot study.
- BooN, T. H., Yee, H. S., & Ting, H. W. (2011). Financial literacy and personal financial planning in Klang Valley, Malaysia. *International Journal of Economics and Management*, 5(1), 149-168.
- Chibba, M. (2009). Financial inclusion, poverty reduction and the millennium development goals. *The European Journal of Development Research*, 21(2), 213-230.
- Cho, V., & Ngai, E. W. (2003). Data mining for selection of insurance sales agents. *Expert systems*, 20(3), 123-132.
- Ergün, K. (2018). Financial literacy among university students: A study in eight European countries. *International journal of consumer studies*, 42(1), 2-15.
- Ergün, B., Şahin, A., & Ergin, E. (2014). Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. *Journal of International Social Research*, 7(34).
- Fontana, L., Partridge, L., & Longo, V. D. (2010). Extending healthy life span—from yeast to humans. *science*, 328(5976), 321-326.
- Hung, A., Parker, A. M., & Yoong, J. (2009). Defining and measuring financial literacy.
- Huston, S. J. (2010). Measuring financial literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 296-316.
- Jappelli, T., & Padula, M. (2013). Investment in financial literacy and saving decisions. *Journal of Banking & Finance*, 37(8), 2779-2792.
- Lusardi, A. (2008). *Financial literacy: an essential tool for informed consumer choice?* (No. w14084). National Bureau of Economic Research.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy around the world: an overview. *Journal of pension economics & finance*, 10(4), 497-508.
- Mandell, L., & Klein, L. S. (2009). The impact of financial literacy education on subsequent financial behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1).
- Sabri, M. F., & Juen, T. T. (2014). The influence of financial literacy, saving behaviour, and financial management on retirement confidence among women working in the Malaysian public sector. *Asian Social Science*, 10(14), 40.
- Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (2004). Governance by conditionality: EU rule transfer to the candidate countries of Central and Eastern Europe. *Journal of European public policy*, 11(4), 661-679.
- Spataro, L., & Corsini, L. (2013). Endogenous financial literacy, saving and stock market participation.
- Williams, T. (2007). Empowerment of whom and for what? Financial literacy education and the new regulation of consumer financial services. *Law & Policy*, 29(2), 226-256.
- <https://gflec.org/initiatives/sp-global-finlit-survey/>
- https://globalindex.worldbank.org/#data_sec_focus

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

BAĞIMSIZ DENETİM SÜRECİNDE İÇ DENETİM MEKANİZMASININ ÖNEMİ VE
DENETİM RAPORU UYGULAMASI
THE IMPORTANCE OF INTERNAL AUDIT MECHANISM IN THE INDEPENDENT AUDIT
PROCESS AND THE APPLICATION OF AUDIT REPORT

Yakup ÜLKER

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, ORCID: 0000-0002-3070-0521

Kudbeddin ŞEKER

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Uygulamalı Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0001-6705-289

İbrahim ÇEMBERLİTAŞ

Dr. Arşkey. Gör., Dicle Üniversitesi, İİBF, ORCID: 0000-0002-2489-9060

ÖZET

Denetim Türk Dil Kurumu tarafından, bir işin doğru ve uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelemek, teftiş etmek, kontrol etmek anlamında tanımlanmıştır. Mali açıdan denetim ise; finansal faaliyetlerle ilgili bildirimlerin önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve elde edilen bulguları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsız olarak delil toplayan ve bu delilleri değerleyen sistematik bir süreç olarak ifade edilmektedir.

Ekonomik ve sosyal alandaki hızlı değişimler, işletmelerin faaliyet türlerinin giderek gelişmesine sebep olmuştur. Buna bağlı olarak, işletme yönetim ve amaçlarına uygun, tutarlı kararlar alabilmek için gerekli bilgilerin doğru ve güvenilir olması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Güvenilir olmayan bilgilere dayanılarak alınacak kararlar, kaynakların doğru ve etkin kullanımlarını engelleyerek hem topluma hem de bu kaynaklardan faydalananlara zarar verecektir.

İşletmenin finansal bilgilerini üretenler ile bu bilgilerin kullanıcıları arasında ortaya çıkabilecek çatışmaları önlemek için finansal bilgilerin güvenilirliğinin bağımsız ve yetkin üçüncü şahıslar tarafından değerlendirilip onaylanması bağımsız denetim ile mümkündür. Bağımsız denetçinin öncelikli görevi işletmenin yıllık mali raporlarına ilişkin bağımsız görüş bildirmektir. Raporların genel kabul görmüş muhasebe standartlarında oluşu, mali bildirimlerin tarafsızca yapıldığını ve faaliyet sonuçlarının doğruluğunu ortaya koyar. Böylece işletme ile ilgili kişi ve kuruluşların menfaatlerinin korunmasına yardımcı olunmaktadır.

Bu bağlamda *iç denetim ise*; bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacıyla güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetimi, kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek için sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur. Denetçi ortaya çıkan mali nitelikli olayların gerçekliğini araştırıp, muhasebe ilkelerine uygun şekilde kayda alındıklarını ve aynı şekilde de mali tablolar halinde özetlendiklerini inceleyip, sadece bu husustaki fikir ve bulguları raporunda açıklamakla ilgilenir.

Bu çalışmada bağımsız denetim süreci ile bu sürece katkı sağlayan işletme iç denetim uygulamalarının etkileri ve denetim raporu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, İç Denetim, Denetim Raporu

ABSTRACT

The audit is defined by the Turkish Language Authority as examining, inspecting, checking whether a work can be done correctly and appropriately. Financial audit is defined as a systematic process of collecting and evaluating evidence impartially in order to investigate the degree of compliance of the financial activities related notices with the pre-determined criteria and to inform those interested in the findings.

Rapid changes in economic and social fields have led to the development of business types. Accordingly, the need to be accurate and reliable in order to make consistent decisions in accordance with the management and objectives of the business has arisen. Decisions based on unreliable information will harm both the community and those who benefit from them by preventing the correct and effective use of resources.

In order to avoid conflicts between the producers of the financial information of the entity and the users of this information, it is possible to evaluate and verify the reliability of the financial information by independent and competent third parties. The primary duty of the independent auditor is to provide an independent opinion on the annual financial reports of the entity. The fact that the reports are in generally accepted accounting standards reveals that the financial statements are impartially made and that the results of the activities are correct. This helps to protect the interests of business-related individuals and organizations.

In this context, internal audit is an independent and objective assurance and consulting activity that aims to improve the activities of an institution and add value to them. Internal audit helps the organization achieve its goals by bringing a systematic and disciplined approach to assessing and improving the effectiveness of the organization's risk management, control and corporate governance processes. The auditor shall investigate the authenticity of the financial events that arise, examine that they are recorded in accordance with accounting principles and are likewise summarized in financial statements, and only disclose the opinions and findings in this report.

In this study, the effects of the independent audit process and the business internal audit practices that contribute to this process and the audit report will be examined.

Keywords: Independent Audit, Internal Audit, Audit Report

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

HAYAT DIŞI SİGORTA SEKTÖRÜNÜN KARLILIK PERFORMANSININ FİNANSAL ORANLAR VE MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER KULLANILARAK ÇOKLU DOĞRUSAL REGRESYON YÖNTEMİYLE ANALİZİ

ANALYSIS OF PROFITABILITY PERFORMANCE OF NON-LIFE INSURANCE SECTOR WITH MULTIPLE LINEAR REGRESSION METHODS USING FINANCIAL RATIOS AND MACROECONOMIC VARIABLES

Kudbeddin ŞEKER

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Uygulamalı Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0001-6705-289

İbrahim ÇEMBERLİTAŞ

Dr. Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, İİBF, ORCID: 0000-0002-2489-9060

Yakup ÜLKER

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, ORCID: 0000-0002-3070-0521

ÖZET

İnsanlar yaşamları süresince karşı karşıya kaldıkları tesadüfi veya insan davranışlarından doğan riskler sebebiyle nasıl korunmaları gerektiğini öğrenmiş ve bu hususta yapılması gerekenleri belirlemeye çalışmışlardır. Geçmişten günümüze bu deneyimler kişisel olarak tasarrufta bulunma ya da bir araya gelerek bir fon oluşturma, vakıf kurma olarak şeklinde olmuştur. Sigorta, sosyal ve ekonomik hayat açısından çok büyük bir öneme sahiptir. Sigortacılık işlevleri insanlar, şirketler ve genel olarak ekonomik birimler için daha da değerli hale gelmiştir. Çağdaş ekonomik yaşamın sürdürülebilmesi için, sigorta kurumları tarafından sağlanan güvence yaşamsal bir öneme teşkil etmektedir. Sigorta, bugün ve gelecekte karşılaşılması muhtemel olan risklere karşı kişilerin ve firmaların, kendilerini ve mal varlıklarını risk gerçekleşmeden güvence altına almalarıdır. Kişiler hayat standartlarını her dönemde korumak istemektedirler, sigorta bunun için bir araçtır. Bu açıklamalar ışığında modern finans literatüründe sigorta kavramı doğmuştur. Sigorta kişileri ve varlıkları risklere karşı korumaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde zemin bulan sigortacılık sektörü, üretilen primlerle önemli bir tasarruf kaynağı oluşturup sermaye piyasalarına fon temin ettiğinden, finans sektöründe önemli bir yere sahiptir. Çalışmanın amacı hayat dışı sigorta sektörünün 2002-2017 dönemleri arasında elde etmiş oldukları prim gelirleri ile özkaynak karlılığı, aktif karlılığı, sermaye yapısı, firma büyüklüğü gibi finansal faktörler arasında bir ilişkinin mevcut olup olmadığını, döviz kuru - büyüme oranı - enflasyon gibi makroekonomik değişkenleri de kullanarak belirlemek, böyle bir ilişki mevcut ise sektör özkaynak karlılığı üzerinde etkilerini araştırmaktır. Bu doğrultuda çalışmada hayat dışı sigorta sektörünün 2002-2017 dönemlerine ait yıllık verileri ile 2002-2017 dönemlerine ait hayat dışı sigorta sektörü konsolide bilançolarından elde edilen veriler kullanılmıştır. Çalışmada özkaynak karlılığı, netkar/prim gelirleri ve prim gelirleri/toplam aktifler olmak üzere 3 adet bağımlı değişken, her bir bağımlı değişkene bağılı olarak finansal oranlardan ve makroekonomik değişkenlerden oluşan 6 adet farklı bağımsız değişken seti kullanılmıştır. Metot olarak çoklu doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Regresyon analiz sonuçlarına göre, hayat dışı sigorta sektöründe büyüklük, nüfus artış hızı, firma sayısı, faiz oranları ve döviz kurunun sektör özkaynak karlılığını negatif yönde, aktif karlılığının ise sektör özkaynak karlılığını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Hayat dışı sigorta sektörü için çoklu doğrusal regresyon analiz sonuçları incelendiğinde, araştırmaya konu tüm modellerde aktif karlılığının sonuçları anlamlı çıkmış ve sektörü pozitif yönde etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hayat Dışı Sigorta Sektör Karlılığı, Finansal Oranlar, Makroekonomik Değişkenler, Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

Jel Kodları: G22,,E20, C02, C32.

ABSTRACT

People have learned how to be protected because of the risks that they face during their lives or because of the risks arising from human behavior and have tried to determine what needs to be done about it. From the past to the present, these experiences have been in the form of making personal savings or coming together to form a fund and establishing a foundation. Insurance is of great importance for social and economic life. Insurance functions have become even more valuable for people, companies and economic units in general. In order to maintain contemporary economic life, the assurance provided by insurance institutions is of vital importance. Insurance is the protection of individuals and companies against the risks that may be faced today and in the future, before the risk occurs. People want to maintain their living standards in every period, insurance is a tool for this. In the light of these explanations, the concept of insurance has emerged in modern financial literature. Insurance protects persons and assets against risks. The insurance sector, especially in developed countries, has an important place in the finance sector as it provides an important source of savings with the generated premiums and provides funds to the capital markets.

The purpose of this study is to determine whether there is a relationship between non-life insurance sector's premium income obtained between 2002-2017 period and return on equity, return on assets, capital structure, firm size and macroeconomic indicators such as exchange rate - growth rate – inflation, to investigate the effects on the return on equity of the sector if such a relationship exists. There for, the annual data of the non-life insurance sector for the period 2002-2017 and the data obtained from the non-life insurance sector consolidated balance sheets for the period of 2002-2017 were used in this study. In this study, 3 different dependent variables such as return on equity, net profit \ premium income and premium income \ total assets are used, and 6 different independent variable sets, which are financial ratios and macroeconomic indicators, are used depending on each dependent variable. Multiple linear regression analysis was used as the method. According to the results of the regression analysis, it was found that size, population growth rate, number of firms, interest rates and exchange rates in the non-life insurance sector had a negative effect on the return on equity of the sector and the return on assets had a positive effect on the return on equity. When the results of the multiple linear regression analysis for the non-life insurance sector were analyzed, the results of the asset profitability were found to be significant in all models subject to the research and it was found to have a positive effect on the sector.

Keywords: Non-life Insurance Sector Profitability, Financial Ratios, Macroeconomic Variables, Multiple Linear Regression Analysis

Jel Codes: G22,,E20, C02, C32.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

İSLAMİ FİNANS SİSTEMİNDE ŞER'İ KURUL KAVRAMI VE ŞER'İ KURULLARIN İŞLEVLERİ
THE CONCEPT OF SHARI BOARDS IN ISLAMIC FINANCE SYSTEM AND THE FUNCTIONS OF SHARI BOARDS

İbrahim ÇEMBERLİTAŞ

Dr. Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, İİBF, ORCID: 0000-0002-2489-9060

Yakup ÜLKER

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, ORCID: 0000-0002-3070-0521

Kudbeddin ŞEKER

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Uygulamalı Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0001-6705-289

ÖZET

İslami finans sistemi felsefi olarak İslami kurallar ile yönetilen, yönetilmesi gereken bir sistem olması hasebiyle sistemin yapısında muhakkak surette şeriatın izin verdiği ölçüler, standartlar, vs. bulunmalıdır. Bir konuda şeriatın bir kanıt, kural getirildiğinde öncelikle birincil daha sonra ikincil kaynaklardan kaynak gösterilmelidir. Yani sırasıyla Kur'an, Sünnet, İcma' ve Kıyas 'tan yararlanılmalıdır. Belirli bir tarihte olmayan ama günümüzde ortaya çıkan bir mesele için verilecek olan hükümlerde Ayet ve Sünnetten kesin hüküm bulunmadığı durumlarda ise benzer, yaklaşık meselelerle ilgili Kıyas yapılır ve ondan yararlanılır. Bunun da olmadığı bir durumda ise İslam âlimlerinin (hukukçuları) verdiği görüş birliğine başvurulur.

İslami finans sisteminde ihtiyaç olduğu durumlarda sırasıyla Kur'an, Sünnet ve Kıyas'tan bir hüküm bulamadığında takdir yetkisi olarak günümüz İslam Hukukçularının finans sistemine de hâkim olan bilim adamlarının, âlimlerinin görüşlerinden takdirlerinden istifade edilir. Tüm bu gereklilikler düşünüldüğünde İslami finans sisteminde şer'i kurulların bulunduğu ve ihtiyaç olduğu anlarda bu kurulların görüşlerinden istifade edildiği anlaşılacaktır. Her İslami bankanın ayrı ayrı şer'i kurulu bulunduğu gibi şer'i kurul üyeleri ihtiyaç olduğu takdirde birden fazla İslami bankanın kurulunda yer alabilmektedirler. Şer'i kurulların, İslami banka faaliyetlerini denetlediği gibi farklı İslam ülkelerinde İslami bankaları bir çatı altında toplayan üst kurul ise bu bankaları, dolayısıyla şer'i kurulları da denetlemektedir.

İslami finansal sistemlerde bulunan şer'i kurulların tarihsel örneklerine yer verilen bu çalışmada kurulların yapısını, işleyişini ele almış ve seçilmiş ülkelerdeki şer'i kurul örnekleriyle sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, İslami Finans Sistemi, Şer'i Kurul,

ABSTRACT

The Islamic finance system is a system that is philosophically governed by Islamic rules and should be governed by the system's structure, such as the measures, standards, etc. should be included. Evidence from sharia on a matter must be cited primarily from primary then secondary sources when rule is introduced. In other words, the qur'an, sunnah, icma' and qiyas 'should be used respectively. In cases where there is no definite provision from the verse and sunnah in the provisions that are to be given for a matter that is not at a certain date but which is to be revealed today, comparisons are made about similar, approximate issues and they are used. In a case where this is not the case, the consensus given by Islamic scholars (jurists) is applied.

When the Islamic financial system does not find a provision from the Qur'an, Sunnah and the benchmark respectively, the discretion of today's Islamic jurists is exercised from the opinions of scientists and scholars who also dominate the financial system. When all these requirements are considered, it will be understood that there are Shar'i boards in the Islamic finance system and that they benefit from the views of these boards when there is a need. As each Islamic Bank has a separate Shar'i board, members of the Shar'i board can take part in more than one Islamic Bank's board if needed. The Supreme Council, which gathers Islamic banks under one roof in different Islamic countries, also oversees these banks, hence the Shar'i boards as well as supervising the activities of Islamic banks.

In this study, which includes historical examples of Shar'i boards in Islamic financial systems, the structure and functioning of the boards were discussed and concluded with the examples of Shar'i boards in selected countries.

Key Words: Islamic Finance, Islamic Finance System, ,Shar'i Board.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**KREUGER SKANDALI
KREUGER SCANDAL**

Nigar ÖZÇETİN

Öğr. Gör. Dr. , Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

ÖZET

Yıllardır işletmelerde yönetici veya çalışanlar tarafından kasıtlı olarak yapılan hileler sonucunda finansal skandallar ortaya çıkmıştır. Bu skandallar sonucunda ise kamu otoriteleri tarafından birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle 2002 yılında ortaya çıkan Enron skandalının sonrasında ABD’de yürürlüğe giren Sarbanes Oxley Yasası (SOX) ile finansal alanda yenilikler yapılmıştır. Bu yenilikler sonucunda işletmelerde kurumsal yönetim desteklenmiş, bağımsız dış denetim alanında düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle son yüzyılda ortaya çıkan Enron, Worldcom ve Parmalat gibi skandallar, denetim süreçlerinin yeniden düzenlenmesine ve yeni denetim standartlarının kabul edilerek yeni düzenlemeler yapılmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmadaki amacımız, 20.yy. tarihine en önemli skandallardan biri olarak geçen Kreuger skandalını incelemektir. Bu skandal 1932 yılında Ivar Kreuger’in ölümüyle sonuçlanmıştır. 1933 ve 1934 yıllarında ABD, böyle skandalların önüne geçebilmek için birçok reform yapmıştır. Yapılan bu reformlara rağmen finansal skandallar daha sonraki yıllarda da ortaya çıkmaya devam etmiştir. Finansal skandalların ülke ekonomisi ve yatırımcılar açısından büyük öneme sahip olması, skandalların tarihleri konusunda bilgi sahibi olmayı zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla çalışmamızda Kreuger skandalının başlangıcı, gelişimi ve sonuçları üzerinde araştırma yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; skandalın sebepleri ve sonuçları ortaya çıkartılarak finansal bilgi kullanıcılarının, kamu otoritesinin ve denetim firmalarının doğru kararlar vermesine katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Amerikan finansal raporlama sisteminin gelişimine büyük katkısı olan Kreuger skandalının başlangıcından itibaren gelişimi, ortaya çıkması ve sonuçları açısından incelenmesi gelecekte meydana gelebilecek skandalların önlenmesine etki edebilir. Bu amaçla, Kreuger skandalı ile ilgili literatür taraması yapılmış ve teorik çalışmalar incelenmiştir. Sonuç olarak skandalın başlangıcı, gelişim süreci, piyasalara etkileri ve sonuçları incelenmiştir. Çalışmamızda ayrıca Kreuger skandalı sonrasında finansal sistem ve denetim konusunda yapılan düzenlemelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal skandallar, Denetim, Finansal Raporlama.

ABSTRACT

Financial scandals have emerged as a result of deliberate tricks by managers or employees in enterprises for years. As a result of these scandals, some arrangements were made by public authorities. In particular, financial innovations were made with the Sarbanes Oxley Act (SOX), which came into force in the US following the Enron scandal in 2002. As a result of these innovations, corporate governance was supported in the enterprises and arrangements were made in the field of independent external audit. Especially in the last century, scandals such as Enron, Worldcom and Parmalat led to the reorganization of audit processes and the adoption of new audit standards and new arrangements.

The aim of this study is to examine the Kreuger scandal, one of the most important scandals of the 20th century. This scandal resulted in the death of Ivar Kreuger in 1932. In 1933 and 1934, the United States made many reforms in order to prevent such scandals. Despite these reforms, financial scandals continued to emerge in later years. The fact that financial scandals have great importance for the country's economy and investors necessitates to have information about the history of the scandals. For

this purpose, the study of the beginning, development and results of the Kreuger scandal was investigated. As a result of the study; the reasons and results of the scandal are revealed and it is believed that financial information users, public authority and audit firms will contribute to making the right decisions. The development of the Kreuger scandal, which has contributed greatly to the development of the American financial reporting system from the outset, its emergence, and its analysis in terms of its consequences, may affect the prevention of future scandals. For this purpose, literature review related to Kreuger scandal was conducted and theoretical studies were examined. As a result, the beginning of the scandal, the development process, its effects on the markets and the results were examined. In this study, the regulations on the financial system and auditing after the Kreuger scandal were also included.

Keywords: Financial scandals, Audit, Financial Reporting.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

KAYIT DIŞI EKONOMİNİN ÖNLENMESİNDE VERGİ SİSTEMİNİN ETKİSİ
THE EFFECT OF TAX SYSTEM ON PREVENTION OF INFORMAL ECONOMY

Erdal ALANCIOĞLU

Öğretim Görevlisi Dr., Harran Üniversitesi Bozova MYO, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü

ÖZET

Gelişmemiş ve gelişmekte olan ekonomilerin en önemli problemlerinde birisi kayıt dışı ekonominin varlığıdır. Kayıt dışı ekonominin en önemli sebepleri arasında; vergilendirme ortamının belirsizliği, vergi denetiminin eksikliği, vergi afları ve muhasebe - müşavirlik hizmetlerinin yetersizliği gelmektedir. Kayıt dışı ekonomi ülkenin vergi sisteminin tam anlamı ile oturmamış olmasından dolayı bu ülkelerde daha çok kendini göstermektedir. Vergi sisteminin daha adaletli ve etkin olmamasının sonucu olarak; enflasyon ve işsizlik artmakta, yatırımlar, üretim ve vergi gelirleri azalmaktadır. Bu çalışmada kayıt dışı ekonominin önlenmesinde Türkiye’de vergi sisteminin yapısı ve etkisi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kayıt dışı ekonomi, Vergi sistemi, Türkiye Ekonomisi.

ABSTRACT

One of the most important problems of undeveloped and developing economies is the existence of the informal economy. Among the most important reasons of the informal economy; The uncertainty of the taxation environment, the lack of tax control, tax amnesties and the lack of accounting consultancy services. The informal economy shows itself more in these countries since the country's tax system is not fully seated. As a result of the tax system not being more fair and effective; inflation and unemployment are increasing; investments, production and tax revenues are decreasing. In this study, the structure and impact of the tax system in Turkey will be examined in order to prevent the informal economy.

Keywords: Informal economy, Tax system, Turkish Economy.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

АНАЛИЗ МИРОВЫХ РЫНКОВ ПОЛИЭТИЛЕНА И ПОЛИПРОПИЛЕНА
ANALYSIS OF THE WORLD MARKETS OF POLYETHYLENE AND POLYPROPYLENE

Нигяр Арзу кызы МАМЕДОВА

*Диссертант, Научно-исследовательский институт экономических реформ Министерства экономики
Азербайджанской Республики,*

АННОТАЦИЯ

В настоящее время пластики широко применяются в промышленности и повседневной жизни. Ряд стран, в том числе Турция, постоянно расширяют производство пластиковой продукции. Наиболее часто используемым сырьем в производстве изделий из пластика является полиэтилен и полипропилен. Одним из поставщиков сырья пластиковой продукции Турции является SOCAR. Эта компания производит полимеры в Турции (PETKIM SOCAR) и в Азербайджане (SOCAR POLYMER). Производимые на этих предприятиях полиэтилен и полипропилен реализуются на полимерном рынке Турции. Исследование мировых рынков полиэтилена и полипропилена, спроса и предложения, динамики цен, наряду с производителями полиэтилена и полипропилена, имеет важное значение и для производителей пластиковой продукции. В статье были исследованы мировые рынки полиэтилена и полипропилена за период с 2015 по 2020 годы. Было установлено, что ежегодный рост потребности в полиэтилене и полипропилене на мировом рынке составил 4,3% и 4,7% соответственно. В результате исследования регионов, производящих эти полимеры за анализируемый период, было установлено, что из-за вновь созданных дополнительных производственных мощностей в Северной Америке и Ближнем Востоке, рост производственных мощностей превышает роста потребности и поэтому эти два региона и в дальнейшем будут являться основными поставщиками этих полимеров на мировые рынки. Было установлено, что устойчивый рост производства этих полимеров на основе угля, добываемого в Китае, который является их основным импортером, может привести к снижению показателей работы предприятий в Северной Америке и на Ближнем Востоке, которые являются основными экспортёрами этих полимеры. Производимые на Ближнем Востоке этилен и пропилен, на основе местного дешевого этанового и пропанового газов, позволяла и пока позволяет производить в этом регионе полиэтилен и полипропилен с самой низкой себестоимостью и высокой конкурентоспособностью. Однако, производство этих полимеров на основе сланцевого газа превратило производителей полимеров в Северной Америке их основных конкурентов на мировых рынках. Однако, производство этих полимеров в Северной Америке на основе сланцевого газа превратило производителей полимеров этого региона в основных конкурентов производителей Ближнего Востока на мировых рынках, что играет важную роль в создании на них сбалансированных цен. Из-за избыточного предложения полиэтилена и полипропилена на китайском рынке цена на эти полимеры всегда ниже, чем на турецком рынке. Поэтому экспортёры рассматривают турецкий рынок полимеров, хотя и небольшой по сравнению с китайским, в качестве альтернативы, что является важным фактором поддержания стабильных цен на него.

Ключевые слова: сбалансированные цены, спрос, предложение, гомополимер, чистая торговля.

ABSTRACT

Currently, plastics are widely used in industry and everyday life. A number of countries, including Turkey, are constantly expanding the production of plastic products. The most commonly used raw

materials in the manufacture of plastic products are polyethylene and polypropylene. One of the suppliers of raw materials for plastic products in Turkey is SOCAR. This company produces polymers in Turkey (PETKIM SOCAR) and in Azerbaijan (SOCAR POLYMER). The polyethylene and polypropylene produced at these enterprises are sold on the Turkish polymer market. A study of the global markets for polyethylene and polypropylene, supply and demand, price dynamics, along with manufacturers of polyethylene and polypropylene, is also important for manufacturers of plastic products. The article examines the global markets for polyethylene and polypropylene for the period from 2015 to 2020. It was found that the annual growth in demand for polyethylene and polypropylene in the world market was 4.3% and 4.7%, respectively. As a result of a study of the regions producing these polymers for the analyzed period, it was found that due to the newly created additional production capacities in North America and the Middle East, the growth in production capacities exceeds the growth in demand and therefore these two regions will continue to be the main suppliers of these polymers to world markets. It was found that a steady increase in the production of these polymers based on coal mined in China, which is their main importer, could lead to a decrease in the performance of enterprises in North America and the Middle East, which are the main exporters of these polymers. Ethylene and propylene produced in the Middle East, based on local cheap ethane and propane gases, have allowed the production of polyethylene and polypropylene in this region with the lowest cost and high competitiveness. However, the production of these polymers in North America based on shale gas has turned the producers of polymers of this region into the main competitors of Middle East manufacturers in world markets, which plays an important role in creating balanced prices for them. Due to the oversupply of polyethylene and polypropylene in the Chinese market, the price of these polymers is always lower than in the Turkish market. Therefore, exporters consider the Turkish polymer market, albeit small compared to the Chinese, as an alternative, which is an important factor in maintaining stable prices for it.

Keywords: price equilibrium, demand, supply, homopolymer, net trade

1. ВВЕДЕНИЕ

Мировые рынки полиэтилена и полипропилена считаются наиболее динамично развивающимися рынками мировой экономики. В настоящее время в развитых странах темпы роста производства полиэтилена и полипропилена выше темпов роста ВВП и развитие рынков этих полимеров тесно связано с химической и машиностроительной промышленностью, в том числе с топливно-энергетическим комплексом. Изменение мировых цен на нефть вынуждает нефтедобывающие и перерабатывающие компании и государственные структуры усиливать меры по повышению доли нефтехимических продуктов, в том числе производства полиэтилена и полипропилена в объеме валового производства. Именно поэтому компания «SOKAR», являющаяся основным поставщиком пластиковой промышленности Турции, в последние годы усилила внимание к вводу в действие новых предприятий, реконструкции устаревших и в этом направлении были проведены и проводятся значительные меры.

Результаты анализа мировых рынков полиэтилена и полипропилена имеют важное значение в правильном выборе производителями и импортерами региональных и внешних рынков этой продукции, в более тесном знакомстве производителей и потребителей, достижении успехов в сфере экспорта и импорта полиэтилена и полипропилена.

2. РАЗНОВИДНОСТИ ПОЛИЭТЛЕНА И ПОЛИПРОПИЛЕНА

В зависимости от мировых производственных технологий производятся различные виды полиэтилена (PE), отличающиеся своими свойствами и сферами применения:

- LDPE (Low-density polyethylene) – полиэтилен высокого (низкого) давления плотностью до 0,94 г/см³;
- HDPE (high density polyethylene) – полиэтилен низкого (высокого) давления плотностью боолее 0,94 г/см³;
- LLDPE (Linear low-density polyethylene) – полиэтилен низкой плотности (до 0,94 г/см³).

Основные виды полипропилена:

- Полипропиленовые гомополимеры (PPHO-homo-polymer of polypropylene);

- Металлоценовый полипропилен (mPP- metallocenepolypropylene);
- Блок-сополимеры пропилена с этаном или же сополимер (PPCP-copolymerofpropylene);
- Статические сополимеры пропилена (PP-Random).

Полипропилен 34 по сравнению с полиэтиленом имеет низкую плотность, то есть более легкий. В целом, полипропилен самый легкий из производимых термопластов. Кроме того, полипропилен более термоустойчив: эксплуатационные показатели изделий выдерживают 140-150^oC. Однако, полипропилен относительно полиэтилена менее морозоустойчив: при низкой температуре он становится хрупким и поэтому в регионах с суровым климатом изделия и детали из пропилен нежелательно использовать под давлением.

Полиэтилен – это термопластический полимер этилена. 70% себестоимости этилена составляет стоимость сырья. Поэтому в свое время в Саудовской Аравии при организации производства этилена на основе дешевого этана предполагали, что мировой рынок будет насыщен дешевым пластиком и это будет продолжаться постоянно. Однако, этого не случилось, так как при этом не учитывались рыночные законы, особенно спрос и предложение.

3.Мировой спрос на полиэтилен и полипропилен

На диаграмме 1 показан спрос на полиэтилен на мировых рынках в 2019 году. Как видно из диаграммы 27% этого спроса приходится на долю Китая, 18% на долю Северной Америки и 18% - на долю стран Европы. Оставшаяся часть распределена между отдельными регионами в объеме менее 10%.

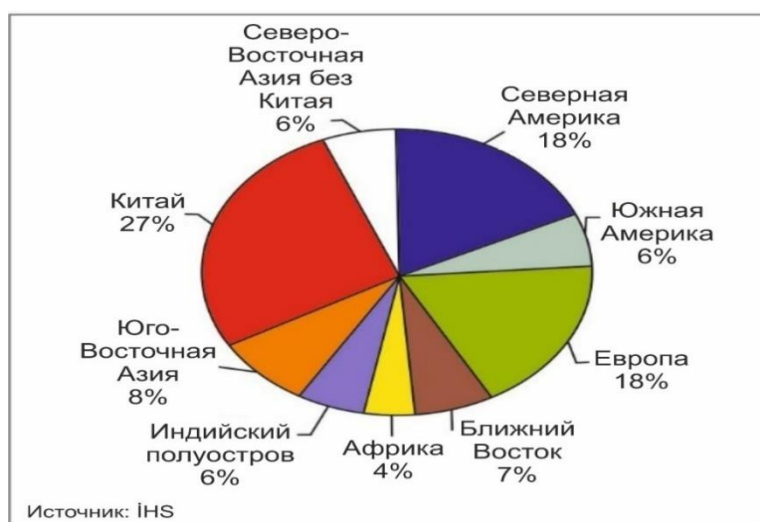

Диаграмма 1. Мировой спрос на полиэтилен (URL1.).

Согласно сведениям IHS(Information Handling Services) в 2015 году потребность в полиэтилене составляла 88,1 млн. метрических тонн. По прогнозам экспертов IHS ,в 2015 - 2020 годах мировой спрос на полиэтилен ежегодно будет повышаться приблизительно на 4,3%. Согласно прогнозам, в 2020 году мировой спрос на полиэтилен составит 108,8 млн. метрических тонн. Среднегодовой рост потребности по регионам и государствам в 2015-2020 годах представлен в таблице 1. Как видно из таблицы, среднегодовой рост потребности в полиэтилене в Китае, Индии и Северо-Восточной Азии будет превышать среднегодовой рост мировой потребности. Так, в 2015-2020 годах среднегодовой рост в Китае будет составлять 6,9 %, а на полуострове Индостан, включая Индию - 8,9%.

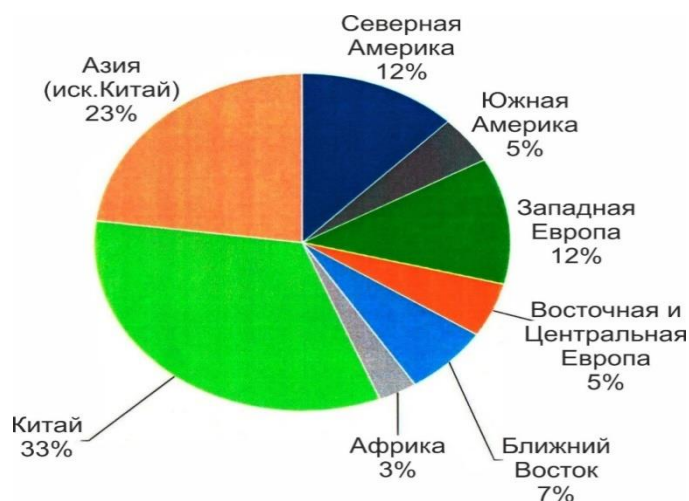
Таблица 1. Среднегодовой рост потребности в полиэтилене в мире, по регионам и государствам в 2015-2020 годах, в % (Источник: IHS)

Мировая	4,3
Северная Америка	2,5
Южная Америка	1,6
Западная Европа	1,1
Китай	6,9
Юго-Восточная Азия	4,9
Африка	4,5
Ближний Восток	4,9
Полуостров Индостан	8,9

Повышение спроса на полиэтилен приведет к росту его стоимости.

Согласно информации IHS, в 2015 г. мировой спрос на полипропилен составлял 60 млн. тонн (URL1). Рост темпа среднегодового роста мировой потребности в полипропилене в 2015 - 2020 годах определен в 4,7%. В 2020 году мировая потребность в полипропилене ожидается в объеме 75,4 млн.

Диаграмма 2. отражает потребность в полипропилене по регионам мира в 2015 году. Как видно из диаграммы, в 2015 году наибольший спрос на полипропилен был в Азии и наименьший – в Африке, а потребность в нем в Европе и Америке была примерно одинаковой. В 2015 г. общая потребность в полипропилене в странах Юго-Восточной Азии составила 4,4 млн. тонн. Так, в Индонезии этот показатель составил 1,408 млн. тонн, в Таиланде – 1,272 млн. тонн, во Вьетнаме – 924 тыс. тонн, в Малайзии – 440 тыс. тонн, на Филиппинах – 310 тыс. тонн, в Сингапуре – 40 тыс. тонн. Таким образом общая потребность составила 4,4 млн. тонн (URL2). Согласно сведениям AMI Consalting(URL3), в 2015 году наибольший рост мировой потребности в полипропилене составил в Европе 6,7%. Это объясняется ростом спроса на полипропилен в автомобильной промышленности и приборостроении. В Европе полипропилен используется для упаковки пищевых продуктов, кондитерских изделий, в производстве тары, не пропускающих микроволны контейнеров, труб, автомобильных деталей, банкнот и т.д.

Диаграмма 2. Спрос на полипропилен по регионам мира в 2015 году (URL2).

4. СРАВНЕНИЕ РОСТА СПРОСА С ДОПОЛНИТЕЛЬНЫМИ ПРОИЗВОДСТВЕННЫМИ МОЩНОСТЯМИ.

При повышении цен в результате увеличения спроса производители вводят дополнительные производственные мощности, что способствует росту конкуренции и снижению цен.

Большинство дополнительных производственных мощностей по производству полиэтилена в 2015 - 2020 годах будут сосредоточены в 3-х регионах мира – Северной Америке, Ближнем Востоке и Северо-Восточной Азии. В этот период ожидается ввод производственных мощностей

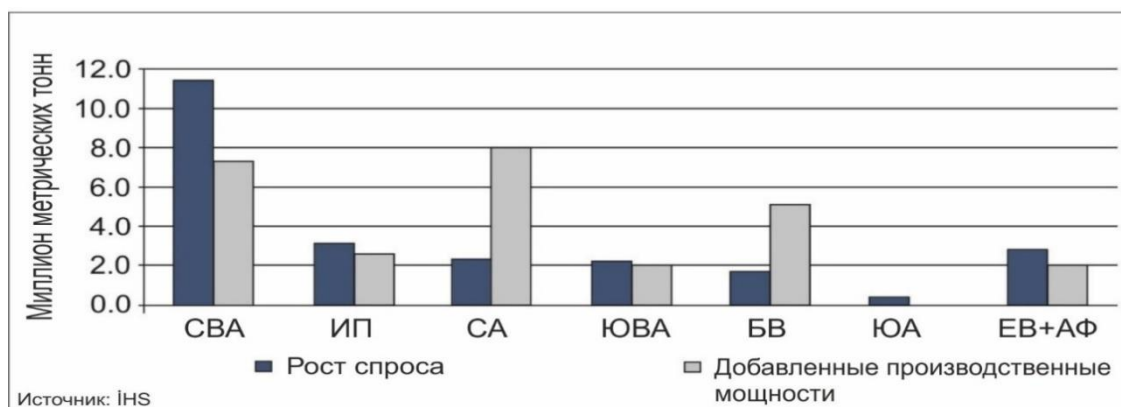
по производству примерно 24 млн. метрических тонн, из которых 8 млн. метрических тонн приходится на долю Северной Америки, 6,5 млн. – на долю Северо-Восточной Азии (в основном Китая) и 3,8 млн. метрических тонн на долю Ближнего Востока. С 2015 по 2020 годы ожидается повышение спроса на полиэтилен до 20,7 млн. метрических тонн, а ввод дополнительных производственных мощностей позволит производить за этот период до 24 млн. метрических тонн, что приведет к превышению предложения над спросом на 3,3 млн. тонн.

Северная Америка и Ближний Восток являются основными экспортерами полиэтилена и основными поставщиками мировых региональных рынков полиэтилена. Несмотря на то, что Китай старается удовлетворять большую часть своей потребности в полиэтилене, он остается и будет оставаться крупнейшим мировым его импортером.

Диаграмма 3 отражает сравнение роста потребности в полиэтилене по регионам с дополнительными производственными мощностями. Из нее видно, что основной рост потребности приходится на Северо-Восточную Азию. Превышающие потребность производственные мощности размещены в Северной Америке и Ближнем Востоке. Между этими крупными производителями полиэтилена идет конкурентная борьба за полиэтиленовый рынок Северо-Восточной Азии.

Рост производственных мощностей влияет на уровень загрузки предприятий по производству полиэтилена. Новые производственные мощности, наряду с созданием дополнительного предложения, работают на более современных технологиях и сырье. В течение 2015 года степень загрузки производственных мощностей достиг своего максимума на глобальном уровне и в 2016 году в связи с вводом новых производственных мощностей началась тенденция снижения степени загрузки, которая продолжалась до 2019 года. С 2019 года постепенно началось восстановление степени загрузки до прежнего уровня. Степень загрузки региональных производственных мощностей меняется в зависимости от изменения цены продукции в регионе и ожидаемого роста внутренней региональной потребности.

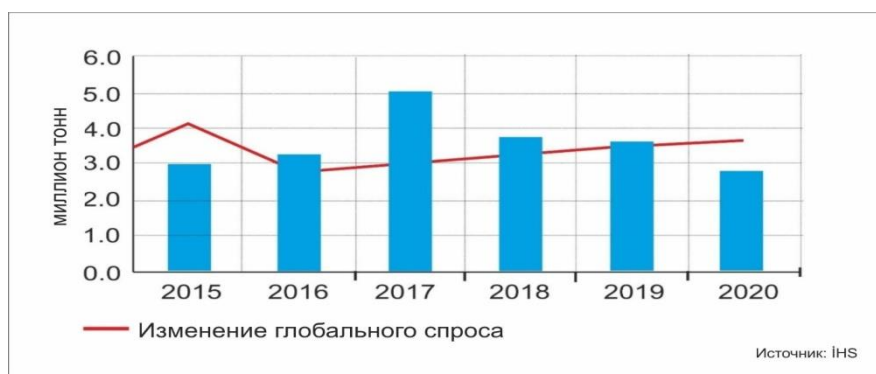
В 2015-2020 годах в Северной Америке, Китае и Ближнем Востоке были введены дополнительные производственные мощности по производству полипропилена. В этот период в Северной Америке ожидается ввод дополнительных производственных мощностей по производству 2,085 млн. тонн полипропилена. В Китае к концу 2020 года предусматривается ввод производственных мощностей для производства 13 млн. тонн полипропилена в год, в Африке и Ближнем Востоке до 2 млн. тонн, в Азии (исключая Китай) до 3 млн. тонн. В Европе из-за недостаточной конкурентоспособности ввод дополнительных производственных мощностей не ожидается. До конца 2020 года в мире будут созданы дополнительные производственные мощности, производящих в год до 20,085 млн. тонн полипропилена.

Диаграмма 3. Сравнение повышения спроса в Северо-Восточной Азии (СВА), на Ближнем Востоке (БВ), Южной Америке (ЮА), на полуострове Индостан (ПИ) и Европе + Африке (ЕВ + АФ) с дополнительными производственными мощностями.

На диаграмме 4 дано сравнение дополнительных производственных мощностей в 2015-2020 годах с ростом текущего спроса.

Причина максимального текущего спроса в 2015 году заключается в задержании в 2014 году ввода производственных мощностей по производству 1,6 млн. тонн до 2015 года. Это привело к повышению спроса в 2015 году на 1,1 млн. тонн и, в результате 2016 год явился годом высоких доходов для мировых производителей полипропилена. Как видно, запоздание ввода дополнительных производственных мощностей оказывает существенное влияние на полипропиленовый рынок. Надо отметить, что в отличие от регионов Юго-Восточной Азии, где в последние два года этого пятилетия предусмотрено создание крупных производственных мощностей, ввода дополнительных производственных мощностей на Ближнем Востоке не ожидается.

Диаграмма 4. Рост дополнительных производственных мощностей и текущего спроса в 2015-2020 годах.

5. ДИНАМИКА ЦЕН ПОЛИЭТИЛЕНА И ПОЛИПРОПИЛЕНА

Стоимость полиэтилена зависит от стоимости этилена, используемого для полимеризации. Себестоимость этилена зависит от выбора сырья и применяемой технологии (Quliyev, 2016). Обычно в регионах с преобладанием газа (этан, сжатый углеводородный газ – СУГ) расходы на производство этилена на основе этих газов относительно низкие, в нефтяных регионах расходы на производство на основе нефтяного сырья более выше. Со снижением цен на нефть и газ, эта разница уменьшается. В 2014 году цена 1 барреля нефти составляла 98 долларов, 1 млн. ВТИ газа – 3,9 долларов, 1 галлона этана – 23 цента. В 2015 году произошло снижение цен на нефть и газ: 1 баррель нефти составлял 48 долларов, 1 млн. ВТИ газа – 3 доллара, 1 галлон этана – 19,5 центов. Основной принцип в крупнотоннажной химии - повышая объем производства снижать расходы.

Диаграмма 5 отражает себестоимость полиэтилена в различных регионах. Как видно из диаграммы, если в 2014 году разница между расходами на производство 1 тонны полиэтилена в Северо-Восточной Азии на основе нефти и расходами на производство полиэтилена на основе этана в Северной Америке составляла 810 долларов, то в 2020 году эта разница будет уменьшена на 50%. Так как в 2020 году стоимость этана по сравнению с 2014 годом увеличится в 3 раза, а цена нефти в 2020 году снизится по отношению к 2014 году.

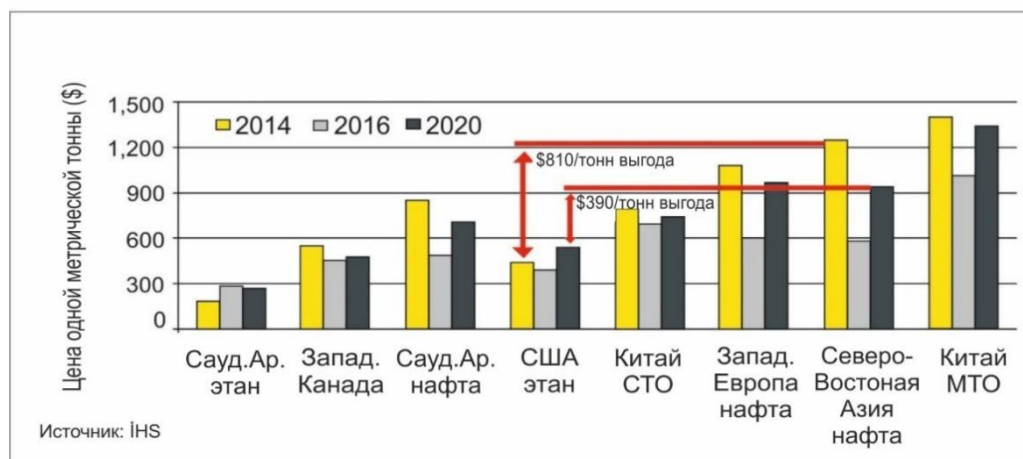

Диаграмма 5. Себестоимость полиэтилена в различных регионах.

При сбалансированности спроса и предложения возникает и сбалансированность цен. В этом случае на рынке не бывает ни превышения, ни недостатка товаров. Превышение предложения над спросом существенно влияет на рыночные цены, снижение цен способствует снижению объемов производства. И наоборот, при повышенном спросе повышаются рыночные цены и увеличивается объем производства.

Расширение производства полиэтилена создает дополнительное предложение на мировом рынке полиэтилена, что приводит к снижению доходов производителей и изменению конкуренции. Дешевое сырье, способствующее конкуренции североамериканских производителей низкого по себестоимости полиэтилена с ближневосточными производителями, создает для них стимул для ввода новых производственных мощностей. Ежегодно увеличивается импорт полиэтилена из Ближнего Востока в Европу, известной как регион повышенного спроса на полиэтилен и привлекательной для роста доходов ближневосточных производителей.

Диаграмма 6. отражает изменение цен на полиэтилен в 2015-2020 годах в трех крупных регионах, использующих полиэтилен в качестве сырья. Создание новых мощностей, производящих конкурентоспособную продукцию, повышает уровень конкурентной борьбы за долю на мировом рынке. Рост конкуренции способствует сбалансированности или паритета глобальных цен. Хотя в 2015-2020 годах не было достигнуто полной сбалансированности глобальных цен, эта тенденция будет продолжаться и в следующем пятилетии и после прогнозируемого периода. В будущем высококонкурентоспособные глобальные производственные мощности будут поставлять свою продукцию на китайский полиэтиленовый рынок с ограниченным ростом предложения. В настоящее время страны-импортеры непрерывно расширяют производственные мощности и в будущем планируется проведение более интенсивных работ в этом направлении.

В Китае при производстве полиэтилена, наряду с нефтью и этаном, в качестве сырья используют уголь. В Китае уголь очень дешевый и производство полиэтилена на его основе высоко рентабельно и роль угля в производстве полиэтилена можно сравнить с ролью этана в аналогичном производстве в Саудовской Аравии. В обеих странах основным драйвером в производстве полиэтилена выступает местное дешевое сырье. В будущем интенсивное развитие производства полиэтилена, без сомнения, уменьшит его импорт и окажет отрицательное влияние на экспортеров с Ближнего Востока и США. Если США в ближайшие годы введет в действие предусмотренные производственные мощности, то вытеснит с китайского рынка ближневосточных экспортеров или снизит загрузку местных производственных мощностей. В любом случае, в будущем такие компании, как ExxonMobil, DowChemical и Шеврон вынуждены будут намного снизить свои производственные мощности.

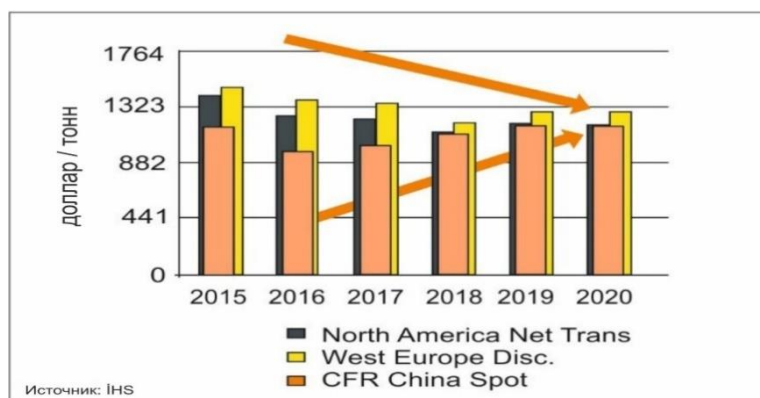

Диаграмма 6. Изменение цен на полиэтилен в 2015-2020 годах

В 2015 году, с наиболее высоким спросом на полипропилен, цена 1 тонны на начало и конец года составляла 1200 долларов, однако весной и летом – достигала 1600 долларов. В 2016 году из-за сбалансированности роста спроса и дополнительных производственных мощностей цены снизились и цена 1 тонны полипропилена на ноябрь 2016 года составляла 1028 долларов. С ноября 2016 года по ноябрь 2017 года цена 1 тонны полипропилена колебалась в интервале 1000-1200 долларов и на конец 2017 года цена 1 тонны полипропилена повысилась до уровня на начало 2015 года и составляла 1200 долларов.

Наиболее дешевый полипропилен в мире производится в Северной Америке, Ближнем Востоке и в Китае. Прежде самый дешевый полипропилен производился только на Ближнем Востоке. Однако, производители полипропилена Северной Америки, используя при его производстве в качестве сырья сланцевый газ, добились невиданных успехов в ценовой конкуренции.

На диаграмме 7 показана разница между ценами на гомополимерный полипропилен на рынках трех основных регионах мира (Северная Америка, Западная Европа и Северо-Восточная Азия) и Северной Америки и Китая. Из диаграммы видно, что в 2016 и 2017 годах разница цен составляла 656 и 664 доллара соответственно и постепенно снизилась в последующие годы.

Наиболее сбалансированным из этих трех региональных рынков является полипропиленовый рынок Северной Америки. Одним из основных факторов сдерживания роста цен на этом рынке является импорт. Согласно данным Ассоциации Топливных и Нефтехимических производителей США (URL 4), только в первом квартале 2016 года импорт (101 618 тн.) составил 55 % всего импорта (184 704 тн.) за 2015 год. Согласно данным Международной Торговой Комиссии США (URL 5), импорт в октябре 2016 года (примерно 280 000 тн.) составил более 51 % всего импорта за 2015 год и 107 % импорта за 2014 год, половина которого приходилось на долю Южной Кореи, Саудовской Аравии и Бразилии. Из-за устойчивых поставок на полипропиленовый рынок Китая, превышения предложения над спросом, цена на нем относительно ниже, чем на рынках Северной Америки и Западной Европы.

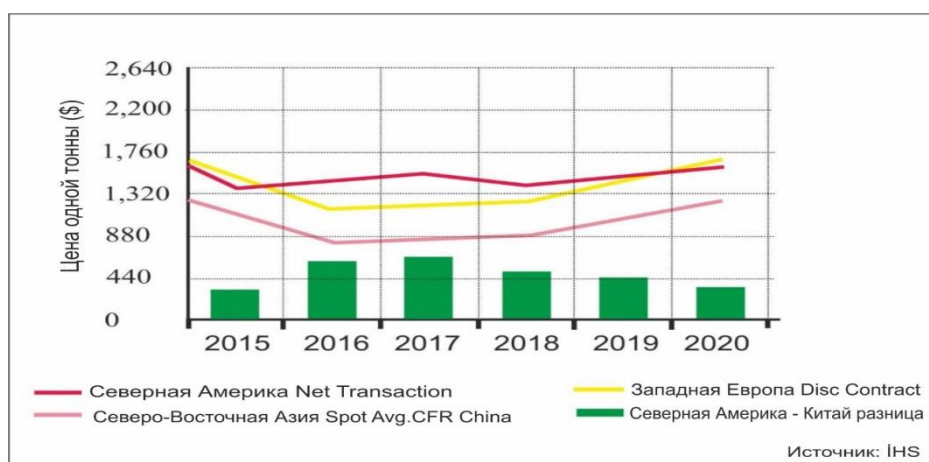

Диаграмма 7. Региональные цены на гомополимерный полипропилен.

Чистая торговля по определенным товарам региона или страны – это разница между экспортом и импортом по каждому товару. Диаграмма 8. отражает чистую торговлю полипропиленом по ряду регионов и Китая в 2015 и 2020 годах.

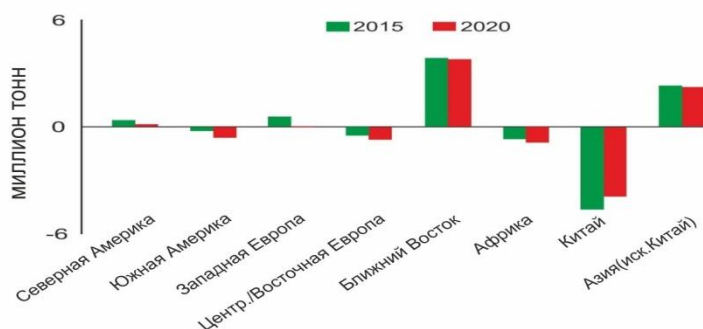

Диаграмма 8. Чистая торговля полипропиленом в мире (URL 6).

Из диаграммы видно, что в 2020 году чистая торговля полипропиленом всеми регионами-импортерами полипропилена по отношению к 2015 году незначительно снизится. Отрицательная чистая торговля таких регионов-импортеров, как Южная Америка, Центральная и Восточная Европа, и Африка по сравнению с 2015 годом увеличится, а отрицательная чистая торговля Китая уменьшится. Несмотря на продолжение ввода в Китае дополнительных производственных мощностей, он продолжает являться крупным импортером. Доказательством этого является уменьшение в 2020 году отрицательной чистой торговли полипропиленом относительно 2015 года.

6.ПОЛИЭТИЛЕНОВЫЙ И ПОЛИПРОПИЛЕНОВЫЙ РЫНОК ТУРЦИИ

Несмотря на рост внутреннего спроса на полиэтилен вследствие ускоренного развития пластиковой промышленности Турции, местное производство не в состоянии удовлетворять этот спрос. РЕТКІМ является единственной турецкой компанией, производящей полиэтилен. В 2015 году ею было произведено всего 355 тыс. тонн полиэтилена, тогда как спрос на него составлял 1,92 млн. тонн. В 2015 году импорт полиэтилена составил 1,6 млн. тонн. Оставшиеся 35 тыс. тонн экспортировались. Средняя импортируемая цена 1 тонны равнялась 1500 долларов. Основными поставщиками полиэтилена Турцию – это Саудовская Аравия, Иран, Южная Корея и Узбекистан. Объем производства полиэтилена будет оставаться на уровне 2015 года. Внутренняя потребность в полиэтилене в 2020 году по сравнению с 2015 годом составит 2,36 млн. тонн, что на 440 тысяч тонн выше, чем в 2015 году. Импорт составит 2,08 млн. тонн, а оставшаяся часть (75 тыс. тонн) будет экспортироваться (URL 7).

Нефтехимическая компания РЕТКІМ помимо полиэтилена является также производителем полипропилена. Ее производственная мощность составляет 144 000 тонн полипропилена в год.

В 2015 году этой компанией было произведено всего 86 500 тонн полипропилена. В тоже время в 2015 году импорт полипропилена составил 1565242 тонны, 30% которого пришлось на долю Саудовской Аравии. В 2017 году цена 1 тонны импортируемого полипропилена составила 1274 долларов, а экспортируемого 1297 долларов (URL 7). Таблица 2. отражает данные по спросу, производству, импорту и экспорту полипропилена в 2016-2020 годах.

Турецкий рынок полипропилена в определенной степени зависит от влияния полипропиленового рынка Китая. Относительно высокая цена CFR(стоимость и поставка) полипропилена на китайском рынке способствует получению поставщиками более высоких доходов по сравнению с турецким рынком. Также как ближневосточные, иранские производители используют это преимущество, что оказывает отрицательное влияние на турецкий рынок. Расходы на поставку с Ближнего Востока в Китай ниже чем расходы на поставку в Турцию, что приводит к росту цен в Турции и это вынуждает поставщиков рассматривать турецкий рынок в качестве альтернативы.

Таблица 2. Производство, импорт, экспорт и внутренний спрос на полипропилен в Турции (тыс. тонн)

	2016	2017	2018	2019	2020
Производство	122	137	125	125	125
Импорт	2035	2191	2289	2434	2587
Экспорт	25	26	32	34	36
Оценка внутреннего спроса	2131	2302	2382	2525	2676
Импорт/внутренний спрос (%)	95	95,1	96,1	96,4	96,7
Экспорт/производство (%)	21	20	25,9	27,2	28,6
Экспорт/импорт (%)	1	1,1	1,4	1,4	1,4

7.ВЫВОДЫ

Динамика цен на мировых рынках полиэтилена и полипропилена определяется имеющимся спросом на них, сравнением дополнительных производственных мощностей с ростом спроса, производством продукции на основе усовершенствованных производственных технологий и нового дешевого сырья, ростом производства этой продукции в основных странах-импортерах на основе местного сырья, повышением конкурентоспособности этой продукции, произведенной на основе сланцевого газа. В результате исследования было установлено:

1. За исследуемый период (2015-2020 гг.) рост среднегодового спроса на полиэтилен и полипропилен составил 4,3% и 4,7% соответственно. Основной рост спроса составлял в Северо-Восточной Азии.

2. Превышающие имеющийся спрос на полиэтилен производственные мощности размещены в Северной Америке и Ближнем Востоке. Между производителями этих двух регионов идет конкуренция за полиэтиленовый рынок Северо-Восточной Азии. За исследуемый период в Северной Америке, Китае и Ближнем Востоке были введены дополнительные производственные мощности по производству полипропилена. В Европе из-за недостаточной конкурентоспособности с большой вероятностью дополнительные производственные мощности по производству полипропилена введены не будут. В 2019-2020 годах не предусмотрено создание дополнительных производственных мощностей и на Ближнем Востоке.

3. В регионах с преобладанием газа (этан, сжатый углеводородный газ - СУГ) расходы на производство этилена на основе этих газов относительно низкие, в регионах же с преобладанием нефтяного сырья расходы на производство этилена на основе этого сырья – высокие. Таким образом, себестоимость полиэтилена зависит от региона его производства. На Ближнем Востоке производится полиэтилен с самой низкой себестоимостью. Наиболее дешевый полипропилен производится в Северной Америке, Ближнем Востоке и в Китае.

4. В перспективе высоко конкурентоспособные глобальные производственные мощности будут ориентированы на китайский полимерный рынок с ограниченным ростом спроса. В настоящее время Китай непрерывно увеличивает производственные мощности по производству полиэтилена и в будущем планируется проведение более интенсивных работ в этом направлении.

Если США в ближайшие годы введет в действие предусмотренные производственные мощности, то в этом случае они должны будут вытеснить ближневосточных экспортеров с китайского рынка или же понизить рост местных производственных мощностей. Во всяком случае такие компании, как ExxonMobil, DowChemical и Шеврон будут вынуждены использовать свои производственные мощности ниже имеющихся возможностей.

ИСПОЛЬЗУЕМАЯ ЛИТЕРАТУГА

1. URL 1, www.his market.com
2. URL 2. www.hmcpolymers.com
3. URL 3. www.ami.international/
4. Quliyev R.R., Məmmədova N.A. Neft-qaz kimya sənayesi və Azərbaycanda onun inkişaf perspektivləri. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası, № 4, 2016-ci il, s.55-64.
5. URL4. <https://www.afpm.org>
6. URL5. <https://www.afpm.org>
- 7.URL6. <https://www.nexant.com/>
8. URL7 www.pages.org/

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

TÜRKİYE'DE FAİZ ORANLARI İLE DIŞ TİCARET ARASINDAKİ NEDENSELLİK
ANALİZİ
CAUSALITY ANALYSIS BETWEEN INTEREST RATES AND FOREIGN TRADE IN TURKEY

Cem KARTAL

*Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü*

Mürüvet Acar Karaboğa

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Programı Doktora Öğrencisi

ÖZET

Dış ticarete globalleşme, ülkelerin ekonomik büyümelerini olumlu yönde etkileyen, yerel şirketlerin teknolojik açıdan gelişmelerini ve verimliliklerinin artmasını sağlayarak onlara rekabet avantajı kazandıran, ülkedeki ürün çeşitliliğini artıran, üretim maliyetlerinin düşmesini sağlayan önemli bir gelişme olmuştur. Globalleşme aynı zamanda ülkedeki faiz oranlarını ve döviz kurlarını da doğrudan etkilemektedir. Son yıllarda, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret ile faiz oranları arasındaki bağlantıya özel bir ilgi olmuştur. Bu değişkenler, reel üretim, ihracat ve ithalat davranışları dahil olmak üzere ekonominin nominal ve reel yönlerindeki gelişmelerin belirlenmesinde oynadığı önemli rol göz önüne alındığında daha iyi anlaşılabilir. Gelişmekte olan piyasa ekonomileri arasında bu ilgi, birçoğunun son zamanlarda para ve döviz kuru politikalarında değişiklik yapması ve çok büyük oranda döviz kuru rejimleri altında faaliyet gösteren enflasyon hedeflemesi çerçevelerine geçmesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Faiz oranları ülkelerin para politikalarına göre değişiklik göstermekte, ülkeye yapılacak portföy yatırımlarını etkileyerek, ülkedeki döviz kurlarını ve dış ticareti etkileyebilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de faiz oranının ithalat ve ihracat verileri üzerindeki etkisinin ekonometrik yöntemler aracılığıyla araştırılması amaçlanmaktadır. Türkiye üzerine yapılan çalışmada faiz, ithalat ve ihracat verileri kullanılmıştır. Çalışmanın veri seti, 2002:01-2019:10 dönemi aylık verilerden oluşmaktadır ve gözlem sayısı 215’tir. Çalışmada öncelikle veri setine ilişkin bilgiler verilmiştir. Daha sonra verilerin logaritması alınmış ve mevsim etkilerinden arındırılmıştır. Hazır hale gelen verilere birim kök testi yapılmış ve ardından nedensellik testi uygulanmıştır. Öncelikle Faiz ve İhracat serilerinin nedensellik analizi yapılmış daha sonra faiz ve ithalat serilerinin nedensellik analizine yer verilmiştir. Çalışmamızda birim kök ve eşbütünlük özelliklerinin tespitinde kullanılan potansiyel eğilimli ön testlere gereksinim olmayışı nedeniyle Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış ticaret, Nedensellik Analizi, Faiz Oranı

ABSTRACT

Globalization in foreign trade has been an important development affecting the economic growth of the countries positively, providing the technological development and efficiency of the local companies and increasing their productivity, increasing the product diversity in the country and decreasing the production costs. Globalization also has a direct impact on the country's interest rates and exchange rates. In recent years, there has been a particular interest in the link between foreign trade and interest rates in both developed and developing countries. These variables can be better understood in view of the important role played in determining the nominal and real developments in the economy, including real production, export and import behavior. Among the emerging market economies, this interest stems from the fact that many of them have recently changed their monetary and exchange rate policies and shifted largely to inflation targeting frameworks operating under exchange rate regimes. Interest rates vary according to countries' monetary policies foreign exchange rates and foreign trade. In this study,

the effect of interest rates on imports and exports in Turkey are investigated by means of econometric methods. Turkey's interest rates, import and export data are used. The data set of the study consists of monthly data for 2002: 01-2019: 10 period and the number of observations is 215. In this study, firstly, information about the data set is given. Then the logarithm of the data is taken and seasonally adjusted. The unit root test is performed on the data that is ready and then the causality test is applied. First of all, causality analysis of interest and export series is conducted and then causality analysis of interest and import series are included. In our study, Toda-Yamamoto causality test is used because of the fact that there is no need for potential prone tests used to determine the unit root and cointegration characteristics and the results obtained are evaluated.

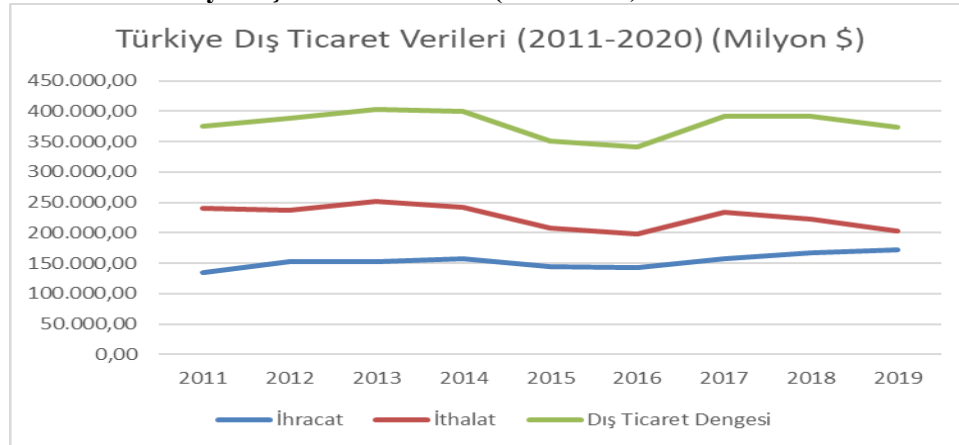
Keywords: Foreign Trade, Causality Analysis, Interest Rate

1. GİRİŞ

Dış ticaret hem ulusal ekonomiler hem de uluslararası pazarlar için çok önemlidir. Dünyanın her ülkesi, kaynaklar açısından bazı avantajlara ve dezavantajlara sahiptir. Örneğin, bazı ülkeler fosil yakıtlar, yağlar, gazlar, kereste, çeşitli mineral maddeler veya değerli metaller gibi doğal kaynaklar açısından bağımsız iken, diğer ülkeler ise bu kaynakların çoğunda kıtlığa sahiptir. Böylece bu kaynaklarda bağımsız olanlar, ihtiyacı olanlara satabilirler. Benzer şekilde, bazı ülkeler altyapılarda, eğitim alanında, araştırma faaliyetlerinde vb. gelişmişken, diğer birçok ülke gelişmemiştir. Ülkeler zengin oldukları her şeyi ihraç etmeye başladıklarında ve sahip olmadıkları malları ithal ettiklerinde, ekonomileri gelişmeye başlar. Mal ithalatı ve ihracatı sadece işletmeler için önemli değildir; bireysel tüketiciler için de önemlidir. Tüketiciler, yerel olarak üretilmeyen ancak yurtdışındaki bir işletmeden çevrimiçi olarak satın alınabilecek belirli ürün veya bileşenlerden yararlanabilir. İhracat, bir malın yürürlükte olan İhracat Mevzuatı ile Gümrük Mevzuatına uygun olarak Türkiye gümrük bölgesi dışına veya serbest bölgelere çıkarılmasını ya da Müsteşarlıkça ihracat olarak kabul edilecek sair çıkış ve işlemlere denir (Ticaret Bakanlığı, 2020). İthalatı serbest olan bir malın ithalat ve gümrük mevzuatına uygun bir şekilde ithalatının yapılması, ithalat bedelinin ise kambiyo mevzuatına göre transfer edilmesi işlemine denir (Ticaret Bakanlığı, 2020).

İhracat denizaşırı kuruluşlardan (ithalatçılar) yapılan ödemeler olduğu için ülkeye fon girişini temsil ederken, ithalat, yerel şirketler (ithalatçılar) tarafından denizaşırı kuruluşlara (ihracatçılar) yapılan ödemeler olduğu için bir ülkeden fon çıkışını temsil eder. İthalatın yüksek olması, güçlü iç talebi ve büyüyen ekonomiyi göstermektedir. Bu ithalatın ağırlıklı olarak makine ve ekipman gibi üretken varlıklar olması daha da iyidir, çünkü uzun vadede verimliliği arttıracaklardır. Ürün ithalatı ve ihracatı bugün işletmeler için oldukça faydalıdır. İthalat, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yurtdışında daha büyük pazarlara ulaşarak gelişmesine ve büyümesine, yüksek kalitede ürünlere ulaşma imkanına, girdi maliyetlerinin azaltılmasına yardımcı olurken, ihracat orta ve büyük ölçekli işletmelerin satış potansiyellerini ve karlılıklarını artırabilir (AACB, 2020).

Grafik 1: Türkiye Dış Ticaret Verileri (2011-2019)

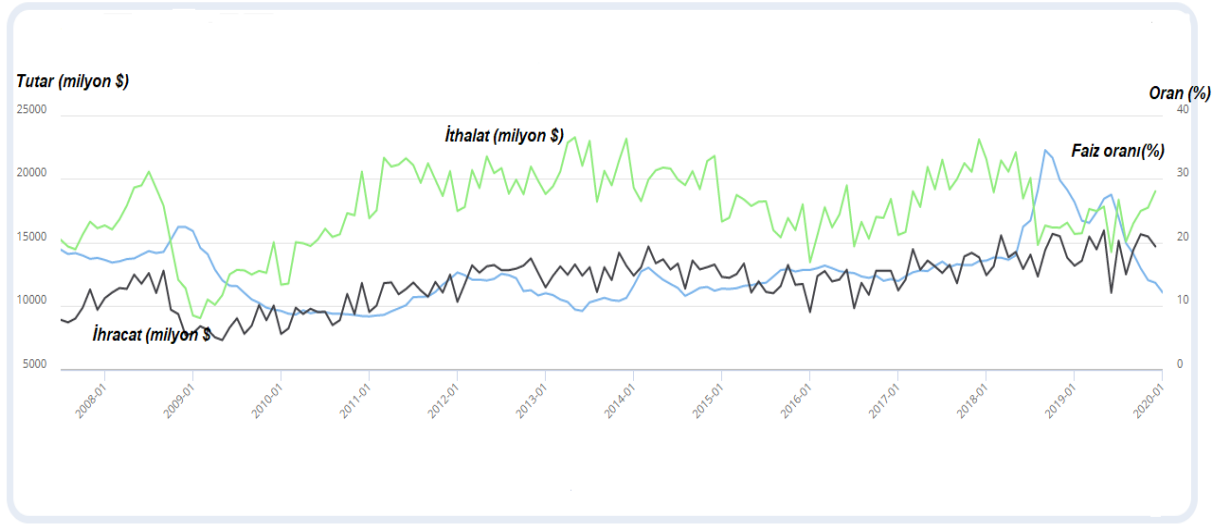
Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2020.

Ülkemizin ihracat tutarı 2018 yılına göre göre %2,1 artış göstererek 171 milyar 531 milyon dolara ulaşmış, ithalat tutarı ise %9,1 düşüşle 202 milyar 705 milyon dolara düşmüştür. 2018 yılına göre dış ticaret açığı ise % 43,5 azalarak 55 milyar 126 milyondan, 31 milyar 174 milyon dolara gerilemiştir. 2018 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %75,3 iken 2019 yılsonu itibarıyla %84,6'ya yükselmiştir (TÜİK, 2020).

Fiyatlar genel seviyesinde sürekli artışı ifade eden enflasyon; ülke ekonomisinin istikrarı konusunda önemli göstergelerden birisi olarak kabul edilir. Bir ekonomide; enflasyonun varlığı, bir başka ekonomik sorundan kaynaklanıyor olabileceği gibi; aynı zamanda farklı ekonomik problemlerinde kaynağı olabilmektedir. Bu yönüyle; sürekli yüksek enflasyonun var olduğu ekonomilerin kalkınabilmesi mümkün değildir. (Eleren & Karagül, 2008: 3)

Faiz oranları; sürdürülebilir kalkınma ve istikrarlı ekonominin temel belirleyici unsurlarındandır. Yerli ve yabancı firmaların yatırım kararları, tüketicilerin harcama ve tasarruf kararları, makro düzeyde döviz kuru, dış ticaret, enflasyon başta olmak üzere, hem finansal hem reel sektörde önemli, etkili bir role sahiptir.(Karacan, 2010: 72-73)

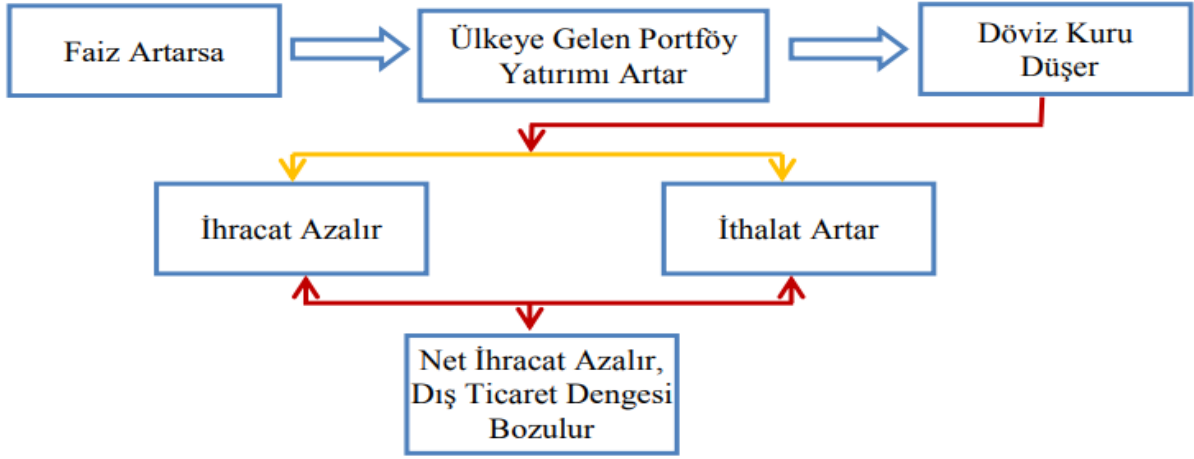
Grafik 2: 2008-2020 Yılları Arasında Türkiye'deki Kredi Faiz Oranı ile İhracat ve İthalat Tutarları

Kaynak: TCMB, 2020.

Faiz oranları ithalatı ve ihracatı öncelikle döviz kurlarında meydana getirdiği değişimle etkiler. Daha yüksek enflasyon tipik olarak daha yüksek faiz oranlarına yol açmaktadır. 2008-2009 küresel krizden bu yana dünyanın pek çok yerinde norm haline gelen düşük faiz oranlı ortam, yatırımcıların ve spekülörlerin daha yüksek faiz oranına sahip para birimlerinin sunduğu daha iyi getirileri takip etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durumun daha yüksek faiz oranları sunan ülke para birimlerini güçlendirme etkisi olmuştur. Daha güçlü bir yerel para birimi ihracat ve ticaret dengesi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Yüksek enflasyon, malzeme ve işgücü gibi girdi maliyetleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olarak ihracatı da etkileyebilir (Grafik 2). Bu yüksek maliyetlerin, uluslararası ticaret ortamında rekabet gücü üzerinde önemli bir etkisi olabilir.

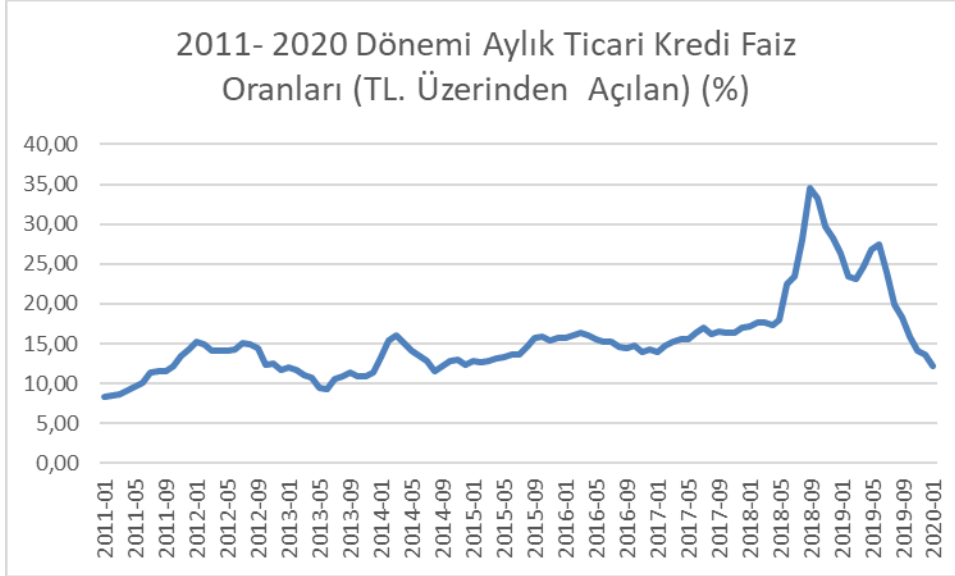
Şekil 1: Faiz Oranları ile İhracat ve İthalat Arasındaki İlişki

Kaynak: Uslu, H. 2018: 313.

Şekil 2'ye göre, ülkeler tarafından uygulanan ekonomi politikalarının sonucunda artış gösteren faiz oranları, ülkelere gelen portföy yatırımlarını artıracak, bu durum ülkedeki döviz miktarının artış göstermesine ve döviz kurlarının düşerek yerel para biriminin değer kazanmasına neden olacaktır. Bunun sonucu olarak da ülkelerin ihracat tutarlarının azalması, ithalat tutarlarının artması ve dış ticaret dengesinin bozulması beklenmektedir.

Grafik 3: Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları (Akım Veriler,%)

Kaynak: TCMB, 2020.

Türkiye'de ticari kredi faiz oranlarına baktığımızda, 2011 yılı başında %8,42 iken 2012 yılının aynı döneminde enflasyonun yıllık %4,9'dan %10,61'e yükselmesiyle birlikte yaklaşık %81 oranında artış göstermiş ve %15,30'a yükselmiştir. 2014 yılı başında enflasyon oranının % 7,75'e düşmesiyle birlikte %13,40'a düşmüştür. 2017 yılında 2014 yılına göre enflasyondaki yaklaşık %19'luk artış ticari kredi faiz oranlarını da olumsuz etkilemiş ve faizler %13,96'ya çıkmıştır. 2018 yılında yıllık enflasyon oranının %20,35'e yükselmesi kredi faiz oranlarını da oldukça yükseltmiş ve %26,33'e yükselmesine neden olmuştur. 2019 yılındaki sıkı para ve ekonomi politikaları sonuç vermiş 2019 yılı yıllık enflasyon oranının %12,15'e düşmesiyle kredi faiz oranlarında da düşüş yaşanmış ve kredi faiz oranları %12,16 seviyelerine düşmüştür.

Bu çalışmada Türkiye’de faiz oranının ithalat ve ihracat verileri üzerindeki etkisinin ekonometrik yöntemler aracılığıyla araştırılması amaçlanmaktadır. Çalışmada öncelikle veri setine ilişkin bilgiler verilmiştir. Daha sonra verilerin logaritması alınmış ve mevsim etkilerinden arındırılmıştır. Hazır hale gelen verilere birim kök testi yapılmış ve ardından nedensellik testi uygulanmıştır. Son olarak elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Genellikle literatürde yapılan çalışmalar, döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı değişkenlerinin dış ticaret hacmi ya da ihracat ve ithalat üzerine etkilerini incelemişlerdir.

Sever ve Mızrak (2007) çalışmalarında 1987:01-2006:06 dönemi verileri kullanılarak Türkiye’de döviz kuru, enflasyon oranı arasındaki ilişkiler VAR yöntemiyle analiz etmişler ve değişkenler hem kendi değerlerinden hem de diğer değişkenlerde meydana gelen şoklardan etkilendikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Terzioğlu (2013) çalışmasında Gösterge Faiz Oranı, Dış Ticaret Hacmi ve İç Borç Stok İlişkisi 2006:01 - 2012:05 arası aylık veriler kullanarak VAR Modeli yardımıyla analiz etmiştir. Pozitif şokun iç borç stokuna ve ticaret hacmine gösterge faiz oranı üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda karşılaştırma faiz oranı, dış ticaret hacmi ve iç borç stokunun eşbütünleşme nedeniyle uzun vadede birlikte hareket ettiği ve iç borç stokunda ve dış ticaret hacmindeki artışın gösterge faiz oranında artışa neden olduğu bulunmuştur.

Uslu (2018) 1989:M01-2018:M06 dönemleri arasında Türkiye’de faiz oranı ile döviz kurunun dış ticaret üzerindeki etkilerini, yapısal kırılmalı zaman serisi ile analiz etmiştir. Döviz kurlarındaki artışların, ihracatı arttırdığı, ithalatı azalttığı, kur artışlarının ihracat üzerindeki etkisinin, ithalat üzerindeki etkisinden daha büyük olduğu, faiz oranlarındaki artışların ihracat ve ithalat üzerindeki etkilerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu belirlenmiş, faiz oranındaki artışların döviz kurunu azalttığı görülmüştür.

Şentürk ve Dücan (2014) Türkiye’de 1997:01-2013:05 döneminde faiz oranı ve döviz kurunun borsa getirisi üzerindeki etkilerini VAR modeli ve Granger nedensellik analizi ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda döviz kuru ve faizin borsa getirisini yaklaşık üç ay negatif olarak etkilediği, faizin borsa getirisi üzerinde döviz kurundan daha çok etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Oluyemi ve Isaac (2017), Nijerya’da 1996-2015 dönemine ait aylık veriler yardımıyla döviz kurunun ihracat ve ithalat üzerindeki etkilerini, VAR modelini kullanarak analiz etmişler ve döviz kurlarındaki artışların ithalatı negatif, ihracatı pozitif etkilediğini belirlemişlerdir.

Muhammed (2014) 1952-2010 yılları arasında yıllık veriler kullanarak, Pakistan’daki döviz kuru istikrarsızlığının ithalat, ihracat, ticaret dengesi, döviz rezervi ve GSYİH üzerindeki etkilerini incelemiştir. Analiz için Korelasyon Çıkarma yöntemi ve Granger nedensellik testini kullanmış ve çalışma sonucunda, kurdaki değer kaybının ihracatı arttırdığını görmüştür.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI, MODELİ VE BULGULARI

Çalışmada kullanılan veriler, TCMB veri tabanından alınmıştır. Türkiye üzerine yapılan çalışmada faiz, ithalat ve ihracat verileri kullanılmıştır. Çalışmanın veri seti, 2002:01-2019:10 dönemi aylık verilerden oluşmaktadır. Bu nedenle gözlem sayısı 215’tir. Çalışmanın analiz kısımlarının gerçekleştirilmesinde Eviews 8 programı kullanılmıştır. Veri setine ilişkin tanımlayıcı bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Değişken	Kısaltma	Veri Kaynağı
Faiz (bağımsız)	faizsa	TCMB EVDS veri seti
İthalat (bağımlı)	logithasa	
İhracat (bağımlı)	logihrasa	

Faiz: Bankalarca açılan TL mevduatlarına uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı

İthalat: Toplam ithalat

İhracat: Toplam ihracat

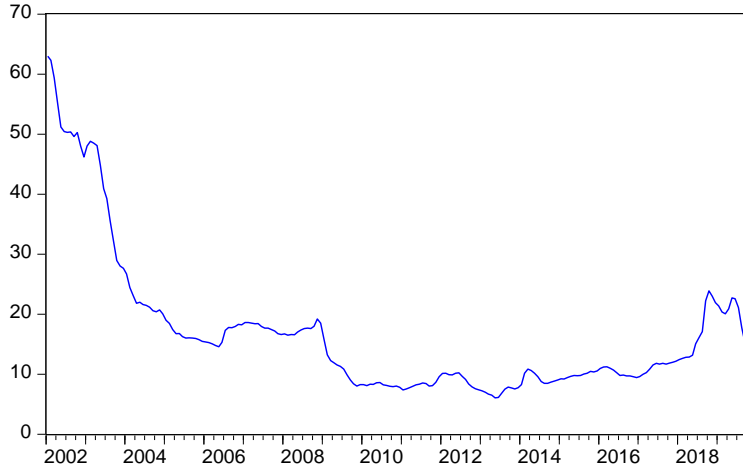
Verilerin öncelikle logaritmaları alınmıştır. Daha sonra verilerin değişkenliği modellerinden Hareketli Ortalamalar (Moving Average) modeli kullanılarak mevsimsel etkilerinden arındırılmıştır. Burada kullanılan verilerin aylık veri olması sebebiyle, mevsimsel nedenlerden etkilenebileceği düşünülerek bu yöntem kullanılmıştır.

3.1. Mevsim Etkilerden Arındırma

GSYİH, işsizlik, turizm vb. gibi birçok zaman serisi mevsimsel hareketlilikler göstermektedir. Zaman serileri kullanılarak ekonometrik analiz yapılırken, mevsimsel hareketlerin belirlenmesi ve yok edilmesi gerekmektedir. Bu durum tahminin başarısını ve kalitesini artırmaktadır. Çünkü mevsimsel etkiler, değişkenler üzerinde, serinin kendi karakterinden kaynaklanmayan ek bir hareketlilik meydana getirmektedir. Bu etkiler arındırıldığında, yalnızca serinin kendi doğasından kaynaklanan değişimler ortaya çıkarılabilecektir.

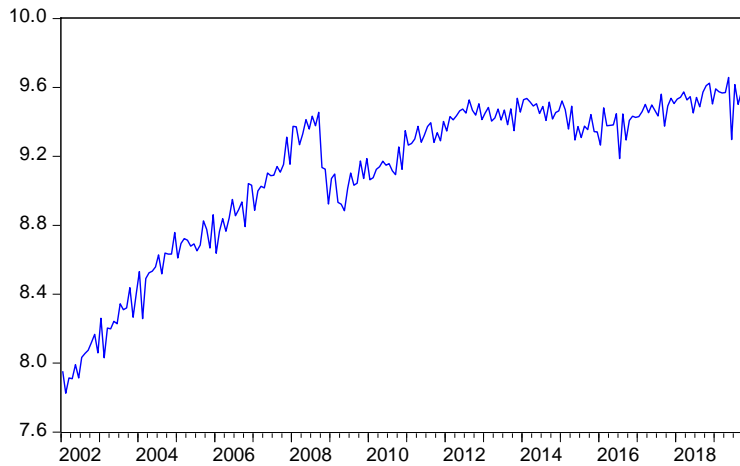
Aşağıda faiz, ithalat ve ihracat verilerine ilişkin grafikler bulunmaktadır.

FAZSA

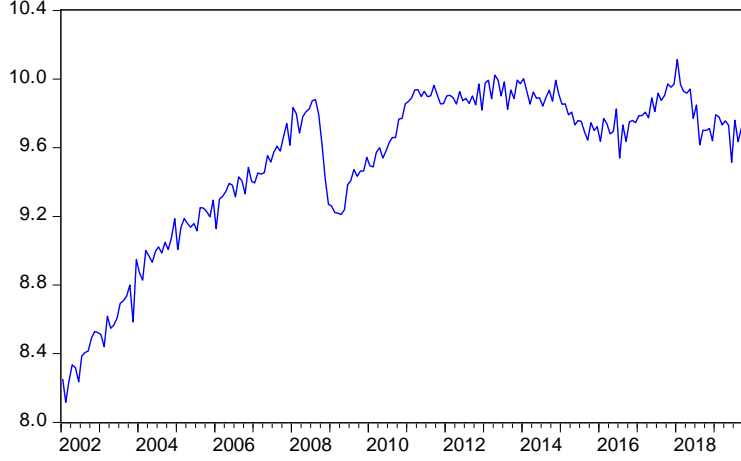

Yukarıdaki grafik faiz verisinin mevsim etkilerinden arındırılmış grafiğidir.

LOGIHRASA

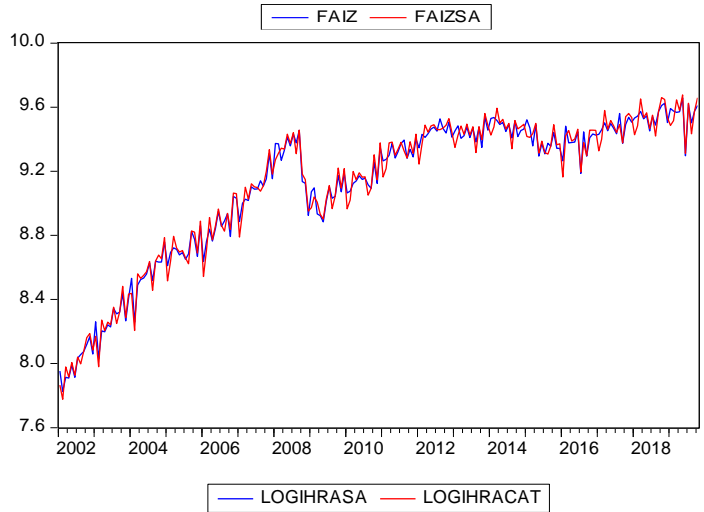
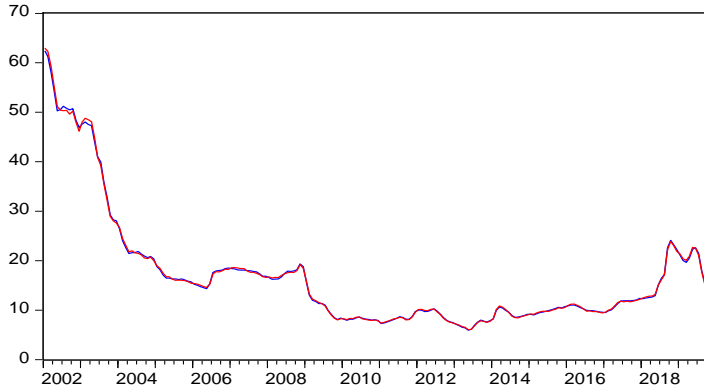
Yukarıdaki grafik ihracat verisinin mevsim etkilerinden arındırılmış grafiğidir.
LOGITHASA

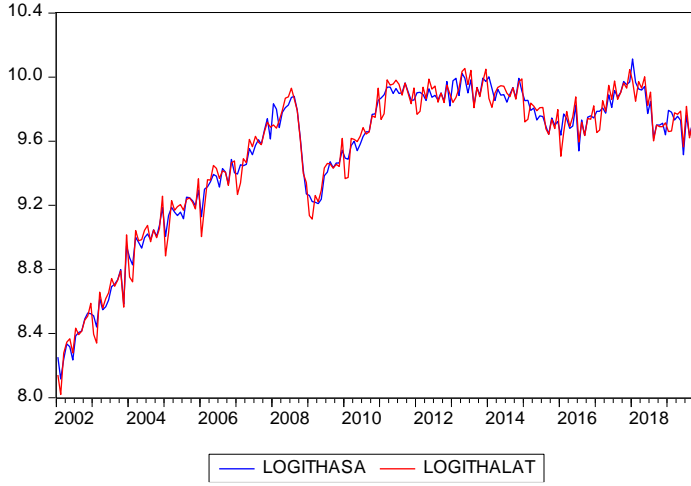

Yukarıdaki grafik ithalat verisinin mevsim etkilerinden arındırılmış grafiğidir.

3.2. Mevsim Etkilerinden Arındırma İşleminin Kontrolü

Yapılan mevsim etkilerden arındırma işleminin işe yarayıp yaramadığı veya seride gerçekten mevsim etkilerinin olup olmadığını belirlemek için orijinal seri ve mevsim etkilerinden arındırılmış seri birlikte açılarak, mevsim etkisinden arındırma işleminin kontrolü yapılmaktadır. Aşağıdaki grafikler bu amaçla oluşturulmuştur.

İncelenen 3 grafikte de serilerdeki sivriliklerin giderilip seriyi daha yumuşak geçişli hale getirdiği görülmekte olup, mevsim etkilerinden arındırma işleminin işe yaradığını göstermektedir. Bu işlem de gerçekleşikten sonra birim kök testlerine geçilmektedir.

3.3. Birim Kök Testi

Bir zaman serisinin birim kök içermesi, o serinin durağan olmadığı anlamına gelmekte ve birim kök içeren zaman serileri ile yapılan ekonometrik analizler anlamlı sonuçlar vermemektedir. Zaman serilerinde analizlerin uygulanıp doğru sonuçlar elde edilmesi için,

seride trendin olmaması ve durağan olması gerekmektedir. Fakat zaman serisi analizindeki değişkenler genellikle artış ya da azalış yönünde bir eğilime sahip olduklarından yapılan analizler hatalı regresyon sonuçları geçersiz olmaktadır. Bu nedenle zaman serisinin durağanlaştırılması ve trendin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Dickey-Fuller testinde otokorelasyon sorunu ile karşılaşmakta, bu sorunu ortadan kaldırmak için Dickey-Fuller denkleminde otokorelasyonu gidermeye yetecek kadar bağımlı değişkenin gecikmeli değeri denklemin sağ tarafına ilave edilmektedir. Bu ilaveden sonra Dickey-Fuller (DF) regresyon denklemi Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) denkleminde dönüşmektedir (Dickey ve Fuller, 1979). Bu çalışmada birim kök testi için kullanılan test, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testidir.

Null Hypothesis: FAIZSA has a unit root
Exogenous: Constant, Linear Trend
Lag Length: 11 (Automatic - based on AIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.702001	0.0244
Test critical values:		
1% level	-4.004132	
5% level	-3.432226	
10% level	-3.139858	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Yukarıdaki tablo Faiz verisi için yapılmış olan birim kök testi sonuç tablosudur. Maksimum gecikme uzunluğu olarak 13 seçilmiş ve Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılmıştır. Seri, düzey değerinde ve "Trendli ve Sabit Terimli" model seçilmiştir. Hesaplanan test istatistiği, kritik değerden mutlak değerce büyük olduğunda serinin durağan olduğuna karar verilmektedir. Tabloya baktığımızda %5 anlamlılık düzeyinde düzey değerinde seri durağandır. Ayrıca olasılık değeri de 0.05'ten küçük olduğu için serinin durağan olduğunu kabul etmekteyiz.

Null Hypothesis: LOGIHRASA has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Lag Length: 6 (Automatic - based on AIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.663000	0.2532
Test critical values: 1% level	-4.003005	
5% level	-3.431682	
10% level	-3.139538	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

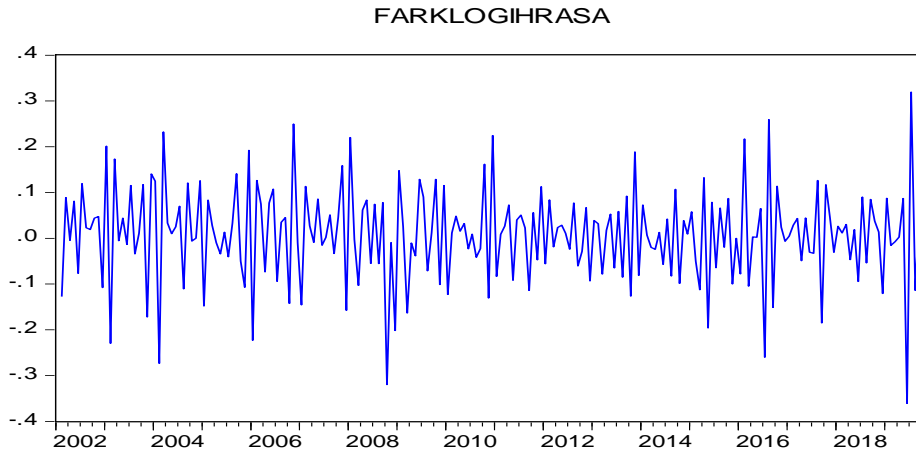
Yukarıdaki tablo İhracat verisi için yapılmış olan birim kök testi sonuç tablosudur. Maksimum gecikme uzunluğu olarak 13 seçilmiş ve Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılmıştır. Tabloya bakıldığında herhangi bir anlamlılık düzeyinde, test istatistiği, kritik değerlerden mutlak değerce küçük olduğu için serinin durağan olmadığına karar verilmiştir. Ayrıca olasılık değeri de 0.2532 olarak gerçekleşmiş ve 0.05'ten büyük olduğu için serinin durağan olmadığı açıktır. Bu aşamada serinin farkı alınmaktadır.

Null Hypothesis: D(LOGIHRASA) has a unit root
 Exogenous: Constant
 Lag Length: 5 (Automatic - based on AIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-5.568402	0.0000
Test critical values: 1% level	-3.461938	
5% level	-2.875330	
10% level	-2.574198	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Yukarıdaki tabloda İhracat verisinin 1.farkı alınmış birim kök testi sonucu bulunmaktadır. Burada yine maksimum gecikme uzunluğu olarak 13 seçilmiştir. Serinin birinci farkta ve "Sabit Model" seçilerek test edilmesi sonucu, test istatistiği, kritik değerden %1 anlamlılık düzeyinde mutlak değerce büyük çıkmış ve serinin 1. farkta durağan olduğunu belirtebiliriz.

Yukarıdaki grafik incelendiğinde, 1.farkı alındıktan sonra ihracat değişkeninin durağanlaşmış olduğu görülmektedir.

Null Hypothesis: LOGITHASA has a unit root
 Exogenous: Constant, Linear Trend
 Lag Length: 5 (Automatic - based on AIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-2.550604	0.3037
Test critical values:		
1% level	-4.002786	
5% level	-3.431576	
10% level	-3.139475	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Yukarıdaki tablo İthalat verisi için yapılmış olan birim kök testi sonuç tablosudur. Maksimum gecikme uzunluğu olarak 13 seçilmiş ve Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılmıştır. Burada da yine herhangi bir anlamlılık düzeyinde, test istatistiği, kritik değerlerden mutlak değerce küçük olduğu için serinin durağan olmadığına karar verilmiştir. Ayrıca olasılık değeri de 0.3037 olarak gerçekleşmiş ve 0.05'ten büyük olduğu için serinin durağan olmadığı açıktır. Bu aşamada serinin yine farkı alınmaktadır.

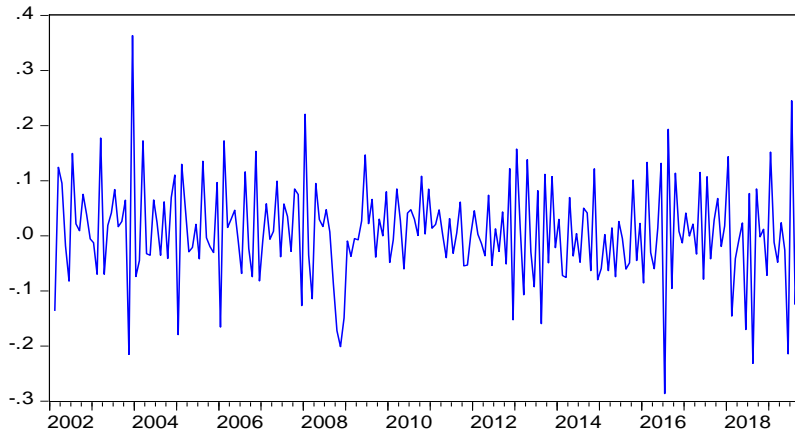
Null Hypothesis: D(LOGITHASA) has a unit root
 Exogenous: Constant
 Lag Length: 4 (Automatic - based on AIC, maxlag=13)

	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-6.055844	0.0000
Test critical values:		
1% level	-3.461783	
5% level	-2.875262	
10% level	-2.574161	

*MacKinnon (1996) one-sided p-values.

Yukarıdaki tabloda İthalat verisinin 1.farkı alınmış birim kök testi sonucu bulunmaktadır. Burada yine maksimum gecikme uzunluğu olarak 13 seçilmiş ve Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılmıştır. Serinin birinci farkta ve “Sabit Model” seçilerek test edilmesi sonucu, test istatistiği, kritik değerden %1 anlamlılık düzeyinde mutlak değerce büyük çıkmış ve bundan dolayı serinin 1. farkta durağan olduğunu belirtebiliriz.

FARKLOGITHASA

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere, ithalat değişkeni, 1.fark alındıktan sonra durağan hale gelmiştir.

Tablo 2: ADF Birim Kök Analiz Tablosu

Değişken	ADF Test İstatistiği	Kritik Değerler	Olasılık Değerleri
faizsa	-3.432226	-3.702001	0.0244
logihrasa	-2.663000	-4.003005	0.2532
Alogihrasa	-5.568402	-3.461938	0.0000
logithasa	-2.550604	-4.002786	0.3037
Alogithasa	-6.055844	-3.461783	0.0000

Birim kök analizini tek bir tabloda topladığımızda, faiz değişkeninin düzey değerde, ihracat ve ithalat değişkeninin 1. Farkında durağanlaştığını görebilmekteyiz.

3.4. Nedensellik Analizi

Toda-Yamamoto (1995) genişletilmiş Granger analizinde, gecikme uzunluğu k olan VAR modelinin kısıtlanan parametrelerine x^2 dağılımı gösteren genişletilmiş Wald testi (MWALD) uygulanmaktadır. Toda-Yamamoto genişletilmiş Granger analizi iki aşamalı bir yöntem olup, birinci aşamasında, gecikme uzunluğuna oldukça duyarlı sonuçlar veren VAR modeli, AIC ve SIC gibi bilgi kriterleri aracılığıyla optimal gecikme uzunluğu (k) ve modeldeki değişkenlerin maksimum bütünleşme seviyeleri (d_{max}) birim kök testleri ile belirlenmektedir. Değişkenlerin maksimum bütünleşme derecesi (d_{max}) ve optimal gecikme uzunluğu (k) belirlendikten sonra gecikmesi $k+d_{max}$ olan geliştirilmiş VAR modeli seviyesinde tahmin edilmektedir. İkinci aşamada ise, k gecikmeli VAR modelinin kısıtlamalarına MWALD testi uygulanmaktadır (Terzi ve Yurtkuran 2016:16). İlgili VAR modelinde denklem (Toda ve Yamamoto, 1995: 225-230);

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} \alpha_{1i} + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} \alpha_{2i} + u_t$$

$$X_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} \beta_{1i} + \sum_{i=1}^{p+d_{max}} \beta_{2i} Y_{t-1} + v_t$$

şeklinde yazılmakta ve hipotezleri;

H_0 : Y'den X'e doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur,

H_1 : Y'den X'e bir nedensellik ilişkisi vardır, şeklinde dile getirilmektedir (Doğan 2017:24).

Toda-Yamamoto'nun (1995) en önemli özelliği ve kullanıcılara sağladığı en büyük kolaylık, birim kök ve eşbütünleşme özelliklerinin tespitinde kullanılan potansiyel eğilimli ön testlere gereksinim olmayışıdır. Böylece, ilgili yöntemin kullanımı ile serilerin bütünleşme derecesinin yanlış tespit edilmesi ile ilgili risk minimize edilmektedir. Bu aşamadan sonra serilerin nedensellik testi aşamasına geçilmiştir. Çalışmamızda Toda-Yamamoto Nedensellik testi kullanılmıştır.

Öncelikle serilere Var tahmini yapıldıktan sonra optimum gecikme uzunluğunu belirleyeceğiz. İlk analizimin Faiz ve İhracat verileri arasındaki ilişki üzerine olacaktır.

VAR Lag Order Selection Criteria
 Endogenous variables: FAIZSA FARKLOGIHRASA
 Exogenous variables: C
 Date: 12/12/19 Time: 23:15
 Sample: 2002M01 2019M10
 Included observations: 205

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-566.6083	NA	0.879540	5.547398	5.579818	5.560511
1	-46.62213	1024.753	0.005728	0.513387	0.610646	0.552726
2	6.124904	102.9211*	0.003560*	0.037806*	0.199904*	0.103371*
3	9.774804	7.050538	0.003573	0.041221	0.268159	0.133012
4	12.64255	5.483684	0.003612	0.052268	0.344044	0.170284
5	16.62261	7.533002	0.003613	0.052462	0.409078	0.196705
6	20.75707	7.744537	0.003609	0.051151	0.472606	0.221619
7	25.01628	7.895123	0.003601	0.048622	0.534916	0.245316
8	26.21978	2.207396	0.003701	0.075905	0.627038	0.298825

* indicates lag order selected by the criterion
 LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)
 FPE: Final prediction error
 AIC: Akaike information criterion
 SC: Schwarz information criterion
 HQ: Hannan-Quinn information criterion

Yukarıdaki tablo, Faiz ve İhracat arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlı yapılan optimum gecikme uzunluğunun tespit edilmesi tablosudur. Optimum gecikme uzunluğunun tespiti, kriterlerden en fazla yıldız (*) alan satırın optimum gecikme uzunluğu olarak belirlenmesi ile bulunmaktadır. Buradaki tablo incelendiğinde en fazla yıldızın 2.satırda olduğunu görmekteyiz. O zaman bizim optimum gecikme uzunluğumuz 2 olacaktır. Optimum gecikme uzunluğu, LR, FP, AIC, SC ve HQ kriterleri baz alınarak 2 olarak belirlenmiştir.

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests
 Date: 12/13/19 Time: 00:13
 Sample: 2002M01 2019M10
 Included observations: 210

Dependent variable: FARKLOGIHRASA

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FAIZSA	0.181445	2	0.9133
All	0.181445	2	0.9133

Dependent variable: FAIZSA

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKLOGIHR ASA	6.377681	2	0.0412
All	6.377681	2	0.0412

Belirlenen bu gecikme uzunluğu Granger nedensellik testinde kullanılacaktır. Yukarıdaki tabloda da açıklandığı üzere bağımsız değişkenin Faiz, bağımlı değişkenin İhracat olduğu modelde nedensellik ilişkisinin var olmadığı tespit edilmiştir. Burada karar verirken, olasılık değeri <0.05 ise birinci

değişkenden, ikinci değişkene doğru bir nedensellik ilişkisinin var olduğuna karar verilmektedir. Fakat bizim tablomuzda böyle bir durum olmadığı için, nedensellik ilişkisinden bahsedilememektedir. Bağımlı değişkenin Faiz bağımsız değişkenin ihracat olduğu modelde ise olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için ihracattan faize doğru nedensellik ilişkisi sökonusudur.

Faiz ve İhracat serilerinin nedensellik analizinden sonra aşağıda Faiz ve İthalat serilerinin nedensellik analizini inceleyeceğiz. Yine öncelikle optimum gecikme uzunluğunun tespiti işlemini gerçekleştireceğiz.

VAR Lag Order Selection Criteria

Endogenous variables: FAIZSA FARKLOGITHASA

Exogenous variables: C

Date: 12/12/19 Time: 23:22

Sample: 2002M01 2019M10

Included observations: 205

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-533.5632	NA	0.637152	5.225007	5.257427	5.238120
1	-34.65866	983.2070	0.005097	0.396670	0.493929	0.436009
2	9.190588	85.55951	0.003455	0.007897	0.169995	0.073461
3	19.94877	20.78166	0.003235	-0.058037	0.168900*	0.033754*
4	24.67689	9.041097	0.003212	-0.065140	0.226636	0.052876
5	29.49348	9.116279	0.003187*	-0.073107*	0.283509	0.071135
6	30.21751	1.356223	0.003291	-0.041146	0.380308	0.129322
7	37.10344	12.76417*	0.003200	-0.069302	0.416992	0.127392
8	38.23872	2.082270	0.003292	-0.041353	0.509780	0.181567

* indicates lag order selected by the criterion

LR: sequential modified LR test statistic (each test at 5% level)

FPE: Final prediction error

AIC: Akaike information criterion

SC: Schwarz information criterion

HQ: Hannan-Quinn information criterion

Yukarıdaki tablo, Faiz ve İthalat arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlı yapılan optimum gecikme uzunluğunun tespit edilmesi tablosudur. Tablo incelendiğinde en fazla yıldızın 3. ve 5. satırda olduğunu görmekteyiz. Biz burada literatürde çokça kullanıldığı için, SC ve HQ kriterlerini ele alıp 3. Gecikme uzunluğunu kullanacağız. Optimum gecikme uzunluğu, SC ve HQ kriterleri baz alınarak 3 olarak belirlenmiştir.

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Date: 12/13/19 Time: 00:22

Sample: 2002M01 2019M10

Included observations: 209

Dependent variable: FARKLOGITHASA

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FAIZSA	1.509493	3	0.6801
All	1.509493	3	0.6801

Dependent variable: FAIZSA

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
FARKLOGITHA			
SA	9.045907	3	0.0287
All	9.045907	3	0.0287

Belirlenen bu gecikme uzunluğu Granger nedensellik testinde kullandık. Yukarıdaki tabloda da açıklandığı üzere bağımsız değişkenin faiz ve bağımlı değişkenin ithalat olduğu modelde nedensellik ilişkisinin var olmadığı tespit edilmiştir. Fakat bağımlı değişkenin faiz, bağımsız değişkenin ithalat olduğu modelde olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için nedensellik ilişkisinin varlığını kabul etmekteyiz.

Nedensellik Analizi Test Sonuçları

Değişkenler	Ki-kare testi	Olasılık değeri
farklogihrasa → faizsa	6.377681	0.0412
faizsa ↗ farklogihrasa	0.181445	0.9133
farklogithasa → faizsa	9.045907	0.0287
faizsa ↗ farklogithasa	1.509493	0.6801

Sonuç olarak, Türkiye’de 2002:01-2019:10 dönemi için Faiz, İthalat ve İhracat aylık verilerinin kullanıldığı bu analizde, öncelikle değişkenler, mevsimsel etkilerinden arındırılmıştır. Daha sonra değişkenler ile yapılacak olan analizin sağlıklı çıkması için birim kök testi uygulanmıştır. Yapılan birim kök testi sonucunda faiz değişkeni düzey değerde, ithalat ve ihracat değişkeni ise 1.farklarında durağandır. Bu işlemde sonra değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin test edilmesi aşamasına geçilmiştir. Gerçekleştirilen nedensellik testi sonucunda bağımlı değişkenin faiz bağımsız değişkenin ihracat olduğu modelde olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için ihracattan faize doğru nedensellik ilişkisi söz konusudur. Çalışmadan çıkartılabilecek bir diğer sonuç ise, bağımlı değişkenin faiz, bağımsız değişkenin ithalat olduğu modelde olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için nedensellik ilişkisinin varlığını kabul etmekteyiz.

4. SONUÇ

Gelişmekte olan piyasa ekonomileri arasında bu ilgi, birçoğunun son zamanlarda para ve döviz kuru politikalarında değişiklik yapması ve çok büyük oranda döviz kuru rejimleri altında faaliyet gösteren enflasyon hedeflemesi çerçevelerine geçmesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Faiz oranları ülkelerin para politikalarına göre değişiklik göstermekte, ülkeye yapılacak portföy yatırımlarını etkileyerek, ülkedeki döviz kurlarını ve dış ticareti etkileyebilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de faiz oranının ithalat ve ihracat verileri üzerindeki etkisinin ekonometrik yöntemler aracılığıyla araştırılması amaçlanmaktadır. Birim Kök Testi ve VAR analizi uygulanarak Türkiye üzerine yapılan çalışmada faiz, ithalat ve ihracat verileri kullanılmıştır.

Çalışma sonucunda Faiz, İthalat ve İhracat aylık verilerinin kullanıldığı bu çalışmada ihracattan faize doğru nedensellik ilişkisi söz konusudur. Çalışmadan çıkartılabilecek bir diğer sonuç ise, bağımlı değişkenin faiz, bağımsız değişkenin ithalat olduğu modelde olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğu için nedensellik ilişkisinin varlığını kabul edilmektedir. Çalışmamız bu sonuçlarıyla yapılmış çalışma sonuçlarıyla tutarlı olup literatüre katkı sunmaktadır (Uslu, 2018; Sever ve Mızrak, 2007; Terzioğlu 2013;).

KAYNAKÇA

- AACB, <https://aacb.com/benefits-of-importing-and-exporting/>, (Erişim Tarihi: 28.01.2020)
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root,”. *Journal of the American Statistical Association*, 74: 427–431.
- Eleren, A., & Karagül, M. (2008). 1986-2006 Türkiye Ekonomisinin Performans Değerlendirmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 15(1), 1–14.
- Karacan, R. (2010). Faiz , Döviz Kuru İlişkisinin Makroekonomik Performansa Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(20), 72–92.
- Muhammad, Z. (2014). Macroeconomic Relationships between Exchange Rate Instability, Exchange Volatility, Trade and Economic Growth Variables: The case of Pakistan. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5 (13), 1-11.
- Oluyemi, O., & Isaac, E. D. (2017). The effect of exchange rate on imports and exports in Nigeria from January 1996 to June 2015. *International Journal of Economics and Business Management*, 3(2), 66-77.

- Sever, E., & Mızrak, Z. (2007). Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki İlişkiler: Türkiye Uygulaması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 264-283.
- Şentürk, M., & Dücan, D. (2014). Türkiye’de Döviz Kuru-Faiz Oranı ve Borsa Getirisi İlişkisi: Ampirik Bir Analiz. *Business and Economics Research Journal*, 5(3), 67-80.
- TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_19, (Erişim Tarihi: 01.02.2020)
- Terzioğlu, M. K. (2013). Interactions of Benchmark Interest Rate, Foreign Trade Volume, and Domestic Debt Stock. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(26), 55-76.
- Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri/dis-ticaret-istatistik-leri-ocak-aralik>, (Erişim Tarihi: 020.01.2020)
- Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66 (1995), 225-250.
- TUIK, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi: 26.01.2020)
- Uslu, H. (2018). Türkiye’de Döviz Kuru ve Faiz Oranının Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Yapısal Kırılmalı Bir Analiz. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 311-334.
- Uslu, H. (2018). Türkiye’de Döviz Kuru ve Faiz Oranının Dış Ticaret Üzerine Etkileri: Yapısal Kırılmalı Bir Analiz. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 311-334.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**TÜRK DOĞALGAZ SEKTÖRÜNDEKİ REKABETİN PORTERİN 5 GÜÇ
ANALİZİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ**
EVALUATING OF THE COMPETITION IN THE TURKISH NATURAL GAS SECTOR BY THE
PORTER'S 5 FORCES ANALYSIS

Cem KARTAL

Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü

Mürüvet Acar Karaboğa

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Programı Doktora Öğrencisi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türk doğalgaz sektörünün rekabet gücünün Potter'ın güç analizi çerçevesinde değerlendirilmesidir. Doğalgaz diğer enerji kaynaklarına nazaran daha ucuz, temiz ve kullanışlı bir ürün olarak dünya 'da en çok tercih edilen enerji türüdür. Dünyada doğalgazın rezervi, üretimi ve tüketimi kadar taşınmasının da önemli olması Türkiye'yi doğalgaz taşımacılığında ön plana çıkarmıştır. Çünkü Enerji sektörünün en önemli konularından birisi enerjinin temiz bir şekilde tüketiciye sunulmasıdır. Özellikle doğalgazın boru hatları ile taşınmasının avantajlı olması enerji arz güvenliği meselesini de gündeme getirmiştir. Enerji arz güvenliğinin sürdürülmesi ve çevrenin korunması noktasında Türkiye Ortadoğu ve hazar bölgesi doğalgazının Avrupa'ya akışını sağlayacak boru hatlarının merkezinde olması sebebiyle kilit bir role sahiptir. Bu bakımdan doğalgaz sektöründe hiçbir ülke üretim, tüketim rezerv ve transit konusunda mutlak üstünlüğe sahip değildir. Ülkeler doğalgazda mutlak üstünlük yerine ortak güç dengesi oluşturmak mecburiyetindedirler. Türk doğalgaz sektörü, 2001 yılında 4646 sayılı serbestleşme kanunu ile yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde coğrafi konumun ve ekonomik gücün getirdiği avantajla dünya doğalgaz sektöründeki yerini küresel düzeyde oyuncu olarak şekillendirecektir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet, Doğalgaz, Boru Hatları, Beş Güç Analizi.

ABSTRACT

The goal of this writing is to evaluate the competitive power of Turkish natural gas sector within the frame of Potter's power analysis. Natural gas is the most preferred energy type in the world as a cheaper, cleaner and more useful product compared to other energy sources. The transmission of the world's natural gas has pushed Turkey to the forefront since it is important as much as its reserves, production and consumption. Because one of the most important issues in the energy sector is to offer energy to the consumer in a clean manner. The issue of energy supply security is principally important in that it is advantageous to transport natural gas through pipelines. Turkey has a key role in maintaining energy supply security and protecting the environment due to being at the centre of pipelines ensuring the flow of gas of the Middle East and the Caspian regions to Europe. In this respect, no country in the natural gas sector has an absolute advantage in terms of production, consumption, reserve and transit. Countries are obliged to create a balance of common power instead of absolute advantage in natural gas. Turkish natural gas sector entered into a new period in 2001 with 4646 numbered law of liberalization, and it will formalise its position in the world natural gas sector as a global player with the advantage of its geographical location and economic power.

Key words: competitive, natural gas, pipe lines, five forces analysis.

1. GİRİŞ

Doğalgaz birinci enerji kaynaklarından olup 1973 petrol krizinden sonra en çok tercih edilen enerji türüdür. Türkiye'nin jeostratejik konumundan dolayı doğalgazda enerji koridoru olması enerjide Türkiye'yi uluslararası düzeyde avantajlı hale getirmiştir. 2001 yılında 4646 sayılı kanunun kabul edilmesi ile Türk doğalgaz toptan satış piyasasının serbestleşerek büyümesi hedeflenmesine rağmen doğalgaz sektörü, büyük ölçüde Kamu Sektörü Taahhütlerinin elinde kalmıştır.

1.1. Rekabet Kavramı ve Enerji Sektörü

Rekabet, nispeten adil bir yarışma ortamında, birden çok benzer konumdaki katılımcının, yarışma kurallarına bağlı kalarak, eş zamanlı olarak kıt bir şeyi veya istenilir bir konumu kazanma amacıyla, yaptıkları çabalar olarak tanımlanabilir. (Türkan, 2001: 69). Rekabet bir yandan kısıtlamaların bir yandan da özgürlüklerin yarattığı bir ortamda ortaya çıkan yarıştır.

İktisat biliminde rekabet kavramı ise “iktisadi amaçlar için mücadele Eden birimler arasındaki karşıtlık veya rakiplik durumunu ifade etmek amacıyla kullanılmıştır” (Lipsey ve diğerleri 1989: 213). Bütün iktisatçıların merkezinde olan rekabet kavramı, iktisatçılar tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Klasik iktisatçılar piyasalarda tam rekabet olduğunu varsayarak rekabeti: dinamik bir süreç içerisinde iktisadi gelişmenin bir itici gücü olarak dışarıdan müdahale edilmediğinde, dengeye ulaştıran faktör hareketliliği olarak kendini ortaya koyduğunu ifade etmişlerdir.

Neo klasik iktisatçılar ise rekabeti statik bir yapıda değerlendirmişler ve piyasa yapısını ele alarak rekabeti belirleyen en önemli unsurun firma sayısı olduğunu belirtmişlerdir. Onlara Piyasada Tek bir firmanın olması durumunda rekabetten söz edilemez.

Tam rekabet durumu ancak piyasada çok sayıda firmanın olması ve aynı piyasada sadece bir firmanın piyasa üzerinde etkisinin olmadığı durumda gerçekleşmektedir. Avusturya Okulu temsilcilerinden Hayek rekabeti: rasyonel davranmayı zorlayan bir keşif süreci olarak tanımlayarak piyasadaki bilgilenmenin rekabet süreci içerisinde olacağını savunmuştur (Tokathioğlu, 1999: 5-19). Bu okul, piyasadaki tekellerden korkmamak gerektiğini, büyük birleşmelerin üretimde etkinlik ve verimliliği artıracığını ve tüketicilerin bundan yararlanacağını ifade etmektedir.

Günümüzdeki rekabetin ulaştığı boyut ise hiper rekabettir. Her ülkenin ve her sektörün rekabet yapısı kendine özgü olması sebebiyle ülkelerin sektörlere göre rekabetçi yaklaşımları birbirlerinden farklıdır. Rekabet; dünya enerji sektörü çerçevesinde üç aşamada değerlendirilebilir.

Birinci aşama, ikinci dünya savaşından sonra başlayan yeniden yapılanma ve gelişme sürecinde merkezîyetçilik ve devlet planlamasına olan inancın yüksek olduğu süreç, ikinci yaklaşım ise 1970 petrol krizi ve fiyat artışlarından sonra pazar temelli süreç, petrol krizinden sonra dünya doğalgaza yönelerek enerji sektörü bağlantılarını genişletmiş ve dolayısıyla doğalgazın uluslararası piyasalarda önemi gittikçe artmıştır.

Üçüncü yaklaşım 1985 sonrası liberalizasyon süreçlerinin etkisiyle özelleştirme ve pazar odaklı enerji politikalarının benimsenmesidir (Zyuzev, 2008:19). Söz konusu yaklaşımlara bakıldığı zaman ne piyasanın ne de devletin uygun fiyat ve güvenilir enerjiyi sağlamada tek başına yeterli olmadığı görülmektedir.

Günümüzde birincil enerji kaynaklarına olan bağlılık her geçen gün artmakta ve enerji rezervlerinde aynı şekilde azalmaktadır. Bu durum enerji sektöründeki rekabeti artırmakta ve enerji sektörünü en stratejik sektör olarak dünya gündemine taşımaktadır.

1.2. Rekabet Gücü ve Rekabet Gücü Düzeyleri

Rekabet kavramını analiz ederken, tanımlanması gereken bir kavramda rekabet gücü kavramıdır. Ülkelerin ürünlerini iç ve dış piyasada pazarlayabilmeleri rekabet güçlerine bağlıdır. Rekabet gücünün bir güç olarak analiz edilmesinde iki önemli boyut vardır, birincisi rekabet gücünün nasıl elde edileceği, ikincisi ise rekabet gücünün nasıl kullanılacağıdır. Bu iki boyut karşılıklı etkileşim halindedir.

Literatürde rekabet gücü üç bakış açısıyla tanımlanmış ve ele alınmıştır. Firma düzeyinde rekabet gücü (Mikro) tanımlarına bakıldığında, Avrupa Birliği (AB) komisyonuna göre bir firmanın küresel piyasalardaki mevcut durumunu koruması veya konumunu daha da güçlendirmesidir (Commission of the European Communities, 2006a:2). Firma düzeyindeki rekabeti belirleyen faktörleri, üretim maliyetleri, kalite ve standartlara uygunluk, Nitelikli İşgücü, Üretim Teknolojisi ve Ar-Ge Faaliyetleri, Pazar payı olarak sıralayabiliriz (Yurttançıkmaç, 201: 63).

Endüstri düzeyindeki rekabet gücü (Mezo) Markusen (1992) ise endüstriyel rekabet gücünü; herhangi bir endüstrinin yüksek düzeyli verimlilik ile rakiplerini geride bırakması, bu verimlilik düzeyini sürdürmesi ve rakiplerinden daha düşük maliyette üretme ve satma yeteneği olarak tanımlar. Bir endüstrinin rekabet düzeyi, o endüstrinin faaliyette bulunduğu sektörde güçlü ve verimli firmalara sahip olmasıdır.

Ulusal düzeyde rekabet gücü (Makro) farklı şekillerde tanımlanmıştır. Markusen ulusal rekabet gücü olarak serbest ticaret altında dış ticareti dengede tutup, ticari rakiplerine göre eşit veya daha yüksek milli gelir büyümesi olduğunu ifade etmiştir (Markusen,1992:7).uluslararası rekabet gücünün temel alanları, dış ticaret, işletme iktisadı ve makro iktisat etrafında şekillenmektedir.

1.3. Elmas Modeli Ve Rekabet Avantajı

Rekabet gücü analizine katkı yapan en önemli düşünür; M.E. PORTER olmuştur. Uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazanmak, yalnızca iç pazarı değil, uluslararası pazardaki gereksinimleri de dikkate almakla mümkün olur. Porter'e (1990) göre bir ülkenin rekabet gücü kazanmasının tek yolu yenilik yapmaktan ve yenilikleri daha mükemmel duruma getirmekten geçer. Rekabetçi güç büyük ölçüde yerel bir süreç sonucu yaratılır ve sürdürülür. Ulusal değerlerin, kültürün, İktisadi yapıların, kurumlar, tarihin farklılığı hep birlikte rekabetçi başarıya katkı yapar (Porter, 1990:73).

Porter'ın ortaya koymuş olduğu Elmas Modeline göre belirli bir bölgenin rekabetçi üstünlüklerini belirleyen ve birbirleriyle ilişkili olan dört unsur vardır. Bu unsurlar; (1) faktör koşulları; (2) talep koşulları; (3) ilgili ve destekleyici endüstriler; (4) firma yapısı, stratejisi ve rekabettir. Şans ve hükümet faktörleri ise bu dört faktörü etkilemektedir.

Porter'ın faktörlerin durumundan anladığı geleneksel dış ticaret kuramlarında uzmanlaşmayı açıklamada kullanılan faktörlerin bolluk ya da kıtlığı değildir.

Porter bir takım özel yetenekler, özel birikimleri kast etmektedir. Bir ülkeye rekabet gücü kazandıracak olan, belli bir endüstri için gerekli olabilecek özel yeteneklerin ortaya çıkarılması ve bu yeteneklerin daha da geliştirilmesidir. Bu durumda hükümetlere düşen, genel olarak faktörlerin niteliğini geliştirmek değil, özel faktörler yaratmaktır.

Doğal kaynaklardan yoksun ulusların bu eksikliklerini doğal kaynakların yerine geçebilecek kaynaklar üreterek kapatmaları gibi, uluslar da faktör yönünden eksikliklerini kapatacak biçimde faktör yaratma ve yarattıklarını geliştirme başarısı göstermelidirler (Porter, 1990:79). Porter rekabet gücü yerine rekabet avantajı veya üstünlüğü kavramını kullanmıştır.

Bunlardan birisi, genel maliyet üstünlüğü stratejisi, ikincisi farklılaşma stratejisi, üçüncüsü de odaklaşma stratejisidir.

2. DOĞALGAZ PİYASASI VE REKABET

Doğalgaz hidrokarbon kökenli birincil enerji kaynağı olup petrolden sonra enerji piyasalarında ikinci sırada yer almaktadır. Dünya gündemini, bölgenin sahip olduğu petrol ve doğalgazı en çok kimin tüketeceği, fiyatların ne olacağı başka bir deyişle bu kaynakları kimin kontrol edeceği sorusu meşgul etmektedir. Ayrıca doğal gaz taşınması konusu diğer enerji kaynaklarına göre teknik açıdan önem arz eder.

Doğalgazın boru hatları ile taşınması, maliyeti açısından daha avantajlıdır. Bu bakımdan Doğalgazın rezervi ve üretimi Kadar transiti de çok önemlidir. Bir bölge üyesi olmamakla birlikte küresel başoyuncular olma iddiasını sürdürmek isteyen ABD, AB, Çin ile bölgenin enerji kaynakları açısından zengin olan Rusya ve İran başta olmak üzere, Ortadoğu ile Hazar bölgesi ülkeleri arasında güç ve iktidar oyunu oynanmaktadır

Doğalgaz piyasalarının önemli özelliklerinden biri de bu piyasalarda faaliyet gösteren kuruluşların doğal bir biçimde monopolcü pozisyonda olabilmeleridir.

Buna müsaade Eden faktör sözü geçen tekellerin doğalgazı üretildiği sahalardan yurtiçi veya yurtdışında gerekli olan noktaya Kadar iletilebilirliğidir (Gordon, 2003: 484).

Enerji konusunda söz sahibi olmak için günümüz koşullarında sadece enerjiye sahip olmak yeterli gelmemektedir. Üretilen enerjinin, üretim maliyetlerinin Kabul edilebilir değerlere indirilmesi yönündeki çalışmalar kadar, enerjinin talep sahibi pazarlara güvenli, ekonomik olarak iletilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bir ülkenin enerji güvenliği o ülkenin ulusal güvenliği ve ekonomisi Kadar önem taşımaktadır (Narin, 2008: 50).

Konumu itibari ile stratejik niteliği olan Türkiye’Nin bölgesel enerji güvenliğindeki rolü ve potansiyeli önemsenmelidir. Dünya enerji arz merkezinin yaklaşık olarak %80 oranında enerji kaynakları açısından zengin olmayan Türkiye’nin içinde yer aldığı coğrafyanın etrafında şekillendiği de dikkate alındığında Türkiye’nin önemi daha da bir anlaşılabilir olacaktır.(Çolak ve İl baş,2010: 1).

2.1. Uluslararası Doğalgaz Rezervleri; Üretimi ve Tüketimi

Dünya üzerinde tahmini olarak 179,10 trilyon metreküp kanıtlanmış doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Üretim – tüketim ilişkisi göz önünde tutularak söz konusu doğalgaz rezervinin 50 yıldan fazla yeteceği öngörülmektedir. Dünyada en fazla kanıtlanmış doğalgaz rezervi 75,50 trilyon metreküp ile toplam rezervin yüzde 42,5’lik oran ile Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır.

Ortadoğu bölgesini ise Rusya Federasyonu ve Türkmenistan’ında yer aldığı Avrasya bölgesi izlemektedir. Yeryüzünde en nadir doğalgaz rezervlerine ise Güney ve Orta Amerika’da rastlanılmaktadır.

Tablo 1: Dünya Doğalgaz Rezervi (Trilyon m³)

ÜLKE	Rezervi, Trilyon m ³	Rezerv/ Üretim Oranı	Oranı
Rusya Federasyonu	35,00	55,00	18.10%
İran	33,20	148.4	17.2%
Katar	24,90	141,80	12,90%
Türkmenistan	19,50	314,00	10,10%
Usa	8,70	11,90	4,50%
Suudi Arabistan	8,00	72,10	4,20%
Venezüella	6,40	170,00	3,30%
Birleşik Arap Emirlikleri	5,90	98,20	3,10%
Çin	5,50	36,70	2,80%
Nijerya	5,20	110,00	2,70%
Cezayir	4,30	47,50	2,20%
Avustralya	3,60	32,00	1,90%
Irak	3,50	337,00	1,80%
Endonezya	2,90	42,90	1,50%
Malezya	2,70	34,90	1,40%
Kanada	1,90	10,70	1,00%
Mısır	1,80	36,30	0,90%
Norveç	1,70	13,90	0,90%
Kuveyt	1,70	97,60	0,90%
Libya	1,40	124,00	0,70%
Azerbaycan	1,30	74,40	0,70%

Kaynak: BP Statiscal Review of Word Energy 2018

Tablo 2: Dünya Doğalgaz Rezervi (Trilyon m³) (Kıtalar)

	1997	2007	2017	
KUZEY AMERİKA	8	8,4	10,8	USA
ORTA VE GÜNEY AMERİKA	6,6	7,8	8,2	
AVRUPA	4,9	5	3	UK ve HOL
CIA	40,03	41,2	59,2	TÜRKMEN
ORTA DOĞU	48,6	73,6	79,1	KATAR ve SUUDİ
AFRİKA	10,2	14	13,8	NİJERYA
ASYA PASİFİK	9,4	13,6	19,3	AVUSTRALYA
TOPLAM	128,1	163,5	193,5	52,6 YIL

Kaynak: BP Statical Review of Word Energy 2018

Dünyada en fazla gaz üretimini 734,51 m³ ile ABD, ikinci sırada Rusya ve daha sonra İran gelmektedir. En fazla rezervlerin bulunduğu orta doğunun üretimde ilk sıralarda olmaması, doğalgazın öneminin yeni anlaşılıyor olmasıdır.

Tablo 3: Dünya Doğalgaz Üretimi (Milyar m³)

ÜLKE	GAZ ÜRETİMİ, MİLYAR m³
US	734,5174
Rusya federasyonu	635,5069
İran	223,8919
Kanada	176,3123
Katar	175,7124
Çin	149,1944
Norveç	123,2278
Avustralya	113,4603
Suudi Arabistan	111,4254
Cezayir	91,245
Malezya	78,44124
Endonezya	67,97639
Türkmenistan	62,0297
Birleşik Arap emirlikleri	60,44992
Özbekistan	53,39424
Mısır	49,01844
Nijerya	47,20562
Birleşik krallık	41,89052
Meksika	40,69027
Tayland	38,69139

Kaynak: BP Statical Review of Word Energy 2018

Doğalgaz tüketiminde öncelik üretimde olduğu ABD ilk sırada olup, onu sırasıyla Rusya, Çin, Japonya Kanada ve İngiltere takip etmektedir.

Tablo 4: Dünya Doğalgaz Tüketimi (Milyar m³)

<u>ÜLKE</u>	<u>GAZ TÜKETİMİ, MİLYAR m³</u>
<u>US</u>	<u>739,4525</u>
Rusya federasyonu	424,7563
Çin	240,4384
İran	214,4371
Japonya	117,0794
Kanada	115,7452
Suudi Arabistan	111,4254
Almanya	90,15865
Meksika	87,60004
Birleşik Krallık	78,78406
Birleşik Arap Emirlikleri	72,16786
İtalya	72,1052
Mısır	55,97611
Hindistan	54,19638
Türkiye	51,65789
Tayland	50,08379
Güney Kore	49,36865
Arjantin	48,47737
Katar	47,39312
Fransa	44,74171

Kaynak: BP Statiscal Review of Word Energy 2018

Doğalgaz tüketiminde öncelik üretimde olduğu ABD olup, ABD'yi sırasıyla Rusya, Çin, Japonya Kanada ve İngiltere takip etmektedir

2.2. Uluslararası doğalgaz fiyatları

Enerji sektöründe “Hub” belirli bir aktivitenin, enerji faktörünün fiziki yâda sanal işlem olarak gördüğü merkez olma anlamına gelir. Doğalgaz fiyatlarıyla ilgili çalışmaları üç merkezde toplayabiliriz. Birincisi Amerika merkezli fiyat “Henry Hub” ikincisi Kıta Avrupa Piyasası Üçüncü olarak da Asya piyasasını sayabiliriz. Her piyasanın fiyat oluşumu birbirinden farklıdır (Brown ve Yücel, 2007: 2-5). Küresel doğalgaz piyasalarında genellikle maliyet esaslı, ikame esaslı ve azaltarak fiyatlandırma yöntemi olmak üzere üç yöntemden bahsedilebilir.

Doğalgazda fiyatlar arz –talebe dengesine ve doğalgaz üreticilerinin ve şirketlerin politikalarına bağlı olarak şekillenir. Doğalgaz rezervine sahip veyahut üreten ülkelerle taşımacılığını yapan ülkeler arasındaki fiyatlar piyasa fiyatından farklı ve gizlidir. Çünkü ülkeler boru hattı veya LNG ringleri gibi rijit (katı) sistemlerle fiziki olarak birbirlerine bağlandıklarından, sözleşme süresince de birbirlerine karşı daha garantili davranmak için, bazı özel hususlar (karşılıklı ticaret, sosyo-kültürel unsurlar vb.) içerisine girmektedirler.

2.3. İthalatçı Ve İhracatçı Ülkeler

İhracatçı ülkeler; Rusya, İran, Kanda, Norveç, Hollanda, Endonezya, Malezya, Avustralya, Türkmenistan, Cezayir, Nijerya, Gaz ihracatçısı ülkeler gaz forumu kurup,2009 yılından beri Katar'da sekretaryalıkları faaliyettedir. Bu ülkeler

Dünya doğalgaz rezervlerinin %67 sine, LNG ticaretinin %85 ve boru hatlarıyla gaz ticaretinin %38 ine sahiptir.

Bu forumun OPEC tarzı bir örgütlenme oluşturup fiyat ve kota belirlemek için çalışacakları düşünülmektedir. İthalatçı Ülkeler ise; Japonya, Çin, Hindistan, Avrupa Birliği.

3. TÜRK DOĞALGAZ PIYASASI

Doğalgaz kaynaklarının yeryüzünde eşit olmayan dağılımı, bu kaynakların enerji talep edilen bölgelere taşınmasını zorunlu kılmaktadır. Ortadoğu ve Avrasya bölgelerinin doğalgazının en yoğun taşındığı yerlerin başında Avrupa gelmektedir. Türkiye bu noktada doğalgaz tüketimin en yoğun olduğu ülkeler ile üretildiği ülkeler arasında jeopolitik konumda olması itibarıyla doğalgaz boru hatları güzergâhı üzerindedir.

Bunlardan birincisi, ABD ve AB merkezli Doğu- Batı Koridoru ve diğeri de Rusya’Nin kendi tasarımlarıyla tartışılmaya başlanan Kuzey –Güney koridorunun kesişim noktasında yer almaktadır. Bu tanımlama içinde Doğu-Batı Koridoru 2015 yılında birçok ülkenin ilgi odağı haline gelmiştir. Enerji kaynakları transferinin uluslararası diplomaside önemli bir yer edindiği günümüzde, Türkiye enerji piyasasında önemli bir oyuncu olmaya aday konumundadır (Tagliapietra, 2014)

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) tarafından 1976 yılında Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAS) kurulmuştur. Türk doğalgaz piyasası daha çok Avrupa Doğalgaz piyasasıyla entegre halindedir. Türk doğalgaz piyasasında 1987 -2001 yılları arasında doğalgaz ithalatı, fiyat belirleme ve ülke içindeki dağıtımında tek yetkili kurum BOTAS’tır. Türk doğalgaz piyasasının serbetleşmesi 2001 yılında 4646 sayılı kanunla gerçekleşmiştir. Bu kanunla serbest ve rekabetçi bir piyasa modellenmiş ve uluslararası yatırımcıları Türkiye’ye çekmek hedeflenmiştir. Ayrıca BOTAS’ın tekeli sonlandırılmıştır.

4646 sayılı kanunla öngörülen kontrat devri mekanizmasının işleyişi için yapılan ihale neticesinde Shell Enerji A.Ş., 2007 Aralık ayında, Bosphorus Gaz Corporation A.Ş. 3 Ocak 2009’da, Enerco enerji san, tic, A.Ş ve Avrasya Gaz A.Ş ise 1 Nisan 2009’da ithalat ve toptan satış faaliyetine başlamış bulunmaktadır.

LNG ithalatı düzenlemesi ise 5784 sayılı kanunla 2008 yılında yapılmıştır. LNG ithalatı piyasa katılımcıları ve BOTAS için serbest kılınmıştır. Ayrıca alınan tek bir LNG ithalat lisansı ile birden çok ülkeden ithalat yapılabilmektedir. Ülkemizde yeraltı depolama sistemi faaliyetini yürüten tek şirket TPAO’dur. Türkiye’deki depolama sistemi ise 2007 yılında Silivri’de inşa edilen kuzey Marmara ve Değirmen köy yeraltı depolama tesisleridir. Bunun yansısı Ege gaz Aliğa LNG Terminali de depolama işlemi yapmaktadır. Türkiye’de arama faaliyetlerini TPAO, ThraceBasin Natural Gas Corp ve TWL üstlenmektedir. Üretim faaliyetlerini ise yerli kaynaklardan toptan satış lisansı sahibi TPAO, ThraceBasin Natural Gas Corp. TWL, yapmaktadır. Uzun dönemli kontratlarla ülkemize dışarıdan gaz sağlayanlar GAZPROM, NIGC, SOCAR gibi firmalardır. LNG gazı sağlayan ise ENS, NLNG firmalarıdır. Dağıtım faaliyetleri ise 2001 öncesi Başkent Gaz ve İGDAŞ dağıtım şirketleri tarafından yapılmıştır. 2001 sonra şehirlerdeki doğalgaz dağıtımını yapacak şirketler EPDK tarafından yapılan ihalelerle belirlenmektedir. Türkiye’de doğalgaz tüketiminin sektörlere göre dağılımı incelendiğinde; % 56’lık Oran ile elektrik en başta gelmektedir. Bunu % 20 ile sanayi ve % 18 ile konutlarda kullanım teşkil etmektedir (Dünya Enerji Konseyi, 2011: 65).

3.1. Türkiye Stratejik Boru Hatları ve Projeleri

Rusya- Türkiye doğalgaz boru hattı (Batı Hattı)

Bu hat 1986 yılında BOTAS ve Soyuz Gaz Export arasında 1985 yılında 25 yıllığına alım-satım anlaşması olarak imzalanmış ilk hattır. Hattın yapımına 1987 yılında başlanmış 1988 tamamlanmıştır. Hattın uzunluğu 845km olup yıllık kapasitesi, 14 Milyarm³/yıldır.

Şekil 1: Türkiye Doğalgaz Boru Hatları

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

Mavi Akım Gaz Boru Hattı

15 Aralık 1997 yılında BOTAŞ ve Gazexport arasında 25 yıllığına imzalanmış doğal gaz alım satım anlaşmasıdır. Rusya'dan Karadeniz geçişli bir hat ile Türkiye'ye ulaşması planlanmıştır. Söz konusu hat toplam 1261 km uzunluğundadır. Hat 17 Kasım 2005 tarihinde resmi olarak açılmıştır. Yıllık kapasitesi 16 milyar m³/yıldır.

Anadolu doğalgaz iletim hattı (İran-Türkiye)

Doğalgaz alım satım anlaşması İran ve Türkiye arasında 1996 yılında imzalanmıştır. Bu kapsamda inşa edilen boru hattı 10 Aralık 2001 yılında resmi olarak gaz akışını sağlamıştır. Hattın uzunluğu 1491 km olup yıllık kapasitesi, 10 milyar m³/yıldır.

Tiflis- Erzurum doğalgaz boru hattı (BTE)

Bakü –Tiflis- Erzurum Doğalgaz Boru hattı, Türkiye ile Azerbaycan arasında 12 Mart 2001'de hükümetler arası anlaşmayla, Azerbaycan'ın Güney Hazar Denizi kesimindeki şah denizinde üretilecek doğalgazın taşınması planlanmıştır. 980 km uzunluğundaki boru hattının yapımına 16 Ekim 2004'de başlanmış ve 4 Temmuz 2007 tarihinde gaz akışı sağlanmıştır.

Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Enterkeneksiyonu (ITG)

Türkiye ile Yunanistan arasında doğalgaz bağlantısının gerçekleştirilmesi ve Türkiye'den Yunanistan'a doğalgaz arzı için 23 Şubat 2013 yılında 15 yıllığına doğalgaz alım satım anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma BOTAŞ ve DEPA arasında yapılmıştır. 18 Kasım 2018 yılında gaz akışına başlanmıştır. Bu hattın devamının İtalya'ya uzatılması planlanmıştır. Fakat henüz bir gelişme sağlanmamıştır.

Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) Projesi

Azerbaycan ile Türkiye arasında Aralık 2013 yılında Bakü'de Şah deniz II faz geliştirme, Güney Kafkasya Boru Hattı Genişleme Projesi, TANAP ve Trans

Adriyatik Boru hattının çalışma kararını alınmıştır. Söz konusu hatla Türkiye'ye gelecek olan gazın Avrupa'ya taşınması planlanmıştır. 1850 km uzunluğundaki boru hattı, 12 Haziran 2018 tarihinde gaz akışına başlamıştır. Avrupa'ya gaz akışının ise 2020 yılında yapılması planlanmaktadır. Yıllık 32 milyar m³ kapasitelidir.

Türk Akım Gaz Boru Hattı Projesi

Türk akım gaz boru hattına yönelik anlaşma 10 Ekim 2016 yılında Rusya ve Türkiye arasında imzalanmıştır. Türk akım gaz boru hattı ile Rus Gazının Avrupa'ya taşınması planlanmaktadır. Her biri 15, 75 milyarm³ /yıl kapasiteye sahip iki boru hattıdır. Her iki hattın inşaatının 2019 yılında bitmesi beklenmektedir.

3.2. Türk doğal gaz sektöründeki rekabetin Porter'ın Beş Güç Analizi Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Porter'e (1998) göre doğal kaynaklara sahip olmak her zaman rekabet gücü anlamına gelmez. Çünkü günümüzde her şey doğal sınırları aşabilmektedir. Fiyat rekabetçiliği ve fiyat dışı rekabetçilik faktörleri uluslararası rekabetçi gücünün nedenleri olarak değil sonuçları olarak görülmektedir. Porter'ın kuramının sonucu olarak günümüzde esas olan yaratıcılık ve değişimdir (1. Porter'ın 5F Analizi Türk doğalgaz sektörünün derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olurken, daha karlı ve yeni ataklara karşı nasıl dirayetli durabileceğini de gösterecektir. Beş güç analizini şu şekilde sıralayabiliriz: Industry Rivalry (Mevcut rakipler arası rekabet), Barriers to Entry Threats of New Entrants (Yeni giriş tehditleri), Bargaining Power of Suppliers (Tedarikçinin pazarlık gücü Alıcının alım gücü), Threats of Substitutes (İkame Ürün ve Hizmetlerin Tehdidi), Bargaining Power of Buyers (Alıcıların alım gücü) (Porter:1979:137-145).

4. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde dünya da ve Türkiye'de enerji sektöründeki rekabetin porter modeli ile değerlendirilmesine yönelik çalışmalar incelendiğinde çok fazla çalışmaya rastlanılmamıştır.

Varma (2016), Hindistan petrol endüstrisi; Porter'ın beş güç modelini kullanarak bazı yatırımlar yapmayı değerlendirip, Hindistan petrol endüstrisinin rekabet ortamı anlatılmış ve aynı zamanda rekabetçi ortamın tedarik zinciri performansı üzerindeki etkilerini tespit edilmiştir.

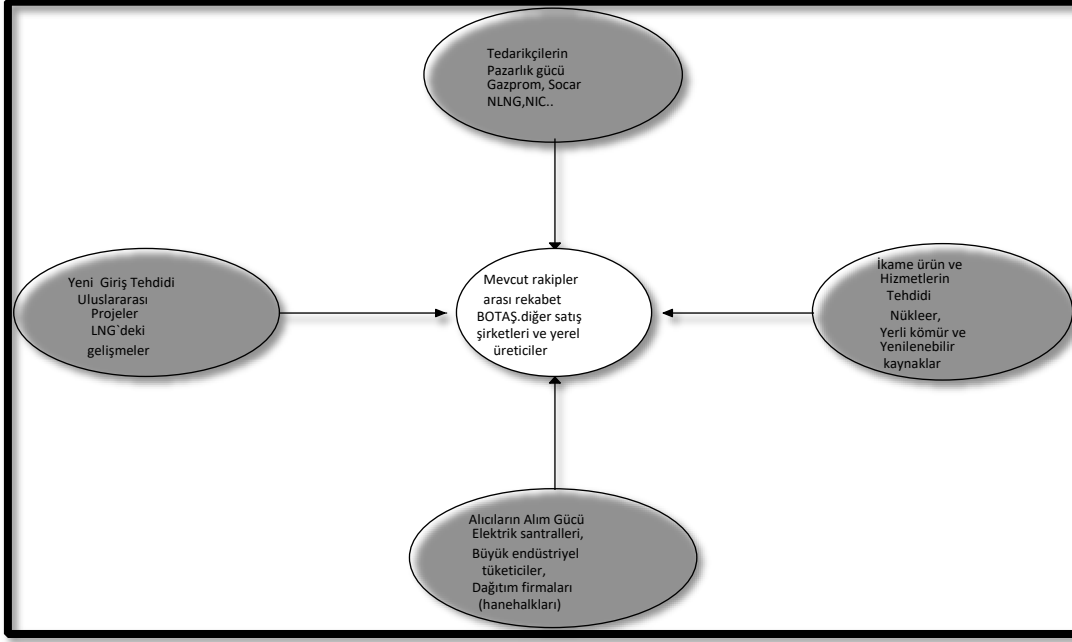
Hokroh (2014), İngiltere, Petrol ve gaz endüstrisinin rekabetinin Porter'ın beş rekabet gücü kullanımı çerçevesinde Analiz Edilmesi üzerine yaptığı çalışmada Porter'ın beş güç analizini kullanarak petrol ve gaz endüstrisinin rekabet gücünü analiz etmiştir. Çalışma petrol ve gaz endüstrisine genel bir bakışla başlar ve sektöre girmeyi düşünen yeni firmalara etkilerini rekabet gücü ile analiz ederek ilerler.

5. UYGULAMA

Türkiye'nin dünya doğalgaz sektöründeki jeostratejik konumunu ve doğalgaz taşımacılığındaki hedeflerini göz önünde bulundurarak, uluslararası düzeyde ülkelerle bu anlamda ilişki içine girmesi ve rekabet politikaları geliştirmesi, Türk doğalgaz piyasasının kendine has rekabetçi piyasasının olduğunu göstermektedir.

Türk doğalgaz piyasasının rekabetçi yapısının Porter'ın 5 güç analizi ile değerlendirilmesine yer verilecektir. Türk doğal sektöründeki odak noktamız olan toptan satış piyasasının rekabet yapısını incelemek Adına, mevcut rakipler arası rekabetin artması, tedarikçi gücünün azalması, alım gücünün artması, yeni girişimci tehditlerinin artması, ikame ürün ve hizmetlerinin artması gibi konular baz alınarak değerlendirilecektir.

Şekil 2: Beş Güç Analizi Çerçevesinde Türkiye Doğalgaz Sektörü

Mevcut rakipler arası rekabet

Firmalar arasındaki yüksek rekabet bir sektörün daha canlı olmasını sağlar. Mevcut rakipler arası rekabet, yenilik, fiyatta iyileşme, kaliteli hizmet ve daha çok reklam kampanyaları gibi şekiller alır. Firmaların uzun süre piyasalarda varlığını sürdürebilmeleri en üst düzeyde rekabet edebilmelerine bağlıdır.

Bir piyasadaki rekabetin seviyesini, rakipler arasındaki rekabetin yoğunluğu belirler. Eğer herhangi bir piyasada giriş ve çıkış engelleri yok ise, o piyasada sadece bir tane teşebbüs bile olsa dahi, söz konusu piyasa var olabilecek giriş tehditlerinden dolayı rekabetçi bir yapı olarak kabul edilebilir. Türkiye’de büyük ölçekli yatırımlara ihtiyaç duyulması ve mevzuattan kaynaklı giriş engellerinin olması, var olan ya da olabilecek olan rakip teşebbüslerini gündeme getirmektedir.

Türkiye doğalgaz sektöründe ön plana çıkan teşebbüs BOTAS, uzun dönemli kontratlar ve ithal edilen gazı neredeyse toptan satış piyasasının büyük çoğunluğuna sahiptir. 4646 sayılı kanunla Türk gaz sektöründe yukarıda saydığımız yeni toptan satış şirketleri görülmektedir.

Tedarikçinin pazarlık gücü

Dünya doğalgaz piyasasında Türkiye tedarikçi konumundadır. Rusya, Azerbaycan, İran, Cezayir devlet şirketleri daha ön plandadır. Türkiye tüketiminin çoğunluğunu Rus devlet şirketi Gazprom, Azerbaycan için SOCAR ve İran için

NIGC tarafından karşılanmaktadır. Türk doğalgaz piyasasında faaliyet gösteren BOTAS bu şirketlere göre çok daha küçük kalmaktadır. Söz konusu devlet şirketleri uluslararası piyasalarda oyuncu konumundadır. Boru hatları projelerinin uzun süreli yatırımlar ve ağır yükümlülükleri olan kontratlar olduklarından dolayı tedarikçi değiştirmek oldukça zordur.

Buna karşın Türkiye’nin Asya ve Avrupa arasındaki transit ticaret köprü görevine istinaden Socar ve Gazprom Türk piyasalarına yönelik bütünleşme stratejilerine dair planlar yapmaktadır. Söz konusu şirketlerin zamanla dikey bütünleşme gerçekleştirdiklerinde piyasada rekabet açısından olumlu yada olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Dikey bütünleşme gerçekleştiğinde gaz sektörüne güçlü oyuncuların girmesiyle, arz güvenliği sağlanması ve iyi bir rekabetin oluşması bakımından olumlu sonuçlar yaratabilir. Olumsuz sonuçları ise iç piyasada dikey bütünleşme ile birlikte tedarikçilerin pazarlık gücünün artması ve ekonomi dengelerini

yönlendirme gibi etkilerdir. Bundan dolayıdır ki bu tarz bütünleşmelerin Türk gaz sektöründe nasıl şekil alacağı rekabet açısından çok büyük önem arz etmektedir.

Alıcının alım gücü

Alıcıların alım gücünün en önemli kısmını, alım kapasiteleri ve sıklığı belirlemektedir. Bütün sektörlerde, piyasanın yapısını alıcılar belirler ve rekabetin kızışmasını sağlayan en temel faktör alıcıların tercihleri ve istekleridir. Bu bağlamda Türk doğalgaz piyasasında ele alınacak alıcıları; doğalgaz kaynaklı elektrik santralleri, büyük endüstriyel tüketiciler, dağıtım firmaları (Bünyelerindeki hane halklarının tüketim portföyü) şeklinde sıralayabiliriz.

Hanehalklarına yapılan satışlara incelediğimiz zaman, Eger piyasada gerçekten rekabet sağlanamıyorsa, bu alandaki serbestleşmenin getireceği riskler dikkate alındığında hane halkları için tedarik yükümlülüğü ve fiyat düzenleme gibi konular ortaya çıkmaktadır. Özellikle endüstriyel gruplar (özellikle elektrik santralleri) serbestleşme sürecinde kilit bir role sahiptirler. Büyük miktarda alım gücüne sahip bu alıcı grubu kısa sürede gaz tedarikçilerini değiştirme imkânına sahip olurlarsa piyasada oluşan fiyat üzerinde baskı kurarak fiyatı belirleme şansına sahip olabileceklerdir. Elektrik ve doğalgaz piyasalarının etkileşimi her iki sektörün rekabet yapının oluşumu için önemlidir.

Yeni giriş tehditleri

Yeni girişimciler sektöre girdiklerinde, fiyat, maliyet ve rekabet için bütün diğer koşullarda Pazarı etkileyebilecek baskı uygularlar. Sektöre yeni firmaların girmesiyle bazılarının Kari düşecek bazıları ise tamamen yok olacaktır. Sektöre yeni girecek firmalar mevcut firmalara şok etkisi yaratabildiği gibi, piyasadaki mevcut firmalarda yeni girişler için tehdit unsuru olabilir.

Türkiye’de gaz ithalat tekeline sahip BOTAŞ’ın 4646 sayılı kanunla birlikte bazı kontratları farklı şirketlere devretmesi gerçek anlamda giriş tehdidi değildir. Türkiye doğalgaz sektörü açısından, LNG faaliyetlerindeki gelişmeler, uluslararası projeler ve yeni ithalat anlaşmaları ve yeni rezervler ortaya çıkararak bunların üretilmesi giriş engeli olabilir.

Yeni girişler bağlamında giriş engelleri önemlidir. Çünkü yerli firma olmaları sebebiyle dağıtım ve iletim şirketleri toptan satış ve perakende piyasası için giriş engelleri oluşturabilmektedir. Özellikle yerli şirket BOTAŞ’ın fiyatlandırma politikası ve davranışları piyasada gerçek fiyatların ve maliyetlerin oluşumu için giriş engeli oluşturabilir.

İkame Ürün ve Hizmetlerin Tehdidi

Porter’e göre ikame ürün ve hizmetler temel ürün ve hizmet üreticilerinin karlılığını azaltan sektörel güç olarak değerlendirilmiştir. Tüketiciler bir malın fiyatı yükseldiğinde, onun yerine kullanabilecekleri eş değer başka bir ürün arama gayreti içindedirler. Ekonomik teoride ise farklı ürünler arasında ikame ürün ve destekleyici ürün olarak iki türlü ilişki vardır.

Alıcı gruplarından hane halklarının mutfak ısınma gibi ihtiyaçlarını karşılayan doğalgaz, doğalgaz fiyatları yükseldiği zaman diğer alternatif ikame ürünlere geri dönülebileceği söz konusu olsa da, doğalgaz piyasasında asıl alıcı grubu olarak bilinen elektrik santralleri göz önüne alındığında elektrik üretimi için başka ikame kaynaklar tercih edilebilir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma Türk doğalgaz sektörünün rekabet durumunu daha iyi anlamak için kendine has özellikleri açısından fikir edinmeye çalışmıştır. Türkiye açısından öne çıkan güçlü yönler; jeostatejik konumu itibarıyla sahip olunan boru hatları ayrıca doğalgaza artan talep ile yüksek düzeyde alıcı gücüne sahip olması, Türkiye’Nin zayıf yönü ise; düşük rezerv ve üretim kapasitesi ile birlikte depolama ve LNG terminalleri bakımından zayıf altyapısının olmasıdır.

1987 yılında doğuş aşamasında olan Türk doğalgaz piyasası 2001’de büyüme aşamasına geçmiş, 4646 sayılı kanunla serbestleşme sürecine giren Türkiye’Nin henüz büyüme aşamasına geçmediği

görülmektedir. Bu durumda doğalgaz sektöründeki enerji koridoruna sahip olma özelliğini tam değerlendirememektedir.

Bu noktada rekabet stratejisinde oluşturulacak politikalar durum tespiti yapılarak yerinde ve sağlam bir şekilde kararlaştırılmalı ve uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

Commission of The European Communities, (2006), “Economic Reforms and Competitiveness:” Key Measures From The European Competitiveness Report 2006” Communication from the Commission, Bruxelles,

ÇOLAK, Andaç Batur ve İLBAŞ Mustafa (2010), “Enerji Koridoru ve Terminali Olarak Türkiye’nin Rolü”, Uluslararası Enerji ve Çevre Fuarı Konferansı Bildiriler Kitabı, İstanbul,

GORDON, D.V. vd.(2003) “A Natural Monopoly in Natural Gas Transmission”, Energy Economics, Volume 25, issue 5, Canada,

HOKROH, Muhammed A. (2014) “An Analysis of The Oil And Gas Industry’s Competitiveness Using Porter’s Five Forces Framework MBA in Finance, University of Leicester, UK

LİPSEY G. Richard, O. P. Steiner ve D. D. Purvis (1989), “Economics”, 8. Baskı, New York.

MARKUSEN, J. R. (1992). “Productivity, Competitiveness, Trade Performance and Real Income”: The Nexus Among Four Concepts, Canada Communication Group, Ottawa, s.7

NARİN, Müslüme,(2008) “Türkiye’nin Enerji Yapısı ve İzleyeceği Öncelikli Politikalar”, Ankara Sanayi Odası, Ankara, Ağustos-Eylül 2008, 50-68.

PORTER, E. Michael (1979). How competitive forces shape strategy. Harvard Business Review, March-April, s 137-145.

PORTER, E. Michael (1990),” The Competitive Advantages Of Nations,” Harvard Business Review, s.73-79

PORTER E. Michael. (1998b), “Clusters and the New Economics of Competition”, Harvard Business Review, November-December, s. 77-90.

STEPHEN P. A. Brown and Mine K. Yücel (2007) “what Drives Natural Gas Prices” Federal Reserve Bank of Dallas Research Department Working Paper,

TOKATLIOĞLU İbrahim (1999) “İktisadi Analizde Rekabet Kavramının Gelişimi Ekonomik Yaklaşım,” vol. 10(33).

TÜRKAN, Erdal (2001), “Rekabet Teorisi ve Endüstri İktisadı”, Turhan Kitap Evi Yayınları, Ankara Birinci Basım, Eda Matbaası.

VARMA, Siddharth (2016)” Indian Petroleum Industry:” Some Insights Using Porter’s Model”, Journal of energy and Management, V o l. 1.

YURTTANÇIKMAZ, Çağlar Ziya (2014) “Seçilmiş Ülkelerde Rekabet Gücünün Belirleyicileri Ve Büyüme İlişkileri,” Yayınlanmış Doktora Tezi, s.484

ZYUZEV, Roman (2008)” Gas Market Liberalization As Key Driver Of Change Of The European Gas Market And Its Influence On The Strategies Of The Main Players:” Centre International De Formation Europeenne, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

BP(20018),<https://www.bp.com/content/dam/bp/businesssites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018full-report.pdf> (Erişim Tarihi, 25.12.2019)

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

KAMU BORÇ YÖNETİMİNDE RİSK YÖNETİMİ: TÜRKİYE DENEYİMİ (2003-2018) **RISK MANAGEMENT IN PUBLIC DEBT MANAGEMENT: TURKEY EXPERIENCE (2003-2018)**

M. Sena EKİCİ

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü

ÖZET

Küreselleşme ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, finansal bütünleşme ve mali piyasaların gelişim sürecini olumlu etkilemiştir. Ödünç verilebilir fonlara ulaşmayı kolaylaştıran bu gelişme, yatırım yapılabilir fonların kamu borçlanma araçlarına yönelmesine neden olmuştur. Borçlanma kaynaklarına ulaşmanın daha kolay olduğu ve aynı zamanda ülkelerin borçluluk düzeyinin arttığı böylesi bir yapıda borç kaynaklı krizlerin kısa sürede diğer ekonomilere sirayet etmesi ve küresel düzeyde bir etki yaratması kaçınılmaz olmuştur. Borç temelli krizlere karşı önlem almak, olası krizlerin yıkıcı etkisini minimum seviyede tutmak ve risklerin genel ekonomik yapı üzerindeki etkilerini tespit etmek, borç yönetiminde risk yönetimi anlayışının varlığını zorunlu kılmıştır. Bu gelişme, kamu borç yönetiminde karşılaşması muhtemel risk türlerinin belirlenmesi ve risk yönetim anlayışına dayalı borç yönetim stratejilerinin oluşturulması sürecine işlerlik kazandırmıştır. Buradan hareketle çalışmada, kamu borç yönetiminde risk kavramı ve risk türleri teorik çerçevede değerlendirilmiş ve 2000 sonrası dönem için Türkiye’de kamu borç yönetiminde risk yönetiminin fiili boyutu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Risk Kavramı, Borç Yönetiminde Risk, Risk Türleri, Risk Yönetimi.

ABSTRACT

Globalization and liberalization of capital movements have positively affected the development process of financial integration and financial markets. This development which facilitates access to lending funds, has led investment funds to turn towards public debt instruments. In such a structure where borrowing resources are easier to reach and countries' indebtedness level increases, it was inevitable that the debt-induced crises would spread to other economies in a short time and create a global impact. Taking measures against debt-induced crises, keeping the destructive effects of possible crises to a minimum and determining the effects of risks on the overall economic structure were necessitated the existence of risk management approach in debt management. This development has enabled the process of identifying possible risk types in public debt management and creating debt management strategies based on risk management approach. In this study, the concept of risk and types of risk in public debt management are evaluated in theoretical framework and the actual size of the risk management in public debt management are examined in Turkey for the post-2000 period.

Keywords: Risk Concept, Risk in Debt Management, Risk Types, Risk Management.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

YÜKSEKÖĞRETİMİN KAMUSAL MALİYETİ
PUBLIC COST OF HIGHER EDUCATION

Osman KAVAK

Öğr. Gör. Mardin Artuklu Üniversitesi, Savur MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

Filiz GÖLPEK

Doç. Dr. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İİSBF, İktisat Bölümü

ÖZET

Yükseköğretimin finansmanı hakkında yerleşik düşünce, eğitim hizmetlerinin kamusal olduğu ve bu hizmetlerin kamu kaynaklarınca desteklenmesi yönündedir. Ancak bu durum, yükseköğretim finansmanı üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı alanlardan biri haline getirmiştir. Eğitimdeki bu tartışmaların temelini, kıt olan kaynakların varlığında alternatif yatırım alanları karşısında eğitim için önemli miktarlarda kaynakların kullanılması oluşturur. Eğitim finansmanının kamusal kaynaklardan karşılanması bazı gerekçelere dayandırılır. Bu gerekçeler, küçüklerin korunması, ortak değerler arayışı, eksik bilgilendirme, fırsat eşitliği, demokrasiye ilişkin gerekçeler, eğitimin iktisadi büyümeye etkisi ve tahsis etkinliğinin sağlanmasıdır. Tahsis etkinliğinin sağlanması gerekçesi ile yükseköğretim harcamalarının kamusal kaynaklardan karşılanması beklenen sonucu vermez. Böyle bir sonuç, yükseköğretimin kamusal maliyetini belirleyebilmek için önce bu finansmanın dayanağını oluşturan yasal çerçeveyi tanımak, daha sonra da bu çerçeveyi oluşturan niceliksel yeterliliğini değerlendirmek gerektiğini açıkça gösterir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de yükseköğretimin kamusal maliyetini, yükseköğretime tahsis edilen kamu kaynaklarını OECD ortalaması verileri ile bir karşılaştırma yaparak değerlendirmektir. Bu değerlendirmeden elde edilen bulgulara göre, Türkiye’de yükseköğretimde kayıtlı bir öğrencinin kamusal maliyeti diğer eğitim seviyelerindeki bir öğrencinin yaklaşık 4 katı; yükseköğretimde kamu kaynaklarının GSYH’ya oranı %2 ve OECD ortalamasının da 2 katıdır. Böyle bir bulgu, Türkiye’de yükseköğretimin kamusal maliyetinin diğer eğitim seviyelerinden daha fazla olduğunu açıkça gösterir.

Anahtar kelimeler: Yükseköğretim finansmanı, kamusal maliyet, tahsis etkinliği, eğitim ekonomisi.

ABSTRACT

The established thought about the financing of higher education is that education services are public and these services are supported by public resources. However, this situation has made it one of the areas where intensive discussions on higher education finance are held. The basis of these discussions in education is the use of significant amounts of education for alternative investment areas in the presence of scarce resources. Funding of education from public sources is based on some reasons. These reasons are protection of minors, seeking common values, inadequate information, equality of opportunity, justifications for democracy, the effect of education on economic growth and ensuring allocative efficiency. Higher education expenditures do not give the expected result from public sources due to ensuring allocation efficiency. Such a result clearly shows that in order to determine the public cost of higher education, it is necessary to first recognize the legal framework that underlies this funding, and then evaluate the quantitative adequacy that constitutes this framework.

The purpose of this research, the cost of public higher education in Turkey, higher education is to make a comparison with allocated public is to evaluate the OECD assessment charts. According to the findings obtained from this evaluation, a bout 4 times the cost of a student in the public education level of the students enrolled in higher education in Turkey. The ratio of public resources to GDP in higher education

is 2% and twice the OECD average. Such a finding, the public cost of higher education in Turkey clearly shows that more than any other level of education.

Keywords: Higher education financing, public cost, allocation efficiency, education economy.

1. GİRİŞ

Birçok ülkede kamu kesimi kaynakları önemli ölçüde yükseköğretime yönlendirilir ve kamu bütçesinden giderek daha çok kaynak tahsis edilir. Ancak yaşanan iktisadi krizler, kamu bütçelerinden giderek daha az kaynak tahsis edilmesi, kamu kaynaklarının yanında özel kaynakların yükseköğretime yönelmesini zorunlu hale getirir. Buna rağmen hala, kamusal kaynaklar toplam eğitim harcamaları içinde önemli orana sahiptir (Karaarslan, 2005; Gölpek ve Kavak, 2019).

Eğitim finansmanının kamusal kaynaklardan karşılanması bazı gerekçelere dayandırılır. Bu gerekçeler, küçüklerin korunması, ortak değerler arayışı, eksik bilgilendirme, fırsat eşitliği, demokrasiye ilişkin gerekçeler, eğitimin iktisadi büyümeye etkisi ve tahsis etkinliğinin sağlanmasıdır. Tahsis etkinliğinin sağlanması gerekçesi ile yükseköğretim harcamalarının kamusal kaynaklardan karşılanması beklenen sonucu vermez. Böyle bir sonuç, yükseköğretimin kamusal maliyetini belirleyebilmek için önce bu finansmanın dayanağını oluşturan yasal çerçeveyi tanımak, daha sonra da bu çerçeveyi oluşturan niceliksel yeterliliği değerlendirmek gerektiğini açıkça gösterir. Kamusal finansmanın yasal çerçevesini, İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 26. maddesi, Çocuk Hakları sözleşmesi ve devletlerin anayasalarında yer alan çocukların eğitim hakkından yararlanması gerektiği ve bunun da güvence altına alınması oluşturur (Arabacı, 2011; Gölpek, 2014).

Kıt kaynaklar söz konusu olduğu için eğitim harcamaları, diğer ekonomik faaliyetlerle yoğun bir rekabet içindedir. Bu nedenle, kaynakların etkin biçimde kullanılması ve hangi eğitim kademesine daha fazla yatırım yapılacağı önem kazanır. Bu ise tahsis etkinliği sorunu yaratır. Birçok ülkede, yükseköğretim harcamaları özel kaynaklar ile karşılanmasına rağmen kamusal kaynaklar ağırlığı oluşturur. Kamu tarafından gerçekleştirilen eğitim harcamaları ülkelerin gelirleriyle ilgili bir durumdur (Gölpek, 2011; Gür ve diğerleri, 2018).

Bu araştırmanın amacı, OECD ülkelerinde ve Türkiye'de yükseköğretim harcamaları ile yükseköğretimin kamusal maliyeti arasındaki ilişkiyi kavramsal olarak analiz etmektir. Bu çerçevede, Türkiye ve OECD ülkelerinde eğitime ayrılan kamusal kaynakların GSYİH içindeki payı, kamu ve özel kesim harcamaların yükseköğretim seviyesinde harcamalar içindeki payı, her eğitim seviyesinde kamu ve özel harcamaların eğitim harcamalarına oranı, eğitim harcamalarının kamusal harcamalara oranı ve öğrenci başına yapılan harcamalar ile değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeden elde edilen bulgulara göre, Türkiye'de yükseköğretimde kayıtlı bir öğrencinin kamusal maliyeti, diğer eğitim seviyelerindeki bir öğrencinin yaklaşık 4 katı; yükseköğretime tahsis edilen kaynakların oranı GSYH'nın %2'si ve OECD ortalamasının da 2 katıdır. Buna göre, Türkiye'de yükseköğretimin kamusal maliyetinin diğer eğitim seviyelerinden daha fazla olduğu söylenebilir.

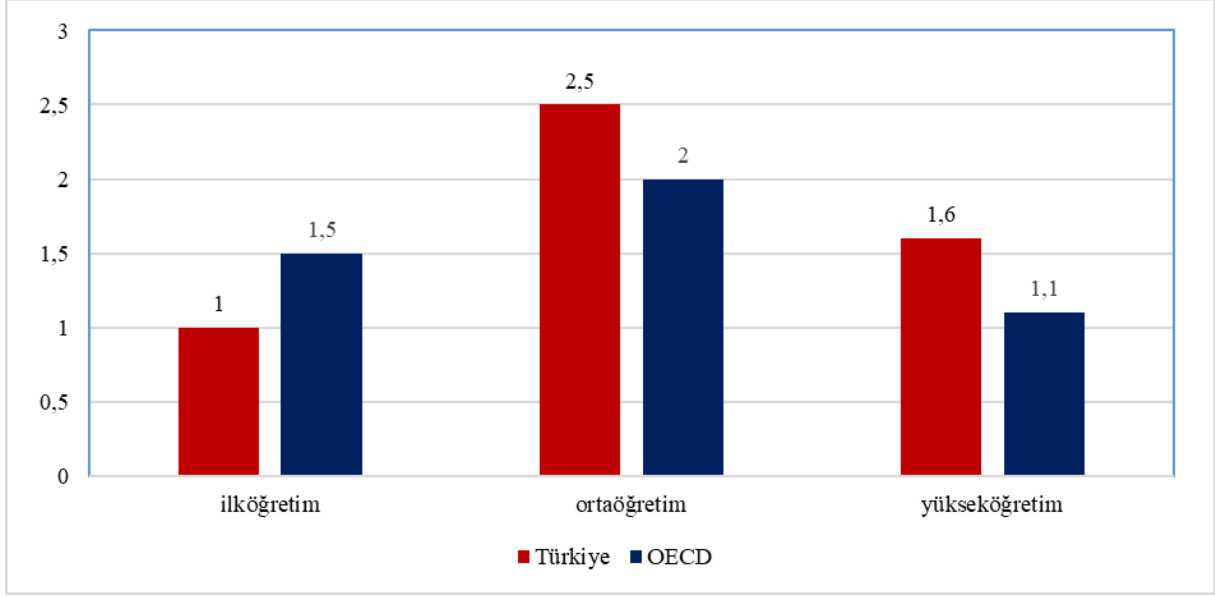
2. YÜKSEKÖĞRETİM HARCAMALARI

Genellikle eğitim ve gelir seviyesinin düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerde eğitim hizmetleri karşılıksız olarak sunulur. Ücret alınmaması veya bedelin marjinal maliyetin ($P < MC$) altında tutulması durumunda finansman, vergilerle sağlanacaktır. Ancak vergi ile finansmanda toplum tarafından katlanılan maliyet, her zaman, eğitim hizmetlerinden ücret karşılığı faydalanması nedeniyle ortaya çıkacak olan toplumsal maliyetten düşük olacaktır. Eğitim hizmetleri için yapılan harcamalar, gelirin yeniden dağılımında bir araç olması, ekonomik büyüme, kalkınma ve finansal istikrarın sağlanmasında fonksiyon üstlenmesi nedeniyle yatırım harcaması olarak da görülebilir (Karakul, 2014).

Bir yatırım harcaması olarak görülen eğitime tahsis edilen kaynakların büyüklüğü ise, eğitim kademeleri, bu kademelerdeki öğrenci sayısı ve ülkelerin gelir seviyeleri gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Kaynak tahsisi, kıyaslanabilirliğin sağlanması açısından eğitim harcamalarının gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) oranı, kamusal harcamalar ile özel harcamaların toplam eğitim harcamalarına oranı, özel

harcamalar içinde yer alan ailelere ait harcama oranı, eğitim seviyelerine ve her bir seviyedeki öğrenci başına yapılan harcamalar cinsinden ifade edilir (Altundemir, 2008; Göktaş, 2008).

Özellikle 1980’li yıllardan sonra dünya ekonomilerinde ortaya çıkan yeni gelişmeler sonrasında ülkeler eğitime yeni ek finansman kaynakları geliştirmek durumunda kalmış; bu durum eğitimin finansmanında aile ve şirketlere daha çok rol vermesine, yeni vergiler konulmasına ve özel okulların teşvik edilmesine neden olmuştur (Karakul, 2014). Çoğu ülkede, bilhassa yükseköğretim harcamaları, özel harcamalarla finanse edilse de kamu harcamaları ile finansman çoğunluğu oluşturur (Kurul, 2002; Gür ve diğerleri, 2018). Şekil 1 bu görüşü destekler niteliktedir.

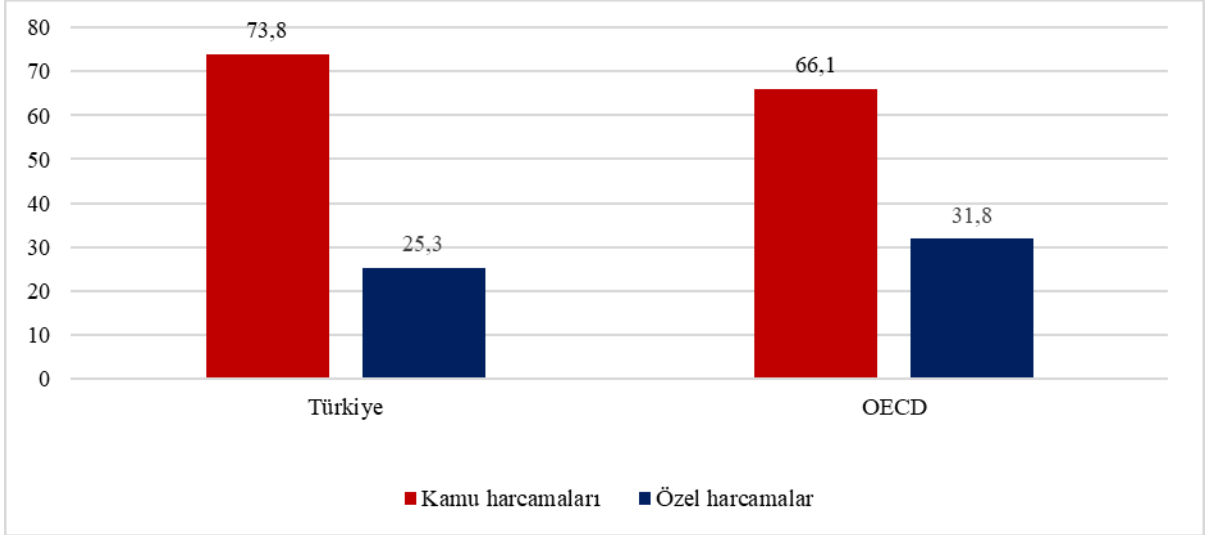

Kaynak: OECD (2019). Education at a glance. Table C2.1’den derlenmiştir.

Şekil 1: 2016 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının GSYH’ya Oranı (%)

Şekil 1’e göre, OECD ülkelerinde GSYH’dan ilk ve orta öğretimde kamusal harcamaların oranı %3.5 (%1.5+%2) olarak gerçekleşmiştir. Bu oran, yükseköğretimde %1,1’dir. Türkiye ise bu oran sırasıyla %3.5 (%1+%2.5) ve %1.6’dır. Yani, Türkiye ortaöğretim ve yükseköğretimde OECD ortalamasından daha fazla kamusal kaynak ayırmıştır.

Eğitim sonucunda yararlanması muhtemel öğrenci, işveren ve devlet olmak üzere üç kesimin ortaya çıkması beklenir (Akça, 2012). Eğitim hizmetleri yarı kamusal mal ve hizmetler olduğu için fayda elde edenler yararlanma karşılığında belli bir bedel öder. Ödenecek bedel malın piyasa fiyatı değil, siyasi otorite tarafından belirlenen bir değer olur. Bu değer, marjinal maliyetin altında da gerçekleşebilir (Nadaroğlu, 1996). Öğrenciler de elde edecekleri özel fayda nedeniyle, yükseköğretime girişin sınavla olduğu sistemde sınava hazırlık maliyeti ile yükseköğretim sürecindeki özel harcamalara katlanmak durumundadır. Özel harcamalar; öğrenim ücretleri, giyim, barınma, yemek, ulaşım, ders kitapları ve diğer ders araç gereçlerinin satın alımı için öğrenciler veya aileleri tarafından katlanılan maliyetlerden ve vazgeçilen kazançlardan oluşur (Gölpek, 2011). Şekil 2’de OECD ülkeleri ve Türkiye’de yükseköğretim seviyesinde kamu ve özel kesim harcamaları verilmiştir.

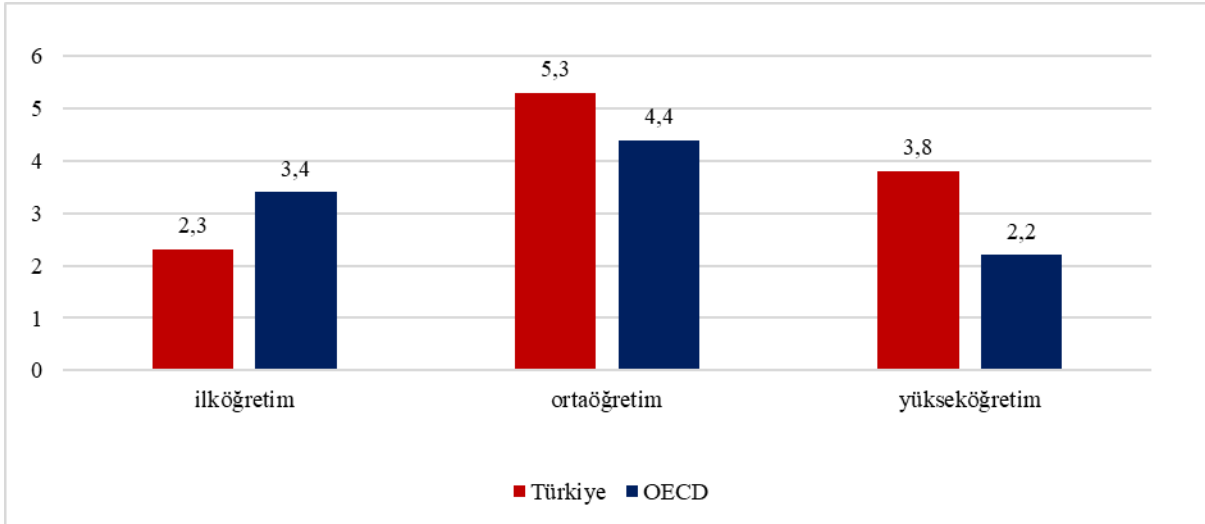

Kaynak: OECD (2019). Education at a glance. Table C.3. den derlenmiştir.

Şekil 2: 2016 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yükseköğretim Seviyesinde Kamu ve Özel Harcamaların Oranı (%)

Şekil 2'ye göre, kamu harcamalarının özel harcamalara oranı OECD ülkelerinde 2 katı Türkiye'de yaklaşık 3 katıdır. OECD ülkelerinde yükseköğretimde özel harcamalar (%31.8) Türkiye'den daha yüksek (%25.3), Türkiye'de ise kamu harcamaları (%73.8) OECD ülkelerinden (%66.1) daha yüksektir.

Bilginin temel nitelik, eğitilmiş insanın beşeri sermaye olarak kabul edildiği ekonomik konjonktürde eğitim daha da önemli bir hal almıştır. Eğitimin hem bireysel ve sosyal, hem de iktisadi boyutunun olması, bu tür faaliyetlerin kamu kaynakları aracılığıyla üretilmesinin ve kontrol edilmesinin nedenlerini oluşturur. Gelişmekte olan ülkelerde, eğitim için ihtiyaç duyulan büyük kaynaklar kamu tarafından sağlanmakla birlikte yarı kamusal mal ve hizmet olarak ifade edilen eğitim faaliyetleri sonucunda bireylerde yarar sağlar. Bireyleri eğitimin yararından mahrum bırakmak mümkün olmamakla beraber, bu hizmetin etkin olarak yerine getirilmemesi halinde de toplumsal maliyetler artar (Karaarslan, 2005; Akça, 2012). Şekil 3'de OECD ülkeleri ve Türkiye'de her eğitim seviyesinde kamu kesimi harcamalarının oranı verilmiştir.

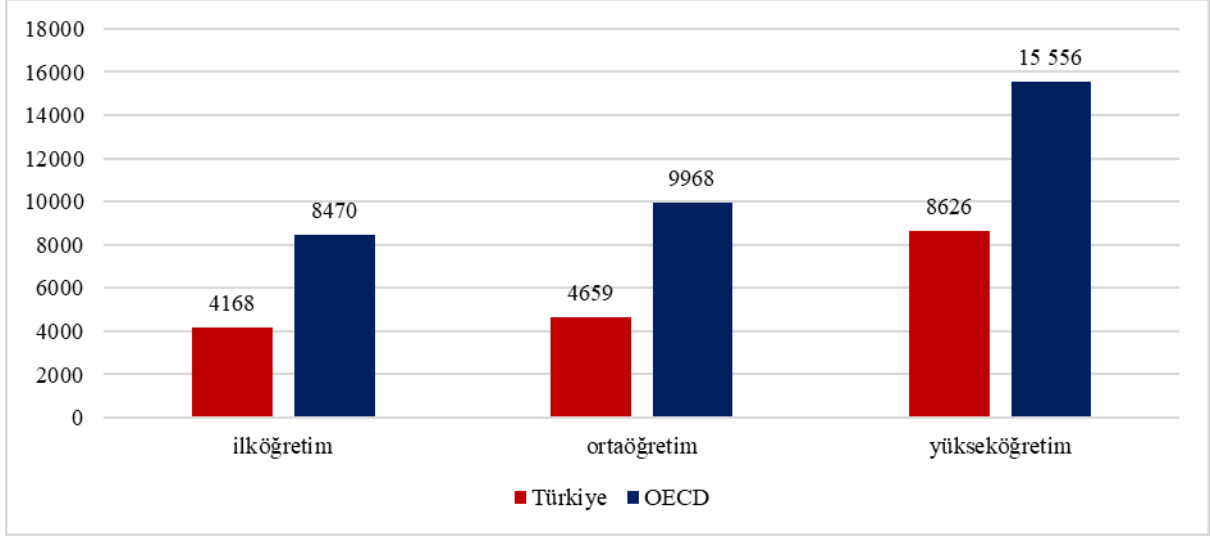
Kaynak: OECD (2019). Education at a glance. Table C4.1'den derlenmiştir.

Şekil 3: 2016 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Her Eğitim Seviyesinde Toplam Kamu Harcamalarının Oranı (%)

Şekil 3'e göre, OECD ülkelerinde ilk ve orta öğretimde toplam kamu harcamalarının eğitim harcamalarına oranı %7.8 (%3.4 + %4.4) ve yükseköğretimde %2.2'dir. Türkiye'de ise bu oran, %7.6

(%2.3 + 5.3) ve %3.8'dir. Yani, Türkiye orta ve yükseköğretimde OECD ortalamasına göre daha fazla kamusal harcama yapmıştır.

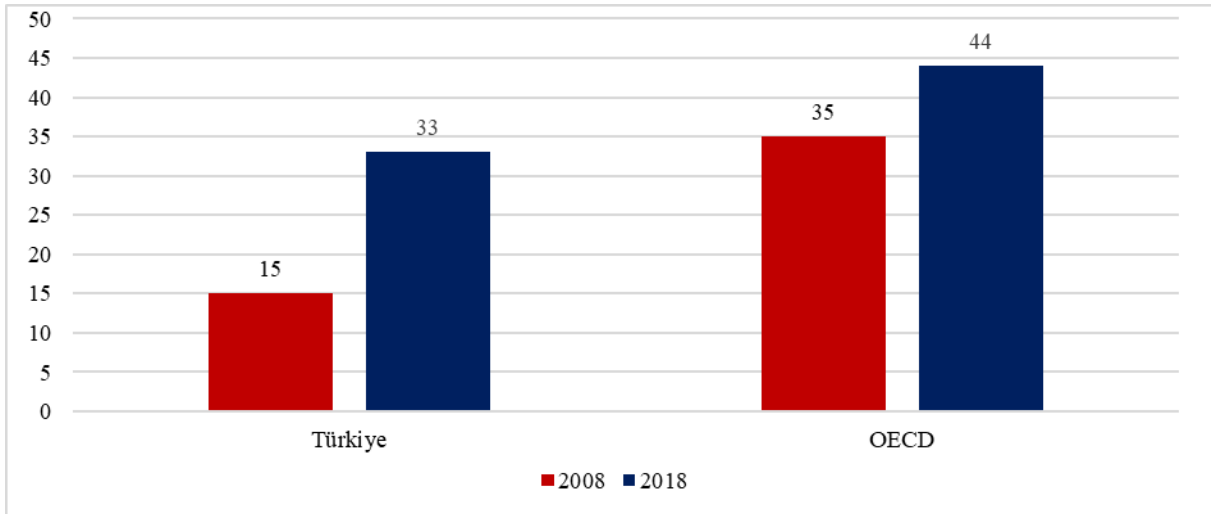
Ülkelerin GSYİH büyüklükleri, nüfusları, okullaşma oranları ve çeşitli seviyelerdeki öğrenci sayıları farklı olduğu için bu tür karşılaştırmalarda harcama GSYİH oranları yerine öğrenci başına harcama rakamlarının kullanılması çok daha anlamlı sonuçlar verecektir. Öğrenci başına yapılan (birim maliyet) harcamalar, karşılaştırmalar için faydalı bir ölçüdür. En yaygın kullanılan ölçüm, bir akademik yıla düşen toplam harcamayı, belli bir akademik seviyeye kayıtlı öğrenci sayısına bölerek hesaplanan öğrenci başına yıllık birim maliyettir (Coombs ve Hallak, 1994:103; Bulutoğlu, 1988). OECD ülkelerinde ve Türkiye'de öğrenci başına yapılan harcamalar Şekil 4 ve kayıt oranları Şekil 5'te verilmiştir.

Kaynak: OECD (2019). Education at a glance. Table C1.1'den derlenmiştir.

Şekil 4: 2016 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Öğrenci Başına Yapılan Harcama (\$)

Şekil 4'e göre, OECD ülkelerinde yükseköğretimdeki bir öğrenciye ilköğretimdeki bir öğrenciden yaklaşık 2 katı, ortaöğretimdekenden de 1.5 katı kadar kamusal harcama yapılmıştır. Türkiye'de daha düşük düzeyde olmakla birlikte, yükseköğretimdeki bir öğrenciye diğerlerinin toplamı kadar yaklaşık 8.626 \$ (sırasıyla 4.168 \$ + 4.659 \$ = 8.827 \$) kamusal harcama yapılmıştır.

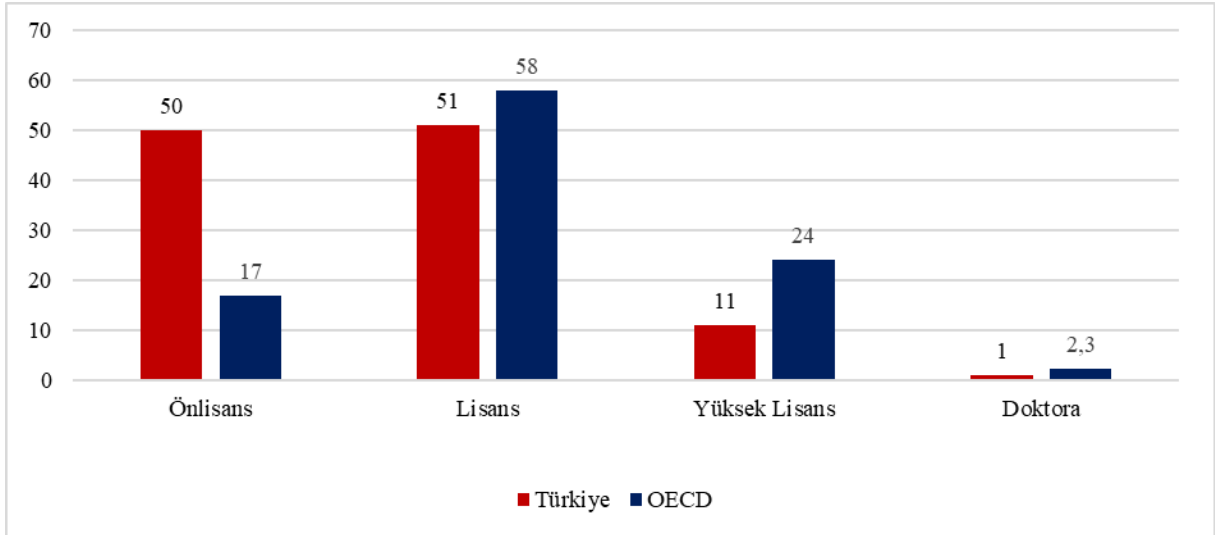
Kaynak: OECD (2019) Education at a glance. Table A.1.2'den derlenmiştir.

Şekil 5: 2008-2018 Dönemi Türkiye ve OECD Ülkelerinde 25-34 Yaş Grubundakilerin Yükseköğretime Kayıt Oranları (%)

Şekil 5'e göre, Türkiye'de 2008 yılındaki yükseköğretime kayıt oranı (%15) aynı yılın OECD ülkelerindeki kayıt oranının yarısı kadar iken (%35), 2018'de 2 kat artmıştır. Buna rağmen Türkiye OECD ortalamasının (%44) gerisindedir.

Şekil 4 ve şekil 5 birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'de kayıtlı öğrenci sayısı OECD ortalamasından daha fazla artmış, yükseköğretimde öğrenci başına kamusal harcamaların oranı diğerlerinden daha fazla gerçekleşmiştir. Böyle bir bulgu, Türkiye'de yükseköğretimin kamusal maliyetinin yüksek olduğunu açıkça göstermektedir.

Türkiye'de uzun yıllardır yükseköğretimde üzerinde en çok tartışmaların yapıldığı üniversite giriş sistemidir. Bu tartışmaların en önemli nedenlerinden biri, yükseköğretimdeki yetersiz kapasite sorununun olması, üniversiteye giren öğrenci sayısının giremeyenlerden çok daha düşük olmasıdır. Arz-talep dengesi sağlanmadan sadece sistem üzerine yapılacak değişiklik tartışmaların devam etmesine neden olacaktır. Yükseköğretime ilk defa girmesi beklenen bireylerin oranı, hayatının bir döneminde yükseköğretim programlarından birine girmesi beklenen nüfus oranını ifade eder. Bu oranlar, belirli bir yaş grubunda yükseköğretim seviyesine ilk defa kayıt yaptıran öğrenci sayısı ile o yaş grubundaki bütün nüfus verilerinin kullanılmasıyla hesaplanan bir olasılık değeridir. Bu değerler aynı zamanda yükseköğretimin erişilebilirliği ile yükseköğretim düzeyindeki bilgi ve becerilere sahip nüfus oranına ilişkin bir öngörü yapmayı sağlar (Murphy, 1993; Kozlu, 1996; Bademci, 2001).

Kaynak: TED (2019). Bir bakışta eğitim.

Şekil 6: 2017 Yılı Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yükseköğretime İlk Kez Girmesi Beklenen Bireylerin Oranı (%)

Şekil 6'ya göre, 2017 yılında Türkiye'de ilk defa yükseköğretime girmesi beklenenlerin oranı, ön lisans %51, lisans %50, yüksek lisans %11 ve doktora %1'dir. Bu oranlar OECD ortalamasında ise, sırasıyla %17, %58, %24 ve %2.3'tür. Yani Türkiye'de ön lisans seviyesinde öğrenim görmesi beklenenlerin oranı (%50) OECD ortalamasından (%17) yüksek, yüksek lisans (%11) ve doktora (%24) seviyesinde ise düşüktür.

3. SONUÇ

Küreselleşme ile birlikte toplumların karmaşık ihtiyaçları, ilköğretim, ortaöğretim seviyesindeki okullaşma oranlarının artması, dünya genelinde yükseköğretime olan talebi arttırıcı bir etki yaratır. Bunun yanı sıra fırsat eşitliği, dışsallıklar, eksik rekabet piyasaları, küçüklerin korunması, eğitim-ekonomik büyüme ilişkisi, yarı kamusal mal olarak ifade edilen yükseköğretimin kamu tarafından finanse edilmesinin temel gerekçelerini oluşturmaktadır.

Ancak Türkiye'de yükseköğretimde kayıtlı bir öğrencinin kamusal maliyeti, diğer eğitim seviyelerindeki bir öğrencinin yaklaşık 4 katı; yükseköğretime tahsis edilen kaynakların oranı

GSYH'nın %2'si ve OECD ortalamasının da 2 katıdır. Böyle bir sonuç, Türkiye'de yükseköğretimin kamusal maliyetinin diğer eğitim seviyelerinden daha fazla olduğunu açıkça gösterir.

KAYNAKLAR

1. Akça, H. (2012).Yükseköğretimin finansmanı ve Türkiye için yükseköğretim finansman modeli önerisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 94-100.
2. Altundemir, M. E. (2008). Eğitim harcamalarında Türkiye ve OECD ülkeleri. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(2): 51-70.
3. Arabacı, İ. B. (2011). Türkiye'de ve OECD ülkelerinde eğitim harcamaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(35): 100–112.
4. Bademci, V. (2001). *Türkiye'deki okullar ne işe yarar? Türkiye'nin anomi, yabancılaştırma, ekonomik büyüme, demokratikleşme sorunlarına çözüm önerisi: Toplam kalite yönetimi temelli bir eğitimde yeniden yapılanma stratejisi* (2. Baskı). Ankara: Alp Yayınevi.
5. Bulutoğlu, K. (1988). *Kamu ekonomisine giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
6. Coombs, P. ve Hallak, J. (1994). *Bir sistem olarak eğitim: Eğitim ekonomisi* (Çev. Yüksel Kava ve Berrin Burgaz). Ankara: Pegem Yayınları
7. Gökteş, Y. (2008). Yükseköğretimin sorunları ve bunlara yönelik çözüm önerileri I: Öğrenci seçme ve yerleştirme sistemi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (52): 141-156.
8. Gölpek, F. (2011). Türkiye'de adalet ilkesi bakımından yükseköğretimde finansman politikası: Kim faydalıyor? Kim ödüyor? *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3): 149-176.
9. Gölpek, F. ve Kavak, O. (2019). Yükseköğretim talebi ve getirileri. Bil-Tek Uluslararası Bilim, Teknoloji ve Sosyal Bilimlerde Güncel Gelişmeler Sempozyumu (s. 5-12). Ankara: Bil-Tek Yayınları.
10. Gölpek, F. (2014). Rate of return to and price of higher education in Turkey: A case study of law faculty. *Education and Science*, 39(175): 172-182
11. Gür, B., Çelik, Z. ve Yurdakul, S. (2018). Yükseköğretime bakış: İzleme ve değerlendirme raporu. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Yayınları. No: 84
12. Karaarslan, E. (2005). Kamu kesimi eğitim harcamalarının analizi. *Maliye Dergisi*, 149(42): 36-73.
13. Karakul, A. K. (2014). İran ve Türkiye'de eğitim finansmanının karşılaştırılması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Eylül (31): 67-87.
14. Kozlu, C. (1996). *Türkiye mucizesi için vizyon arayışları ve Asya modelleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
15. Kurul-Tural, N. (2002). *Eğitim finansmanı*. Ankara: Anı Yayıncılık
16. Murphy, J. (1993). *Restructuring schools*. Cassell, London.
17. Nadaroğlu, H. (1996). *Kamu maliyesi teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.
18. OECD (2019). *Education at a glance*. <http://www.oecd.org>
19. TED (2019). *Bir bakışta eğitim*. Ankara: TED Yayınları

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

MARKA DENKLİĞİNİN LİSANSLI ÜRÜN TÜKETİMİNE ETKİSİ: TÜRKİYE SÜPER LİGİ ÜÇ BÜYÜK TAKIM UYGULAMASI THE EFFECT OF BRAND EQUITY CONSUMER LICENSED PRODUCTS: TURKEY SUPER LEAGUE BIG THREE TEAM PRACTICE

Yunus GÜLCÜ

Dr. Öğretim Üyesi, Fırat Üniversitesi/İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi/Maliye Bölümü/Mali İktisat Anabilim Dalı

ÖZET

Günümüzde işletmelerin amacı, tüketim yapanların istek ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak hareket etmektir. Bu ihtiyaçları göz ardı eden işletmelerin, yoğun rekabet ortamında başarı elde etme ihtimalleri çok düşük olacaktır. Kısacası işletmelerin günümüz koşullarında, tüketici odaklı olmaları gerekmektedir. Tüketim olgusuna yönelik bir strateji izleyen işletmelerin; tüketiciler tarafından kabul görmeleri için ürünlerini güçlü birer marka haline getirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda; güçlü markalar yaratmanın literatürdeki karşılığı olan marka denkliği, işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmeleri açısından oldukça önem arz etmektedir. Marka denkliğinin alt boyutları olan; marka farkındalığı, marka çağrışımları, algılanan kalite ve marka sadakati, literatürde güçlü markalar yaratmak için öncül koşullar olarak kabul edilmektedir.

Spor pazarlamasında da markalaşma ve güçlü markalar yaratma olgusu, spor faaliyetleri uygulayan işletmeler açısından önem arz etmektedir. Marka değeri yüksek olan spor kulüpleri; yarattığı farkındalık, çağrışım, kalite algısı ve sadakat sayesinde rakiplerine göre oldukça avantajlı konuma geçmektedir. Bir spor kulübü açısından sadık tüketicisinin yani taraftarının çokluğu, birçok değişken açısından önemli kazanımlar elde etmesine olanak sağlamaktadır. Taraftarlarının; spor kulübünün etkinliklerine katılması, ürünlerini satın alması, spor kulübünün yüksek fiyatlarına karşı fiyat esnekliği, spor kulübünün marka savunucusu olması gibi değişkenler bu kazanımlardan bazıları olarak görülmektedir.

Çalışmanın amacı; marka denkliği teorisini alt değişkenleri ile değerlendirerek, tüketim olgusuna etkisini ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda Türkiye Süper Ligi futbol takımlarından, üç büyükler olarak kabul gören; Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray takımlarının değerleri ve son beş yılın lisanslı ürün satışları değerlendirilmiştir. Çalışma sonuçlarında; marka denkliği yaratmanın, spor kulüpleri nezdinde tüketim olgusuna önemli etkilerinin olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Marka Denkliği, Tüketim, Spor Pazarlaması

ABSTRACT

The aim of businesses is to act by considering the wishes and needs of consumers. The companies that ignore these needs will be very unlikely to achieve success in an intense competitive environment. In short, businesses should be consumer-oriented in today's conditions. Enterprises pursuing a strategy for consumption phenomenon; In order to be accepted by the consumers, they must make their products strong brands. In this context; Brand equivalence, which is the equivalent of creating strong brands in the literature, is very important for businesses to achieve sustainable competitive advantage. Sub-dimensions of brand equivalence; brand awareness, brand connotations, perceived quality and brand loyalty are accepted as prerequisites for creating strong brands in the literature.

The fact of branding and creating strong brands in sports marketing is also important for businesses that implement sports activities. Sports clubs with high brand value; Thanks to its awareness, connotation, perception of quality and loyalty, it has become a very advantageous position compared to its

competitors. For a sports club, the abundance of its loyal consumers, fans, allows it to achieve significant gains in many variables. The supporters; Variables such as participation of sports club events, purchasing products, price flexibility against high prices of sports club, brand club advocate are some of these achievements.

The aim of the study; To evaluate the brand equity theory with its sub-variables and to reveal its effect on consumption phenomenon. In this context, Turkey Super League soccer teams, recognized as the big three; The values of Beşiktaş, Fenerbahçe and Galatasaray teams and licensed product sales of the last five years were evaluated. In the study results; It is seen that creating brand equality has important effects on the phenomenon of consumption in the presence of sports clubs.

Keywords: Brand Equivalence, Consumption, Sports Marketing

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ÖZGÜRLÜK, MÜDAHALE VE TAHAKKÜM KAVRAMLARINA KÜRESELLEŞME
BAĞLAMINDA BİR BAKIŞ
A VIEW IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION TO THE CONCEPTS OF FREEDOM,
INTERVENTION AND ARBITRATION

Ertuğrul Buğra ORHAN

Arş. Gör. Dr. Fırat Üniversitesi İktisat Bölümü, (Sorumlu Yazar)

M. Said ORHAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

ÖZET

Özgürlük kavramının bireye ve topluma yönelik yorumları, bireylerin kendi aralarında ve otorite ile kurdukları ilişkiler bağlamında değerlendirilir ve ideal olan buna göre şekillenir. Özellikle küreselleşme sürecinde devlet ve bireyler arasında çok daha karmaşık ve yoğun bir ilişki ağının geliştiği görülmektedir. Küreselleşmenin pozitif ve negatif etkileri bu ilişkinin niteliğini de değiştirmektedir. Ekonomik ve siyasi süreçlerin yönetiminde siyasal erk, toplumun çıkarları ve siyasi hedefler arasında çok hassas bir dengeyi gözetmek zorunda kalmaktadır. Özgürlüklerin tanımı, genişliği, sınırlandırılması gibi sorunlar bu süreçte daha fazla gündeme gelmektedir. Bu nedenle özgürlüğün tanımı, kullanımı ve sınırı artık daha geniş kapsamda ele alınmalı ve tartışılmalıdır. Bu çalışmada özgürlük, tahakküm ve müdahale kavramları küreselleşme bağlamında ele alınmış ve kavramların küreselleşmenin getirdiği yeni şartlar bakımından yeniden değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, Müdahale, Tahakküm, Küreselleşme

ABSTRACT

The interpretations of the concept of freedom towards the individual and the society are evaluated in the context of the relationships between individuals and authority and the ideal is shaped accordingly. Especially in the process of globalization, it is seen that a much more complex and intense relationship network develops between the state and individuals. The positive and negative effects of globalization change the quality of this relationship. In the management of economic and political processes, the political power has to maintain a very delicate balance between the interests of the society and political goals. The problems such as the definition, breadth and limitation of freedoms come to the forefront in this process. Therefore, the definition, use and limit of freedom should now be discussed in a wider context. In this study, the concepts of freedom, domination and intervention are discussed in the context of globalization and it is emphasized that the concepts should be re-evaluated in terms of the new conditions brought by globalization.

Keywords: Freedom, Intervention, Arbitration, Globalisation

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

**SİYASET BİLİMİ VE YENİ VERİ TOPLAMA ARAÇLARI BAĞLAMINDA
NÖROPOLİTİKA
NEUROPOLITICS IN THE CONTEXT OF POLITICAL SCIENCE AND NEW DATA
COLLECTION TOOLS**

Ertuğrul Buğra ORHAN

Arş. Gör. Dr. Fırat Üniversitesi İktisat Bölümü, (Sorumlu Yazar)

M. Said ORHAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

ÖZET

Siyaset bilimi, geçmişten günümüze kadar gelişen siyasal olguları kavramsallaştırmaya, sınıflandırmaya ve siyasi figürler arasında süregelen ilişkileri çözümlenmeye gayret eden bir disiplindir. Ancak modern dönemin kavramları günümüzün şartlarında olguları açıklama ve analiz etmede yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle güncel siyasi yaklaşımların farklı disiplinler ile daha fazla ortak çalışma alanları yaratması gerekmektedir. Bu bağlamda nöro bilimin yöntemsel araçları ile siyaset biliminin bulunduğu yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım nöropolitika adıyla literatüre girmiş ve siyaset bilimine davranışsal bir pencere açmıştır. Temel olarak nöropolitika, siyasi davranışın nedenselliğine odaklanmış ve bu yaklaşımı nöro bilimin sunduğu EEG, fMRI ve Eye Tracker gibi veri toplama araçlarını kullanarak geliştirmiştir. Böylece nöropolitika, siyasi davranışın ölçülebilirliği ve doğrulanabilirliği ile ilgili daha çok araştırmanın yöntemi ve bulgularının geçerliliği ile ilgili konularda daha fazla etkin olma amacı gütmektedir. Bu bilgiler ışığında çalışmanın temel argümanı, nöropolitika kavramını sunmak ve kullanılan veri toplama araçlarının siyaset bilimi araştırmalarında yöntemsel bakımdan kullanılabilir olduğunu göstermektir. Çalışmanın sonucunda, nöropolitik araştırmalarda kullanılan EEG ve Eye Tracker ile elde edilen verilerin siyasi davranışların gelişimi ile ilgili verileri sağlıklı bir şekilde sunabildiği ve yöntemin kullanılabilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Bilimi, Nöropolitika, Veri Toplama Aracı, EEG, Eye Tracker, FMRI

ABSTRACT

Political science is a discipline that endeavors to conceptualize, classify and analyze the ongoing relations between political figures that have evolved from past to present. However, the concepts of the modern era may not be sufficient to explain and analyze the phenomena in today's conditions. For this reason, current political approaches should create more common working areas with different disciplines. In this context, a new approach has emerged where the methodological tools of neuroscience and political science meet. This approach has entered the literature under the name of neuropolitics and opened a behavioral window to political science. Basically, neuropolitics focused on the causality of political behavior and developed this approach using data collection tools such as EEG, fMRI, and Eye Tracker from neuroscience. Thus, neuropolitics aims to be more effective on the methods and findings of the research on the validity and measurability of political behavior. In the light of this information, the main argument of the study is to present the concept of neuropolitics and to show that the data collection tools can be used methodologically in political science researches. As a result of the study, it was concluded that the data obtained with EEG and Eye Tracker used in neuropolitical studies can present data about the development of political behaviors in a healthy way and the method is usable.

Keywords: Political Science, Neuropolitics, Data Collection Tool, EEG, Eye Tracker, FMRI

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

POST- TRUTH ÇAĞINDA PARRHESİYAYI YENİDEN HATIRLAMAK REMEMBER THE PARRHESIA IN THE POST- TRUTH AGE

Cihan PALANCI

Öğr. Gör. Munzur Üniversitesi Pertek M.Y.O Bankacılık Sigortacılık Bölümü

ÖZET

Foucault Doğruyu Söylemek (2005) adlı eserinde, parrhesia kavramının Antik Yunan'da kullanımını dönemselsel olarak inceleyerek, sözcüğün geçirdiği anlam farklılıklarını ya da içeriğinin nasıl doldurulduğu üzerine oldukça zihin açıcı bir şekilde çalışmıştır. Bu metin günümüz için oldukça önemlidir çünkü enformasyonun sınırsız olarak ağsallaştığı ve bu ağa kolaylıkla ulaşabildiğimiz bir dönemde, bilgiyi sunan kişinin üzerindeki etik ödev bilginin doğruluğu adına bizim için belki de en önemli referans anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla Foucault'un, entelektüelin işlevini yeniden tanımlarken, aslında sözün doğruluğu üzerine kafa yorması bizim için önemli bir projeksiyondur. Foucault, bu projeksiyon çerçevesinde sanki bize ahlaki bir ödevin evrensel normunu sunar: "Hakikati söyleme konusundaki dürüstlük." Sözcük ilk kez MÖ 5.yy'da Euripides tarafından kullanılmış ve MS 5. Yüzyıla kadar sık sık metinlerde karşımıza çıkmıştır. Parrhesia kullanan kişiye parrhesiastes denir. Parrhesiastes, "aklındaki her şeyi söyleyen kişi" anlamında kullanılır. Dolayısıyla parrhesia sözcüğü, konuşmacı ile söylediği söz arasında bir ilişki kurar. Yani konuşmacı söylediği sözün kendisine ait olduğunu kesin olarak belirtir. Kavram aslına bakılırsa "retorik" in tam zıttı yerde konumlanır. Retorikte dinleyicinin zihni üzerinde süslü cümlelerle bir etki yaratılmaya çalışılırken, parrhesiada anlatılmak istenen, en dolaysız biçimde aktarılmalıdır. Burada sorulması gereken soru, parrhesiastesin söylediği şey evrensel bir hakikat midir? Yoksa kendi hakikati mi? Foucault bu sorunun cevabını ikincisi olarak verir. Parrhesiastes sadece dürüst bir biçimde doğru bildiğini söyler. Dolayısıyla inanç ve hakikat arasında bir örüntü kurulur. Antik Yunan'da bir insan ahlaki bir takım niteliklere sahipse hakikati dolaylı olarak ele geçirebilir. Ayrıca bir kişinin parrhesiastes olması için genel doğruların dışında bir şeyler söylemesi ve bundan dolayı kişisel varlığını tehlikeye atması gerekir. Örneğin bir iktisatçı alanı ile ilgili bir gerçeği ifade edebilir fakat bu kişi söylediklerinden dolayı risk almıyorsa ya da risk alacak bir gerçeği dillendirilmemişse bu kişi parrhesiastes sayılmaz. Bununla birlikte kişinin önemli ödevlerinden biri de eleştiriyi gözünü sakınmadan yapabilmesidir. Dinleyicinin incinebilmesini kaygı etmeden, ya da itirafı dolayısıyla önce kendisinin sonra ilgili kişinin varlığını tehlikeye atmaktan korkmadan söylemini dillendirebilmelidir. Son olarak hakikati söylemeyi bir ödev olarak görmesi, yani ahlaki bir dinamikle bunu gerçekleştirmesi aslıdır dolayısıyla kişi bunu bir ödev gibi görmelidir.

Anahtar Kelimeler: Foucault, Parrhesia, Post-Truth

ABSTRACT

In his book Foucault Saying the Right (2005), he studied the use of the concept of parrhesia in Ancient Greece periodically and worked quite mind-wisely on the meaning differences or the content of the word. This text is very important for the present day, because the ethical assignment on the person presenting the information is perhaps the most important reference for the accuracy of the information when the information is endlessly networked and we can easily reach this network. In this sense, while Foucault is redefining the function of the intellectual, it is an important projection for us to actually think about the truth of the word. As part of this projection, Foucault presents us with the universal norm of a moral duty: "Honesty in telling the truth." The word was first used by Euripides in the 5th century BC and appeared in the texts frequently until the 5th century AD. The person who uses parrhesia is called parrhesiastes. Parrhesiastes is used to mean "the person who says everything in his mind". Therefore, the word parrhesia establishes a relationship between the speaker and the word he speaks. In other words,

the speaker clearly states that the word he says belongs to him. As a matter of fact, the opposite of “rhetoric” is located on the ground. In rhetoric, while trying to create an effect on the mind of the listener with fancy sentences, the desire to be told in parrhesia should be conveyed in the most direct way. The question to be asked here is what parrhesiastes say is a universal truth? Or is it your own truth? Foucault answers this question second. Parrhesiastes simply says he knew honestly right. Therefore, a pattern is established between faith and truth. In ancient Greece, if a person has some moral qualities, he can seize truth directly. Also, for a person to be parrhesiastes, he must say something other than general truths and therefore endanger his personal existence. For example, an economist can express a truth about his field, but if this person does not take risks because of what he says or if a truthful risk is not spelled, this person is not considered as parrhesiastes. However, one of the important tasks of the person is to make the criticism without bothering. He should be able to voice his discourse without worrying about the hurt of the audience, or without fear of endangering the existence of the person concerned, for his confession. Finally, it is essential that he sees telling the truth as an assignment, that is, to do it with a moral dynamic, so one should see it as an assignment.

Keywords: Foucault, Parrhesia, Post-Truth

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

GIDA ÜRETİMİNDE FAALİYET GÖSTEREN ESNAFLARDA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALGISI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

A QUALITATIVE RESEARCH ON THE PERCEPTION OF OCCUPATIONAL HEALTH AND
SAFETY IN STORES OF TRADESPEOPLE OPERATING IN FOOD PRODUCTION

Gökçe CEREV

Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Böl.

ÖZET

2012 yılında kabul edilen 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunuyla birlikte Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği alanında yeni bir dönem başlamıştır. 6331 sayılı kanun daha önceki yasal düzenlemelerden farklı bir yapıya sahiptir. 6331 sayılı kanunla İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamaları kamu ve özel sektör ayrımı yapılmaksızın her kesimi kapsayan bir boyuta ulaşmış ve daha önceki yasal düzenlemelerde ki yaptırımcı yaklaşım anlayışı önleyici ve yol gösterici bir modele dönüşmüştür. 6331 Sayılı kanun ile çalışanlara, işverenlere ve devlete sorumluluklar verilmiş ve uygulama yolları açıklanmıştır. 6331 sayılı kanun ile yapılan değişikliklerle kapsama alanın genişlemesi sonucunda 5362 sayılı kanuna tabi esnaflarda iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının uygulama alanına girmiştir. Günümüzde esnaflarda 6331 sayılı kanun kapsamında işverenlerin sorumluluklarını yerine getirmek zorundadırlar.

Esnaflar başta bölgesel ticaretin önemli aktörü olmakla birlikte bölgesel ve ulusal istihdamın gelişmesine de katkı sağlamaktadırlar. Esnafların ticari ve istihdam boyutuyla ortaya koydukları bu önem iş güvenliği uygulamaları ile daha sağlıklı ve güvenliği bir yapıya dönüştürülmek istenmektedir. Bu dönüşüme esnafların yaklaşımları ve uyumu önemlidir. Bu çalışmada gıda üretim sektöründe faaliyet gösteren esnafların iş sağlığı ve güvenliği algıları ölçülmüştür. Araştırma kapsamında Elazığ ilinde 5362 sayılı kanuna tabi faaliyet gösteren ve gıda üretiminde bulunan işyeri sahipleri ile görüşülmüştür. Araştırma da gıda üretiminde bulunan esnafların iş sağlığı ve güvenliği algısını ölçmek için nitel araştırma metodlarından mülakat/görüşme tekniği kullanılmış, elde edilen sonuçlara içerik analizi uygulanmıştır. Araştırma verilerinin analizi ile esnafların iş sağlığı ve güvenliği mevzuatında ki değişiklikler hakkında tam bir bilgiye sahip olmadığı, iş güvenliği uygulamalarını maliyet unsuru olarak gördüğü ve iş güvenliği konusunda esnaf odalarının yön gösterici olması gerektiği sonuçları elde edilmiştir. Günümüzde bölgesel ekonomi içinde esnafların önemi göz önünde bulundurulduğunda iş sağlığı ve güvenliği konusunda esnafların bilgi seviyesinin artırılması bir gereklilik şekline dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Esnaf, İş Sağlığı ve Güvenliği, Algı

ABSTRACT

With the Occupational Health and Safety Law No. 6331 adopted in 2012, a new period began in Turkey in the field of Occupational Health and Safety. The law No. 6331 has a different structure than the previous legislation. With the law No. 6331, Occupational Health and Safety practices have reached a level encompassing all sectors without distinction between public and private sectors, and the enforcing approach of the previous legislation has turned into a preventive and guiding model. With the Law No. 6331, responsibilities were given to the employees, employers and the government and the ways of implementation were clarified. As a result of the expansion of the coverage area with the amendment made to the Law No. 6331, stores subject to the Law No. 5362 have entered into the application area of occupational health and safety legislation. Today, tradespeople are also obliged to fulfill the responsibilities of employers under the Law No. 6331.

Tradespeople are not only important actors of regional trade but also contribute to the development of regional and national employment. This importance of tradespeople in terms of commerciality and employment is intended to be transformed into a healthier and safer structure with occupational safety practices. The approach and compliance of tradespeople to this transformation is important. In this study, occupational health and safety perceptions of tradespeople operating in food production sector were measured. Within the scope of the research, the owners of the businesses operating in Elazığ province, subject to Law No. 5362 and in food production were interviewed. In the study, interview technique, one of qualitative research methods, was used to measure the occupational health and safety perception of tradespeople in food production, and content analysis was applied to the results obtained. As a result of the analysis of the research data, it has been determined that the tradespeople do not have full knowledge about the changes in the occupational health and safety legislation, see the occupational safety practices as a cost element and that the chambers of tradespeople should be guiding them about occupational safety. Given the importance of tradespeople in the regional economy today, improving their knowledge of occupational health and safety has become a necessity.

Keywords: Tradespeople, Occupational Health and Safety, Perception

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜNÜN İŞLETMELER AÇISINDAN ÖNEMİ
THE IMPORTANCE OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY CULTURE FOR
BUSINESSES

Gökçe CEREV

Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Böl.

ÖZET

Sanayi devrimiyle birlikte modern anlamda gelişmeye başlayan İş Sağlığı ve Güvenliği kavramı günümüzde önemi gittikçe artan çok boyutlu bir yapıya dönüşmüştür. İş sağlığı ve güvenliği sadece işçi ve işvereni ilgilendiren bir kavram olmaktan çıkmış, başta ülke ekonomisi olmak üzere toplumun her kesimini ilgilendiren bir konu olmuştur. Ülke ekonomisinin ve toplumsal yaşantının önemli bir parçası da işletmelerdir. İşletmeler hem mal ve hizmet üretiminde hem de emek talebinde bulunarak toplumsal yaşantıya çok yönlü müdahalede bulunurlar. İşletmelerin temel hedefi kar elde etmek ve sürdürülebilir bir yapıya sahip olabilmektir. İşletmelerin hedeflerini gerçekleştirebilmesi için göz ardı edemeyeceği temel konuların başında ise İş Sağlığı ve Güvenliği konuları gelmektedir. İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının sadece güvenli bir çalışma ortamının oluşması, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi dışında işletme içinde çalışma barışının sağlanması ile artan verimlilik ve kalite yönünden de olumlu etkileri vardır. İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının işletme içinde gerçekleştirebilmesi için önemli alt başlıkları olan "İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri" ile "İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü" üzerinde önemle durulması gereken konulardır. İşletmelerin iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarında başarıya ulaşabilmesi için işletme içinde güvenlik kültürünü geliştirmeleri gerekmektedir. Güvenlik kültürünün ortaya çıkması iş sağlığı ve güvenliği kültürünün oluşmasının ilk aşamasıdır. İşletme içinde güvenlik kültürünün oluşturulabilmesi için kullanılan araçların başında iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri gelmektedir. İş sağlığı ve güvenliği eğitimi ile işletme çalışanları karmaşıklaşan üretim süreçleri içinde daha güvenli, uyumlu ve birlikte çalışma konusunda bilgi sahibi olmakta, bu durumu uygulamaya daha kolay yansıtılabilmektedir.

Bu çalışmada İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarının alt başlığı olan "İşletmelerde İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri" ile "Güvenlik Kültürü" incelenmiştir. İşletmeler açısından İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü oluşturma verimli ve kaliteli bir üretim için önemlidir. İşletmelerin sürdürülebilir bir rekabet için iş güvenliği uygulamalarını geliştirmeleri gerekmektedir. Çalışmanın sonucunda iş güvenliği kültürü oluşturan işletmelerin kurumsal bir yapıya dönüştüğü ve rekabette daha avantajlı bir konuma ulaştıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşletme, Güvenlik, İş Sağlığı ve Güvenliği, Kültür

ABSTRACT

The concept of Occupational Health and Safety, which began to develop in the modern sense with the industrial revolution, has turned into a multidimensional structure with increasing importance today. Occupational health and safety has ceased to be a concept that concerns only the employees and employers, and become a subject that concerns all segments of society, especially the country's economy. Businesses are an important part of the country's economy and social life. Businesses intervene in social life in multiple ways, both by producing goods and services and demanding labor. The main objective of businesses is to make profit and to have a sustainable structure. Occupational Health and Safety is one of the main issues that businesses cannot ignore in order to be able to achieve their goals. Occupational health and safety practices have positive effects not only on the formation of a safe working environment and prevention of occupational accidents and occupational diseases, but

also on the productivity and quality that is increased by ensuring labor peace within the enterprise. "Occupational Health and Safety Trainings" and "Occupational Health and Safety Culture," which are important sub-headings for the realization of occupational health and safety practices within the business, are issues that need to be emphasized. In order for businesses to succeed in occupational health and safety practices, they need to develop a safety culture within their organizations. The emergence of safety culture is the first stage of the formation of occupational health and safety culture. Occupational health and safety training is one of the tools used to establish a safety culture within a business. Through the occupational health and safety training, employees are informed about working more safely, harmoniously and together in the complex manufacturing processes, and can more easily put it into practice.

In this study, "Occupational Health and Safety Trainings in Businesses" and "Safety Culture," which are sub-headings of Occupational Health and Safety practices, are examined. Creating a Culture of Occupational Health and Safety is important for efficient and high-quality production. Businesses need to develop occupational safety practices for sustainable competition. As a result of the study, it is concluded that the businesses that create a culture of occupational safety have acquired a corporate structure and have attained a more advantageous position among competition.

Keywords: Business, Safety, Occupational Health and Safety, Culture

1. GİRİŞ

Çalışma ve güvenlik kavramları geçmişten günümüze insanlık için önemli iki temel kavram olmuştur. İnsan var olduğundan itibaren çalışarak üretmeye yönelmiş, üretirken elde ettikleri ile hayatını sürdürmek için çaba göstermiştir. İnsanın hayatını sürdürebilmesi için önemli bir konuda güven içinde olmasıdır. İnsanlık için önemli dönüm noktalarından biri olan sanayi devrimi sonrası üretim araçlarının ve modellerinin değişmesi sonucu toplumsal bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Üretim modellerinde ortaya çıkan bu değişim sonucunda modern anlamıyla iş sağlığı ve güvenliği kavramı da şekillenmeye başlamıştır. İş sağlığı ve güvenliği kavramı sanayi devriminin başlangıcında işçi ve işveren arasında ve üretim ile sınırlı bir kavramken günümüzde ortaya çıkardığı riskler ve etkiler nedeni ile toplumun her kesimini ilgilendiren bir kavram şekline dönüşmüştür. İş sağlığı ve güvenliği ihlallerinin ortaya çıkardığı iş kazaları ve meslek hastalıkları işçiye, işverene, işletmeye ve toplumun geneline zarar veren olaylardır. Günümüzde temel hedef iş kazaları ve meslek hastalıklarının ortaya çıkardığı zararların minimum seviye de tutulmasıdır.

İş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesinde devletlere önemli roller düşmektedir. Devletler iş güvenliğiyle ilgili yasal mevzuatı şekillendirmekte ve denetlemektedir. Günümüzde birçok ülkede iş güvenliği ile ilgili yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Türkiye’de iş güvenliğiyle ilgili en son yasal düzenlemeyi 2012 yılında yapmıştır. Yapılan tüm bu yasal düzenlemelere rağmen iş güvenliği ihlallerinin ortaya çıkardığı olumsuz durumlara karşı istenilen sonuçlara henüz ulaşamamıştır. İş güvenliğinin sağlanabilmesi sadece yasal düzenlemeler ile olmamaktadır. İş güvenliği uygulamaları çalışanların benimsediği zorunlu olmasından değil de kendi istek ve bilinçleri ile yerine getirdikleri uygulamalar olması gerekmektedir. Çalışanları bu duruma yönlendirecek en temel yaklaşım ise işletmeler de ortaya çıkacak iş sağlığı ve güvenliği kültürüdür. İş güvenliği kültürü ile çalışanlar iş güvenliği uygulamalarını benimsemiş bir şekilde örgütsel iklim içerisinde yapmaktadır. Bu çalışmada iş sağlığı ve güvenliği kültürü oluşturmanın işletmeler açısından önemi incelenmiştir.

2. KÜLTÜR VE GÜVENLİK KÜLTÜRÜ KAVRAMI

Kültür kavramı günümüzde sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Kültür toplumu meydana getiren temel öğelerden birisidir. Kültür dinamik bir yapıya sahiptir ve bir süreç olarak şekillenmektedir. Kültür toplumların günümüzdeki karakteristik özelliklerini ortaya koyduğu gibi gelecekte meydana gelecek şeklinin de belirleyici bir unsurudur. Kültür bir süreç dahilinde günün şartlarına göre uyarlanarak nesiller boyu toplum da aktarılır.

Kültür kelime olarak dilimize Fransızca ‘‘Culture’’ kelimesinden gelmekte olup, sözlük anlamı ‘‘Tarihsel toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları

yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü” şeklindedir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, www.sozluk.gov.tr). Kültür kavramının günümüze kadar birçok tanımlaması bulunmaktadır. Farklı zamanlarda kültür o günün şartlarına göre tanımlanmıştır. Bu tanımlar içinde Kroebe ve Kluchohn'nun yapmış olduğu “Kültür, insan gruplarının özgün yapılarını ortaya koyan, yaratılan ve aktarılan sembollerle ifade edilen duygu ve davranış biçimleri” tanımlaması önemlidir (Özkan ve Lajunen, 2003:3). Kültür bir toplumda bir anda ortaya çıkan bir olgu değildir. Kültür bir süreçtir ve insanların yaşamları boyunca elde ettikleri değerlerin, tutumların ve alışkanlıkların bir bütünüdür (Zencirkıran, 2015:57). Kültür bu şekilde bir birikim olduğu gibi gelecekte ortaya çıkacak davranışlarında belirleyicisidir (Bozkurt, 2005). Kültüre baktığımızda karmaşık bir yapı ortaya çıkar. Toplumun temel ögesi olan bireyin bilgi, inanç, ahlak, gelenek gibi farklı yaklaşımlarının karışımı kültürün temelini oluşturur (Sabuncuoğlu ve Tuz, 1998:23). Kültürün önemli bir özelliği de toplumlar arasında ayırt edici özellikleri taşımasıdır (Giddens, 2012:1066). Her toplumun kendine özgü kültürel kodları vardır. Bu kodlar toplumların karakteristik yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Toplumsal yapıyı meydana getiren bireyler kadar önemli bir unsurda toplumun kurum ve örgütleridir. Örgütlerde toplumun şekillenmesinde önemli roller üstlenirler. Bu durum kültür kavramının bir alt boyutu olan örgüt kültürü kavramının önemini şekillendirmektedir. Örgüt kültürü örgüte üye bireylerin davranışlarını yönlendiren değerler, inançlar ve alışkanlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır (Dinçer, 1992:271). Örgüt kültürü aynı zamanda örgüte üye bireyler tarafından paylaşılan değerleri, inançları ve sembolleri oluşturmaktadır (İşcan ve Timuroğlu, 2007:120). Örgüt kültürü bir üst kültür olan toplum kültürünün den çok farklı bir yapıya sahip değildir (Şişman, 2002:71). Örgüt kültürü toplum kültürü gibi örgütü geleceğe taşıyacak olan davranışların alışkanlıkların ve değerlerin sistematik bir yapısıdır (Çınar ve Doğan, 2013:144). Örgüt kültürünün oluşmasında bazı temel özellikler öne çıkmaktadır. Örgüt kültürünün özellikleri incelendiğinde;

- Örgütün üyeleri arasında paylaşılan, öğrenilmiş ya da sonradan kazanılan bir değerdir
- Örgüt kültürünün temelini inançlar ve değerler oluşturmaktadır
- Örgüt kültürü kalıplaşmış davranışların yansımasıdır
- Örgüt kültürü bir süreçtir ve zamanla şekillenir (Eren, 2001:142).

İşletmelerde örgüt kültürünün ortaya çıkmasına bazı temel faktörler etki etmektedir. Bu faktörler; örgütü meydana getiren kurucular, örgütün çevresi ile olan iletişimi ve örgüt içi unsurların sahip olduğu iletişim özellikleridir. Örgüt kültürü örgüte üye seçimi, yönetim kademesinin tutumu ve örgütün yapısal entegrasyonu ile sürekliliğini sağlayabilir. Toplumlaşmanın önemli ögesi kültür birliğinin sağlanması olduğu gibi örgüt kültürü de örgütü bir arada tutan önemli bir öğedir (Özkalp ve Kırel, 2004:113).

Kültür ve alt boyutu ile örgüt kültürü toplumsal yapının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Her iki kavramdan etkilenen ve özellikle son yıllarda daha sık ifade edilmeye başlanan bir kültür yaklaşımı da “Güvenlik Kültürü”dür. Güvenlik olgusu insanın en temel ihtiyaçlarının başında gelmektedir. Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi içinde temel fizyolojik ihtiyaçlardan sonra güvenlik ihtiyacını ikinci basamağa yerleştirerek insanlık için önemini ortaya koymuştur (Mc Leod, 2007:1-2). Özellikle sanayi devrimi sonrası gelişen üretim araçları çalışma ortamında yeni risklerin ve tehlikelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum güvenlik kültürü kavramının şekillenmesinin başlangıcı olmuştur.

Güvenlik kültürü kavramı tam olarak 1950’ler de ortaya çıkmaya başlamış 1986 yılında Çernobil Nükleer Kazası sonrasında 1987 yılında Nükleer Ajans tarafından hazırlanan raporda ilk defa resmi olarak tanımlanmıştır. 1987 yılında Piper Alpha petrol platformu ve C. Junction demiryolu kazalarında hazırlanan raporlarda da “Güvenlik Kültürü” kavramına rastlanılmaktadır. Raporlar da kazaların ortaya çıkmasında güvenlik kültürünün eksikliğine değinilmiştir (Cox ve Flin, 1998:190). Raporlarda özellikle örgütsel hatalar ile bireysel ihlallerin bir arada olmasının felaketlerin ortaya çıkmasında önemli etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir (Dursun, 2012:31). Güvenlik kültürünün ortaya çıkan bu gelişim süreci özellikle işletmeler açısından önem arz etmeye başlamıştır. Güvenlik kültürü kavramsal olarak değerlendirildiğinde çalışanların, yöneticilerin, müşterilerin ve diğer kişilerin ortaya

çıkan tehlike ve risklerden minimum seviyede zarar görmesini sağlayacak uygulamalar olarak ifade edilmektedir (Cox ve Flin, 1998:191).

Günümüzde güvenlik kültürü örgüt iklimi ve örgüt kültürü ile işletmenin örgütsel yapısının değişmez bir parçası olmuştur. İşletmeler güvenlik kültürü normlarını oluşturarak çalışanların bunları benimsemesi ve uygulamasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır.

3. İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ VE KÜLTÜRÜ

Sanayi devrimi sonrası önemi giderek artan iş sağlığı ve güvenliği kavramı günümüzde çok boyutlu bir yapıya dönüşmüştür. Geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları modern yapıya sanayi devrimi sonrası değişen ve gelişen üretim araçları ile ulaşmıştır. İlk olarak çalışma ortamında sadece çalışanların üretimle ilgili işleri üzerine kurulan iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları günümüzde sadece işletme ile sınırlı kalmamış, toplumun her kesimini sosyal, ekonomik ve kültürel yönden etkileyen bir konu şekline dönüşmüştür.

3.1. İş Sağlığı ve Güvenliği

Teknoloji alanında meydana gelen gelişim sonucu hızlı bir şekilde ilerleyen sanayileşme insanların yaşam kalitesini artırırken hem toplumsal hem de çalışma ortamında daha fazla risk ve tehlikenin oluşmasına neden olmuştur. Günümüzde üretim modellerinde meydana gelen bu değişimle birlikte artan risk ve tehlikeler ülkelerin önemli bir sorunu haline gelmiştir (Bayram, 2008:9).

İş güvenliği kavramı insanlık tarihi kadar eski olsa da sanayi devrimi sonrası günümüzdeki anlamıyla şekillenmeye başlamıştır. İş güvenliği öncelikli olarak çalışanların risklerden ve tehlikelerden en az seviye de etkilenmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. İş güvenliği sanayi devriminin başlangıcında ve ilerleyen ilk döneminde işverenlerce çalışanların korunmasına yönelik uygulanan kuralların bütünü olarak ele alınmaktadır. İş güvenliğinin ilk ortaya çıkan kavramsal tanımı; işyeri işin yapılması sonucunda ortaya çıkabilecek tehlikelerden ve sağlığı etkileyecek zararlı durumlardan arındırılarak daha güvenilir bir çalışma ortamının sağlanması için ortaya konulan sistemlerin bütünü olarak ele alabiliriz şeklindedir (Gerek, 2006:9; Başbuğ,2013:17).

Değişen ve gelişen üretim modelleri ile iş güvenliği sadece işyeri ve çalışan ile sınırlı kalmamış tüm toplumu ilgilendiren bir düzeye ulaşmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü iş sağlığı ve güvenliğini tanımlarken tüm çalışanların yaptıkları işlerde fiziksel, zihinsel ve sosyal refahlarının en üst seviyeye çıkarılması, çalışma şartlarından kaynaklanan sağlıksız durumların önlenmesi, uygun mesleki çalışma koşullarının hazırlanması ve kısaca işin insana, insanın da işe uygun bir şekilde getirilmesi olarak açıklamaktadır (Benjamin, 2001:26).

Özellikle işyeri ortamı ve çalışma koşullarından meydana gelen, kullanılan araç gereç ve maddelerin neden olduğu ve sonucunda tüm toplumun etkilendiği iş güvenliği giderek artan bir önem kazanmıştır. İş sağlığı ve güvenliği artık sadece üretim ve çalışan ile sınırlı bir şekilde ifade edilmemekte, yapılan faaliyetlerden meydana gelebilecek risklerden toplumun genelinin korunması ve tehlikelerden en az seviyede etkilenmesini sağlamak için uygulanan süreçlerin bütünü olarak ifade edilmektedir (Kabakçı, 2009:82). İş sağlığı ve güvenliği kavramı Uluslararası Çalışma Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından tüm çalışanların bedensel, ruhsal, toplumsal sağlık ve refahlarını en üst seviye ye yükseltilmesi, çalışma koşulları, çevrenin ve üretimin sonuçlarının ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları ortadan kaldırılması, çalışanların yaralanmalara ve kazalara maruz kalacağı risk faktörlerinin ortadan kalkması, çalışanların bedensel ve ruhsal olarak uygun işlere yerleştirilmesi ve uygun bir iş ortamının yaratılması şeklinde tanımlanmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2017:3). Bu kavram doğrultusunda iş sağlığı ve güvenliği günümüzün önemli bir kavramı olmuştur. İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının hedeflediği temel amaçlar,

- Çalışanların korunması: Güvenli ve sağlıklı bir iş ortamı oluşturmak, işgörenleri iş ortamından kaynaklanan sağlık ve güvenlik tehlikelerine karşı korumak
- İş yerlerinin korunması: İstenmeyen olay ve kazaların önceden tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınması,

- Üretimin korunması: Verimliliği arttırarak, üretimin devamlılığını sağlamak şeklindedir. (Akıllı ve Aydoğdu, 2013, 245, Yiğit, 2011: 3-4):

Çalışma ortamının sağlıklı ve uygun bir düzeye çıkarılması, çalışma konforuyla birlikte çalışanların ruhsal ve sosyal durumlarının da üst düzeye çıkarılması iş sağlığı ve güvenliğinin önemli konu başlıklarındandır (Demircioğlu ve Centel, 1988:62). İş sağlığı ve güvenliği konularında ortaya çıkan eksikliklerin sonucunda meydana gelen iş kazası ve meslek hastalıklarının işletmeye olduğu kadar, sektöre ve ulusal ekonomiye de zararları bulunmaktadır (Altinel, 2011:82).

3.2. İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü

İşletmeler açısından iş sağlığı ve güvenliği kültürü örgüt yapısı içindeki bireylerin ya da çalışma gruplarının değerleri, tutumları, algıları, yeterlilikleri ve davranış kalıpları ile ortaya çıkan bir kavramdır (Aktay, 2011:7). İşletmelerde iş sağlığı ve güvenliği kavramının şekillenmesinde öncelikle çalışanların daha sonra örgüt kültürünün büyük etkisi vardır. İş sağlığı ve güvenliği kültürü çalışanların ortaya çıkan ya da çıkabilecek risk, kaza ve hastalıklar hakkında sergilediği tutumlar olarak ifade edilebilir (Cooper, 2000:113).

Uluslararası Atom Enerji Kurumu (IAEA) kavramı, bir örgüt yapısı içinde sağlık ve güvenlik programının yeterlilikleri, biçimi şeklinde tanımlarken özellikle bireylerin ve grupların yetkinliklerini ön plana çıkarmaktadır. Kurum güvenlik kültürünün gelişmesini üç basamakta ele almıştır. Bu basamakları; işletmede güvenlikle ilgili kurallar hazırlanır, güvenlik örgütün bir amacı haline getirilir ve sürekli olarak geliştirilir şeklinde açıklamıştır (IAEA, 2002:14). Güvenlik kültürünün temelinde özellikle çalışanların iş güvenliği algıları ile örgütün ve örgütün içinde bulunduğu çevrenin karakteristik özellikleri bulunmaktadır (Yang ve diğ., 2010). İşletmelerde iş güvenliği kültürünün ortaya çıkması ve gelişebilmesi için önemli olan çalışanların tam olarak oluşturulacak normlara katılımını sağlayabilmek vardır. İşletmelerde ortaya çıkan güvenlik kültürü işletme içinde iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının olabirlik derecesinin göstergesidir (Demirbilek, 2005).

İş sağlığı ve güvenliği kültürünün örgüt içindeki birey ve grupların etki gösterdiği, ulusal, sektörel ve mesleki davranış ve değerlerin ortaya çıkardığı karmaşık bir yapısı vardır (Parker ve diğ., 2006). İş sağlığı ve güvenliği kültüründe işletmede çalışanların, yöneticilerin, müşterilerin ve toplumun tehlike ve risklere maruz kalma seviyesini en az düşürmek için ortaya konan inançların, davranışların, sosyal ve teknik uygulamaların önemi büyüktür (Turner ve diğ., 1989). İş sağlığı ve güvenliği kültüründe temel hedef işletme içinde tüm unsurların katılımı ile iş güvenliği uygulamalarına yönelik ortak normların oluşabilmesi vardır. Özellikle çalışanların ve yöneticilerin iş güvenliği kültürüne yönelik yaklaşımları oluşum aşamasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜNÜN İŞLETMELER AÇISINDAN ÖNEMİ

İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının tam olarak yerine getirilememesinin sonucu olan iş kazası ve meslek hastalıklarının olumsuz etkileri çok boyutludur. Günümüzde başta ekonomik ve sosyal boyutu olmak üzere tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin öncelikli hedefleri arasından toplumsal yaşantıda iş sağlığı ve güvenliği politikaları üretmektir.

İş kazası ve meslek hastalıklarının önlenmesinde ortaya konulacak politikalarda öncelikle bu durumları ortaya çıkaran nedenlerin tespit edilmesi önemlidir. İşletmelerde meydana gelen iş kazalarının %81'i insan odaklı ve insan hatasından ortaya çıkan nedenlerden, %17'si çalışma ortamındaki olumsuz koşulları sonucunda, %2'lik kısmı ise önlenemez doğal afet ve benzeri sebeplerden dolayı meydana gelmektedir. Günümüzde iş kazalarının %50'lik bir kısmı doğrudan önenebilecek bir durumdayken, %48'lik kısmının önlenmesi için sistemli bir çalışmanın yapılması gerekmektedir. İş kazalarının %2'lik kısmı ise önlenemeyecek durumdadır (Güvercinci, 2005:28). İş kazası ve meslek hastalıklarının meydana getirdiği maliyetler üç başlıkta ortaya çıkmaktadır. Bu maliyetler;

- Çalışanlar açısından meydana gelen maliyetler
- İşverenler açısından meydana gelen maliyetler
- Ülke ve toplum açısından meydana gelen maliyetler şeklindedir (Oral, 2012:48; Alper, 1992:82).

İş kazalarının büyük çoğunluğunun insan odaklı ve önlenebilir olması, iş sağlığı ve güvenliği kültürünün önemini de artırmaktadır (Akalp ve Yamankaradeniz, 2013:98). İş güvenliği kültürünün bu artan önemi işletme içinde her bireyin yönetim ve çalışan fark etmeksizin katılımcı olmasını zorunlu kılmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği kültürü görünmez fakat ortak paydalardan meydana gelmektedir. İşletmeyi oluşturan kişilerin ortaya koyduğu inançlar, davranışlar ve tutumlar olarak ifade edilen bu ortak paydaların olumlu yönde olması işletmenin gelişmesi için önemlidir (Aytaç, 2011:38).

İş güvenliği kültürü, işletmede sağlık ve güvenlikle ilgili konulara yönelik ortaya konan ve uygulanan değerlerin, inançların bütünüdür. İş sağlığı ve güvenliği kültürü örgüt kültürünün alt başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerin iş güvenliği uygulamalarında başarılı olması için örgütün iş güvenliği kültürünün güçlü ve pozitif olması gerekir ve iş güvenliği kültürü işletmenin her kesimi tarafından benimsenmiş olması önemlidir (Demirbilek, 2005:84).

Günümüzde özellikle küreselleşmenin etkisi ile gittikçe artan rekabet ortamında işletmeler karlılığını sürdürebilmek için iş sağlığı ve güvenliğini göz ardı edebilirler. İşletmelerin maliyet unsuru olarak gördükleri iş güvenliği uygulamalarını ihmal etme eğilimi göstermesi daha çok kar elde etme isteği ile ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2009). İş sağlığı ve güvenliği kültürünün ortaya çıkması ile işletmeler iş güvenliğine yönelik uygulama ve yatırım yapmakta, kısa dönemde maliyetmiş gibi gözüken bu yaklaşım orta ve uzun dönem içinde işletmeye kalite, verimlilik, hizmet ve üretimde artış olarak geri dönmekte, işletmenin artan güven ortamı ile çalışanların ortaya koydukları emek daha etkin olmaktadır (Altinel, 2011).

İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının yapılması için gösterilen gayret ile iş güvenliği bilincinin ortaya çıktığı işletmeler sektörlerinde daha başarılı olmaktadır (İşler, 2013:40). İşletmelerin iş güvenliği yönünden ortaya koyduğu kültürel yaklaşımın olumlu olması pozitif güvenlik kültürü olarak tanımlanmaktadır. Pozitif güvenlik kültürünün ortaya çıkabilmesi için en önemli unsur ise işletmenin çalışanları ve yöneticileridir. Pozitif işletme kültürünün oluşabilmesi için çalışanların yaklaşımlarının bazı temel esaslara sahip olması gerekir. Bu esaslar (Louvar, 2013:57);

- Çalışanların hepsi işletme güvenliğine katılmalı ve etki etmelidir,
- Tüm çalışanlar işlerin güvenli bir şekilde yapılmasına çaba gösterir
- Tüm çalışanlar iş kazalarının etkilerini ve boyutlarını kabul eder
- Tüm çalışanlar daha mükemmel bir iş güvenliği için birlikte çalışır şeklindedir.

İş sağlığı ve güvenliği kültürünün ortaya çıktığı ve bu kültürün işletme yönetimi ile çalışanları tarafından içselleştirildiği işletmelerde oluşan sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları işletme verimliliğini de artıracaktır. İş sağlığı ve güvenliği kültürünün pozitif yönde gelişmesi işletme içinde maliyetleri düşürmekte işletmenin pazarda daha rekabet edebilir bir duruma gelmesini sağlamaktadır (Grimaldi ve Simonds, 2001:106).

İşletmelerde güvenlik kültürünün oluşturulabilmesinin önemli bir aracı iş sağlığı ve güvenliği eğitimleridir. İş güvenliği eğitimleri ile işletme içinde ki iletişim artmaktadır. İş güvenliği ile ortaya çıkan bilinç, işletme içi personelin bilgi ve becerilerini yükseltmekte, işletme içi katılımcılık artmakta ve yönetim ile çalışanlar arasında bir köprü oluşturmaktadır. İş güvenliği eğitimleri sadece bilgiye dayalı olmamalı, uygulamalı ve çalışanlara davranış modeli kazandıracak düzeyde planlanmalıdır. İşletmenin iş sağlığı ve güvenliği kültürünün temeli iş güvenliği eğitimleri ile atılmalıdır (Sungur ve diğ., 2009:14-15). İş güvenliği eğitimleri çalışanları işletmede iş güvenliği kültürünün oluşmasının zeminini hazırlamakta, çalışanların daha donanımlı ve bilinçli olmasını sağlamaktadır (Bahari, 2011).

SONUÇ

Kültür bir toplumu oluşturan temel öğelerdendir. Toplumun karakteristik özellikleri kültür ile şekillenmekte ve geleceğe taşınmaktadır. Kültürel yönden gelişen ve ilerleyen toplumlar daha güçlü bir yapıya sahiptirler. Toplumun bir alt yapısı olan örgütlerde kendi yapıları içinde karakteristik özelliklere sahiptirler. Örgütler canlı birer organizma gibi hem kendilerini hem çevresini etkilemekte, oluşturmuş oldukları örgüt kültürü ile geleceğe yönelik davranış modelleri sergilemektedir. İşletmeler açısından iş

sağlığı ve güvenliği kültürü örgüt kültürünün bir alt modelidir ve günümüzde gittikçe önemli bir konu şekline gelmiştir. İşletmeler örgüt kültürü yanında güvenlik ve iş sağlığı güvenliği kültürü oluşturmak zorundadırlar.

İşletmelerde iş sağlığı ve güvenliğinin gittikçe artan önemi ve iş kazaları ile meslek hastalıklarının ortaya çıkardığı zararlar toplumu her yönüyle etkilemektedir. İş kazalarının büyük kısmının insan odaklı etkenlerden kaynaklanması iş güvenliği eğitiminin ve bilincinin ortaya çıkmasını zorunlu bir hale getirmiştir. İş güvenliği eğitimleri ile işletme içinde iş güvenliği kültürü oluşturulabilmekte, işletmenin hızlı ve etkili bir şekilde iş güvenliği uygulamalarını adapte olması sağlanabilmektedir.

İş güvenliği eğitimleri ile işletme çalışanları risk ve tehlikeleri hızlı bir şekilde tanıyabilmekte, tedbirli davranışlar sergilemekte ve işletme de iş güvenliği kültürünü ortaya çıkarabilmektedir. İşletmelerde iş güvenliği kültürünün kalıcı bir şekilde ortaya çıkması işletmenin kalite ve verimliliğini olumlu yönde etkilemektedir. İşletme açısından kalite ve verimliliğin artması günümüz rekabetçi piyasasında önemli bir avantajdır. İşletme içinde iş güvenliği kültürünün oluşması ile çalışanların iş güvenliği bilgi ve becerileri artmakta, işletme içindeki güvensiz davranışlar güvenli davranışlara dönüşmekte, çalışanlar risk ve tehlikeleri tanımaktadır. Ortaya çıkan iş güvenliği kültürü çalışanların geleceğe yönelik normlarını ve değerlerini oluşturmakta, bilgi ve becerilerini artırmaktadır.

Sonuç olarak günümüzde iş sağlığı ve güvenliği kültürünün oluşması işletmeler açısından önemlidir. İşletmelerin iş güvenliği kültürü sayesinde elde ettiği kazanımların yaratacağı avantajlar yüksek düzeydedir. İş güvenliği kültürü sadece işletme açısından ele alınmamalı aynı zamanda ulusal düzeyde de düşünülerek toplumun geneline yayılmalıdır. Azalan iş kazaları ve meslek hastalıkları ekonomik ve iktisadi açıdan olumlu faydalar sağlayacaktır. İş güvenliği kültürü günümüz toplumunun ayrılmaz bir parçası olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akıllı, H. ve Aydoğdu, Ö. (2013), "İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi", Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni, Sayı 16, Ankara.
- Akalp, G. ve Yamankaradeniz N. (2013), "İşletmelerde Güvenlik Kültürünün Oluşumunda Yönetimin Rolü ve Önemi", Sosyal Güvenlik Dergisi, 3:2, 96-109.
- Aytaç, S. (2011), "İş Kazalarını Önlemede Güvenlik Kültürü-2", Türk Metal Dergisi, 148, 36-39
- Alper Y. (1992), "Bazı Ülkelerde İşçi Sağlığı-İş Güvenliği Uygulamaları ve Türkiye'deki Uygulama ile Karşılaştırılması", Sosyal Siyaset Konferansları, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3662
- Aktay, N. (2011), "İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi ile İş Güvenliği Kültürü Arasındaki İlişki", İş Müfettiş Yardımcılığı Etüdü, ÇSGB, İstanbul.
- Altınel, H., (2011), "İş Sağlığı ve İş Güvenliği", Detay Yayınları, Ankara.
- Bahari S.F., (2011) "An Investigation of Safety Training, Safety Climate and Safety Outcomes: A Longitudinal Study in a Malaysian Manufacturing Plant", PhD Thesis, Manchester Business School, Manchester.
- Başbuğ A. (2013), "İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği", Türkiye Şeker-İş Sendikası Yay., Ankara,
- Bayram F. (2008), "Türk İş Hukukunda İş Sağlığı ve Güvenliği Denetimi", Beta Yayınları, İstanbul.
- Benjamin O. A., (2001), "İş Sağlığı ve Güvenliği Temel Prensipleri", Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü Yayınları Genel Yayın No: 130
- Bozkurt, V. (2005), "Değişen Dünyada Sosyoloji", 3, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Cooper, M.D. (2000), "Towards a Model of Safety Culture", Safety Science, 36(2), ss:111-136
- Cox S. and R. Flin (1998), "Safety Culture: Philosopher's Stone or Man of Straw?", Work and Stress, 12(3), 189-201.
- Çınar, N. ve Doğan, Y. (2013), "Kalite Belgesine Sahip Hastanelerde Güvenlik Kültürü ile Mesleki Yaralanmalar Arasındaki İlişkinin Analizi", 4. Uluslararası Sağlıkta Performans ve Kalite Kongresi Poster Bildiriler, Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Pozitif Matbaa, Bakanlık Yayın No:900, ss. 141-157, Ankara
- Demirbilek, T. (2005), "İş Güvenliği Kültürü", Legal Yayınları, İzmir.
- Demircioğlu M. ve Centel, T., (1988), "İş Hukuku", İstanbul

- Dursun, S. (2012), “İş Güvenliği Kültürü – Kavram, Modeller, Uygulama”, Beta Yayınevi, Yayın No: 2668, İstanbul
- Eren, E. (2001), “Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi”, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Yayın No: 402, 7. Baskı, ss. 135-172.
- Gerek N. (2006), “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği”, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No: 868, Eskişehir.
- Giddens, A. (2012), “Sosyoloji”, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- Grimaldi, J. V. and .Simonds, Rollin H.,(2001), “Safety Management”, Irwin Press, Boston
- IAEA (2002), “Safety Culture in Nuclear Installations: Guidance for Use in The Enhancement of Safety Culture”, IAEA-TECDOC-1329, Vienna.
- İşcan, Ö. F.ve Timuroğlu M. K. (2007), Örgüt Kültürünün İş Tatmini Üzerindeki Etkisi ve Bir Uygulama, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21:1, 119-135.
- Özkan T. ve Lajunen. T. (2003), “Güvenlik Kültürü ve İklimi”, Pivolka Dergisi, Yıl:2Sayı:10, ss. 3-4.
- İşler, M. C. (2013), “İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri ile Güvenlik Kültürünün İş Kazası ve Meslek Hastalıklarının Önlenmesindeki Etkisi”, ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, İş Müfettişi Yardımcılığı Etüdü, Ankara.
- Kabakçı M. (2009), “Avrupa Birliği İş Hukukunda İşverenin İSG ile İlgili Temel Yükümlülükleri ve Türk Mevzuatına Uyumu”, Beta Yayınları, İstanbul
- Louvar, J. F. (2013), “How to Communicate to Create a Safety Culture and Improve PSM Results”, Wiley Online Library, Process Safety Progress, Vol:32, No:1.
- McLeod, S. A. (2007), “Maslow’s Hierarchy of Need”, www.simplypsychology.org/maslow.html
- Oral İ. (2012), “İş Sağlığı ve Güvenliği”, 3. Bölüm, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir
- Özkalp, E. ve Kirel Ç. (2004), “Örgütsel Davranış”, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları, Eskişehir.
- Parker, D., Matthew L. ve Patrick H., (2006), “A Framework for Understanding the Development of Organisational Safety Culture”, 2T 2TSafety Science 2T 2T44.6 :551-562.
- Sungur E., Vatansever Ç. ve Tiryaki A.R., (2009) “İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi: Etkili Eğitim Tasarımı ve Eğitim Etkinliğini Değerlendirme”, Mühendis ve Makine Dergisi, Türkiye Makine Mühendisleri Odası Birliği Yayını, Sayı:592, 10-22.
- Yang, C. C., Wang,Y.S. Chang, S.T., Guo,S.E., Huang M. F.(2010), “A Study on the Leadership Behaviour, Safety Culture and Safety Performance of the Healthcare Industry”, World Academy of Science, Engineering and Technology, Vol:3, ss:959-966.
- Zencirkıran, M., (2015) “Sosyoloji”, Dora Yayınları, Bursa
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz M. (1998) “Örgütsel Psikoloji”, Alfa Yayınları, 3. Baskı, Yayın No: 464, Dizi No:56, ss.23-49 Bursa.
- Şişman, M (2002) “Örgütler ve Kültürler”, 1. Baskı, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, www.sozluk.gov.tr, Erişim Tarihi: 30.11.2019
- Millî Eğitim Bakanlığı (2017) “Mesleki Gelişim-İş Sağlığı ve Güvenliği”, Ankara.
- Turner, B A., Pidgeon, N.F, Blockley, D.I. ve Toft, B. (1989) “Safety Culture: Its Position in Future Risk Management”, Second World Bank Workshop on Safety Control and Risk Management, Karlstad, Sweden
- Yiğit, A. (2011), “İş Güvenliği”, Alfa Aktüel Yayınları, 2. Baskı, Bursa.
- Yılmaz, F., (2009) “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, C.6, S.1, İstanbul.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

REFLECTIONS ON POSTMETHOD PEDAGOGY

Adnan DEMIR

Öğr. Gör. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Yabancı Diller

ABSTRACT

In the history of second language teaching and learning, there has been a constant change of methods as organized ways of teaching and learning of a second or foreign language. Each method claims to be an improvement on the previous methods and represents a total rejection of preceding ones. They follow a top-down, one-size-fits-all approach to L2 practice. Since each method is fed by a different theory of learning and language, they fail to take a holistic approach to L2 teaching and learning. Language is a complex phenomenon and therefore defining language as merely a tool for expression or communication would be treating language as static and frozen in time with no history or socio-cultural connections. The concept of method offers, at best, a fragmented view of language, and no method is neutral. Each reflects a particular view of the world and is shaped by unequal relations of power and dominance, a position taken by critical pedagogists. There is a growing need for an alternative to method rather than an alternative method. This need has paved the way for what is called the postmethod condition. The postmethod pedagogy teaches us as language teachers to stop turning to theorists for the perfect method and develop our personal theories. Equipped and guided by postmethod pedagogy, I will make an attempt here to diagnose a particular aspect of my own teaching practice as a language teacher. The treatment phase is in progress, and I can only make a preliminary assessment of whether it works.

Keywords: Postmethod pedagogy, critical pedagogy, use of first language, second language teaching

---

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

GENRE AND TRANSLATION: A THEORETICAL STUDY¹

Selen TEKALP

Asst. Prof. Dr., Dicle University Faculty of Letters Department of Western Languages and Literatures

Aslı Özlem TARAKCIOĞLU

Assoc. Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University Department of Translation and Interpreting

ABSTRACT

Since 1970s, the effect of genre studies on the field of translation studies has become the subject of research. Nowadays, it is argued by translation scholars that genre and translation are interconnected, especially from an intercultural perspective. Translators' genre awareness is crucial for reading the source text with all its socio-cultural implications. Besides, genre-related features of the texts affect the translators' decision processes. Literary texts, which are the primary genres handled in this paper, are basically concerned with the problems of the cultural context that produces them. Therefore, this study draws on a range of theoretical works with special reference to translation and intercultural studies. To begin with, it focuses on the study of genre in relation to the literary theories. The literary theories cover a period from 1970s to our day. As the study aims to display the relationship between genre awareness and translation, almost all genre-related literary theories are touched upon in relation to translation studies. To form a basis, the ideas of genre theorists such as Fishelov, Bordwell, Duff, Cohen and Beebee are presented. Then, the theories are extended to cover linguistic, functional and cultural aspects of translation. Hatim and Mason, Nida, Bakhtin, Vermeer, Reiss and Venuti are among the most prominent scholars who have contributed to the field. Especially, the functionalist theories of translation are investigated with special focus on the viewpoints of Vermeer, Reiss and Nord. Due to the scarcity of research in this area, it is necessary to create a theoretical basis as well as providing a methodological framework for future translators of literature.

Key Words: Genre, Literary Translation Theories, Translation Studies

---

¹ Part of my PhD dissertation defended on 14 December, 2018 at Gazi University, Institute of Social Sciences (Advisor: Aslı Özlem TARAKCIOĞLU)

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

DEĞERLER AÇISINDAN İNGİLİZCE ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ

ANALYZING ENGLISH CURRICULUM AND TEXTBOOKS IN TERMS OF VALUES

Ahmet ÇOBAN

Doç. Dr. Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Zühal AKYOL

Uzm. Öğrt. Diyarbakır Milli Eğitim Müdürlüğü, (Sorumlu Yazar)

ÖZET

Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet anlamına gelen değer kavramı, çoğul anlamıyla bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür ifade etmektedir. Değerler, bireyin kişiliğini tanımlamada etkili olduğu gibi, toplumun yapısını tanımlamada da etkilidir.

Değerler, bireyleri ve toplumu bir arada tutma, huzurlu ve mutlu bir şekilde birlikte yaşamayı sağlayan niteliklere sahiptir. Toplular özelliklerini, değerlerini yaşatarak ve koruyarak devam ettirirler. Toplular genelde değerlerini eğitim ve eğitim kurumları aracılığıyla yeni kuşaklara aktarmaya çalışırlar. Eğitim kurumları, bu aracılığı uyguladıkları eğitim ve öğretim programları ve bu programlara göre hazırlanan ders kitapları ile gerçekleştirilmeye çalışırlar.

Çağımızda yaşanan birçok sorunun temelinde, değerlerin giderek önemsenmemesi veya önemini kaybetmesi gerçeği yatmaktadır. Tüm toplumlarda olduğu gibi, Türk toplumu da değerlerle ilgili yaşanan bu sorunu çözme çabasını hızlandırmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı 2018 yılında hazırladığı öğretim programları ve bu programlara göre hazırlanan ders kitaplarıyla değerlerin Türk Eğitim Sisteminde gerekli öneme sahip olmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Tüm derslerin öğretim programlarında yer alan değerlerin, İngilizce Dersi Öğretim Programında da yer alması ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü bir dilin öğrenilmesiyle, o dilin ait olduğu toplumun değerleri de dolayısıyla öğrenilmektedir. Ülkemizde yıllarca İngilizce dil öğretimi sürecinde, kullanılan ders kitapları, materyalleri vb. araçlarla başta İngiliz toplumu olmak üzere birçok yabancı toplumun değerleri de öğrenilmiştir. Bu nedenle, mevcut İngilizce Dersi Öğretim Programı ve bu programa göre hazırlanan İngilizce Ders Kitaplarını değerler açısından incelemek büyük önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, değerler açısından ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarını incelemek ve gerekli değerlendirmeleri yapmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

1.Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim Programında

a.Hangi değerler,

b.Ne sıklıkta yer almaktadır?

2.9, 10, 11 ve 12. Sınıf Ders Kitaplarında

a.Hangi değerler,

b.Ne sıklıkta yer almaktadır?

3.Değerlerin yer alması açısından İngilizce öğretim programı ile ders kitapları arasında farklılıklar var mıdır?

4.Değerlerin yer alması açısından ders kitapları arasında farklılıklar var mıdır?

Araştırmada, nitel araştırma deseni benimsenmiş, gerekli veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Araştırmada, öncelikle 2018 yılında yayımlanan Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim programı incelenmiştir. Öğretim programında yer alan “kök değerler” esas alınarak bu değerlerin, ne sıklıkta yer aldığı tespit edilmeye çalışılmış, temalar/üniteler, konular, amaçlar, kazanımlar değerler açısından incelenmiştir. Daha sonra İngilizce ders kitapları incelenerek; hangi değerlerin ne sıklıkta yer aldığı, bu açıdan kitaplar arasında farklılıkların olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmış; kitaplarda yer alan temalar/üniteler, konular değerler açısından incelenmiştir. Değerlerin yer alması açısından İngilizce öğretim programı ile ders kitapları karşılaştırıldıktan sonra ders kitapları da ayrıca birbiriyle karşılaştırılmıştır. Gerekli inceleme ve karşılaştırmalardan sonra, değerlendirmeler yapılmış, veriler tablolarla ifade edildikten sonra yorumlar ve sonuçlarından hareketle öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Değerler, İngilizce Öğretim Programı, Ders Kitapları

ABSTRACT

The notional measure for determining the importance of something, the reciprocity of something , the concept of value which means preciousness, in its plural sense, refers to the totality of material and spiritual elements that encompass the social, cultural, economic and scientific values of a nation. Values are also effective in defining the structure of society as well as defining the personality of the individual. Values have the qualities to hold individuals and society together, to live together in a peaceful and happy way. Societies prolong their properties by maintaining and preserving their values. Societies generally try to transfer their values to new generations through education and educational institutions. Educational institutions try to realize this by means of the education and training programmes they apply and the textbooks prepared in accordance with these programmes.

The fact that values are increasingly ignored or lost in importance lies at the root of many problems in our time. As in all the societies, Turkish society has also accelerated its efforts to solve this problem related to values. The Ministry of National Education is trying to ensure values having necessary importance in the Turkish Education System with the curriculum prepared in 2018 and the textbooks prepared in accordance with these programmes.

It is of particular importance that the values in the curriculum of all the courses are also included in the curriculum of English course. Because the values of the society to which that language belongs are also learnt by learning a language.

In our country, the values of many foreign societies, especially British society, have also been learnt for years in the process of teaching English language with the tools such as textbooks, materials, etc. used. Therefore, the current English curriculum and English textbooks prepared in accordance with this programme in terms of values have great importance.

The aim of this research is to examine secondary education English curriculum and textbooks in terms of values and to make the necessary evaluations. Within the framework of this basic objective, answers to the following questions have been sought:

1.In secondary education English curriculum,
a.Which values are placed? and
b.What is their frequency?

2.9th, 10th, 11th and 12th grade coursebooks,
a.Which values are placed? And
b.What is their frequency?

3.Are there any differences between English curriculum and textbooks in terms of values?

4.Are there any differences among textbooks in terms of the inclusion of values?

In the research, qualitative research pattern was adopted and the necessary data was collected through document review. Secondary English language curriculum, which was published in 2018 was primarily examined in this study. Based on the “root values” in the curriculum, it was tried to determine the frequency of these values and themes/units, subjects, objectives and functions were examined in terms of the values. Then it was tried to determine which values and how often the values are included and whether there are any differences between the books in this respect; and the themes/units and subjects in the books were examined in terms of values. After English language curriculum and textbooks were compared in terms of values, textbooks were also compared with each other. After the necessary examinations and comparisons, evaluations were made and after the data was expressed with tables, suggestions were developed based on the comments and their results.

Key words: Values, English Curriculum, Coursebooks.

GİRİŞ:

Değerler, temel ve istikrarlı hedef yapıları şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. Hem bireyler hem de gruplar için değerler, eylemlerin, olayların ve insanların arzu edilen ve edilmeyen olup olmadığını değerlendirmek için bir standart olarak kullanılır. Değerler, bireylerin nelere katıldığını, neyi algıladıklarını ve bilgileri nasıl yorumladıklarını ve işlediklerini gösterir. Bireylerin değerleri büyük ölçüde gençlikte şekillenir ve yaşamları boyunca nispeten istikrarlı kalır (Manfredo ve diğerleri, 2017). Değerler, insan yaşamına yol gösteren, toplum tarafından benimsenmiş, kabul edilebilirliği sağlanmış davranış, kurallar ve kıymetler bütününe sahip olan, soyut, nesnellığı olmayan, kişi, zaman, mekân ve mevcut şartlara göre değişkenlik gösteren, neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin bireysel norm ve tavırların göstergesi olarak kabul edilen kavramlardır (Akar, 2017: 106).

Eğitim, değerlerin bireyler ve kuşaklar arasında aktarımında önemli bir rol oynar (Bolat, 2016: 323). Varış’a (1987) göre, toplumların hızla değişmesiyle beraber toplumun kültürü de değişmekte, kültürün çocuklara ve gençlere yalnızca tanıtılmasını öngören anlayış değişmekte ve eğitimin kültürü tanıttirmasının yanı sıra aynı zamanda kültürü geliştirmesi de önem kazanmaktadır. Başka bir deyişle, eğitim bireylere bilgi, beceri ve tutumlar kazandırmanın ötesinde; toplumun yaşamasını ve kalkınmasını sürdüreceği ölçüde ve nitelikte değer üretmek, mevcut değerlerin dağılmasını önlemek, eski ve yeni değerleri bağdaştırmak sorumluluğu taşımaktadır (Gültekin, 2017: 3).

Bugün eğitim dünyasında değerler, eğitimin en sıcak gündem maddesini oluşturmaktadır. Bazı kesimler, okullarda değerler eğitimine yer verilmesi konusunda şüphelere sahip olsa da, toplum ciddi anlamda ahlak problemleri ile boğuşurken, okulların bu duruma seyirci kalması kabul edilemez. Hatta okullar gençlerin karakter gelişimine ve ulusun ahlak yapısına katkıda bulunmalıdır (Lickona, 1991: 5). Bu bakımdan değerler, hem eğitim teorisi hem de okulların pratik etkinlikleri için merkezde yer alır. Öncelikle, okullar; öğretmenler, aile, medya ve akran grubu ile birlikte çocukların ve gençlerin dolayısıyla toplumun gelişmekte olan değerleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yani okullar toplumun değerlerini yansıtır ve somutlaştırır (Halstead ve Taylor, 2005).

Okullarda öğrenciler, öğretmenlerini, arkadaşlarını ve okulda sunulan ortamı model alarak, planlı ya da plansız şekilde değer edinebilirler. Öğrenciye sunulan okul ortamı, değerlerin doğru şekilde kazandırılması açısından önemli bir yere sahiptir. Ayrıca okullarda, öğrenciye kazandırılmak istenen milli ve evrensel değerlerin, belirli bir program dahilinde tüm derslerde öğrenciye aktarılması ve bu doğrultuda tutum ve davranış geliştirmesi hedeflenmektedir (Çengelci, Hancı ve Karaduman, 2013). Günümüzde, değerlerin önemsenmemesi ve giderek önemini kaybetmesi, çağımızda yaşanan birçok sorunun kaynağı olarak görülmektedir. Değerlerle ilgili yaşanan bu sorunun üstesinden eğitim ve eğitim kurumları ile gelinebileceği anlaşılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın 2018 yılında hazırladığı öğretim programları ve bu programlar ışığında hazırlanan ders kitapları ile değerlerin Türk Eğitim Sistemi’nde hak ettiği öneme sahip olması sağlanmaya çalışılmıştır.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre düzenlenen Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının okulda hangi değerleri kazanması gerektiği açıkça ifade edilmiştir: (Madde 1) “Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasasının başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek”;

(Madde 2) “ Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek ” (MEB, 1973).

Türk Millî Eğitiminin genel amaçları, öğretim programlarında derse göre özelleştirilmektedir (Ersoy ve Şahin, 2012: 1536). 2018 yılında hazırlanan ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programında, değerlerin eğitim sürecindeki önemiyle ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: “Millî Eğitimin genel hedeflerinde belirtildiği gibi, yeni öğretim programı, evrensel, ulusal, ahlaki, insani ve kültürel değerler ve etik bilincinin yanı sıra hem sözlü hem de yazılı iletişim becerilerindeki yetkinlik bilincini artırmayı amaçlamaktadır. Hedefler ve örnek kullanımlar bu amaç doğrultusunda yeni öğretim programına dahil edilmiştir. Yeni öğretim programı, değerler eğitimine odaklandığından eskisinden farklılık gösterir. Öğrenme çıktıları doğrultusunda öğrencilere aktarılması gereken anahtar değerler şunlardır: *Dostluk, adalet, öz denetim(irade), sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve diğer kâmlıktır*. Bununla birlikte, bu değerler ayrı bir varlık olarak düşünülmemelidir; programın temalarına ve konularına dahil edilmelidirler. Öğretmenler ve materyal tasarımcıları gibi paydaşlar, öğretim sürecinde kullanılacak karakter, metin ve görsellerin seçiminde öğrencilerin yaşlarını, psikolojik ve sosyolojik seviyelerini dikkate almalıdır. Örneğin, bir film afişi kullanılıyorsa, etik ve değerlerimizin yanı sıra, filmin yaş açısından uygunluğu da dikkate alınmalıdır. Ayrıca, karakter seçiminin de öğrencilerin uygun rol model alabilmesi için eğitim sistemimizin etiğine ve değerlerine uyması gerekir. Bu amacın tasarlanacak olan malzemelere dahil edilmesi şiddetle tavsiye edilir” (MEB, 2018).

İngilizce dersi öğretim programı doğrultusunda hazırlanan İngilizce Ders kitaplarının içeriklerinde değerlere yeterli düzeyde yer verilmesi önem arz etmektedir. Ders kitaplarında yer alan bilgi ve görsel açık ya da örtük bir şekilde değer eğitimi de kapsamaktadır. Öte yandan, yabancı dil eğitiminde de açık ya da örtük bir şekilde değer eğitimi yapılmaktadır (Aslan, Keskin ve Önder, 2019: 357). Çünkü dil, ait olduğu toplumun düşünce biçimini yansıtan bir araçtır. Dil, toplumla birlikte geliştiği için yabancı bir dile hakim olabilmenin ilk şartı o toplum gibi düşünebilmektir (Er, 2006: 2).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ders kitaplarının değerler açısından incelendiği çalışmalara bakıldığında, araştırmaların daha çok hayat bilgisi (Candan ve Ergen, 2014; Öztürk ve Özkan, 2018), sosyal bilgiler (Şahin ve Ersoy, 2012; Aktan ve Padem, 2011) ve Türkçe (Pilav, Demir ve Demir, 2015; Aktan ve Padem, 2014) gibi derslere odaklandığını görüyoruz. Ancak, İngilizce ders kitaplarının değerler açısından incelendiği tek bir çalışmaya rastlanılmıştır (Aslan, Keskin ve Önder, 2019). Bu çalışma da, ortaöğretim İngilizce ders kitaplarına yer vermemiştir. Bu bakımdan, bu alanda araştırma yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Sosyal bir varlık olan dil, ait olduğu toplumun kültür ve değerlerine ait izler taşımaktadır. İngilizce ders kitapları, farklı bir kültürü yansıtmaları ve topluma ait değerlere yer vermesi bakımından önem teşkil etmektedir. Ayrıca, 2018 yılına ait ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programında yer verilen değerlerin İngilizce ders kitaplarına ne oranda yansıtıldığı da bu noktada önemlidir. Bu araştırmanın amacı, değerler açısından ortaöğretim İngilizce öğretim programı ve ders kitaplarını incelemek ve gerekli değerlendirmeleri yapmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

1.Ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programında
a.Hangi değerler,

b.Ne sıklıkta yer almaktadır?

2.9, 10, 11 ve 12. Sınıf ders kitaplarında

a.Hangi değerler,

b.Ne sıklıkta yer almaktadır?

3.Değerlerin yer alması açısından İngilizce öğretim programı ile ders kitapları arasında farklılıklar var mıdır?

4.Değerlerin yer alması açısından ders kitapları arasında farklılıklar var mıdır?

Araştırmada, nitel araştırma deseni benimsenmiş, gerekli veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Araştırmada, öncelikle 2018 yılında yayımlanan Ortaöğretim İngilizce Dersi Öğretim programı incelenmiştir. Öğretim programında yer alan “kök değerler” esas alınarak bu değerlerin, ne sıklıkta yer aldığı tespit edilmeye çalışılmış, temalar/üniteler, konular, amaçlar, kazanımlar değerler açısından incelenmiştir. Daha sonra İngilizce ders kitapları incelenerek; hangi değerlerin ne sıklıkta yer aldığı, bu açıdan kitaplar arasında farklılıkların olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmış; kitaplarda yer alan temalar/üniteler, konular değerler açısından incelenmiştir. Değerlerin yer alması açısından İngilizce öğretim programı ile ders kitapları karşılaştırıldıktan sonra ders kitapları da ayrıca birbiriyle karşılaştırılmıştır. Gerekli inceleme ve karşılaştırmalardan sonra, değerlendirmeler yapılmış, veriler tablolarla ifade edildikten sonra yorumlar ve sonuçlarından hareketle öneriler geliştirilmiştir.

BULGULAR:

Bu bölümde, araştırmanın amacı çerçevesinde ortaöğretim İngilizce dersi 2018 öğretim programı ile bu programa uygun olarak hazırlanan ders kitaplarının değerlere yer verme durumunun analizi neticesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2018 Yılı Ortaöğretim İngilizce Öğretim Programında Değerlerin Yeri

İngilizce dersi öğretim programında hangi değerlerin, ne sıklıkta yer aldığı ile ilgili veriler Tablo-1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Değerlerin İngilizce Dersi Öğretim Programında Yer Alma Durumuna İlişkin Dağılımı

Kök Değerler	2018 Yılı Öğretim Programı 9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar	
	f	%
Adalet	1	5,26
Dostluk	3	15,78
Dürüstlük	1	5,26
Öz Denetim (İrade)	1	5,26
Sabır	1	5,26
Saygı	2	10,52
Sevgi	7	36,84
Sorumluluk	1	5,26
Vatanseverlik	1	5,26
Diğerkâmlık	1	5,26
Toplam	19	100,00

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 2018 yılı İngilizce dersi öğretim programı 9, 10, 11 ve 12. Sınıfları kapsamaktadır. Öğretim programında yer verilen 10 tane “kök değer” tüm sınıflar için geçerlidir. Bu değerler, programda toplam 19 kez yer almaktadır. “Sevgi” değeri, %36, 84 ile ilk sırada yer alırken, ikinci sırada % 15, 78 ile “Dostluk” yer almaktadır. Üçüncü sırada ise, % 10, 52 ile “Saygı” bulunmaktadır. Adalet, Dürüstlük, Öz denetim (İrade), Sabır, Sorumluluk, Vatanseverlik ve Diğerkâmlık gibi değerlere ise birer kez öğretim programında yer verilmiş ve bu değerler, %5, 26 oranına sahiptir.

Mevcut İngilizce Ders Kitaplarında Değerlerin Yeri

Mevcut İngilizce ders kitaplarında hangi değerlerin, ne sıklıkta yer aldığı ile ilgili veriler Tablo 2’de yer almaktadır.

Kök Değerler	Ders Kitapları									
	9.Sınıf		10.Sınıf		11.Sınıf		12.Sınıf		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	F	%
Adalet	1	8,33			2	1,58	1	1,14	4	1,50
Dostluk			1	2,43	21	16,66	40	45,97	62	23,30
Dürüstlük			1	2,43	7	5,55	10	11,49	18	6,76
Öz Denetim (İrade)										
Sabır			2	4,87	6	4,76	6	6,89	14	5,26
Saygı			11	26,82	7	5,55	19	21,83	37	13,90
Sevgi	11	91,66	17	41,46	76	60,31	8	9,19	112	42,10
Sorumluluk			9	21,95	7	5,55	3	3,44	19	7,14
Vatanseverlik										
Diğerkâmlık										
Toplam	12	100,00	41	100,00	126	100,00	87	100,00	266	100,00

Tablo 2. Değerlerin İngilizce Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Dağılımı

Tablo 2’de görüldüğü gibi, 9. Sınıf ders kitabında 10 tane kök değerinin sadece ikisi (adalet ve sevgi) yer alırken, 10. Sınıf kitabında ise bu değerlerden altısı (dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi ve sorumluluk) yer almaktadır. 11. Sınıf ve 12. Sınıf ders kitapları en fazla değerlerin yer verildiği kitaplar olmuştur. Kök değerlerin yedisine (adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi ve sorumluluk) bu kitaplarda yer verilmiştir.

9., 10. ve 11. Sınıf ders kitaplarında en fazla yer verilen değer, %91,66, %41,46 ve %60,31 ile “sevgi” olmuştur. 12. Sınıf ders kitabında ise en fazla yer verilen değer %45,97 ile “dostluk” olmuştur. İkinci sırada 9. Sınıf kitabında %8,33 ile “adalet”, 10. Sınıf kitabında %26,82 ile “saygı”, 11. Sınıf kitabında %16,66 ile “dostluk” ve 12. Sınıf kitabında ise %21,83 ile “saygı” yer almaktadır. Üçüncü sırada 10. Sınıf kitabında %21,85 ile “sorumluluk”, 11. Sınıf kitabında %5,55 ile “dürüstlük, saygı ve sorumluluk”, 12. Sınıf kitabında ise %11,49 ile “dürüstlük” yer almaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, ders kitaplarında on tane “kök değer”den yedi tanesi olan adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk değerleri yer alırken; üç değer olan öz denetim (irade), vatanseverlik ve diğerkâmlık hiçbir ders kitabında yer almamaktadır. Bu değerlerden “sevgi” %42,1 ile ilk sırada, “dostluk” %23,3 ile ikinci sırada, “saygı” %13,9 ile üçüncü sırada yer almaktadır. 11. Sınıf kitabında “kök değer”lere ilişkin 126, 12. Sınıf kitabında 87, 10. Sınıf kitabında 41 ve 9. Sınıf kitabında ise 12 ifade bulunmaktadır.

Öğretim Programı Amaçlarının Değerler Açısından İncelenmesi

İngilizce dersi öğretim programı amaçlarında yer verilen değerler ile ilgili veriler Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Değerlerin İngilizce Dersi Öğretim Programının Amaçlarında Yer Alma Durumuna İlişkin Dağılım

İngilizce Öğretim Programında Amaçlar
1. Bu öğretim programı, Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri ile birlikte, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda tanımlandığı şekilde, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları doğrultusunda hazırlanmıştır.
2. 9. ve 12. Sınıflar için tasarlanan öğretim programı, öğrenciler arasında İngilizce iletişim becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.
3. 9. ve 12. Sınıflardaki öğrencilerin farklı yaş aralıkları ve dil ihtiyaçları nedeniyle, kademeli olarak artan dört dil becerisinin entegrasyonuna verilen önem bu öğretim programına dahil edilmiştir.
4. 9. ve 12. sınıf öğrencilerinin çeşitli akademik İngilizce ihtiyaçları da vardır. Ayrıca, bu yaştaki öğrencilerin dil öğrenme süreci hakkında daha bilinçli olmaları beklenmektedir. Bu nedenle, bazı karmaşık dil yapılarının sınırlı çalışması, öğretim programına dahil edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin gerçek yaşam deneyimlerini göz önünde bulundurarak, 9. ve 12. sınıflar için İngilizce öğretim programındaki tüm sınıflarda daha fazla öğretim teknolojisi aracı kullanılmaktadır.
5. İngilizce ayrıca bilim ve teknoloji dili olarak kullanılır. Düşüncelerini ve kültürlerini farklı kültür ve ülkelerden diğer insanlarla paylaşmak için, öğrencilerimizin İngilizceyi aktif, üretken ve iletişimsel olarak kullanmaları gerekir.
6. İletişimsel yetkinliğin dört ana yönü vardır: a) gramer yetkinliği, b) söylem yetkinliği, c) sosyo-dilsel yeterlilik ve d) stratejik yetkinlik.
7. Etkili iletişim yeterliliğinin eksikliği, Türkiye'deki İngilizce derslerinde öğrencilerin problemi olmaya devam etmektedir. Türkçe EFL eğitim bağlamında, İngilizce 'deki gramer yapılarını öğretmeye ve değerlendirmeye çok fazla odaklanarak, gramer yetkinliğine öncelik verildiği sık sık dile getirilmektedir. Bu sorunun üstesinden gelmek için bir adım atmak için, yeni 9-12. Sınıflar İngilizce öğretim programı, iletişimsel yeterliliğin tüm yönlerini bütünlük bir şekilde ele almış ve "Ne?" sorusu yerine "Nasıl" ve "Neden?" sorularına yoğunlaşmıştır.
8. Ayrıca, 9. 12. Sınıflarda İngilizce öğretim programı, öğrenciler arasındaki işbirliğinin rekabetten daha fazla teşvik edilmesini sağlar; çünkü işbirlikçi faaliyetler, öğrencilerin müzakere etmek ve kişilerarası becerileri uygulamak için birbirleriyle etkileşime girmeleri gereken doğal dil öğrenme süreciyle aynı doğrultudadır.
9. Öğrencinin özerkliğini teşvik etmek, yeni 9-12. sınıflarda İngilizce öğretim programında kabul edilen önemli bir ilkedir.
10. Programda öğrenciler, öğretmenlerinden, akranlarından, öğrenme materyallerinden destek ve rehberlik almayı amaçlamaktadır, böylece güvenli bir öğrenme ortamında işbirliği, etkileşim ve iletişim yoluyla öğrenci özerkliğinde kademeli bir artış olacaktır. Ek olarak, öğrenenlerin kendi ihtiyaçlarını, güçlü yönlerini ve zayıflıklarını kendileri değerlendirerek öğrenmelerinde yansıtıcı olmaları teşvik edilir.
11. Öğrenciler arasında özerkliği arttırmanın bir başka yolu da onları karar verme sürecine, özellikle de sınıfta öğrenen motivasyonunu arttırabilecek öğrenme materyallerini sağlamalarına dahil etmektir.
12. 9. ve 12. sınıflar boyunca İngilizce öğretim programı öğrencileri, özsayılarını , özerkliklerini ve dil becerilerini artırarak öğrenenleri güçlendirecek görev temelli, işbirliğine dayalı ve proje tabanlı dil etkinliklerine katmaya teşvik eder.
13. Böyle verimli, iletişimsel ve dinamik bir dil öğrenme ortamını sürdürebilmek için kullanılan değerlendirme teknikleri, dil öğretme ve öğrenme yöntemlerini de yansıtmalıdır.
14. Öğretim programı boyunca, alternatif değerlendirme ilkeleri doğrultusunda, öğrencilerden hatırlayabilecekleri şeyler yerine ne yapabileceklerini ve üretebileceklerini göstermeleri istenir.
Yer Verilen Değerler: Özerklik, İşbirliği, Öz saygı

Tablo 3'te görüldüğü gibi, ortaöğretim İngilizce öğretim programında on dört ifadeye yer verilmiştir. Bu ifadelerin tümü amaç niteliği taşıyorsa da, ifadelerin tümü ortaöğretim İngilizce öğretim programının "9-12. Sınıf Öğretim Programının Genel Hedefleri ve Temel Felsefesi" alt başlığından Türkçeye çevrilip buraya aktarılmıştır. Dilin, kültürel değerleri aktarma gibi bir işlevi bulunduğundan, İngilizce öğretim programının amaçlarında da, "Düşüncelerini ve kültürlerini farklı kültür ve ülkelerden diğer insanlarla paylaşmak için, öğrencilerimizin İngilizceyi aktif, üretken ve iletişimsel olarak kullanmaları gerekir" şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Kültür, o topluma has olan, o toplumda kabul gören değerlerden izler taşır. Genel olarak, farklı kültürlerden, kültürel çeşitlilikten bahsedilse de, her kültürde ortak olarak kabul edilebilecek değerler vardır. Bu çalışmada da, her kültürde müşterek kabul edilebilecek adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim (irade), sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve diğerkâmlık gibi on tane kök değere yer verilmiştir. Ancak çalışmada yer verilen bu değerlerden yalnızca "öz saygı" ifadesinin İngilizce öğretim programının amaçlarında yer verilmesi dikkat çekici bir bulgudur. Bu ifade dışında, "değer" kabul edilebilecek "özerklik, işbirliği" gibi başka kavramların yer aldığı görülmektedir.

Mevcut İngilizce Ders Kitaplarındaki Temaların ve Kazanımların Değerler Açısından Değerlendirilmesi

9, 10, 11 ve 12. Sınıf İngilizce ders kitaplarında yer alan temalar ve kazanımlar ayrı ayrı tablolar halinde gösterilmiştir.

9.sınıf İngilizce ders kitabında yer alan temalar ve kazanımlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. 9.Sınıf İngilizce Ders Kitabında Yer Alan Tema İsimleri Ve Kazanımlar

Temalar	Kazanımlar
Yurt dışında Okumak	Yeni insanlarla tanışır ve kendisini ve ailesini tanıtır. Sahip oldukları hakkında konuşur Yönleri tarif eder ve sorar.
Benim Çevrem	Eşyaların yerleriyle ilgili konuşur. Çevreyle ilgili betimlemeler yapar/sorular sorar Karşılaştırmalar yapar.
Sinema Filmleri	<i>Sevdiği ve sevmediği şeyler/hobileri ve boş zaman aktiviteleri hakkında konuşur.</i> Düşüncelerini ifade eder Tercih yapar Zaman ve tarih ile ilgili sorular sorar Davette bulunur/Bir daveti kabul eder/reddeder.
Doğada İnsan	Günlük rutinlerden bahseder. Yetenekleri hakkında konuşur Etkinliklerin sıklığı hakkında konuşur.
İlham Veren İnsanlar	İnsanların dış görünüşleri ve karakterleri ile ilgili sorular sorar/betimlemeler yapar. Görünüşleri ve karakterleri kıyaslar. Katıldığı ve katılmadığı görüşleri açıklar. Bugünlerde yaptığı etkinlikler hakkında konuşur.
Kültürlerarası Köprü Kurmak	Şehirler hakkında sorular sorar/ betimlemeler yapar. Kültürel farklılıkları belirler. Turizm ve seyahatler hakkında konuşur. Yemek siparişi verir.
Dünya Mirasları	Geçmiş olaylar hakkında konuşur. Sorgulama yapar. Bir mülakatta soru sorar ve yanıtlar.
Acil Sorunlar ve Sağlık Sorunları	Tavsiye alır/verir. Acil durumlarda basit yönlendirmeler yapar. Son zamanlarda olan olaylar hakkında konuşur. Yasaklar ve zorunlulukları açıklar.
Davetler ve Kutlamalar	Öneri alır/ verir. Alışveriş yapar. Ricada bulunur. Gelecek planları hakkında konuşur Telefon görüşmeleri yapar.
Televizyon ve Sosyal Medya	Gelecek hakkında tahminde bulunur. Katıldığı ya da katılmadığı fikirler hakkında sorular sorar/cevaplar verir. Birinin konuşmasını keser. Konuşmada zaman kazanır.

*(MEB, 2018: 23-32).

Tablo 4'te görüldüğü gibi, İngilizce öğretim programında yer verilen kök değerlerden hiçbirine 9. Sınıf İngilizce ders kitaplarındaki tema isimlerinde rastlanılmamıştır. Ancak, “Kültürlerarası Köprü Kurmak” şeklindeki tema ismi dikkat çekicidir. Bu ifade, “hoşgörü”, “saygı” gibi değerleri çağrıştırmaktadır. Kazanımlar incelendiğinde ise, “sevdiği ve sevmediği şeyler /hobileri ve boş zaman aktiviteleri hakkında konuşur” şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Yukarıda belirtilen ifade dışında, kazanımlarda net bir şekilde öğretim programında geçen kök değerlere rastlanılmamıştır.

10.sınıf İngilizce ders kitabında yer alan temalar ve kazanımlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. 10. Sınıf İngilizce Ders Kitabında Yer Alan Tema İsimleri ve Kazanımlar

Temalar	Kazanımlar
Okul Hayatı	Kişisel bilgilerini hem resmi hem de gayri resmi şekillerde paylaşır. Günlük yaşam koşullarında bir sohbete katılır.
Planlar	Gelecek planlarını ve düzenlemeleri tanımlar. Planlanmamış bir durumda düşüncelerini ifade eder. Planlanmış bir konu hakkında sunum yapar.
Efsanevi Figürler	Geçmiş etkinlik ve olayları anlatır. Sıralı eylemler hakkında konuşur. Geçmişteki bir olayda yer alan karakterleri, yer ve zamanı açıklar.
Gelenekler	Geçmiş alışkanlık ve rutinleri tanımlar. Belirli bir konu hakkında sunumlar yapar.
Seyahat	Geçmiş ve şimdiki olaylar/deneyimler hakkında konuşur. Rezervasyon yapar/Yer ayırır. Fikir ve plan alışverişi yapar. Onay alır ve teyit eder.
Yararlı İpuçları	Tavsiye alır/verir. Kural ve düzenlemeler hakkında konuşur. Sonuçlar hakkında konuşur.
Yiyecek ve Seyahatler	Ulusal ve uluslararası festivallerle ilgili konuşur. Eylem ve süreçleri anlatır
Dijital Çağ	Günlük konuşmada kişisel fikirlerini belirtir. Tercihlerini söyler. Sebepler ve sonuçları ifade eder. Olaylar/yerler/insanlar hakkında detaylı bilgi verir.
Modern Bay ve Bayan Kahramanlar	Hayali durumlar hakkında konuşur. İsteklerini belirtir. Bağlamdan anlamı tahmin eder.
Alışveriş Yapmak	Karşılaştırmalar yapar. Farklı giyim ve alışveriş türleri hakkında konuşur. Nesneleri ve insanları tanımlar.

*(MEB, 2018: 34-43).

Tablo 5'teki temalar ve kazanımlar incelendiğinde, İngilizce öğretim programında belirtilen on tane kök değerden hiçbirinin olmadığı görülmektedir.

11. sınıf İngilizce ders kitabında yer alan temalar ve kazanımlar Tablo 6'te gösterilmiştir.

Tablo 6. 11. Sınıf İngilizce Ders Kitabında Yer Alan Tema İsimleri ve Kazanımlar

Temalar	Kazanımlar
Geleceğin Meslekleri	Planlar yapar ve tahminlerde bulunur. Randevu alır. Telefonda konuşur.
Hobiler ve Beceriler	<i>Sevdiği, sevmediği ve ilgi duyduğu şeyleri açıklar.</i> Tercihlerini söyler. Mevcut ve geçmiş yetenekleri hakkında konuşur.
Zor Zamanlar	Geçmişte aynı anda olan olayları betimler. İnsanların geçmiş alışkanlıklarını açıklar.
Ne Hayat!	Geçmişteki yerleri, insanları ve olayları açıklar. Olayları sıraya koyar. Geçmişteki kişisel deneyimler hakkında konuşur.
Geçmiş Dönüş	Geçmiş olaylar için dilek ve pişmanlıklarını ifade eder. Gerçek olmayan geçmiş olaylardan söz eder.
Kalbini Aç	Geçmişteki kesinlik derecelerini ifade eder. Geçmişteki olaylara dair eleştirileri ifade eder.
Türkiye Hakkında Gerçekler	Kent simgeleri ve anıtlar hakkında konuşur. Kentleri ve tarihi mekânları açıklar. Soru sorar ve detaylı bilgiler verir.
Sporlar	Haber bildirir. Görüşme yapar. Sporlar hakkında konuşur.
Arkadaşlarım	Olayları, yerleri ve insanları tanımlar. Soru sorar ve açıklama yapar.
Değerler ve Normlar	Fikirlerini açıklar. Fikir alışverişinde bulunur. Yorum yapar. <i>Sosyal normlar ve değerler hakkında konuşur.</i> <i>Normlar hakkında deneme yazar.</i> <i>Sosyal değerler ve normlarla ilgili sloganlar yazar.</i> <i>Değerler ve normlar hakkında bir mülakat dinler.</i>

*(MEB, 2018: 45-54).

Tablo 6'daki tema isimleri incelendiğinde, "arkadaşlarım" şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir. Ayrıca, "değerler ve normlar" şeklinde ayrı bir tema olması dikkat çekicidir. Kazanımlar incelendiğinde ise, "sevdiği, sevmediği ve ilgi duyduğu şeyleri açıklar" ifadesine yer verilmiştir. "Sosyal normlar ve değerler hakkında konuşur", "Normlar hakkında deneme yazar", "Sosyal değerler ve normlarla ilgili sloganlar yazar" ve "Değerler ve normlar hakkında bir mülakat dinler" şeklindeki kazanımların tümü değerler eğitimi sürecinde çok kıymetli ifadelerdir. İlaveten, "fikirlerini açıklar, fikir alışverişinde bulunur" ifadelerini de açık bir şekilde olmasa da değer eğitimine ilişkin kazanımlar olarak ele alabiliriz. Çünkü birey fikirlerini açıklarken ya da fikir alışverişinde bulunurken karşı tarafın düşüncelerini dikkate alıp saygı duymasını öğrenecektir.

12. sınıf İngilizce ders kitabındaki tema isimleri ve kazanımlar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. 12. Sınıf İngilizce Ders Kitabında Yer Alan Tema İsimleri ve Kazanımlar

Temalar	Kazanımlar
Müzik	Düşüncelerini ifade eder. Tercihlerini söyler.
Dostluk	Kişisel özellikleri tasvir eder. Sonuca varır. Sebepleri belirtir.
İnsan Hakları	İnsan hakları hakkında düşüncelerini ifade eder. Öneride bulunur. Problemleri tartışır.
Çok Yakında	Öngöründe bulunur. Kesinlik ve belirsizlik derecelerini ifade eder. Siber oyunlar hakkında talimatlar verir.
Psikoloji	Ruh durumunu anlatır. Negatif ruh halini değiştirmek için öneride bulunur. Yönerge verir ve onları takip eder.
İyilik	Ricada bulunur. İstekleri kabul eder, reddeder. İyilik ister ve talep eder.
Yeni Öyküler	Geçmiş bir olayı/deneyimi anlatır. Sıralı eylemler hakkında konuşur.
Alternatif Enerji	Problemleri tanımlar. Şikâyetle bulunur. Çözümler önerir.
Teknoloji	Yapılması gereken şeyler hakkında konuşur. Mülakatlarda soru sorar ve cevap verir.
Görgü	İstek ve pişmanlıklar hakkında konuşur. Özür diler. Açıklama yapar. Farklı kültürlerdeki görgüleri tartışır.

*(MEB, 2018: 56-65).

Tablo 7’deki tema isimleri incelendiğinde, İngilizce öğretim programında yer verilen kök değerlerden yalnızca “dostluk” değerine yer verildiği görülmektedir. “İnsan hakları”, “görgü” ve “iyilik” gibi diğer tema isimleri de değer eğitimi açısından önemli ifadelerdir. Kazanımlar, öğretim programında yer verilen değerler açısından incelendiğinde hiçbir ifadeye rastlanılmamıştır. Ancak, “insan hakları hakkında düşüncelerini ifade eder”, “ricada bulunur”, iyilik ister ve talep eder”, “özür diler” ve “farklı kültürlerdeki görgüleri tartışır” ifadeleri bireylere kazandırılmak istenen önemli değerlerdir.

Mevcut İngilizce Ders Kitapları ile İngilizce Öğretim Programının Değerler Açısından Karşılaştırılması

Mevcut İngilizce ders kitapları ile İngilizce öğretim programında yer alan değerlerle ilgili veriler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Değerlerin İngilizce Dersi Öğretim Programı ile Ders Kitaplarında Yer Alma Durumuna İlişkin Dağılımı

Kök Değerler	Ders Kitapları															
	9.Sınıf				10.Sınıf				11.Sınıf				12.Sınıf			
	Öğretim Programı		Ders Kitabı		Öğretim Programı		Ders Kitabı		Öğretim Programı		Ders Kitabı		Öğretim Programı		Ders Kitabı	
	f	%	F	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Adalet	1	5,2	1	8,3	1	5,2			1	5,2	2	1,5	1	5,2	1	1,4
Dostluk	3	15,7			3	15,7	1	2,4	3	15,7	21	16,6	3	15,7	40	45,9
Dürüstlük	1	5,2			1	5,2	1	2,4	1	5,2	7	5,5	1	5,2	10	11,4
Öz denetim (İrade)	1	5,2			1	5,2			1	5,2			1	5,2		
Sabır	1	5,2			1	5,2	2	4,8	1	5,2	6	4,7	1	5,2	6	6,8
Saygı	2	10,5			2	10,5	11	26,8	2	10,5	7	5,5	2	10,5	19	21,8
Sevgi	7	36,8	11	91,6	7	36,8	17	41,4	7	36,8	76	60,3	7	36,8	8	9,1
Sorumluluk	1	5,2			1	5,2	9	21,9	1	5,2	7	5,5	1	5,2	3	3,4
Vatanseverlik	1	5,2			1	5,2			1	5,2			1	5,2		
Diğerkâmlık	1	5,2			1	5,2			1	5,2			1	5,2		
Toplam	19	100	12	100	19	100	41	100	19	100	126	100	19	100	87	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi, kök değerlerin hepsine İngilizce öğretim programında toplamda 19 kez yer verilirken; ders kitaplarında bu değerlerin dağılımı farklılık göstermektedir. 9. Sınıf ders kitabında sadece “adalet” ve “sevgi” değerlerine toplamda 12 kez yer verilmiştir. Tablo 6’ya bakıldığında ders kitapları arasında en az değere yer veren kitap 9. Sınıf ders kitabı olmuştur. 10. Sınıf ders kitabında ise, “dostluk”, “dürüstlük”, “sabır”, “saygı”, “sevgi” ve “sorumluluk” değerlerine yer verilmiştir. 11. Sınıf ders kitabı, en fazla değeri içeren ders kitabı olmuştur. On tane kök değerden yedisine ders kitabında yer verilmiş ve toplamda 126 kez değerlere vurgu yapılmıştır. “Öz denetim (İrade)”, “vatanseverlik” ve “diğerkâmlık” değerlerine ise doğrudan yer verilmemiştir. 12. Sınıf ders kitabında da, 11. Sınıf ders kitabında olduğu gibi on tane kök değerden yedisine yer verilmiş ve toplamda 87 kez bu ifadeler geçmiştir. İngilizce öğretim programında en fazla %36,8 ile “sevgi” değeri geçmektedir. 9, 10 ve 11. Sınıf ders kitaplarında da %91,6, %41,4 ve %60,3 ile “sevgi” en fazla yer verilen değer olmuştur. 12. Sınıf ders kitabında ise, %45,9 ile “dostluk” en fazla geçen değer olmuştur. Ders kitaplarının hiçbirinde, “öz denetim (irade)”, “vatanseverlik” ve “diğerkâmlık” ifadelerine yer verilmemesi dikkat çekici bir bulgudur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularından hareketle varılan sonuçlar ve öneriler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir: 2018 yılı ortaöğretim İngilizce öğretim programında, “Etik ve Değerler Eğitimi” alt başlığı altında on tane kök değerden söz edilmiştir. Öğretim programının tamamında bu kök değerler toplam 19 kez geçmektedir. Üstelik bu kök değerlerden yalnızca, *dostluk*, *saygı* ve *sevgi* değerleri “Etik ve Değerler Eğitimi” bölümü dışında farklı yerlerde geçmektedir. Geriye kalan diğer değerler sadece birer kez bu bölümde yer almaktadır. 2018 yılı ortaöğretim İngilizce öğretim programının önceki İngilizce programlarından farkı, değerler eğitimine odaklanması şeklinde belirtilse de programın genelinde kök değerlere çok az yer verilmesi dikkat çekici bir sonuçtur. Bu bakımdan, öğretim programının değerler açısından yeniden gözden geçirilmesi faydalı olacaktır.

9.sınıf ders kitabında 10 tane kök değerın sadece ikisine yer verilirken, 10.sınıf ders kitabında altı değere vurgu yapılmıştır. 11.sınıf ve 12.sınıf ders kitaplarında ise yedi tane kök değere yer verilmiştir. En fazla değerlerin geçtiği ders kitabı ise toplamda 126 değer ifadesi ile 11.sınıf kitabı olmuştur. Bu sonuçlara bakıldığında 9.sınıf ve 10.sınıf ders kitaplarının değerler açısından tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Eğitimde amaçlar, öğretimi yönlendirdiğinden, ölçme ve değerlendirmeye kılavuzluk ettiğinden, öğrenme-öğretme süreçlerinin tasarlanmasında aktif rol oynadığından eğitimin dayanağını, özünü

oluşturmaktadır. Ancak, öğretim programının amaçlar bölümüne bakıldığında, öğretim programının “Etik ve Değerler Eğitimi” bölümünde geçen kök değerlerden yalnızca “özsaygı” ifadesinin yer aldığı görülmüştür. Bu yüzden, öğretim programında yer alan “9-12. Sınıf İngilizce Programının Temel Felsefesi ve Genel Hedefleri” bölümünün kök değerlerin tümüne vurgu yapacak şekilde yeniden oluşturulması gerekmektedir.

Kök değerlerin hepsine İngilizce öğretim programında yer verilirken ders kitaplarının hiçbirinde *öz denetim (irade)*, *vatanseverlik* ve *diğerkamlik* ifadelerine yer verilmemiş olması oldukça dikkat çekici bir sonuçtur.

Mevcut İngilizce ders kitaplarında temalar ve kazanımları değerler açısından değerlendirdiğimizde bu alt probleme yanıt bulmak mümkündür. 9.sınıf ve 10.sınıf ders kitaplarında bu anlamda eksiklikler tespit edilmiştir. 9.sınıf ders kitabının tema ve kazanımlarında değerleri çağrıştıracak ifadeler yer verile de 10.sınıf ders kitabında bu tür ifadeler dahi rastlanılmamıştır. 11.sınıf ve 12.sınıf ders kitaplarında değerlere çok daha fazla yer verilmiştir.

Son olarak, İngilizce dersi öğretim programının, “Kök Değerler” açısından yeniden yapılandırılması, 2020-2021 Eğitim-Öğretim yılından itibaren okutulmak üzere hazırlanacak olan kitaplara bu değerlerin yeteri düzeyde yansıtılması önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Akar, Y.(2017). Dil Öğretiminde Sosyal Değerlerin Aktarımı. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 3(1), 104-115.
- Aktan, O., & Padem, S. (2011). İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Okuma Metinlerinde Yer Alan Değerler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Aktan, O. ,& Padem, S. (2014). İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 5-24.
- Aslan, H. İ., Keskin, S. C., & Önder, S. Ortaokul 6. Sınıf İngilizce Ders Kitaplarında Yer Verilen Değerler. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 4(2), 355-371.
- Candan, D. G., & Ergen, G. (2014). 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1).
- Çengelci, T., Hancı, B., & Karaduman, H. (2013). Okul Ortamında Değerler Eğitimi Konusunda Öğretmen Ve Öğrenci Görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- Er, K. O. (2006). Yabancı Dil Öğretim Programlarında Kültürün Etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1, 1-14.
- Gültekin, M. (2017). Program Geliştirmeye İlişkin Temel Kavramlar. Behçet Oral, Taha Yazar (Ed.) Program Geliştirme ve Değerlendirme içinde (s. 2-43). Ankara: Pegem Akademi.
- Halstead, M., & Taylor, M. J. (2005). *Values in Education and Education in Values*. Routledge.
- Lickona, T. (1991). *Educating For Character: How Our Schools Can Teach Respect And Responsibility*. New York: Bantam Books.
- Manfredo, M. J., Bruskotter, J. T., Teel, T. L., Fulton, D., Schwartz, S. H., Arlinghaus, R., ... & Sullivan, L. (2017). Why social values cannot be changed for the sake of conservation. *Conservation Biology*, 31(4), 772-780.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> adresinden 29 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Ortaöğretim İngilizce Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=342> adresinden 1 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Öztürk, T., & Özkan, Z. S. (2018). Hayat Bilgisi Ders Kitaplarındaki Metin Ve Görsellerin Değerler Açısından İncelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 172-204.
- Pilav, S., Demir, H. A., & Demir, H. İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerinin Değer İletimi Açısından İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(206), 16-29.
- Şahin, T., & Ersoy, F. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1535-1558.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ AÇISINDAN 2023 EĞİTİM VİZYONUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF 2023 EDUCATION VISION IN TERMS OF EARLY CHILDHOOD
EDUCATION

Ahmet ÇOBAN

Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Ömer ERGENEKON

Uzm. Öğrt., Diyarbakır Milli Eğitim Müdürlüğü, (Sorumlu Yazar)

ÖZET

Erken çocukluk, bireyin doğumu ile başlayıp ilkökula kadar geçen süreyi içine alan bir dönem olarak tanımlanmaktadır. Çocukların sonraki yaşamlarında önemli rol oynayan bedensel, psikomotor, sosyal ve duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde şekillendiği, ailelerde ve kurumlarda verilen eğitim sürecine de erken çocukluk eğitimi söylenmektedir. Bireyin gelecekteki hayatında belirleyici rol oynaması nedeniyle erken çocukluk eğitimi, hem önemli hem de hassas bir süreçtir.

Çağımızda gelişmiş tüm toplumlarda, sonraki eğitimlere temel oluşturduğu için erken çocukluk eğitimine ayrı bir önem ve değer verilmektedir. Ülkemizde de oldukça önemsenen erken çocukluk eğitimi, “2023 Eğitim Vizyonunda” yerini almıştır. Vizyonda bu eğitim ile ilgili yer alan ifadelerin incelenmesi; belirlenen hedeflerin içerikleriyle ilgili gerekli değerlendirmelerin yapılması önem arz etmektedir.

Araştırmanın amacı, Erken Çocukluk Eğitimi Açısından 2023 Eğitim Vizyonunu değerlendirmektir. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

2023 Eğitim Vizyonunda yer alan,

1. Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili ifadeler nelerdir?
2. Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili ifadeler Erken Çocukluk Eğitiminin hangi konularıyla ilgilidir?
3. Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili hedefler nelerdir?
4. Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili hedeflerde yer alan yenilikler ve iyileştirmeler nelerdir?

Araştırmanın verilerini, “2023 Eğitim Vizyonu” Belgesi’nde yer alan “Erken Çocukluk Eğitimi” ile ilgili ifadeler oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla elde edilmiş olan bu veriler, çalışmanın temel amacı ve soruları göz önünde bulundurularak, analiz edilmiştir. Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili ifadeler boyutlarıyla ortaya konulduktan sonra, Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili hedefler ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi sürecinde yapılacak iyileştirmeler ve yeniliklerin neler olduğu incelenmiş ve gerekli değerlendirmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgular, tablolara dönüştürülerek yorumları yapılmış, daha sonra sonuçlara ve gerekli önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Vizyon, 2023 Eğitim Vizyonu, Erken Çocukluk Eğitimi

ABSTRACT

Early childhood is defined as a period that begins with the birth of the individual and continues till the primary school. In other words it can be described as an education processes that physical, psychomotor, social and emotional, mental and language development, which plays an important role in the later life of children, is shaped to a great extent and given in families and institutions. Because of being

fundamental course of the individuals' future life, early childhood education is an important and sensitive process.

In all developed societies in this century, early childhood education is given a special importance and value as it forms the basis for further education. Early childhood education, which is also highly regarded in our country, took its place in the 2023 Education Vision. Examination of the statements and evaluating the contents of the determined targets in this vision related to early childhood education is important to make the necessary evaluations.

The aim of the study is to evaluate the 2023 Education Vision in terms of Early Childhood Education. Within this framework, the following questions were sought:

In the 2023 Education Vision,

1. What are the statements about Early Childhood Education?
2. What aspects of Early Childhood Education statements are related to the early childhood education issues?
3. What are the objectives about the Early Childhood Education?
4. What are the innovations and improvements in the objectives related to Early Childhood Education?

The data of the study are made up of the statements about "Early Childhood Education" in "The 2023 Education Vision". The data, obtained from qualitative research methods through document analysis, were analyzed by considering the aim and questions of the study. After expressing the dimensions of Early Childhood Education statements, the objectives, the improvements and innovations planned to be carried out during the realization of these goals were examined and necessary evaluations were made. The findings were translated into tables and interpreted, and then the results and necessary suggestions were given.

Keywords: Education, Vision, 2023 Education Vision, Early Childhood Education

GİRİŞ

Erken çocukluk, bireyin doğumundan başlayıp ilkökula kadar geçen süreyi kapsayan dönem olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte çocuğun tüm gelişim alanlarının desteklendiği, kültürel, ahlaki, insani ve milli değerlerin hayatının bir parçası haline getirilmesi için çalışıldığı söylenebilir (Turaşlı, 2009: 4). Erken çocukluk eğitiminde 0-36 ve 36-72 ay grubu çocukları için Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) 2013 programı kullanılmaktadır. 0-36 ay programı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından takip edilirken 36-72 ay programı ise MEB tarafından izlenmektedir (Arkan ve Öztürk, 2018: 2).

Erken çocukluk eğitiminin öncelikli hedefleri çocuğun gelişimini desteklemek, ilkökula ve hayata hazırlamak ve fırsat eşitsizliklerini ortadan kaldırmaktır. Bu açıdan bakıldığında erken çocukluk eğitiminin toplumsal, eğitimsel ve gelişimsel amaçlarının bulunduğu söylenebilir. Nitelikli erken çocukluk eğitiminin çocuk, aile ve topluma katkısı ulusal ve uluslararası çalışmalarla ortaya konulmuştur (MEB, 2013: 10).

İlgili alan yazın incelendiğinde nitelikli erken çocukluk eğitiminin çocuğun bireysel ve toplumsal gelişimine katkısının önemi belirtilmektedir (Argun, 2011: 41; Aküzüm ve Altunhan, 2017: 780; Atay, 2009: 25; Turaşlı, 2009: 6). Bu doğrultuda 23 Ekim 2018 yılında açıklanan 2023 Eğitim Vizyonunda erken çocukluk eğitiminin kalitesinin, kapsam alanının ve erişiminin üç yıl içerisinde artırılacağı ve 5 yaş grubu öğrencileri için erken çocukluk eğitiminin zorunlu olacağı ifade edilmiştir. Bu çalışma yazılı bir doküman şeklinde olması, erken çocukluk eğitimine dikkat çekmesi ve öneminin vurgulanması açısından son zamanlarda bu konuda atılan en önemli reformlardan biridir. Aynı zamanda zorunlu erken çocukluk eğitimi için gerekli altyapının olmadığına anlaşılması çalışmaların sürece yayılması, ihtiyaç analizlerin tespit edilmesi ve veriler neticesinde adımların atılacak olması reformların daha emin adımlarla ilerlenebilmesi ve kalitesinin korunarak kapsamının artırılması açısından önemlidir (Arkan ve Öztürk, 2018: 2).

Vizyon, Latince’de “vide” kelimesinden türemiş olup görmek anlamında kullanılmaktadır (Alkoç, 2010: 26) Türk Dil Kurumuna göre ise; vizyon, isim olarak görünüm, ileri görüş, ülkü ve sağgörü anlamında ifade edilmiştir (TDK, 2019). Cemaloğluna göre ise dava anlamına gelen vizyon (Cemaloğlu, 2019), Burnside tarafından ise şu şekilde tanımlanmaktadır; hedeflenen durum veya geleceğin yaşayan bir resmi şeklinde ifade edilmektedir. (Durna, 2002: 186). 2023 Eğitim Vizyonunun temel hedefi; çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış ve bu donanımı insanlığın yararına sarf edebilen, bilime hevesli, kültüre meraklı ve hassas, kaliteli, ahlaklı bireyler yetiştirmektir. Öğrenci, ebeveyn, öğretmen ve okul 2023 Eğitim Vizyon belgesinin dört temel bileşenidir (MEB, 2018: 7-8). Ancak bu dört temel unsur içerisinde en önemli konumda bulunan öğretmenlerdir. Çünkü öğretmenler belirlenen vizyona giden yolun lokomotif konumundadırlar (Köç ve Önal, 2018: 66).

2023 Eğitim Vizyonu genel çerçevede değerlendirildiğinde geleneksel eğitim anlayışımızda benzeri görünmeyen bir biçimde özgünlük, elde edilen donanımı “insanlık yararına” kullanabilme, odak merkezine insanı alan, bütünlük bir sistem, millilik gibi benzeri kavramları içerdiği görülmektedir (Sözer, 2019: 1).

Vizyon belgesi doğrultusunda 2023 yılına kadar erken çocukluk eğitiminde kaliteyi artırmak için; ortak kalite standartlarının geliştirilmesi ve sürecin takip edileceği, fırsat eşitliğini sağlama doğrultusunda dezavantajlı bölgelerde bulunan çocuklar için alternatif ve esnek program modellerinin geliştirileceği hedeflenmiştir. Aynı zamanda erken çocukluk eğitimine ilişkin materyal desteğinin ve gıda yardımının sağlanacağı ifade edilmiştir. Erken çocukluk eğitiminin yaygınlaşmasına yönelik ise oyun merkezli yaz okulu programlarının uygulanacağı, gezici otobüsler ve toplum temelli erken çocukluk eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı, ailelere çocuk gelişimi odaklı eğitimlerin verileceği son olarak ise göçmen, mevsimlik tarım işçisi veya herhangi bir nedenle erken çocukluk eğitiminden yararlanamayan çocuklara yönelik hızlandırılmış programlar hazırlanacağı açıklanmıştır.

2023 Eğitim Vizyon belgesi, eğitim sisteminde yapılacak olan yenilik ve reformların planlamalarını içermesi açısından oldukça kıymetlidir. Eğitim sisteminin hemen hemen her alanında yenilik, reform ve gelişimi amaçlayan bu planlama çalışmasının 2023 yılına kadar uygulamaya konulması planlanmaktadır (Elçiçek ve Han, 2018: 253). Sonuç olarak bu durum 2023 Eğitim Vizyon belgesinin milli, evrensel ve kültürel olması nedeniyle çok yönlü olarak eğitim sistemimize ilişkin durum analizi yapma fırsatı vermekte aynı zamanda eleştiri olanağı sunmaktadır. Bu doğrultuda “Erken Çocukluk Eğitimi” açısından “2023 Eğitim Vizyonu” belgesi değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Erken Çocukluk Eğitimi Açısından 2023 Eğitim Vizyonunu değerlendirmektir. Bu temel amaç çerçevesinde şu sorulara cevap aranmıştır:

2023 Eğitim Vizyonunda yer alan,

- 1.Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili ifadeler nelerdir?
- 2.Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili ifadeler Erken Çocukluk Eğitiminin hangi konularıyla ilgilidir?
- 3.Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili hedefler nelerdir?
- 4.Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili hedeflerde yer alan yenilikler ve iyileştirmeler nelerdir?

YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle tasarlanmış betimsel bir çalışmadır. Betimsel araştırmalarda ortaya çıkan durum, olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlanır. Aynı zamanda eğitim alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın yöntem betimsel çalışmadır (Karasar, 2014: 77). Bu amaçla araştırmada nitel araştırma kapsamındaki doküman analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Madge, 1965: 75; Akt. Çoban, 2010: 31; Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187). Bu doğrultuda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 23 Ekim 2018 tarihinde kamuoyu ile paylaşılan “2023 Eğitim Vizyon” Belgesi’nde yer alan “Erken Çocukluk Eğitimi” ile ilgili ifadeler araştırmanın veri kaynağını oluşturmuştur.

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde, 2023 Eğitim Vizyonunda yer erken çocukluk eğitimi ile ilgili ifadeler, bu ifadelerin ilgili olduğu konular, erken çocukluk eğitimi ile ilgili hedefler, bu hedeflerde yer alan iyileştirmelere ilişkin ifadeler ve yeniliklere ilişkin bulgular yer almaktadır.

Erken Çocukluk Eğitimi ile ilgili ifadeler ve İlgili Olduğu Konular

2023 Eğitim Vizyonunda yer alan erken çocukluk eğitimi ile ilgili ifadeler, bu ifadelerin ilgili olduğu konulara ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Erken Çocukluk Eğitimi İle İlgili İfadeler ve İlgili Olduğu Konular

Konu	İfadeler
Ölçme ve Değerlendirme	Erken çocukluktan lise mezuniyetine kadar çocuklarımızın izlenmesi, değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve yönlendirilmesi amacıyla her çocuk için bir e-portfolyo oluşturulacaktır.
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	“Millî Eğitim Sisteminde çocukların mizaç, ilgi ve yeteneklerine uygun eğitim alabilmelerine imkân veren bir sistem oluşturma çalışmaları kapsamında erken çocukluktan ortaöğretimin sonuna kadar işlevsel bir Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) yapılanması oluşturulacaktır.
Yabancı Dil Eğitimi	İngilizce öğreniminde erken çocukluk için etkileşimli, oyun temelli öğretim materyalleri ve teknikleri kullanılacaktır.
Zorunlu Eğitim	5 yaş, erken çocukluk eğitiminde zorunlu eğitim kapsamına alınacaktır.
Eğitim Modelleri	Kırsal ve düşük yoğunluklu yerleşim bölgelerindeki çocuklar için esnek zamanlı ve alternatif erken çocukluk eğitimi modelleri uygulanacaktır.
Ailelere Ekonomik Destek	Şartları elverişsiz okullarda erken çocukluk eğitimi alan çocukların beslenme ihtiyacı karşılanacak, ailelere materyal desteği sağlanacaktır.
Yaz Okulu Programları	Yaz dönemlerinde çocuklar ve ailelerin talepleri doğrultusunda, oyun temelli gelişim etkinliklerinin yer aldığı yaz okulu programları pilot okullardan başlanarak açılacaktır.
Merkezler, Atölyeler Ve Gezici Otobüs Sınıflar	Toplum temelli erken çocukluk hizmetlerinin yaygınlaştırılması bağlamında merkezler, atölyeler ve gezici otobüs sınıflar devreye sokulacaktır.
Ortak Kalite Standartları	Resmi ve özel farklı kurum ve kuruluşların inisiyatifinde yürütülen her yaş grubundaki tüm erken çocukluk eğitim hizmetlerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve iyileştirilmesine yönelik olarak ortak kalite standartları oluşturulacak ve uygulamalar izlenecektir.
Kurum Ve Kuruluşlar arası İş Birliği	Çocukla ilgili tüm yerel kurum ve kuruluşlar harekete geçirilecek ve tamamlayıcı bir iş birliği çerçevesi teşvik edilecektir.
Anne-Baba Eğitimi	Farklı kurum ve kuruluşlar ile halk eğitim merkezleri iş birliğinde anne babalara yönelik çocuk gelişimi ve psikolojisi odaklı eğitimler yaygınlaştırılacaktır.
Destekleyici Müfredatlar	Göçmen, geçici koruma altındaki ve mevsimlik tarım işçisi çocuklarla okulsuz köy ve köy altı yerleşim yerlerindeki çocukların bulunduğu okullarda hızlandırılmış, yoğun ve bir arada yaşamı destekleyici müfredatlar oluşturulacaktır.
Öğretmen Eğitimi	Erken çocukluk eğitiminde özel gereksinimli çocukların uyumunun sağlanması için gerekli öğretmen eğitimlerinin verilmesi pilot uygulamalarla başlatılacaktır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, 2023 Eğitim Vizyonunda erken çocukluk eğitimi ile ilgili toplam 14 ifadenin yer aldığı görülmektedir. Bu ifadelerden 1’i ölçme ve değerlendirme, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, hayat boyu öğrenme ve yabancı dil eğitimi konuları ile ilgili iken 10’u erken çocukluk eğitimi alanı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Erken Çocukluk Eğitimi İle İlgili Hedefler

2023 Eğitim Vizyonunda yer alan erken çocukluk eğitimi ile ilgili hedeflere ilişkin bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Erken Çocukluk Eğitimi ile Hedefler

	Hedefler
1	Erken Çocukluk Eğitim Hizmeti Yaygınlaşacak
2	Erken Çocukluk Eğitim Hizmetlerine Yönelik Bütünleşik Bir Sistem Oluşturulacak
3	Şartları Elverişsiz Gruplarda Erken Çocukluk Eğitimin Niteliğinin Artırılacak

Her çocuğun eğitim alma hakkı vardır. Bu hak anayasa ve çocuk hakları bildirgesinde garanti altına alınmıştır. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde 2023 Eğitim Vizyon belgesinde dezavantajlı bölgelerde bulunan çocukların, erken çocukluk eğitiminden yararlanması için gerekli materyal ve gıda desteğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bir diğer deyişle çocuklar arasındaki fırsat eşitsizliğinin giderilmesi için

dezavantajlı bölgelere ekonomik yardım hedeflenmektedir. 2023 Eğitim Vizyonu doğrultusunda 2019 yılında Ekim ayının ilk haftası belirlenen 26 pilot ilde kırsal alanlardaki çocuklara “Benim Oyun Sandığı” adlı eğlenceli materyal sandığı dağıtmaya başlanmış olup erken çocukluk eğitimine çeşitli nedenlerden ötürü ulaşamayan çocuklara 365 günlük bir takvim oluşturularak çocuklara ailelerinin yardımıyla oyun temelli eğitim almaları planlanmaktadır. Bu çalışmadaki temel amaç, kırsal alanlarda bulunan erken çocukluk eğitimine erişmemiş öğrenci bırakmamak ve ailelerin çocuklarıyla daha nitelikli ve eğlenceli vakit geçirmesini sağlamaktır (Tablo 2).

Erken Çocukluk Eğitimi İle İlgili Hedeflerde Yer Alan Yenilikler ve İyileştirmeler

2023 Eğitim Vizyonunda yer alan erken çocukluk eğitimi ile ilgili hedeflerde yer alan yenilik ve iyileştirmelere ilişkin bilgiler Tablo 3’de yer almaktadır.

2023 Eğitim Vizyonunda yer alan erken çocukluk eğitimi ile ilgili hedeflerde yer alan yeniliklere ilişkin hedefler şu şekilde açıklanabilir;

Erken çocukluk eğitiminden lise mezuniyetine kadar e-portfolyo uygulaması eğitim sistemimizde sonuç odaklı değerlendirmeden süreç odaklı değerlendirmeye geçiş için önemli bir adım olarak görülebilir. “2023 Eğitim Vizyon” belgesi doğrultusunda öğrencilerin dil kazanımını sağlamasında öğrencilerin bireysel farklılıklarını ve yaş gruplarını göz önünde bulundurarak hedeflediği görülmektedir. Yani erken çocukluk eğitiminde interaktif ve oyun temelli yaklaşımlar uygulanarak İngilizce eğitim verilmesi planlanmaktadır. Bir diğer önemli yenilik olarak “2023 Eğitim Vizyon” belgesi doğrultusunda 3 yıl içerisinde 5 yaş grubunun aşamalı olarak zorunlu eğitim kapsamına alınması gösterilebilir. Bu durum erken çocukluk eğitiminde okullaşma oranının artırılmasını ve kalkınma planları doğrultusunda toplumsal, kültürel ve ekonomik düzeyinin iyileştirilmesini hedeflemektedir.

Tablo 3. Erken Çocukluk Eğitimi İle İlgili Hedeflerde Yer Alan Yenilikler Ve İyileştirmeler

Kategoriler	İfadeler
Yenilik	Erken çocukluktan lise mezuniyetine kadar çocuklarımızın izlenmesi, değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve yönlendirilmesi amacıyla her çocuk için bir e-portfolyo oluşturulacaktır.
	İngilizce öğreniminde erken çocukluk için etkileşimli, oyun temelli öğretim materyalleri ve teknikleri kullanılacaktır.
	5 yaş, erken çocukluk eğitiminde zorunlu eğitim kapsamına alınacaktır.
	Kırsal ve düşük yoğunluklu yerleşim bölgelerindeki çocuklar için esnek zamanlı ve alternatif erken çocukluk eğitimi modelleri uygulanacaktır.
	Şartları elverişsiz okullarda erken çocukluk eğitimi alan çocukların beslenme ihtiyacı karşılanacak, ailelere materyal desteği sağlanacaktır.
	Resmi ve özel farklı kurum ve kuruluşların inisiyatifinde yürütülen her yaş grubundaki tüm erken çocukluk eğitim hizmetlerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve iyileştirilmesine yönelik olarak ortak kalite standartları oluşturulacak ve uygulamalar izlenecektir.
	Göçmen, geçici koruma altındaki ve mevsimlik tarım işçisi çocuklarla okulsuz köy ve köy altı yerleşim yerlerindeki çocukların bulunduğu okullarda hızlandırılmış, yoğun ve bir arada yaşamı destekleyici müfredatlar oluşturulacaktır.
İyileştirme	“Millî Eğitim Sisteminde çocukların mizaç, ilgi ve yeteneklerine uygun eğitim alabilmelerine imkân veren bir sistem oluşturma çalışmaları kapsamında erken çocukluktan ortaöğretimin sonuna kadar işlevsel bir Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR) yapılanması oluşturulacaktır.
	Yaz dönemlerinde çocuklar ve ailelerin talepleri doğrultusunda, oyun temelli gelişim etkinliklerinin yer aldığı yaz okulu programları pilot okullardan başlanarak açılacaktır.
	Toplum temelli erken çocukluk hizmetlerinin yaygınlaştırılması bağlamında merkezler, atölyeler ve gezici otobüs sınıflar devreye sokulacaktır.
	Çocukla ilgili tüm yerel kurum ve kuruluşlar harekete geçirilecek ve tamamlayıcı bir iş birliği çerçevesi teşvik edilecektir.
	Farklı kurum ve kuruluşlar ile halk eğitim merkezleri iş birliğinde anne babalara yönelik çocuk gelişimi ve psikolojisi odaklı eğitimler yaygınlaştırılacaktır.
Erken çocukluk eğitiminde özel gereksinimli çocukların uyumunun sağlanması için gerekli öğretmen eğitimlerinin verilmesi pilot uygulamalarla başlatılacaktır.	

2023 Eğitim Vizyon belgesi, dezavantajlı bölgelerde bulunan çocuklara gıda ve materyal yardım sağlamanın yanı sıra alternatif erken çocukluk eğitim seçenekleri de (gezici otobüs, yaz okulları vb) sunarak çocuklar arasındaki fırsat eşitsizliğinin giderilmesini ve bu eğitimin yaygınlaştırılmasını hedeflediği görülmektedir. Erken çocukluk eğitiminde niteliğin artırılması için vizyon belgesinde erken çocukluk eğitimi veren kamu ve özel tüm eğitim kurumlarında ortak kalite standartlarının oluşturulacağı ve izleneceği açıklanmıştır. Ülkemizin toplumsal norm, kültür ve değerlerini dikkate alarak ortak kalite standartlarının oluşturulması ve somut veriler ışığında erken çocukluk eğitiminin ele alınması ileriki yıllarda erken çocukluk eğitimine ilişkin atılacak adımlar açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu durum vizyon belgesinin erken çocukluk eğitiminde, çocuğu odak noktasına alarak gerekli yerel ve ulusal kuruluşların iş birliği çerçevesinde kültürel değerleri ve toplumu içine alan bir anlayışla ele alacağını göstermektedir. Ayrıca toplumsal, ekonomik ve politik nedenlerden dolayı göç etmiş ya da savaş veya başka nedenlerden ötürü ülkesini terk etmek zorunda kalmış ailelerin çocukları için toplumsal uyumu sağlayıcı farklı programlarla erken çocukluk eğitiminin verilmesi planlanmaktadır. Bu doğrultuda yaz aylarında hızlandırılmış erken çocukluk eğitim programlarının uygulanması çocukları ilkokula hazırlayacağı gibi topluma uyum sağlamalarını da kolaylaştırabilir.

2023 Eğitim Vizyonunda yer alan erken çocukluk eğitimi ile ilgili hedeflerde yer alan iyileştirmelere ilişkin hedefler şu şekilde açıklanabilir;

“2023 Eğitim Vizyon” Belgesi Doğrultusunda Çocukların İlgi, Yetenek Ve Bireysel Farklılıkları Göz Önüne Alınarak Eğitim Sunmak İçin İşlevsel Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik Yapılanması Amaçlanmaktadır. Bir Diğer Önemli İyileştirme Olarak 5 Yaş Grubunda Bulunan Ve Herhangi Bir Sebepçe Erken Çocukluk Eğitiminden Yararlanmayan Öğrencilere Yönelik Hızlandırılmış Yaz Okulları Açılarak Bu Eğitimin Yaygınlaştırılması Amaçlanmaktadır. Bu Durum Öğrencileri İlkokula Hazırlayacağı Gibi Çocuklar Arasındaki Akademik Başarı Farkını Da Minimum Düzeye Çekecektir. Çocuklarda Erken Çocukluk Eğitiminde Eleştirel, Yaratıcı Ve Yansıtıcı Düşünmenin Yanı Sıra Temel Yaşam Becerileri Kazandırmak İçin “Stem Ve Robotik Kodlama” Gibi Eğitimler Verilmesi Amaçlanmaktadır.

Dezavantajlı bölgelerde bulunan ebeveynlere yönelik halk eğitim merkezleri aracılığıyla erken çocukluk dönemine ilişkin çocuk gelişimi, çocuk psikolojisi veya anne çocuk sağlığı gibi eğitimlerinin verilmesi ailelerin bilinçlenmesini ve erken çocukluk eğitimine ilişkin görüşlerinin iyileştirilmesini sağlayabilir. Ayrıca erken çocukluk eğitiminde özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların daha nitelikli eğitim alması için öğretmenlere de eğitim verilmesi planlanmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

2023 Eğitim Vizyon belgesi, erken çocukluk eğitimi alanında da diğer alanlarda olduğu gibi heyecan ve umut verici amaçlar içermektedir. Özellikle 5 yaş grubunun zorunlu eğitim kapsamına alınacak olması ve dezavantajlı bölgelerde bulunan çocuklara eğitsel materyal ve gıda desteğinin sağlanması okullaşma oranını artırmakla beraber eğitimde fırsat eşitliğini sağlama yolunda da önemli bir adım olarak gösterilebilir. Aynı şekilde her yaş grubundaki tüm erken çocukluk eğitim hizmetlerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi bunun sonucunda da ortak kalite standartlarının geliştirilmesi erken çocukluk eğitiminin kalitesini artırmaya yönelik olumlu bir adımdır. Buna karşın erken çocukluk eğitimi kapsamında bulunan 3 ve 4 yaş grubu öğrencilerinin eğitimine vurgu yapılmamasını da yeteri altyapı ve ekonomik temellerinin olmamasından kaynaklandığı şeklinde ifade edilebilir.

Sonuç olarak Milli Eğitim Bakanlığın ortaya koymuş olduğu “2023 Eğitim Vizyon Belgesi” erken çocukluk eğitiminin önemine dikkat çekmiştir. Hayata geçirilecek olan hedefler erken çocukluk eğitiminin kalitesi ve yaygınlaştırılması bakımından oldukça önemlidir. Ancak bu hedeflerin uygulanabilir ve kalıcı olması tüm paydaşların devreye sokulması ve planlı çalışabilmesine bağlıdır. Bu durumun sağlanabilmesi için gerek 2023 vizyon programının planlayıcılarına gerek uygulayıcılarına katkı sağlayacağı düşünülen öneriler şu şekilde ifade edilebilir:

Erken çocukluk eğitiminde 5 yaş grubunda okullaşma oranının %100'e çıkarılması için diğer yaş gruplarında (3-4 yaş) okullaşma oranının göz ardı edilmemesi adına gerekli teknik, bilişim ve ekonomik altyapıya dikkat edilmelidir.

Erken çocukluk eğitimine yönelik verilerin izlenmesi profesyonel ve güçlü bir altyapı ile izlenmeli ve ortaya çıkan sonuçlar ilkökul öğretmenleriyle paylaşarak çocukların hazırbulunuşluk ve eğitim düzeyi hakkında ilkökul öğretmenlerinin bilgi sahibi olması sağlanabilir.

2023 Eğitim Vizyon belgesine göre; 5 yaş grubunun zorunlu eğitime alınacak olması, toplum ve oyun temelli etkinliklerin esnek bir programla uygulanabilmesi ve erken çocukluk eğitiminde kalitenin artırılabilmesi için 2013 yılında hazırlanan okul öncesi eğitim programı ihtiyaçlara cevap vermeyebilir. Bu nedenle program yeniden gözden geçirilip düzenlenerek belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi daha kolay sağlanabilir.

Dezavantajlı bölgelerde bulunan çocukların ebeveynlerine, çocuk gelişimi ve anne çocuk sağlığına yönelik seminerler verilerek okul, aile ve öğrenci ilişkisi güçlendirilebilir. Bu durum özellikle kırsal bölgelerde yer alan velilerin okul etkinliklerine katılımı teşvik edilerek sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aküzüm, C & Altunhan, M. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerileri kaynaştırma eğitimi yeterliklerinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 31, 779-802.
- Alkoç, G.P. (2010). Misyon ve vizyon ifadelerinin işletme stratejisindeki yeri ve işletme performansı üzerindeki etkileri. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Argun, Y. (2011). Okul öncesi dönemde yaratıcılık ve eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Arkan, A. & Öztürk, N. (2018). 2023 eğitim vizyonunda erken çocukluk eğitimi. *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Dergisi*. (218), 1-6.
- Atay, M. (2009). Erken çocukluk döneminde gelişim. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Cemaloğlu, N. (2019). 2023 eğitim vizyonu üzerine. <http://www.guncelegitim.com/kose-yazisi/8105/2023-egitim-vizyonu-uzerine.html> adresinden 04 Kasım 2016 tarihinde edinilmiştir.
- Çoban, A. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı: Betimsel bir karşılaştırma. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergileri*. 2, 27-46.
- Durna, U. (2002). Yenilik yönetimi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Elçiçek, Z. & Han, B. (2018, Kasım). 2023 eğitim vizyonunun değerlendirilmesi. International Social Sciences and Education Conference (ISSEC 2018), Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Diyarbakır.
- Karasar, N. (2014). Bilimsel araştırma yöntemi. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Köç, A. & Ünal, A. (2019). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 2023 eğitim vizyonuna yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*. 1(2), 65-79.
- Kuru Turaşlı, N. (2014). Okul öncesi eğitimin tanımı kapsamı ve önemi. Okul Öncesi Eğitime Giriş (Editör: Gelengül Haktanır). Ankara: Anı Yayıncılık.
- MEB. (2018). 2023 Eğitim Vizyonu. Ankara. <https://2023vizyonu.meb.gov.tr/> adresinden 1 Kasım 2019 tarihinden edinilmiştir.
- MEB. (2013). Okul Öncesi Eğitim Programı. Ankara.
- Sözer, M.A. (2019). 2023 Eğitim vizyon belgesinde temel eğitim. *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Dergisi*. (227), 1-6.
- TDK. (2019). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi, 06.02.2013).
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin yayıncılık.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

2023 EĞİTİM VİZYONU AÇISINDAN BİREY ÖZELLİKLERİ
INDIVIDUAL FEATURE IN TERMS OF 2023 EDUCATIONAL VISION

Ahmet ÇOBAN

Doç. Dr. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi

Sait ÇAKAN

Uzm., MEB, Çınar Yıllarca Halkbank Şehit Haşim Türkoğlu İlkokulu, (Sorumlu Yazar)

ÖZET

Eğitim, genel olarak, toplumsallaşma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu amaçla, tüm toplumlar eğitim aracılığıyla bireylerini kültürel değerleri benimseyen, koruyan ve geliştiren; erdemli topluma, devlete ve kendisine karşı sorumluluk bilinci taşıyan, duyarlı, ahlaklı, çağın bilgi ve becerilerine sahip, üretken, vb. özelliklere sahip olacak şekilde yetiştirmek isterler. Toplumların bu talebi, eğitim kurumlarında gerçekleştirilen eğitim-öğretim sürecinde sağlanmaya çalışılır. Bu sürecin nitelikli ve sürdürülebilir olması için, toplumun eğitiminden sorumlu bakanlığa önemli görevler düşmektedir. Tüm eğitim sistemlerinde olduğu gibi, Türk Eğitim Sistemi de toplumun ihtiyaçlarına ve beklentilerine, bilişim çağının da gerektirdiği birey özellikleri önemli bir konu olarak gündemdeki yerini hep korumuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni idari yapısı olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin önemli konularından birinin eğitim olduğu dile getirilerek 2018 yılında ortaya konulan "2023 Eğitim Vizyonu" ile belirlenen politika, oluşturulmak istenen felsefe ve eğitimin birçok alanına ilişkin hedefler, başta hükümet olarak, toplum ve eğitimciler tarafından son derece değerli bulunmuştur. Böyle bir Vizyonun birey özellikleri açısından incelenmesi önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı "2023 Eğitim Vizyonu"nu birey özellikleri açısından incelemek ve gerekli değerlendirmeleri yapmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1.2023 Eğitim Vizyon Belgesinde birey özellikleri ile ilgili ifadeler nelerdir?
- 2.Bu ifadeler hangi kategoriler ile ilgilidir?

Araştırma ile ilgili verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmanın amacı çerçevesinde, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi tarafından hazırlanan ve uygulamaya konulan "2023 Eğitim Vizyonu" belgesi birey özellikleri açısından incelenmiş, yer alan ifadeler belirlendikten sonra, bu ifadeler kategorik hale getirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen bulgular, tablolar ile ifade edilmiş, gerekli yorumlar yapıldıktan sonra varılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Vizyon, 2023 Eğitim Vizyonu, Birey, Özellik.

ABSTRACT

Education is generally defined as the process of socialization. To this end, all societies want to raise their individuals, who adopt, protect and develop their cultural values, to have features like; being responsible for the virtuous society, the state and themselves, being sensitive to, ethical, having the knowledge and skills of the age, being productive etc. This demand of the societies is tried to be provided at the education-training process performed in educational institutions. In order for this process to be qualified and sustainable, important duties fall to the ministry being responsible for the education of the society. Like all education systems, the Turkish education system also has always kept its stand on the agenda as an important issue. Being examined such a Vision in terms of individual characteristics has importance.

The aim of this research is to examine the “2023 Educational Vision” in terms of individual characteristics and make the necessary evaluations. Within the framework of this main purpose, answers to the following questions were sought:

- 1.What are the statements about the individual characteristics in the 2023 Education Vision Document?
- 2.Which categories are these statements related to?

Document review, one of qualitative research methods, has been used on interpreting, analysing and collecting data related to the research. Within the framework of the aim of the research, the “2023 Education Vision” document prepared and put into practice by the Presidential Government System was examined in terms of individual characteristics, and after the statements were determined, these statements were tried to be categorized. The findings obtained at the research process are expressed with tables, and the necessary conclusions and suggestions are stated following the necessary comments are made about.

Keywords: Education, Vision, 2023 Educational Vision, Individual, Feature.

GİRİŞ

Eğitim bir ülkedeki dinamik yapılardan biridir. Bu dinamik yapı sürekli olarak yenilenme ve geliştirilmeye ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç nedeniyle de eğitim-öğretim sürecinde kullanılan farklı uygulamalar vardır. Bunların istenilen sonuca ulaşması adına eğitimde sürekli değişimler yaşanması kaçınılmazdır (Şan, 2012: 1). Bu anlamda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi tarafından hazırlanan ve uygulamaya konulan “2023 Eğitim Vizyonu” belgesi, eğitim sistemimizin sorunlarına çözüm olarak sunulmak ile birlikte eğitim sisteminde bir değişim niteliği de taşımaktadır. “Eğitimin en önemli hedeflerinden biri, toplumun sahip olduğu bilgi, beceri, davranış ve değerleri gelecek nesillere aktararak devamlılığını sağlamaktır. Bunları aktarma işini, hazırlanmış programlar aracılığıyla açıktan veya kapalı bir şekilde gerçekleştirebilmektedir” (Akbaba-Altun, 2003: 10). Eğitim, bireyin ve toplumun kalkınmasında ve gelişmesinde, toplumsal değerlerin geliştirilmesinde, gelecek nesillere aktarılmasında, bilgi ve becerilerin kazandırılmasında en önemli etkidir (Yüce, 2008: 1).

Öğrencilere kazandırılan birey özelliklerinin neler olduğu, toplum olarak yetiştirmek istediğimiz insan modeli ile ilgilidir. Nasıl bir birey yetiştireceğimiz eğitim sistemimizin en önemli meselelerinden biridir. Eğitim sistemimizin sorunlarına çözüm olarak 2018 yılında yayımlanan 2023 Eğitim Vizyonu belgesi nasıl bir birey yetiştireceğimiz hususunda önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu anlamda bu belgeyi birey özellikleri açısından incelemek, problemlerin çözümüne ilişkin farkındalık oluşturmak son derece önemli görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları; ilgili alanyazına katkı sağlamakla birlikte birey özellikleri açısından 2023 Eğitim Vizyonu belgesini tespit edilen eksiklikler konusunda yetkililere farkındalık sunmada ve birey özelliklerini aktarmakla görevli öğretmenlere yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı “2023 Eğitim Vizyonu”nu birey özellikleri açısından incelemek ve gerekli değerlendirmeleri yapmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1.2023 Eğitim Vizyon Belgesinde birey özellikleri ile ilgili ifadeler nelerdir?
- 2.Bu ifadeler hangi kategoriler ile ilgilidir?

YÖNTEM

Bu çalışmada 2023 Eğitim Vizyonu açısından birey özelliklerini incelemek olduğundan nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılarak ilgili belgede yer alan birey özellikleriyle ilgili ifadeler incelenmiş ve içerik analizleri yapılmıştır. İçerik analizi genellikle çok sayıdaki metin içeriklerinin ortak yönlerini ortaya çıkarmak amacıyla, önemli olan anlamların yapılandırılmasına ve sınıflandırılmasına yönelik, genelleştirmeyi sağlayan bir yorum biçimidir (Gökçe, 2006, s. 17-18). 2023 Eğitim Vizyonu belgesinden elde edilen veriler, önce sistematik bir biçimde tablolaştırılmış, daha sonra veriler kategorize edilip yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmamızın amacı çerçevesinde birey özellikleri açısından incelenen 2023 Eğitim Vizyon belgesi ile ilgili gerekli bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

2023 Eğitim Vizyon Belgesinde Yer Alan Birey Özellikleri İle İlgili ifadeler

“Ülkemizin hayallerini hedeflere, hedeflerini gerçeğe dönüştürme mücadelemizde en büyük güç kaynağımız; nitelikli, özgüveni yüksek, millî ve manevi değerlerimizle teçhiz edilmiş nesillerimizdir”.

“Kaliteli eğitim öğretimin yolu; öğrencilerin zihni gelişimlerini kolaylaştırmaktan, onlara vizyon kazandırmaktan, manevi yönlerini güçlendirmekten geçmektedir”.

“Eğitim öğretim sisteminin hedefi, akliselim, kalbi selim, zevki selim sahibi bireyler yetiştirmek olmalıdır”.

“Bunun yanında çocuklarımızı günümüzün bilgi yoğun ve rekabetçi dünyasına en iyi şekilde hazırlamamız gerekmektedir”.

“2023 Eğitim Vizyonu’nun temel amacı; çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış ve bu donanımı insanlık hayrına sarf edebilen, bilime sevdalı, kültüre meraklı ve duyarlı, nitelikli, ahlaklı bireyler yetiştirmektir”.

“Eğitim kurumunun temel çıkış noktası, bireyin kendini bilmesini ve tanınmasını sağlamaktır”.

“Bu hedef doğrultusunda insanlığın ürettiği ortak değerler ile yeniçağ becerilerini birlikte içselleştiren bir öğrenen; kendisine, ailesine ve ülkesine daha yararlı olacaktır. Söz konusu yararı, her türlü öğrenme yaşantısında bilgi ve katma değer üretme bilinci ve insanın hayrı merkezli bir bakış açısı olduğunda artacaktır. Bu gerçekten yola çıkarak iradesi gelişmiş, doğal merakını koruyan ve öğrenmenin kendisini, bir ödül olarak gören öğrenenler yetiştirmek, 2023 Eğitim Vizyonu’nun temel hedefleri arasındadır”.

“Millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerimizi çocukların yaşantılarında inşa etmelerini sağlamayı bu yaklaşımımızın özü olarak değerlendiriyoruz”.

“Bilmekten çok tasarlanmanın, yapmanın, üretmenin ön plana çıkacağı bu atölyeler çocuğun kendisini, meslekleri, çevresini tanımasına yardımcı olacaktır. Bununla beraber bu atölyeler yeniçağın gerektirdiği problem çözme, eleştirel düşünme, üretkenlik, takım çalışması ve çoklu okuryazarlık becerilerinin kazandırılması için somut mekânlar olarak düzenlenecektir”.

“Akıl yürütme, eleştirel düşünme, yorumlama, tahmin etme ve benzeri zihinsel becerilerin sınanması öne çıkacaktır”.

“9-12.sınıflarda öğrencilerin devam ettikleri okul türünün öncelikleri uyarınca konuşma, dinleme, okuma ve yazma becerilerini geliştirecek içerikler hazırlanacaktır”.

“Öğrencilerin, çevrelerinde gördükleri sorunlara erken yaşlardan itibaren yenilikçi çözümler geliştirme farkındalığı ve bu çözümleri Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler ve Güzel Sanatlar gibi farklı disiplinlerle harmanlayarak üretme becerisi kazanması, gelişmiş ülke eğitim sistemlerinin temel hedeflerinden biri hâline gelmiştir”.

“İlerleyen süreçte içerik ve nitelik yönelimli bir bakış açısıyla, çocuklarımızın bilişim teknolojilerini çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda “üretim”, “sorunlara çözüm geliştirme” ve “hayallerini hayata geçirme” aracı olarak kullanmalarını hedeflenmektedir”.

“Öğrenme ekosistemi içerisinde çocukları şimdiye uyandıracak ve geleceğe hazırlayacak vasıfta bir bilinç ve farkındalık geliştirmek, temel eğitimde esas olacaktır. Çocuklarımızın bilişsel, duygusal, fiziksel olarak çok boyutlu gelişimi önemsenecektir. Her çocuk, içinde bulunduğu okul çevresinden

başlayarak üretebilmeyi benimseyecek, doğayı, kültürü tanıyacak ve korunması adına aktif uygulayıcı olacaktır”.

“Tüm çocuklarımızın bilimsel düşünme, tutum ve değerleri kademelerine uygun olarak içselleştirebilecekleri, bilgiden ziyade görgü temelli bir müfredat anlayışı benimsenecektir”.

“Öğrencilerin Türkçenin inceliklerini tanımlarını sağlayan, Türkçeyi özenli ve bilinçli biçimde kullanmalarını destekleyen bir öğrenme-öğretme süreci inşa edilecektir”.

“Çocukların kendi bölgelerinin üretim, kültür, sanat ve coğrafi kapasitesini keşfetmesine, bitki ve hayvan türlerini, yöresel yemeklerini, oyunlarını ve folklorunu tanımasına, derslerle bütünleşik veya ders dışı etkinlik olarak ağırlık verilecektir”.

“Öğrencilerin sosyal girişimcilikle tanışarak toplumsal problemlere çözüm arama motivasyonu kazanması desteklenecektir”.

“Bilimsel becerilere sahip bireylerden oluşan toplumlar, diğerlerine göre belirgin bir güce sahiptir”.

“Ortaöğretimin, değişen dünyanın gerektirdiği becerileri sağlaması ve bir aşamada değişimin aktörü olacak öğrenciler yetiştirmesi için, yapısal ve bütüncül bir dönüşüme gereksinim duyulmaktadır”.

“Ortaöğretimde çocuklarımıza sertifikaya dayalı bilişim ve iş dünyasına ilişkin yeterlilikler kazandırılacaktır”.

“Çocuklarımızın okul ortamında veya uzaktan öğretimle ulusal ve uluslararası sertifikasyona dayalı yetkinlikler kazanması sağlanacaktır”.

“Gençlerin, eğitim öğretim süreçlerinde sosyal girişimcilikle tanışarak toplumsal problemlere çözüm arama motivasyonu kazanması ve ilgili beceri, araç ve ortamlarla desteklenmesi sağlanacaktır”.

“Çocukların bilimsel araştırma becerilerinin geliştirilmesi için ders çizelgeleri yeniden yapılandırılacaktır”.

“Öğrencilerin, yükseköğretim kurumları tarafından düzenlenen bilimsel etkinliklere katılımı teşvik edilecektir”.

“Çocuklarımızın Arapça ve İngilizce dil becerilerini geliştirmek için yaz okulu programları açılacaktır”.

“Ülkelerin iktisadi ve sosyal kalkınmasında önemli rol oynayan mesleki ve teknik eğitimde bireylere ilgi, yetenek ve mizaçları doğrultusunda mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri, tutum, tavır ve meslek ahlakını kazandırmak son derece stratejiktir”.

“Mezunların kendilerini sürekli yeni bilgi ve becerilerle güncellemeleri sağlanacaktır”.

“Okul türleri arasında program bazında esnek ve geçişgen yatay hareketlilik imkânları geliştirilerek, çocukların, kazanımlarını bir başka mesleğin becerilerini edinmede fırsat olarak kullanmaları sağlanacaktır”.

“Her çocuk ilgi, yetenek ve mizacı doğrultusunda eğitimden kariyere uzanabilecek, potansiyelini gerçekleştirme imkânına kavuşacak”.

“Her çocuğun öz yeterlilik duygusu ve iradesi gelişecek, çocuklar öğrenmeyi sevecek, bilgiyi toplumsal değere dönüştürebilecek”.

“İnsani, millî ve manevi değerleri ile her çocuğun donanımı gelişecek, böylece çocuklar hem kendini tanıyacak hem de çevre duyarlılığını içselleştirecek”.

“Çocuklar Yeniçağ Becerilerini Sergileyecek”.

Tablo 1. 2023 Eğitim Vizyon Belgesi Açısından Birey Özellikleri

Birey Özellikleri									
Nitelikli	Birey								
Özgüveni Yüksek									
Milli						Değerler İle Teçhiz Edilmiş			
Manevi									
Zihinsel Gelişimi Kolaylaşan									
Manevi Yönü Güçlü									
Vizyon	Sahibi	Birey							
Akliselim									
Kalbiselim									
Zevkiselim									
Günümüzün	Bilgi	Dünyasına Hazırlıklı			Birey				
	Yoğun								
	Rekabetçi								
Çağın	Becerileriyle Donanmış								
Geleceğin									
Donanımını İnsanlık Hayrına Sarf edebilen									
Bilime Sevdalı	Birey								
Kültüre Meraklı									
Duyarlı									
Ahlaklı									
Kendini	Bilen	Birey							
	Tanıyan								
İnsanlığın Ürettiği Ortak Değerleri			İçselleştiren Birey		Birey				
Yeniçağ Becerilerini									
Bilgi	Üretme Bilinci Olan				Birey				
Katma Değer									
İnsanın Hayrı Merkezli Bakış Açısına Sahip									
İradesi Gelişmiş									
Doğal Merakını Koruyan			Birey						
Öğrenmeyi Ödül Olarak Gören									
Milli	Değer Sahibi								
Ahlaki									
İnsani									
Manevi									
Kültürel									
Tasarlayan	Birey								
Yapan									
Üreten									
Kendisini	Birey								
Meslekleri									
Çevresini									
Problem Çözen									
Eleştirel Düşünen									
Üretken	Becerileri Kazanan								
Takım Çalışması									
Çoklu Okuryazarlık									
Akıl Yürüten						Birey			
Eleştirel Düşünen									
Tahmin Eden									
Konuşma	Becerileri Gelişen				Birey				
Dinleme									
Okuma									
Yazma									
Çevrelerinde Gördükleri Sorunlara	Yenilikçi Çözümler Geliştirme Farkındalığı	ve bu çözümleri	Matematik Fen Bilimleri Sosyal Bilgiler Güzel Sanatlar	Gibi Farklı Disiplinlerle	Harmanlayarak Üretme Becerisi Kazanan				

Bilişim Teknolojilerini	Çevrimiçi ve Çevrimdışı	Ortamlarda	Üretim Sorunlara Çözüm Geliştirme Hayallerini Hayata Geçirme	Aracı Olarak Kullanan	Birey
Bilişsel	Olarak Çok Boyutlu Gelişen			Birey	
Duygusal					
Fiziksel					
Üretebilmeyi Benimseyen					
Doğayı	Tanıyan Koruyan			Birey	
Kültürü					
Bilimsel Düşünen					
Tutumları	İçselleştiren				
Değerleri					
Türkçenin İnceliklerini Tanıyan					
Türkçeyi	Özenli	Kullanan	Birey		
	Bilinçli				
Kendi Bölgelerinin	Üretim			Kapasitesini Keşfeden	Birey
	Kültür				
	Sanat				
	Coğrafi				
Kendi Bölgelerinin	Bitki			Türlerini	
	Hayvan				
	Yöresel Yemeklerini			Tanıyan	Birey
	Oyunlarını				
	Folklorunu				
Bilimsel Becerilere	Sahip				
Değişen Dünyanın Gerektirdiği Becerilere					
Değişimin Aktörü Olan					
Sertifikaya Dayalı Bilişim	Yeterlilik			Sahibi	Birey
İş Dünyasına İlişkin					
Ulusal	Sertifikasyona Dayalı Yetkinlikler				
Uluslararası					
Sosyal Girişimci					
Toplumsal Problemlere Çözüm Arayan					
Bilimsel Araştırma Becerileri Gelişen	Birey				
Bilimsel Etkinliklere Katılan					
Arapça ve İngilizce Dil Becerileri Gelişen					
İlgi Yetenek Mizacı	Doğrultusunda	Mesleğin Gerektirdiği	Bilgi	Beceri	Sahibi
			Tutum	Tavır	
			Ahlak		
Öğrenme Ekosistemi İçerisinde	Çocukları	Şimdiye Uyandıracak ve Geleceğe Hazırlayacak	Bir Bilinç ve Farkındalık	Sahibi	Birey
Mezunları Sürekli Kendilerini	Yeni	Bilgi ve Beceriler	ile Yenileyen	Birey	
Kazanımlarını	Bir Başka Mesleğin Becerilerini Edinmede	Fırsat Olarak Kullanan	Birey		
Her Çocuk	İlgi Yetenek Mizacı	Doğrultusunda	Kariyere Uzanabilen Potansiyelini Gerçekleştirebilen	Birey	
Özyeterlik Duygusu Gelişen					
İradesi Gelişen					
Öğrenmeyi Seven				Birey	
Bilgiyi Toplumsal Değere Dönüştürebilen					

İnsani Milli Manevi	Değerler ile	Donanımı Gelişen	Birey
Kendini Taniyan			Birey
Çevre Duyarlılığını İçselleştiren			
Yeniçağ Becerilerini Sergileyen			

Tablo 1’de görüldüğü gibi 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde bireylerin sahip olması gereken 139 özellik bulunmaktadır. Birinci sırada, 69 özellik ile “kişisel bilgi, beceri ve davranışlara sahip olma” ile ilgili özellikler gelmektedir. Bunlar, “Nitelikli, zihinsel gelişimi kolaylaşan, vizyon sahibi, günümüzün bilgi yoğun ve rekabetçi dünyasına en iyi şekilde hazır, çağın ve geleceğin becerileriyle donanmış, kendini bilen ve taniyan, yeniçağ becerilerini içselleştiren, bilgi ve katma değer üretme bilinci olan, tasarlayan, yapan, üreten, kendisini ve çevresini taniyan, problem çözen, eleştirel düşünen, üretken, takım çalışması ve çoklu okuryazarlık becerileri kazanan, akıl yürüten, eleştirel düşünen, tahmin eden, konuşma dinleme okuma yazma becerileri gelişen, yenilikçi çözümler geliştirme farkındalığı ve bu çözümleri Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler ve Güzel Sanatlar gibi farklı disiplinlerle harmanlayarak üretme becerisi kazanan, bilişim teknolojilerini çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlarda “üretim”, “sorunlara çözüm geliştirme” ve “hayallerini hayata geçirme” aracı olarak kullanan, bilişsel, duygusal, fiziksel olarak çok boyutlu gelişen, doğayı kültürü taniyan, bilimsel düşünen, Türkçenin inceliklerini taniyan, bilimsel becerilere ve değişen dünyanın gerektirdiği becerilere sahip, değişimin aktörü olan, sosyal girişimci, toplumsal problemlere çözüm arayan, bilimsel araştırma becerileri gelişen, öğrenme ekosistemi içerisinde çocukları şimdiye uyandıracak ve geleceğe hazırlayacak vasıfta bir bilinç ve farkındalık geliştirmek, mezunların kendilerini sürekli yeni bilgi ve becerilerle güncellemeleri bilimsel etkinliklere katılan, her çocuk ilgi, yetenek ve mizacı doğrultusunda eğitimden potansiyelini gerçekleştiren, kendini taniyan, yeniçağ becerileri sergileyen, Arapça ve İngilizce dil becerileri gelişen” şeklinde ifade edilmiştir. İkinci sırada, 37 özellik ile değerler ile ilgili özellikler yer almaktadır. Bunlar, “millî ve manevi değerlerimizle teçhiz edilmiş, üretebilmeyi benimseyen, manevi yönü güçlü, donanımını İnsanlık hayrına sarf edebilen, insanlığın ürettiği ortak değerleri içselleştiren, doğayı kültürü koruyan, özyeterlik duygusu gelişen, öğrenmeyi seven, bilgiyi toplumsal değere dönüştürebilen, çevre duyarlılığını içselleştiren, insani milli manevi değerler ile donanımı gelişen.” “Türkçeyi özenli ve bilinçli biçimde kullanan, insanın hayrı merkezli bakış açısına sahip, akliselim, kalbiselim ve zevkiselim sahibi, bilime sevdalı, kültüre meraklı, iradesi gelişmiş, doğal merakını koruyan, öğrenmeyi ödül olarak gören, özgüveni yüksek, duyarlı, ahlaklı, millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değer sahibi, tutum ve değerleri içselleştiren” şeklinde ifade edilmiştir. Üçüncü sırada, 24 özellik ile mesleki bilgi ve becerilere sahip olma ile ilgili özellikler gelmektedir. Bunlar, “meslekleri taniyan, sertifikaya dayalı bilişim ve iş dünyasına ilişkin yeterlilik kazanmış, her çocuk ilgi, yetenek ve mizacı doğrultusunda eğitimden kariyere uzanabilen, ulusal ve uluslararası sertifikasyona dayalı yetkinlik kazanmış, ilgi, yetenek ve mizaçları doğrultusunda mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri, tutum, tavır ve meslek ahlakını kazanmış” şeklinde ifade edilmiştir. Dördüncü sırada, 9 özellik ile bölgelerini tanımları ile ilgili bilgi ve beceriler ile ilgili özellikler gelmektedir. Bunlar, “kendi bölgelerinin üretim, kültür, sanat ve coğrafi kapasitesini keşfeden, bitki ve hayvan türlerini, yöresel yemeklerini, oyunlarını ve folklorunu taniyan” şeklinde ifade edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularından hareketle varılan sonuçlar ve öneriler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

2023 Eğitim Vizyonunda birey özelliklerine özellikle değinilmediği ve vizyonda dağınık bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir.

2023 Eğitim Vizyonunda birey özelliklerinin uzun cümleler ile ifade edildiği tespit edilmiştir.

2023 Eğitim Vizyonunda birey özelliklerinin davranış cinsinden ifade edilmediği görülmektedir.

2023 Eğitim Vizyonunda birey özelliklerinin farklı yaş ve sınıf özelliklerine göre belirlenmediği görülmektedir.

2023 Eğitim Vizyonunda ifade edilen özelliklerin hayata geçirilmesi adına 2023 Eğitim Vizyonunun öngörülen plana göre uygulanması sağlanmalıdır.

2023 Eğitim Vizyonunda ifade edilen özelliklerin davranış olarak kazandırılması için 2023 Eğitim Vizyonunun uzun soluklu bir eğitim politikası olarak sürdürülebilir.

Yeni yayımlanacak kaynaklar birey özellikleri açısından 2023 Eğitim Vizyonuna göre güncellenebilir.

2023 Eğitim Vizyonunda belirtilen özellikler sadeleştirilerek yeni kaynaklarda yer verilebilir.
2023 Eğitim Vizyonunda belirtilen birey özellikleri davranış cinsinden ifade edilerek eğitim programlarına yansıtılabilir.
2023 Eğitim Vizyonu hayata geçirilirken birey özellikleri açısından güncellenebilir.
Birey özellikleri 2023 Eğitim Vizyonunda ayrı bir başlık altında düzenlenebilir.
Birey özellikleri 2023 Eğitim Vizyonunda sınıf ve yaş düzeyleri dikkate alınarak düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- Akbaba Altun, S. (2003). “Eğitim Yönetimi ve Değerler”. *Değerler Eğitimi Dergisi*. Sayı: 1 (1), Ss. 7-18.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- MEB, (2018). *2023 Eğitim Vizyonu*.
- Şan, A. (2012). “İlköğretimde Taşınabilir Eğitim Öğrencilerinin Sorunları.” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Yüce, S. (2008). “Taşınabilir Eğitim-Öğretim Yapan İlköğretim Okullarındaki İkinci Kademe Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Derslerine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi.” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

EĞİTİM KURUMLARI YÖNETMELİKLERİNİN ÖĞRENCİLERDEN BEKLENEN
DAVRANIŞLAR AÇISINDAN İNCELENMESİ
THE EXAMINATION OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS REGULATIONS IN TERMS OF
BEHAVIORS EXPECTED FROM STUDENTS

Ahmet ÇOBAN

Doç. Dr. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi

Uzm. Sait ÇAKAN

MEB, Çınar Yıllarca Halkbank Şehit Haşim Türkoğlu İlkokulu, (Sorumlu Yazar)

ÖZET

Eğitim, genel olarak, davranış değiştirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Davranış değiştirme sürecinde, ya “yeni bir davranış kazanılması”, ya “eksik olan bir davranışın tamamlanması”, ya “yanlış bir davranışın düzeltilmesi” veya “doğru olan bir davranışın pekiştirilmesi” söz konusudur. Her toplum, bireylerinin ait olduğu toplumun beklentilerine uygun davranışlara sahip olmalarını talep etmektedir. Bu talep, ancak eğitim yoluyla gerçekleştirilmektedir. Toplumların eğitiminden sorumlu bakanlık, eğitim kurumları aracılığıyla uyguladığı eğitim-öğretim sürecinde bu davranışların kazanılmasını sağlamaktadır. Ancak eğitim-öğretim sürecinin nitelikli ve sürdürülebilirliği, eğitim sistemi içinde yer alan kurumlar için hazırlanan ve uygulamaya konulan yönetmeliklere bağlıdır. Diğer eğitim sistemlerinde olduğu gibi, Türk Eğitim Sistemi’nde de toplumun bireylerden beklediği davranışlar, her eğitim kademesi için hazırlanan ve uygulanan yönetmeliklerle belirlenmektedir. Türk Eğitim Sistemi’nden sorumlu olan Milli Eğitim Bakanlığı, bu amaç doğrultusunda “Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği” ile “Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği” olmak üzere iki yönetmelik hazırlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu yönetmelikleri incelemek, bireylerden beklenen davranışların neler olduğunu ortaya koymak açısından önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, okulöncesi eğitim ve ilköğretim kurumları ile ortaöğretim kurumları yönetmeliklerini öğrencilerden beklenen davranışlar açısından incelemek ve gerekli değerlendirmeleri yapmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1.Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde,
  - a.Öğrencilerden beklenen davranışlar nelerdir?
  - b.Öğrencilerden beklenen davranışlar hangi kategoriler ile ilgilidir?
- 2.Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde,
  - a.Öğrencilerden beklenen davranışlar nelerdir?
  - b.Öğrencilerden beklenen davranışlar hangi kategoriler ile ilgilidir?

Araştırma ile ilgili verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmanın amacı çerçevesinde, “Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği” ile “Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği” öğrencilerden beklenen davranışlar açısından incelenmiş ve kategorileri belirlenmiştir. Bu süreçte elde edilen bulgular, tablolar ile ifade edilmiş, gerekli yorumlar yapıldıktan sonra varılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okulöncesi, İlköğretim, Ortaöğretim, Yönetmelik, Davranış.

ABSTRACT

Education is generally defined as the process of changing behaviour. During the process of changing behaviour, it is a matter of either "acquiring a new behaviour", "completing a missing behaviour",

"correcting a wrong behaviour" or "reinforcing a correct behaviour". Every society demands that their individuals own the behaviours in accordance with the expectations of the society to which they belong. This request is just occurred by the way of education. Being responsible for the education of societies, the ministry provides that these behaviours are acquired with the process of education and training implemented by educational institutions. However, the quality and sustainability of the education-training process depends on the regulations prepared and implemented for the institutions within the education system. Like the other education systems, behaviours, which the society expects from individuals in the Turkish Education System, are determined by the regulations prepared and implemented for each education level. The Ministry of National Education, which is responsible for the Turkish Education System, has prepared and implemented two regulations: "Preschool Education and Primary Education Institutions Regulation" and "High School Education Institutions Regulation". Researching these regulations has importance in terms of revealing what behaviours expected from individuals.

The aim of this research is to examine the preschool education and primary education institutions and high school education institutions in terms of behaviours expected from students and carry out the necessary evaluations. Within the framework of this main purpose, answers to the following questions were sought:

- 2.In Regulation of Preschool Education and Primary Education Institutions,
a.What are the behaviours expected from students?
b.Which categories are the behaviours expected from students related to?

- 2.In Regulation of High School Education Institutions,
a.What are the behaviours expected from students?
b.Which categories are behaviours expected from students related to?

Document review, one of qualitative research methods, has been used on interpreting, analysing and collecting data related to the research. Within the framework of the aim of the research, "Regulation of Preschool Education and Primary Education Institutions" and "Regulation on High School Education Institutions" were examined in terms of behaviours expected from students and their categories were determined. The findings obtained at this process are expressed with tables, and the conclusions and suggestions are stated following the necessary comments are made about.

Keywords: Preschool, Primary Education, High School Education, Regulation, Behaviour.

GİRİŞ

Eğitim bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir. Bu tanımdaki istendik kelimesi söz konusu değişmelerin önceden tasarlandığını göstermek içindir. Öyleyse bireye kazandırmak istediğimiz temel beceriler ve davranışlar gibi özellikler açısından kaynaklarımızı iyileştirirsek insana istediğimiz şekli verme konusunda şansımız artacaktır (Ertürk, 1998: 12-13). Nitelikli insan gücünü yetiştirmedeki en önemli unsur eğitimidir. Eğitim, bireyin ve toplumun kalkınmasında ve gelişmesinde, toplumsal değerlerin geliştirilmesinde, gelecek nesillere aktarılmasında, bilgi ve becerilerin kazandırılmasında en önemli etkidir (Yüce, 2008: 1). Eğitim yoluyla öğrencilerde çeşitli bilgi, beceri ve davranışlar geliştirilmeye çalışılmaktadır (Eylen Özyurt, 2009: 1).

Her toplumun yetiştirdiği kendi bireylerinden beklediği davranışlar bulunmaktadır. Toplumlar bu isteklerini yapılandırdıkları eğitim sistemleri aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Eğitim sistemleri, toplumun bu isteklerini eğitim yönetmeliklerini belirlerken dikkate almak zorundadırlar. Çünkü yetiştirilecek bireyler toplumların geleceği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu anlamda bireylerden beklenen davranışlar eğitim kurumları yönetmeliklerinde yer almaktadır. Bu çerçevede eğitim kurumları yönetmeliklerini öğrencilerden beklenen davranışlar açısından incelemek, problemlerin çözümüne ilişkin farkındalık oluşturmak son derece önemli görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları; ilgili alanyazına katkı sağlamakla birlikte

öğrencilerden beklenen davranışlar açısından eğitim kurumları yönetmeliklerini tespit edilen eksiklikler konusunda yetkililerde farkındalık oluşturmak ve bu davranışları aktarmakla görevli öğretmenlere yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, okulöncesi eğitim ve ilköğretim kurumları ile ortaöğretim kurumları yönetmeliklerini öğrencilerden beklenen davranışlar açısından incelemek ve gerekli değerlendirmeleri yapmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1.Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde,
  - a.Öğrencilerden beklenen davranışlar nelerdir?
  - b.Öğrencilerden beklenen davranışlar hangi kategoriler ile ilgilidir?
- 2.Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde,
  - a.Öğrencilerden beklenen davranışlar nelerdir?
  - b.Öğrencilerden beklenen davranışlar hangi kategoriler ile ilgilidir?

YÖNTEM

Bu çalışmada okulöncesi eğitim ve ilköğretim kurumları ile ortaöğretim kurumları yönetmeliklerini öğrencilerden beklenen davranışlar açısından incelemek için nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Araştırmada doküman incelemesi tercih edilmiştir. Veri toplama aracı olarak okulöncesi eğitim ve ilköğretim kurumları ile ortaöğretim kurumları yönetmeliklerinde yer alan birey özellikleri incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılarak ilgili belgelerde yer alan birey davranışları incelenmiş ve içerik analizleri yapılmıştır. İçerik analizi genellikle çok sayıdaki metin içeriklerinin ortak yönlerini ortaya çıkarmak amacıyla, önemli olan anlamların yapılandırılmasına ve sınıflandırılmasına yönelik, genelleştirmeyi sağlayan bir yorum biçimidir (Gökçe, 2006, s. 17-18). 2023 Eğitim Vizyonu Belgesinden elde edilen veriler, önce sistematik bir biçimde tablolaştırılmış daha sonra veriler kategorize edilip yorumlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı çerçevesinde Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ile Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği öğrencilerden beklenen davranışlar açısından incelenmiş gerekli değerlendirmeler, ilgili bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

Okulöncesi Eğitim Ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Öğrencilerden Beklenen Davranışlar

MADDE 52 – (1) Öğrencilerden;

- a)Okula ve derslere düzenli devam etmeleri ve başarılı olmaları,
- b)Okul personeline, arkadaşlarına ve çevresindeki kişilere karşı saygılı ve hoşgörülü davranmaları,
- c)Doğru sözlü ve dürüst olmaları,
- ç)İyi ve nazik tavırlı olmaları,
- d)Okulda yapılacak sosyal ve kültürel etkinliklere katılmaları,
- e)Kitap okuma alışkanlığını kazanmaları,
- f)Çevrenin doğal ve tarihî güzelliklerini, sanat eserlerini korumaları ve onları geliştirmek için katkıda bulunmaları,
- g)İyi işler başarmak için çok çalışmaya ve zamana muhtaç olduklarını unutmamaları, geçen zamanın geri gelmeyeceğinin bilincinde olmaları,
- ğ)Millet malını, okulunu ve eşyasını kendi öz malı gibi korumaları,
- h)Sigara, içki ve diğer bağımlılık yapan maddeleri kullanmamaları ve bu maddelerin kullanıldığı ortamlardan uzak durmaları, ı) Bilişim araçlarını kişisel, toplumsal ve eğitsel yararlar doğrultusunda kullanmaları,
- i)Ülkenin birliğini ve bütünlüğünü bozan bölücü, yıkıcı, siyasi amaçlı etkinliklere katılmamaları, siyasi amaçlı sembol kullanmamaları, bunlarla ilgili amblem, afiş, rozet ve benzerlerini taşımamaları, bulundurmamaları ve dağıtmamaları, siyasi amaçlı davranışlarla okulun huzurunu bozmamaları,
- j)Fiziksel, zihinsel ve duygusal güçlerini millet, yurt ve insanlık için yararlı bir şekilde kullanmaları,
- k)Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı kalmaları, bunun aksi davranışlarda bulunmamaları,

1)Yasalara, yönetmeliklere ve toplumun etik kurallarına, millî, manevi ve kültürel değerlere uymaları beklenir.

Tablo 1. Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Yer Alan Birey Özellikleri

Özellikler							
Okula	Düzenli Devam Eden		Birey				
Derslere							
Başarılı							
Okul Personeline	Saygılı Hoşgörülü						
Arkadaşlarına							
Çevresindeki Kişilere							
Doğru Sözlü			Birey				
Dürüst							
İyi	Tavırlı						
Nazik							
Okuldaki	Sosyal	Etkinliklere Katılan					
	Kültürel						
Kitap Okuma Alışkanlığı Kazanan			Birey				
Çevrenin	Doğal	Güzelliklerini				Koruyan	
	Tarihi					Geliştirmek İçin Katkıda Bulunan	
İyi İşler Başarmak İçin		Çok Çalışmaya				Muhtaç Olduğunu Unutmayan	
		Zamana					
Milletin	Malını	Kendi Öz Malı Gibi Koruyan					
	Okulunu						
	Eşyasını						
Sigara		Kullanmayan Kullanılan Ortamdan Uzak Duran					
İçki							
Diğer Bağımlılık Yapan Maddeler							
Bilişim Araçlarını		Kişisel	Yararlar Doğrultusunda Kullanan				
		Toplumsal					
		Eğitsel					
Ülkenin	Birliğini	Bozan	Bölgücü	Etkinliklere Katılmayan			
	Bütünlüğünü		Yıkıcı				
Siyasi Amaçlı Sembol Kullanmayan			Birey				
Siyasi Amaçlı		Amblem				Taşımayan Bulundurmayan Dağıtmayan	
		Afiş					
		Rozet					
		Diğer Semboller					
Siyasi Amaçlı Davranışlarla Okulun Huzurunu Bozmayan							
Fiziksel	Güçlerini	Millet	İçin Yararlı Kullanan				
Zihinsel		Yurt					
Duygusal		İnsanlık					
Atatürk	İlkelerine	Bağlı Kalan					
	İnkılaplarına						
Atatürk	İlkelerinin	Aksine Davranışlarda Bulunmayan					
	İnkılaplarının						
Yasalara		Uyan		Birey			
Yönetmeliklere							
Toplumun Etik Kurallarına							
Milli	Değerlere						
Manevi							
Kültürel							
Görev	Duyguları Gelişen						
Sorumluluk							

Tablo 1’de görüldüğü gibi Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde öğrencilerden yapılması beklenen 74 davranış bulunmaktadır. Birinci sırada, 47 davranış ile değerler ile ilgili davranışlar gelmektedir. Bunlar, “Okul personeline, arkadaşlarına ve çevresindeki kişilere karşı saygılı ve hoşgörülü davranan, doğru sözlü ve dürüst olan, iyi ve nazik tavırlı olan, çevrenin doğal ve tarihi güzelliklerini, sanat eserlerini koruyan ve onları geliştirmek için katkıda bulunan, millet malını, okulunu ve eşyasını kendi öz malı gibi koruyan, sigara içki ve diğer bağımlılık yapan maddeleri kullanmamaları ve bu maddelerin kullanıldığı ortamlardan uzak duran, bilişim araçlarını kişisel, toplumsal ve eğitsel yararlar doğrultusunda kullanan, fiziksel, zihinsel ve duygusal güçlerini millet, yurt ve insanlık için yararlı bir şekilde kullanan, Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı kalmaları, bunun aksi davranışlarda bulunmayan, yasalara, yönetmeliklere ve toplumun etik kurallarına, millî, manevi ve kültürel değerlere uyan.” şeklinde ifade edilmiştir. İkinci sırada, 18 davranış ile siyasi amaçlı davranışlar gelmektedir. Bunlar, “Ülkenin birliğini ve bütünlüğünü bozan bölücü, yıkıcı, siyasi amaçlı etkinliklere katılmamaları, siyasi amaçlı sembol kullanmamaları, bunlarla ilgili amblem, afiş, rozet ve benzerlerini taşımamaları, bulundurmamaları ve dağıtmamaları, siyasi amaçlı davranışlarla okulun huzurunu bozmayan” şeklinde ifade edilmiştir. Üçüncü ve son sırada ise 9 davranış ile kişisel davranışlar il ilgili olanlar gelmektedir. Bunlar, “Okula ve derslere düzenli devam etmeleri ve başarılı olmaları, okulda yapılacak sosyal ve kültürel etkinliklere katılmaları, kitap okuma alışkanlığını kazanmaları, İyi işler başarmak için çok çalışmaya ve zamana muhtaç olduklarını unutmayan, geçen zamanın geri gelmeyeceğinin bilincinde olan” şeklinde ifade edilmiştir.

Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde Öğrencilerden Beklenen Davranışlar

MADDE 157- (1)(Değişik:RG-1/7/2015-29403) Öğrencilerin; Atatürk inkılâp ve ilkeleriyle, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlâkî, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve yücelten, insan haklarına saygılı, Cumhuriyetin demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti olması ilkelerine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getiren; beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı, gelişmiş bir kişiliğe, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetişmeleri için okul yönetimi, öğretmenler, rehberlik servisi, veli, okul aile birliği ve ilgili diğer paydaşlarla işbirliği yapması istenir.

(2) Bu doğrultuda öğrencilerden;

- a)Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı kalmaları ve bunları korumaları,
- b)Hukuka, toplum değerlerine ve okul kurallarına uymaları,
- c)Doğru sözlü, dürüst, yardımsever, erdemli, saygılı ve çalışkan olmaları; güzel ve nazik tavır sergilemeleri; kaba söz ve davranışlarda bulunmamaları; barış, değerbilirlik, hoşgörü, sabır, özgürlük, eşitlik ve dayanışmadan yana davranış göstermeleri,
- ç)İrk, renk, cinsiyet, dil, din, milliyet ayrımı yapmaksızın herkese karşı iyi davranmaları; insan hak ve özgürlüğüyle onurunun korunması için gerekli duyarlılığı göstermeleri,
- d)Tutumlu olmaları; millet malını, okulunu ve eşyasını kendi öz malı gibi korumaları ve zarar vermemeleri,
- e)(Değişik:RG-1/7/2015-29403) Sağlığı olumsuz etkileyen ve sağlığa zarar veren, alkollü ya da bağımlılık yapan maddeleri kullanmamaları, bulundurmamaları ve bu tür maddelerin kullanıldığı yerlerde bulunmamaları,
- f)Her çeşit kumar ve benzeri oyunlardan, bu tür oyunların oynandığı ortamlardan uzak kalmaları,
- g)Okula ve derslere düzenli olarak devam etmeleri,
- ğ)Çevreye karşı duyarlı olmaları, çevrenin doğal ve tarihi yapısını korumaları,
- h)Kitapları sevmeleri ve korumaları, okuma alışkanlığı kazanmaları ve boş zamanlarını faydalı işler yaparak geçirmeleri,
- ı)Trafik kurallarına uymaları ve davranışlarıyla örnek olmaları,
- i)Fiziksel, zihinsel ve duygusal güçlerini olumlu olarak yönetmeleri; beden, zekâ ve duygularıyla bunları verimli kılacak irade ve yeteneklerini geliştirmeleri; kendilerine saygı duymayı öğrenmeleri, böylece dengeli bir biçimde geliştirdikleri varlıklarını aile, toplum, vatan, millet ve insanlığın yararına sunmaları,
- j)İnsan hakları ve demokrasi bilincini özümsemiş ve davranışa dönüştürmüş olmaları, kötü muamele ve her türlü istismara karşı duyarlı olmaları,

- k) Toplam kalite yönetimi anlayışıyla ekip çalışmalarında rol almaları,
 l)(Değişik:RG-5/9/2019-30879) Okul ile öğrenci ve velisi arasında imzalanan sözleşmede yer alan kurallara uygun davranmaları,
 m) İnsana ve insan sağlığına gereken önemi vermeleri,
 n) Savaş, yangın, deprem ve benzeri olağanüstü durumlarda topluma hizmet etkinliklerine gönüllü katkı sağlamaları ve verilen görevleri tamamlamaları,
 o) Zararlı, bölücü, yıkıcı, siyasi ve ideolojik amaçlı faaliyetlere katılmamaları, bunlarla ilgili amblem, afiş, rozet, yayın ve benzerlerini taşımamaları ve bulundurmamaları,
 ö) (Değişik:RG-1/7/2015-29403) Bilişim araçlarını ve sosyal medyayı kişisel, toplumsal ve eğitsel yararlar doğrultusunda kullanmaları,
 p)(Değişik:RG-1/7/2015-29403) Bilişim araçlarını ve sosyal medyayı; zararlı, bölücü, yıkıcı ve toplumun genel ahlak kurallarıyla bağdaşmayan ve şiddet içerikli amaçlar için kullanmamaları; bunların üretilmesine, bulundurulmasına, taşınmasına yardımcı olmamaları,
 r) Alınan sağlık ve güvenlik tedbirlerine uyarak bu konuda örnek davranışlar sergilemeleri
 s)(Ek:RG-1/7/2015-29403) Yanlış algı oluşturabilecek tutum ve davranışlardan kaçınmaları, genel ahlak ve adaba uygun davranmaları,
 ş)(Ek:RG-1/7/2015-29403) Okulu benimsemeleri, öğretmenlerine saygı göstermeleri ve okul kurallarına uymaları, beklenir.

Tablo 2. Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde Yer Alan Birey Özellikleri

Özellikler					
Atatürk	İnkılaplarına	Bağlı	Birey		
	İlkelerine				
	Milliyetçiliğine				
Türk Milletinin		Milli	Değerlerini	Benimseyen Koruyan Geliştiren	Birey
		Ahlaki			
		Manevi			
		Kültürel			
Ailesini	Seven, Yücelten		Birey		
Vatanını					
Milletini					
İnsan Haklarına Saygılı					
Cumhuriyetin	Demokratik	İlkelerine Karşı	Görevlerini Sorumluluklarını	Bilen Davranış Haline Getiren	Birey
	Laik				
	Sosyal ve Hukuk Devleti Olması				
Beden	Bakımından	Dengeli, Sağlıklı	Birey		
Zihin					
Ahlak					
Ruh					
Duygu					
Gelişmiş Bir Kişiliğe					
Hür	Düşünme Gücüne		Sahip	Birey	
Bilimsel					
Geniş Bir Dünya Görüşüne					
Topluma Karşı sorumluluk Duyan					
Yapıcı					
Yaratıcı					
Verimli					
Okul Yönetimi	İle İş Birliği Yapan		Birey		
Öğretmenler					
Rehberlik Servisi					
Veli					
Okul Aile Birliği					

İlgili Diğer Paydaşlar			
Atatürk	İnkılaplarına	Bağlı Kalan	Birey
	İlkelerine	Koruyan	
Hukuka	Uyan		
Toplum Değerlerine			
Okul Kurallarına			
Doğru Sözlü	Birey		
Dürüst			
Yardımsaver			
Erdemli			
Saygılı			
Çalışkan			
Güzel	Tavır Sergileyen	Bulunmayan	Birey
Nazık			
Kaba	Sözlerde	Bulunmayan	Birey
	Davranışlarda		
Barıştan	Yana Davranış Gösteren	Birey	Birey
Değerbilirlikten			
Hoşgörüden			
Sabırdan			
Özgürlükten			
Eşitlikten			
Dayanısmadan			
İrk	Ayrımı Yapmadan Herkese Karşı İyi Davranan	Birey	Birey
Renk			
Cinsiyet			
Dil			
Din			
Milliyet			
İnsan	Hak	Korunması İçin Duyarlı	Birey
	Özgürlük		
	Onur		
Tutumlu Olan			Birey
Milletin	Malını	Kendi Öz Malı Gibi Koruyan Zarar Vermeyen	
	Okulunu		
	Eşyasını		
Sağlığı Olumsuz Etkileyen	Maddeleri	Kullanmayan Bulundurmayan Kullanılan Yerlerde Bulunmayan	Birey
Sağlığa Zarar Veren			
Alkollü			
Bağımlılık Yapan			
Her Çeşit Kumardan	Uzak Duran	Birey	Birey
Kumara Benzer Oyunlardan			
Kumarın Oynandığı Ortamlardan			
Okula	Düzenli Devam Eden	Birey	Birey
Derslere			
Çevreye Karşı Duyarlı Olan			Birey
Çevrenin	Doğal	Yapısını Koruyan	
	Tarihi		
Kitapları	Seven	Birey	Birey
	Koruyan		
Okuma Alışkanlığı Kazanmış			
Boş Zamanlarında Faydalı İşler Yapan			
Trafik Kurallarına Uyan			
Davranışlarıyla Örnek Olan			
Fiziksel	Güçlerini Olumlu Yöneten		
Zihinsel			

Duygusal					
Bedenleriyle	Fiziksel Zihinsel Duygularıyla	Güçlerini Verimli Kılacak	İradelerini Yeteneklerini	Geliştiren	Birey
Zekalarıyla					
Duygularıyla					
Kendilerine Saygı Duyan					Birey
Dengeli Biçimde Geliştirdikleri Varlıklarını			Aile	Yararına Sunan	
			Toplum		
			Vatan		
			Millet		
			İnsanlık		
İnsan Haklarını	Özümseyen Davranışa Dönüştüren			Birey	
Demokrasi Bilincini					
Kötü Muameleye	Karşı Duyarlı Olan				
Her Türü İstismara					
Toplam Kalite Yönetimi Anlayışı İle Ekip Çalışmalarında Rol Alan					
Okul Veli Öğrenci Arasında İmzalan Sözleşmedeki Kurallara Uyan					
İnsana	Gereken Önemi Veren				
İnsan Sağlığına					
Savaşta	Topluma Hizmet Etkinliklerine Gönüllü Katkı Sağlayan Verilen Görevleri Tamamlayan			Birey	
Depremde					
Yangında					
Ve Benzeri Olağanüstü Durumlarda					
Zararlı	Amaçlı	Faaliyetlere Katılmayan	Birey		
Bölücü					
Yıkıcı					
Siyasi					
İdeolojik					
Zararlı	Amaçlı	Amblem	Taşımayan Bulundurmayan	Birey	
Bölücü					
Yıkıcı					
Siyasi					
İdeolojik					
Bilişim Araçlarını	Kişisel		Yararlar Doğrultusunda Kullanan	Birey	
	Toplumsal				
Sosyal Medyayı	Eğitsel				
Bilişim Araçlarını	Zararlı		Amaçlar İçin Kullanmayan ve Bunların	Üretilmesine Bulundurulmasına Taşınmasına Yardımcı Olmayan	Birey
	Bölücü				
	Yıkıcı				
Sosyal Medyayı	Ahlak Kuralları İle Bağdaşmayan				
	Şiddet İçerikli				
Alınan	Sağlık	Tedbirlerine Uyan Bu Konuda Örnek Davranışlar Sergileyen			
	Güvenlik				
Yanlış Algı Oluşturabilecek	Tutumlardan		Kaçınan	Birey	
	Davranışlardan				
Genel	Ahlaka	Uygun Davranan			
	Adaba				
Okulu Benimseyen	Birey				
Öğretmenlerine Saygılı Olan					
Okul Kurallarına Uyan					

Tablo 2’de görüldüğü gibi Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde öğrencilerden yapılması beklenen 258 davranış bulunmaktadır. Birinci sırada, 145 davranış ile değerler ile ilgili davranışlar gelmektedir. Bunlar, “Öğrencilerin; Atatürk inkılâp ve ilkeleriyle, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlâkî, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve yücelten, insan haklarına saygılı, Cumhuriyetin demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti olması ilkelerine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getiren, hür ve bilimsel düşünme gücüne sahip olan, okul yönetimi, öğretmenler, rehberlik servisi, veli, okul aile birliği ve ilgili diğer paydaşlarla işbirliği yapması, topluma karşı sorumluluk duyan, Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı kalmaları ve bunları koruyan, hukuka, toplum değerlerine ve okul kurallarına uymaları, doğru sözlü, dürüst, yardımsever, erdemli, saygılı ve çalışkan olmaları; güzel ve nazik tavır sergileyen; kaba söz ve davranışlarda bulunmayan; barış, değerbilirlik, hoşgörü, sabır, özgürlük, eşitlik ve dayanışmadan yana davranış gösteren, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, milliyet ayrımı yapmaksızın herkese karşı iyi davranmaları; insan hak ve özgürlüğüyle onurunun korunması için gerekli duyarlılığı gösteren, tutumlu olmaları; millet malını, okulunu ve eşyasını kendi öz malı gibi korumaları ve zarar vermeyen, sağlığı olumsuz etkileyen ve sağlığa zarar veren, alkollü ya da bağımlılık yapan maddeleri kullanmamaları, bulundurmamaları ve bu tür maddelerin kullanıldığı yerlerde bulunmayan, her çeşit kumar ve benzeri oyunlardan, bu tür oyunların oynandığı ortamlardan uzak kalan, çevreye karşı duyarlı olmaları, çevrenin doğal ve tarihi yapısını korumaları, kitapları sevmeleri, korumaları ve boş zamanlarını faydalı işler yaparak geçirmeleri, trafik kurallarına uymaları ve davranışlarıyla örnek olmaları, dengeli bir biçimde geliştirdikleri varlıklarını aile, toplum, vatan, millet ve insanlığın yararına sunmaları, kötü muamele ve her türlü istismara karşı duyarlı olmaları, Okul ile öğrenci ve velisi arasında imzalanan sözleşmede yer alan kurallara uygun davranmaları, insana ve insan sağlığına gereken önemi vermeleri, savaş, yangın, deprem ve benzeri olağanüstü durumlarda topluma hizmet etkinliklerine gönüllü katkı sağlamaları ve verilen görevleri tamamlamaları, bilişim araçlarını ve sosyal medyayı kişisel, toplumsal ve eğitsel yararlar doğrultusunda kullanmaları, öğretmenlerine saygı göstermeleri ve okul kurallarına uymaları, beklenir. yanlış algı oluşturabilecek tutum ve davranışlardan kaçınmaları, genel ahlak ve adaba uygun davranmaları, alınan sağlık ve güvenlik tedbirlerine uyararak bu konuda örnek davranışlar sergilemeleri” şeklinde ifade edilmiştir. İkinci sırada, 71 davranış ile siyasi amaçlı davranışlar gelmektedir. Bunlar, “zararlı, bölücü, yıkıcı, siyasi ve ideolojik amaçlı faaliyetlere katılmamaları, bunlarla ilgili amblem, afiş, rozet, yayın ve benzerlerini taşımamaları ve bulundurmamaları, Bilişim araçlarını ve sosyal medyayı; bölücü, yıkıcı amaçlar için kullanmamaları; bunların üretilmesine, bulundurulmasına, taşınmasına yardımcı olmamaları” şeklinde ifade edilmiştir. Üçüncü ve son sırada ise 42 davranış ile kişisel davranışlar il ilgili olanlar gelmektedir. Bunlar, “beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı, gelişmiş bir kişiliğe sahip olmaları, geniş bir dünya görüşüne sahip, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetişmeleri, okula ve derslere düzenli olarak devam etmeleri, okuma alışkanlığı kazanmaları”. “fiziksel, zihinsel ve duygusal güçlerini olumlu olarak yönetmeleri; beden, zekâ ve duygularıyla bunları verimli kılacak irade ve yeteneklerini geliştirmeleri; kendilerine saygı duymayı öğrenmeleri, insan hakları ve demokrasi bilincini özümsemiş ve davranışa dönüştürmüş olmaları, toplam kalite yönetimi anlayışıyla ekip çalışmalarında rol almaları, okulu benimsemeleri” şeklinde ifade edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularından hareketle varılan sonuçlar ve öneriler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir: Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ve Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde öğrencilerden beklenen davranışların ardışık ve binişik olarak ifade edildiği görülmektedir. Yönetmeliklerde öğrencilerden beklenen davranışlarının sınıf seviyelerine göre ayrılmadığı, farklı sınıf seviyelerinde eğitim gören öğrencilerden beklenen davranışların bütün öğrencilerin aynı özelliklere sahip olduğu varsayımı ile hareket edildiği görülmektedir. Farklı sınıf ve yaş düzeyinde olan öğrencilerin dikkate alınmadığı sonucuna varılmıştır. Yönetmeliklerde öğrencilerden beklenen davranışların uzun cümleler ile ifade edildiği tespit edilmiştir. Yönetmeliklerde öğrencilerden beklenen davranışların anlam karmaşasına sebep olabilecek şekilde sadelikten uzak ifadeler ile yazıldığı tespit edilmiştir. Öğrencilerden beklenen davranışların davranış cinsinden ifade edilmediği görülmektedir. Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ve Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde öğrencilerden beklenen davranışlar ayrı ayrı, ardışık ve binişik olmayacak şekilde ifade edilebilir.

Öğrencilerden beklenen davranışlar sınıf seviyelerine göre ayrılabilir.

Öğrencilerden beklenen davranışlar öğrencilerin psikolojik seviyeleri ve yaş düzeyleri dikkate alınarak ifade edilebilir.

Öğrencilerden beklenen davranışlar kısa ve öz cümleler ile ifade edilebilir.

Öğrencilerden beklenen davranışlar yazılırken gerek öğrencilerden beklenen davranışlar için gerekse yönetmeliğin geneli için ilgili uzmanlardan imla konusunda destek alınabilir.

Öğrencilerden beklenen davranışlar davranış cinsinden ifade edilebilecek şekilde yazılabilir.

Yeni eğitim vizyonuna göre yapılandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Ertürk, S. (1998). *Eğitimde Program Geliştirme*, Meteksan Matbaacılık, Ankara.

Eylen Özyurt, B. (2015). “Gelişim Konularına Genel Bakış”. *Eğitim Psikolojisi*. (Editör: Alim Kaya). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık. Ss. 1-30.

MEB, (2019). *Okulöncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği*

MEB, (2019). *Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği*

Yüce, S. (2008). ‘Taşınmalı Eğitim-Öğretim Yapan İlköğretim Okullarındaki İkinci Kademe Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Derslerine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi.’ (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

FELSEFEDE BEDENSEL ANLAM İLE ÇOĞULCULUK
BADİLY/PHYSICAL MEANING IN PHILOSOPHY

Ata DEMİR

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı

ÖZET

Bu sunumda rasyonel, evrensel, tözcü etik ve politik içerikli meta anlatı veya ideolojilerin tahakkümcü, düzleştirici etkisinin neden olduğuna inanılan savaşlar/dünya savaşları, faşizan/dinsel soykırımlar ve ekolojik felaketslere karşı; her bir tekilin her türlü farklılığının korunmasının sorumluluğu temelinde gelişen ötekillik bilinci bağlamında farklılık ve çoğulculuk yaklaşımının oluşmasını sağlayan önemli etkenlerden biri olarak bedenin ürettiği çoğulcu anlam ele alınacaktır.

Belleğin otoritesinden azade olarak haz ve acının hem kaynağı hem de nesnesi olarak bedenin anlam üreten kendine özgü bir düzenlenişi olduğu kabul edilir. Acı karşısında beden kendini öteleyerek reddetmeyi tercih ederken, hissettiği haz karşısında beden kendini sonsuz kere çağırarak yeni arzularla her seferinde kendini keşfeder, baştan yapılandırır, düzenler, şekil verir, kendi olmaktan çıkarak başka bir biçim alır, başkalaşır, en sonunda sınırına dokunur, sınırını geçer, sınırsızlaşır, çoğullaşır ve beden olmaktan çıkarak düşünceye dönüşür. Haz ve acıya maruz kalan beden, hiçbir zaman izole, tekil bir canlı bedeni şeklinde düşünülemez olduğundan her daim dışsal etkileşim içinde çoğul bir dünyaya sahiptir. Postmodern felsefenin önemli simalarından Jean-Luc Nancy'ye (d. 1940-) göre, sonsuz uyarıcının etkisinde kalan canlı bedenin en bariz özelliği, dışarıya cevap verirken her daim bir bağlam içinde bulunmasıdır. Bedenin daima dışarı tarafından uyarılmış ve etkilenmiş halde oluşu, çoklu hayat tarzını başlatır. Bu husus, bir bitki, hayvan ve insan için aynıdır. Dünya, dünya olmayanın teşkil ettiği boş bir dışarı tarafından uyarılan ve hareketlendirilendir. Dışarıdan soyutlanmış bir beden tasavvur edilmeyeceğinden dolayı bedene dışsal olanlar, başka bir beden veya hiçlik anlamında bedenin tabii devamı durumunda bedeni sınırsızlaştırır, çoğul hale getirir ve aşkınlaştırır. Dolayısıyla değerlerin dayatmasına karşı bedenler, her türlü anlam biçimine karşı mutlak biçimde dışlanmış bir anlam ortaya çıkardıkları iddia edilir.

Bedenlerin en baştan beri dünyada başkalarıyla birlikteliğini "ile" bağlacı bağlamında ego'nun kendisi ve başkasıyla olan ilişkisini ifade ettiğini söyleyebiliriz. "Kendisiyle meşgul olan benlik aslında çoktan bir başkasıyla ilişki içindedir. Nitekim Levinas, bu hususu *en başından beri yalnız değilsiniz*, cümlesiyle ifade eder.

Bir bedenin biçimi ya da pozisyonu, bir arzuya, beklentiye, ihtiyaca veya bir imrenmeye verilecek karşılıktır. Şeylerin tuhaflığı ve yabancılığına dair insani arzu, tıpkı yiyecek ve içecek tercihlerimiz, dostluk ve sevginin belirtisi olarak sıkımayı ümit ettiğimiz elin şekline benzetmek mümkündür. Dolayısıyla bedensel anlam için yöntem veya araçlarının herhangi bir tanıma tekabül etmemesi yapısından kaynaklanan çeşitliliğe bağlanabilir. O, amaçlara ulaşmanın bir aracı olarak duruma göre daima yeni şekiller alarak hem çoğalır hem amaçları çoğaltır hem de çoğulcu dünyanın oluşumuna katkıda bulunur.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Beden, Çoğulculuk, Farklılık

SUMMARY

In this presentation, we will discuss wars / world wars, fascist / religious genocides and ecological disasters that are believed to be caused by the domination, straightening effect of meta-narrative or ideologies with rational, universal, essentialistic ethical and political content; the pluralistic meaning produced by the body as one of the important factors that provide the approach of difference and pluralism in the context of the consciousness of otherness that develops on the basis of the responsibility of protecting all kinds of individual differences.

Free from the authority of memory, it is accepted that the body has a unique arrangement that produces meaning, both as the source and the object of pleasure and pain. In the face of pain, the body chooses to reject itself by translating itself, while in the face of pleasure, the body discovers itself with new desires, reconstructs, organizes, shapes, transforms from one's own to another, invokes its boundary, crosses its boundary. it becomes infinite, pluralized and transforms from thought to being a body. The body, which is exposed to pleasure and pain, always has a plural world in external interaction as it can never be thought of as an isolated, singular living body.

According to Jean-Luc Nancy (b. 1940-), one of the most important figures of postmodern philosophy, the most distinctive feature of the living body, which is under the influence of the infinite stimulus, is that it is always in a context when responding to the outside. The fact that the body is always stimulated and influenced by the outside initiates multiple lifestyles. This is the same for a plant, animal and human. The world is stimulated and energized by an empty outside formed by the non-world. Since a body isolated from the outside will not be conceived, those external to the body limit the body in a natural continuation of the body in the sense of another body or nothingness, make it plural and transcendent. Therefore, it is claimed that against the imposition of values, bodies produce a meaning that is utterly excluded from all forms of meaning.

We can say that bodies have expressed the relationship between the ego itself and the other in the context of the ile to bağla connection with others in the world from the very beginning. "The self that is engaged with him is actually already in contact with another. Levinas states that you are not alone from the very beginning.

The form or position of a body is the response to a desire, expectation, need, or envy. It is possible to compare the shape of the hand we hope to squeeze as a sign of human desire for the strangeness and alienation of things, our food and drink preferences, friendship and love. Therefore, the method or means for bodily meaning does not correspond to any definition, and can be attributed to the diversity resulting from its structure. As a means of achieving the goals, it always multiplies, multiplies the objectives and contributes to the formation of the pluralistic world by taking new forms according to the situation.

Key Words: Philosophy, Body, Pluralism, Difference

PROCEEDING BOOK
ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

---

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

NANCY'NİN FELSEFESİNDE ÇOĞUL ANLAMLAR
MULTIPLE MEANINGS IN NANCY'S PHILOSOPHY

Ata DEMİR

Dr. Milli Eğitim Bakanlığı

ÖZET

Düşüncenin anlamdan dolayı var olduğunu iddia eden Jean-Luc Nancy (d. 1940-), felsefi söyleminde çoğul anlama sonluluk kavramı üzerinden nüfuz eder. Nancy'ye göre sonluluğun içeriği ve anlamı ne olursa olsun en azından böyle bir 'nesne'nin düşüncesi, sonlu bir düşünce olduğundan dolayı önemlidir. Çünkü böyle bir düşünce, hakikat, evrensellik ve anlamdan vazgeçmeyerek kendi sınırına ve tekilliğine varır. Bu noktada sonluluğun anlam ifade eden egemenliğini görmek mümkün olur. Sonluluk düşüncesi zorunlu olarak sonlu oluşu aracılığıyla kendi sınırına vararak gerçekleşmektedir. Eğer anlam sonlu ise, düşünce de sonlu olur ki bu defalarca tekrar edilir. Dolayısıyla anlamdan ibaret kabul edilen varoluş, her seferinde doğacak ve geçecek olma'nın anlamı olarak "sonluluk, anlamın sorumluluğu" düşüncenin ta kendisidir.

Bilindiği üzere Heidegger'den itibaren hakikatin özü, özgürlük olarak ifade edilmektedir. Nancy'ye göre ise düşünce, özgürlük olarak varoluştur. Bu husus şöyle ifade edilebilir: Sonluluk düşüncesi, meydana gelen anlamın sonluluğu olup, çoğul anlamların zorunlu nedenidir ve her defasında farklı bir anlamdır. Görüldüğü gibi "sonluluk" kavramı, anlamı, olma'nın anlamını, anlamın sorumluluğunu, varoluşu, özgürlüğü ve düşünceyi içeren bir akrabalık-bağı ifade etmektedir. Buna göre "sonluluk", olumlu kavramların tamamını içerisinde erittiği ölçüde baş anlamlayan olarak kabul edilir.

Köken veya bütüncül anlam, insani anlamın daimî bir tutkusu olagelmıştır. Nancy için anlam bir şeyin anlamı olarak değil, varoluşu, dünyayı anlam olarak algılamak ve kavramak olarak anlamdır. Anlam verilmemiş olup verilisinin, bağışının talebidir. Bu nedenle anlam böyle bir talebin verilisinde aranmalıdır. Nitekim anlam, her seferinde anlamı tekrar sorduğu için kökensel olarak eksiktir ve kendine yetişemez ve bütün anlam, bu eksiklik yoluyla başkalaşır, dairesel olarak aynıya geri dönmez ve farklılaşır.

Différance/fark, anlamın sonsuza kadar yinelenmesi veya yenilenmesi, daima sonsuza doğru bir uzaklaşma biçiminde olmasıdır. O, erişemeyen erişim, sonluluğa maruz bırakıldığında çoğulculuğa dönüşen anlamlar dışında, düşünceye hiçbir şey olmadığı iddiasıdır. Eğer anlam verilmiş olsaydı ve anlama erişim ertelenmeseydi ve nihayet hiçbir şey talep etmeseydi anlam, suyun sudaki, taşın taştaki ve kapalı kitabın açılmış kitaptaki anlamından hiçbir zaman daha fazla anlamı olmazdı. Dolayısıyla kalbin kalbi olarak anlam, daima bir atma/çarpma ve kendi varoluşunun geri çekilmesine dayanır. Eliptik ya da sonlu anlam, kendine geri dönmeyen, hiçbir şey talep etmeyen, sınırda meydana gelen sonsuz dışa serilme, sınırın kendisi olan uzamsız uzama terk, sınırı olmayan dışa serilme ve sonsuz olarak ifade edilebilir. Ancak sonsuz bir uzam olmadığı için anlam bitmemiş bir son veya sonluluğun kendisidir.

Anahtar Kelimeler: Nancy, Anlam, Sonluluk, Çoğulculuk,

SUMMARY

Claiming that thought exists for meaning, Jean-Luc Nancy (b. 1940-) penetrates through the concept of plural understanding finite in philosophical discourse. According to Nancy, regardless of the content and meaning of finite, at least such an 'object' thought is important because it is a finite thought. Because such a thought reaches its own limit and singularity by not giving up truth, universality and meaning. At this point, it is possible to see the meaningful sovereignty of finite. The idea of finitude is necessarily realized by reaching its own limit by being finite. If the meaning is finite, the thought becomes finite, which is repeated many times. Hence, existence, which is accepted as meaning, is "finitude, responsibility of meaning" as the meaning of being born and passing every time.

As it is known, since Heidegger, the essence of truth is expressed as freedom. According to Nancy, thought is existence as freedom. This can be stated as follows: The idea of finite is the finite of the meaning that occurs, is the necessary cause of the plural meanings and each time is a different meaning. As can be seen, the term "finite" refers to a relative-bond that includes the meaning, the meaning of being, the responsibility of meaning, existence, freedom and thought. Accordingly, "finitude" is considered to be the main understanding as long as it melts all of the positive concepts.

Origin or holistic meaning has been a permanent passion for human understanding. For Nancy, meaning is not the meaning of something, it is the meaning of perception and understanding of the world as meaning. It is not given meaning and it is the demand of its giving and donation. Therefore, the meaning should be sought in the making of such a request. As a matter of fact, the meaning is fundamentally incomplete and cannot catch up on itself, as it asks again for the meaning each time, and the whole meaning is altered through this deficiency, it does not return to the same and circularly.

Différance / difference is that the meaning is forever to be repeated or renewed, always in the form of divergence towards infinity. It is the claim that there is nothing to think about, except for inaccessible access, meaning that turns into pluralism when exposed to finite. The meaning would never mean more than the meaning of water in water, stone in stone, and the closed book in the opened book, if meaning had been given and access to the meaning was not delayed and finally requested nothing. Thus, meaning as the heart of the heart is always based on a throw / hit and the withdrawal of its own existence. The elliptical or finite meaning can be expressed as infinite exposures that do not return to themselves, demand nothing, occur at the border, abandon the elongated elongation that is the boundary itself, expose without boundaries and infinite. But since there is no infinite space, the meaning is an unfinished end or finitude itself.

Keywords: Nancy, Meaning, Finitude, Pluralism,

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

TÜRK SANATLARI'NDA ÖRME KESE VE ÖRME KESELERDE KULLANILAN
MOTİFLER
MOTIVES USED IN KNITTED PADS AND KNITTED PADS IN TURKISH ARTS

Merve SERİNÖZ DANIŞMAN

Öğretim Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Polatlı SBMYO, Tekstil Ayakkabı ve Deri Bölümü

ÖZET

El sanatlarının her ne kadar halkın ihtiyaçlarını karşılamak gibi bir özelliği olsa da, ait olduğu toplumun karakteristik yapısı ile de birleşince giderek zenginleşmiştir. Mazisi çok eskiye dayanan el sanatlarımızdan biri de örgüdür. Örgü, tığ ve şişlerle, özel özel makinesiyle ilmeklerin yan yana getirilmesiyle örülerek yapılmış nesne olarak tanımlanır. Teknolojinin gelişmesi ile örgü ne kadar pratik hale gelmişse de, yine de tığ ve şiş kullanılarak yapılan teknikler günümüzde yaygın olarak devam etmektedir.

Örgüler, yapım tekniğinin kolaylığı, dinlendiriciliği, estetik görünümü ve ucuzluğu ile bir çok akımdan destek göyerek güncelliğini korumaktadır. Fakat örgüler içinde tarihi içinde tarihi çok eskilere dayanan keseler, büyük değişikliğe uğrayarak yerini cüzdanlara ve çantalara bırakmıştır.

Bildirinin konusunu oluşturan bu keselerin eski örneklerine, Etnografya müzelerinde, özel koleksiyonlarda veya antika dükkanlarında rastlamak mümkündür. Geleneksel türk el sanatlarımız içinde kendine özgü bir yeri ve anlamı olan örme keseler, zengin konu, renk uyumu, üslubu ve tekniğiyle önem taşımaktadır. Günümüzü değerlendirme, geleceğe yön vermede kullanmak üzere, gelecek kuşaklara aktarmak için milli kültürümüzün arasında yer alan bu örgü keselerimizin bilimsel ve sistematik bir çalışma ile tanıtılması ve yaşatılması açısından, bu çalışma önem arz etmektedir.

Bu bildiri de, Ankara Estergon Kalesi Türk Kültür Merkezi' nde sergilenen örgü keseleri konu olarak ele alınmış olup ve bu keseler, renk, motif ve kompozisyon özellikleri bakımından incelenmiştir.

Anahtar Kelime: Örgü, Kese, Motif, Renk, Kompozisyon

ABSTRACT

Although handicrafts have a feature to meet the needs of the public, it is also enriched with the characteristic structure of the society to which it belongs. One of our handicrafts, which date back to ancient times, is knitting. Knitting is defined as an object made by knitting with crochet and skewers and by placing the loops side by side with a special special machine. Although the knitting has become practical with the development of technology, however, techniques using crochet and skewers are still common.

Braids maintain their timeliness by being supported by many currents with their ease of construction technique, relaxing, aesthetic appearance and cheapness. But within the braids, historically very old sacs in history, has been replaced by wallets and bags.

The old examples of these pouches that constitute the subject of the declaration, Ethnographic museums, private collections or antique shops can be found. Knitted pouches which have a unique place and meaning in our traditional Turkish handicrafts, rich subject, color harmony, style and technique is important. This study is important in terms of introducing and sustaining a scientific and systematic

study of these lattice pouches, which are among our national culture, to transfer the present to future generations in order to use the present in evaluating and guiding the future.

In this paper, weaving pouches exhibited at the Estergon Fortress Turkish Cultural Center in Ankara were handled as subject and these pouches were examined in terms of color, motif and composition characteristics.

Keyword: Knitting, Pouch, Motif, Color, Composition

PROCEEDING BOOK

ATLAS INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES 4.

ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

ÇEVREYE DÜŞMAN MIYIZ? ÇEVREYE DUYARLI MIYIZ?

ARE WE ENEMIES TO THE ENVIRONMENT? ARE WE ENVIRONMENTALLY SENSITIVE?

Zuhal ÖZÇETİN

Siirt Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü

ÖZET

Doğal kaynakların tüketimi, katı atıklar, çöp sorunu, kirlilik, ozon tabakasının delinmesi, sera etkisi vb. birçok çevre sorunu insan hayatını tehdit etmektedir. Tarih boyunca sürekli olarak çevreyi etkileyen ve çevreden etkilenen insan, çevreyi her zaman önemseyerek, çevreyi koruma mücadelesi vermiştir. İnsan hayatını tehdit eden çevre sorunları çözümünde, çevreye duyarlı ve bilinçli insan kaynaklarının yetiştirilmesinin sağlanmasına yönelik çevre eğitimi uygulamaları bu açıdan önemlidir. Çevre eğitimi, disiplinler arası olduğu için tüm toplumu ilgilendiren bir eğitim alanıdır. Çevre ile ilgili bilinçli ve duyarlı bireyler yetiştirmek, sorunların çözümünde en etkili yol olarak belirtilebilir. Kişileri çevre konusunda bilgilendirme ve onlara olumlu tutumlar kazandırarak, davranış değişikliği oluşturmak zorunluluk olarak verilmektedir. Bu açıdan, çevre sorunlarını çözmeye, verilecek eğitimin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konudaki başarı, toplum içinde olumlu tutum ve davranış oluşturulmasından geçmektedir. Çevreye karşı olumsuz tutuma sahip bireyler, çevre sorunlarına duyarsız ve hatta çevreye sorun yaratmaya çalışan bireyler olmaktadır. Bu kapsamda bu çalışma ile, üniversite öğrencilerinin çevre bilinçlerinin ölçülmesi, farkındalıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Katılımcı öğrencilerin çevre konusundaki algı ve bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik sorularla, katılımcıların bu konudaki alt yapıları değerlendirilmekte, gelecekte bu alt yapının değiştirilip, geliştirilmesine yönelik çıkarımlar yapılabilir. Bu açıdan çevreye yönelik farkındalığın, algı ve bilgi düzeyindeki artış ile birlikte kazanılabileceği düşünüldüğünde, daha önceki çalışmalara da katkı sağlayacak nitelikte algı ve bilgi düzeyi çalışmalarının eksik olduğu belirlenmiştir. Bu eksiklikten hareketle bu çalışma; özellikle mimarlık ve şehir ve bölge planlama öğrencilerinin çevre konusundaki algılarını değerlendirebilmek amacıyla yapılmıştır. Öğrencilere yapılan anket değerlendirmesi ile farkındalıklarının analizi hedeflenmiştir. Çalışmada, Mimarlık 1, 2 ve 3. sınıf, Şehir ve Bölge Planlama 1. sınıf öğrencilerine anket uygulaması ile farkındalıkları değerlendirilmiştir. Çalışma, çevre algısı konusunda yapılacak kapsamlı çalışmalar için bir ön çalışma niteliği de taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, mimarlık, kirlilik, Siirt üniversitesi, çevre sorunları.

ABSTRACT

Consumption of natural resources, solid waste and garbage problem, pollution, ozone layer depletion, greenhouse effect etc. Many environmental problems threaten human life. In the historical process, people who constantly affect the environment and are affected by the environment have always struggled to protect the environment by caring about the environment. In this respect, environmental education practices aimed at ensuring the training of environmentally sensitive and conscious human resources are important in solving environmental problems that threaten human life. Environmental education is a field of education that concerns the whole society with an interdisciplinary angle. Raising conscious and sensitive individuals about the environment can be stated as the most effective way to solve problems. Creating a change in behavior by informing people about the environment and giving them positive attitudes is given as an imperative. In this respect, it becomes clear how important the education to be given in solving environmental problems. Success in this regard is based on creating positive attitudes and behaviors in the society. Individuals who have a negative attitude towards the environment are individuals who are insensitive to environmental problems and even try to create problems for the environment. In this context, this study aimed to measure environmental awareness of university

students and to determine their awareness. With the questions to measure the perception and knowledge levels of the participant students about the environment, the infrastructures of the participants are evaluated, and in the future, inferences can be made to change and develop this infrastructure. In this respect, considering that environmental awareness can be gained with the increase in perception and knowledge level, it has been determined that perception and knowledge level studies that will contribute to previous studies are incomplete. Based on this shortcoming, in this study; It was designed especially to evaluate the perceptions of students of architecture and city and regional planning on the environment. The analysis of their awareness was aimed with the questionnaire evaluation made to the students. In the study, the awareness of the 1st, 2nd and 3rd grade, Urban and Regional Planning 1st grade students were evaluated with a questionnaire application. The study is also a preliminary study for comprehensive studies on environmental perception.

Keywords: Environment, architecture, pollution, Siirt University, environmental problems.

Date: February 7-8, 2020

Venue: Diyarbakir, Turkey

ISBN: 978-625-7954-85-3

by ISPEC Publishing House

Web address: www.atlasconference.org **Mail address:** atlaskongre@gmail.com

**ATLAS INTERNATIONAL
JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES
ISSN - 2616 - 936X**

**KAVŞAK TASARIM - UYGULAMA HATALARININ ANALİZİNE YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA**
A RESEARCH ON ANALYSIS OF JUNCTION DESIGN and APPLICATION ERRORS

Zeynel YETGİN

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü

ÖZET

Trafik kazalarının çoğunun kavşaklarda oluşması, kavşak tasarımlarını ve uygulamalarını önemli kılmaktadır. Genel olarak sürücü hatalarından ve alt yapı yetersizliğinden kaynaklanan kazaların önlenmesinde, trafik planlaması içerisinde bulunan kavşakların alt yapı yetersizliği tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Yol zemini, sinyal programlanması uyumu, uygun geometrik çözümler, yeterli depolama alanları ve adaların çözümleri, araç-yaya sayımlarının, şerit sayıları ve sinyalle sistem ile uyumu, yatay ve dikey trafik işaretlemeleri, kavşak girişi ve çıkışlarında şerit sayılarının artırılması - kavşak içi bordürlerin boyanarak görünürlüğün artırılması, kavşak içi ve öncesi yönlendirme levhaları, yağış sularının hızlı uzaklaştırılması vb. alt yapı yetersizliklerinin ülkemizde çok dikkate alınmadığı ve kavşak kazalarının daha çok sürücü hatalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu durum, her yönüyle mükemmel tasarlanan ve uygulanan kusursuz kavşaklar için söylenebilir. Ancak gerek ülkemizdeki şehirlerde gerekse Diyarbakır ilimizde kavşakların tasarım ve uygulamalarının mükemmel olduğu söylenemez.

Kavşaklar genellikle birleşme düzeyine göre; hemzemin ve katlı-köprülü kavşaklar olarak isimlendirilmektedir. Hemzemin (eş düzey) kavşaklar kendi içerisinde kol adedine göre işaretleme veya adalar ile yapılan yönlendirmeye göre ve trafik kontrol sistemlerine göre ayrılabilir. Katlı kavşaklar ise; farklı zeminlerde yapılmakta, bazen 1-2-3 katlı olabilmektedir. Katlı kavşaklarda zaman zaman karma sistemlerde oluşabilmektedir. Bu durum kavşak tasarım elemanının belirlemelerine ve dizaynına göre değişebilmektedir.

Ülkemizde kavşak tasarımcılarının hangi meslekten olduğu ve hangi eğitimi aldıkları hala muammadır. Bu durum ayrıca irdelenmesi gereken bir konudur. Diyarbakır ilinin Bağlar ve Kaya pınar ilçeleri sınırındaki Ceylan kavşağı (Çevlik caddesi-Urfa Yolu) çalışma için seçilmiş olup, ilgili kavşak Diyarbakır ilinin önemli bir merkezi olarak bilinmektedir. Ayrıca Ceylan alışveriş merkezinin burada olması da kavşağı önemli hale getirmektedir. İlgili kavşak, gerekli taşıt ve yaya sayımları yapılarak, kollardan geçen taşıt ve yaya sayılarının, kavşak geometrisi ve sinyalizasyon uyumu, alt yapı ile ilgili sorunlar, emniyet ve güven içinde seyahat, görünürlük, kapasite vb. konularında detaylı olarak incelenecektir. Bulgular değerlendirilerek öneriler getirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kavşak, trafik, Diyarbakır, kazalar.

ABSTRACT

It is a known fact that the majority of traffic accidents in our country and other countries are at the crossroads. Accidents occurring at intersections are mainly due to driver errors and lack of infrastructure. It is of particular importance to design these areas where many vehicles and pedestrians come from different directions and are divided into other directions, and to implement the intersection projects that are designed. This makes it necessary and compulsory to perform intersection designs and applications by experts of the subject. Otherwise, intersections that are wrongly or incompletely designed and implemented force drivers to make mistakes and this causes accidents. The diversity of accidents occurring at intersections deals with intersection design and application errors. For this reason, it is

important to detect and analyze the accidents that have occurred in the last few years in the examination of the existing intersections.

Capacity problem is an important factor in the design and implementation of the level (level) intersections and multi-level (bridge) intersections named according to the number of branches, marking or islands and traffic control system. It has been determined by me that all signalized intersections and signaling programs are the same in one of our provinces. This reveals that capacity is not considered in intersection design. In a junction, the more important it is for all passes to be carried out safely and safely, the more important it is to pass the maximum vehicle over that unit time in that junction.

In this context, the safety and security and other factors (capacity, vehicle numbers and signal markings, pedestrian crossings, geometric analysis, etc.), which are chosen randomly in the study in Diyarbakır, Bağlar district, intersection of the new state intersection (Çevlik street and Yeni hal street). The current situation will be evaluated. As a result of these determinations and evaluations, it will be ensured to reach design and application errors. As a result of the study; Solutions in which existing errors are corrected will be presented.

Keywords: Intersection, traffic, Diyarbakır, accidents.